

Cartea este editată de Fundația „Credință și Creație. Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta” a Sfintei Mănăstiri Putna, care funcționează cu binecuvântarea Înaltpreașfințitului Părinte Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ȚOPA, FILIP

**Povestea Bucovinei / Filip Țopa. - Putna: Editura
Nicodim Caligraful, 2023**

ISBN 978-606-9082-16-4

FILIP ȚOPA

**POVESTEA
BUCOVINEI**

*Editura Nicodim Caligraful
Mănăstirea Putna, 2023*

Notă asupra ediției

Lucrarea „Povestea Bucovinei” a lui Filip Țopa, aflată într-un manuscris în cinci volume, scris între anii 1982–1986, a fost tipărită pentru prima dată în revista „Glasul Bucovinei”, în serial, începând cu numărul 2 (74) din 2012 și până la numărul 1–4 (107–110) din 2021–2022.

„Povestea Bucovinei” este publicată acum pentru prima dată într-un singur volum. Coperta cărții o reproduce pe cea a manuscrisului.

Pentru editare, s-a confruntat textul editat anterior cu cel din manuscris. Textul este precedat de un cuvânt al fiicei autorului, Nidia-Adriana Țopa, și de un cuvânt introductiv al profesorului Ilie Luceac, publicate în „Glasul Bucovinei”.

Așa cum au menționat și doamna Nidia-Adriana Țopa și profesorul Ilie Luceac, autorul nu este om de știință într-unul dintre domeniile din care abordează subiectele pe care le tratează. Având în vedere cele de mai sus și faptul că date exacte se pot găsi în diferite lucrări de specialitate, am ales să nu intervenim, tacit, decât în foarte puține locuri, lăsând textul să transmită, nestingherit de un aparat critic științific la zi, principale virtuți ale lucrării: dragostea autorului față de Bucovina și de românii bucovineni și elementele de memorialistică ale sale.

Editorii

Un descendent al familiei Țopa și *Povestea Bucovinei*

Prof. univ. dr. Ilie Luceac

Bucovina a dat în toate timpurile culturii românești nume de rezonanță. Printre acestea s-au numărat adeseori personalități emblematică – reprezentanți ai unor generații care descindeau din una și aceeași familie, cum e cazul familiilor Hurmuzaki, Flondor, Stârcea sau altele. O astfel de dinastie în Bucovina a fost și cea care descindea din vechea familie a Țopenilor, care-și avea baștina în județul Tutova și care a dat Moldovei un întreg șir de oameni de seamă. Unul dintr-înșii a fost pârcălab de Roman și apoi vornic al Țării de Jos pe vremea lui Ioan Vodă cel Viteaz. Pe la 1650 un oarecare Ionașcu Țopa se așează la Nepolocăuți, căsătorindu-se acolo cu fata boierului Drăgan Tăutu. Astfel Țopenii descind în Bucovina.

Această familie a dat la cea de a opta și a noua generație câteva personalități importante pentru cultura românească de aici, cum au fost preotul Dimitrie Țopa (1865–1931), autorul volumului *Românismul în regiunea dintre Prut și Nistru*, tipărit în 1928 la București. El s-a născut la Nepolocăuți în 1865, districtul Coțmani pe atunci (astăzi satul se cheamă Nepolokivți). A învățat la Gimnaziul greco-oriental din Suceava. Apoi a fost preot la Rarancea, lângă Cernăuți. 25 de ani la rând a fost profesor de religie la Școala reală din capitala Bucovinei. Părintele Dimitrie

* „Glasul Bucovinei”, numărul 2 (74), 2012.

Țopa a funcționat și în calitate de inspector misionar la Dieceza Bucovinei. Fiind membru în primul Parlament al României Mari, el a avut o contribuție remarcabilă la făurirea Unirii din 1918. Dimitrie Țopa a furnizat material documentar și pentru Congresul Păcii de la Paris. Iar când la 1919, o parte din Bucovina era să fie cedată Poloniei, atunci tot el a condus energica reacțiune românească din această regiune.

Lehămetit mai târziu de politică, cum se exprimă Filip Țopa în lucrarea sa, maziul Dimitrie Țopa își încheie bătrânețile în munca celor mai pline de jertfă cercetări, iar rodul acestor strădanii a fost cartea *Românismul în regiunea dintre Prut și Nistru* (București, 1928), una dintre cele mai temeinic documentate lucrări despre starea etnică a nordului Bucovinei.

Alt reprezentant strălucit al acestei familii a fost savantul botanist Emilian Țopa (1900–1987), profesor universitar, fost director al cunoscutelor Grădini Botanice din Cernăuți (1926–1940 și 1941–1944), Cluj (1946–1963) și Iași (1963–1979). După școala primară din Cuciurul Mic, Emilian își va face studiile secundare și superioare la Facultatea de Științe de la Universitatea din Cernăuți. A fost doctor în științe naturale (1929), cu teza: *Vegetația halofitelor din nordul României, în legătură cu cea din restul țării*. A fost apreciat de dascălul său, profesorul Mihai Gușuleac, el l-a cunoscut bine și pe entomologul Constantin N. Hurmuzaki, care era în acea perioadă profesor titular la nou înființata Catedră de Entomologie și Biogeografie la Facultatea de Științe a Universității din Cernăuți. Emilian Țopa a întreprins călătorii de studii în Franța, Polonia, Bulgaria, Germania și Austria, desfășurând o activitate etnobotanică și aplicativă enormă, care s-a materializat în peste 300 de lucrări didactice, ecologice, etnobotanice, floristice etc. Prin lucrările sale de specialitate, cunoscute și apreciate de oamenii de știință români și străini, el a contribuit la dezvoltarea școlii românești de botanică datorită unei activități îndelungate și originale.

Sociologul Leon Țopa (1912–1996) s-a născut în comuna

Carapciu pe Ceremuș, în fostul județ Storojineț. Tatăl său, Vasile Țopa, era frate cu preotul Dimitrie Țopa. Leon a fost absolvent al prestigiosului Liceu „Aron Pumnul” din Cernăuți (cu bacalaureatul luat în 1930). Apoi și-a continuat studiile superioare, luându-și licența în sociologie-pedagogie și filologie modernă la Universitatea din Cernăuți. A funcționat un timp ca asistent universitar la Catedra de Sociologie a Facultății de Litere din Cernăuți (1939–1940), cât și la Catedra de Sociologie a Facultății de Litere și Filozofie din București (1940–1949). Este autor a numeroase lucrări științifice, articole și note publicate în țară și străinătate. Aspectul major al contribuției lui Leon Țopa în domeniul sociologiei educației constă în adâncirea și continua dezvoltare a conceptului contemporan al educației permanente, idee regăsită și amplificată, de la studiul „universității țărănești” și până la cel al „calității educației” în contemporaneitatea națională și internațională. Leon Țopa a colaborat și a ținut o prietenie strânsă cu regretatul academician Vladimir Trebici, demograf și sociolog român, care s-a născut și și-a făcut studiile la Cernăuți până la perioada celui de al Doilea Război Mondial. Leon Țopa, care „a dat cel mai valoros concurs la întocmirea, corectarea și finisarea lucrării” *Povestea Bucovinei*, i-a supraviețuit cu nouă ani autorului acesteia.

Prozatorul, eseistul și traducătorul Tudor Țopa (1928–2008), nepotul preotului Dimitrie Țopa, s-a născut la Cernăuți. A copilărit în Bucovina. Studiile superioare de filozofie și le-a făcut la Universitatea din București. Una dintre casele Țopenilor mai există la Cernăuți. Ea este situată în preajma fostei Reședințe Mitropolitane de aici, unde a locuit și sora poetului Mihai Eminescu, Aglae Drogli (Döhlitzsturm, după a doua căsătorie). Informația o avem de la regretatul scriitor Tudor Țopa, care a făcut parte, alături de Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu și Costache Olăreanu din „Școala de la Târgoviște”, grupare literară botezată așa de criticul literar Dan Culcer, prin anii '70 ai secolului al XX-lea.

Am avut norocul să-l cunoaștem pe Tudor Țopa la București, prin anii 2003–2004, când scriitorul ducea „o viață retrasă, între prieteni fideli, dar și suferind de singurătate, în ultimii ani ai vieții, luminați de o călătorie în Franța, în anul 2006, la fiica sa Alexandra, de o alta la Salzburg, de sărbătorirea, între prieteni și admiratori, la împlinirea vârstei de 80 de ani, prilej și al apariției unui volum de dialoguri, întocmit de doamna Iolanda Malamen”¹. Când ne-am cunoscut la București, dânsul ne povestea cu nostalgie despre casa din Cernăuți, unde au trăit părinții săi: tatăl Ovidiu Țopa, care era la timpul său titular al Catedrei de Istorie la Școala Normală de băieți din Cernăuți, și mama Angela Almăjan, fostă profesoară de pedagogie și filozofie, mai târziu și directoare a Școlii Normale de fete din capitala Bucovinei. Această casă se află, după cum am mai spus, în preajma fostei Reședințe Mitropolitane (astăzi Universitatea Națională „Yuri Fedkovyci” din Cernăuți), nu departe de casa în care a locuit profesorul Sextil Pușcariu, fostul șef al Catedrei de Limba și Literatura Română de la Universitatea Francisco-Josefină din capitala Bucovinei istorice, urmându-l Ion al lui Gheorghe Sbiera. Tudor Țopa se mândrea atât cu tatăl, cât și cu bunicul său, Dimitrie Țopa, ambii autori de cărți și studii care au îmbogățit cultura românească, tatăl lăsând și amintiri deosebit de interesante din perioada Marii Uniri.

Vom încheia această mică prezentare a personalităților pe care le-a dat familia Țopa culturii românești, bineînțeles, cu inginerul Filip Țopa (1908–1987), autorul lucrării *Povestea Bucovinei*.

Filip Țopa a făcut parte din generația care a prins cele două războaie mondiale, ceea ce a marcat puternic conștiința lui de bucovinean. El nu a fost un istoric de profesie sau un literat propriu-zis, ci a fost un inginer, constructor de drumuri și poduri, meserie care l-a obligat să fie mai tot timpul pe șantiere. Înzestrat cu o responsabilitate ieșită din comun față de tot ceea ce făcea, el

¹ Barbu Cioculescu, *In Memoriam: Tudor Țopa, scriitor și personaj*, în „România literară”, anul XL, nr. 39, 3 octombrie 2008.

a fost în același timp și extrem de laborios.

Filip Țopa și-a făcut studiile liceale la Cernăuți, unde a avut norocul să învețe cu profesori renumiți, având și niște colegi deosebiți, care mai târziu au ajuns personalități importante în diverse domenii ale istoriei și culturii românești. Despre mulți dintre ei se pomenește în monografia amintită. Studiile superioare și le-a făcut în Franța, absolvindu-le apoi la București, din cauza unui accident pe care l-a suferit în Franța. *Povestea Bucovinei* a fost scrisă de către Filip Țopa când acesta era deja la pensie.

Povestea Bucovinei este o lucrare monografică cu caracter științific, foarte largă, documentată, care prezintă realitatea cu deosebită acuratețe, obiectivitate și responsabilitate, fără influența personalității scriitorului. Vreo șase volume scrise de mână cu o caligrafie exemplară pune în valoare „povestea” istoriei acestui colț de țară septentrional, de la începuturile lui și până după cel de al Doilea Război Mondial. Lucrarea este scrisă într-o manieră *sine ira et studio*, în care întâlnim pagini inedite pentru toate categoriile de cititori.

Fiind unul dintre puținii martori oculari ai unor vremuri apuse din existența apocaliptică a acestui colț de țară, meritul lui Filip Țopa nu se reduce numai la evocarea întregii perioade a existenței acestui ținut românesc – geto-dac, costoboc sau valah – din vremurile străvechi, cât și a unor timpuri nu prea îndepărtate din istoria Bucovinei, ci cuprinde și adevărate investigații de arhivă, cu scopul de a prezenta viața Bucovinei pe toate coordonatele ei, așa cum a fost. În consecință, o parte din capitole sunt închinat genealogiei unor vechi familii românești, cu documente scrise în chirilică. Alte capitole vorbesc despre activitatea științifică a unor cărturari de seamă care au contribuit la promovarea culturii românești din Bucovina. Pe lângă acestea există și capitole destul de ample care trec în revistă activitatea societăților culturale specifice Bucovinei austriece ce au ținut nestinsă flacăra românismului pe aceste meleaguri. Un câștig de cauză în lucrarea lui Filip Țopa îl are lista micilor monografii ale localităților bucovinene, care, fiind

puse sub povara vremurilor, unele din ele au dispărut, iar altele și-au schimbat numele pe placul intereselor străine.

Printre altele fie spus, în comuna Godinești, care se găsește în actualul raion Herța, regiunea Cernăuți (Ucraina), fostul ținut Herța de cândva, sunt mai multe familii care poartă numele de Țopa. O investigație mai aprofundată ar demonstra dacă Țopenii din Godinești au ceva comun cu cei din Nepolocăuți, Cuciurul Mic și din alte comune apropiate de Cernăuți.

Un arbore genealogic al familiei Țopa care însoțește lucrarea amintită a fost întocmit încă de Traian Larionescu (1905–1979), prieten al familiei Țopa și unul dintre inițiatorii lucrării. Moștenitoarea manuscrisului este unica fiică a lui Filip Țopa, Nidia-Adriana Țopa, care locuiește la București și a binevoit să ne ofere manuscrisul, care încă nu a văzut lumina tiparului, cu toate că era finalizat încă în 1982–1986. După ce am parcurs manuscrisul, am înțeles de ce moștenitoarea lui nu a riscat să-l publice în plin regim totalitarist.

Construită dintr-un șir de volume scrise cu mult talent și toată dăruirea de sine, *Povestea Bucovinei* este o lucrare valoroasă care pătrunde în trecutul regiunilor nordice ale țării pentru a scoate la lumină date și fapte necunoscute. Istoria nu le poate consemna pe toate. Ea vede evenimentele în linii mari, generale. Microistoria, în schimb, reține amănuntele aparținând unor zone geografice restrânse, unor grupuri de oameni scăpate din evidența comunității. După părerea noastră, ele nu sunt neglijabile în cunoașterea propriilor strămoși.

Structura manuscrisului însumează șase volume scrise de mână, care sunt alcătuite din părți și capitole aparte, așa după cum urmează.

Vol. I conține cinci părți. Partea I: *Geografică*; partea a II-a: *Răpirea Bucovinei*; partea a III-a: *Martiriul*; partea a IV-a: *Revenirea la Patria mamă. Bucovina în statul național unitar*; partea a V-a: *File de istorie*. Volumul I, care este de fapt o trecere în revistă a întregii istorii a Țării de Sus a Moldovei, se încheie

cu subcapitolul *Urmașii lui Alexandru cel Bun*. Volumul conține 190 de pagini.

Vol. II începe cu capitolul *Epoca lui Ștefan cel Mare*, după care urmează partea a VI-a intitulată *Organizarea administrativă*, în care se descriu orașele, târgurile și satele din Bucovina în timpul stăpânirii austriece. În partea a VII-a, intitulată *Amintiri zăgăzuite*, autorul meditează asupra faptului ce a însemnat pentru popoarele Europei și pentru bucovineni inclusiv apariția național-socialismului german, al celui de al treilea Reich, a devisei „Deutschland über alles”, a erei cotropirii țărilor vecine, a genocidului și a crimelor împotriva umanității, pe care le-a comis atât național-socialismul german, cât și comunismul sovietic. Aceste *Amnezii neuitate* încununează, de fapt, partea a VII-a a volumului. Împreună cu *Amintirile zăgăzuite*, ele nu sunt altceva decât istorisirea evenimentelor anului 1940, cu toate teritoriile rupte din trupul României. Primul val care lovește țara, zguduind-o din temelii, are loc în ziua de 26 iunie 1940, când guvernul sovietic transmite guvernului român o „notă ultimativă” prin care îl înștiințează că ... „după 24 de ore, armata sa va trece granița și va ocupa Basarabia și nordul Bucovinei”. Partea a VIII-a din finalul volumului al II-lea este intitulată *Evocări ale unor personalități și familii bucovinene*, în care sunt amintite familiile Loghin, Vitencu, Brăileanu, Tarnavschi și Țopa. Volumul II se încheie cu tabloul familiilor legitimate conform Patentei Imperiale din 14 martie 1787, unde apar toate familiile de boieri și mazili din Bucovina. El însumează 387 de pagini, plus anexa despre care am amintit.

Vol. III începe cu o *Continuare a capitolului al optulea: Evocări ale unor personalități și familii bucovinene*, înșirându-se povestea părintelui Dimitrie Țopa și a profesorului doctor docent Emilian Țopa, nume atât de legate de Cernăuțiul interbelic. Apoi sunt evocate familiile Morariu, Berariu, Șesan, Hurmuzaki, și câteva personalități aparte ca, de exemplu, Iancu Flondor, Filimon Rusu, Dragoș Rusu, Ion Negură, Grigore Nandriș și muzicianul Adrian Berariu. Partea a IX-a din volumul III descrie *Viața culturală din*

Bucovina, cu societățile culturale, cele ale învățătorilor, cele muzicale, cât și descrierea rolului specific al societăților studențești în viața universitară cernăuțeană din perioada austriacă și cea românească. Volumul III, care conține 206 pagini, se încheie cu un cuprins și o bibliografie sumară despre Bucovina.

Vol. III-B este intitulat *Un pământ urgisit și un pământean care-l tânjește*. El este de fapt o poveste nostalgică a autorului despre o familie Delean-Horeceanu-Doina, un descendent dintr-o familie al cărui bunic a întemeiat localitatea Buda și care se trăgea din Mahalaua Cernăuțiului. Acest volum conține doar 36 de pagini.

Vol. IV-A începe cu *Aprecieri asupra volumelor I, II, III și III-B din Povestea Bucovinei*. El conține o singură parte intitulată *Răsfoind cartea vieții*, unde autorul deapănă o povestire foarte interesantă despre vremurile copilăriei sale, cât și despre rudele care l-au înconjurat în anii cei mai frumoși ai vieții. Povestea dezvăluie lucruri inedite despre suburbiile Cernăuțiului și oamenii săi. Printre personaje apar și cei din familiile Țopa pe linie paternă și Tomorug pe linie maternă. Volumul conține 77 de pagini.

Vol. IV-B, care este și ultimul volum al lucrării, este alcătuit din 3 părți. El se prezintă ca o prelungire a părții întâi din volumul IV-A. Așadar, partea a II-a cu care și începe volumul IV-B este intitulată *În preziua hramului Sfinților Petru și Pavel când au plâns și fagii în țara lor*. Ca text informativ, acest volum culminează cu partea a III-a intitulată *Jocul destinului*, o povestire care dezvăluie viața a trei ofițeri români cărora le-a fost hărăzit să împărtășească fiecare soarta lui aparte, după momentul crucial de la 24 august 1944. Pentru fiecare dintre ei această soartă a fost ca un purgatoriu dantesc în viața de zi cu zi. Volumul cuprinde 187 de pagini și culminează în partea a IV-a cu o descriere a destinului câtorva *Oameni de seamă din Bucovina* în perioada interbelică și cea de după al Doilea Război Mondial. Este vorba de profesorii Traian Cantemir, Leon Țopa, Simion Reli, Ion Negură, judecătorul Nicolae Ilasievici, inginerul Ion Irimescu, inginerul-arhitect Toma Tomorug și economistul-jurist Vasile Gălătescu.

Interesantă este totuși compoziția lucrării. Autorul porcede abia în volumul IV-A la o descriere autobiografică a familiei sale, în care apare, aproape voalată, personalitatea personajului central, fără să se insiste asupra unor evenimente care să-l scoată în evidență pe acel copil andru care se bucură de căldura intimă a familiei, de frumusețile naturii Bucovinei și de interesantele descoperiri pe care le face orice copil la această vârstă. În schimb, descoperim o sumedenie de lucruri, la prima vedere banale, dar care nu le mai întâlnim la alți autori ce au scris despre Bucovina, cu excepția pictorului și scriitorului Partenie Masichievici (1887–1952), în lucrarea necunoscută încă de bucovineni, *Aus meinem Leben Jugenderinnerungen (Din viața mea-Amintiri din tinerețe)*², care a văzut lumina tiparului prin strădania regretatei fiicei sale Hortensia Masichievici-Mișu, scriitoare și artist plastic român. Filip Țopa a avut un talent de scriitor, pe care și l-a perfecționat prin redactarea acestei binevenite lucrări, care, dacă nu ar fi fost scrisă, s-ar fi pierdut în neant atâtea evenimente și fapte pe care nu le mai întâlnim în alte lucrări. Mai ales informațiile despre Cernăuțiul interbelic și suburbiile sale. Manuscrisul conține informații absolut inedite despre familia românești care au jucat un rol esențial în conservarea spiritului românesc pe aceste teritorii lovite de soarta înstrăinării.

Nu putem să-i reproșăm autorului că lucrarea ar fi fost mai reușită dacă ar fi avut un aparat științific serios, note, trimiteri etc.; dacă ar fi avut o concepție compozițională mai riguroasă, sau dacă ar fi fost redactată mai meticolos. Așa cum este, ea merită să fie cunoscută de către cititor. În ziua de astăzi nu poți decât să te miri de faptul cum a avut un inginer constructor răbdarea și dragostea de a o scrie atât de caligrafic și îngrijit, încât se poate lucra ușor la culegerea textului. Filip Țopa a transcris de mai multe

² Partenie Masichievici, *Aus meinem Leben Jugenderinnerungen*, Anima Verlag, Bukarest, 2008 (*Din viața mea – Amintiri din tinerețe*, Editura Anima, București, 2008).

ori manuscrisul, or volumele care apar în câte două părți, vol. III și III-B, cât și volumele IV-A și IV-B, sunt transcrise și în câte un volum aparte, adică vol. III și vol. IV.

În *Cuvânt înainte* de la începutul volumului I, Filip Țopa menționează: „Secolul vitezei pe care-l trăim ne acordă puțin timp disponibil pentru alte preocupări decât ocupația căreia ne-am dedicat, iar timpul liber ne este acaparat de problemele existenței cotidiene, nepermițându-ne a ne mai preocupa de amintirile din trecut. Dar cunoașterea trecutului ne deslușește prezentul și ne jalonează privirea spre viitor, și, cum pe toate ești dornic să le afli, îți răpești din orele de odihnă în căutarea izvoadelor pe care de multe ori nici nu le găsești sau nu-ți sunt accesibile. Pentru aceste motive, am fost ispitit să culeg în lucrarea de față, tot ce ar preocupa pe un cititor grăbit și totuși interesat de istoria locurilor băștinașe pe care au viețuit secole de-a rândul străbunii noștri, care, în scurta și fugara lor existență pe acest pământ, n-au precupețit să-și pună însăși viața în primejdie spre fericirea urmașilor.

Cum nimic nu robește pe cititor atât de mult ca povestea, am expus aici faptele și evenimentele sub această formă ușoară de poveste.

Închin această poveste, scrie autorul, unicei mele fiice Nidia-Adriana și tuturor celor ce au văzut prima lor rază de lumină pe meleagurile din care am fost dezrădăcinați și împrăștiți de viforul anilor 1941–1944, spre a nu uita glia străbună³.

Volumul IV al *Povestei Bucovinei* începe cu câteva aprecieri asupra volumelor I, II, III și III-B. De fapt, sunt niște scrisori pe care le-a primit autorul în 1985 de la câțiva prieteni și admiratori ai travaliului său. În una din aceste scrisori, profesorul Emilian Țopa scrie: „E o lucrare de importanță istorică, politică, culturală, științifică și economică, care trebuie cunoscută, răspândită și mereu ținută la zi. Prin realizarea acestui complex de discipline,

³ Filip Țopa, *Povestea Bucovinei*, manuscris, 1982, vol. I, p. 3, 5.

privitoare la *Povestea Bucovinei*, cu rezonanță educativă, de bun simț, de omenie, de înțelepciune, de progres, de bunăstare și de pace în lume, v-ați asigurat un loc de frunte și cinste nepieritor”⁴. Iată ce scrie și inginerul Eusebiu Fochi de la Iași: „Truda Dvs. este impresionantă și subliniază o adâncă serioasă documentare în legătură cu personalitățile fruntașe ale vieții științifice, culturale și politice ale acestui colț de țară românească, pe care îi rețineți sau îi aduceți în actualitate cu pasiune și talent... Ceea ce ați realizat e istorie și știință. Încă o dată pentru bucuriile inegalabile pe care mi le-ați oferit, toată recunoștința mea”⁵.

Însă poate cel mai bine și mai exact s-au exprimat despre lucrarea lui Filip Țopa profesorii Ion Negură, Dragoș Rusu și Traian Cantemir. Pentru început, iată ce scrie prof. dr. Ion Negură, referindu-se la *Povestea Bucovinei*: „Ca unul care de mai mulți ani mă străduiesc să fac cunoscute părți din istoria și viața bucovineană, vă mărturisesc bucuria de a vă vedea și pe d-voastră în rândul osârduitorilor de a împărtăși contemporanilor și a lăsa urmașilor noștri imagini, fapte, oameni din partea noastră de țară, care merită să fie mereu în memoria nu numai a celor originari sau descendenți ai celor născuți în Bucovina, dar și a conaționaliilor noștri din alte ținuturi românești. Nu este nevoie să motivez acest deziderat, care este o necesitate de la sine înțeleasă.

Ați făcut și efortul foarte meritoriu de a transpune în scris „povestea” d-voastre folosind un stil de „povestitor”, deși toate volumele sunt mărturii în cea mai mare parte documentare pentru cititori, unele chiar inedite pentru toată lumea. Desigur că astfel fiind scrisă, „povestea” este accesibilă oricui și nu obosește pe nici un fel de cititor, mai ales pe cel neobișnuit cu stilul științific riguros, însoțit la orice pas de referire la sursă. Este laudabil și

⁴ Scrisoarea prof. dr. docent Emilian Țopa, Iași, 21.III.1985, în Filip Țopa, *Povestea Bucovinei*, manuscris, 1986, vol. IV-A.

⁵ Scrisoarea inginerului Eusebiu Fochi, Iași, 14 aprilie 1985, în Filip Țopa, *op. cit.*

faptul că la sfârșitul volumului III dați o bibliografie, este corect și onest așa”⁶.

Profesorul universitar dr. Dragoș Rusu scrie și el: „M-am bucurat că printre figurile evocate figurează și tatăl meu, care și-a consacrat întreaga viață luptei cu scrisul și fapte pentru apărarea locului și datinilor din străbuni; ridicării social-culturale a satelor noastre, ca și apărării drepturilor învățătorimii... În sfârșit, m-am bucurat că ai consacrat pagini frumoase și vieții studentești specifice de la Universitatea cernăuțeană ca și organizării învățătorimii bucovinene și a unor ilustre societăți culturale și muzicale”⁷.

Profesorul dr. Traian Cantemir a caracterizat cel mai exact importanța lucrării lui Filip Țopa, afirmând următoarele: „Pentru că Bucovina a avut parte de un destin vitreg, frământările interne pe care le-a trăit n-au ajuns decât fragmentar la cunoștința publică. Microistoria acestui colț minunat de țară mai păstrează încă tăceri nedezvăluite. E firesc să se întâmple așa, întrucât de la 1775 Bucovina n-a cunoscut decât neajunsuri. Pământul ei a fost acaparat de străini veniți din cele patru vânturi ale Imperiului Austriac. Populația i-a fost oprimată de-o administrație dură, necruțătoare. În cuprinsul localităților de la frontieră cu Rusia s-au dat primele bătălii ale celei dintâi conflagrații mondiale. Oamenii de aici au cunoscut cei dintâi ororile războiului. Mulți din localnici s-au prăbușit atunci sub rafalele mitralierelor. Alții au fost duși de armatele țariste până la gurile Volgăi, pe malurile Mării Caspice. Câți dintre noi cunosc asemenea realități? Câți știu ce s-a întâmplat mai târziu pe plaiurile Bucovinei?”

Filip Țopa a avut o inspirație laudabilă de a consemna în scris impresionante frânturi din această existență apocaliptică. El e unul din puținii martori oculari ai unor vremi apuse. Dacă n-ar

⁶ Scrisoarea profesorului universitar dr. Ion Negură, București, 3.IV.1985, în Filip Țopa, *op. cit.*

⁷ Scrisoarea profesorului universitar dr. Dragoș Rusu, 12 aprilie 1985, în Filip Țopa, *op. cit.*

fi dat curs amintirilor, o parte din adevăruri s-ar fi pierdut. Istoria Bucovinei ar fi avut lacune ca orice istorie care privește de sus...

Pentru că în evantaiul de lucrări elaborate în spiritul adevărului s-a investit o muncă de zeci de ani, ar fi păcat ca ele să rămână în sertarele autorului, ignorate de public. Se cere, prin urmare, să se găsească modalitatea ca ele să fie multiplicare cel puțin într-un număr restrâns de exemplare pentru a putea astfel satisface nu numai lectura cercetătorilor de specialitate, ci și a celor care prețuiesc în mod deosebit frumusețile peisagiste ale Bucovinei și comorile ei de artă⁸.

Revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” are fericita ocazie să înceapă, de la nr. 2 pe anul 2021 publicarea manuscrisului care aparține inginerului Filip Țopa. Lucrarea ne-a fost încredințată de către unica fiică a autorului, Nidia-Adriana Țopa, careia îi mulțumim și pe această cale. Poate cu timpul se va putea tipări lucrarea în volum aparte, ceea ce ar contribui la îmbogățirea materialului istoric despre Bucovina în timpul stăpânirii austriece și în perioada dintre cele două războaie mondiale. Deocamdată manuscrisul va vedea succesiv lumina tiparului în revista noastră.

⁸ Scrisoarea profesorului dr. Traian Cantemir, Iași, 20.V.1985, în Filip Țopa, *op. cit.*

Un cuvânt pentru tata

Nidia-Adriana Țopa

Tatăl meu, Filip Țopa, autorul scrierii *Povestea Bucovinei* – un mare iubitor de muzică, literatură și natură –, nu a fost un literat propriu-zis, ci a fost inginer de profesie, constructor de drumuri și poduri, meserie care l-a obligat să fie mai tot timpul pe șantiere. El a dus o viață grea și dură, fiind nevoit să muncească zi de zi, de dimineață până-n seară, pentru că responsabilitatea meseriei sale era foarte mare și tata era extrem de conștiincios cu tot ceea ce făcea.

Tata s-a născut în iunie 1908 și a trăit 79 de ani. S-a stins din viață în 1987, în București, la Spitalul Fundeni, unde eu am lucrat circa 35 de ani. Pentru că a dorit să fie înmormântat în pământ bucovinean, el a îngrijit (mai ales în ultimii ani) cripta familiei, pe care o aveam la Suceava, unde se odihnește alături de mama, Viorica Țopa, și de fratele său, Adrian Țopa.

Tata a făcut parte din generația care a prins cele două războaie mondiale, ceea ce a marcat puternic familia noastră. Ei au fost patru frați în familie, doi băieți și două fete. Cele două fete s-au prăpădit de mici din cauza condițiilor vitrege din Primul Război Mondial, când bunica a fost nevoită să plece în mare grabă, cu patru copii, pe un frig cumplit, din Cernăuți în Cehoslovacia, unde se afla bunicul cu garnizoana sa. Această călătorie a fost fatală pentru fete, deoarece ele au răcit foarte tare, sfârșitul fiindu-le tragic.

* „Glasul Bucovinei”, numărul 2 (74), 2012.

Tata și-a făcut studiile liceale la Cernăuți, unde a avut norocul să învețe cu profesori minunați, având și colegi deosebiți, care mai târziu au ajuns personalități importante în diverse domenii de activitate, despre care tata pomenește în carte.

Studiile superioare le-a făcut o parte în Franța și o parte la București. S-a întâmplat acest lucru din cauza unui accident pe care l-a suferit în Franța, și un alt motiv a fost situația nesigură din acei ani, care a culminat cu cel de al Doilea Război Mondial, când tata a fost mobilizat.

Pe noi refugiul din 1944, care a avut loc pe un timp rău și un frig ca în plină iarnă, ne-a prins în momentul când tata era deja pe front și toate greutățile au căzut pe mama, Viorica Țopa.

Mama s-a născut la 24 martie 1912 și s-a stins din viață în spital, în 1993, după o suferință cumplită. O perioadă bună de timp, după moartea tatei, mama a stat la mine. Ea a suportat foarte greu despărțirea de tata. Dacă ar fi trăit, anul acesta mama ar fi împlinit 100 de ani. Viorica Țopa se odihnește acum alături de tata, în cimitirul de la Suceava.

Mama a trebuit să se descurce cu cele două bunici, cu mine, care aveam șapte pe atunci și cu câinele Bobi, pe care nu am putut să-l părăsim.

Îmi amintesc că atunci când am părăsit casa din Cernăuți, Bobi, cățelul nostru care era foarte curat și bine dresat, a dispărut la un moment dat de lângă noi, mama fiind nevoită să-l caute peste tot. L-a găsit, în cele din urmă, în sufragerie, unde mama lăsase ca de obicei curat, făcându-și nevoile. Ca urmare a acestui fapt, care nu avea precedent, bunica mea, Leocadia Țopa, a spus: „Rica, să știi că noi nu ne mai întorcem aici!” Și așa a fost!

O amintire, care este de neuitat pentru mine, este momentul refugiului, când, aflându-ne deja în compartimentul trenului, mama s-a dus să vadă care era situația cu lucrurile pe care am putut să le luăm într-un vagon pus la dispoziție de armată. În acel moment, trenul a început să facă manevre. Eu, care aveam șapte ani, m-am speriat așa de tare că pleacă trenul fără mama, încât

am început să urlu: „Pleacă trenul! Pleacă trenul!” Această spaimă mi-a provocat coșmaruri mulți ani după aceea.

Când a plecat trenul era o lapoviță și un viscol care făcea ca vizibilitatea să fie minimă. De aceea, ultima imagine a mea a gării din Cernăuți a fost oglinda noastră care a rămas pe peron, deoarece nu a mai încăput în vagon.

Eu sunt născută în Cernăuți, la 27 iulie 1936. Prima clasă primară am făcut-o tot la Cernăuți, și deși a trebuit să părăsim acest oraș frumos, am rămas cu amintiri foarte clare despre casa noastră, despre casa mătușii mele și a bunicii, atât a celor pe linie maternă, cât și a celor pe linie paternă. Am lucrat, după cum am mai spus, 35 de ani la Spitalul Fundeni din București, la Secția de terapie intensivă (chirurgie cardiovasculară). Deși absolvisem și altă facultate, nu am părăsit niciodată Spitalul. Am mai lucrat încă vreo 16 ani după pensionare la Policlinica Fobac din București a profesorului Pop de Popa, unde mai merg din când în când și astăzi.

Povestea Bucovinei a fost scrisă când tata era deja la pensie. Numai atunci a avut timp să-și exprime dragostea nemărginită pentru Bucovina, pentru orașul său natal Cernăuți și meleagurile din jurul lui. Aceste locuri nespuse de frumoase, tata le-a păstrat în suflet până la ultima suflare, și ni le-a descris, pentru ca noi – cei de astăzi – să nu uităm Bucovina și să nu uităm faptul că suntem bucovineni.

Ofer, cu drag, revistei „Glasul Bucovinei” manuscrisul „Povestea Bucovinei” de Filip Țopa, nepublicat până acum, în speranța că mulți dintre cititorii revistei vor citi cu interes ceea ce s-a străduit să ne lase tatăl meu, într-o înveșnicire a amintirii despre acest colț de țară, atât de frumos, care este scump și drag pentru cei ce se mai simt în suflet bucovineni.

Povestea Bucovinei

Vol. I

București, 1982

*Închin această poveste unicei mele fiice Nidia-Adriana
și tuturor celor ce au văzut prima lor rază de lumină
pe meleagurile din care am fost dezdăcinați
și împrăștiați de vijorul anilor 1941-1944,
spre a nu uita gloria străbună.*

Motto

*Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie!
Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem și nu e!*

*Astfel totdeauna când gândesc la tine
Sufletul mi-apasă nouri de suspine.
Bucovina mea!*

M. Eminescu

*(Versuri de pe soclul bustului marelui
poet din incinta Mănăstirii Putna)*

Cuvânt înainte

De multă vreme mă bate gândul să strâng într-un mănunchi ne-număratele scrieri ale autorilor români și străini, din vechime și contemporani, cu pasajele elocvente privind unul dintre cele mai frumoase colțuri ale Moldovei, denumit după copacii ce-l împodobesc, „Țara Fagilor”.

Deseori articolele aceluiași autor sunt dispersate în mai multe volume, intercalate cu evenimente referitoare la alte ținuturi îngreunând studierea capitolului privitor la Bucovina.

Secolul vitezei pe care-l trăim ne acordă puțin timp disponibil pentru alte preocupări decât ocupația căreia ne-am dedicat, iar timpul liber ne este acaparat de problemele existenței cotidiene, nepermițându-ne a ne mai preocupa de amintirile din trecut. Dar cunoașterea trecutului ne deslușește prezentul și ne jalonează privirea spre viitor, și, cum pe toate ești dornic să le afli, îți răpești din orele de odihnă în căutarea izvoadelor pe care de multe ori nici nu le găsești sau nu-ți sunt accesibile. Pentru aceste motive, am fost ispitit să culeg în lucrarea de față tot ce ar preocupa pe un cititor grăbit și totuși interesat de istoria locurilor băștinașe în care au viețuit secole de-a rândul străbunii noștri, care, în scurta și fugara lor existență pe acest pământ, n-au precupețit să-și pună însăși viața în primejdie spre fericirea urmașilor.

Cum nimic nu robește pe cititor atât de mult ca povestea, am expus aici faptele și evenimentele sub această formă ușoară de poveste.

Lucrarea nu are pretenția de a fi originală și nu prezintă fapte

inedite; tot ce cuprinde a fost publicat de istoriografi erudiți, consacrați, totuși ea prezintă un interes real prin faptul de a cuprinde, într-un singur tot, întreaga perioadă a existenței acestui ținut românesc, geto-dac, costoboc sau valah, din vremurile străvechi până la cele actuale, fără influența personalității mele sau fiind văzut prin prisma inimii și dorințelor personale.

Înfăptuirea lucrării „Povestea Bucovinei” o datorez în mare măsură sprijinului și contribuției bunilor mei prieteni și rude:

Traian Larionescu (1905–1979), profesor de istorie, membru al Comisiei de Heraldică și Genealogie a Institutului de Istorie al Academiei R.S. Române. Acestui eminent om de științe și prieten care a plecat prea devreme dintre noi, îi voi păstra recunoștința și amintirea nestinsă, fiind inițiatorul lucrării.

Dr. Octavian Lupu, medic și autor al numeroaselor lucrări din istoria Bucovinei și istoria medicinei bucovinene, care mi-a îndreptat pașii la căutarea zbuciumatului trecut al gliei noastre strămoșești.

Dr. Leon Țopa, profesor, cercetător științific, autor a numeroase lucrări din domeniul sociologiei. Rudă de gradul V, după ramurile arborelui genealogic al familiei, dar de gradul I în simțiri. A dat cel mai valoros concurs la întocmirea, corectarea și finisarea lucrării. Leon Țopa este, de fapt, coautorul ei.

Partea întâi

Geografică

1. AȘEZAREA

Pe hartă Bucovina ocupă colțul de nord-vest al Moldovei și e cuprinsă între Galiția și Basarabia de nord, având ca limite meridianele $25^{\circ}12'$ – $26^{\circ}28'$ longitudine, emisferă estică, și $47^{\circ}10'$ – $48^{\circ}40'$ latitudine, emisferă nordică, totalizând o suprafață de 10.441 km².

Bucovina, veselă grădină, cântată cu atâta duiosie de poetul românilor Mihai Eminescu, făcea parte din statul dac, înființat în secolul al VII-lea î.e.n. Apoi pe vremea Daciei romane, Bucovina, împreună cu nordul Basarabiei și Maramureșul formau oaza Daciei libere.

După izgonirea hunilor, s-au statornicit aici gepizii, izgoniți în secolul al VII-lea de avari în trecerea lor spre câmpia panonică, apoi de slavi. La sfârșitul secolului al IX-lea Bucovina e invadată de unguri, goniți la rândul lor de aici de pecenegi.

În secolul al XIII-lea Bucovina cunoaște, ca de altfel tot teritoriul României, cumplitul uragan al tătarilor, care, învinși de voievodul Ardealului Andea, ajutat de maramureșeanul Dragoș, se retrag dincolo de hotarele Nistrului, lăsând teritoriul liber pe care se întemeiază Principatul Moldovei, cuprinzând inițial numai Bucovina fără voievodatul Sepenicului, întemeiat cu mulți ani înainte.

2. RELIEFUL

Relieful acestei țărișoare blagoslovite este foarte variat, constând din șesuri de-a lungul râurilor Prut și Siret, cu câmpii roditoare, obcine îmbrăcate cu păduri de fag și munți cu codri de conifere.

Covorul verde de codri și păduri falnice conferă peisajului bucovinean o notă deosebită, de măreție și o tainică frumusețe, ce a atras, încă din cele mai vechi timpuri, privirile și pofta de cotropire a hrăpăreților vecini, aceasta datorită și faptului că Bucovina, prin așezarea sa geografică, prezintă pe lângă frumusețea peisagistică și un interes strategic și comercial.

Dacă la suprafața Bucovinei vom raporta cele trei forme caracteristice: munți, dealuri și câmpii, vom constata că zonele deluroase ocupă aproape 3/5 din întreaga suprafață, iar munții și câmpiile restul de 2/5.

Configurația terenului se prezintă sub formă de terase ce urcă treptat dinspre nord-est către sud-vest. În nord, albia Nistrului se află de abia la cota medie de 130 m deasupra nivelului mării; cea a Prutului urcă la 165 m, a Siretului la 480 m, a Sucevei la 530 m, a Moldovei la 680 m, iar a Bistriței la 870 m. Cota cea mai coborâtă din Bucovina se găsește în colțul nord-estic, în dreptul localității Mosoreni pe Nistru (135 m), în schimb, în sud-vestul provinciei, vârfurile munților ating înălțimea de 1.860 m, cum e cea a Tămăului (1.861 m) din masivul Călimani. Acest masiv se distinge prin formele sale specifice ale munților vulcanici, formați din lava andezitică cu cratere, vârfuri conice, abrupturi și coșuri de erupție.

Masivul Giupalău, cu vârful la înălțimea apropiată de cea a Tămăului (1.857 m), e format, prin contrast, numai din șisturi cristaline dure, foarte rezistente la eroziuni. Rarăul, cel mai îndrăgit munte al bucovinenilor, are cota maximă de 1.650 m și e dezvoltat pe calcare erodate în timp de agenți naturali. Vârfurile

și abrupturile acestui munte dau impresia unor cetăți sau a unui castel ruinat, cu ziduri parțial prăbușite în hăul văilor cu grohotiș. Una din valorile primordiale ale Rarăului îl prezintă „Pietrele Doamnei”, ce-și înalță cu semeție spre albastrul cerului turnurile sale arcuite și inaccesibile, ce domină majestuos depărtările, impunându-se vederii peste talazurile împietrite ale Obcinelor Bucovinei.

Numele de „Pietrele Doamnei” are semnificații legendare, cu rădăcini adânci în istoria zbuciumată a românilor din această parte a provinciei. Localnicii au păstrat, din generație în generație, explicația devenită legendă că Petru Rareș, domnitorul Moldovei, și-ar fi adăpostit familia în vremurile de restriște în aceste locuri cu aspect deosebit. Pentru a cerceta depărtările și a sesiza întoarcerea domnului din luptă, doamna lui Petru Rareș se urca pe una din aceste pietre, scrutând orizonturile. Astfel, s-a ajuns la denumirea de „Pietrele Doamnei”, pe care atât localnicii, cât și documentele scrise au păstrat-o prin negura veacurilor.

Lăsând legenda, „Pietrele Doamnei” sunt masive de calcare urogoniene alcătuite din corali, alge, scoici groase, care formau în perioada cretacică adevăratele recife ce-și clădeau edificiul calcaros în marea ce acoperea regiunea acum peste 140 de milioane de ani.

Frământările tectonice au silit marea să se retragă, iar fostele recife au suferit modificări, care au dus la ridicarea pe verticală a crestelor calcaroase, la fragmentarea lor în turnuri, ce dau peisajului un aspect de sălbătăcie măreață, de o frumusețe unică.

La miazănoapte de munții amintiți se întind între văile Sucevei și Moldovei cele trei obcine bucovinene: Obcina Mestecănișului, Obcina Feredeului și Obcina Mare. Altitudinile acestor obcine sunt mai modeste, vârful Tomnatic din Obcina Mestecănișului are înălțimea de 1.567 m, vârful Tăușa din Obcina Feredeului – 1490 m și vârful Scorușet din Obcina Mare – 1.223 m. Toate cele trei obcine sunt formate din depozite de fliș.

Zona de tranziție de la munte la șes cuprinde dealuri formate din roci sedimentare cu pietrișuri, gresii, nisipuri și argile.

Unul din cunoscutele vârfuri din această zonă de tranziție este Țețina (541 m) situat la 5 km vest de fosta capitală a Bucovinei, orașul Cernăuți. Vârful Țeținei a fost pe vremuri încoronat cu o cetate, ale cărei ziduri au fost despuiate de vremuri, lăsând posterității doar urme vagi, în mare parte acoperite de un strat gros de pământ. Din vârful Țeținei cuprindeai cu privirea mult dincolo de luciul argintiu al Prutului. Cetatea avea ca scop apărarea regiunii între Prut, Ceremuș și cursul superior al Siretului și făcea parte din Țara Sepenicului (Șipenițului), voievodat românesc existent mult înaintea descălecării lui Dragoș (1342).

Construcția cetății (după F.A. Wickenhauser, *Bochotin oder Geschichte der Stadt Cernăuz*, Wien, 1874, p. 11) ar fi începută de cavalerii teutoni (1211–1217), dar terminată abia după un secol de regele Cazimir al III-lea. Afirmația lui Wickenhauser e bazată pe numeroase vestigii descoperite pe acest deal ca: vârfuri de săgeți, coifuri și săbii rupte, lănci, cuțite etc., purtând însemnul crucii.

Numeroase coifuri găurite de măciuci, săbii rupte etc. dovedesc lupta aprigă ce s-a purtat aici între restrânsa redută a cavalerilor teutoni și numeroasa hoardă mongolo-tătară, soldându-se, până la urmă, cu nimicirea totală a apărătorilor creștinătății.

Versantul apusean al Țeținei era acoperit de codri, ce se întindeau de la malul drept al Prutului până la malul stâng al Siretului, cuprinzând istorica pădure Dumbrava Roșie și Adâncata. Pe vremuri, întreaga zonă deluroasă între valea Prutului și Siretului până la Ceremuș era stăpânită de păduri ce ascundeau numeroase râpe, formând un loc de refugiu pentru populația stabilită pe valea Prutului când era amenințată de dușmani.

3. APELE CURGĂTOARE

Teritoriul Bucovinei este brăzdat de numeroase ape curgătoare, a căror direcție de curgere este de la apus spre răsărit. Unele din

aceste râuri sunt navigabile, purtând pe luciul lor plute cu aurul verde din inima munților și a obcinelor spre porturile dunărene și de aici spre Marea Neagră.

Întreaga rețea de ape curgătoare e tributară Mării Negre, în afară de râul Nistru, care se revarsă nemijlocit în ea, celelalte râuri ajung la mare prin intermediul Dunării.

Nistrul – denumit în antichitate Tyras, forma până odinioară granița naturală între români și slavi. În urma Tratatului de pace din 28 mai 1812, Rusia țaristă ocupă Basarabia, devenind de atunci vecina Bucovinei și în răsărit. În anul 1940 prin nota ultimativă din 26 iunie, URSS ocupă și nordul Bucovinei, iar Nistrul, vechiul râu al Moldovei, devine un râu rusesc.

Prutul – Parota, Pyretos sau Brutus, cu apele sale limpezi și repezi, umectează între Nepolocăuți și Noua Suliță câmpia mănoasă din nordul Bucovinei, denumită și grânarul acestei provincii.

Izvoarele Prutului se găsesc pe teritoriul Pocuției, stăpânite de români în timpul domniei voievodului Petru Mușat și până la aceea a lui Petru Rareș.

Afluentul cel mai important al Prutului este râul Ceremuș; acest râu cu ape învolburate străbate cea mai pitorească regiune a Bucovinei de nord; el forma până în anul 1939 granița cu Polonia, mai precis Galiția, ulterior ambele ținuturi în stăpânirea URSS-ului.

Siretul – Hierasos, denumit pe drept cuvânt colectorul râurilor bucovinene, adună în matca lui râurile Suceava, Moldova și Bistrița, împreună cu afluenții lor.

Bistrița Aurie. Până la construirea barajului Bicaz, apele râului Bistrița au fost cunoscute ca cele mai năvălaşe, datorită albiei sale înguste și înghesuite de munți stâncoși în mai multe locuri. Cursul cel mai furios și înspumat al Bistriței se află în defileul Toanelor, loc pomenit cu mult respect de plutașii de altă dată.

La izvoarele Bistriței Aurie se află cunoscuta trecătoare „Pasul Cârlibaba”, prin care au coborât, în secolul al XIV-lea, Dragoș, apoi Bogdan în Țara Moldovei, iar mai la sud, pe râul Dornei,

este pasul Bârgăului, prin care s-au scurs coloanele tătare spre pusta panonică.

Moldova după tradiția din bătrâni era denumită *Molda*, după numele cățeii voievodului Dragoș de Bedeu, care gonind un bour, urmărit de stăpânul său, s-ar fi înecat în undele acestui râu. Râul *Molda* este eponimul sau nașul Principatului *Moldovei*; el își adună apele în talvegurile obcinelor bucovinene. În talvegul ce desparte *Obcina Feredeului* de *Obcina Mare* curge afluentul *Moldovița*; pe valea acestui râușor între *Vama*, *Frumosu* și *Dragoșa* și-a stabilit *Dragoș* tabăra oștirii sale, după izgonirea dincolo de *Nistru* a sălbaticilor călăreți tătari.

În acest ungher al Țării de Sus, devenită *Bucovina*, în murmurul vioi de ape, în freamătul codrului și al aerului plin de miresme dulci de fân s-a zămislit *Moldova*, pământ stăpânit cu veacuri înainte de străbunii daci.

Suceava este numit și râul sfânt al *Moldovei*. După ieșirea din munți, cursul său este puternic despletit, răsfirându-se în șesul *Rădăuților*, îmbrățișând ctitoria sub bolțile căreia odihnește cenușa lui *Bogdan*.

Dincolo de câmpie, spre zarea asfințitului se înalță valurile munților. Codrii ce-i îmbracă întind într-un prim zăgaz o perdea întunecată ce pălește, treptat, în adâncul de fugă al lanțurilor de creste.

Râul *Suceava* își strecoară apele limpezi în preajma *Putnei*, unde sub lepedea cioplită în frunze de acant, pe așternut rece de piatră, dorm osemintele lui Ștefan cel Mare, ale lui Ștefăniță și *Bogdan* încrucișatul, ale *Mariei Voichița*, ale *Mariei de Mangop*, ale *Mariei doamna lui Petru Rareș* și ale altor domnițe și coconi.

La *Milișăuți* primește apele *Suceviței*, ce încing într-un ascunziș de munte zidurile mănăstirii cu același nume, lângă temeliiile căreia stau așternute osemintele lui *Ieremia Movilă*, ale lui *Simion Movilă* și ale altor vlăstare din neamul *Movileștilor*.

Ceva mai jos, la gura *Solcii*, *Suceava* primește pârâiașul *Solca*, ce aduce liniște de la mormântul logofătului *Luca* din

Arbore și freamăt de codri de la mănăstirea Solca, întemeiată de Ștefan Tomșa.

Peste o creastă verde, ce înalță un prag spre Valea Moldovei, zarea învăluie adâncitura Humorului, unde se adăpostește mănăstirea ale cărei începuturi coboară până la Alexandru cel Bun și pe care a rezidit-o Logofătul Teodor Bubuioc.

Mai jos, Mănăstirea Voroneț, ridicată de marele Ștefan, îi păstrează în bogăția frescei chipul înrămat în plete ce-i cad bogat pe umeri.

Apele domoale ale Sucevei, sfințite prin trecerea de-a lungul acestor altare ale trecutului nostru, coboară pe lângă zidurile fostei cetăți de Scaun a Moldovei și își urmează drumul și cântecele de slavă spre albia Siretului.

4. APELE SUBTERANE

Pe lângă rețeaua deasă a apelor de suprafață, Bucovina este bogată și în ape subterane ce apar la suprafață sub forma izvoarelor minerale. Zona cea mai bogată în astfel de ape minerale se găsește în nordul și estul masivului Căliman și în depresiunea Dornelor, în perimetrele localităților Vatra Domei, Coșna, Poiana Coșnei, Dorna Căndreni, Poiana Negri, Poiana Stampei, Dornișoara și Șarul Dornei.

În zona flișului (sedimente acumulate în mări cu apă rece în cretacic și paleogen) se găsesc izvoare de apă minerală sulfată, sulfuroasă și clorurată, dintre care le amintim pe cele din Câmpulung Moldovenesc, Moldova Suliță, Poiana Mărului, Frumosu, Sucevița etc., iar apele clorurate – la Straja, Putna, Sadova, Vatra Moldoviței, Breaza, Vicov, Solca, Cacica etc.

5. CLIMA

Bucovina se bucură de o climă destul de aspră, cu ierni ce se prelungesc până la cinci luni, apoi o trecere scurtă spre vară printr-o primăvară de-abia simțită; vara, în schimb, e caldă și se prelungeste spre o toamnă de obicei lungă și blândă. Faptul că iernile și primăverile sunt atât de aspre se datorează reliefului, care spre nord și nord-est prezintă o zonă deschisă, lăsând vânturilor din podișul Podolic și Sarmatic o cale de pătrundere nestingherită, în schimb, curenții calzi din sud sunt opriți și răciți de lanțul muntos.

Între climatul montan din vest și cel din zona colinelor din răsărit este o deosebire izbitoare, pe când în apus, în regiunea de munte, domnește o climă alpină cu vânturi aspre și reci, cu temperatura medie anuală de 5,5°C și precipitații frecvente. În partea răsăriteană, din contră, variația temperaturilor este foarte mare, cu temperatura medie anuală de 8°C și cu precipitații reduse.

Temperaturile extreme în cursul verii urcă până la 35°C, iar în cursul iernii coboară și sub 30°C.

Precipitațiile maxime au loc în valea Ceremușului, pe cursul superior al Bistriței și în regiunea Pojorâtei (818–876 mm), iar cele minime în regiunea Cozmenilor (551 mm).

6. FLORA

În urma studiilor paleobotanice s-a ajuns la concluzia că întregul ținut al Țării de Sus, la sfârșitul terțiarului, prin condițiile climatice și de succesiune ale florei fosile a cunoscut mari schimbări (vezi I. Barbu, *Contribuții la cunoașterea florei fosile din podișul Moldovei și Basarabiei*). Clima din cretacic s-a răcit treptat, căpătând în neogenul terțiar un caracter subtropical. Pe țărmul mărilor de atunci, indicat de slatine și ocne de sare, aflate de-a lungul zonei

flișului, domina vegetația luxuriantă, alcătuită din arborele mamut, chiparosul de baltă, pini, palmieri, scorțișoară, dafini, oleandru, arborele Iudei, stejari, castani, fagi, aluni, carpeni, mesteceni, viță de vie, precum și alte elemente, în mare parte termofile, retrase astăzi spre ținutul balcanic, mediteranean ori asiatic, încât numai o mică parte din ele au supraviețuit pe teritoriul acestei regiuni.

După însemnările istorice, în primii ani de la ocupația Bucovinei de către Austria, teritoriul ei era în cea mai mare parte acoperit de păduri (70%). Populația se îndeletnicea mai ales cu creșterea vitelor și oilor, iar agricultura se limita la cultivarea cartofului, porumbului, grâului, secarei, orzului, ca și a câtorva straturi de legume sau a unor plante de leac.

Mănăstirile care stăpâneau pădurile imense nu-și puteau valorifica materialul lemnos și nu se puteau gândi la exploatarea lemnului pentru negoț, din lipsa căilor de comunicații pe uscat. Datorită acestei lipse plutăritul a început în anul 1840.

Din totalul suprafeței împădurite a Bucovinei, 38% ocupau făgetele. Fagul, cu silueta coroanei sale larg-ovoidale, cu scoarța trunchiului netedă și de culoare albă-cenușie, are asupra psihicului omenesc un efect calmant și reconfortant. În mod poetic, „Codrii de aramă” se referă la frunzișul său arămiu, lucios și pieilos din toamna târzie, care predispune la emoții stimulatoare de inspirație și creație.

În Bucovina fagul a apărut odată cu despărțirea triburilor dace de cele trace, acum două mii cinci sute de ani și era cel mai căutat, util și venerat arbore al pădurilor. După credința geto-dacilor, prin freamătul frunzișului său, tălmăcea voința zeului Zamolxe, care întruchipa fertilitatea solului și nemurirea sufletului. Fagul, simbol al naturii și codrilor, a fost immortalizat de popor în cântece, balade, doine, poezii, strigături, proverbe, ghicitori și descântece. În vreme de grea cumpănă și restriște, codrii de fag ofereau adăpost populației, găsind aici și hrană din însăși frunza de fag (când e tânără și fragedă are un gust plăcut acrișor), de aici și zicala „Codru-i frate cu românul”.

Frunza fagului, alături de cea de iederă, mesteacăn și păr, servește drept instrument de muzică, bun natural, pe care nu-l găsim la alte popoare.

Numele fagului, care a dat numele acestei provincii, cu sinonimele și diminutivele sale, îl regăsim în toponimice de dealuri, pâraie, văi, păduri, localități, munți și ținuturi, dintre care amintim: Boholț (BV, HD), Bucecea (BT), Bucov (AG, PH), Bucova (CȘ), Bucovăț (TM), Bucovina, Dealul Fagilor, Făget, Făgețel, Valea Fagilor etc.

Numirile de fag, fagă (jir) și fâgoaie de origine romană (latin, *fagus*, vechi grecesc *phagos*, derivat de la *phageiu* – a mânca), jir și jâr (vechi slav *ziru* – pășune, din *ziti* – a trăi; bulgar *zir* – slănină, ghindă) de împrumut paleoslav, prin nuanțări lexicale, au dat naștere la bucui, făgăniș, făgăniște, făgău, făgel, făguleț, făguț, gârneț și tuzici, ce indică un crâng de fagi.

Pădurile de stejar ocupă suprafețe restrânse în Bucovina și de obicei sunt amestecate cu fag. Stejărișurile de acest gen se găseau în nord pe la Cernauca, Cuciurul Mic, Pătrăuții de Sus, iar în sud, la Dragomirna.

Din datele bibliografice existente, cu privire la preocupările agropastorale ale bucovinenilor de acum un secol și jumătate, aflăm despre introducerea în cultură a vergii ciobanului, tutunului, macului, soiei, căpșunilor și sparanghelului; tot de atunci s-a intensificat pomicultura și apicultura.

7. FAUNA

În fauna Bucovinei predomină elementele Europei răsăritene, îndeosebi în zona ei montană și cuprinde o serie de elemente caracteristice.

Mamifere din cele de la sfârșitul erei terțiare – după scheletele descoperite, numărăm: elanul, bourul, zimbrul și cerbul, singurul

care a supraviețuit vremurilor. Bourul și zimbrul mai pășunau prin poienile nesfârșitelor păduri bucovinene și maramureșene până acum 350–400 de ani în urmă. Aceste animale impunătoare sunt amintite în legenda descălecării, iar capul bourului vânat a rămas de atunci emblema Moldovei și, din 1850, și a Bucovinei.

Dintre mamiferele contemporane amintim: jderul de copac, râsul, pisica sălbatică, porcul mistreț, căprioara, cerbul, lupul, vulpea și micromamiferele.

Populațiile de urși și de cerbi au densitatea cea mai numeroasă din toată Europa, precum și cele mai viguroase exemplare. Râsul (*lynx*) împreună cu ursul și cerbul și-au refăcut efectivul, iar pericolul de dispariție a fost depășit, grație declarării lor ca monumente ale naturii.

8. ORNITOFAUNA

Bucovina cuprinde pe teritoriul său peste 200 de specii de păsări. Cele mai frecvente sunt: porumbelul de scorbură, țicleanul, ghionoaia verde, ciocănitorea de pădure, sturzul cântător, brumărița alpină, alunarul, cocoșul de munte, ierunca etc.

Speciile devenite în ultimele decenii foarte rare și pe cale de dispariție sunt: acvila de munte, viesparul, șerparul și corbul.

*

Privind astăzi aceste binecuvântate plaiuri bucovinene, înzestrate cu atâtea frumuseți și bogății naturale, dar întorcându-ne cu timpul înapoi, cu milioane de ani, de-abia ne vine a crede că în acele timpuri, peste toate aceste daruri, domnea întinsa Mare Thetis, în ale cărei ape blânde și calde se dezvoltau corali.

În acele timpuri, întregul glob se afla încă sub puterea stăpânitoare a uriașelor forțe ce sălășluiau nepotolite în măruntaiele Terrei. Evadarea lor se manifesta prin cutremure și erupții

vulcanice apocaliptice, modificând fără încetare relieful uscatului și al fundului mării.

Evenimentele geologice au loc îndeosebi în era secundară sau mezozoică, când datorită importanțelor mișcări ale scoarței pământene, aceasta se încrețește și înalță munți, dintre care și Alpii împreună cu Carpații noștri. Pe măsura ridicării munților se restrâng apele Mării Thetis, însă în bazine adâncite, fenomen datorat aceluiași cauze de încrețire ale scoarței, iar lupta dintre apă și uscat, susținută de mișcări tectonice, se încheie în timp de secole cu victoria uscatului. Din imensa Mare Thetis au rămas doar Marea Mediterană, Marea Neagră și Marea Caspică.

Uscatul apărut din adâncurile mării, în urma retragerii apelor, era mîlos și sterp. În această stare, supus noilor forțe naturale de suprafață, ca apele curgătoare, ploile, vântul, înghețul și dezghețul, își continuă cu răbdare sculptarea, măiestrind un nou relief. Mălul e cărat de apele nenumăratelor râuri înspre alte zone, unde, sedimentându-se, creează noi și noi configurații, care schimbă de la o zi la alta forma terenului.

Dar nici vulcanii nu se lasă mai prejos, mai ales că în această perioadă de mare activitate erup cantități imense de lavă și ca un sculptor răbdător modelează noi forme ale munților vulcanici.

Sute de milenii durează această dăltuire până când, în fine, erupțiile se potolesc, râurile își sapă albiile mai adânci, antrenând doar resturi de viituri, ce au rămas în grija torenților, iar relieful și-a primit conturul și forma foarte apropiată celei de azi.

Tot în această eră secundară uscatul sterp îmbracă o floră ce atrage regnul animal, constând din reptile adaptate, atât vieții de uscat, cât și acelei acvatice, dintre care unele erbivore, altele carnivore, deosebindu-se ca mărime, formă și putere. Cele erbivore erau masive și greoaie, iar cele carnivore sprintene și foarte puternice.

În perioada a doua din era secundară, jurasic – unele reptile adaptate la viața arboricolă evoluează spre primele păsări și apar primele mamifere mult deosebite față de cele de astăzi.

9. DERIVAȚIA NUMELUI „BUCOVINA”

Numele oficial de Bucovina s-a dat acestui ținut din nordul Moldovei de abia în anul 1775, după ocuparea lui de către Imperiul Austriac; ocupare efectuată în urma unei înțelegeri între reprezentanții marelui vizir al Constantinopolului și reprezentanții militari ai împăratului Austriei, Iosif al II-lea. Totuși numele de Bucovina apare în dicționarele istorice încă de pe vremea voievodului Țării Sepenicului (secolele XII–XIII), voievodat valah, care a existat înaintea descălecării lui Dragoș, unde se pare că strămoșii mușatinilor aveau moșia lor cu sediul în satul Sepenic sau Șipeniții de azi, pe malul stâng al Prutului, pe drumul comercial Lvov – Cenăuți – Siret – Suceava, însă nu ca o denumire geografică, ci ca un teritoriu cu păduri de fag.

Apelativul Bucovina este format din elementul „Buche-Buk”, care în înțelesul român înseamnă „fag” și sufixul slav „vina” provenit din „venă”. Slavii denumeau orice teren pe care creșteau fagii „bucovena”.

Austriecii, respectând însă expresia utilizată de moldoveni, i-au dat numele de „Bucovina”, și nu „Bucovena”, cum se exprimau slavii.

Datorită faptului că cea mai mare parte din suprafața Bucovinei de nord, de la Nistru până sub poalele Carpaților, era împădurită cu fagi, iar drumul comercial Moldova – Danzig – Țările Baltice – Suedia – Anglia traversa, pe o distanță însemnată, aceste păduri sau făgete, negustorii polonezi, maloruși, germani etc., care își mânau cirezile de vite sau turmele de porcine din Moldova spre țările lor, au denumit această zonă acoperită cu păduri de fag „bucovine”, pentru a desemna locul făgetelor, nicidecum însă ca o localitate, ținut sau țară.

În toponimie, „Bucovina” nu are deci o însemnătate etnică, ci e un atribut care indică, pur și simplu, felul locului precum ar fi zăvoi, poiană, câmpie, mocirlă, baltă sau luncă.

Pe vremuri, în anii înființării Principatului Moldovei, popoarele germanice utilizau adesea pentru denumirea Bucovinei și numele de „Buchat” sau „Bochotin”, de aici „Buchenland”, adică „Țara Fagilor” sau „Țara Fagului”. Acest nume a fost folosit, ulterior, atât de unguri, cât și de polonezi, în acest fel el apare pentru prima oară în documente oficiale, în tratatul secret încheiat între împăratul Sigismund al Ungariei și regele Jagello al Poloniei la 15 martie 1412, la Lublau, prin care s-au înțeles cele două capete încoronate să împartă Țara Moldovei între ei (vezi „Pagini de istorie” în acest volum).

Bochotinel sau Buchat-ul cuprindea teritoriul între Prut și Carpați și era împărțit în Bochotinel Mare, ce se întindea de la Carpați (pârâul Bucovăț) până la Siret și Bochotinel Mic, de la Siret până la Prut, fără Țara Sepenicului, care era un voievodat de sine stătător între Prut și Nistru.

Țara Sepenicului îngloba, la rândul său, înainte de anul 1400, cetatea Hotinului, cetatea Ceciure (Cecin, bulgar Țețin – după Gh. Asachi, atât Țețina, cât și Cernăuți provine de la Cicero, vezi Gh. Asachi, *Dragoș*, „Biblioteca literară și științifică”, nr. 115–116), împreună cu comunele situate pe malul drept al Prutului între Vășcăuți și Cernăuți, iar la vest se limita cu cetatea Chmielov, care azi nu mai există și s-a identificat locul în imediata apropiere de satul Șipeniț la revărsarea râului Ceremuș în Prut.

Prima mențiune documentară cunoscută Bucovinei, desemnând partea de nord-vest a Moldovei, apare în anul 1392; Moldova în aceasta perioadă se numea „Maurovlachia”, ceea ce înseamnă Țara Vlahilor originari din Maramureș. De altfel, multe localități, chiar munți și râuri bucovinene, și-au schimbat în decursul secolelor denumirile vechi, așa bunăoară Țețina pe care am mai amintit-o deja, se chema în vechime Chiesin, apoi pe rând, Cerun, Ceciure, Cețin și, în fine, Țețina (după cum o numeau bulgarii vechi).

Satul Zadubreni, pe vremea lui Ștefan cel Mare, se chema Budoela, ceea ce înseamnă „dincolo de pădure”, apoi – Budilce.

Satul Pohorlăuți se numea Lipnița, apoi, Pochrilăuți și în vremuri mai noi – Pohorlăuți.

Versanții abrupti din dreapta râului Prut, între Cernăuți și pâ-râul Bila, și-au menținut vechiul nume de Bucovata (apa fagilor, în limba documentelor paleoslave) la fel și povârnișul abrupt al unui fost post de observare sau pază (Stânca).

Dorna provine din Arana (râu de munte), de aici și numele roman Auronium, apoi îi zicea Dorana și la urmă Dorna.

Afirmațiile cronicarului polon Sarnicki că numele Cernăuți, denumit de polonezi Cerniowte, ar proveni din czarni-owce (czarni – negre, owce – oi), oi negre, este falsă după Wickenhauser, care explică denumirea Cernăuțiului, ca și [a] satului Cernauca – foarte asemănătoare – că ar proveni din Kara – Karon – Karni – cuvânt tătăresc, însemnând negru, respectiv din cernek – vad, denumiri schimbate cu timpul de slavi până la totala lor recunoaștere.

De la Bucovata, în amonteale Prutului, la o distanță de 5 km spre apus, este o veche așezare denumită „Cotul Vânătorului”, botezată de polonezi Strylecki-Kut, apoi Revna (vechi slav) – șes, și Burdei, de la Burdiegu (nu de la Burdingen – bordei).

La poalele dealului Cernăuților, pe vechea albie a Prutului, pe un teren mocirlos, care în vechime se numea Tinesiuca, de la „tine” – mocirlă, noroi și „sava” – sawka (de la turcescul „su” – apa), a devenit acum Dinesiuca.

O fântână cu numele Sauca se găsea până în zilele noastre la Toporăuți, pe terenul satului, ce aparținea familiei Barnovschi, boier moldovean, ce-și trage numele după moșia sa Bârnova de lângă Iași.

Pe malul stâng al râului Siret găsim satul Tereblești, care apare în uricul lui Bogdan încrucișatul sau cel Orb din anul 1508, cu numele de Telebinți sau Telebecinți, de la „teledi”, turcescul „celebi” – nobil sau talabă. În uricul din 1724, e numit Telebisnici, iar în cel din 1760 – Tereblecea.

Pe mlăștinoul mal al Siretului găsim satul Carapciu, ceea ce înseamnă teren pustiu și nelocuit, denumit Kara-ciai, adică râul negru.

Între văile Siretului și ale Prutului este așezat satul Tărășeni, de care pomenește Ion Neculce că a aparținut lui Petriceicu Vodă din Hotin (1672), sub numele de Tatareșeni – Tatarensis.

Corovia provine din turcescul kor-owa – teren păduros și nu după înțelesul slav „korowa” – vacă; Cosminul poartă numele după un Cosma, sat cunoscut pe vremea lui Ștefan cel Mare (1497). Tot în apropierea acestor sate este și pârâul Derelui, al cărui nume derivă de la cuvântul cumano-turcesc „Dere” – valea, înlocuindu-se adjectivul cuman „lu” cu moldovenescul „lui”; în apropierea acestui pârâu este și satul Marnomița, cunoscut în uricele vechi sub numele Mamurin, nume provenit din limba arabă, preluat de cumani și care ar însemna o localitate viu populată. La nord-vest de Mamurin, pe malul stâng al Prutului, pe un versant înșorit, e așezat satul Mahala, din turcescul Mahale, ceea ce înseamnă uliță sau cartier, iar în continuare, spre Nistru, este satul Palamutovca, din tătărescul Palamutova, ceea ce, tradus, înseamnă stejăriș sau terenul stejarilor, în care „owa” s-a transformat cu anii în „owka” – slavă (satul nu aparține Bucovinei, l-am amintit numai datorită evenimentului istoric). În acest sat s-au stabilit definitiv granițele teritoriului cedat de către Poartă Imperiului Austriei. Pe Prut și Siret sunt trei Berhomete, ale căror nume provine din „baramet” – barcă, iar „onut” se pare că se trage din tătărescul „In, On” – iad.

Pe valea râului Moldovița, între afluenții Frumos și Dragoș, unde era așezată tabăra militară a descălecătorului Dragoș, în apropiere, se găseau localitățile vechi de multă vreme cunoscute și populate de români. Astfel satului Ciumârna, din tătărescul „ciumor” – loc noroi, klama – Myto, după grecescul Beme – Veme; Seletin din „sal” – sălaș, apoi Stulpicani de la Silbocani, sil-bock – pârâu acoperit cu vreascuri, Humor din Homor – „tatar hamor” – stâncă. Balaceana, sat care poartă numele după Balc, Palco, Pavelaș, fiul lui Sas. Aici a existat pe vremuri o fântână a lui Dragomir, dar urma ei s-a șters.

Din timpurile lui Ștefan cel Mare se mai amintește de satul

Lențești al Magdei Lenuța, apoi satul Cuciurul Mic, stăpânit de mai mulți moșieri din care și Gavrilă Hâjdău, o străveche familie de boieri războinici care luptau alături de Ștefan cel Mare, iar în vremuri mai noi, cunoscuți prin cărturarii Bogdan și Iuliu Petriceicu.

Partea a doua

Răpirea Bucovinei

1. EVENIMENT PREMERGĂTOR

În toamna anului 1768, imperiul pravoslavnic rus al Ecaterinei a II-a, cu tendința sa expansionistă spre apus, profitând de moartea regelui August al III-lea, ocupă partea răsăriteană a Poloniei, incluzând și Cracovia.

În urma stăruințelor Franței și a rugămintelor patrioților polonezi pe lângă Constantinopol, cerând padișahului să oprească expansiunea Imperiului Rus, semiluna hotărî să-și ridice tunurile împotriva Petrogradului.

Semnalul războiului fu dat de iureșul hoardelor lui Crim Gherai, hanul tătarilor din Rusia de miazăzi. Împărăția „Semiramidei Nordului” se cutremură sub puterea navei și a strigătelor de groază ale populației duse în robie, pe drumurile înzăpezite ale stepii, acoperite numai de limbile de foc ce mistuiau târgurile și satele jefuite. Năprasnicul Han muri însă fără veste. Hoardele lui se traseră domolite spre mare, iar căpeteniile turcești nu se dovediră în stare să țină piept la Nistru trupelor țarinei.

Rușii pătrunseră în Moldova, lăsară forțe în Iași, căruia ienicerii îi dăduseră foc și o luară spre Dunăre, ocupând în grabă întreaga Muntenie.

Românii din amândouă principatele nu întârzie să simtă, pe grumajii răniți de îndelungata robie păgână, apăsarea călcâiului stăpânului creștin.

Ca sub lovituri de tun, Europa tresări la știrile aflate despre victoriile ruse pe continent și în ținuturile asiatice ale Turciei. Izbânzile de la Cahul, Ismail, Chilia, Tighina, Brăila, Cetatea Albă, precum și zdrobirea flotei musulmane la Tschemè, datorată amiralului englez Elipinstone, intrat în rândurile armatei țarinei, duseră, cu deosebire în urma stăruințelor, cu țeluri ascunse ale Austriei, la Pacea de la Kuciuc-Kainargi, încheiată între ruși și turci la 21 iulie 1774.

Prin pacea încheiată, Caterina a II-a dobândi eliberarea tătarilor din sudul Rusiei, deci puțința alipirii la Rusia a teritoriilor tătărăști; dreptul de a mijloci, la nevoie, pe lângă Poartă, în folosul țărilor noastre, al celorlalți creștini din Imperiul Otoman și al bisericii ortodoxe, ceea ce-i îngăduia să se amestece în treburile interne ale Turciei; libertatea negoțului în Marea Neagră, deci întreținerea unei flote, oricând în măsură să transporte armata rusă sub zidurile Constantinopolului.

Austria făcu tot ce a putut să oprească rămânerea rușilor în Moldova și Muntenia, nădăjduind că cele două principate aveau să-i revină cândva ei și, în același timp, pregăti Poarta și Petrogradul pentru ideea anexării unei părți din nordul Moldovei.

Dreptul la strămutare a pajurilor imperiale, de pe hotarul de miazănoapte al Moldovei, a fost obținut de la Poartă în 25 aprilie (7 mai) 1775, prin viclenie și mult aur. Odată cu vechea reședință voievodală a Moldovei, trecută sub oblăduirea habsburgică, au trecut și mănăstirile, al căror nume amintesc jertfele pentru păstrarea gliei, credinței și limbii strămoșești și ale căror lespezi mormântale acoperă gropnițele de odihnă ale bărbaților care, cu sufletul și spada, au ancorat adânc în furtuna trecutului dreptul românesc asupra acestui turn de strajă al Moldovei.

Acum, după două secole de la răpirea Bucovinei de către Imperiul Austriac, a apărut la Viena, în anul 1979, o broșură

intitulată *Bukowina und ihre Deutschen* (*Bucovina și germanii ei*), scrisă de Rudolf Wagner, în care, la pagina 10, se afirmă: „Aber auch sonst kann von einem Raub der Bukowina, wie es die rumänischen Historiker Nicolai Iorga, Ioan Nistor und Theodor Balan darzustellen pflegten, keine Rede sein den der ruthenische Bevölkerungsteil akzeptierte diese Bezeichnung niemals!” („Însă, de altfel, despre răpirea Bucovinei, cum încearcă să o prezinte istoricii Nicolai Iorga, Ioan Nistor și Theodor Balan, nu poate fi vorba, întrucât partea de populație ruteană n-a acceptat această caracterizare niciodată!”).

Ce păcat că d-l Wagner Rudolf nu s-a ostenit să răsfoiască corespondența secretă din arhivele dispărutului Imperiu Austriac, precum o făcuseră istoricii români, mai sus-citați de Domnia Sa. Ar fi aflat corespondența între baronul Thugut și cancelarul Kaunitz, în care, odată cu mijloacele folosite pentru cucerirea Moldovei, răsar și numele servitorilor Imperiului Otoman, care s-au lăsat cumpărați sau câștigați prin felurite daruri, pentru ca vulturul negru cu două capete să-și poată întinde aripile și asupra Bucovinei.

În al doilea rând d-l Wagner ar trebui să-și arunce o privire asupra recensămintelor populației făcute de austrieci; acolo va constata că în anul 1775 din totalul populației bucovinene, numai 6.000 de huțani vorbeau limba ruteană, ceea ce, raportat la totalul populației de 71.750 de suflete, reprezintă 8,1%. Atunci la care populație majoritară ruteană se referă domnul Wagner?

Dar să revenim la pomelnicul prăznuitorilor pe hotarul sfâșiatei Moldove, căci e bine să mai fie auzit odată spre aducere-aminte. Să-l recapitulăm:

– În frunte e așezat principele Alexandru Ipsilanti, domnitorul de atunci al Munteniei, coborât din familia grecească Asiolu.

– Al doilea loc îl ocupă Iacovachi Rizo, socrul principelui Grigore Ghica și împuternicitul lui la Constantinopol.

– Cel de al treilea loc îi revine dragomanului Porții, Constantin Moruzzi, care, după ce a uneltit pentru uciderea lui Ghica, a fost trimis pe tronul Moldovei.

– În fine, mai trebuie adăugați mareșalul rus Romantzov, Tahir Aga, comisarul Porții pentru delimitarea hotarului între Bucovina și Moldova și Reis Efendi, omul de stat al Porții otomane, care a purtat până la moarte pumnalul de aur, muiat în pietre prețioase și dăruit de Viena ca răsplată pentru „bunele lui simțăminte”.

La 3 iulie 1775, la scurt timp după semnarea convenției de anexare a Bucovinei, norocosul baron Thugut înaintează cancelarului Kaunitz lista despre „cheltuielile extraordinare și secrete, făcute cu prilejul încheierii convenției privitoare la cedarea Bucovinei, în 7 mai 1775”.

Ele se ridică la suma de peste 15.000 piaștri.

Trebuie adăugate și cheltuielile făcute la Viena pentru cumpărarea oglinzilor de preț, a vaselor de porțelan și a pumnalului dăruit lui Reis Efendi. Nu trebuie uitat nici creditul de 38.000 florini, deschis la Lemberg, în scopul câștigării comisarului turc pentru delimitarea hotarului și a comandantului turc de la Hotin. De asemenea, trebuie adăugați și cei 5.000 de galbeni, strecurați mareșalului rus Romantzov, o dată cu o tabacheră de aur, împodobită cu briliante.

Turci, greci și ruși s-au înfruptat din aurul vânzării.

Nici un român nu-și strigă însă numele în dreptul cifrelor bănești, risipite fără zgârcenie de diplomația Vienei. Dimpotrivă, corespondența dintre Thugut și Kaunitz tună și fulgeră împotriva boierilor moldoveni, în frunte fiind principele Grigore Ghica.

2. CORESPONDENȚA MĂRTURISEȘTE

La 3 februarie 1773, Thugut raportează lui Kaunitz, cu privire la teritoriul pe care Austria voia să-l achiziționeze din Moldova și care începea să depășească în întinderea ceea ce se plănuia la început să ni se ia pentru „îndreptare de hotar”: „... Într-una din înaltele instrucțiuni, ce mi-au fost trimise, se amintește despre

relațiunea lui Enzenberg, referitoare la un proiect de lărgire a achizițiilor intenționat și în special despre o legătură a Pocuției cu Ardealul, peste teritoriul Moldovei. Într-adevăr, nu rămâne îndoială că împlinirea acestui plan ar fi grea, deoarece bucata de țară ce ar trebui să se rupă, în acest scop, mai târziu din Moldova, ar trebui să aibă o întindere mai mare”.

Cunoscător al obiceiurilor otomane, Thugut spune „că ar fi mai bine dacă, la primul prilej favorabil, s-ar putea lua, fără nicio rezervă, cel puțin partea însemnată în schiță din planul...” ce i s-a trimis. Asta, pentru că, așa cum crede și Kaunitz, „este mult mai ușor să susții o luare în primire imediată, decât să ajungi la o cedare teritorială din partea Porții”.

La 20 septembrie 1774, Kaunitz înștiințează pe Thugut că trupele ruse, care în timpul războiului cu Turcia (încheiat prin pacea de la Kuciuk-Kainargi), au ocupat Principatele Române, se retrag acum peste Nistru și că hotărârea imperială „este de a lua în primire cunoscutul județ al Moldovei ca o parte a Pocuției, încălecată de Turci și asupra căreia avem drepturi în urma cedării, în favoarea Casei Imperiale, a unei părți din Republica Polonă”.

De aceea îi scrie că a făcut cunoscut mareșalului rus Romantzov intențiile de îndreptare a hotarului și-l roagă să cerceteze la Constantinopol, dacă Poarta se va împotrivi cu vigoare anexării.

La 3 octombrie 1775, Thugut raportează lui Kaunitz că Poarta a fost informată că trupele imperiale și regale „au intrat în Moldova, ocupând o însemnată porțiune din teritoriul acestei țări” și că Reis Efendi, atât prin viu grai, cât și prin dragomanul Moruzzi, i-a cerut lămuriri.

Din scrisorile de mai târziu, trimise lui Kaunitz, se înțelege că alarma Porții crescând, Thugut a fost nevoit să dea încredințări asupra cugetului de dezlegare prin bună înțelegere, a neînsemnatei certe pricinuită de o și mai neînsemnată îndreptare a graniței la nordul Moldovei, asupra strecurării cozii de către unele puteri străine, urmărind ruina bunelor legături între Viena și Constantinopol și asupra neclintitei prietenii a Casei Imperiale.

Manevra lui, potrivit instrucțiunilor primite de la Kaunitz, țintește să ducă la întârzieri, până când Turcii se vor obișnui cu gândul pierderii teritoriului.

La 4 ianuarie 1775, după punerea la curent a lui Kaunitz asupra plângerii trimisă de Ghica împotriva încălcării teritoriului Moldovei, Thugut propune să se dea ordine trupelor de ocupație ca, din când în când, să facă salturi înainte, pentru a sili Poarta la o „cedare mai puțin însemnată acum, de teamă să nu piardă în viitor mai mult”.

La 3 februarie 1775, Thugut scrie lui Kaunitz că a avut o lungă întrevedere cu Reis Efendi de față fiind și dragomanul Moruzzi.

Cu acest prilej, a arătat lui Reis Efendi că dacă s-ar cerceta mai de aproape pretențiile de îndreptare a hotarului spre Moldova, „ele s-ar întinde foarte departe”, dar că politica deosebit de prietenoasă a Vienei față de Poartă mărginește această îndreptare „numai asupra unei neînsemnate părți, ocupată nu demult de trupele imperiale și regale”.

Această „neînsemnată parte” o arată ca neapărat trebuincioasă pentru legătura între Transilvania și Galiția.

La 17 februarie 1775, Thugut raportează că a ocolit până acum să înștiințeze Poarta „asupra noii lărgiri a graniței dinspre Bucovina”. Thugut arătase lui Reis Effendi o hartă cu ținutul ocupat, și-i era greu să-i spună, atât de repede, că „județul” fusese lărgit, fără nicio prevenire.

Raportul din 18 martie 1775 aduce la Viena știrea că Poarta a primit, în sfârșit, să „lase Prea Înaltei Curți o bucată din Moldova”, prin care să se ușureze legătura între Transilvania și sudul Galiției anexate.

La 12 mai 1775, Thugut raportează, ca un învingător deplin, că tratativele au dus la „încheierea unei convenții ce s-a semnat în 7 mai și s-a preschimbat, după câteva greutăți ivite între timp, în 10 ale lunii curente”.

Bucovina era deci pierdută.

„Convenția” cuprindea patru articole: articolul 1 delimita

teritoriul „cedat”, drept dovadă neîndoielnică de prietenie, dragoste și bună vecinătate între Poartă și Curtea imperială.

Articolul 2 arată că Austria n-avea voie să ridice cetăți în ținutul primit.

Articolele 3 și 4 determinau reglementarea de graniță în alte puncte spre Transilvania și trecerea Orșovei la Austria.

La 17 august 1774, Thugut își înștiințează cancelarul că Rusia și Prusia sprijină, pe lângă Poartă, numirea lui Ghica la domnia Moldovei.

Thugut trage concluzia că „numirea lui Ghica, la domnia unui principat învecinat cu înaltul Imperiu, nu este, din mai multe puncte de vedere, potrivită cu interesele Majestății Sale. În primul rând îmi aduc aminte că administrarea dinaintea a Moldovei și Valahiei, de către Ghica, n-a fost deloc lăudată de comandantul trupelor imperiale și regale de la frontieră. În al doilea rând, trebuie să avem în vedere că susținerea lui Ghica de către ruși și prusieni, se întemeiază pe înțelegerea vrednică de osândit dintre aceste puteri, înțelegere ce dănuiește dinaintea războiului, iar pe de altă parte, pe serviciile făcute trimisului prusac Rescin, pe când ținea postul de dragoman al Porții, servicii nefavorabile intereselor imperiale. Toate acestea mă silesc să-mi dau părerea că nu ar trebui să sprijin, la Poartă, un astfel de om”.

Kaunitz îi răspunde, la 6 septembrie 1774, că nu e nimerit să se împotrivescă numirii lui Ghica, de vreme ce Poarta, înfricoșată de sprijinul viguros al Rusiei, se va pleca dorinței acestei puteri. Dimpotrivă, va trebui să-l ajute „dându-i să înțeleagă, atât lui, cât și neamurilor lui, că așteptăm ca noul Domn să fie mai fără vicleșug și mai credincios Curții noastre, ca înainte. Este trebuincios să ne câștigăm inima acestui domnitor, căci în cunoscutul ținut moldovenesc, formând hotarul, în pricină cu Pocuția, sunt într-adevăr câteva trupe de-ale noastre și că noi suntem hotărâți, îndată după retragerea mareșalului Romantzov, să luăm în stăpânire Pocuția”.

Kaunitz, vorbind de Pocuția, înțelegea și pământul moldovenesc

pe care-l dorea și care, în mintea sa, nu era decât un cuprins galițian, încălecat de moldoveni în timpul veacurilor.

Înscăunat la Iași, Ghica e departe de a sluji interesele Vienei. Când Thugut, prin Alexandru Ipsilanti, află conținutul plângerii princepelui și boierilor împotriva încălcării nordului Moldovei fulgerele încep să se descarce.

Scrisoarea lui Thugut din 4 ianuarie 1775 către Kaunitz dezvăluie cuprinsul protestului: „Ghica arată că ocuparea Bucovinei nu se potrivește încredințărilor de prietenie pe care Curtea imperială le face Porții, că regiunea moldovenească ocupată întrece în bogăție și prețuire restul țării, că moldovenii cer stăruitor să fie apărați de Poartă împotriva unei pierderi atât de însemnate, că, dacă sultanul, împotriva tuturor așteptărilor, nu va îmbrățișa interesele provinciei, moldovenii se vor găsi în strâmtoarea de a alege ce mijloace să folosească pentru înlăturarea primejdiei; să lucreze singuri și cu puteri proprii, ca să iasă din nenorocire sau, în lipsa apărării suveranului lor, să cheme în ajutor o altă putere străină”.

Strigătul nu uită să amintească faptul că trupele intrate în Moldova „nu sunt numeroase” și că izgonirea lor din teritoriu n-ar fi, deci, anevoioasă.

Thugut mai știe că noul domn, „în fruntea unei delegații de boieri, s-a dus la mareșalul Romantzov, unde s-a sfătuit mai multe zile”.

Împuternicitul Austriei arată cancelarului că prințul Moldovei, „în vederea tuturor crimelor sale”, lucrează căutând sprijin la ruși și că protestul a pricinuit „o dreaptă revoltă împotriva îngâmfwării lui Ghica” și că dușmănia lui Ghica se poate anihila prin manevre „care să mărească ura pe care i-o coace Poarta, care stă la pândă”.

Thugut observă însă că o conclucrare cinstită din partea domnului „ar fi înlesnit nemăsurat de mult înțelegerea neîntârziată cu Poarta, după cum pierderea nădejzii în ajutorul ce ne-ar putea da, cel puțin în această treabă, nu este plăcută”.

În raportul din 3 februarie 1775, Thugut face cunoscut lui Kaunitz că voievodul a trimis Porții o hartă, cu teritoriul ocupat

de trupele austriace, arătând că legătura dintre Transilvania și partea anexată din Polonia „s-ar putea face și prin cedarea unei părți mai mici, fără ca Moldova să sufere o știrbire atât de mare”.

„Poarta”, raportează Thugut la 7 februarie 1775, „nu mi-a dat nimic să înțeleg asupra ultimelor rapoarte ale lui Ghica și despre ultima lărgire a granițelor. Trebuie să bag de seamă, de data aceasta, că hărțile, pe care Ghica le-a trimis la Poartă, sunt o dovadă îndestulătoare că domnul B. de Baco s-a înșelat arătând, într-o scrisoare către Excelența sa ministrul de război, că moldovenii n-ar ști unde au fost până acum pajurele”.

În scrisoarea din 21 februarie 1775, Kaunitz îl înștiințează pe Thugut că Domnul din Iași a trimis o plângere la Petrograd, „cerând sprijinul rusesc împotriva acțiunii noastre. Curtea din Petrograd va întârzia însă răspunsul, iar când îl va da, se va mărgini să spună că, după ce armata rusă a părăsit Moldova, înapoiind Porții provincia, ea a intrat din nou sub oblăduirea acesteia și Rusia nu se poate amesteca în neînțelegere, ci este nevoită să lase Poarta să ia măsurile pe care le va crede potrivite”.

Apoi „nu ne mai temem că rușii sau prusacii se vor amesteca de aici înainte, pe față, în aceasta treabă. Ghica păstrează atitudinea îndoielnică. Cred însă că nu mai avem nevoie de acest princip, dacă împrejurările vor fi în viitor neschimbate”.

În raportul din 3 iunie 1775, deci după semnarea convenției prin care ni se răpea Bucovina, Thugut scria despre Ghica: „Pe de altă parte, socotind după cum îl judecă lumea aici, nu va fi greu, dacă ar merge cu nerușinare mai departe să ni se dovedască dușman în vreo afacere, fie să-l facem să tremure de frica pedepselor pe care am îndemna Poarta să i le dea, fie să-l facem «via facta», fără să intre cu Poarta, în această privință, în vreun deosebit «impregno» să simtă cea mai înaltă oropsire”.

„Moldovenii și toate celelalte creaturi ale lui Ghica, raportează Thugut în 17 iunie 1775, nu încetează să se folosească, îndărătnici, de cele mai strașnice mijloace ca să deștepte în toate părțile ura împotriva învoielii încheiate cu Poarta. Își dau tot zelul să

înfățișeze părăsirea de bună voie, a unei părți atât de bogate din țară, ca o slăbiciune fără margini, să înșele lumea, de aici, prin născociri curioase asupra pretinsei câștigări, prin bani, a mai mulți membri ai ministerului și despre țelurile pe care Prea Înalta Curte le-ar avea în viitor etc. Toate acestea sunt dovezi asupra simțămintelor pe care le nutrește Ghica pentru noi”.

Hora nălucilor

Noul principe al Munteniei, Alexandru Ipsilanti, de câțva timp își câștigase bunăvoința Austriei, făcându-se agentul lui Thugut și vânzând Moldova.

La 3 decembrie 1774, când Poarta, îngrijorată de intrarea trupelor imperiale și regale în nordul Moldovei, cere cu stăruință lămuriri, Thugut raportează lui Kaunitz că Alexandru Ipsilanti, care caută să dovedească bunele lui simțăminte față de interesele imperiale, a înștiințat că mai mulți ambasadori se străduiesc să ațâțe Poarta împotriva ocupației în Moldova.

La 4 februarie 1775, Thugut își informează cancelarul că Alexandru Ipsilanti îl încunoștințase asupra cuprinsului plângerii trimise Porții de Ghica. Este vorba de scrisoarea în care domnul Moldovei avertizează că, dacă țara nu va fi apărată de suveranul ei, moldovenii vor fi siliți să lucreze, cu propriile lor puteri, ca să scape de năvălitori sau să-și întoarcă privirile către altă putere străină.

De asemenea, dă știrea, aflată tot de la Ipsilanti, că vodă Ghica, în fruntea câtorva boieri, s-ar fi dus să protesteze la mareașalul Romantzov.

Într-o altă scrisoare, tot cu data de 4 ianuarie 1775, Thugut anunță pe Kaunitz despre „plăcutele încredințări”, date de Alexandru Ipsilanti, „asupra dragostei și supunerii sale”.

Înainte de a pleca la București, noul domnitor își luă îndatorirea unui schimb tainic de scrisori cu Thugut „în privința unui număr de treburi politice și în legătură cu ținutul bucovinean”.

La 4 ianuarie 1775, Thugut raportează între altele: „nu mi se

pare cu neputință că, în decursul acestei afaceri, Jacovachi Rizo să-mi fie folositor, cu toată rea-voința ginerelui său”.

Hora nălucilor, la prohodul Bucovinei și al lui Ghica, se încinge.

Jacovachi Rizo este socrul domnitorului Moldovei, trimisul său la Constantinopol, apărătorul nevoilor moldovene.

Așa cum înștiințează Thugut, la 18 ianuarie 1775, Rizo îi primește cererea de a amâna câteva zile predarea la Poartă a mărturiilor împotriva asigurărilor de prietenie față de Austria, trimise de Ghica.

Aceste mărturii erau alcătuite din manifestele răspândite de generalul baron Spleny, comandantul trupelor de ocupație, ordinul dat egumenului mănăstirii Suceava ca poporul să nu mai asculte de poruncile Porții și prezența ofițerilor austrieci în ținuturile Neamțului, Romanului și Botoșanilor, unde au început să facă măsurători.

„I-am cerut aceasta ca să adeverez neprefacătoria lui Rizo; am avut dovezi, din mai multe izvoare tainice, că, de data aceasta, s-a ținut de făgăduință”.

În raportul din 4 martie 1775, Thugut face cunoscut că Rizo i-a arătat o hartă, trimisă de Ghica, hartă în care se vede însemnat al treilea salt al trupelor austriece peste trupul Moldovei.

Față de încredințările de bunăvoință ale lui Rizo, Thugut se exprimă în felul următor: „...am crezut că trebuie să-l fac să priceapă cât de puțin se potrivesc, până acum, unele înștiințări ce le-am primit despre purtarea principelui Ghica, atât în legăturile sale cu Poarta, cât și la Iași, cu părerea ce aș fi vrut să-mi fac despre plăcutele lui gânduri asupra chestiunii bucovinene”.

Rizo s-a simțit dator, așa cum se înțelege din scrisoare, să-l încredințeze de „supunere nestrămutată”, chiar atunci când această purtare ar fi împotriva intereselor lui Ghica.

În scrisoarea din 3 iunie 1775, Thugut raportează că „după ce Poarta a comunicat agentului Moldovei condițiile în care convenția reglementează noua graniță, Rizo a venit să mă firitisească, pentru încheierea ei”. Între altele: „L-am făcut să înțeleagă,

mai departe, că știu purtarea voievodului Ghica și uneltirile lui din umbră...”

În fine, privitor la răsplătirea lui Rizo pentru „supunerea” dovedită și foloasele ce ar urma să le tragă în viitor de la el, Thugut lasă la buna socotință a cancelarului dacă „un dar potrivit, ce i s-ar da, nu ar fi o cheltuială bine folosită”.

În raportul din 3 februarie 1775, Thugut face cunoscut lui Kaunitz că, într-o convorbire avută cu Costache Moruzzi, i-a șoptit de o răsplată îmbelșugată „dacă treaba bucovineană și celelalte planuri ale mele ar căpăta, cu ajutorul său, o reușită grabnică, printr-o înțelegere pașnică”. „Făgăduiala mea – crede Thugut – i-a lăsat în suflet o plăcută întipărire”.

Kaunitz îi răspunde, la 2 februarie 1775: „Câștigarea dragomanului Porții poate, fără îndoială, să fie de un folos hotărâtor și deci foarte bine ați făcut promițându-i un dar”.

Pe lista de cheltuieli „extraordinare și secrete”, Costache Moruzzi e trecut cu suma de zece mii trei sute doisprezece piaștri și douăzeci de parale. Mareșalul Romantzov, comandantul trupelor de ocupație rusești, putea crea oarecari greutăți planului austriac, îndeosebi prin trecerea pe care o avea la curtea țarinei.

E atras deci în jocul aurului diplomației austriece: „I-am făcut un dar de 5 000 galbeni – scrie Kaunitz, lui Thugut, la 7 februarie 1775 – și o tabacheră de aur, împodobită cu briliante, în urma căruia am primit dovezi neîndoielnice asupra câștigării prieteniei domnului mareșal”.

În raportul din 3 iunie 1775, al lui Thugut către Kaunitz, se face cunoscut că Poarta a numit pe Tahir Aga, inspector al lucrărilor publice, „om cu fire blajină și plăcută”, ca trimis sau comisar pentru trasarea noului hotar.

Pentru câștigarea lui de partea Austriei, Thugut raportează că își dă toate silințele să capete din partea Porții, pentru împu-ternicitul ei, o înaintare în grad și că „pentru dovezile ce va da, asupra bunelor sale gânduri, va fi răsplătit printr-un dar potrivit, în bani. Cred că nu-mi este răsplătit printr-un dar potrivit, în

bani. Cred că nu-mi este îngăduită cruțarea nici unei osteneli în vederea câștigării acestui om”, știind că moldovenii se vor strădui să-l atragă de partea lor.

În 20 iunie 1775, Kaunitz își exprimă mulțumirea pentru smulgerea înțelegerii asupra teritoriului Bucovinei și întreaga părere de bine că Poarta trimite un singur comisar, pentru delimitarea frontierei, deoarece „cu acesta putem trata mai ușor decât cu mai mulți și mai lesne ni-l putem câștiga prin daruri”.

Viena a avut grijă să deschidă la Lemberg (Lwow) un credit de 38.000 de florini, pentru apropierea comisarului și a comandantului turc din Hotin.

Când, la 3 iulie 1775, Thugut înaintează lui Kaunitz lista cheltuielilor extraordinare și nestimate, un pumnal pentru Reis Efendi. Gândul îi venise, așa se înțelege din scrisoare, de la Costache Moruzzi și răspundea unei vechi dorințe a lui Reis Efendi, care nu uitase pumnalul, dăruit de ruși marelui vizir.

Din scrisoarea cancelarului, trimisă la 4 august, se înțelege că dorința omului de stat a fost împlinită: „Am comandat pumnalul lui Reis Efendi și va fi gata în șase săptămâni; după cum nădăjduiesc, Reis Efendi va fi pe deplin mulțumit”.

Frânturile de corespondență pomenite ne ilustrează modul cum s-a procedat la știrbirea Moldovei, cât și oamenii care au contribuit la realizarea acestei fapte necinstite și abuzive, fapte care au sesizat până și conștiința împărătesei Maria Theresia, care, într-o scrisoare din 4 februarie, scrie: „In den moldauischen Angelegenheiten ist alles Unrecht an unserer Seite. Ich gestehe, das ich keinen Ausweg sehe. Wie sollen wir uns ehrenvoll aus der Sache ziehen? Ich leide mehr, als man glaubt” („În chestiunile moldovene, toată nedreptatea vine din partea noastră. Eu recunosc că nu găsesc nici o cale de ieșire. Cum să scăpăm onorabil din această situație? Eu sufăr mai mult decât se crede”).

3. „CORDUN”

Lupta de rivalitate între Imperiul Otoman și cel Țarist s-a încheiat. Rușii, care nădărdiau să stăpânească în veci cele două Principate Române pe care le-au ocupat încă de la începutul războiului în anul 1768, sunt obligați prin Tratatul de pace încheiat la Kuciuk-Kainargi să le părească (1774).

Austria, mijlocitoarea păcii între beligeranți, stătea la pândă și, imediat, încă pe urmele proaspete ale rușilor, calcă cu catanele sale teritoriul golit, ocupând Țara de Sus a Moldovei de la granița Galiției până la Roman, sub pretextul că acest teritoriu îi este necesar pentru a stabili o legătură mai directă între Transilvania și Galiția, de curând dobândită prin împărțirea Poloniei (1772).

Pentru a masca actul de samovolnicie față de turci, care nu au fost preavizați de această ocupație, Austria se justifică prin declarația că trage un „cordon” sanitar împotriva holerei ce bântuia atunci în Moldova și „Cordon” a rămas numele în graiul țărănesc pentru Bucovina.

La 25 aprilie (7 mai) 1775, printr-o înțelegere încheiată, Sublima Poartă cedează Austriei „provincia” de nord a Moldovei mai redusă de cum era proiectată, dar totuși destul de mare, pe care noii stăpânitori o botează „Bucovina”.

S-a încercat să i se dea între timp și numele de „Comitatul sau Ocolul Sucevei, dar amintirea eroicei reședințe de Scaun, nefiind pe placul Vienei, a rămas vechea hotărâre, cu toate că niciodată acest capăt al Moldovei – cuprins între Nistru și Bistrița Aurie, între Ceremuș și Moina – n-a purtat un nume aparte de cel al restului țării Moldova. Nici băștinașii, nici vecinii de peste râuri și munți, și nici măcar străinii, care au bătut în cursul veacurilor drumurile pământului nostru, n-au crezut trebuincios să-l boteze într-un fel, ca să ridice fir despărțitor între frații aceluiași neam.

Că pe vremuri bătrâne, prin părțile de miazănoapte ale țării, se întindea ținutul codrilor de fag, peste a căror tălăzuire de

frunze se ridicau mugetele zimbrilor și buciunărilor ciobanilor și era numit, în limba veche a cronicarilor, făget sau Bucovina, la fel, precum spun bătrânii că și pădurile, pe care le-a semănat Ștefan cel Mare în ținutul Cosminului, pe pământul arat cu pluguri trase de prinșii leși, au fost numite de aceștia bucovine, dar numai făgetul, nu și provincia toată, cum s-a pornit a fi numită de la anexare încoace. Deci, ocuparea faptică a Bucovinei de către austrieci are loc în toamna anului 1774, când generalul von Splény, însoțit de trupele sale, a trecut hotarul pe la Sniatyn, intrând în Țara Moldovei.

La trecerea cătanelor austriece prin satele bucovinene, populația băștinașă moldovenească, obișnuită și cu alte ocupații, că a avut, slavă Domnului, parte de multe, nu s-a putut dumeri de îndată și se mira tare, cum de a ajuns sub altă stăpânire fără să fi văzut nici o învălmășeală de oști, nici lupte, nici pârjolirea satelor de altă dată.

Mirarea era la fel de mare, văzând, de data aceasta, cătanele îmbrăcate curat în tunici albe, roșii și albastre, cu tricornuri pe cap, ceea ce a impresionat pe bietul popor, învățat a vedea oștile numai în haine murdare și rupte în urma încăierărilor. Dar ceea ce îi miră cel mai mult, atât pe orașeni, cât și pe săteni, a fost comportarea blajină, precum și lipsa totală de samavolnicii a noilor ocupanți față de ei, o atitudine cu totul neobișnuită la năvălitorii din trecut, precum turcii, tătarii, polonii, cazacii, rușii și suedezii care își făceau dreptate după pofta inimii cu tăișul sabiei, lăsând în urma lor casa golită de cele ale gurii și, adesea, și de orice viață.

La ocuparea de către Austria a Bucovinei, imediat după retragerea trupelor rusești, ei au găsit ținutul sărăcit cu multe sate pustiite, drumuri nepietruite, pline de hârtoape și spălate de ploii de nici nu se mai cunoștea că e drum. Târgurile și orașele semănau mai mult a mine, doar urmele unei bolți de pivniță sau a unui colț de casă din cărămidă sau de piatră mai aminteau că pe aceste locuri au fost case, hanuri sau cine mai știe ce clădiri rășluite pe timpul prăpădului nu prea îndepărtat.

Această stare de lucruri nu trebuie să ne surprindă, ținând seama că numai în ultimii o sută de ani, înaintea ocupației austriece, Moldova toată, de la Nistru la Mare, a fost scena pe care se dădeau mari lupte. Cu această ocazie e călcată, la dus și la întors, de creștini și păgâni, de biruiți și biruitori; unii și alții dădeau buzna în casele oamenilor din sate și orașe, și aceasta în fericitul caz că nu le dădeau pradă flăcărilor. La fel intrau prin biserici și mănăstiri, prădând și jefuind tot ce găseau.

Se cuvine să ne amintim, în primul rând, de îndelungatul război turco-polon (1673–1699), în care teritoriul Moldovei și al Bucovinei este invadat, atât de trupele poloneze, cât și de cele turcești, întrecându-se unii pe alții prin distrugerea și pârjolirea îndeosebi a orașelor Cernăuți și Suceava, batjocorind, pe lângă toate, o biată populație.

Deja la începutul acestui război, polonezii, conduși de însuși regele Ioan al III-lea Sobieski, ard orașul Suceava. În anul 1676, deci numai după un an, același rege revine în Moldova cu o puternică și numeroasă oaste, cu intenția de a ocupa această țară, considerată teritoriu turcesc, și a face din ea un zid protector împotriva atacurilor turcești.

În timpul retragerii forțate a polonilor, învinși și de astă dată, ei au încercat să organizeze o redută de rezistență pe platoul Zamca din Suceava, ale cărei urme se mai văd și în prezent.

Totodată, cu această ocazie, polonii pradă orașul Suceava, iar din Biserica Mitropolitană au ridicat până și moaștele Sf. Ioan cel Nou, ducându-le la Zolkiev (Galiția), de unde, de abia din ordinul împăratului Iosif al II-lea, în anul 1783, au fost readuse la Suceava. La fel și Iașul a fost jefuit, de unde s-au transportat numeroase care încărcate cu obiecte de preț din biserici și din casele boierești.

După retragerea regelui Sobieski cu grosul armatei din Moldova și Bucovina, au fost lăsate trupe de ocupație, o adevărată plagă pe capul cetățenilor, îndeosebi în Suceava, Câmpulung și Cernăuți, care au scăpat de ele abia după încheierea păcii de la Karlowitz (1699).

Numai nouă ani au trecut de când a scăpat Moldova de ocupanții polonezi, iată că războiul ruso-suedez aduce alți invadatori proaspeți și la fel de hrăpăreți. După ce trupele suedeze, în cap cu regele lor Carol al XII-lea, sunt bătute la Poltava, ele se refugiază la Bender pe teritoriul turc, de unde încearcă să-l înduplece pe Sultan să pornească împotriva lui Petru cel Mare.

Retragerea forțelor suedeze, urmărite de cele rusești, se face pe teritoriul Moldovei și al Bucovinei care sunt năpădite de oastea suedeză gonită din urmă de cea rusă. Aceasta este prima invazie rusă în Bucovina și Moldova (1708). Rușii, după ce alungă pe suedezi dincolo de Roman, se reîntorc în țara lor, dar și suedezii se reîntorc și se stabilesc timp de cinci ani de zile în Moldova și Bucovina. Staționarea suedezilor în țară se leagă cu cele mai amare amintiri; ca niște adevărați pirați, ei pradă totul ce le cade în cale, maltratând și ucigând pe autohtoni, nefiind apărați de nimeni, căci Moldova se găsește în acest timp sub voievozi foarte docili față de Poartă, și nu mai posedă armată decât cea pentru apărarea personală a domnitorului. De abia după retragerea regelui Carol al XII-lea se retrag și trupele lui din țara golită.

În anul 1736 izbucnește războiul ruso-turc. Luptele se dau pe teritoriul Bucovinei. Rușii, sub comanda generalului Münnich au invadat țara prin Vasilău și Mitcău, unde au trecut Nistrul, și de aici prin Zastavna, Cuciurul Mic, Șubranet, Jucica-Veche și Boian, intră în Rarancea, unde se dă și lupta din care turcii ies învinși. Rușii gonesc armatele turcești până dincolo de Suceava, de unde se retrag în împărăția lor, nescăpând din vedere a prăda în modul cel mai barbar orașele Suceava și Cernăuți, de abia refăcute după jafurile și incendiile anterioare ale polonezilor și suedezilor.

În anul 1768 izbucnește un nou război între turci și ruși. Rușii ocupă ambele principate române, inclusiv Bucovina, pe care le eliberează abia după încheierea Păcii de la Kuciuk-Kainargi (1774). În timpul acestei ocupații, nădăjduită de ruși a fi pe vecie, generalul rus Gartenberg, care a început „să gospodărească” pe teritoriul românesc, a instalat la Sadagura – la 8 km nord de

Cernăuți – o monetărie (1770) pentru care a adus meseriași germani, înființând cu ei o colonie cu numele întemeietorului ei, „Gartenberg” și care și-a schimbat numele în „Sadagorski”, ceea ce este o traducere fidelă a numelui german Gartenberg în rusă. (Garten = „grădină”, în rusă = „sad”, și Berg = „deal”, în rusă = „gora”, deci: „sadagora”). Sufixul „-ski” indică originea. Colonia Gartenberg și-a luat deci noul nume de „Sadagora”.

După ocuparea Bucovinei de către Austria, ea nu mai avea interes pentru această monetărie și a desființat-o; muncitorii au trecut Prutul și s-au stabilit în noua capitală înființată, orașul Cernăuți (1775).

Acesta a fost lanțul de nenorociri pe pământul Bucovinei, în secolul ce a precedat răpirea ei de către împărăția Habsburgică.

4. POPULAȚIA ÎN 1774

Populația Bucovinei totaliza în anul 1774 de abia 71.750 de locuitori la o suprafață de 10.441 km². În timpul ocupației ruse (1768–1774), o mare parte a locuitorilor și-au căutat refugiul în munți, fiind supusă de autoritățile stăpânitoare la grele poveri pe lângă actele de samavolnicie din partea oștirii. Unele sate au fost aproape golite. Proprietarii pământurilor, ca să nu lase terenurile nelucrate, au angajat plugari ruteni de dincolo de Ceremuș și Colacin, adică din Galiția vecină.

La început, ei au venit în număr restrâns și s-au așezat pe lângă satele bucovinene, pe terenurile moșierilor la care au fost angajați. Treptat, treptat, numărul lor a crescut chiar peste nevoile muncitorilor agricole, copleșind satele, în primul rând pe cele dintre Nistru și Prut, mai aproape de granița galițiană, și fără a putea fi opriți, căci aici au dat de un trai mai îmbelșugat.

Năvala rutenească ia proporții odată cu ocuparea Bucovinei de către Austria. Ea invadează efectiv provincia, potopind-o,

îndeosebi în părțile de miazănoapte, dar presărând-o cu numeroase așezări, până la linia „cordunului” – noul hotar cu Moldova.

Acești ruteni sau maloruși veniți începând cu veacul al XVIII-lea nu trebuie socotiți tot una cu slavii pe care domnitorii Moldovei îi aduceau în țară ca robi, în urma pășirilor în Pocuția și Polonia cu ocazia războaielor, așezându-i pe moșiile unde se simțea mai mult nevoia mâinii de lucru.

În acele timpuri, brațele de muncă erau socotite o mare bogăție, iar prin prada de război se înțelegea, în primul rând, atât numărul de luptători prinși, cât și de norod luat de învingători.

Rutenii aduși de Ștefan cel Mare din Pocuția în Moldova s-au asimilat repede cu populația autohtonă.

5. JURĂMÂNTUL OBLIGATORIU

La doi ani după ce Austria și-a înfipt pajurile sale cu două capete în pământul lui Bogdan cel Bătrân, locul de naștere și leagănul Moldovei, acum denumit Bucovina, cei de la cârma împărăției au hotărât la Viena ca tot poporul, de la vlădică la opincă, să depună jurământul de credință către împărăteasa Maria Theresia (1740–1780) și fiul ei, prințul moștenitor Josef al II-lea (1780–1790), aceasta ca să arate moldovenilor de aici, că ei nu sunt supuși unei stăpâniri vremelnice, ci sunt legați pe veci, la noroc și nenoroc, de împărăția Austriei.

Data depunerii jurământului sau, cum le plăcea austriecilor să spună „aducerea omagiului dinastiei domnitoare”, s-a fixat pe ziua de 12 octombrie 1777. S-a ales aceasta dată „pentru că atunci avea să fie strânsă pâinea de pe câmp, iar boierii și țărani aveau timp destul de zăbavă”.

Locul jurământului a fost ales orașul Cernăuți, unde era stabilit sediul guvernatorului militar al provinciei. Aici urmau să vie la depunerea jurământului boierii din țară, cât și cei din Moldova,

care aveau moșii în „Cordun”, mazilii, răzeșii, ruptașii și înaltul cler. În acest scop li s-au trimis invitațiile ca să vină la Cernăuți, mai înainte, pe ziua de 10 octombrie.

Târgoveții, țăranii și evreii aveau să depună jurământul în localitățile lor, în fața ofițerilor împărătești, a primarului și preotului satului. În acest scop s-au ales și au fost trimiși în provincie 27 de ofițeri. Fiecare ofițer avea în seama lui opt-zece sate și era însoțit de câțiva ostași și un mazil care trebuia să cunoască limba nemțească și moldovenească. Mazilul avea să fie tălmăci și să citească sătenilor și târgoveților jurământul, el însă trebuia să fi jurat înainte la Cernăuți.

Episcopul, după cum am văzut, trebuia să apară în persoană, iar protopopii împreună cu doi preoți din decanatul lor au fost invitați la Cernăuți.

Evreii trimiteau câte doi delegați aleși de cahal (comunitate evreiască), la fel și orașele trimiteau câte doi cetățeni de breaslă la Cernăuți.

Modul cum urma să se desfășoare oficierea jurământului la sate a fost următorul: cum ajungea un ofițer într-un sat, preotul puneă să tragă clopotele, că să se strângă oamenii la biserică. Cei care trăiau în munți, pe la stâne și pe la hodăi, erau anunțați prin vătășei trimiși de vornicul satului. După ce se adunau cu toții în biserică, mazilul citea jurământul, iar poporenii rosteau cuvânt cu cuvânt după mazil, ținând cele trei degete de la mâna dreaptă ridicată sus. La urmă preotul și vornicul, precum și ceilalți săteni iscăleau jurământul, dacă știau să scrie, de nu, puneau numai degetul sau făceau o cruciuliță, iar mazilul le scria numele întreg. Fiecare sat trebuia să întărească încă odată jurământul sătenilor și să trimită, pentru aceasta, pe vornicul satului împreună cu doi sfetnici la Cernăuți.

Mănăstirile de călugări și călugărițe (pe vremea aceea existau nouă mănăstiri mari și anume: Putna, Sânt Ilie, Voronețul, Moldovița, Humor, Sucevița, Dragomirna, Solca și Ilișești, toate administrate de călugări, apoi mănăstirea Pătrăuți pe Suceava,

administrată de maici, și mai existau unsprezece mănăstiri mici sau schituri de călugări și una de călugărițe) care urmau să depună jurământul în locașurile lor. Fiecare mănăstire sau schit au primit pe lângă invitația la serbare și manifestul împărațesc, formula jurământului scris în limba moldovenească, pe care aveau să-l citească stareții și starețele în soborul mănăstiresc, apoi să jure și să-l iscălească fiecare, de la stareț până la portar.

Mănăstirile de călugări trebuiau să-și trimită la Cernăuți, pe ziua de 10 octombrie, egumenul însoțit de doi călugări aleși de sobor, iar acești trei aveau să depună în numele mănăstirii lor jurământul de credință în fața guvernatorului țării.

Călugărițele aveau să fie reprezentate la Cernăuți printr-un „vechil”, om de încredere al mănăstirii.

La Cernăuți, festivitatea jurământului, pregătită cu multe zile înainte, a început la 11 octombrie, când mazilul Calmuțchi a depus jurământul în reședința guvernatorului fiind numit crainic. El a anunțat apoi poporul că a doua zi are loc jurământul de credință față de împărăteasa Maria Theresia și împăratul Josef al II-lea.

A doua zi a apărut în pragul reședinței guvernatorului, legatul împărațesc Gabriel baron von Splény, urmat de 12 lachei. În fruntea convoiului pășeau doi ofițeri, maiștri de ceremonie, urmați de delegați nobili străini. Toți aceștia se încolonară câte doi în marele convoi după regimentul de cavalerie. La douăzeci de pași în urmă veneau moldovenii Dămian și Mihalachi, având în mijloc pe crainicul Calmuțchi, urmați, la rândul lor de boiernași și rup-tași, apoi de mazili și, în sfârșit – boierii cei mari. La o distanță de câțiva pași în urma boierilor veneau preoții, călugării și egumenii, arhimandriții, iar la urmă bătrânul și slăbănogul episcop Dositei. După episcop pășeau maiștrii de ceremonii, apoi baronul Splény urmat de un grup de ofițeri. În urma ofițerilor mergeau delegații din Galiția și Ardeal, special invitați, iar încheierea a făcut-o un detașament de ostași.

Ajunși la locul destinat – un teren în fața reședinței legatului împărațesc, deoarece Cernăuțiul pe vremea aceea era mai mult un

sat mare decât un oraș, tăiat în două de ulița jidovească (Jüdische Gasse), încadrată de bordeie de lut și nuiele, care pe timp de ploaie erau în primejdie să se prefacă în noroi, Cernăuțiul nu avea o altă piață mai potrivită.

Generalul Splény se așeză sub un baldachin pe un scaun acoperit cu atlas roșu. Crainicul ridică toiagul pentru a face liniște, iar boierul Ilie Herescu, luă locul unui logofăt, citi cu glas tare manifestul împărațesc și jurământul în „limba moldovenească”. Apoi episcopul Dositei Herescu, ținu o cuvântare după a cărei încheiere, fratele episcopului, boierul Ilie Herescu, fost mare medelnicer, a citit din nou formula jurământului, repetată de popor cuvânt cu cuvânt.

După terminarea jurământului, tunurile au tras 36 de lovituri, anunțând lumii că Bucovina a trecut pe veci în stăpânirea Austriei. Manifestația s-a încheiat cu Sfânta Liturghie la Biserica Sf. Treime și cu un mare praznic, la care s-a împărțit la toți oamenii, carne, vin și pâine. Nici jocul n-a lipsit în seara acelei zile de mare sărbătoare; la locuința guvernatorului împărațesc s-a dat un bal pentru magnații poloni și ardeleni. Boierii moldoveni, despărțiți de subțiraticii străini, jucau jocuri de-ale lor în sala cea mare, unde puteau să-și facă cheful după obiceiul țării, sărind și chiuind în voie. Mazilii și ruptașii petreceau în magazinul nou construit, iar prostimea – afară, pe când jidovii se învârteau și ei într-o colibă de crengi făcută anume pentru dânșii. Aici li s-au împărțit și lor bani – astfel că bucuria și veselia cuprinse pe toți.

A doua zi primi și oastea carne, vin și pâine, căci în ziua precedentă au stat sub arme, iar la 14 octombrie se goli tot orașul de oaste și de numeroșii săi oaspeți.

Se povestea până acum jumătate de secol, că la Putna, în vechiul locaș de odihnă al Marelui Ștefan Vodă, s-au arătat semne în noaptea de 12 octombrie 1777, schimbându-se la față, de întristare, chipul voievodului, căci nefirească a fost alipirea Bucovinei la împărăția Austriei.

La miezul nopții, Buga, clopotul cel mare, a început să sune de

la sine, întâi încet, apoi tot mai tare și mai tare.

Călugării treziți din somn se uitară în ograda mănăstirii. În fioroasa tăcere, în sunetul clopotului ce creștea treptat, biserica se luminează de la sine înăuntru de o lumină stranie și nemaivăzută. Călugării coborără într-un șir treptele chiliilor, unul deschise ușa bisericii... în acea clipă clopotul tăcu și în biserică era întuneric des. Candela de pe mormântul lui Ștefan Vodă se stinse, deși avea untdelemn îndestul.

A doua zi, Voievodul Moldovei era atât de mohorât și de trist încât, pentru păstrarea memoriei lui, un călugăr ce știa a zugrăvi a făcut copia, ce exista până mai acum patru decenii...

Se va lumina vreodată chipul acestui voievod?

*

Festivitatea depunerii jurământului a decurs în toată Bucovina în liniște, numai la Uidești, sat așezat doar la patru kilometri de hotarul Moldovei, în colțul cel mai sud-estic, popa Andrei care aștepta cu sătenii în ograda bisericii trimișii guvernatorului, a refuzat să intre în biserică, unde urma să depună jurământul. Până la urmă, un huzar l-a adus cu forța. Sătenii tulburați, intrară și ei să vadă ce se va întâmpla cu popa Andrei. Acesta sta postat lângă altar cu mâinile încrucișate. Mazilul, după ce se făcu liniște în biserică, a început să citească jurământul. Singurul popa Andrei nu ridică mâna cu cele trei degete în sus, precum era porunca, ci a continuat să stea cu mâinile încrucișate. Întrebat de ofițer care este pricina purtării sale necuviincioase, popa în loc de răspuns a pășit în altar de unde se întoarse cu Sfânta Scriptură și zise cu glas tare că el nu cunoaște alt jurământ decât acela care stă scris în Sfânta Scriptură și pe care l-a prestat ca preot, pentru prima și ultima dată. Poporul voia să iasă și el din biserică, dar la ușă a fost oprit de huzarii austrieci și obligat să semneze jurământul.

Chemat de vicarul Sucevei pentru a-și justifica comportarea, popa Andrei nu se supuse și a doua zi a trecut cu mai mulți săteni hotarul în Moldova.

Partea a treia

Martiriul

1. RĂȘLUIREA PĂMÂNTULUI MOLDOVEI

În timp ce Cernăuțiul sărbătorește împodobit, bucovinenii și străinii se veseleau la uriașul praznic pe mormântul țării, la Iași, la conacul Beilicului, pe al cărui loc acum se ridică o coloană subțire de marmură albă înfiptă într-o piramidă de trepte de pe care se oglindește pe cerul albastru bustul lui Grigore Ghica Vodă; se pecetluia prin jertfă rășluirea pământului Moldovei – răpirea Bucovinei.

Se zice că în această casă a Beilicului, în luna septembrie 1777, a poposit Kara Hisarli Ahmed Bei, în drum spre Hotin, așa cum trimisul sultanului a lăsat să se știe. Aici cică doborât de o boală căpătată în călătorie, a căzut la pat.

Bun cunoscut al lui Grigore Ghica, turcul i-a trimis iertăciuni că nu-l putea vizita și rugăminte să treacă peste formele tipicului și să vină să-l vadă, ca să-i dea știri de la Țarigrad.

Boierii din jurul Domnitorului, bănuiră că boala beiului era prefăcută și că la mijloc se ascundea o înșelăciune. Sfătuiră deci pe Ghica să nu-i împlinească dorința. Acesta însă nu-i ascultă și pleacă la Beilic, unde fu primit cu toată cinstea cuvenită. În timpul convorbirii cu trimisul padișahului, Ghica scoase tabachera

de aur și o întinse acestuia, poftindu-l să fumeze. Beiu îl întreabă cu interes:

– Se găsește la Iași tutun turcesc?

– A nu, răspunde domnul, e tutun moldovenesc!

Kara Hisarli luă tabachera, frământă între degete beteala parfumată, o miroși repede, apoi, zâmbind, înapoie prețioasa cutie:

– E frumos, dar eu am adus mai bun.

Cum stătea pe divan acoperit până la gât, se întoarse spre ușă și bătu din palme, ca să cheme un slujitor.

Încăperea se umplu de turci înarmați, care se repeziră asupra musafirului.

Ghica trase hangerul și răsturnă vitejește câțiva. Căzu însă străpuns de numeroase lovituri.

I se reteză capul și apoi Kara Hisarli Ahmed Bei îl duse mărurie la Constantinopol, așa cum fusese porunca.

Trupul decapitat îi fu îngropat în taină în curtea bisericii Sfântului Spiridon. Când s-a făcut în jur grădina, lespezile și osemintele găsite sub ele au fost strânse și depuse în tinda bisericii, peste care s-a pus o piatră mormântală de marmură albă, împodobită cu înflorituri dăltuite și cu stemele Moldovei și Munteniei.

Astfel a plătit martirul Grigore Alexandru Ghica îndrăzneala sa de a protesta împotriva răpirii Bucovinei.

Și ca adevărul să nu fie dezvăluit, turcii au motivat crima, că voievodul s-ar fi dat de partea rușilor.

Kaunitz și Thugut puteau dormi acum liniștiți!

2. CE A ÎNSEMNAT ADMINISTRAȚIA GALIȚIANĂ

Administrația militară a stăpânit Bucovina timp de 12 ani – între anii 1774–1786. În acest timp s-a pus în discuție împărțirea acestui ținut între Galiția, care urma să înglobeze partea de nord și Transilvania de sud. Populația bucovineană, susținută de boierul

Vasile Balș, s-a împotrivit acestei împărțiri, împotrivire care, probabil, a fost auzită și la împărăție, astfel că ea n-a mai avut loc, dar după a doua vizită a împăratului în Bucovina (24–27 iulie 1786), Iosif al II-lea se hotărăște să realizeze alipirea acestei provincii, începând cu 1 noiembrie a aceluși an, la gubernia poloneză din Liov, devenind astfel un cerc administrativ al Galiției.

Populația bucovineană, jignită și nemulțumită de măsura pri-pită ce s-a luat, obligă guvernul central din Viena a da o declarație (27 septembrie 1790), precum că, unirea de la 1786, avea ca scop numai de a simplifica administrația publică, dar cum deosebirile de limbă, de obiceiuri și datini nu pot permite un acord deplin, se hotărăște ca Bucovina să nu mai fie socotită, de acum înainte ca parte integrantă din Galiția, rămânând numai în dependență administrativă și juridică de aceasta.

Nici această situație nu era favorabilă românilor bucovineni, datorită spiritului șovin al polonilor, care vădea o puternică tendință de polonizare a Bucovinei. Dacă până la 1786, din partea administrației militare se manifesta numai spirit de germanizare, de la 1786 se manifestau două curente, cel de germanizare și cel de polonizare.

Odată cu dependența Bucovinei, fie și numai administrativ-juridică de Galiția, se trimit aici funcționari civili, care înlocuiesc pe militari. Asupra acestor noi „bugetivori”, adunați din toate colțurile imperiului – cunoscutul scriitor și poet contemporan Ioan Budai-Deleanu, care era funcționar la Liov, vine în Bucovina din ordinul guvernului central, la începutul secolului trecut și constată la fața locului starea lucrurilor de aici, scriind o broșură intitulată „Scurte observări asupra Bucovinei”, din care vom spiciu câteva pasaje:

„Bucovina pare a avea soarta de a vedea în fruntea sa tot ce-i incapabil, imoral și egoist în monarhia întregă, căci funcționarii cugetă numai la îngrășarea pungii lor și după ce prin firea lor egoistă s-au îmbogățit, batjocoresc apoi încontinuu pe acest popor sârman, care a fost temeiul fericirii lor vremelnice, numindu-i:

barbari, semi-oameni, otahiți etc. În general se poate zice cu conștiință liniștită că cele mai bune și mai blânde legi ale guvernului austriac nu servesc aici în țară pentru înaintarea binelui general, ci mai mult la generala prăpădenie și apăsare a locuitorilor”.

Cuvinte asemănătoare are și pentru funcționarii judecătorilor: „Persoane fără valoare, vagabonzi de nimic, calfe de bărbieri, ba chiar și lachei au fost trimiși și aplicați în Bucovina ca șefi, asessori, cancelariști”. Pe aceștia revoltatul scriitor îi numește direct: „hoți privilegiați care țin drept peșteri de tâlhari odăile judecății lor. Fiecărui om onest trebuie să-i sângereze inima când vede această țară bună maltrată în acest chip. Cu un cuvânt, funcționarii judecătorești de aici fac pe judecătorii și păriții, execută pe țărani în mod arbitrar și-i calicesc și escamotează în mâini străine moștenirile”.

„Toată țara murmură”, dar nimeni nu denunță, pentru că se teme ca denunțul să nu fie luat drept calomnie.

*

Urmarea firească a unei astfel de situații a fost un nou exod al boierilor din Bucovina. De altfel ei au fost primii vizați și ca atare primii loviți de la bun început prin înlăturarea lor din treburile țării și înlocuirea lor cu un guvernământ militar ce s-a instalat la Cernăuți, târg a cărui proaspătă strălucire trebuia, după socoteala stăpânirii, să șteargă amintirea bătrânei Suceve voievodale.

Totodată, prin anexarea Bucovinei la Galiția, s-a rupt zăgăzul la hotarul galițian, astfel că Bucovina este grabnic năpădită de șuvoiul supușilor coroanei habsburgice, intrați de curând sub oblăduirea vulturului negru bicefal, prin împărțirea Poloniei.

Vechile moșii boierești, cu străvechile orânduiri de muncă sunt vândute pe mai nimic străinilor care se năpustiră lacomi asupra acestor averi românești. Proaspeții proprietari încearcă să ridice aici „boierescul”, adică zile de clacă anuală – de la 6, respectiv 12 zile, la 120 de zile după obiceiul galițian, prin care gospodăria țaranului nostru ajunse repede la sapă de lemn.

În același timp, târgoveții galițieni îneacă orașele, iar agricultorii săraci, veniți cu duiumul în „noua Californie”, sunt așezați de administrația galițiană prin satele românești, în comune noi sau ca mărginași ai vechilor așezări rurale, destrămând astfel masa moldovenilor băștinași.

Stăpânirea centrală a introdus, pe de altă parte, în această „țară a nimănu” sau cum o numeau ei „Dieses Niemandland”, sistemul colonizărilor de străini în mijlocul populației românești, care în anul 1775, după datele recensământului efectuat de scrupulosul general Splény, număra 63.700 de români din totalul populației bucovinene de 75.000 de suflete. Diferența între 75.000 și 63.700 de suflete, se compunea din 8.400 ruteni, 2.374 germani, 526 evrei, aceasta după prima tranșă de boieri care au plecat peste „Cordun” în Moldova și așezarea primilor imigranți galițieni și germani (de la monetăria din Sadagura) din timpul ocupației rusești între anii 1768–1774. Deci nu era țara nimănu.

În această situație, orașele și târgurile și-au schimbat curând fața, iar satele au început să se împestriteze tot mai intens cu țărani străini, ruteni, poloni și germani.

La fel și limba românească, care era unica limbă vorbită în Bucovina până la ocuparea ei, a început cu încetul să lase loc limbii germane și polone – mai ales în orașul capitală Cernăuți și limbii rutene în satele mai apropiate de granița galițiană, proces care s-a extins apoi și spre sudul provinciei.

3. POLITICA FAȚĂ DE BOIERI

Austria avea un mare interes de a schimba relațiile sociale între boieri, mazili, răzeși și țărănime, despre care putem afirma că erau destul de strânse în marea majoritate a satelor bucovinene și foarte puține erau satele în care existau neînțelegeri între stăpânitorii de moșii – boierii și țărănimea clasică. Aceste neînțelegeri,

dacă existau, ocupația rusească cât și năvala galițiană le-a anihilat, unindu-i pe români și mai strâns spre a opune o rezistență la înstrăinarea a tot ce era românesc: limbă, obiceiuri, pământ.

Înainte de a arăta mijloacele utilizate de Austria în acțiunea ei de spargere a unității autohtonilor români din Bucovina se cuvine să cunoaștem componența socială existentă aici până la ocupația austriacă.

Clasele sociale

În Bucovina și Moldova au existat următoarele clase sociale: boieri, mazili, răzeși, ruptași, țărani și robi.

Boierii erau toți proprietari de pământ, indiferent de suprafața deținută; adică cel ce avea zeci de sate și acela ce trăia în devălmașie cu rudele lui pe o parte dintr-un sat, tot boieresc se chema. Cuvântul boier înseamnă nobil de frunte. Noi am adaptat acest cuvânt de la slavi, care la rândul lor l-au luat de la bulgari. Această clasă socială exista în Moldova înaintea întemeierii principatului. Boierii sunt cei care se atașează oștirii lui Bogdan cel Bătrân și luptă împreună la izgonirea trupelor trimise de regele Ludovic al Ungariei pentru recucerirea teritoriului ocupat de Dragoș după izgonirea tătarilor. Tot boierii sunt cei care formează oastea de călărași a lui Alexandru cel Bun ce luptă împotriva cavalerilor Teutoni la Marienburg, la Chilia împotriva turcilor (1420), apoi pe vremea lui Ștefan cel Mare împotriva invadatorilor unguri, leși, turci și tătari. Vrednică de amintit este lupta lui Ștefan împotriva turcilor la Războieni pe Valea Albă, în care oastea voievodului Moldovei se reducea numai la 10.000 de boieri și răzeși, din care cea mai mare parte și-au pierdut viața în aceasta luptă, înroșind apele Văii Albe.

Țăranii liberi, care au luptat alături de Ștefan cel Mare în războaiele contra dușmanilor și s-au evidențiat în lupte, toți cei ce au supraviețuit, au fost înzestrați de domnitor cu moșii, mai mari sau mai mici, în raport cu faptele lor de arme și au fost trecuți în rândul boierimii sau răzeșimii. În Bucovina acești boieri și răzeși

sunt așezați îndeosebi în nordul țării, între Prut și Nistru, spre granița polonă, pentru paza hotarului. Aici îi găsim și la ocuparea Bucovinei de către Austria în anul 1774.

Deci rădăcinile boierilor și răzeșilor în Bucovina, ca de altfel în toată Moldova, sunt înfipite în câmpurile de luptă pentru apărarea țării.

Dintre boierii care ocupau funcții în sfatul domnesc, au fost denumiți mai târziu „boieri mari”. Iar cei ce păraseau această funcție sau au fost scoși din ea de către voievod se chemau „mazili”.

Astfel clasa boierilor s-a divizat în boieri mari, boieri mazili și răzeși.

Boierii cu funcții se chemau dregători.

Rânduiala boierilor în sfatul domnesc a fost statornicită în mare parte încă pe vremea lui Alexandru cel Bun. În secolul al XV-lea se cunosc următoarele dregătorii mari:

– Logofătul, purtătorul pecetii domnești. El e slujitorul cel mai de credință al tronului, el întocmește hrisoavele de judecăți și sub ascultarea lui sunt toți ispravnicii de la curtea Domnească.

– Vornicul e judecătorul tuturor pricinilor din țară.

– Hatmanul e paznicul Sucevei și povățuitor a toată oștirea.

– Postelnicul este tălmăciul curții, primitorul solilor și sfetnicul cel mai de aproape al Domnului în treburile din afara țării, tot el are grijă și de patul voievodului.

– Vistiernicul se ocupă de veniturile și cheltuielile țării.

– Paharnicul se îngrijește și gustă vinul, ca nu cumva să fie otrăvit.

– Stolnicul are grijă de masa domnului și gustă mâncarea înainte.

– Clucerul poartă cheile cămărilor și pivnițelor domnești.

– Jitnicerul avea în seama lui hambarele de grâne.

– Slugerul se ocupa cu tainul slugilor.

– Comisul avea grijă de grajdurile domnești.

– Șătrarul avea grijă de corturile oștirii.

– Armașul avea în pază temnițele.

– Aga se ocupa cu straja și liniștea orașului.
 – Pârcălabul de Hotin, avea grijă de hotarul spre țara leșească și căzăcească. De obicei cetatea Hotinului era condusă de doi pârcălabi.

Toți aceștia aveau câte un adjunct de rangul doi, unul de rangul al treilea și mai mulți subalterni. Primului i se adăuga la titlatura „vel” din slavonescul – „velichi” – adică mare, apoi al doilea „vtori”, adică al doilea și al treilea „treti”.

La început boierii fără titlu dregătoresc erau în ordinea rangurilor înaintea celor titrate. Mai târziu, însă, treptat în Moldova, el decade sub puterea stăpânirilor străine și domnitorii conducători de războaie se răresc, iar boieriile fără dregătorii legate de câmpul de luptă pier.

Dacă întâlnim în hrisoave sau acte simpli boieri, fără funcții la curți, îi vedem aruncați undeva în coada celor precedați de titluri.

Mazilii sunt deci urmașii, mai mult sau mai puțin sărăciți, ai unor familii de boieri moldoveni, care pe vremuri au ocupat funcții înalte în slujba țării și au rămas boieri cu numele și cinstea, după scoaterea lor din aceste funcții. Urmașii lor nu puteau fi puși în rând cu prostimea, la fel cum ei nu puteau fi bătuți decât de vodă cu topuzul, care ucidea uneori, dar nu necinstea niciodată. Ei nu puteau fi uciși prin ștreangul spânzurătorii, ci numai prin sabia ostașilor; ei nu plăteau în afara dajdiei nici un fel de bir, în schimb Domnul putea să-i cheme oricând la război, iar pentru slujba ostășească ce-o făceau țării, răspundeau visteriei cu un bir numit dajdie.

Cine se făcea vinovat de „hiclenie”, adică trădare, și cei ce refuzau să se prezinte la chemare pierdeau pentru această vină moșia și de multe ori însuși capul.

Mazilii se deosebeau în acele vremuri de răzeși și țărani, atât prin obârșia lor de urmași ai foștilor sfătuitori ai domnului, cât și prin diferite drepturi mai mari și alte înlesniri. Dajdia și-o plătea fiecare după cum a fost așezat la tabla Visteriei. Dajdia mazililor era însă mai ușoară decât a răzeșilor și a țăranilor și nimeni altul

nu putea fi pus în această tablă decât numai acela care dovedea la Vistierie cu martori vrednici de crezământ, că e fecior de mazil. Dar și feciorul de mazil era dator atunci să dea zapis în scris, că oricând s-ar dovedi nedreaptă mărturia lui și a martorilor săi, să aibă a plăti o pedeapsă de 150 lei la cutia milelor, apoi i se lua din mâna lui cartea de mazilie și intra la bir cu țara, adică cu oamenii de rând. Nici feciorii de protopopi sau preoți nu puteau fi așezați la bir în rândul mazililor, ci numai în cel al ruțașilor. Feciorii de diaconi erau puși la bir în rând cu țara, adică cu țărani.

Prin aceste orânduiri domnești rezultă că numai nașterea sau obârșia din părinți adevărați mazili dădea cuiva îndreptățirea de a se bucura de drepturile și scutirile mazilești. Pe lângă dajdie, mai plăteau mazilii la Visterie, pe timpul domniei moldovenești, și o dare numită „banul milei”, care se vărsa în „cutia milelor”. Această dare era câte 10 parale de „cruce – răsură” și câte un ban de stup și rămător.

„Cruce” se numea o familie unită la o singură dare, anume la dajdia mazililor. Astfel se uneau la o cruce doi frați, tatăl cu fiul, socrul cu ginerele și alții.

„Răsură” se numea darea legiuită ce se lua de la toate clasele birnice ale poporului și se socotea ca un adaos la bir, din care se plătea leafa slujbașilor țării și a suitei domnești.

„Cutia milelor” în care se vărsa „banul milei” era un fond deosebit în visteria domnească, din care se ajutau cei săraci și suferinzi.

Acești bani se păstrau într-o casă deosebită în Sfânta Mitropolie și erau chivernisiți de către patru boieri mari din sfatul domnesc și anume: marele logofăt, marele vornic, marele spătar și marele ban, numiți „epitropii milelor”.

În cutia milelor plăteau și vornicii satelor o sumă mică atunci când se alegeau vornicii în sat. Pe timpul domniei moldovenești, înainte de alipirea Bucovinei de către Austria, fiecare mazil din Moldova plătea câte un leu pe an de „cruce” pentru cutia milelor și câte un leu și șaizeci bani – „banii menzilului”.

Cuvântul „menzil” de origine turcă însemna „poșta”. Banii

menzilului se întrebuițau pentru întreținerea „olacurilor sau poștelor”.

În schimb pentru aceste mici sarcini, mazilii moldoveni aveau însemnate și multe drepturi față de stăpânire, dar mai ales față de țărani așezați pe moșiile lor.

De la un timp încoace, stăpânirea moldovenească își făcu obicei de a numi „căpitani de mazili”. Aceștia aveau dreptul și datoria să supravegheze împlinirea poruncilor domnești din partea mazililor. Căpitani de mazili însă „jăcuiau” pe mazili și căutau prilej de felurite judecăți „împlinele și pripasuri”, căutând pricini de judecată. Afară de aceasta, ispravnicii (cârmuitorii) ținuturilor se obișnuiră a vinde în arendă ocoalele ținuturilor, căpitaniilor de mazili, care apoi asupreau pe mazili și pe locuitori. Aceste întâmplări îndemnară pe domnul Moldovei, Alexandru Constantin Moruzzi să desființeze căpeteniile de mazili (1777).

Răzeșii erau țărani liberi cu mici moși, răsplățiți de voievozi pentru vitejii în lupte și stabiliți cu moșiile lor de-a lungul granițelor Moldovei. Ei se împart în răzeși băștinași, care trăiesc pe moșiile lor din moși și strămoși, și răzeși veniți pe aceste meleaguri în timpuri mai târzii de prin alte sate moldovenești mai apropiate sau mai depărtate. Cu timpul, pe lângă răzeșii băștinași se mai întemeiază și alte familii răzeșești prin căsătorirea fetelor de răzeși băștinași cu răzeșii moldoveni din satele vecine și chiar din alte ținuturi. Dar pe lângă aceste familii de răzeși adevărați s-au așezat în sate și familii de târgoveți români ca meseriași, căsătorindu-se cu fete de răzeși, trecând și ei, cu această ocazie, în rândurile răzeșimii. Acest lucru se întâmplă îndeosebi sub stăpânirea austriacă și cu meseriașii străini de obârșie galițiană din care unii s-au românizat, iar alții au slavizat familiile românești în care s-au infiltrat împodobindu-se cu titlul „șlehtici”, „boiernaș galițian”.

În cursul timpurilor se căsătoriseră și țărani români cu fetele răzeșilor, schimbându-și apoi portul țărănesc cu haina răzeșească, mai mult de dragul nevestelor.

În timpurile vechi, familiile străine ale meseriașilor, negustorilor

etc. alcătuiau o clasă de oameni slobozi numiți ruptași.

Ruptașii se numeau astfel pentru că făceau „ruptoare” cu visteria, adică încheiau o învoială cu stăpânirea prin care se îndatorau a plăti darea sau birul la visteria țării, ca și mazilii, câștigându-și astfel dreptul de a petrece în libertate și în pace în țara noastră. De această treaptă țineau în trecut feciorii de preoți și protopopii.

Mazilii, negustorii și ruptașii plăteau deci aceeași dajdie. Totuși, nici negustorii, nici ruptașii nu erau puși în viața de societate în același rând și în aceeași cinste cu mazilii, care erau boieri.

Țăranii formau cea mai deasă populație a Bucovinei. Familiile țăranilor sălășluiau ca „lăturalnici” pe lângă moșiile boierilor sau a mazililor. Ei s-au așezat ca slugi și lucrători, primind în schimb de la stăpâni pământ pentru casă, fânaș și livadă de arătură pe moșia boierească, pentru care erau datori să dea stăpânului zeciuală sau dijmă din toate bucatele și holdele gospodăriei și să-i lucreze fără plată, „de clacă”, câteva zile pe an, denumite „boieresc” sau „clacă”, stabilit prin decretul Domnului la 12 zile pe an, iar în satele de la hotarul țării, numai 6 zile pe an.

Ei depindeau de un stăpân, domn, boier sau mănăstire, pe moșia căruia trăiau.

Această situație de clacăș se transmitea asupra urmașilor, dar numai pe linie bărbătească, femeile ca și fetele nu împărtășeau soarta bărbatului. Femeia nu e „iobagă” sau „clacășă”.

*

Robii formau ultima categorie socială care exista în Bucovina și era formată din țigani și tătari.

Țigani au venit în număr redus în Țara Fagilor din cauza climei aspre. Ei au venit odată cu năvălirile tătare și sunt de origine din India, limba lor se aseamănă cu unele dialecte din nordul Indiei.

Tătarii sunt prizonierii capturați în războaiele purtate cu acest neam. Ei trăiau în sălașe ca și țigani la marginea unor sate și tânguri și lucrau de obicei la mănăstiri.

*

Suferințele comune datorate războaielor ce s-au purtat pe pământul bucovinean au legat în cuget și simțiri tot poporul într-un tot unitar, astfel că austriecii au găsit aici un zid viu plămădit din același aluat, având și aceeași suflare.

Pentru a sparge această unitate și bazându-se pe faptul că o oștire fără comandanți e mai lesne s-o învingi, austriecii au pornit pe linia de a-și apropia clasa boierească, orbînd-o cu titluri de noblețe răsunătoare. Decretul imperial din 14 martie 1787, emis de împăratul Josef al II-lea, avea acest scop și cuprindea următoarele măsuri:

a – desființarea vechilor titluri de noblețe moldovenești, acea de boier și mazil.

b – încadrarea întregii nobilimi din Bucovina în două categorii: „Herrnstand” și „Ritterstand”.

c – „Herrnstand-ul” cuprindea rangurile de conte și baron și se acorda acelor familii care au ocupat în Moldova una din cele 12 boierii mari, dovedind că posedă în interiorul hotarelor imperiului austriac un venit anual de 3.000 florini aur.

d – „Ritterstand-ul” este recunoscut tuturor boierilor și mazililor. Ca boieri, vor fi considerați toți aceia care purtau la acel moment acest titlu.

Ca mazili, însă, vor fi recunoscuți numai aceia care sunt cuprinși în tabloul comunicat de Divanul Moldovei.

„Ritterstand-ul” cuprindea trei trepte deosebite cu titlurile respective:

1 – „Ritter von” – cavalier de...

2 – „Edler von” – nobil de...

3 – „Uradelige” – care înaintea numelui lor aveau numai simpla particulă „von” – de...

Autoritatea judecătorească pentru toate procesele ale „Herrenilor” și „Ritterstand-ului” va fi „Landrecht-ul” (Judecătoria nobililor, numită și „Forum Nobilium”).

„Ruptașilor” cărora li se recunoaște dreptul de proprietate a

moșiilor lor de mai înainte, cât și pentru dobândirea altora noi li se vor judeca procesele privind moșiile tabulare tot de „Forum Nobilium”, toate celelalte procese li se vor judeca de judecătoria locală.

Toate familiile ce se încadrează în acest decret vor cere legitimarea sau indigenatul și înmatricularea în registrul de evidență al nobilimii, numit „Bukowiner Majestätsbuch”.

În prezenta lucrare sunt arătate familiile ce au fost trecute în registrul „Consignatio Legitimatorum Incolarum Bucovinensium” și introduse în „Majestätsbuch”.

Stăpânirea austriacă credea că prin această schimbare a titlului va putea schimba și sufletul boierului sau a mazilului, dar s-a înșelat, pentru că abia aceștia au opus o rezistență și mai puternică valului cotropitor de înstrăinare.

4. PRESIUNI ASUPRA CLERULUI

Pentru a rupe orice legătură cu biserica Moldovei, noua stăpânire mută episcopia de la Rădăuți, stabilită aici din vremurile domniei lui Alexandru cel Bun (1413), împreună cu episcopul Dositei Herescu, la Cernăuți (1776), iar pe episcop îl scoate de sub ierarhia Mitropolitului de la Iași, supunându-l celui sârb, de la Karlowitz.

După ce Dositei Herescu se stinse din viață (1779) cărja episcopală se transmite de către arhidiaconul sârb de la Karlowitz lui Daniil Vlahovici, care a fost adus la Cernăuți pentru conducerea școlii clericale înființată aici. Numirea acestui episcop străin de neamul românesc avea ca scop să slavizeze clerul și să protejeze intrarea rutenilor din Galiția în sânul bisericii ortodoxe.

Rutenii, a căror biserică era unită cu a Romei, la venirea în Bucovina, în mijlocul populației românești trecură repede la ortodoxism. Ca să se păstreze la religia noastră această masă de noi

credincioși, se aduseră preoți și cărți bisericești de rit ortodox din Rusia și din Galiția.

Foarte mulți preoți români, nereușind să îndure puternica înrâurire slavă exercitată de episcopul sârb Vlahovici, luară calea spre Moldova.

Totodată noua stăpânire secularizează averile mănăstirilor ale căror moșii se întindeau pe mai bine de jumătate a provinciei și constitui fondul bisericesc greco-oriental, pentru întreținerea bisericii și școlii din Bucovina.

Administrația marelui fond bisericesc intră pe mâna străinilor, iar folosul pentru așezămintele românești deveni iluzoriu.

Cele zece mănăstiri și douăsprezece schituri au fost reduse la trei; numeroși călugări și egumeni trecură în Moldova.

5. PRIBEGIA ÎNVĂȚĂTORILOR

La izbucnirea războiului ruso-turc din 1768, Bucovina avea șase școli domnești și anume în Rădăuți, Putna, Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Câmpulung Rusesc – mutată la Siret și la Cernăuți, întreținute de preoți, pentru care vărsau anual o dajdie.

Deși războiul nu mai îngădui acestor școli să adune copii între pereții lor, dajdia preoților nu conțeni să se strângă.

La așezarea Austriei în Bucovina, stăpânirea luă pe seama ei sumele adunate și întemeiază cu ele două școli normale la Suceava și Cernăuți. Mai târziu se deschiseră prin unele sate și orașe un număr de școli de băieți și fete, numite „școli triviale” în care se predau mai multe materii, iar în 1808, un liceu german la Cernăuți.

Noile școli sătești erau însă departe de a răspunde sufletului poporului nostru din Bucovina. Programul de învățământ, urmărit pas cu pas, țintea înstrăinarea moldovenilor, care trebuiau să-și uite obârșia și frăția lor cu poporul rămas la sud de „cordun”. Dar moldovenii plugari, îndrumați de puternicul instinct de

conservare ce a luminat căile încalcite ale frământatei lor istorii, nu și-au mai trimis copiii la învățătură.

Treptat, cei ce ieșeau învățători din școlile austriece înlocuiau dascălii vechi, lăsați pe drumuri. Tinerii învățători, mândri de diplomele lor, bine plătiți, măreau însă prăpastia dintre țărănimea noastră și școală.

În 1815 școlile primare au fost trecute sub autoritatea Consistoriului romano-catolic din Liov. Acesta impuse românilor slujitori ai catedrei să îmbrățișeze catolicismul.

Pribegia învățătorilor noștri spre Moldova, începută după ieșirea din școlile austriece a primilor învățători, crescuți în noua credință, devenise și mai mare. Dascălii, care rămaseră, colindau din loc în loc, adunând în jurul lor la învățătură tineretul român ce nu voia să stea în băncile școlilor înstrăinate.

În 1824 se înființează la Cernăuți un institut teologic, în locul școlii clericale ce fusese închisă cu șase ani în urmă. Graiul românesc – sărmanul grai al băștinașilor – era absent însă din program.

În 1844, școlile primare din satele unde nu slujeau parohi sau capelani catolici, au fost scoase de sub autoritatea Consistoriului din Lemberg (Liov) și împărțite între români și ruteni, deoarece, din 1898, limba ruteană a fost recunoscută alături de limba română ca limba oficială a dieceziei.

*

În anul 1788, deci după trei ani de la înglobarea Bucovinei la provincia polono-ruteană a Galiției, izbucni războiul austro-ruso-turc. Austria puse stăpânire, timp de trei ani, pe raiaua Hotinului și pe partea de sus a Moldovei cu orașul Iași.

Prin aceasta „Cordunul” căzu și moldovenii din Bucovina și-au dat din nou mâna cu cei de la sud de Molna, înprospătându-și puterile sufletești pentru viitorii ani de despărțire ce-i mai aveau de îndurat de acum înainte.

În 1821, sute de pribegi moldoveni, nemulțumiți de neorându-ielile pricinuite de răscoala grecească a „eteriștilor” și de domnia

fanariotă, căutară adăpost în Bucovina.

În 1848, când în urma serioasele tulburări în Austria, împăratul recunoscă tuturor popoarelor coroanei drepturile naționale, Bucovina văzu din nou, pe pământul ei, o bună parte din conducătorii politici ai Moldovei.

În ziua de 20 mai 1848, bucovinenii, sub președinția lui Doxachi Hurmuzaki, se întruniră la Cernăuți, într-o mare adunare națională, la care luă parte refugiații politici din Moldova: Mihail Kogălniceanu, Alexandru Cuza, Costache Negri, Vasile Alecsandri – precum și cei din Transilvania – Gheorghe Bariț, Aron Pumnul, Timotei Cipariu și alții.

Adunarea întocmi „Petițiunea Țării”, cuprinzând voința românilor; despărțirea Bucovinei de Galiția și autonomia; înființarea școlilor naționale; introducerea limbii române în administrație și în viața publică; organizarea bisericii; alegerea episcopilor și administrarea fondului religios după cerințele noi ale timpului.

În august 1848, o mână de români bucovineni împuterniciți, duseră la Viena propunerea creării unui stat național român, înglobând întreaga națiune, în limitele vechii Dacii și sub domnia unui membru al Casei de Habsburg.

Slăbiciunea în care se prăvălise însă Austria, în urma tulburărilor din înăuntru și creșterea puterii Rusiei, făcură să cadă proiectul. Guvernul se văzu nevoit să pună stavilă mișcării naționale românești.

La 4 martie 1849 Viena promulgă o constituție a imperiului. Bucovina a fost despărțită de Galiția și organizată în „Ducat autonom”, cu un guvern propriu și un guvernator trimis de la centru. Câștigul era înșelător. Populația română trebuia să-și împartă drepturile de egalitate națională cu celelalte naționalități, care năpădiseră și nu încetau să năpădească ducatul.

Administrația rămase, ca și până atunci, în mâinile germanilor, polonilor și evreilor. Mitropolia din Karlowitz nu încetă să stea în fruntea treburilor bisericii noastre.

În școală apăsa limba germană, cum apăsa și până în 1848.

Un an mai târziu, s-a îngăduit totuși înființarea unei catedre pentru limbă și literatură română, la liceul german din Cernăuți și întemeierea unei școli normale române pentru pregătirea învățătorilor noștri.

Dar dacă pe tărâmul cultural mișcările din 1848 au adus pentru românii din Bucovina luminile unor speranțe mai bune în viitor, pe tărâmul economiei rurale venirea ani grei pentru masa sătenilor noștri, târând-o într-una din cele mai cumplite stări de sărăcie și umilință din câte a cunoscut neamul nostru.

Arendașii și proprietarii străini, năpădiți din Polonia în urma răpirii, răsturnară din primii ani legile pământului și impuseseră plugarilor în loc de 6–12 zile de muncă, peste o sută de zile precum am mai amintit. Cele mai bune zile de muncă fiind stoarse de noii proprietari, țăranului nu-i rămânea decât să lucreze pe apucate ca să-și poarte sărăcia în care se afla. Prin împrumutarea țăranilor, în 1848, fură trecute asupra pământurilor, sub formă de ipotecă, despăgubirile datorate proprietarilor.

Noii împrumutăriți, stăpâni pe loturi, dar storși de orice mijloace bănești, nu-și putură procura vite și unelte agricole. Ei văzură răsărind, ca din pământ, în satele lor, o puзderie de cârciumari evrei, care, odată cu alcoolul adus, le împrumutau și bani. Camăta, dibaci potrivită, trecea de sută la sută. Munca pământului fiind legată de nevoile bănești, iar nevoile bănești fiind asigurate numai prin aceste surse de împrumuturi, moldovenii se văzură intrați, de lipsa de ajutor a stăpânirii, sub un jug, a cărui apăsare n-o puteau îndulci decât tot prin rachiu.

Datorită acestor condiții, numeroși români au fost obligați să-și vândă loturile veneticilor ce-i pândeau din umbră și, ajunși pâlmași, își căutau de lucru, fie la fabricile construite de străini, fie în Moldova.

Au trecut ani grei până când țăranimea, datorită tinerilor ieșiți din școlile române a început să se opună pieirii. Opera de înstrăinare a făcut între timp pași mari, îndeosebi în părțile de miazănoapte ale provinciei. Copleșiți de puhoiul rutean, mulți

români băștinași și-au uitat limba, păstrându-și doar portul, datinile și numele în rarele cazuri, căci de când Vlahovici stăpânea biserica, Toma a fost trecut în condicile parohiale Tomovici, Popa – Popovici, Lupul – Lupulenco, Țurcan – Țurcanovici etc.

*

Vremuri de grea urgie s-au abătut asupra bucovinenilor între anii 1865–1866; pe lângă seceta îndelungată ce a pus stăpânire pe toată Bucovina și a adus foamete, mai băntuia aici și holera.

Oamenii au ajuns să se hrănească cu coceni de porumb și bu-ruiene uscate, ușurând astfel opera necruțătoare a holerei ce se răspândise îndeosebi în casele cu mai mulți copii și în rândurile celor flămânzi.

Acești ani de pomină au adus pe mulți țărani la sapă de lemn. Înfometăți și îngroziți de prăpădul iscat în rândurile copiilor, bieții oameni își vindeau până și sumanele de pe ei, ca să poată cumpăra o măsură de păpușoi.

Nu numai de suman se lepădau bieții oameni, dar și de sforici-ca de țarină pe care o mai aveau, pârjolită acum de secetă, și o vindeau mai pe nimic; astfel mii de hectare de pământ țărănesc și răzeșesc au fost acaparate de străinii subvenționați de statul austriac, iar nenumărate familii de țărani români au rămas doar cu grădina din jurul casei, dacă nu cumva au vândut-o și pe aceasta.

Cum necazurile și supărările căzute pe capul românului curgeau gărlă, mai izbucnește și războiul dintre Austria și Prusia și cum nu românul era protejat în țara lui, ci veneticii care timp de cincizeci de ani de la așezarea lor pe glia bucovineană, au fost scutiți de serviciul militar la împărăție, românul era acela care a fost chemat să-și lase oasele la „Cânecreț” (Königgrätz) în nordul Boemiei.

Colac peste pupăză, în 1886 Austria închide granița spre Moldova, instituind o serie de restricții vamale, care opreau pe românii din Bucovina de a mai trece granița la munca câmpului, pe moșiile boierești și de unde își aduceau un sac de mălai.

6. COLONIZAREA BUCOVINEI

În capitolele precedente am arătat cum stăpânirea austriacă, ca să apară cu obrazul curat și să nu fie privită ca o acaparatoare de teritorii străine și cotropitoarea populațiilor, la răpirea Bucovinei a declarat că acest ținut între Nistru și Molna este pustiu și că e „țara nimănu”. Cei 63.700 de români, numărați de însuși generalul Splény, sunt trecuți cu vederea, ca inexistenți în ochii Habsburgilor.

Fideli acestei declarații, anumiți pseudo-istoriografi din ultima vreme, din cei ce au fost odinioară cetățeni colonizați în Bucovina, între anii 1774–1918, și repatriați în Austria sau Germania apuseană în toamna anului 1940, încearcă să scrie o istorie a Bucovinei fundamentată probabil de sporovăielile la colț de stradă și nu bazați pe documente, după cum se desprinde din cele scrise de ei.

Unul din acești istoriografi e amintitul R. Wagner, care a afirmat, după cum ne e de acum cunoscut, că Bucovina, la ocuparea ei de către Austria, a fost „țara nimănu, un teren pustiu”. Cel de-al doilea istoriograf este W.S. Zaloziecky, politician ucrainean din perioada interbelică.

Acesta răspunde în revista „Brücke zum Westen”, Keft 8–9, din 1954, p. 151–155, la articolul lui M. F. Drechler din Canada, în care afirmă că „Bucovina este românească”, printr-o întrebare: „Bucovina este ea românească sau ucraineană?”.

Dacă afirmația lui M. F. Drechler l-a iritat pe W.S. Zaloziecky, răspunsul său sub formă interogativă a șocat pe adevărații istoriografi străini și români. Ne reținem de a mai comenta întrebarea pusă, căci știm că orice răspuns documentat s-ar da de orice profesor de specialitate sau învățat, răspunsul s-ar lovi ca de o carapace de oțel care izolează pe unii istorici, astfel că ei nu aud și nu văd decât ceea ce doresc! Dar să vedem realitatea!

Imigranții ruteni sau malorușii

Primii ruteni care se așează în Bucovina pe valea Ceremușului sunt huțanii, veniți aici în veacul al XVII-lea. Această populație cu totul aparte în felul ei de a fi, după studiile istoriografilor, nu este de neam rutean, ci are numai graiul rutean (slav). După polonezul Sznipky, huțanii ar fi „daci neromanizați”. Istoricul rus Ivanov zice despre ei că particularitățile idiomurilor huțule arată că ei reprezintă un amestec al vechii populații românești cu acele resturi de populație leșească care, sub presiunea popoarelor din răsărit, s-au desprins de trunchiul populației leșești, ce tindea spre apus și se abătu spre Carpați. În acest amestec româno-lehit, începu să se reverse cu vremea, populația ruteană, aruncată la rândul ei, de hoardele nomade spre Carpați, imprimând acestui amestec, caracterul etnic rutean. Miklosich susține că huțanii vorbeau în secolul al XVII-lea și XVIII-lea românește și că rutenizarea a început în prima linie asupra lor. Numărul huțanilor din Bucovina la ocuparea ei de Austria, se cifra la 6.000 de suflete.

Însă nu populația huțânească a fost aceea care a provocat supărări atât de amare băștinașilor români din Bucovina, ci malorușii sau rutenii emigrați din Galiția în anii 1766–1767 și 1775–1914.

Cei imigrați din timpul ocupației ruse s-au stabilit în satele din nordul Bucovinei: Cadobești, Tăuteni, Ocna, Pohorlăuți, Lașchiuca, Clivodin, Slobozia-Șerăuți, Mitcău, Șișcăuți, Verbăuți, Cuciurul Mic, Sadagura (Jucica), Mămăiești, Jurcăuți, Gavrilești și Zastavna pe lângă moșiile răzeșești și boierești. Numărul acestui grup de imigranți era circa 2400 de suflete, care împreună cu cei 57.000 români, 6.000 de huțani, 2.347 de germani, 3.460 de armeni cu poloni și 526 de evrei, compuneau întreaga populație bucovineană de 71.750 suflete, după datele recensământului lui Splény din anul 1775, când trupele austriece ce ocupau Moldova s-au retras dincoace de cordun.

Revărsarea masivă galițiană pe pământul făgăduinței, Bucovina, un adevărat Colorado, are loc între anii 1775 și 1845. Populația malorusă din Galiția, stoarsă de boierii poloni, nemaiputând suporta

răul de acasă, a început a pribegi în masă spre locuri unde hrana era mai îmbelșugată și cum bariera la hotarul cu Galiția a dispărut, valul s-a revărsat în Bucovina, unde austriecii le-au acordat și o serie de favoruri, din care mai atractiv a fost scutirea de serviciul militar pe timp de 50 ani și „boierescul” de 6–12 zile.

Pribegii ruteni inundă mai întâi satele în care s-au așezat cu doi-trei ani în urmă rudele lor. Aici, cu firea lor blajină se pun bine pe lângă românii primitori și miloși, până ce îi covârșesc cu numărul. Această populație săracă, sosită doar cu ce avea în traistă, în cea mai mare parte agricultori, s-a așezat în zonele lăturalnice, la marginea satelor răzeșești sau a țăranilor clăcași autohtoni moldoveni, fiind și ei primiți în calitate de clăcași pe moșii.

În anul 1786, Bucovina este alipită la gubernia poloneză din Liov. Dacă până acum administrația militară austriacă manifesta un spirit de germanizare, de acum noua administrație germano-polonă, datorită cunoscutului spirit șovin al polonilor, vădea o puternică tendință de polonizare. Românii din Bucovina aveau acum în fața lor trei atentatori: german, polon și rutean. Odată cu „repartizarea” Bucovinei la Galiția, se importă aici din Imperiul Austriac, dar îndeosebi din Polonia austriacă, noi funcționari civili ce înlocuiesc pe militari. Cea mai mare parte din acești noi slujbași, pe lângă incapacitatea lor, nu căutau decât să-și îngroașe pungile, timorând și batjocorind pe români, numindu-i în felurite feluri.

În anul 1848, anul revoluției, în Bucovina se desființează „robotă”, toți țăranii galițieni devin proprietari ai pământurilor pe care lucrau, dar în același timp, alte valuri de imigranți pătrund în această regiune, iar austriecii le acordă școli în limba ruteană, limba lor maternă.

Urmarea a fost că dacă la anexare au fost de abia 8.400 de ruteni (împreună cu huțani), în anul 1848 numărul lor sporește la 109.907, de la 7,6% în 1775 la 52,2% în 1848 din totalul populației bucovinene! Clăcași la venirea lor aici, au ajuns stăpâni de pământuri, considerându-se acum băștinași!

Tot în acest an, pentru a doborî pe rebelii unguri răsculați în Ungaria, tutelată de împărăția Habsburgică, împăratul a cerut ajutorul Rusiei. Trupele ruse de ajutor au staționat mai mult timp în Galiția și Bucovina. Prezența lor a produs în rândul populației rutene o vie agitație. Rutenii au putut constata că soldații ruși vorbesc aproape aceeași limbă și că au obiceiuri asemănătoare. În mințile malorușilor a început să încolțească un puternic impuls național în Galiția, iar acesta, odată trezit, nu se mai stinse, astfel că Austria a fost forțată să dezvolte o politică foarte complicată față de ruteni. Pe de-o parte să-i sprijine, pe de altă să le frâneze avântul.

Coloniștii germani în Bucovina

Ocuparea Bucovinei prezenta pentru Austria, în primul rând, un interes strategic. Colonizarea ei cu populație germană se făcea sporadic în raport cu cerințele reclamate de administrația locală. Toți coloniștii germani trimiși în Bucovina au fost susținuți de statul austriac și nu era o migrație voluntară a populației, cum era cazul în migrația populației maloruse (rutene). Întrucât familiile germane colonizate în Bucovina proveneau din regiuni deosebite, ele au fost așezate în locuri deosebite. Originarii din centrul monarhiei care erau de profesie judecători, învățători, funcționari, administratori și meseriași au fost împrăștiați pe tot teritoriul bucovinean datorită funcției lor.

„Șvabii” din Germania de sud-vest s-au plasat în regiunile de șes și de deal, iar cei aduși de pe versantul celălalt al Carpaților, colonizați acolo de unguri din vremuri mai vechi, au fost stabiliți în Roșă, suburbia Cernăuților. Alte 20 de familii venite din Banat, 19 familii din Mannheim și Meinfranken și una din Kassel au fost stabilite în Molodia (Plaiul Cosminului), Jucica, Cernăuți și Mitocul Dragomirnei, cu scopul de a instrui pe localnici în creșterea vitelor și plugăritul în care erau într-adevăr mari cunoscători. Ei au fost colonizați în anii 1782–1787.

„Țipterii”, colonizați între anii 1784–1806, proveniți din regiunile muntoase ale Slovaciei, s-au așezat în zona Carpaților, ca

forestieri și ca mineri la minele de mangan din Iacobeni și Vatra Dornei, precum și la ocnele de sare din Cacica.

Pădurarii din Boemia, veniți în 1793–1817, au fost utilizați și ca suflători în sticlă.

Din Galiția vin în anul 1787, 74 de familii germane și sunt plasate în Frătăuți, Ilișești, Satul Mare, Milișăuți, Badeuți, Sf. Onufri, Ițcani, Arbore și Tereblecea, înființând aici gospodăria model.

Toți coloniștii stabiliți în Bucovina au fost înzestrați cu 12 fâlcă pământ arabil, o grădină în jurul unei case complet aranjate, un grajd pentru 6–10 vite, hambare, utilaj agrar, doi boi, o vacă cu vițică, medicamente și o sumă de bani necesară cheltuielilor efectuate cu transportul întregii familii și al bagajelor.

În anul 1786, se construiește la Iacobeni primul cuptor pentru minereu feruginos. Pentru deservirea lui se aduc 30 de familii de țipteri care își găsesc aici noua patrie, 109 membrii ai acestor familii fiind salariații fabricii. În 1802, prin dezvoltarea fabricii cu încă un cuptor, se mai aduc 40 de familii de mineri, instalați în 280 de case pentru muncitori și în 10 case pentru funcționari. În anul 1807, alte 76 de familii de mineri se stabilesc în Prisaca Dornei, schimbând denumirea localității în Eisenau. În curând iau ființă și coloniile Freudenthal (Marginea) și Luisenthal (Fundul Moldovei), aceasta din urmă fiind numită după soția lui Napoleon I, prințesa Marie Luise.

Din cauza falimentului minelor în 1848, țipterii sărăcesc, dar nu deznădăjduiesc, și se reprofilează pe alte meserii precum tăietori de păduri, dulgheri și chiar ca plutași.

În 1793, la Crasna Ilschi se înființează o fabrică de sticlă cu muncitori aduși din Boemia, iar în anul 1797 fabrica de sticlă de la Putna cu sticlari germani aduși din Lubaczov (Galiția). Această fabrică întemeiază colonia Karlsberg (Vicovul de Jos), iar în 1802 ia ființă colonia Fürstenthal (Voievodeasa).

Lanțul coloniilor germane continuă să se lungească, prin adăugarea de alte verigi înlănțuind și Valea Moldovei. Aici se stabilesc tăietorii de lemne necesari fabricilor de sticlă; comunele Frasin

și Păltinoasa sunt invadate de familii germane: 33 din Praheimer și 40 din Piskker (Boemia). Cei din Piskker înființează coloniile: Bori, Schwarzthal (Baișescul) și Buchenheim (lângă Broscăuții Noi), alții se stabilesc la Gura Humorului, Lichtenberg (Clit).

La Solca, se mai aduc 40 de familii slovace, iar alte 20 de familii înființează colonia Augustendorf (Mesteceni).

Majoritatea coloniilor germane sunt așezate în localități locuite de români și, fiind în minoritate, caută prietenia și buna vecinătate cu ei, ceea ce și dobândesc, românul fiind om prietenos din fire.

Evreii

Populația evreiască e considerată de autoritățile austriece ca națiune germană, datorită limbii pe care o vorbesc, apropiată graiului vest german. Ei locuiau în mase compacte în târgurile Vijnița, Sadagura și în orașul Cernăuți (str. Evreiască, Jüdische Gasse), cu timpul însă s-au resfirat și în multe sate bucovinene.

Prezența evreilor în Bucovina se constată în orașele Suceava și Siret încă din secolele XIV și XV, ocupându-se cu negoțul, care în mare parte se afla în mâna lor. La scurt timp înainte și după ocuparea țării, multe familii evreiești din Galiția, Rusia și Principatele române imigrează în Bucovina.

Meseria lor de bază este comerțul în toate ramurile. Rar se ocupă un evreu cu agricultura, iar aceasta numai în calitate de proprietar de moșie.

Rafinăriile, velnițele în mare majoritate în mâinile lor, s-au înmulțit în mod vertiginos, mai ales în regiunile de șes, grâнарul bucovinean, devenind depozit de materie primă, cartofi și porumb.

Numărul lor în anul 1775 era de 526 de suflete, imigrați în anul 1766; în anul 1890 numărul lor se mărește la 82.717 suflete, adică de 159 de ori mai mulți.

Polonii

Populația poloneză trăiește în Bucovina în orașul Cernăuți și în județele limitrofe cu Galiția. Un număr redus de polonezi au

viețuit aici de pe vremea voievodatelor, rămași în urma luptelor, statornicindu-se pe meleagurile bucovinene, aducându-și curând și familiile. Marea majoritate a polonezilor sosesc însă începând cu anul 1786, când Bucovina este alipită Galiției. În acest timp pătrund, în afara salariaților, meseriași, moșieri scăpătați, economiști și servitori. Ei s-au acomodat repede la obiceiurile și felurile de trai din Bucovina și nu pretindeau favoruri politice după 1848, când Bucovina câștigă autonomia și se desparte de administrația galițiană.

În urma dualismului austro-maghiar din 1886, prin care monarhia austriacă a fost împărțită în două sfere de influență, polonii din Galiția au primit o serie de drepturi în dauna rutenilor. Pentru a nu provoca nemulțumiri și în rândul rutenilor, Monarhia Austriacă compensează pentru aceste pierderi pe rutenii din Bucovina: le deschide pretutindeni școli primare cu învățători galițieni, aceasta chiar în comunele curat românești, forțând pe români să părăsească învățătura sau să învețe ruteana.

Ungurii – „Ceangăii”

Încă în secolul al XV-lea, pe vremea lui Alexandru cel Bun, sunt semnalați unii locuitori maghiari în orașul Suceava, veniți din Transilvania. Cu vremea aceștia însă se topesc în masa românilor.

În secolul al XVIII-lea apare un val de populație denumit „ceangăi”, sosit în Moldova tot din Transilvania, vorbind o limbă maghiară stricată fără a se cunoaște originea lor. În Bucovina s-a stabilit un număr mai redus din această populație, numărând în anul 1890, 8.139 de suflete, stabiliți în colonii închise ca: Măneuți (Andrasfalva), Dornești (Hadikfalva), Țibeni (Istensegitz) și Vorniceni (Joseffalva), apoi amestecați cu românii la Milișăuți – Iacobești și Dănila (Fogadjisten).

Termenul de „ciungabi” sau „ceangău”, apare pentru prima oară în documentele din anul 1781, marcând prima atestare certă a acestei populații în satele moldovenești din zonele cunoscute a fi locuite de ei.

După primul val de ceangăi sosit în Moldova în anul 1764, au urmat alte două, și anume, în 1784–1785, după înăbușirea răzcoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan și cel din anii 1848–1849, în urma represiunilor ce au urmat înfrângerii revoluției în Transilvania. Ei s-au așezat în aceleași zone și sate în care se stabiliseră primii transilvăneni, reîmprospătând grupul aflat acolo.

Numărul lor după un recensământ întocmit de generalul austriac Splény în anul 1778, imediat după anexarea Bucovinei, a totalizat 1.200 de familii, dintre care 410 familii erau formate din cele ale foștilor grăniceri, proveniți din cele trei regimente care au luat ființă din ordinul împărătesei Austriei, Maria Theresa, în anul 1761. Este vorba despre regimentul 1 secuiesc, în regiunea Sf. Gheorghe, regimentul 2 românesc în Bistrița-Năsăud și regimentul 3 românesc în ținutul Orlat-Făgăraș.

Tinerilor care se înrolau în aceste regimente li se promisese eliberarea de iobăgie și împrumutarea. Românii s-au arătat dornici de înrolare, în schimb secuii s-au opus pe considerentul că diploma leopoldină din 1601, le asigura libertatea, iar îndelungatul stagiul militar le aducea numai pagube.

În anul 1763, la cererea boierilor văduviți de brațele de muncă, se desființează regimentul 2 din Bistrița-Năsăud, fără a elibera de iobăgie pe ostașii lăsați la vetre conform promisiunii.

Nemulțumirile românilor la care s-au alăturat și secuii din regimentul 1, au izbucnit imediat. Împotriva răzvrătiților autoritățile austriece au trimis puternice detașamente represive ce s-au încheiat prin acel cunoscut masacru din comuna Siculeni din 1764.

Foștii grăniceri, care au vrut să-și salveze viața, s-au refugiat cu familiile lor în codrii din Munții Ciucului, iar de aici cu ajutorul haiducilor moldoveni, pe cărări numai de ei știute, au ajuns în Moldova.

Din cele 410 familii ale grănicerilor transilvăneni găsiți în Bucovina la recensământul din 1788, 308 familii proveneau din regimentul 2 românesc și 102 familii din regimentul 1 secuiesc, printre care erau și mulți români. Câte familii transilvănene și-au

găsit refugiul în Bucovina până la recensământ e greu de aflat dar se pare că au fost destul de multe; rapoartele diplomatice atestă că Viena cerea în anul 1767 sublimei porți să-i restituie 80.000 de fugari din Moldova și 16.000 din Țara Românească.

În ceea ce privește limba ceangăilor, o parte din ei vorbesc un grai de origine transilvăneană, iar alta un dialect secuiesc, însă într-o formă stâlcită.

Zöld Peter, un bun cunoscător al ceangăilor, spune că ei stâlcesc cuvintele ungurești. Majoritatea familiilor ceangăilor vorbesc românește și dialectul „ceangău”, adică sunt bilingvi.

Recensământul din 1778 arată că un mare procent din „ceangăi” sunt români. La fel afirmă în cartea sa Josif Peter M. Pal, apărută în 1941; iar istoricul și filologul P. Cancel de origine ceangău, aduce noi dovezi în sprijinul tezei lui Josif Pal.

După ocuparea Bucovinei de nord în 1940 de către soviete, marea majoritate a ceangăilor au părăsit locurile lor de aici.

Coloniile Dănila (Fogadjisten – „Dumnezeu e bine venit”) și Țibeni (Istensegits – „Doamne ajută”) sunt înființate de generalul Splény în anul 1777, iar anii 1784–1786, același general înființează coloniile Măneuți (Andrasfalva) și Dornești (Hadikfalva), iar la urmă Vorniceni (Joseffalva).

*

Pe malul Nistrului, între Doroșăuți și Mitcău, pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, s-a înființat un sat cu români ardeleni numit Vadul-Nistrului; n-avem documente cu privire la cauzele acestei emigrări, dar e singurul caz de imigrare românească între Nistru și Prut pe timpul stăpânirii austriece. E posibil să fi fost acești imigranți și ei grăniceri din regimentele românești transilvănene, căci nu vedem alte motive care să fi silit o parte a populației din părțile răsăritene ale Transilvaniei să-și părăsească locurile natale îndreptându-se către satele bucovinene.

Pe la anul 1882, părintele Dimitrie Țopa a stat de vorbă cu un sătean bătrân de peste 80 de ani din acest sat cu numele Roșca

Teodor care i-a spus următoarele: „Știu de la bunicul meu că familiile Arnăuț, Buric, Delei, Roșca sunt venite din Ardeal”.

Lipovenii

În anul 1890, în Bucovina existau 3.213 suflete de lipoveni, stabiliți în sate închise ca Fântâna Albă, Climăuți, Socalinți sau Lipoveni, Mitocul Dragomirnei, Lipoveni-Cosovanca, Lucavăț și Mihadra lângă Vijnița.

O mică parte din ei sunt împrăștiați în orașe și târguri ca vânzători de fructe. Lipovenii sunt ruși dezidenți ai credinței oficiale, țariste.

Ei au refuzat să treacă la noua religie a patriarhului Nikon, adoptată în toată Rusia.

Lipovenii s-au refugiat în Bucovina, parte din Moldova, între anii 1774–1780, înființând comunele Socalincy și Climăuți, iar altă parte în Basarabia, în anul 1784, înființând pe dealul Varnița colonia Fântâna Albă, unde au construit și o mănăstire. Din cauza suprapopulării coloniilor Climăuți și Fântâna Albă, ei înființează coloniile Mihadra și Cosovanca.

Imigrarea lipovenilor mai are loc în Bucovina până la începutul Primului Război Mondial, atât din Rusia țaristă cât și din Vechiul Regat.

Rușii îi numesc „Roskolniki sau Starowierți”, adică de credință veche. Ocupația lor preferată era agricultura, creșterea pomilor fructiferi și albinăritul. Ca muncitori la lucrările terasiere, lipovenii sunt neîntrecuți.

Țigani

În anul 1890 viețuiau în Bucovina 5.600 de țigani. Ei s-au așezat în apropierea populației băștinașe, îndeosebi între români. Cea mai mare parte dintre ei sunt stabiliți în Mihalcea, Hlinița, Storojineț, Frătăuții Noi, Voitinel, Cajvana, Adâncata, Gura Solcii, Păltinoasa, Stupca (Ciprian Porumbescu) și Valea Seacă.

Primii țigani au venit în Bucovina în secolul al XV-lea, atunci

când Ștefan cel Mare donează mănăstirii Putna două familii de țigani.

La ocuparea Bucovinei de către Austria, au fost găsiți aici țigani stabiliți și șătrari nomazi. În urma legilor aspre împotriva nomadismului o parte de șătrari s-au întors în Vechiul Regat, iar restul s-au așezat în localitățile mai sus arătate, astfel că în 1890, în Bucovina n-au existat țigani nomazi.

Așezările țiganilor, de obicei la marginea satelor, sunt foarte primitive, constând din bordeie în pământ sau case de nuiete unse cu pământ, având o singură încăpere. Fiind mereu în sărăcie se ocupă cu vrăjitul și alte ocupații ciudate. Munca câmpului nu le place, dar ca lingurari, fierari, cazangii și lăutari sunt de lăudat.

Armenii

În anul 1890 se găseau în Bucovina 1.411 armeni. În afară de Suceava, unde au un cartier propriu, sunt împrăștiați peste tot. Ei sunt veniți în secolul al XV-lea din sudul Rusiei în Moldova și de aici în Bucovina. O parte din armeni au venit din Polonia în Bucovina, dar în număr redus.

Armenii din Suceava provin din orașul „Ani” (Armenia), care a fost distrus de un cutremur. Ei se prezintă ca un popor specific oriental, fiind de culoare gălbuie la față. Se ocupă cu agricultura, fiind pe atunci proprietari de terenuri, negustori și măcelari.

Slovacii

În anul 1890 numărau 536 suflete. Ei au fost colonizați în comunele: Solonețul Nou, Pleș, Cacica, Poiana-Miculi, Tereblecea românească și Ciudei. Au venit în Bucovina după ce aceasta a fost ocupată, ca lucrători forestieri, sticlari și mineri la ocnele de sare din Cacica, cunoscuți ca foarte sârguincioși și serioși, mândri și cinștiți.

7. PROBLEMA UCRAINEANĂ

Cum s-a arătat în capitole precedente, revărsarea rutenilor asupra Bucovinei a început în timpul războiului ruso-turc din 1766–1774.

La anexare, „Țara Fagilor” număra, între cei 71.750 de locuitori, numai 10.500 de ruteni și huțani (dintre care 2.100 veniți în 1775). În 1910, când s-a făcut de către fosta stăpânire cea din urmă statistică pe bază de limbă vorbită, numărul rutenilor s-a cifrat la 305.101 suflete, iar al românilor – numai la 273.254.

Oricât de voit nedreaptă ar fi fost numărătoarea nu se poate tăgădui marea creștere a populației rutene, față de cea românească.

La început, Bucovina a cunoscut pe acești musafiri sub formă de agricultori nevoiași, căutând de lucru pe meleagurile din părțile de miazănoapte ale țării.

Mai târziu, după ce se așează ca „lăturalnici” ai satelor moldovenești, au prins să se ridice, din mijlocul lor, frunțași care să le ceară drepturi și să le apere interesele față de stăpânirea austriacă.

Acțiunea acestor căpetenii a fost îmbrățișată și sprijinită de guvernele imperiale, care au înțeles să-i folosească pe rutenii din Bucovina împotriva românilor și pe rutenii din Galiția împotriva polonezilor. De asemenea, ca să tulbure viața interioară a Rusiei țariste, Viena a vânturat chestiunea Ucrainei și a deșteptat în sufletul rutenilor austrieci simțământul național. Așa se explică faptul că, încetul cu încetul, rutenii și-au schimbat vechiul lor nume zicându-și acum „ucraineni”, denumire ce răspunde planurilor politice pe care le plămădeau de pe atunci sprijiniți de habsburgi.

Pentru a înțelege felul de gândire al minorității rutene din Bucovina e necesară o lămurire asupra formării „ideei ucrainene”.

Statul slav întemeiat de normandul Rurik, din tribul varegilor, în secolul al VII-lea, a fost împărțit în secolul al XVI-lea între Polonia și Lituania. Polonia a luat Galiția și Volhinia, iar Lituania ținuturile dintre Nipru și Nistru.

Când Polonia și Lituania s-au unit, toate aceste întinderi, slab populate, au revenit noului stat polono-lituan.

Tătarii, folosindu-se de faptul că timp de două veacuri, polonezii au gravitat spre Occident, n-au conținit să hărăuiască regiunile Kievului, Cernigovului și Perislavului. Cnezii, neputând să se sprijine pe ajutorul Cracoviei, au trebuit să-și organizeze singuri apărarea cu cazacii de pe Nipru.

Slavii numesc marginea „crai”; locuitorilor de margine li s-a dat numele „craina” (Ucraina), iar luptătorilor de margine „ucrainți” sau „ucraineni”.

Ca să-și apere autonomia și religia ortodoxă împotriva acțiunii de catolicizare întreprinsă de Polonia catolică, ucrainenii s-au răsculat și, în anul 1659, s-au smuls de sub stăpânirea polonă.

Moscova însă, în înțelegere cu Polonia, a împărțit Ucraina așezând hotar la Nipru. Încercările pentru recăpătarea libertății n-au dus la izbândă. În 1709, hatmanul Mazeppa, care luptă în rândurile regelui suedez Carol al XII-lea, a fost zdrobit la Poltava de Petru cel Mare.

După împărțirea Poloniei în anul 1772, ținuturile ucrainene ale statului nimicit au intrat sub stăpânirea Rusiei.

Revoluția rusă din 1917 a dat prilej ucrainenilor, în noiembrie 1917, să proclame Ucraina republică independentă și să semneze în această calitate, pacea de la Brest-Litovsk. Puterile centrale sprijiniră acțiunea separatistă, ușurând instalarea guvernului germanofil Skoropadski și dându-i ajutor împotriva trupelor bolșevice.

Înfrângerea puterilor centrale pe frontul apusean și retragerea trupelor lor din grâнарul ucrainean au dus la răsturnarea guvernului filogerman din Kiev și la înlocuirea lui printr-un directorat în frunte cu antantofilul Petliura. Lovit de bolșevici și de trupele contrarevoluționare ale generalului Denekin, Petliura s-a unit cu polonezii. Denekin fu însă înfrânt de bolșevici, iar războiul polono-sovietic se sfârși cu pacea de la Riga, în urma căreia Petliura trebui să se refugieze în Franța.

La început, Uniunea Sovietică recunoscă o oarecare autonomie

a Ucrainei, pe care însă nu întârzie s-o desființeze la timpul potrivit. Pionerii independenței Ucrainei, Petliura la Paris și Skoropadski la Berlin au creat două focare de mișcare pentru neatârarea patriei lor.

Focarul petliurist, republican, preconizează înjgheburile Ucrainei fără amputări teritoriale din România și Polonia.

Focarul Skoropadskist, monarhist, înțelege crearea Ucrainei înglobând toate teritoriile locuite de ucraineni, inclusiv teritoriile din Polonia și România.

După războiul polono-sovietic, Petliura, care-și avea sediul la Paris, încheie cu Polonia un pact secret în vederea răsculării Ucrainei.

În acest țel, Petliura a trimis în Polonia pe generalul Tutuniuc. Acesta însă a trecut la URSS, punându-se la dispoziția guvernului sovietic. În 1926 Petliura a fost asasinat. Urmașul său, Andrei Levițki, înființează la Paris, în 1929, un „consiliu general al emigranților ucraineni”.

Programul de lucru alcătuit urmărea consolidarea legăturilor cu populația Ucrainei, ațâțarea răscoalelor împotriva sovietelor și câștigarea bunăvoinței internaționale pentru independența Ucrainei.

Urmarea activității propuse s-a simțit curând. La Kiev, în 1930, a fost descoperit complotul „Uniunii pentru eliberarea Ucrainei”.

Cu acest prilej au fost pedepsiți la muncă silnică pe viață patriuzeci și cinci de intelectuali ucraineni, în frunte cu mitropolitul Kievului. Numeroși slujbași au fost mutați din Ucraina în regiuni unde nu mai puteau lucra pe țărâm național. Populația ucraineană a fost pusă sub strictă observație. Mulți locuitori au fost arestați, deportați și chiar uciși.

Cealaltă mișcare a hatmanului Skoropadski, patronată de Germania cu centrul la Berlin, urmărește independența Ucrainei și a tuturor ținuturilor locuite de ucraineni, aflate sub stăpânirea Poloniei, a Cehoslovaciei și a României.

Germania, sprijinind în chip tacit acțiunea, nădăjduia să

slăbească URSS-ul, dezmembrându-i un teritoriu întins și bogat și totodată făcând, din noua țară, un mare debușeu pentru produsele sale industriale.

Afară de aceste două mari organizații, urmărind același scop pe căi diferite și deosebindu-se, întrucât ne privește, prin faptul că una vrea și o bucată din pământul României, iar alta, până astăzi, pare că nu-și aruncă ochii peste limitele Ucrainei cuprinse între hotarele sovietelor, ființează și alte grupări politice cu obiective apropiate de cele arătate mai sus.

Odată cu fărâmițarea Imperiului Austro-Ungar, rutenii au încercat să întemeieze o republică ucraineană cu centrul la Cozmeni, sau Coțmani, cum le plăcea rutenilor să numească târgușorul de la nord de Prut, proclamând că ucrainenii sunt o populație de baștină în Bucovina, iar românii s-ar fi infiltrat pe lângă ei cu mult mai târziu. În acest fel știau acești venetici să mintă și să denatureze adevărul.

Partea a patra

Revenirea la Patria-Mamă

Bucovina în statul național unitar

1. ZILELE PREMERGĂTOARE

În toamna anului 1918, armata austriacă, în dezagregare și derută, e de abia stăpânită de ofițeri. Pe frontul italian, trupele părăsesc tranșeele și se îndreaptă spre locurile lor de baștină. Familiile bucovinene refugiate prin toate colțurile imperiului se întorc și ele în orașele și satele natale pârjolate de obuze și devastate de trupele țariste în retragere. Peste tot persista mirosul prafului de pușcă și scrum. Sălile de așteptare și holurile gărilor găurite de proiectile de tun erau înșesate cu lume culcată pe jos, tremurând de frig și care încerca să doarmă în jalnicul plâns al copiilor flămânzi și în vaietele soldaților răniți, așteptând trenurile ce întârzie, nu cu orele, ci cu zilele.

Dar pe lângă acești drumeți triști își fac apariția grupe și pâlcuri de cătane voioase, cântând o melodie galițiană „Scè ne umerla Ukraina!” (Ucraina încă n-a murit). Aceste cătane făceau parte din contingentele ucrainene ale armatei austro-ungare, lăsate acum la vatră, unde urmează să se prezinte la o nouă încorporare, în legiunea ucraineană, formată sub comanda arhiducelui Wilhelm,

un nepot al împăratului Karl, care era desemnat să ocupe tronul statului ucrainean în formație și alipit Austriei, „mit Anschluss an Ostereich”.

Acest prinț, o secundogenitură habsburgică, în vârstă de 28 de ani, căpitan de cavalerie într-un regiment din fundul Galiției, își schimbă la repezeală uniforma de ofițer austriac cu un costum național ucrainean și numele de Wilhelm în Bazyl Weschywan, zis cneaz Stefanowicz. El se vedea de acum hatmanul Ucrainei ales de Rada ucraineană din Liov să stăpânească noul stat creat de ucrainți din dezmembrarea Bucovinei cu orașele Cernăuți, Storojineț și Siret, din Galiția de est și ținutul ucrainean din Ungaria nord-estică, conform proclamației din 19 octombrie 1918 a Radei ucrainene din Liov.

Proclamația ucraineană din Liov, făcută sub egidă habsburgică, apare la două zile după manifestul lui Karl din 17 octombrie 1918, prin care se consimțea federalizarea Austriei, în care fiecare popor forma o comunitate de stat proprie.

Revendicările ucrainene cu privire la Bucovina cu orașele Cernăuți, capitala provinciei, cu sediul mitropoliei ortodox-române și cu universitatea, Siretul, fosta capitală a Moldovei în timpul lui Sas-Vodă și cu Storojinețul, proprietatea străvechilor familii moldovene dintre care și Flondoreni, erau provocații directe la adresa românilor care nu puteau încă să reacționeze. De asemenea au fost provocați și polonii, lezați în drepturile lor istorice și naționale.

Cât privește pe ucrainții din Ungaria nord-estică, soarta lor era de mult hotărâtă de Mazarik prin pactul de la Philadelphia din Iulie 1918 cu Dr. Zatkowicz, reprezentantul rutenilor din Ungaria, care consimți ca Rusia Subcarpatică să se unească cu Cehoslovacia.

În aceste condiții, soarta noului stat ucrainean era din capul locului compromisă și sprijinită numai de Austria. Cum însă acest stat urma să fie alipit Austriei, trupele austro-ungare din Galiția și Bucovina primiră ordinul să se pună la dispoziția Radei ucrainene din Liov și să asculte de ordinele ei, întărind formațiunile

legiunii ucrainene, care opera pe frontul român la Cojoci, în Valea Bistriței, sub comanda Arhiducelui Wilhelm.

La mijlocul lunii octombrie 1918, s-a decretat și mobilizarea generală a legiunii ucrainene. Mai multe unități din această legiune erau dislocate în Cernăuți și Rădăuți, formând rezervele efectivelor operative din Valea Bistriței. Unitățile legiunii concentrate la Rădăuți aveau încredințată de către guvernatorul Bucovinei Etdorf și menținerea ordinii publice în Bucovina. Dar germele descompunerii se încuibaseră de-a binelea în rândul legiunii ucrainene, în care ordinea și disciplina militară nu mai puteau fi menținute, aceste unități în loc de menținerea ordinii se dădeau la abuzuri și samavolnicii, producând dezordinea.

În timpul acestor evenimente, Iancu Flondor, conducătorul românilor bucovineni, avea domiciliul forțat la Storojineț și n-avea voie să părăsească casa sa, fiind amenințat cu arestarea. Totuși el menținea legătura strânsă cu intelectualii din Cernăuți prin intermediul mai multor țărani români de încredere din Storojineț.

La 26 octombrie 1918, Iancu Flondor reușește să ajungă la Cernăuți, cu toate că orașul era îmbâcsit cu jandarmi austrieci și „haidamaci” ai legiunii ucrainene.

Flondor convoacă consiliul român, care se întrunește a doua zi în sala festivă a Palatului Național din Cernăuți, sub paza ostașilor români din Cernăuți și împrejurimi, aflați în concediu, la care s-au alipit și mai mulți ostași polonezi.

În sală sunt prezenți peste 150 de delegați, reprezentând satele, orașele, intelectualitatea și alte categorii sociale, diferite asociații, deputați din parlament, deputați din dietă și delegați ai consiliilor naționale german și polon care prezintă adeziunea acelor popoare la colectivitatea românească.

Deschiderea dezbaterilor o face octogenarul mazil Dionisie cav. de Bejan, președintele Societății pentru Cultură din Bucovina, care după rostirea cuvântului de deschidere predă președinția lui Iancu Flondor.

Adunarea protestează contra înglobării Bucovinei în granițele

statului ucrainean și reclamă dreptul ei de suveranitate asupra Bucovinei integrate în vechile ei hotare. „Bucovina nu poate fi dezmembrată. Ea este o entitate istorică și geografică; ea este pământ românesc nu numai de la Suceava până la Prut dar și de la Vatra-Dornei la Nistru. Bucovina ne-a rămas moștenire, așa cum este în întregimea ei de la înaintașii noștri și datori suntem să o păstrăm neștirbită vremurilor viitoare”.

Apoi se votează unanim propunerea lui Flondor pentru unirea Bucovinei cu toate provinciile românești, iar Iancu Flondor este însărcinat cu punerea în aplicare a hotărârilor consiliului cât și cu constituirea autorității executive, ajutat de 14 secretari.

2. CONFLICTUL

Conflictul între „rada din Liov” care își asuma dreptul de suveranitate asupra unei însemnate părți a Bucovinei împreună cu capitala ei Cernăuți, și între „Constituanta română din Cernăuți” care reclama dreptul istoric asupra Bucovinei integrale, devenise inevitabil și nu întârzie să erupă. Cum Consiliul național român n-avea la dispoziția sa încă nici o formație militară, ostașii români bucovineni nu apucară încă să se întoarcă de pe frontul din Italia, Rada ucraineană din Liov, având sub ordinele sale atât oștirea austriacă cât și contingente ale legiunii ucrainene, era în mare avantaj.

Bizuindu-se pe forța sa armată, Rada ucraineană, compusă din delegații săi Ilie Semaca, I. Spenu, Omelian și Ilija Popovici, găsiră de cuviință să ocupe în dimineața zilei de 6 noiembrie 1918, palatul administrativ din Cernăuți și să ceară guvernatorului Etdorf să li se transmită puterea de guvernământ.

Guvernatorul invită pe delegații radei să cadă de acord cu Consiliul național român.

Între români se găsi unul singur care se declară gata să împartă puterea asupra Bucovinei cu ucrainții, acesta fiind Aurel Onciul.

În aceeași zi de 6 noiembrie, delegația ucraineană, completată acum cu așa pretinsul reprezentant român, se prezintă la orele 16 din nou la Etzdorf, care le transmite puterea de guvernământ, adresând, cu această ocazie și procesul verbal.

Prin semnarea procesului verbal de transmitere a puterii, Casa de Habsburg, abdică de la dreptul ei de suveranitate asupra Bucovinei. Puterea s-a transmis asupra delegațiilor ucraineni ce făceau parte din rada din Liov și asupra lui Aurel Onciul care nu fusese autorizat de nimeni să primească puterea sau să o împartă cu ucrainții. Singurul organ îndreptățit de a revendica puterea asupra Bucovinei era Consiliul național român, ales de Adunarea Constituantă de la Cernăuți din data de 27 octombrie 1918. Or, Aurel Onciul nu primise de la acest consiliu nici un mandat de a primi puterea.

Dar în împrejurările de atunci, forța militară era de partea ucrainților. Întemeindu-se pe această forță, căpeteniile ucrainene exercitară timp de șase zile, de la 6 până la 11 noiembrie 1918, o adevărată teroare în Cernăuți și în toată Bucovina.

Haidamacii legiunii ucrainene devastară depozitele de arme, muniție și efecte militare ale regimentelor bucovinene și începură să exercite o nemaipomenită teroare în Cernăuți și împrejurimi.

3. IZBĂVIREA

În situația aceasta extrem de critică, Consiliul național român se hotărî să ceară intervenția armatei române în Bucovina. Emisarul lui Iancu Flondor pleacă la Iași pentru a prezenta guvernului român actul unirii, hotărât de Constituantă la data de 27 octombrie, cerând totodată intrarea armatei române în Bucovina.

Divizia își făcu intrarea triumfală în Cernăuți în ziua de 11 noiembrie 1918. La 28 noiembrie 1918 s-a întrunit la Cernăuți „Congresul General al Bucovinei”, în sala Sinodală a Mitropoliei,

care a votat unirea necondiționată a Bucovinei cu regatul României în hotarele sale istorice de la Ceremuș, Colacin și Nistru.

Ucrainții s-au abținut. Actul unirii Bucovinei, a fost recunoscut de constituanta română de la București în ședința de la 31 decembrie 1919.

La 2 iulie 1919 delegații puterilor aliate „traseră” o linie de frontieră care tăia o bucată din Bucovina de pe Valea Ceremușului pentru a o alipi la Polonia.

Populația ce trebuia să treacă la Galiția protestă energic „contra hotărârii luate de comisiunea teritorială de a trunchia o parte a Bucovinei”. În comunele Plosca, Sârghieni, Putila, Dichteneț, Chisilițeni, Câmpulung pe Ceremuș, Iablonița, Ciornohuzii, Milie, Banila, Carapciu etc. lupta a fost încununată cu succes. În Tratatul de pace, la Sevres, se stabilește granița de-a lungul Ceremușului-Colacinului și până la Nistru – vechiul hotar al Moldovei voievodale.

Partea a cincea

File de istorie

1. ANTICHITATE

Mărturiile arheologice atestă că omul a trăit pe plaiurile bucovinene încă din cele mai vechi timpuri, umblând desculț și gol, doar pe vreme de frig își mai arunca pe spinare o blană de oaie, capră, lup sau urs, viețuind în grupuri și cete, ascunse prin peșteri. El nu posedă în acele vremuri alte arme de apărare decât mâinile sale în care mai ținea câte o măciucă sau o bucată de piatră de cremene.

Generațiile următoare au ajuns să se servească de rațiunea cu care erau înzestrate din natură, confecționându-și cu timpul arme și unelte mai perfecționate, utilizând încă aceeași materie primă, piatra de cremene sau silex, dar acum prelucrată și chiar șlefuită în forme mai adecvate, care s-au dovedit mai eficace în lupta cu animalele sau cu dușmanii. În această epocă de trecere de la piatra brută, neprelucrată (paleolitic), la piatra cu ascuțișul șlefuit (neolitic), omul devine creator de idei.

Epoca neolitică aduce și alte transformări care ușurează traiul omului. Astfel, el se unește și formează din grupuri înrudite triburi. Unele din aceste triburi părăsesc nomadismul și trec la așezări statornice.

Din păcate, omul acelor vremuri, necunoscând scrierea nici

papirusul, nu a lăsat în urma sa testamente sau cronici scrise. Astfel, informațiile ce le posedăm despre el sunt foarte reduse, iar în ceea ce privește limba pe care o vorbea nu știm nimic. Singurele dovezi ce posedăm sunt cele dezgropate întâmplător din pântecul pământului care păstrează în taințele sale încă vaste arhive arheologice pe care poate viitorul le va scoate la iveală.

Din tezaurul arheologic descoperit până în prezent pe teritoriul bucovinean și care confirmă așezări omenești pe aceste locuri, în acele timpuri, voi cita din „Geschichte der Bukowina”, Erster Abschnitt, Cernowitz, 1896, a lui Raimund Friederich Kaindl, câteva exponate, păstrate în muzeele cernăuțene până în 1940:

a. Lângă orașul Siret, s-a găsit într-un mal din care se săpa pământ pentru cărămizi, o vatră cu cenușă și cărbuni; printre cărbuni s-a descoperit un topor, un cuțit din piatră șlefuită și un rest de unealtă din corn de cerb.

b. Pe dealul Ruina, tot lângă orașelul Siret, s-au găsit vase de lut, din care unele cu ornamente, o unealtă de împletit și plase pescărești.

c. La Suceava s-a găsit un topor din sienit prevăzut cu gaură pentru coadă, ascuțișul acestui topor era șlefuit și cu încrustări artistice.

d. La Ciudei s-a găsit o secure din bazalt, iar în prundișul Prutului la Cernăuți, un topor din cremene identic cu cele găsite la Onut, Iaslovăț, Cozmeni, Dubăuți și Sipeniț.

e. La Cernăuți, Cuciurul Mare, Cosmin, Cacica și Cârlibaba s-au găsit ciocane și cuțite din cremene, iar la Babin și Zvineace, vase de lut ars.

Toate aceste obiecte găsite dovedesc existența unei culturi străvechi pe aceste meleaguri.

Tracii

Către finele mileniului al III-lea î.e.n., odată cu marea migrație a triburilor indoeuropene din Asia, vin dinspre Răsărit în valuri succesive tracii și se răspândesc în tot spațiul carpato-danubian.

Mai multe triburi din marea familie tracă și a indoeuropenilor se așează în părțile noastre, suprapunându-se populației locale, impunându-i graiul lor, obiceiurile și felul lor de viață.

Tracii, despre care vorbește Herodot, e cel mai numeros popor de pe fața pământului, după indieni. Aceștia ocupau o suprafață enormă, de la Marea Egee și din vestul Asiei Mici până la mlaștinile Pripetului și de la Cadrilaterul Boemiei până la Bug, depășind deci cu mult hotarele noastre naționale din vremea României-Mari.

Patria primitivă a indoeuropenilor

Patria primitivă a indoeuropenilor care a dat naștere, nu numai poporului trac, din care ne tragem noi, românii, dar aproape tuturor popoarelor europene, se presupune că se afla în Asia (India și Iranul), regiunea Caucazului, nordul Mării Negre, apoi pe o fâșie largă ce se întindea spre apus, trecând deasupra teritoriului nostru național către centrul Europei, până la frontiera de nord-vest a Franței. Pe această fâșie se afla leagănul protoindoeuropenilor. Cele mai vechi seminții ale indoeuropenilor s-au identificat a fi tracii, a căror limbă arată trăsături comune cu grupul de limbi germano-balto-slave, împreună cu Ilirii, înrudiți de aproape ca limbă cu primii, înainte de individualizarea lor în unități etnice; ei au avut așezările lor străvechi în apropierea și la sudul triburilor indoeuropene din care au ieșit germano-balto-slavii, coborând pe la începutul mileniului al doilea de la nord în așezările lor istorice. În prezent sunt dovezi că indo-iranienii își aveau vetrele lor preistorice tot în Europa; ei au fost primul popor care s-a mișcat din așezările de obârșie încă la începutul mileniului al treilea î.e.n. spre răsărit. Se presupune că strămoșii lor ar fi locuit odată prin ținuturile situate în apropierea Dunării de mijloc, vorbind o singură limbă.

Triburile indoeuropene care au rămas pe locurile lor străvechi au fost acelea din care au ieșit vechii germani, balți și slavi.

În privința limbii indoeuropene, etnografii și lingviștii,

bazându-se pe o teorie unanim acceptată de oamenii de știință, ca un fundament, presupun că în afara limbilor noi în Europa, ca cea turcă și maghiară, limbile vechi, finlandeza, basca, estona și iberica, toate celelalte limbi vorbite în prezent în Europa și o parte din Asia, au format în timpuri preistorice o singură unitate lingvistică. Această limbă poartă numele de limbă „indoeuropeană”, botezată astfel de lingviști.

La început, i s-a spus limba „ariană”, iar triburile care o vorbeau, „ariene”. Aflând ulterior că arienii au fost strămoșii comuni numai ai indo-iranienilor (indienilor și perșilor), lingviștii și-au dat seama că această denumire nu era corectă, totuși ea a mai fost utilizată în continuare datorită obișnuinței.

Se presupune că unitatea lingvistică indoeuropeană a fost vorbită mai întâi în Europa și de abia după aceea în Asia, iar înaintea ivirii poporului și limbii indoeuropene se vorbeau pe bătrânul nostru continent alte graiuri la fel de apropiate între ele, care și ele la rândul lor au fost precedate de altele și mai vechi, cunoscute sub numele de limbi „alarodiene”.

Din limba indoeuropeană comună, vorbită cu trei milenii înaintea erei creștine, au izvorât cu timpul mai multe idiomuri, unele vorbite în Asia, cum sunt indiana, persana și armeană, iar altele vorbite în Europa, ca celtica, germanica, italiana, greaca, balta, slava și albaneza.

Aceste zece graiuri au fost împărțite de lingviști în două grupe după felul de pronunțare a palatalelor „k” și „g”, și după felul în care se făcea rostirea vocalelor „a” și „o”. În prima grupă sunt încadrate triburile indoeuropene din care au ieșit italiceii, grecii, celții și germanii, iar din a doua – indienii, iranienii, armenii, balții, slavii și albanezii.

Prima grupă de limbi a fost numită „kentum”, după cuvântul indoeuropean pentru „sută” sau „centum”, după cuvântul latinesc pentru „sută”. A doua grupă de limbi a fost denumită „satem”, după cuvântul iranian pentru „sută”, de unde slavonul „sto”. Limba română face parte din grupa de limbi satem. Tot din

această grupă făcea parte și limba tracă. Aborigenii de pe întregul teritoriu al țării noastre, găsiți aici de traci și indoeuropenizați de ei, au format acea populație despre care vorbim că sunt strămoșii noștri. Procesul de indoeuropenizare se încheie cam pe la începutul secolului al XVIII-lea î.e.n., deci de atunci vorbim de traci ca strămoșii noștri.

Geto-dacii

În secolul VII î.e.n., unele triburi trace, numite geți sau daci, întemeiază un stat al lor independent, în nordul Dunării, între Nistru, Tisa, Dunăre și Marea Neagră. Înspre răsărit, hotarul statului Dac depășea în unele locuri Nistrul, ajungând până la Bug, iar spre apus, hotarul era pe Dunărea Panonică, prin părțile Budapestei. În cadrul numeroaselor triburi trace, geto-dacii au fost cei mai însemnați. Istoricul grec Herodot are pentru ei numai cuvinte de laudă și îi numește „cei mai viteji și cei mai cinstiți dintre traci”.

Așezările lor vechi, presupune Th. Capidan (vezi *Limba și cultura*, București, 1943, p. 134) că „ei au coborât pe la începutul mileniului al doilea de la nord în așezările lor istorice” în spațiul Carpato-dunărean după o perioadă de peregrinări pe alte meleaguri din răsărit, de unde aduc o remarcabilă ascendență a culturii în rândul triburilor băștinașe, care duceau în acea vreme o viață încă foarte primitivă și de abia de la daci au învățat să domesticească vitele cornute, calul și altele, care mișunau în stare sălbatică pe întinsele câmpii și poieni ale Europei sud-estice. Tot geto-dacii au fost aceia care învață pe aborigeni să are și să cultive pământul, și ceea ce e mai caracteristic acelei epoci îi învață să cunoască și să prelucreze bronzul, a cărei tehnică de prelucrare și extracție a fost adusă de imigranții indoeuropeni din Orient, unde tehnica de fabricare și prelucrare a bronzului era de acum cunoscută cu secole înainte. Și din punct de vedere social se produc în rândul triburilor băștinașe schimbări, astfel se înlocuiește matriarhatul cu patriarhatul; bărbatul cel mai în vârstă din gintă devine

conducătorul ei; mai multe ginți se unesc și formează un trib, iar mai multe triburi o uniune tribală. În acest stadiu de dezvoltare se găsesc geto-dacii, când și-au organizat statul independent, păstrând această organizație din mai multe uniuni tribale până în secolul I î.e.n. Fiecare uniune tribală avea în frunte un conducător, care în același timp, era și căpetenia militară a uniunii tribale respective.

Vechea denumire a geto-dacilor

Triburile trace, înainte de a fi numite „geto-daci”, își spuneau „Dăoi”, ceea ce ar însemna „lupi” sau „asemenea lupilor”. Această auto-denumire etnică, (vezi Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Genghis-Han*, p. 21) provenită de la numele lupului, ne îndeamnă să credem că epitetul dacilor ilustra eroismul lor în lupte, eroism ce se datora crezului lor religios, care îi îndemna să-și apere țara cu fanatism, țara pe care ei o iubeau mai mult decât viața. Numai cu astfel de însușiri poporul dac a putut supraviețui nenumăraților barbari, apoi altor popoare hrăpărețe. Până și în zilele noastre, multora li se scurg ochii după țara noastră pe care am moștenit-o noi, românii, ca urmași ai vechilor daci sau cum își ziceau ei „dăoi”.

Numele „Dăoi” se referea mai întâi la triburile trace din nord, nord-vest, vestul și sudul Daciei, în schimb numele de „Gheți – Geți”, la cele răspândite spre Pontul Euxin, în munții Balcanici, pe Nistru, teritoriul stăpânit de „Tyrageți”.

Ulterior, după invazia sciților în Dacia, grecii numeau pe tracii de pe teritoriul istoric al României, „geți”, provenit din vechiul „geti”, iar romanii îi numeau „daci”, din vechiul „dăoi”, același popor cu două nume, unul grec și altul roman.

Populația geto-dacă, care a viețuit pe teritoriul Bucovinei a lăsat multe urme arheologice din acele vremuri, constând îndeobște din obiecte de bronz, din care menționăm:

a. În satul Prelipcea din nordul ținutului, în apropierea Nistrului, cu ocazia nivelării unui teren, s-au scos la iveală o

armură de cal, o cască și patru topoare din care unul lucrat cu o măiestrie și finețe artistică. Tot din același loc s-a mai scos un al doilea topor de o formă cu totul deosebită, având într-o parte tăișul iar în cealaltă un cârlig (*Geschichte der Bukowina*, R. F. Kaindl, Czernowitz, 1896, p. 13).

b. În satul Prisecăreni pe Siret, s-a găsit un vas de bronz, șlefuit foarte fin și o căldare de bronz în interiorul căreia era o urnă de lut umplută cu cenușă ce proteja alte 12 vase mai mici tot din bronz. Două din cele 12 vase au ajuns la muzeu, restul 10 și le-au însușit săpătorii, care au distrus și căldarea împreună cu urna de lut (*Geschichte der Bukowina*, R. F. Kaindl, Czernowitz, 1896, p. 14).

c. În târgușorul Cozmeni a fost găsit un inel gravat și două vase, toate din bronz; unul din vase, fiind ornamentat cu figuri, iar la gura vasului erau trei cercuri foarte fine (*Geschichte der Bukowina*, R. F. Kaindl, Czernowitz, 1896, p. 15).

d. În anul 1893, pe malul nordic al Prutului, la marginea de vest a satului Șipeniț, s-a găsit o așezare preistorică ce datează din timpurile formării statului dac; epoca de tranziție dintre perioada neolitică la cea a bronzului. Din vestigiile dezgropate au fost urme ale unor colibe confecționate din nuiele împletite și unse cu lut, numeroase oale din lut cu ornamentații, însă de o mărime neobișnuită, de 75 cm înălțime și cu un diametru tot atât de mare, utilizate pentru diverse scopuri casnice, apoi unelte, parte din piatră, parte din bronz. Cele din piatră constau din: un cuțit, o răzătoare și un fierăstrău, iar cele din bronz, fragmente dintr-o ceașcă. Apoi s-au găsit numeroase resturi de oase de vite, oi și porci ce atestă un grad de civilizație evoluat, ținând seama și de uneltele pentru războiul de țesut ce indică faptul că populația se ocupa cu țesutul. Urmele acestei așezări arată că ea a fost pustiită de foc, iar secolele ce au urmat au acoperit-o cu un strat de lut.

Primele știri scrise despre traci și geto-daci apar de abia în veacul al VI-lea î.e.n. Primul care amintește de ei este Herodot, în descrierea războiului lui Darius I împotriva scoloților sau sciților din anul 514–512 î.e.n.

Cotropirea Daciei

Foarte curând, după întemeierea statului dac, sciții sau scoloții, un popor nomad din podișul Iranului (Persia antică), care și-a părăsit locurile natale, neospitaliere, se așează prin părțile Mării Caspice și stepele din nordul Mării Negre, ca apoi să se întindă până la malul stâng al Nistrului. Un neam scitic, „agatârșii”, se stabilesc pe meleagurile bucovinene, între Prut-Siret și Nistru.

Triburile scite așezate prin părțile Mării Negre și Caspice au început să facă dese incursiuni în Persia, neliniștind populația. Regele persan Darius I se hotărăște să-i gonească cât mai departe de granițele sale. În acest scop el traversează Bosforul, trece Dunărea și luând calea de-a lungul Prutului s-a îndreptat spre nord, unde erau așezările sciților. Înghesuți de oastea persană, sciții cer ajutor agatârșilor, dar sunt refuzați. În același timp agatârșii se hotărăsc să plece ei înșiși din fața atacatorului. Ei renunță la locurile de pe valea Prutului și Siretului și se retrag în țara lor pe Târnava, apărată de munți ca o cetate naturală. Triburile scite care au vrut să se adăpostească în aceleași locuri au fost oprite cu arma în mână de către agatârși. Sciții, neavând nici un ajutor și nici adăpost, fug din fața oastei persane care i-a urmărit până la mlaștinile de la izvoarele Bugului și ale Pripetului. Lipsiți de produse alimentare, perșii fac cale întoarsă spre țara lor, urmăriți de sciți.

Agatârșii pe care i-am amintit mai sus, sunt considerați de unii istoriografi ca popor trac (D. Onciul), alții susțin că ar fi sciți tracizați (V. Pârvan), iar Herodot îi consideră sciți. În prezent, arheologii români și străini, în frunte cu Mikulas Dušek, emit părerea că agatârșii au aparținut neamurilor tracice.

D. Onciul contestă totodată și prezența permanentă scită în Dacia, în calitate de stăpânitori. El susține că „ținutul va fi fost doar vremelnic și în treacăt sub dominația acestor stăpânitori nomazi”.

În orice caz, afirmația lui D. Cantemir în „Descrierea Moldovei”, că „toată țara pe care o numim azi Moldova a fost

stăpânită la început de sciți” și „dacii cei vechi se trăgeau din sciți” s-au dovedit a fi inexacte.

Existența unor morminte din vremea scitică aflate în Bucovina este dovada relațiilor comerciale: negustorii respectivi fiind însoțiți după obiceiul vremii, de escorte militare, însă nu de expediții militare. Datorită schimbărilor comerciale, în urma cărora au rămas enclave cu populație scitică, mai ales în Moldova centrală, cât și a vecinătății cu acest popor, ne-au rămas urme toponimice, cum e cazul râului Prut. Sciții îl numeau „Parota”, derivat din „apa-ava”, cu eliminarea vocalei „a” de la începutul cuvântului și „ros-ras-rat”, caracterizând acest râu după felul său de a fi, o apă repede curgătoare. Grecii au potrivit acest nume graiului lor, transportându-l din Parota în Pyretos, expresie compusă din „pyr” – foc, indicând cursul său focos (iute) și „ietos” – sfânt.

2. ISTORIA VECHE

La începutul secolului al V-lea î.e.n., mișcările sciților se potolesc, la fel și migrația lor spre apus. Cu această ocazie, au trecut unele valuri ale lor și prin nordul Moldovei și prin Bucovina, locuită atunci de populația băștinașă geto-dacă, tribul „Carpilor”, numiți de Ptolemaeus (*Getica*, p. 41) „karpioi”, „arpioi”, „karpoi”. Carpii erau răspândiți în Moldova, Basarabia, pe Nistru și pe Dunăre. Numele însuși al munților de la apusul Moldovei se arată a se trage de la ei.

Munții Carpilor sau Carpaților, precum mai târziu li se zice „Alpii Bastarnici”, după populația germană a Bastarnilor, iar și mai târziu munții Serilor. Dacă și costobocii dacici, pe care îi întâlnim în vremea romană în Bucovina și Moldova de miazănoapte erau aici în secolul al V-lea î.e.n. nu se știe, dar nu există argumente ca să nu fie așa.

Costobocii, populație dacică așezată în Bucovina, despre care istoricul V. Pârvan scrie în *Getica*: „Dar între Carpiani și Tyrageți, călări pe culmele Carpaților, nu Tagrii, probabil un trib mai mic getic, altfel necunoscut, ci Costobocii erau adevăratul popor al Dacilor liberi din nordul Daciei romane”; „Ptolomaeus, în harta Daciei, îi așează în nord-estul Daciei romane, deci prin toată Bucovina și Moldova nord-vestică de astăzi”. Apoi citând pe Cassius-Dio, el ne arată că costobocii, când au fost atacați de vandali – asdingi, pe vremea lui Marcus-Aurelius, își aveau o țară proprie a lor, în nordul Daciei și că tulburările din Țara Costobocilor au ca urmare o întreagă serie de tulburări și în Dacia romană.

Costobocii par a fi constituit chiar un regat clientelar în nordul provinciei Dacia; inscripția de la Roma, pomenind pe descendenții lui Pieporus rex Coisstobocensis, se referă la ostaticii casei regale costoboce, ținuți la Roma spre a garanta cu viața lor pacea la granițele Daciei.

Țara Costobocilor se întindea și dincolo de hotarele Moldovei de nord, adică a Bucovinei, cuprinzând și Galiția sudică cunoscută de vlahi sau români, în secolul al XIV-lea, ca teritoriul lor, sub numele de Pocuția, unde Ptolemaeus cunoaște chiar o așezare getică, Clepidava. Costobocii transmontani au avut așezările lor și mai la nord, tocmai la izvoarele Wartei și ale Wistulei mijlocii (probabil locuri de unde a venit în Bucovina populația huțană).

Tyrageții, vecinii din răsărit a costobocilor, își poartă numele după râul Tyras – Nistru, adică geții de la Tyras. Țara locuită de ei se numea Tyrageția – Dacia de la Nistru, denumită și Transtyrana, având hotarul răsăritean pe Borystenes – Nipru. Nistrul în acele timpuri nu era încă un râu de hotar, ci se înfățișa ca o apă în spațiul geto-dac, precum a fost mai târziu un fluviu moldovenesc.

Carpții, unul din cele mai importante popoare dacice. Ei viețuiau în Moldova de răsărit, de mijloc și de miazăzi; Basarabia și Ucraina sudică de azi.

Carpii erau stabiliți în circa 200 de centre mai mari și mai mici, pe teritoriul Moldovei, cuprinzând și zona dintre Prut și Nistru.

Pe lângă triburile geto-dace amintite mai sus, statornicite în Moldova și Bucovina și cunoscute de istoriografi din vechime, mai viețuiau aici și alte triburi mai mărunte și mai puțin cunoscute, aparținând însă aceleiași familii, cu același fel de viață, având aceleași obiceiuri și aceeași limbă, deosebindu-se doar prin denumirea tribului, care indică îndeobște numele conducătorului sau al locului așezării lor, după numele apei, muntelui sau sălașului. Izvoarele istorice vechi indică multe triburi dacice din cele peste 107 triburi trace.

Dacia, până la ocuparea ei de romani, a cunoscut două perioade de înflorire. Prima, în timpul domniei lui Burebista care, unind toate triburile și uniunile tribale, formează o forță temută de însuși romani, putând concentra peste 200.000 de luptători în oștirea sa, ceea ce în vremurile acele însemna o putere de luptă extrem de puternică.

Burebista izgonește din Dacia neamurile celtice, care s-au așezat în nordul țării încă în anul 300–280 î.e.n., formând o enclavă între costoboci și carpi, cât și pe cele ale bastarnilor, popor germano-celtic, antrenați de celți pe timpul migrației lor din Europa centrală spre malurile Bosforului și care au pătruns dinspre nord în Bucovina și Moldova, luând aceste teritorii în stăpânire statornică. În școala bastarnilor și celților, dacii din aceste regiuni învață meșteșugul războiului din apus și devin curând luptători la fel de pricepuți și îndrăzneți ca și maestrul lor. Noile metode de luptă deprinse de carpi și costoboci sunt aplicate cu succes în incursiunile de pradă în dreapta Dunării, îndeosebi după ocuparea Traciei și Macedoniei de către romani (169 î.e.n.) și culminează după ocuparea Daciei și declararea ei ca provincie romană de către Traian (107 e.n.).

Însuși Cezar pregătea o acțiune militară în provinciile carpiilor și costobocilor și numai loviturile de cuțit ale asasinilor, foști prieteni, în anul 44 î.e.n. a zădărnicit această intenție.

Nici moartea lui Burebista, care are loc în același an cu cea a lui Cezar, nu atenuează conflictul între romani și daci. După asasinarea lui Burebista, regatul lui se destramă, fiecare din cele patru regate, în care s-a divizat Dacia, nutreau dorința să atace pe romani, mai ales că știau că în tabăra lor existau mari neînțelegeri.

Nerăbdarea dacilor de a da navala în provinciile romane a ajuns atât de acută că însuși regele Scorilo sau Coryllus, unul din cei patru regi care și-au împărțit țara Daciei între ei, a trebuit să potolească pe cei nerăbdători; el considera că nu e prudent să încerce un atac împotriva romanilor dezmembrați de lupte de întâietate, fiind convins că un atac extern ar reuni taberele politice adverse ale lui Antonius cu cele ale lui Octavian împotriva dușmanului comun.

Pentru a convinge pe ai săi și pentru a le demonstra acest adevăr, a pus doi câini să se mănânce între ei, și, când erau în focul încăierării, le-a arătat un lup. Câinii au încetat pe loc lupta între ei, aruncându-se amândoi asupra lupului. Pilda aceasta a liniștit de îndată pe cei nerăbdători.

Împărțirea țării de urmașii lui Burebista, neînțelegerile între cei patru, apoi de cinci regi ce stăpâneau acum Dacia, apoi luptele la granițele răsăritene și apusene ce se țineau lanț, au adus țara în pragul dezastrului. Și când situația era mai gravă apare un nou salvator al Daciei, în persoana lui Decebal.

Tatăl său, Scorylo, temându-se de răzbunarea romanilor în urma unei incursiuni în sudul Dunării, predă puterea fiului său „renumitul luptător Decebal”.

În timpul lui Decebal, statul dac înflorește din nou, el reunește țara divizată sub același drapel, reorganizează cu ajutorul transfulgilor romani o armată puternică, reînviind pentru o perioadă epoca lui Burebista.

Înflorirea și puterea crescândă a dacilor îi neliniștește pe romani, pe de altă parte pacea rușinoasă încheiată de Domițian le-a devenit insuportabilă, apoi îndeosebi interesele interne ale imperiului roman necesitau o expansiune teritorială și o redresare

economică pentru înviiorarea tezaurului secătuit în urma luptelor interne și externe. Aurul și bogățiile Daciei ofereau din plin aceste deziderate.

Traian, care a preluat conducerea statului roman, a pornit să pregătească o campanie militară împotriva Daciei.

În cele două războaie din anii 101–102 și 105–107, în care romanii au depus toate eforturile, utilizând și toate mijloacele, reușesc până la urmă să învingă Dacia. Decebal, văzând că nu mai există nici o speranță de salvare a țării, se sinucide. Romanii supun cea mai mare parte a Daciei în anul 107, care devine o provincie în cadrul imperiului roman. Multă populație dacă, îndeosebi din centrul Daciei, își caută adăpost în răsăritul și nordul țării, în Moldova și Bucovina, regiuni care n-au suferit de pe urma celor două războaie și unde viețuiau frații de același neam și sânge, carpii, costobocii și tyrageții.

Versiunea istoricului roman Eutropius, potrivit căreia Dacia, în urma crâncenului război ar fi fost pustiită și văduvită de bărbați, se referă numai la partea sud-vestică și centrală a țării, care a fost teatrul de război.

Cu toate că o mare parte din oștirea lui Decebal și-a găsit moartea în înfiorătoarea înclăștare cu romanii, iar alții, urmând pilda regelui lor, s-au sinucis, au mai fost mulți care au reușit să scape de urmărirea cohortelor lui Traian, adăpostindu-se în pădurile seculare ale Hațegului și folosind cărările cunoscute, au izbutit să se strecoare în afara zonelor ocupate.

În privința teritoriului ocupat de romani în Dacia, geograful Ptolemeu (pe la anul 150) indică granițele: în sud, Dunărea; în apus, Tisa; în nord, Carpații și Nistru, până la cotitura acestuia înspre sud, în est la Prut și de aici în linie dreaptă până la cotitura Nistrului; restul teritoriului dac, la est de Prut până la gurile Niprului, aparținea administrației Moeziei inferioare.

În această situație, Dacia romană cuprindea și actuala Bucovină, în realitate însă, dominația romană cât și colonizarea noii provincii s-a întins numai până la creasta Carpaților răsăriteni.

În Bucovina lipsesc dovezi despre o așezare romană permanentă și de lungă durată, în afară de posturi militare înaintate singure, mărturii de existența romană în șesul răsăritean al Daciei.

Nomenclatura topografică în această parte a provinciei sub stăpânirea romană este pur dacică și desigur că și populația și-a păstrat acest caracter. De altfel, Bucovina și Moldova centrală precum și un timp Maramureșul, formau în timpul Daciei Traiane, Dacia liberă, unde s-au retras supraviețuitorii din Sarmisegetuza cât și o parte din populația civilă din Ardeal, de frica ocupațiilor romani.

Se pare totuși că Bucovina costobocilor era la un moment dat un stat vasal al romanilor. Inscripția de la Roma, pomenind pe descendenții lui Pieporus rex Coisstobocensis, ce se referă la ostăteci casei regale costoboce, ținută la Roma, ne îndeamnă să credem acest lucru.

Începutul migrației popoarelor

Cam în același timp în care Ptolemeu ne descrie Dacia romană, deci în jurul anului 150 după Hristos, pornește poporul germanic ce viețuia pe ambele maluri ale Vistulei în căutarea unei alte patrii. În vara anului amintit, toate triburile se încolonează într-un imens cortegi, îndreptându-se spre sud-est către coasta de nord a Mării Negre.

În parcurgerea drumului, cortegiul se îngroașă pe zi ce trecea cu alte și alte neamuri germanice înrudite. Obligați fiind a traversa așezările unor triburi ale vechilor slavi, sunt atacați aici de această populație băștinașă slavă care prin lupte împinge coloana migratoare mai spre sud, către poalele Carpaților. Aici, unele triburi părăsesc grosul coloanei, traversează munții și se stabilesc pe locurile unde mai târziu va fi țara dacilor liberi. Grosul coloanei forțează trecerea printre slavi și își urmează calea spre răsărit. Ajunși după un drum anevoios pe țărmul nordic al Mării Negre, sunt siliți și aici să dea câteva lupte crâncene cu cetele de băștinași până, în fine, reușesc să ocupe vasta câmpie cuprinsă între

Nipru-Don și Marea de Azov. Aici își stabilesc goții noua patrie.

Din aceste locuri pornesc ei după un timp să cucerească țările vecine din apus, ochind îndeosebi teritoriul sarmaților aflat între Nipru și Nistru, cât și teritoriul Daciei cuprins între Nistru și Tisa.

Primul atac are loc în jurul anilor 215–238, într-o perioadă precară a cohortelor romane din Dacia, fiind amenințate în același timp și la granița apuseană de către iasigi sarmatici, marcomanii cât și în deosebi de răsculații daci învinși, din teritoriul ocupat.

Goții, pornind din răsărit, supun în calea lor pe sarmați și intră în Moldova centrală, împingând triburile carpilor spre apus. Ajungând sub poalele Carpaților răsăriteni se hotărăsc să-i evite, schimbând direcția de înaintare spre sud. Dar cum au atins malul Dunării, sunt loviți de o puternică oaste romană care îi bate și îi alungă înapoi spre nordul Moldovei și în Bucovina.

În retragerea lor, goții intenționează să se stabilească în aceste locuri, dar ele au fost ocupate de mai multe decenii de o altă populație germanică și anume de gepizi, care au fost așezați probabil în nordul Ungariei și Transilvaniei, încă din timpul înaintării goților către răsărit și desprinse de grosul coloanei s-au extins cu timpul și în părțile acestea în mod pașnic.

Între gepizi și goți se iscă o luptă, care se încheie cu nimicirea gepizilor, a căror resturi se retrag spre nordul Maramureșului, pierzându-și urma pe timp de aproape două secole. Goții devin astfel noii stăpâni ai Moldovei și Bucovinei (anul 238).

După un timp de conviețuire, dacii liberi intră în relații cu goții, ca până la urmă să se asocieze în invazii comune de jaf în Dacia romană, cât și în provinciile romane din sudul Dunării.

Incursiunile devenind din ce în ce mai frecvente și mai sălbatice, la un moment dat cohortele romane nu mai reușeau să facă față atacurilor, romanii fiind forțați să aducă întăriri din alte provincii, unele tocmai de pe Rin, pentru a stăvili acțiunile goților în unire cu dacii liberi, la început costobocii și carpii apoi numai carpii. Costobocii sunt amintiți din ce în ce mai rar, ca până la urmă să nu se mai vorbească despre ei deloc. Acest popor, probabil rărit

și slăbit în incursiuni și apoi contopit cu carpții de același neam, însă mult mai numeroși.

În anul 271, sub presiunea atacurilor de jaf, împăratul roman Aurelian retrage din Dacia administrația civilă și cohortele militare, mutându-le în dreapta Dunării. În locul populației refugiate, odată cu administrația și cohortele pătrund în țară dacii liberi, vizigoții și alte triburi germanice.

Populația autohtonă ce a rămas pe loc și care vorbea acum limba latină și își spuneau „romani” se amestecă cu dacii liberi, dând naștere poporului „daco-roman”, care își continuă traiul sub stăpânirea goților. Acești noi stăpâni nu pretindeau decât cele plătite stăpânirii romane.

Am văzut că la ocuparea Daciei au participat și alte triburi germanice care împreună cu vizigoții au împărțit țara între ei, astfel vizigoții au stăpânit teritoriul cel mai mare, cuprinzând Transilvania și Moldova de miazănoapte, inclusiv Bucovina; tairfalii și victoalii au ocupat Moldova de mijloc și de miazăzi; gepizii Carpații Maramureșeni, iar vandalii Banatul și Crișana. Ostrogoții au rămas în partea răsăriteană a râului Nistru.

Între vizigoți și ostrogoți, cu toate că erau de același sânge, erau mari neînțelegeri, care în anul 370 duc la scindarea regatului gotic. Neînțelegerile s-au iscat între cei doi pretendenți la tron: Fritiger, conducătorul vizigoților sau thervingilor și Athanaric al ostrogoților sau greuthungilor. Fritiger era susținut de romanii și creștinii din partea apuseană a Nistrului, pe când Athanaric de partidul său național păgân din partea răsăriteană a acestui râu. Datorită urii între aceste două tabere s-au dat lupte sângeroase, cât și o urmărire sălbatică a creștinilor apuseni de către păgânii răsăriteni.

Hunii, ramură mongolă a popoarelor altaice, erau numiți astfel după munții Altai din nordul Chinei, în jurul cărora se întindeau locurile lor de baștină. Hunii sunt un neam de oameni primitivi cu instincte sălbatice. Datorită cruzimii lor au reușit să îngrozească popoarele atacate; celor ce opuneau rezistență îi masacrau până

la ultimul om, iar unii istorici contemporani îi asemănau cu niște animale bipede și nu cu oameni.

Groaza ce răspândeau în tabăra celor atacați se datora aspectului lor hidos dinadins întipărit înfățișării lor încă din pruncie; noului născut i se ardea obrazul cu fierul roșu, producându-i cicatrice înfricoșătoare, devenind și imberbi până la bătrânețe; pe lângă fețele lor hidoase mai aveau și picioare strâmbe evidențiate și mai mult prin pulpele lor păroase înfășurate în piei de capră și a încălțăminte nepotrivite ce îi împiedica la mers, motiv pentru care ei nu puteau lupta decât călare. Aceasta era oastea lui Attila cu care a pornit să cucerească lumea europeană, după ce a fost respins de chinezi.

Deja cu câteva decenii înainte de anul 373, hunii, aliați cu alanii, un popor la fel de sălbatic, se aflau la răsărit de Don, dar atacă Europa de abia în 375, când distrug în calea lor pe gepizi, apoi regatul ostrogot, al cărui rege Hermannich se sinucide, iar poporul în mare parte se supune atacatorilor, iar restul se refugiază în Bucovina, la vizigoți. Hunii atacă și pe vizigoți. Fritiger, după o rezistență dâră dar zadarnică se retrage cu poporul său spre Dunăre. Athanaric care s-a retras și el în Bucovina, încearcă cu mica armată ce o mai avea să oprească tăvălugul hun, însă neputând face față singur se retrage în Transilvania. Hunii ferindu-se de a escalada Carpații ce le stăteau în cale, o iau spre sud, în lungul Carpaților răsăriteni și meridionali, pătrund prin pasul Predeal în Transilvania și până în Pannonia, devenind astfel stăpânii teritoriilor din stânga Dunării.

Fritiger, după ce a fost primit cu tot poporul său de romani, se reîntoarce din sudul Dunării în Dacia, urmărit de Athanaric, care îl ucide; cât despre Athanaric, acesta se retrage în „Caucaland” (valea Buzăului), de unde se refugiază la Constantinopol, unde după scurt timp moare.

Cu prilejul staționării lui Athanaric în Caucaland, el și-a îngropat aici tezaurul, descoperit acum o sută de ani la Pietroasa, predat statului român, și este cunoscut sub numele de „Cloșca cu pui”.

Hunii, stabilindu-se în câmpia Panonică, încearcă de aici să cucerească Galia. Romanii, sub comanda generalului Aetius Flavius, atacă cetele sălbatice hune pe câmpiile Catalanice, fiind sprijinit de forțele vizigote, france, burgunde și alane, cu ajutorul cărora reușește să alunge pe huni înapoi în Panonia. La scurt timp după acest eșec, Attila își găsește moartea (fiind beat, moare sufocat în somn de sângele său ce-i curgea de obicei din nas când era în această stare, dar care de astă dată a luat-o pe gură).

Neașteptata moarte a lui Attila (453) rupe lanțurile de asuprire a popoarelor dominante, care se răscoală, și sub conducerea regelui gepizilor, Ardarich (fost aliat cu forța a lui Attila), decimează oștirea hună. Rămășițele ei s-au împrăștiat pe unde a putut, iar o parte ce a scăpat cu viață s-a retras în Crimeea.

Gepizii, același popor germanic, care s-a luptat cu două sute de ani în urmă pe pământul Bucovinei cu vizigoții și care acum a înfrânt bandele hune, primește de la romani, cu care au devenit federați, stăpânirea asupra Daciei în întregimea ei, pe care o vor governa până în anul 566, când în țară invadează un nou popor barbar, avarii, tot de origine mongolă, care izgonesc pe gepizi. Avarii sunt doar în trecere prin Dacia, ei se stabilesc tot în Pannonia unde erau așezați și predecesorii lor hunii, și unde vor fi nimiciți de împăratul occidentului Carol cel Mare, în anul 804.

Viața în Bucovina secolelor I–V

În timpul prezenței popoarelor migratoare în Bucovina ca: goții, hunii și gepizii, a căror stăpânire era mai mult militaro-politică, decât o colonizare, băștinașii daci își continuau viața obișnuită, lucrând pământul și dând stăpânirii dijmă, constând din produsele câmpului și îndeosebi din vitele lor, căci marea majoritate a aborigenilor se ocupa cu păstoritul și creșterea vitelor în locurile retrase din munți și pe dealurile împădurite.

Despre densitatea populației, care viețuia pe vremea stăpânirii romane în Bucovina nu avem știri, dar ea pare să fi fost

destul de numeroasă, mai ales după victoria romană împotriva dacilor la Sarmisegetuza, în urma căreia ostașii ce au supraviețuit măcelului roman, pribegeau pe cărări și poteci ascunse din păduri, găsindu-și refugiul tocmai în Dacia liberă la frații lor costoboci și carpi. O mare parte din ostașii ce au luptat alături de Decebal și au reușit să scape de urmărirea romanilor s-au înrolat în oastea costobocilor și carpile și fiind acum buni cunoscători ai modului de luptă roman, îndemnați de dorința neadormită de a se răzbuna împotriva învingătorilor, au adus costobocilor și carpile multe victorii în numeroasele acțiuni întreprinse în provinciile romane, reușind până la urmă, cu noile generații, în inima cărora s-a sădit din tinerețe dorința de a recuceri locurile natale și patria cotropită.

Odată aceste sentimente înrădăcinate și cu ajutorul neamurilor germanice ce coabitau în Dacia liberă, ei se revarsă asupra teritoriului Daciei Traiane golit în parte de romani.

Mulțimea dacilor liberi, contopiți cu urmașii luptătorilor lui Decebal și împreună cu neamurile germanice, ocupă și se reasează în sălașele părăsite fără voie, prin izgonire forțată de romani, potolindu-și dorul moștenit, desăvârșind în același timp și un legământ față de părinți și bunici.

În exodul spre Dacia Traiană se pare că au plecat din Bucovina și mulți costoboci de care nu se mai amintește nimic în izvoarele istorice, începând cu anul 275.

Cei rămași pe teritoriul Daciei libere, se vor fi numit de acum Carpi sau se vor fi înrudit cu familiile gotice, pierzându-și astfel cu timpul urma.

De altfel, costobocii au început să-și piardă din importanță încă din anul 172, când în urma unor lupte cu romanii, o parte din oștirea lor a fost nimicită sau căzută în prizonierat; locul costobocilor e preluat de atunci de carpi, de același neam cu costobocii, care însă s-a dezvoltat, devenind cel mai puternic dintre triburile dacilor liberi și în același timp cel mai periculos și aprig dușman al Imperiului Roman.

Carpții au și ei numeroase conflicte cu romanii, în urma cărora mulți din prizonierii lor sunt trimiși în alte locuri.

Alianța carpilelor cu hunii este atestată de Zosimus, istoric grec, în povestirile sale despre războiul lui Theodosius, împărat al Răsăritului (379–395) sau Bizanțului. Zosimus îi numește pe carpi „carpodaci”, în aceste povestiri, din care citez un fragment privind evenimentele din anul 380, cu ocazia unei invazii a carpilelor în sudul Dunării: „În timpul acela i s-au întâmplat lui Theodosius și alte întâmplări norocoase. Căci i-a alungat pe scyrii și carpodacii amestecați cu huni și învingându-i în luptă, i-a silit să treacă Istrul și să-și reocupe așezările lor”.

Aceasta este ultima mențiune istorică despre carpi.

Vestigiile arheologice

Arhiva păstrată în pământ de pe vremea strămoșilor noștri daci, tribul sau regatul costobocilor, este reprezentat în primul rând prin mormintele tumulare de la Adâncata în număr de o sută și alte cincizeci de pe coama dealului ce se întinde în lungul vechiului drum între Horodnicul de Jos și Voitinel.

Ceea ce este vrednic de luat aminte, la acești tumuli, este așezarea lor pe o creastă de deal spre soare apune, astfel că în timpul ceremoniei și arderii rugului, flăcările proiectate pe discul solar în asfințit dădeau o imagine aureolată profund impresionantă.

Tumulul este un mormânt în forma unei movile, calotă sferică, având la bază un cerc de 10–15 m diametru și 1,5–2,0 m înălțime. În centrul cercului de bază avea o gropiță în care se introducea o urnă din lut ars cu resturile calcinate ale osemintelor și cenușa din incinerare.

În jurul urnei, se așezau vase din ceramică arsă, umplute cu bucate și băuturi, apoi totul se acoperea cu pământ până se ridica movila de forma calotei.

În multe morminte tumulare s-au găsit, în afara oalelor amintite din ceramică, lucrute la roata olarului și cuțite de fier, arme și diverse unelte din bronz și fier.

Tumulii dintre Horodnic și Voitinel s-au identificat că aparțin primei vârste a fierului „Hallstat”, secolul VII-III î.e.n., iar cele din Adâncata din a doua vârstă a fierului „La Tène”, secolul I î.e.n. și II e.n.

În unii tumuli hallstatieni, în calotă s-a descoperit și câte un mormânt suprapus, din vremuri mai recente, în care decedatul n-a mai fost ars, ci corpul său a fost așezat în groapă pe o banchetă săpată în pământ în poziție șezândă.

Tot din aceste îndepărtate vechimi s-au găsit în Bucovina și alte mărturii ale vechilor locuitori. Pe dealul Dominicului, denumit inițial dealul Domnului, din Cernăuți, botezat de austrieci „Bischofsberg” (dealul Mitropoliei) sau Herrenberg, s-a găsit în anul 1845 un colier de argint și o agrafă de prins părul, împletită în formă de spirală confecționată din aur, datând din secolul I î.e.n.

În pârâul Soloneț, lângă Părhăuți, s-a găsit în anul 1876 o brățară grea de aur masiv, ce prezenta un șarpe încolăcit mușcându-și coada; iar după un an, un colier tot din aur, la fel de artistic executat și la fel de greu ca și brățara.

Satul Măriței de lângă Dornești a devenit renumit datorită giuvaierelor și obiectelor de podoabă, găsite pe teritoriul său în pârâul de lângă sat, astfel: în 1878, o brățară masivă de forma primitivă și alte obiecte mai mărunte toate din aur masiv și de greutate mare. În anul 1892 s-au mai găsit două fibule de mare valoare datorită greutateii aurului. În afara obiectelor amintite, s-au găsit multe obiecte tot din aur masiv în Malatineț lângă Cozmeni. Obiectele găsite în pârâul Soloneț cât și cele din satul Măriței aparțin secolului I–III e.n.

Cultura, religia, ocupațiile

Tezaurul arheologic enumerat mai sus, descoperit pe teritoriul bucovinean, nu se încheie cu obiectele amintite. O cercetare mai amănunțită ar scoate la lumina zilei încă multe obiecte ce zac în glia Bucovinei, din păcate, azi o mare parte a Bucovinei nu ne mai aparține, fiindu-ne luată contra voinței bucovinenilor în anul

1940/1944. Din obiectivele amintite se poate totuși trage concluzia despre viețuirea pe acest pământ a populației autohtone dacice și că ea a posedat o cultură înaintată cu toate vicisitudinile istorice prin care a trecut.

Din punct de vedere social, poporul dac era constituit din două clase distinctive: nobilii, numiți în graiul lor „tarabostes”, purtând ca semn distinctiv o bonetă sau căciulă de pâslă, denumită „pileus”, de aceea romanii îi numeau „pileati”; aceștia formau clasa războinicilor; apoi era clasa agricultorilor, numiți „comati” sau „capilati”, adică păroși sau pletoși, care umblau cu pletele neacoperite.

Ocupația de predilecție a dacilor a fost agricultura. Strămoșii noștri înainte de toate erau agricultori, îndeletnicindu-se și cu creșterea vitelor. În perioada de la Burebista la Decebal a luat un mare avânt meșteșugul olăritului, prelucrat la roata olarului, menținând, însă, și ceramica tradițională lucrată cu mâna. Tot în această perioadă se executau multe podoabe de aur și argint, iar prelucrarea fierului s-a generalizat în toată Dacia.

Religia dacilor, admirată de toată lumea antică se caracteriza prin aceea că ei se considerau nemuritori, având convingerea că după ce-și sfârșesc viața pe acest pământ, încep o altă viață veșnică, alături de zeul lor Zalmoxis. Viața o considerau un loc de suferință, iar moartea o așteptau cu bucurie, având credința nestrămutată că dincolo de albastrul cerului îi aștepta fericirea veșnică. Datorită acestui crez nu trebuie să ne mai surprindă vitejia dacilor în războaie, când se luptau cu dârzenia lupilor. De aici și numele străvechi al dacilor de „dăoi”, amintit la începutul acestui capitol „File de istorie”.

O emblemă cu caracter religios-militar este stindardul dacic, înfățișând un trup de șarpe cu un cap de lup.

Zeul suprem în care credeau dacii era Zalmoxis de natură htoniană (supranumirea zeităților infernului), dar pe lângă Zalmoxis ei mai adorau pe Gebeleizis, divinitate uraniană, care stăpânea fulgerele.

Creștinarea daco-romanilor

După părăsirea Daciei Traiane de către romani și reunirea poporului din Dacia liberă cu cea Traiană eliberată, nici una din aceste populații nu era creștinată, aceasta fiindcă în Imperiul roman creștinismul n-a fost îngăduit, iar în Dacia liberă tronau barbarii; dar după scurtă vreme a venit la domnie pe tronul roman Constantin cel Mare, în timpul căruia se emite vestitul „edict din Milano” (anul 313), prin care legea nouă a fost oficial recunoscută, iar urmărirea și prigonirea misionarilor și creștinilor, interzisă.

Mărturiile istorice scrise, cât și inscripțiile de pe monumentele funerare creștine dovedesc că totuși în vremea romanilor, în Dacia a fost cunoscută legea lui Hristos cu toată ostracizarea ei.

În secolul al II-lea, scriitorul bisericesc Tertulian afirmă creștinarea neamurilor: britanii, germanii, sciții, sarmații, dacii etc. În Germania în veacul al II-lea, erau deja comunități creștine la Mainz, Köln și Trier. Vizigoții care stăpâneau Dacia, după retragerea romană erau creștini, care au primit credința în Hristos între anii 318–388.

Propovăduirea legii creștine se făcea de către misionari și episcopi în toată Dacia în limba latină vulgară. Terminologia creștină de origine latină, introdusă în secolele al IV-lea – al V-lea, s-a păstrat de-a lungul secolelor până azi în limba română. Astfel, Dumnezeu, vine de la invocația păgână, din latina vulgară „dominus-deus” folosită de creștini în rugăciunile lor ca un nominativ; creștin de la „Crestus” – Cristos; păgân de la „paganus” – locuitor în sat, însemnare care se dă mai târziu păgânilor refugiați la sate; biserica de la „bazilica”, palatul patricienilor, la început însemna numai clădirea, mai târziu se întrebuințează și pentru comunitatea creștină; lege de la „legem” cu înțelesul de credință religioasă cum s-a păstrat până astăzi în graiul poporului nostru; Crăciun de la „Colationem”, ziua chemării de la începutul lunii ianuarie, când se anunțau, pe lângă sărbătorile lunii și cele mai însemnate de peste an. Crăciunul și Boboteaza, la început se serbau odată și se numeau Epifania; Floriile de la „Florilia”, sărbătoare de primăvară;

Paști de la „Paschae”, Rusalii de la „Rosalia”, pomenirea morților; Înger de la „angelus”; cruce de la „cruce”; altar de la „altare”; preot de la „presbiter”; botezare de la „bapbisare”; rugăciune de la „rogationem” etc.

Slavii și influența lor asupra noastră

Încă nu s-a ridicat iarba culcată și bătută de copitele cailor hoardelor călărețe hune, când de dincolo de malul de miazănoapte al Nistrului pătrunde în Dacia în lungul râurilor Nistru, Prut și Siret, poporul slavilor. Primele grupe răzlețe au venit odată cu năvala hunilor (anul 375), pătrunderi ceva mai intense au loc odată cu năvala avarilor (anul 455) și culminează în secolul al VI-lea, când slavii vin singuri în valuri dese ce se revarsă asupra Daciei întregi ca un potop. Neajungându-le la un moment dat teritoriul Daciei, slavii se extind în sudul Dunării, în provincia romană Moesia și înspre vest unde ocupă Pannonia, Stayermarkul austriac cât și Kraina, în spațiul cuprins dintre Drava și Sava.

Pe măsura expansiunii spre sud și vest, teritorii în care se așează cea mai mare parte a masei slave pe pământul Daciei, rândurile lor se răresc, ceea ce va permite aborigenilor daco-romani asimilarea lor.

În Bucovina, slavii se stabilesc în jurul anului 567, după ce avarii izgonesc de aici o mare parte a gepizilor germanici, dar în anii 580–590, mulți dintre ei părăsesc însă teritoriul bucovinean, coborând în dreapta Dunării, unde căpetenia slavă, Rodogost, îi cheamă, având nevoie de luptători pentru a face față atacului trupelor împăratului Bizanțului care a zăgăzuit puhoiul slav. După mai multe lupte, slavii reușesc totuși să ocupe și să se așeze în ținuturile nordice ale peninsulei Balcanice – un teritoriu până atunci în mare parte roman. Populația romanică de aici e împinsă spre sud și coasta Dalmației, cât spre nord în Dacia, unde e adusă și o mare mulțime de robi (populația romanică prinsă de slavi și dusă în robie). Restul populației romanice care a rămas pe loc în sudul Dunării a fost slavizată de către aceștia.

În Dacia, unde populația băștinașă daco-romană e întărită prin migrare, cât și a populației evacuate aici în chip de robi de către bulgarii din sudul Dunării, reușește să asimileze pe slavi, care se topesc încetul cu încetul în masa daco-romanilor.

După absorbirea elementului slav nu mai vorbim de poporul latin sau daco-roman, ci de poporul român. Deci poporul român este rezultatul amestecului daco-romanilor cu slavii, la fel ca popoarele vest romanice, au rezultat din amestecul locuitorilor de limbă latină din Imperiul Roman cu barbarii care s-au așezat în țările respective. Francezii provin din amestecul galoromanilor cu francii de neam germanic, italienii au în vinele lor sânge longobard, alt neam germanic, iar spaniolii au sânge vizigot. Și după cum francezii, italienii și spaniolii sunt popoare romanice de coloratură germanică, românii sunt un popor romanic de coloratură slavă.

Ca elemente etnice componente ale poporului român avem în primul rând o componentă autohtonă dacică, apoi, în al doilea rând, elementul roman, iar în al treilea rând, cel slav; neglijând pe cel german, care cu toată stăpânirea sa în Dacia, timp de peste două secole, o simbioză între cele două populații nu s-a produs decât în măsură redusă, poate mai accentuată în nordul Daciei, respectiv al Daciei libere, unde conviețuirea daco-germanică a durat peste trei secole, dar care s-a diluat în timp.

Patria primitivă a slavilor a fost ținutul cuprins între Vistula spre apus, Niprul, Lacurile Mazuriene și lacurile dintre afluenții Narevului și ai Pripetului spre miazănoapte și Carpații galițieni spre miazăzi.

Relieful țării lor se prezintă sub forma unui șes străbătut de o bogată rețea de ape curgătoare cu multe lacuri, bălți, mlaștini și păduri. Ocupația de predilecție a acestui popor era vânatul, pescuitul și creșterea vitelor. Ei se ocupau și cu agricultura, cultivând meiul, ovăzul, inul și cânepa.

Slavii, fiind un popor păgân, se închinau la mulți zei, dintre care zeul Perun era considerat zeul suprem, închipuind cerul

furtunos cu tunete și fulgere, apoi Dajbog, care reprezenta pe zeul grânelor și fructelor, iar Volos pe zeul turmelor.

Multă vreme s-a susținut că slavii erau mai blânzi decât ceilalți barbari ce s-au perindat pe la noi, dar izvoarele bizantine descriu multe cruzimi ale acestor barbari. În războaiele cu bizantinii din sudul Dunării, comportarea lor față de prizonieri era de o cruzime fără seamăn, iar populația din teritoriile ocupate avea mult de suferit, ea fiind în mare parte ucisă, gospodăriile arse, iar supra-viețuitorii luați ca robi și duși în alte locuri.

Marea masă slavă s-a diferențiat în cursul veacurilor în mai multe popoare așezate în locuri diferite astfel: rușii s-au statornicit pe marele șes de la răsărit de Nistru, polonii între Vistula, Niemen și ținutul mlăștinos al Pripetului; cehii și slovaci au coborât spre Carpați și în patruleterul Boemiei; sârbii și croații împreună cu slovenii s-au așezat în peninsula Balcanică, în vestul ei, iar anții și sclavinii în Dacia și spre răsăritul peninsulei Balcanice, ei devenind cu timpul sârbi, croați, bulgari etc.

În Dacia, slavii mai erau numiți „șchei”, iar germanii îi numeau „venzi”. De obicei, așezările lor erau pe malurile apelor ca Șcheii pe Siret în apropierea Romanului. Spre deosebire de celelalte popoare migratoare care se așezau în locuri deosebite de cele ale băștinășilor, slavii căutau vecinătate, așezându-se chiar între ei, datorită acestui fapt și influența lor e mai pregnantă, lăsându-ne și o moștenire bogată în afară de acea a sângelui ce curge în vinele noastre.

Dacă cercetăm un dicționar al limbii noastre și facem o numărătoare a cuvintelor, constatăm că două cincimi din ele sunt de origine slavă, însă cea mai mare parte din aceste cuvinte sunt foarte rar utilizate și n-au format familii de cuvinte în contrast cu cele de origine latină, fiind des folosite în graiul zilnic și au familii foarte bogate. Nu e mai puțin adevărat însă că aceste cuvinte slave le întâlnim în toate domeniile activității și simțirii omenești, astfel în numirile animalelor ca: bivolul, cocoșul, gășca sunt cuvinte de origine slavă, apoi cele care arată însușirile și defectele fizice sau morale ale omului, ca de pildă: drag, blajin, destoinic, dârz,

strașnic, sfânt, vrednic, zdravăn, cârn, lacom, gângav, gârbov, nă-tâng, netrebnic, știrb, vinovat etc.; din cele privitoare la clasele sociale și ale organizării de stat ca: boier, stăpân, jupân, rob, cneaz, voievod. În organizarea militară: ceată, pâlci, gloata, toporul, sabie, suliță, praștia, steagul și straja. Soldatul slav „voinicul” provine de la „voin” – război. În domeniul religios, de la slavi avem cuvintele: rai, iad, utrenie, vecernie, maslu, vlădică, stareț, a blagoslovi și, în sfârșit, numele dregătorilor precum vornic, postelnic, stolnic, ispravnic și ceasnic.

În toponimia țării noastre ne-au rămas numele unor râuri ca Bistrița (râul repede), Crasna (râul frumos), Putna (apă grea), Dâmbovița (râul stejarilor) și alte multe care poartă nume slave. Dintre munți numai în șirul Făgărașului se găsesc peste zece vârfuri cu nume slav, între care și Negoii. Ca nume de orașe cităm Verbița, Topolnița, Toplița, Roznov, Rahova etc. În onomastică influența slavă se simte la fel de puternic, astfel Radu (vesel), Dan (dăruitul), Vlad (stăpânitorul), Pârvu (primul), Dobre (bunul) sunt nume slave.

Asimilarea slavilor de către daco-romani în secolele VII-IX, își urmează cursul cu impetuozitate, românii în aceasta perioadă a Evului Mediu se prezintă ca poporul cel mai numeros în toată Dacia. Aceasta se datorează admirării neîntrerupte a populației romanice din sudul Dunării, unde în anul 679, masa slavă așezată peste populația romană, este supusă la rândul său de bulgari (un neam mongol). Prin acest adaos bulgar, populația romană este împinsă parte spre sudul peninsulei Balcanice, unde devin macedoromâni, parte spre nordul Dunării în Dacia, unde devin dacoromâni.

Limba română își primește și ea, sub influența slavă, trăsăturile sale proprii, prezentând un caracter particular în cadrul limbilor neolatine.

Bulgarii fac parte din marea familie a neamurilor de limbă turcă și anume din grupa occidentală a lor. Regiunile lor de

baștină sunt regiunile centrale ale Asiei. La jumătatea secolului al II-lea e.n. părăsesc locurile lor și se așează între Don și Volga; în veacul al V-lea, ajungând în nordul Mării Negre și Crimeea, unde sunt supuși de Avari (tot neam de mongoli) până în vremea hanului Kubrat (585–643) care reușește să scuture jugul străin. După moartea lui Kubrat, un fiu al său, anume Asparuh, trece sub presiunea unor noi năvălitori, cazarii (popor de origine turcă și de religie mozaică), cu o parte din hoardele bulgare în Bugeac, iar de aici peste Dunăre, așezându-se între Șulma și Varna, unde construiesc un mare lagăr întărit. Treptat-treptat, bulgarii cuprind întreg ținutul dintre Dunăre și Balcani, întemeind un stat și supunând pe slavii care locuiau aici. Cum însă acești slavi erau mult mai numeroși, bulgarii au dispărut în mijlocul lor, adică au fost asimilați. Poporul bulgar de azi poartă doar numele vechilor cuceritori bulgari; el este însă de neam slav, ca și sârbii, și vorbește o limbă slavă, cu câteva cuvinte numai din limba de odinioară.

Puterea statului bulgar crește considerabil sub Krum în anul 813, asediază fără reușită Constantinopolul, capitala Imperiului Roman de Răsărit (Bizantin) și Adrianopolul. Prizonierii capturați cu ocazia acestor campanii, potrivit cronicilor bizantine, sunt evacuați în Dacia, îngroșând rândurile daco-romanilor. În anul 864, hanul bulgar Boris împreună cu o parte a nobilimii primește creștinismul la biserica din Constantinopol și își ia titlul de țar. Creștinându-se, Boris încearcă să-și organizeze ierarhia ecleziastică prin biserica din Roma, fără să reușească. Atunci își creează o biserică bulgară autonomă, dependentă nominal de patriarhul din Constantinopol. Odată cu biserica bulgară se recunoaște și limba slavă ca limbă de cult, alături de cea latină și greacă (limba greacă a fost introdusă ca limbă oficială în Imperiul Bizantin în anii 610–640, pe vremea domniei împăratului Heraklios, înlocuind limba latină).

În Dacia, datorită influenței politice bulgare asupra unor regiuni din sudul țării, unde până în anul 800 după Hristos, biserica creștină răspândea religia în forme latine în sânul populației

romanizate, se organizează acum după modelul bisericii bulgare, adoptând în același timp și limba de cult, cea slavă veche. În provinciile din nordul și nord-estul Daciei, populația romană care, în vâltoarea migrației popoarelor barbare și-a găsit apărarea și salvarea în regiunile muntoase, coboară după retragerea avarilor, repopulând așezările din nord-estul Carpaților, Bucovina și nordul Moldovei, unde dogmele bisericesti după tipicul bulgar, cât și a limbii vechi slave pătrund de abia un secol mai târziu, datorită noilor invazii barbare a pecenegilor, cumenilor și ungarilor.

Faptul că bulgarii au adoptat religia răsăriteană se datorează intereselor politice. Dacă papa de la Roma ar fi acceptat unele deziderate ale bulgarilor, ei ar fi primit cu aceeași ușurință religia apuseană și pe aceasta ar fi transmis-o românii.

Ungurii

În anul 890, teritoriul Bucovinei este străbătut de unguri sau maghiari după cum le plăcea să se numească ei însuși, popor de păstori nomazi de origine fino-ugriană, stabiliți cu câțiva ani înainte între Nipru și Don, de unde sub presiunea pecenegilor (un alt neam asiatic) se mută spre vest, în ținutul dintre Nipru și Siret, denumit Atelkuz. Șederea lor aici e de scurtă durată, căci aceiași pecenegi, în alianță cu bulgarii, îi împing mai departe spre vest. Ungurii trec prin pasurile bucovinene din Carpații răsăriteni și se opresc în Câmpia Panonică, teritoriul care a mai servit de așezare și altor popoare barbare, îndrăgit prin întinderea sa (o stepă plină de iarbă cum e mai potrivită turmelor de vite ce le posedau).

Abia așezați aici încep să prade în toate părțile, de parcă se întorsese vremea hunilor. Atacurile lor, după cronici, sunt cumplite, până ce îi potolește împăratul german Otto cel Mare, în anul 955, în bătălia de pe râul Lech, în care maghiarii suferă o înfrângere totală, nemaîndrăznind de acum înainte să mai atace apusul. Pierzând nădejdea de a-și întinde așezările spre vest, ei își îndreaptă privirile spre răsărit, către Dacia, unde încep să se infiltreze începând cu ultimele două decenii din secolul al X-lea.

Acțiunea se intensifică după creștinarea regelui maghiar Ștefan, numit apoi cel Sfânt. După îndemnul Papei de la Roma, el face ca și poporul să primească botezul fie și cu sila, întocmai cum făcuse Boris cu bulgarii.

Drept mulțumire, Papa îi trimite lui Ștefan coroana de rege (anul 1001), sfătuindu-l în același timp să lupte contra necredincioșilor și schismaticilor. Ca urmare a acestui sfat, Ștefan caută să-și extindă regatul cât mai departe spre răsărit, ocupând Transilvania după lupte grele cu voievozii vlahi, care i-au opus o dârză rezistență, potrivit informațiilor autorului anonim al Cronicii „Gesta Hungororum”.

„Cronica Rusă” a călugărului rus Nestor, care a trăit în secolul al XI-lea și a murit la începutul secolului al XII-lea, povestește că ungurii, în drumul lor spre Pustă (895), după ce au trecut niște munți înalți (Carpații) se apucară să lupte cu „blasii” (vlahi – români) care locuiau aceste locuri. Apoi cronica bizantină a lui Nicetas Choniates, arată că, în anul 1164, Andronic Comnen, vărul împăratului bizantin Manuil Comnen, scăpând din închisoare și fugind spre mieznoapte a fost prins la hotarele Haliciului de către „chervangii vlahi”, despre care se spune că sunt „coloniști de odinioară din Italia”.

Mărturiile din izvoare istorice arătate mai sus, pe lângă altele, afirmă contrar intereselor tendențioase ale urzitorilor și susținătorilor teoriei lui Rösler, că elementul autohton român a existat în Dacia, atât în răsăritul cât și în apusul Carpaților, în timpul urmării ungarilor de către pecenegi și retragerea lor forțată spre Pustă, precum și la reîntoarcerea lor după două secole când au invadat prin lupte Transilvania cu intenția de a ocupa teritoriul românesc până la mare.

Că elementul aborigen se numea blasi, vlachi, valachi sau vlochi nu are importanță, faptul sigur, însă, este că acest popor a trăit aici cu secole înaintea sosirii maghiarilor și că teoria rösleriană este vădit falsă și pe care istoricii de bună credință și care nu ignoră adevărul refuză net s-o accepte.

Pecenegii făceau parte din marea familie a neamurilor de limbă turcă. Cronicarul bizantin Cedren îi descrie ca fiind numeroși și puternici; un alt izvor ni-i arată ca având turme bogate și multe vase de aur și argint.

Fiind păstori și crescători de vite, pecenegii, ca și înaintașii lor hunii, avarii și unгурii, preferau câmpiile întinse unde turmele puteau găsi mai ușor hrana necesară. Au locuit prin Buceag, în Bărăgan, în Burnaz și Teleorman. Îi întâlnim și în Ardeal, unde în 1224, privilegiul dat sașilor amintește, în partea de miazăzi „pădurea românilor și a pecenegilor” (Sylva Blacorum et Bissenorum). Ceea ce înseamnă că erau acolo de o bună bucată de vreme.

Pecenegii, după ce izgonesc pe unguri din Atelkuz, se așează în aceste locuri. În urmărirea unгурilor, pecenegii au atins în trecut și ținutul Bucovinei, dacă au avut și așezări vremelnice în acest ținut nu știm. Cert este însă, că prezența lor în aceste regiuni a oprit năvala slavă dinspre nord, care nu mai lua sfârșit, mai mult încă, o mare parte din slavi, stabiliți aici s-au retras spre sudul visat, pe malul drept al Dunării, Bulgaria de azi, unde s-a stabilit marea masă slavă.

Pe la mijlocul secolului al XI-lea, pecenegii sunt atacați de slavii ruși dinspre nord și de cumani dinspre răsărit, ceea ce i-a obligat să se retragă în sudul Dunării, unde împăratul Ioan Comnenul îi distruge în anul 1123.

Cumanii (sau uții, guții, uzii) sunt un neam înrudit cu pecenegii, vorbind și aceeași limbă. Ei făceau parte din unul din cele treisprezece triburi ale pecenegilor.

Cumanii stăpânesc ținuturile noastre până la năvălirea tătarilor (1241), adică aproape două secole în care răstimp s-au stabilit legături între ei și strămoșii noștri.

Știm de pildă că soția lui Ioniță, regele românilor și bulgarilor, era o cumână. Și acest popor a dat mult de furcă rușilor, pe care ei îi numeau „polovți” cât și unгурilor care au ocupat atunci Ardealul.

Centrul de greutate a stăpânirii cumane era între Nipru și Don, astfel că în regiunile noastre între Nistru, Prut și Siret, numărul lor era redus, chiar neînsemnat față de populația băștinașă valahă, ceea ce a îngreunat din nou pătrunderea slavilor dinspre partea nord-vestică a Bucovinei, de dincolo de râul Ceremuș, adică Galiția, denumită astfel după orașelul Galici sau Halici, care era capitala țării slavilor – ruteni – denumiți „maloruși”.

Cumanii au stat la noi vreo două sute cincizeci de ani, de la ei ne-au rămas unele urme în toponimie și limbă.

Malorușii și berladnicii

Slavii din regiunea Galiției în migrația lor, nu se opresc în Bucovina, doar în măsură redusă. Majoritatea lor coboară spre sud și se așează prin regiunea Bârladului și a Galațiului, numindu-l Galiciul Mic. Galațiul fiind cel mai apropiat port pe Dunăre și un centru comercial cu un trafic foarte activ ce a atras pe timpul stăpânirii cumane pescari și negustori galițieni care și-au stabilit aici unele enclave.

Unii istorici pretind că în regiunea Galațiului și Bârladului ar fi existat chiar un principat halician. Pentru a lămuri această pretenție fantezistă ne vom opri puțin asupra ei, cu atât mai mult că ea a fost foarte viu comentată de istoricii români și ruși.

Să vedem în ce constă fondul problemei, cu atât mai mult că în Bucovina exista un drum denumit „drumul berladnicilor”. Acest fapt cere să fie explicat.

În cronica kieveană este interpolată povestea sau mai bine zis legenda despre prințul Ivanko Rostislavici, supranumit de ruși „Berladnic”, fiul lui Rostislav și nepotul lui Volodar sau Volodimirko, principe de Przemysl, fratele lui Rostislav. Acest Ivanko, ar fi emis în anul 1134, o diplomă în care se intitula „principe al Berladului”. Bazându-se pe acest document, constatat ulterior ca falsificat, unii istorici ucraineni și ruși, ca A. Petrusievici, T. Saranyevici, mai târziu și N. Dașchievici (1904), au vrut să dovedească existența unui principat galițian în secolul al XII-lea,

care se întindea și asupra Moldovei cu centrele la Bârlad, Galați și Tecuci. Pe de altă parte, alți istorici ca Bestuzev-Rjumin, N. Barsov, A.I. Sobolewsky, Vasilevsky, contestă autenticitatea numitei diplome, atât pe baza criticii filologice a textului, cât și a datelor istorice pe care le conține.

Hașdeu, în articolul publicat în revista „Instrucțiunea Publică”, nr. 1, Iași, 1860, după Cronica lui Ipatie, înfățișează pe Ivanko Berladnic ca pe un mare aventurier, care a fost în două rânduri, în anul 1145 și anul 1158, fugăr în Moldova, în regiunea Dunării de Jos, în timpul luptelor zadarnice ce ducea pentru moștenirea tronului în Halici, după moartea tatălui său, în anul 1126. La atâta, zice Hașdeu în încheiere, se reduce încercarea lui de a întemeia o domnie proprie.

D. Onciul în cartea sa „Din istoria Bucovinei”, zice: „... existența malorușilor galițieni în Moldova în secolul al XII-lea nu poate fi pusă la îndoială. Acele colonii comerciale galițiene se vor fi bucurat și de un oarecare sprijin din partea patriei mame, mai ales sub raportul bisericesc. A interpreta aceasta însă în sensul că principatul halicienilor ca atare s-ar fi întins până la Dunăre, este, față de știrile date de izvoare, tot atât de inadmisibilă ca și ipoteza lui Rössler despre o veche așezare a rutenilor în ținutul care mai târziu a fost Moldova”.

În fine, Th. Balan în lucrarea sa „Berladnicii” arată că după ce Ivanko Rostislavici e alungat din patria sa, Halici, de către unchiul său Volodimirko în anul 1144, a fost silit să pribegască prin țări străine. Cu acest prilej, Ivanko este supranumit Berladnic. El fuge din Haliciul galițian la Dunăre, iar de aici la Kiev. În anul 1146, se afla la Novgorod, în fruntea unei cete, dar fiind hăituit de principele Haliciului Osmomisl, după mai multe peripeții, Ivanko ajunge din nou în Moldova, prin părțile Bârladului, la stăpânitorii de atunci ai Maurovlahiei, cumanii sau guzii.

Aici reușește să strângă o ceată de 6.000 de berladnici, cu care dorea să cucerească statul Halici al principelui Osmomisl. Fiind bătut, și ceata ce a mai rămas vie se împrăștie, Ivanko fuge și el la

Kiev, unde cu ajutorul lui Izioslav Davidovici pregătește o nouă acțiune războinică împotriva lui Osmomisl, dar e din nou biruit. Ivanko se refugiază în Thessalonic, unde moare otrăvit, în anul 1162. Tot Th. Balan explică și înțelesul termenului „Berladnic”, berladnici sau berladniki. Berlad însemna la slavi în acele timpuri fugar, pribeag, exilat, vagabond, hoț sau contrabandist.

Piç susține pur și simplu că berladnicii sunt aventurieri, iar N. Iorga îi denumește francțirori și hoți.

Unii scriitori au ținut să dovedească că berladnicii sunt identici cu „brodnicii”, în a căror voievodat se cuprindea Bârladul, contemporani cu Voievodatul Bolohovenilor sau Volohovenilor din nordul Moldovei (Bucovina și părțile de dincolo de Nistru), iar D. Onciul presupune că brodnicii sunt cei dintâi români trecuți în est de Carpați și se învecinau cu berladnicii.

Din cele expuse rezultă o singură concluzie, că berladnicii n-au fost altceva decât o ceată de briganzi care prădau coastele Mării Negre și nelinișteau pescarii pe Dunăre, după afirmațiile istoricului N. M. Karamzin, iar în ceea ce privește principatul lui Ivanko, aceasta este o plăsmuire, produsul efemer al aventurii unui pretendent la tron care, chiar după afirmațiile analelor ruse, a fugit la cumani.

Am expus mai pe larg chestiunea berladnicilor, fiindcă în Bucovina precum am amintit exista în vremuri de demult un drum între Horodenka (Galiția) – Sipeiș și Cernăuți, denumit „drumul Berladnicilor”.

Ce legătură are drumul din nordul Bucovinei cu Berlad, tot Th. Balan ne dă explicația în sensul că la un moment dat drumul între Cernăuți și Horodenka a fost reconstruit în unele porțiuni cu traseul modificat, cu variante mai lungi ce dublau traseul. Vechiul drum ce trecea prin Rohozna, Cuciurul Mic (unde se ramifica), Zastavna, Cadobești, Zvineace – Babin – Horodenka, se contopea cu noul drum numai între Horodenka și Cadobești de unde o lua spre Cozmeni – Cernăuți. Drumul vechi ce trecea prin Cuciurul Mic era numit „drumul sării”.

În acea vreme târgul din Cernăuți se dezvoltă pe malul stâng al Prutului și de abia pe vremea lui Alexandru cel Bun s-a mutat pe dealurile din dreapta ale acestui râu, datorită unor inundații. În orașelul Horodenka se aflau cuptoare sau cum li se zicea atunci sobe pentru uscat sare, un produs de mare preț. Drumul sării (Salzweg) era denumit și drumul „sobarilor”, după sobele sau cuptoarele de sare. Intrând în circulație noul drum, traseul vechi a fost părăsit și foarte rar circulat, în schimb, a început a fi utilizat din ce în ce mai intens de contrabandiștii ce transportau sarea nevămuită din Horodenka la Cernăuți, ferindu-se de vama ce se afla pe undeva la sud de Prelipcea. Vechiul drum între Cadobești – Cuciurul Mic – Rohozna, utilizat pentru contrabandele de sare a fost denumit „Drumul Berladnicilor”, adică a hoților de sare. Deci cuvântul berladnic are aici același înțeles ca supranumele lui Ivanko, utilizat ca epitet pentru răufăcătorii de tot felul.

În concluzie, principatul lui Ivanko Berladnic n-a existat și nici nu putea să existe în secolul al XII-lea, când Moldova toată și partea răsăriteană a Munteniei au fost stăpânite de cumani sub numele de Cumania Neagră, care în nici un caz n-ar fi acceptat un principat străin înființat sub ochii lor.

Tendențele expansioniste maghiare

După ocuparea Transilvaniei, ungurii intenționau să ocupe și teritoriile din răsăritul Carpaților, adică Bucovina, Moldova și Muntenia până la gurile Dunării. În acest scop, ei au întărit granițele răsăritene prin aducerea de coloniști la hotarele de-a lungul Carpaților pentru apărarea Transilvaniei contra atacurilor dinspre răsărit. Primii coloniști au fost:

Secuii, așezați la hotar cu Moldova. De la o vreme, unii dintre secuii trecură și peste munți și se așează în părțile Bacăului și Romanului, care sunt ceangăii de astăzi.

În urma unui studiu al profesorului Dumitru Mărtinaș cu privire la originea secuilor, cunoscuți în Moldova cu numele de

ceangăi, rezultă că această populație contrar falsei aserțiuni al autorilor maghiari, sunt români catolici și constituie vestigii ale creștinismului primar românesc, care după câte știm din izvoarele vechi a fost latin. Ei sunt urmașii valahilor catolici amintiți în documentele papale din secolele XIII-XIV, în sânul cărora, ca de altfel și în acel al populației române ortodoxe, s-a topit mai întâi o parte din cumani, iar mai târziu o parte din vechii coloniști secui și sași. Aceste comunități au sporit considerabil în sec. al XVIII-lea, în urma valului de emigrări din Transilvania, când apare și termenul de ceangău, popularizat ulterior de autori unguri, de la care a trecut și în terminologia științifică românească, în ciuda faptului că cei denumiți astfel nu aveau, în cea mai mare parte, cunoștință de el, iar după ce s-a răspândit mai mult, a devenit de-a dreptul jignitor pentru ei.

Exclusivismul confesional de tristă amintire și o anumită optică au contribuit la încetățenirea opiniei eronate despre originea străină a locuitorilor catolici din Moldova. Această opinie a fost facilitată și de faptul că o minoritate dintre ei sunt bilingvi, vorbind și un grai maghiar aparte.

Revin asupra acestei probleme în prezentul capitol, cu toate că a mai fost analizat și în capitolul „Colonizarea Bucovinei”, fiind vorba de aceeași populație în epoci despărțite de secole.

Sașii au fost aduși din Flandra, regiunea Rinului inferior și al Saxoniei, așezați în părțile Albei, Sibiului și Bistriței, pentru a fi utilizați la exploatarea miniere. Sașii, la fel ca și secuii, au venit în Moldova, statornicindu-se în târgurile moldovenești și bucovinene ca Baia, Suceava și Siret, care datorită lor au luat o dezvoltare rapidă.

Cavalerii teutoni au fost amplasați în Țara Bârsei. Acești cavaleri sunt un ordin de călugări ostași, veniți de pe locurile sfinte și au fost aduși cu scopul de a construi cetăți de apărare (anul 1211). Ei s-au întins însă și în părțile Prahovei, Buzăului, ajungând

până în Bucovina, unde se pare că au început reconstruirea cetății Țețina (Cecin), care pe vremea romanilor servea ca punct de observare și probabil aveau aici o redută de apărare, purtând în acea vreme numele „Cicero” schimbându-se întruna în cursul secolelor până s-a stabilit la Țețina.

Teutonii au fost până la urmă izgoniți din Transilvania, pe motiv că și-au extins stăpânirea și peste regiuni, în afară de satele stabilite din Țara Bârsei, de aici ei s-au îndreptat spre ținuturile poloneze, traversând prin Bucovina, oprindu-se un timp în apropierea Cernăuților, pe Țețina, unde, după cum ne arată vestigiile arheologice, au purtat aici lupte până la sacrificiu cu hoardele călărețe tătare.

Năvălirea tătarilor

Tătarii, neam altaic din nordul Chinei, aparțin ramurii mongole, ca și hunii. Conducătorul lor Temugin, cunoscut în istorie sub numele de Gînghis-Han, ajunge kagan al unui trib mongol. Treptat el supune și alte triburi, formând o armată puternică cu care cucerește China, imperiul Charezmiian, compus din Persia, Turkestanul, Sardaria și Amudaria. În anul 1223, hoardele hune, întorcându-se din Răsărit pornesc spre noi cuceriri, în Apus. Primul popor pe care îl zdrobesc în calea lor e cel cuman, stabilit între Nipru și Don, iar în anul 1241 triburile slavo-ruse, împărțite în acele vremuri în mai multe cnezate de abia înjghebate, sunt cucerite rând pe rând. Moscova și, în curând, Kievul sunt arse și prefăcute în cenușă, apoi veni rândul Polonilor care au parte de aceeași soartă.

Din Polonia, hoarda tătară se împarte în două coloane principale cu scopul de a ataca lumea europeană în același timp din mai multe părți, astfel ca fiecare stat să fie obligat să-și apere pielea proprie fără putință de a mai da ajutor și vecinilor.

Din cele două coloane principale, una trece în Silezia și Germania, unde nimicește armata germană la Liegnitz, iar cealaltă, mai numeroasă, sub comanda lui Batu-han se îndreaptă

spre Ungaria și ținuturile noastre, împărțindu-se la rândul ei în patru corpuri din care corpul principal trece Carpații prin pasul Verêczka și sfârâmă armatele ungare în nord-estul Budei, de unde regele Bela al IV-lea scapă cu fuga, oprindu-se tocmai pe o insulă din Marea Adriatică. Tătarii ocupă capitala, distrugând și ucigând sau ducând în robie pe toți locuitorii găsiți în calea lor pustiitoare, aidoma unui potop.

Al doilea corp din cele patru traversează Bucovina și prin Vatra-Dornei și Poiana Stampei trece în Ardeal, ocupându-l de la Rodna și până la Oradea.

Corpul al treilea trece Siretul spre sudul Moldovei, apoi prin pasul Oituzului pătrunde în Brașov, Cetatea de Baltă, Sibiu și Sebeș. În sfârșit, corpul al patrulea străbate Muntenia și prin Valea Oltului ocupă Severinul și Banatul.

Năvala tătară vijelioasă, din fericire scurtă, se încheie în anul 1242, armatele tătare reîntorcându-se din centrul Europei, pradă teritoriul românesc unde până la urmă sunt atacați de vlahi după cum ne informează cronica rimată a lui Filip Mousket, care spune cu acest prilej că: „a venit veste despre tătari cu mare bucurie în lumea toată, cum că regele din țara vlahilor i-a învins la trecători”.

Tătarii întorși din apus se stabilesc în Muntenia și sudul Moldovei în ținutul Bugeacului, unde și-au fixat centrul de greutate care a durat până la întemeierea principatelor.

Un fapt important și de netăgăduit în legătură cu istoria neamului nostru pe care l-au săvârșit tătarii în goana lor este că ei au oprit înaintarea ungurească spre răsărit, punând fără să vrea stavila expansiunii statului maghiar, slăbit acum, și care în anii 1227–1228, la îndemnul papei au înființat în sudul Moldovei și răsăritul Munteniei Episcopatul Cumanilor drept avanposturi. Totodată, spre viitoare colonizare, în această perioadă a începutului secolului al XIII-lea, ungerii pornesc să colonizeze Muntenia și Moldova cu sași și secui care se stabilesc prin părțile Câmpulungului, Râmnicului Vâlci, Prahovei, Buzăului, Putnei, Troțușului, Bacăului, Piatra-Neamțului și Sucevei, întemeind așezări.

Prin întemeierea episcopatului cuman cât și prin colonizarea de elemente ardelenesti, statul maghiar pregătea extinderea stăpânirii în răsăritul Carpaților, intenție de jucată precum am văzut de năvălirea tătarilor, care au dat una dintre cele mai puternice lovituri regatului apostolic.

Reîntoarcerea valahilor în Bucovina

Încă de pe la sfârșitul secolului al X-lea mai multe familii maramureșene se reîntorc în părțile Bucovinei. În secolele următoare XII-XIII, această migrare se intensifică, înfiripându-și aici mici cnezate sub ocârmuirea unor cnezi aleși dintre cei mai vrednici dintre ei, care aveau și dreptul de „județ”, adică judecată, deci o formă de organizare identică formei existente în Maramureș și Ardeal, locurile de unde au purces.

Așezările acestor imigranți maramureșeni în Bucovina sunt atestate în istorie sub numele de „teritoriile bolohovene”, iar populația sub numele de „bolohoveni”, așa le cunoaște călugărul și cronicarul rus Nestor (1056–1114). Istoricul Kalužniacki a extras din această cronică a lui Nestor cele mai vechi și importante știri despre cnezii bolohoveni și spune că ei aveau în stăpânire teritoriul Bucovinei și mai spre nord până la confiniile principatelor Halici, Volhynia și Kiev, întinzându-se până și dincolo de Bugul Superior și, că era un popor foarte viteaz și războinic.

Românii maramureșeni sau „râmlenii vechi”, numiți astfel în cronicile maghiare care au adus o victorie strălucită regelui Ludovic al Ungariei, primind în schimb stăpânirea ținuturilor cucerite din mâna tătară. Lupta lor hotărâtă în acest război nu a fost precum s-ar părea o dorință pentru aducerea unei glorii craiului unguesc, ci aleanul din inimile lor care îi purta din vremuri de demult pentru recucerirea locurilor strămoșești. Aceasta era ținta adevărată și singurul fond istoric al sacrificiului râmlenilor vechi în acest epocal eveniment pentru Moldova.

Că în șiragul întâmplărilor în timpul acestei acțiuni ar fi fost și o peripeție cu vânărea bourului nu poate fi negată de nimeni,

dar ceea ce este cert în această acțiune contra tătarilor, denumită în legende lupta cu „fiara fioroasă” s-a încheiat cu descălecarea lui Dragoș pe pământul bucovinean între văile râurilor Moldova și Siret, unde populația locală eliberată de jugul barbar îi primește cu dragoste frățească. Această populație primitoare este de bună seamă „bolohoveană”, supraviețuitoare viforului tătar, venită aici în secolele XI-XIII, coborâtă din ascunzișurile muntoase după potolirea și retragerea mongolă în Bugeac.

Să vedem și de unde au izvorât aceste nume de bolohoveni, valahi și în fine moldoveni pentru românii de aici.

Originea eponimului „valah” sau „vlah”

În vremurile vechi, străinii ne-au numit pe noi, românii, nu cu numele pe care ni l-am luat noi înșine, ci ne ziceam vlahi, valahi, vlohi sau volochi. Astfel bizantinii și slavii de sud ne ziceau vlahi, slavii de răsărit – volohi, slavii apuseni – valahi, ungurii ne spuneau mai întâi blohi apoi olahi. Papa Pius II credea că numele „vlah” deriva de la generalul roman Flachus, care ar fi cucerit Dacia, iar cronicarul polonez Długosz leagă epitetul de „vlah” de tribul italiot al volscilor. În realitate germanii numeau pe vecinii lor, celți romanizați, din Galia „wälsche” (velșe), ca de altfel pe toți romanii. Acest nume a trecut de la germani la slavi sub formele „vlochi”, „volochi” sau „vlasi” după felul lor de pronunțare. Fapt este că, pentru slavi, vlah este traducerea cuvântului „roman”, cu acest nume numesc ei și azi, atât pe romanii apuseni cât și pe români. Astfel în polonă „woloszy” (volochii) înseamnă români, iar „wlochi”, italieni. Ungurii numesc pe italieni „olaszi” și pe români „olah”.

În secolul al XII-lea cronicarul rus Nestor de la Kiev numește atât pe romani cât și pe români – „volochi”. Cea mai veche mențiune cunoscută a acestui nume este la cronicarul Cedren, care spune că căpetenia bulgară din Macedonia, David, a fost ucis de niște vlahi, faptul s-a petrecut pe la anul 980. Bizantinii neavând contact direct cu germanii, au împrumutat termenul de la slavi.

Țările românești erau numite pe slavonește „Ungro-vlahia” sau „Vlașca Zemlia” adică Vlahia dinspre Ungaria – Țara Românească și „Ruso-Vlahia” – Vlahia dinspre ruși – Moldova. Acest nume nu s-a menținut, iar principatul avea deja un nume al său și nu dădea loc la confuzii.

Bolohovenii sau volohovenii („v” latin = „b” în slavă) derivă din voloh și este numele ce s-a dat populației române, așezate în Bucovina și dincolo de hotarele ei de miazănoapte, cuprinzând și regiunea Hotinului, în secolele XI-XIII, de către slavii vecini din Halici, Volynia și Kiev. Astfel numesc ei pe românii din acele timpuri în cronicile lor.

Acest nume ca și localitatea Bolechov (Galiția), numită în documente „villa Valachorum” sunt menționate în documentele istorice cu ocazia luptelor regelui Andrei al II-lea al Ungariei pentru cucerirea Haliciului în anul 1231. În acest război „cnezii bolohovenilor” apar ca aliații regelui ungar, apoi în anii 1235–1240 în luptele împotriva principilor din Volynia și Masovia.

După invazia tătarilor, bolohovenii mențin singuri, de astă dată, lupte îndelungate cu volynenii (malo-ruși sau ruteni), care se sfârșesc în anul 1257, din păcate cu învingerea bolohovenilor. După această dată numele lor nu mai apare în analele istorice.

Localitatea „Bolechova”, pe Bugul Superior, menționată în anul 1150, indică expansiunea românilor și în această parte. Tot în acel timp se face și la bizantini mențiunea de vlahi (români) în vecinătatea principatului Halici (1164), deci pe teritoriul cnezilor bolohoveni.

Acești români din nord-estul Carpaților, Bucovina și mai spre nord, care apar ca aliați ai ungurilor împotriva vecinilor ruși și trăiesc sub conducătorii lor numiți cnezi, având și aceleași obiceiuri ca și românii din Ardeal, sunt de bună seamă aceeași emigranți din teritoriile supuse regatului maghiar, de unde expansiunea românilor a început, după câte am văzut, cu mult înainte de întemeierea principatului Moldovei. Invazia mongolilor, cât și așezările ulterioare ale acestora la poalele Carpaților Răsăriteni,

au oprit pentru câțva timp această expansiune, până la izgonirea lor peste Nistru, împinși cu forța de oștirea maramureșeană, a redeschis drumurile spre răsărit.

Faptul că acești bolohoveni duceau lupte necurmăte cu principii ruși dovedește că erau popoare antagoniste, de o altă origine etnică și fără nici o afinitate.

Deci numele de „bolohoveni” s-a dat de vecinii ruși populației române din Bucovina și mai la nord, după epitetul „valah” sau „voloch”, nume de origine germană, folosit în limbile străine pentru român.

De la germani numele a trecut la slavi în forma paleo-slavă „vlachii” cu același înțeles general, iar de la aceștia la greci, cu înțelesul special de român. Din grecește provin formele latine mai vechi: blachus, blocus, vlachus = român, pe când forma mai nouă „valachus” cu aceeași semnificație este de proveniență tot germană. Valachii din Moravia și vlahii din Croația sunt români slavizați.

Numele de moldovean, dat românilor din Moldova, botezată astfel după râul Moldova, care izvorăște în munții bucovineni este la fel de origine germană și provine din goticul „molda” (în germană „molta”) = pulbere, (analog Prahova din slava „prach” = praf sau pulbere), ca și la râurile Moldava în Boemia și Mulde în Saxonia. Acest nume ne-a rămas, probabil, din timpul goților (vezi *Enciclopedia Română*, 1984).

Numele Moldova ca țară, apare sub forma Moldovlahia într-un document al regelui vlaho-bulgar Ioan Căliman Asan (1241).

Prin „molda” = pulbere, goții au ilustrat miriade de stropi fini de apă, ce plutesc deasupra numeroaselor cascade și praguri, care se găsesc în lungul albiei râului, formate din bucăți de stânci prăbușite de pe povârnișurile care înghesuie cursul acestei ape între Breaza și fundul Moldovei.

Istoricul C.C. Giurescu, arată că „moldova” în limba slavă, înseamnă – sinuos – cu cotituri; totuși radicalul „molda” pare a fi adoptat de slavi, tot din termenul gotic, „molda”, căruia i-au dat

alt înțeles, însă tot propriu acestui râu – cu cotituri – la fel cum au procedat cu radicalul gotic „buk” – buche = fag, pentru Bucovina.

Dar să revenim la bolohovenii noștri, valahi din Bucovina, asupra cărora ne dă informații prețioase cronica polonă a lui Długosz, scrisă în secolul al XV-lea, dar care conține multe tradiții vechi. În această cronică aflăm o mențiune a românilor în aceste locuri într-o împrejurare din anul 1070, cu prilejul alcătuirii unei oști din ruteni, pecenegi și valahi „cum Ruthenis, Pieczynegus et Walachis” de către ducele Viaceslav de Polack, împotriva regelui polon Boleslav.

Făcând o apropiere între această mențiune și cele ce amintesc pe „Blakumen” de către varegi, în trecerea lor de la Marea Baltică și Marea Neagră, străbătând teritoriul blahilor și informația ce o aflăm în cronica bizantină a lui Choniates, despre prinderea lui Andronic Comnenul în 1164 de chervangii vlahi la marginile Galiției, obținem argumente vrednice de crezare pentru a susține că Moldova de miazănoapte între Prut și Nistru aparținea poporului valach și nici un text din cronici românești sau străine nu confirmă interpretări ce se dau în zilele noastre de către vecini, când e vorba de urgisitul neam al valahilor.

Nu se intenționează prin aceasta să eliminăm bine cunoscutul fenomen de interpenetrație între români și ruteni ce se desfășoară încă din acele vremuri foarte vechi, atât etnografic, cât și demografic, ce a continuat în decursul veacurilor prin colonizări și emigrări de o parte și de alta a Nistrului, proces în urma căruia au rămas până astăzi multe elemente de populație ruteană la apus de acest fluviu și de populație românească la răsărit.

Între valahi și rutenii halicieni din nord au existat și perioade de bună vecinătate, știrbite adesea însă de unele evenimente ce se petreceau în acele vremuri între Ungaria, Boemia, Bavaria etc. Valahii, fiind mai mult ca sigur dependenți de coroana ungară, îi erau obligați, or aceste obligații nu erau de obicei favorabile sau plăcute principilor halicieni. O știre care confirmă această stare, ne redă cronica rimată a lui Ottokar de Styria, în care se vorbește de

un voievod român puternic, dar aflat în dependența unui „Herzog über wald”, numit Laszlo (în ungurește) voievodul Ardealului, (über wald – fiind traducerea numelui Transilvaniei). Acesta încredințează voievodului român pe Otto de Bavaria, pretendent la coroana Ungariei care căzuse în mâinile lui (1307). După un timp, Otto de Bavaria reușește să scape din lagărul voievodului român și fuge la Halici unde stăpânea ruda sa, principele Iurii (Gheorghe), gășind aici adăpost, iar de aici se întoarce în Bavaria.

Pentru a răzbuna privațiunea de libertate a rudei sale, principele Iurii de Halici năvălește în țara valahului, producând mult rău.

Voievodul valah de care e vorba după minuțioase cercetări s-a identificat în părțile de miazănoapte ale Moldovei, adică Bucovina, căreia i se mai zicea Țara Bolohovenilor, cu care Haliciul a mai purtat război cu treizeci de ani în urmă (1277), datorită căruia rutenii halicieni n-au putut veni în ajutorul regelui Boemiei și Moraviei împotriva Ungariei (acest război a fost de altfel impus valahilor de către regele Ungariei cu scopul de a împiedica pe rutenii din Halici de a ajuta pe regele Boemiei și Moraviei pornit pe cuceriri).

În afară de arătarea unei cauze provocatoare de război, între cele două voievodate vecine, valah și rutean, întâmplările povestite de cronică lui Ottokar de Styria mai au meritul că ne întăresc credința că voievodatul valah – considerat de istoriografi ca deosebit și mai vechi în partea de miazănoapte a Moldovei, la jumătatea secolului al XIII-lea, nu poate fi altul decât teritoriul ce se va numi peste un veac „Țara Sepenicului” sau „Șipenițului” din ținutul Bucovinei, un mic voievodat, care și-a făcut simțită acțiunea într-un conflict european, ce a preocupat centrul și răsăritul continentului.

Întemeierea Moldovei

Primele înjghebări ale statului român sau valah, precum era numit el în acele vremi ale secolelor IX-XIV, au fost măturate de furtuna tătărească din anul 1241, în urma căreia s-a întins în toată

Europa răsăriteană numai moartea, focul și ruina. După potolirea furtunii, valurile călăreților asiatici s-au retras din centrul Europei, din Austria, Silezia, Germania, Ungaria și Transilvania, sătui acum de prada bogată adunată, stabilindu-se în Moldova cu centrul de greutate în Bugeac.

Populația moldovenească, împrăștiată și adăpostită în ascunzișurile muntoase, unde horbota codrilor i-a ferit de ochii dușmanului dezlănțuit, a început să se întoarcă în vechile vetre pustiite, reluând munca de la capăt și întocmirea unei apărări față de cetele tătare care s-au mai învărtit pe meleagurile moldovene timp de un secol, nedând pas să se ajungă aici la o viață tihnită.

Din Bugeac, tătarii pătrund adesea prin trecătorile munților în Transilvania și regatul Ungariei, jefuind și maltratând populația, ducând pe mulți în robie.

În anul 1342, pe vremea regelui Ludovic I al Ungariei, voievodul Ardealului, Andrea, fiul lui Laczk, pornește cu o oaste din care fac parte și multe unități valahe din Maramureș, în frunte cu Dragoș, împotriva tătărimii neastâmpărate din Moldova.

Românii sau valahii luptă în primele rânduri, după cum ne informează cronicile, înfrâng hoardele tătare, iar pe conducătorul lor, principele Athlamos, îl prind și-l decapitează. În același timp românii iau multe „banderii” (cohorta militare) și tătari în robie, după cum relatează Ioan de Küküllö.

După înfrângerea și gonirea barbarilor „dincolo de Nistru și până la Crim”, regele Ludovic I, bucuros de ispravă, răsplătește vitejia maramureșenilor, dându-le în stăpânire ținuturile de pe valea Moldovei, pe care ei le-au cucerit și unde populația autohtonă valahă primi cu bucurie pe frații de același grai și lege, veniți de peste munți, eliberându-i de păgâni.

O atenție deosebită trebuie acordată recunoașterii de către regele Ludovic I a memorabilei izbânzi a românilor la nimicirea necruțătorului dușman al poporului maghiar. Această izbândă amintită în cronicile ungurești ale cronicarului Ioan de Küküllö, notarul regelui și contemporan evenimentelor, este singurul și

unicul cunoscut în toată istoria maghiară, care preamărește pe români, care au reușit nu numai să învingă hoardele tătare, dar i-au silit să se retragă peste Nistru în Crim (Crimeea), aducând liniște și pace nesperată regatului ungar.

Așadar, nu vânarea „hiarei bourului”, în urmărirea căreia Dragoș cu ai săi ajunge pe meleagurile Bucovinei, ucigând „hiara” pe malul apelor cristaline ale Moldovei și plăcându-i aici locurile, „scoate pe oamenii toți din Maramureș și-i aduce într-această nouă țară, cu câmpii deschise, cu ape curgătoare și codri deși, socotindu-le bune de hrană”, ci prin cucerirea acestei țări de la o fiară mai grozavă decât bourul – tătarii – invadatorul care nu se lăsa dus de pe aceste locuri, decât însoțit cu mare alai și îndemnat fără milă de ascuțișul coasei și a toporului valah, până dincolo de Nistru.

Vitejia românilor maramureșeni e totuși lesne de înțeles, dacă ne vom reaminti unele evenimente petrecute în trecut de pe vremea năpastei hune. Atunci resturile costobocilor, împreună cu o mare parte din triburile carpilor, au fost silit să-și părăsească așezările din părțile răsăritene și nord-răsăritene ale Carpaților din fața urgiei hune, căutându-și adăpost în ținuturile muntoase ale Maramureșului, locuite de frații lor.

Acum, uniți sub același sceptru al voievodului Andrea Laczk și a conducătorului lor, cneazul maramureșean Dragoș, au venit românii ungureni – precum ei însuși spuneau „să-și reocupe locurile și glia străbunilor”, o năzuință întipărită în inimile lor din tată în fiu și din generație în generație, de-a lungul timpurilor.

Descălecarea în legende

Știrile indigene, privind întemeierea Moldovei, au fost transmise posterității în haina mitului, în locuri „prea frumoase”, pe apa Moldovei. Și într-adevăr, descălecarea maramureșenilor, cât și înfiriparea principatului, au loc în cele mai frumoase și ferme-cătoare colțuri ale Bucovinei; o operă a sălbaticii arte a naturii montane. Codrii seculari, cu frunzișul des în alternanță cu cetina

aromată, cu poieni exuberante, stânci abrupte și care alocuri împodobite cu balcoane suspendate ascunse de frunzișul copacilor, iederă și mușchi, cu brodinare și pâraie gălăgioase, bancuri de pietriș și nisip în albiile râurilor, cu grohotișuri și bucăți de stânci, nefârșitele coturi ascuțite și prăpăstii înghesuite, sunt caracteristicile acestei văi de vis, căreia îi zice valea râului Moldova.

În această scenă montană impozantă și grandioasă, mai întâlnești peste tot și arta creată de hărnicia bucovineanului în sufletul căruia s-a zămislit și s-a dezvoltat în același timp gustul libertății și al frumosului.

Înzestrarea românului bucovinean din Moldova de Sus cu aceste daruri, pe lângă curajul și vitejia cunoscută, nu sunt poleiala superficială a civilizației, ci trăsăturile specifice de caracter ale acestor oameni crescuți liber în spațiul neîngrădit al țărișoarei lor, zisă Țara Câmpulungului, unde și-au dobândit libertatea cu secole înainte, încă pe vremea când luptau alături de voievozii sau cnezii săi și frații de sânge din țara Sepenicului sau Șipenițului pentru aceleași idealuri.

Vetrele grațioase din localitățile valahe muntenești din Bucovina ca: Moldova Sulița, Breaza, Fundul Moldovei, Humorul, Câmpulung, Vama, Pojorâta, Frasinul, Bucșoia îți surâd îmbietor, cum dai ochii cu ele. Și nu e de mirare că în cronică din Letopisețul de la Putna e scris: „Cu voia lui Dumnezeu, cel întâi voievod Dragoș, au venit ca vânător din țara ungurească de la locul și apa Maramureșului, vânând un zimbru pe care l-au ucis lângă apa Moldovei și s-au veselit acolo cu boierii săi și plăcându-i această țară au rămas într-însa și au descălecat țara cu românii ungureni și au domnit doi ani”.

Cea mai veche legendă indigenă cuprinsă în Letopisețul de la Bistrița, cât și versiunea originală din Letopisețul de la Putna, sunt mai restrânse, spunând doar atât: „în anul 6867 (1359) cu voia lui Dumnezeu s-au început țara Moldovei”. Cel dintâi Domn „Dragoș Voievod au venit din țara ungurească de la Maramureș, vânând un zimbru și au domnit doi ani”.

În schimb, *Cronica anonimă*, a treia ca vechime, scrisă în 1504, e mult mai amplă și începe cu tradiția descălecării, tot în „locuri prea frumoase”. Textul acestei cronici, tradus în românește din medio-bulgară, de Ioan Bogdan în anul 1895, glăsuiește precum urmează:

„La anul 6867 (1359) pornit-au din cetatea Veneției doi frați, Roman și Vlahata, ce erau de legea creștinească și fugeau de goana ereticilor împotriva creștinilor și ajuns-au la locul ce se cheamă Vechiul Rîm și și-au zidit sieși cetate după numele lor, Roman, și și-au trăit traiul, el și neamul lor, până ce au trecut «Formos» papă de la pravoslavie la latenie.

Și după despărțirea legii lui Hristos și-au zidit latinii o nouă cetate și i-au pus numele Noul Rîm și au chemat pe Romanenii la sine în Latinie, în Noul Rîm; dar Romanenii n-au venit, ci au început lupta mare cu dâșii și nu s-au despărțit de legea creștinească. Și de atunci încoace au fost mereu în luptă unii cu alții până la domnia lui Vladislav, craiul unguresc. Iar Vladislav craiul era nepotu de frate al lui Sava, arhiepiscopul sârbesc și fusese botezat de dânsul și se ținea de legea creștinească înlăuntrul inimii sale, după vorbă și după podoabele crăiesci era latin.

Și în vremurile lui Vladislav craiul s-au pornit cu război împotriva unгурilor, tătarii cu cneazul lor Neimet din locurile ocupate de ei la apa Prutului și de la apa Moldovei și au trecut peste munții cei înalți din Ardeal și țera ungurească și au ajuns la apa Moreșului și s-au oprit acolo. Auzind Vladislav, craiul unguresc, de năvala tătarilor, trimise îndată la Rîm, la împărat și la papă, să-i vie în ajutor; trimise și la vechii Rîmleni, de legea grecească și la Rîmlenii noi de legea latinească. Atunci s-au unit noii Rîmleni cu vechii Rîmleni și au venit la țeara ungurească spre ajutor craiului Vladislav.

Dar noii Rîmleni au trimis în taină craiului Vladislav scrisoare în care scria: «Marelui crai Unguresc Vladislav. Vechii Rîmleni sînt în luptă cu noi din pricina legii, căci n-au voit să treacă cu noi la legea nouă latinească, ci trăiesc în legea grecească în vechiul

Rîm. Iar acum au venit cu toții împreună cu noi spre ajutorul teu, lăsându-și în vechiul Rîm numai femeile și copiii cei mici. Iar noi suntem de aceeași lege cu tine, prietinelor tăi suntem prietini, dușmanilor tăi dușmani; deci ai face bine, dacă i-ai trimite pe ei înaintea tuturor celorlalți oameni împotriva tătarilor, că doară vor cădea cu toți în luptă; iar dacă Dumnezeu îi va feri de Tătari, să-i lași în țara ta, ca să nu se mai întoarcă în vechiul Rîm, iar pe femeile și copiii lor îi vom lua în legea noastră latinească».

Și nu după multă vreme s-au dat lupta mare între Vladislav craiul unguuresc și între Neimet, cneazul tătăresc la apa Tisei; și mai întâi de toți au intrat în luptă vechii Rîmleni, după ei Ungurii mulți și Rîmlenii cei de legea latinească, și au bătut pe tătari mai întâi vechii Rîmleni, apoi Ungurii și Romanenii, și n-au pierit mulți dintre vechii Rîmleni.

Vladislav, craiul unguuresc foarte s-au bucurat de acest ajutor dumnezeesc, iar pe vechii Rîmleni i-au cinstit și i-au miluit foarte pentru vitejia lor și le-au arătat apoi scrisoarea noilor Rîmleni, ce i-au fost scris-o aceștia de ei și femeile lor, și i-au chemat la sine în slujbă, ca să nu se mai întoarcă în vechiul Rîm și să piară de mâna noilor Rîmleni. Văzând ei scrisoarea crăiască n-au crezut, ci s-au rugat de crai să le îngăduie a trimite oameni, care să caute și să vadă dacă mai trăiesc ori nu în vechiul Rîm femeile și copiii lor. Și s-au dus soli și s-au întors curând și le-au spus: cetatea voastră, vechiul Rîm e derămată, iar pe femeile și copiii voștri, i-au luat noii Rîmleni în legea lor latinească.

Atunci s-au rugat de craiul Vladislav să nu-i silească a trece la legea latinească, ci să-i lase a trăi în legea lor creștinească, în legea grecească, și să le dea pământu de trai. Iar Vladislav craiul, cu mare bucurie i-au primit și le-au dat pământu în Maramoreș, în apele Moreșului și Tisei, locul ce se cheamă Criș, și acolo s-au adunat și s-au așezat Rîmlenii, și trăind acolo, au început a-și lua femei unguoroaice de legea latinească și a le întoarce la legea lor creștinească și astfel trăiesc până astăzi.

Și era între ei un bărbat cu minte și viteaz cu numele Dragoș

și s-au pornit odată cu tovarășii săi la vânat de fiare sălbatice și au dat pe sub munții cei înalți de urma unui zimbru și s-au dus pe urma zimbrului la niște șesuri și «prea frumoase locuri» și au ajuns pe zimbrul la țărnul unei ape, sub o răchită, și l-au ucis și s-au ospătat din vânatul lor.

Și le-au venit de la Dumnezeu gând în inima lor, să-și caute loc de trai și să se așeze acolo, și s-au unit cu toții și au hotărât să rămâie acolo, și s-au întors îndărăt și au povestit tuturor celorlalți de frumusețea țării și de apele și de izvoarele ei, ca să se așeze și ei acolo; și le-au plăcut tovarășilor lor gândul acesta, și au hotărât să meargă și ei unde fuseseră tovarășii lor, și au căutat să-și alegă loc căci de jur împrejur era pustiu, iar pe la margini tătarii rățăcitori cu turmele, și s-au rugat apoi de Vladislav, craiul unguesc să le dea drumul, iar Vladislav craiul cu mare milostivire i-au lăsat să plece.

Și plecat-au din Maramoreș cu toți tovarășii lor și cu femeile și cu copiii lor peste munții cei înalți, și tăind pădurile și înlăturând petriile, trecut-au munții cu ajutorul lui Dumnezeu și venit-au la locul unde Dragoș omorâse zimbrul, și le-au plăcut locul și s-au așezat acolo și și-au ales dintre dânșii pe un om înțelept, cu numele Dragoș și l-au numit sieși domn și voievod.

Și de atunci s-au început cu voia lui Dumnezeu Țara Moldovenească.

Iar Dragoș voievod au descălecat întâiul pe apa Moldovei, mai apoi au descălecat locul Baia și alte locuri de-a lungul apelor și izvoarelor, și și-au făcut pecete domnească pentru toată țara un cap de zimbru. Și au domnit Dragoș voievod doi ani”.

În această cronică anonimă sunt amintiți în primul rând frații Roman și Vlahata, considerați ca străbuni eponimi ai românilor sau vlahilor. Aceste personaje fictive, purtând numele poporului, așa cum se numea el însuși, exprima pe lângă ideea originii române a vlahilor și acela a continuității lor din romanii antici, pentru că vlahii apar în vremuri cu mult înaintea hunilor.

Așezarea în timp a vlahilor în Maramureș arătată în cronică, e pusă prin anacronism odată cu întemeierea principatului

Moldovei. În al doilea rând, cronica amintește de Formosus, papă între anii 891–896, pe timpul căruia urmașii lui Roman și Vlahata, adică românii sau valahii s-au despărțit de latini, râmlenii vechi și râmlenii noi, și de biserica romană.

Izvoare istorice dovedesc că românii aparțineau dintru început de biserica romană. D. Onciul își bazează afirmația categorică pe următoarele considerente:

– Terminologia creștină română este de origine latină (cu modificările proprii foneticii românești).

– Propagatorii creștinismului în părțile nord-dunărene, provin mai ales din provinciile cu episcopate latine și supuse Romei. Este de învederat că ei l-au răspândit în forma latină.

– Primele rădăcini creștine din Dacia s-au întărit prin comunitatea romană din sudul Dunării, imediat după așezarea slavilor și bulgarilor în țările dunărene ale peninsulei Balcanice, locuită până atunci numai de populația romanică.

– La începutul secolului al IX-lea sunt aduși de bulgari în Dacia un mare număr de captivi-civili creștini romani, care duc o vie propagandă creștină latină, propagandă, care a început să atragă chiar pe bulgari.

– Regele bulgar Boris, trimite soli la papa Nicolae I pentru a-i numi un patriarh pentru Bulgaria. Papa îi trimite pe episcopii Formosus și Paul, însoțiți de un mare număr de preoți. Aceștia introduc în Bulgaria ritul latin, iar preoții greci de rit bizantin au fost scoși cu forța din țară.

Faptele de mai sus pun mai presus de orice îndoială că românii au primit creștinismul în forma latină și numai datorită faptului că papa Andrei II, urmașul papei Nicolae (decedat în anul 867) a refuzat a numi pe Formosus arhiepiscop al imperiului bulgar, cauză care a provocat ruperea lui Boris de biserica din Roma și întoarcerea lui la biserica grecească, antrenând și pe români, cuprinși în mare parte sub influența imperiului bulgar, despărțindu-i astfel de biserica romană, odată cu bulgarii, trecând la ritul pravoslavnic.

Cum întâmplarea coincide cu marea schismă ce a avut loc

atunci în biserica creștină, sinodul ecumenic ținut în anii 867–870, la Constantinopol, influențat de numărul mare de delegați bizantini, a hotărât apartenența Bulgariei și a țărilor de sub influența ei de scaunul patriarhal bizantin din Constantinopol de rit grec.

Ritul grec fu în curând și el înlocuit cu ritul slavon, iar Bulgaria devine centrul principal pentru răspândirea ritului slav în țările vecine, cuprinzând și toată Dacia, adică Ardealul, Țara Românească, Moldova și părțile răsăritene ale Ungariei.

Deci prin bulgari și odată cu dâșii, românii au fost despărțiți de biserica romană, de la dâșii am primit limba slavonă în biserică și stat, care domina apoi viața noastră intelectuală până în secolul al XVII-lea.

Așa ne-a fost destinul, iar papa Formosus, are rolul istoric și un raport foarte apropiat cu faptul despărțirii noastre de biserica romană cărei aparțineam dintru început.

Frații eponimi, Roman și Vlahata, sunt în schimb personaje legendare, în contrast cu papa Formosus, iar valoarea lor istorică nu trebuie căutată în existența lor reală. Amintirea lor e indiciul unei stări de spirit populare transpuse în cronică de către autor anonim.

A treia mențiune din cronică anonimă privește pe Vladislav sau Laslău (ung. László) craiul unguuresc, în timpul căruia tradiția pune descălecatul lui Dragoș în Moldova. În el recunoaștem pe bravul și războinicul bărbat Andrei, fiul lui Latzk, voievodul Ardealului, numit în documente și Andreas Latzk (diminutiv din Ladislau), adevărat ca voievod și deci nu vreun rege Ladislau, caută să fie „craiul Laslău” al mitului, care obține victoria asupra tătarilor în Moldova pe vremea regelui Ludovic I al Ungariei (1342–1382).

Învingător asupra tătarilor, el a primit în limbajul tradiției populare atributul de „crai”, cuvânt utilizat în graiul popular și în înțelesul de prinț (crăișor), nume aproape corespunzător rangului său de voievod al Ardealului. Asemănarea numelui al doilea Latzk sau László, cu cel al regelui Ludovic, numit unguurește Lájos, a

înlesnit confundarea voievodului cu craiul.

În versiunea unghurească din cronică lui Ureche, craiul Laslău nu era privit drept rege, ci avea atributul de „vărhovnic”, adică superior, titlul determinat ca mai mare peste oaste sau țară, cum era Andrea Latzk în expediția contra tătarilor și ca Voievod al Ardealului.

Andrea era nepot de frate al arhiepiscopului sârb Sava.

În privința cneazului tătar Neimet, prins și decapitat de râmlenii vechi, este acel „Athlamos”, conducătorul oștirii mongole, așezate în Buceag, care s-a opus maramureșenilor, care traversau munții pe la Rodna, Cârlibaba, Iacobeni pe valea Moldovei. Urmărindu-i pe tătari, Laslău ajunge până la Roman, la apele Siretului, unde văzând cum se înecau fugarii mongoli îngroziți de râmlenii vechi, craiul zice pe unghurește „seretem! seretem!”, ceea ce înseamnă „așa îmi place, așa îmi place”. Legenda zice că de atunci până azi apa aceea se numește apa Siretului.

În ultima parte, cronică anonimă tratează așezarea românilor maramureșeni, a lui Dragoș, într-o „nelocuită și încântătoare”, întemeind aici principatul, având ca stemă capul zimbrului ucis, care de altfel era vechea stemă a Maramureșului, cu deosebire că nu capul de zimbru, ci un cap de bour împodobește emblema Maramureșului, Moldovei și a Bucovinei și nu cum eronat s-a crezut, datorită confuziei ce se face de popor și cu atât mai mult într-o narațiune, între zimbru și bour; dar în privința țării nelocuite sau cum arată cronică „pustie”, basmul e fără temei real și are ca scop să arate lipsa oricărei opuneri din partea românilor localnici tot maramureșeni, stabiliți aici de acum două secole.

Aceste trei cronici vechi sunt urmate de altele mai târzii, scrise în românește, dintre care una de Grigore Ureche (1641) și alta de Miron Costin și de fiul său Nicolai.

Dintre cronicile străine, care ne transmit aceleași mărturii despre întemeierea statului moldovenesc merită a fi amintită cronică istoriografului contemporan cu evenimentele, Ioan de Küküllò, notarul regelui Ludovic I al Ungariei. Iată ce scrie acest notar:

„În timpul acestuia (Ludovic) a trecut Bogdan, voievodul românilor din Maramureș, întrunind românii acestui district, pe taină în țara Moldovei, care era supusă coroanei ungare, dar din cauza vecinătății tătarilor, de mult timp părăsită de o mare parte de locuitori, și deși el a fost adeseori împresurat de oștirile acestui rege, totuși, crescând numărul românilor locuitori în aceea țară, ea s-a deslățit constituindu-se în principat”.

Afirmația lui Küküllò este falsă în ceea ce privește faptul că țara era părăsită de locuitori, căci existau dovezi, precum el însuși o afirmă, că mulți localnici s-au alipit oștirii lui Bogdan, luptând împotriva ungurilor ce-l susțineau pe Balc.

Observăm că istoriograful Küküllò nu amintește de descălecarerea lui Dragoș în Moldova, nici de domnia sa și a fiului său, ci îl consideră pe voievodul Bogdan ca prim voievod al acestui teritoriu și aceasta nu din motivul că nu l-ar fi cunoscut, ci fiindcă atât Dragoș, cât și fiul său Sas și nepotul Balc, erau supușii credincioși ai coroanei ungare. În schimb, Bogdan, voievodul Maramureșului, care datorită neînțelegerilor pe teme religioase și a maghiarizării românilor sub stăpânirea lui Ludovic, voievodul Maramureșului, nu se apleacă regelui, ci părăsește voievodatul său, supus și el coroanei, și venind în Moldova, gonește pe oamenii săi, pe susținătorii lui Dragoș, ocupându-i locul după numeroase lupte. Datorită acestui fapt, el e considerat rebel și răzvrătit, iar regele Ludovic nu-l poate aduce la supunere cu nici un chip.

Urmașii lui Dragoș, înfrânți de Bogdan, se întorc în țara ungurească, unde regele le oferă posesiunile părăsite de Bogdan, denumit „rebelul notoriu”.

La început, pe vremea lui Dragoș și Sas, principatul Moldovei se întindea numai asupra părții de nord-vest al Moldovei între Prut, Siret, Bistrița la revărsarea ei în Siret și era considerat ca „pars adnexa” a Ungariei și nu forma un stat propriu zis. De abia după ocuparea principatului de către Bogdan (1349), adevăratul întemeietor al Moldovei, țara se extinde de la Carpați până la Mare și de la Nistru până la gurile Dunării, numindu-se și Bogdania.

Deci, cu Dragoș „s-au început țara Moldovei”, precum spun cronicile noastre, însă Bogdan e întemeietorul principatului ca stat independent. Dragoș este începătorul, iar Bogdan îndeplinitorul întemeierii. Maramureșul este izvorul românilor moldoveni, iar Bucovina inima și leagănul Moldovei.

Localitățile bucovinene ca Dragoș, Drăgășanca de pe „Câmpul lui Dragoș” și-au păstrat numirea până în zilele noastre și amintesc de primul voievod al Moldovei. Tot aici în Bucovina, Dragoș și-a înălțat o bisericuță din lemn în satul Volovăț (5 km la sud de Rădăuți) în care se crede că a fost înmormântat. Această bisericuță a fost mutată în anii de domnie ai lui Ștefan cel Mare la Putna, în incinta cimitirului din spatele bisericii parohiale din Putna, unde e privită și admirată zilnic de mulți vizitatori, ca o imagine depărtată, ca o amintire între mormintele potopite de flori, făcute și vopsite de Dumnezeu.

După doi ani de stăpânire Dragoș moare (1345), urmat de fiul său Sas care, fiind bătrân și el, nu domnește decât patru ani, lăsând moștenirea unicului său fiu Balc, care însă nu mai domnește, fiind surprins și gonit de Bogdan.

Bogdan și testamentul său în ctitoria de la Rădăuți

Bogdan, care întruchipa aspirațiile românești, s-a răzvrătit. Revolta valahilor a fost înăbușită, oamenii pedepsiți, iar voievodul scos de sub sceptrul regal, ca nesupus notoriu.

Nemaiavând ce face, Bogdan, însoțit de fiii săi, rudele și mult popor maramureșean, părăsește voievodatul în care a fost mazilit și intră în Moldova în orașul Siret, capitala Moldovei, chiar în ziua încetării din viață a voievodului Sas. Balc sau Drag, fiul lui Sas, ca urmaș, nu poate rezista cu lupte în fața oștirii lui Bogdan și se retrage în Maramureș unde primește moșiile rebelului Bogdan.

În luptele ce s-au dat, Bogdan e întărit cu oastea valahă a cnezilor din Bucovina, cunoscută ca fiind foarte războinică, cu ajutorul cărora învinge pe supușii credincioși ai lui Ludovic și întemeiază pe teritoriul cucerit cu sabia statul independent al Moldovei.

El stăpânește această țară, denumită și Bogdania, șaisprezece ani (1349–1365), în care timp scoate prima monedă moldovenească care poartă inscripția „Moneta Moldaviei – Bogdan Voievoda”. Zidește mănăstirea Rădăuți din care în prezent a rămas numai biserica, căci restul acareturilor construite la timpul său au fost distruse. În această biserică e și înmormântat vrednicul domnitor Bogdan. În ctitoria lui Bogdan a fost instalată ulterior episcopia ortodoxă, înființată de Alexandru cel Bun.

Inscripția de pe mormântul lui Bogdan a fost pusă de Ștefan cel Mare, fără indicarea anului morții și e numit voievodul Bogdan cel Bătrân.

Ctitoria lui Bogdan în Rădăuți este una dintre primele lăcașe sfinte din Bucovina. Ea se înalță în mijlocul unei ogrăzi neîngrădite azi, pe un preș de iarbă, cu zidurile în culoarea fildeșului, deasupra cărora urcă acoperișul de șită, drept și ascuțit, aidoma unei carene de vapor cu fundul răsturnat. Biserica dă o imagine de putere, de bătrânețe și liniște, rămasă fără clientelă din alte vremi. Acest lăcaș de rugăciune, poate cel mai vechi din Moldova, răspândește în jur un aer de pace și pietate și pe care nu-l tulbură forfota vie de pe strada Bogdan ce mărginește curtea spre răsărit, nici fluierul trenurilor de pe linia ferată ce o mărginește spre miazănoapte.

Acoperișul de șită își desfășoară streșinile largi, ocrotitoare, peste zidurile înalte, sprijinite de zece contraforturi zdravene. Bogdan, ziditorul biserici, a croit-o mai scurtă de cum o vedem acum; pridvorul a fost adăugat de Alexandru Lăpușneanu în anul 7067 (1559) precum ne confirmă slovele dăltuite pe o pisanie în limba slavonă de lângă ușa de la intrarea de miazăzi. Acoperișul n-avea o creastă în linie dreaptă, cum o are astăzi, ci era tăiat în două de turla naosului ca la toate bisericile de altă dată a Moldovei.

Înăuntru, biserica înveșmântată cu picturi afumate, închide între lespezile pardoselii bolțile înnegrite și zidurile ce despart tinda de pronaos și naos, un aer încărcat de mirosul de tămâie și lemn. În naos sunt șapte morminte. La dreapta altarului, lipit de

zid și ridicat mult deasupra netezimii pardoselii, ca toate mormintele domnești e blocul zidit pe groapa lui Bogdan I. În prelungirea mormântului lui Bogdan este mormântul lui Lațcu voievod (1365–1373). Ceva mai departe este o lespede topită în pardoseală și cu pisania ștearsă. Se crede că sub ea e cenușa Doamnei Maria, soția lui Bogdan I, o polonă catolică.

Faptul că fostul voievod al Maramureșului, apoi al Moldovei, ținea pe o catolică dovedește că nu atât ura împotriva acestei credințe îl făcuse pe Bogdan să se răzvrătească împotriva regelui său, cât metoda ce o aveau conducătorii maghiari de a deznaționaliza pe români.

În privința locului de veci există contraverse și mulți istoriografi susțin că nu Doamna Maria este cea care zace în acest mormânt, ci Doamna Ana, soția lui Lațcu – o ortodoxă din Ardeal, care odihnește aici.

În stânga altarului sunt mormintele lui Ioan Ștefan Voievod, apoi a lui Roman Voievod, Bogdan, fratele lui Alexandru cel Bun și Bogdan II, tatăl lui Ștefan cel Mare, ucis de Aron Vodă.

Pronaosul adăpostește trei morminte. În stânga este lespede așezată de Ștefăniță Vodă, pe mormântul mamei sale Stana, alături, mormântul strămoșei sale cneajna Anastasia, fiica lui Lațcu Voievod.

În dreapta pronaosului, o lespede ștearsă de pași, care acoperă mormântul episcopului Ioanichie al Rădăuților, mort în anul 1504.

În tindă zac oasele răposatei Maria, jupâneasa logofătului Alexa Niculescu, de la Țara Românească, decedată în Rădăuți în anul 1770.

În altarul bisericii e așezată, de Bogdan al III-lea cel Orb, o lespede de piatră pe zidul din stânga și care cuprinde o dorință și în același timp un testament al său, care glăsuiește precum urmează:

„Iată eu robul lui Dumnezeu, Io Bogdan Voievod, domnul țării Moldovei, a plăcut domniei mele din inimă cinstită și din voia noastră și ne-am sfătuit cu rugătorul nostru chir Pahomie, episcopul de Rădăuți, și am rânduit pentru sănătatea noastră și

mântuirea sufletului domniei mele și am dat mitropoliei noastre din Rădăuți, unde este hramul Sfântului Ierarh și făcător de minuni Nicolae, 800 sloți, iar Episcopul nostru Pahomie sau ori și pe cine îl va alege Dumnezeu episcop în mitropolia noastră și acești episcopi după moartea lui, să ne slujească toți în toată viața noastră cât ne va da Dumnezeu să trăim, în fiecare an, în Duminica purtătoarelor de mir, seara, un paraclis și dimineața – dumnezeiasca liturghie cu toți preoții, iar după viața noastră, cât ne va da Dumnezeu, au să ne facă în fiecare an, seara, parastas și dimineața liturghie, pentru mântuirea noastră. Și dacă ar îndrăzni cineva să nu îndeplinească dania noastră, va trebui să răspundă la înfricoșata judecată a lui Hnstos. În anul 7023 (1514) luna Decembrie 8”.

Porunca voievodului nu este uitată și se îndeplinește în fiecare an, cu toate că biserica a devenit monument istoric.

Din zidurile ce au împrejmuit pe vremuri lăcașul n-a mai rămas nici o urmă.

Tumul clopotniței a fost înălțat de abia în 1781, în timpul stăpânirii austro-ungare.

Tainițele din podul bisericii, înzestrate cu locuri de tragere pe sub streșini au fost astupate cu zidărie și tencuite, astfel că nu se mai recunoaște că ar fi existat cândva.

Lipsa odoarelor vechi este o dovadă că jefuitorii s-au abătut și aici între bătrânele ziduri, pe care le-au despuiat de bogățiile lăsate de voievozi și credincioși.

În timpul stăpânirii austriece, casele cu chiliile din jurul bisericii, destinate călugărilor și claselor de școli, adăposteau slujbașii hergheliei de cai ai oștirii bicefale. Clopotele nu aveau voie să mai fie trase pentru a nu speria caii și să nu tulbure somnul slujbașilor.

De Paști, credincioșii își aduceau pasca și ouăle roșii să fie după datină binecuvântate de preoți, însă n-aveau voie să le așeze în curtea din jurul bisericii, căci acolo erau plimbați caii hergheliei.

Pălimarului nu-i era îngăduit nici să scoată apa pentru treburile religioase din fântâna curții episcopale, intrată în stăpânirea directorului grajdurilor.

Urmașii lui Bogdan

Întemeietorul principatului Moldovei independente a descălecat în noul său voievodat la o vârstă destul de înaintată, putem zice chiar bătrân, la fel și soția sa de origine polonă, o catolică convinsă.

Cei doi copii ai lor, fiul Lațco (Vladislav), cât și fiica Margareta sau Mușata, cum mai era numită, sunt educați sub influența mamei catolice cu toate că Lațco a fost botezat ortodox, după credința tatei și Mușata, catolică după mama. Bătrânul Bogdan nu dădea prea mare importanță acestui fapt, și nu atât ura propriu zisă împotriva catolicizării populației i-a îndemnat inima lui Bogdan să se răzvrătească contra regelui Ludovic, ci precum am văzut, împotriva deznaționalizării românilor în regatul ungar, atrași de avantajele materiale oferite convertirilor și renegaților, ceea ce făcea ca numărul românilor să se reducă.

Mușata sau Margareta se mărită cu voievodul bolohovean Ștefan al „Țării Sepenicului”, voievodat independent, nefăcând parte încă din Moldova. Din această căsnicie rezultă trei fii, botezați în credința ortodoxă după tatăl lor.

Lațco ia în căsătorie o româncă ortodoxă din Ardeal, căreia din păcate istoria nu-i cunoaște numele. După încetarea din viață a lui Bogdan, Lațco îl urmează la tronul Moldovei. Prima măsură ce o ia, fiind influențat de maica sa, cât și datorită presiunilor și făgăduielilor venite de la Roma, înființează la Siret o episcopie catolică și mută în același timp și capitala de la Rădăuți la Siret.

În timpul stăpânirii lui Bogdan propaganda misionarilor minoriți pe teritoriul Moldovei pentru catolicizarea populației valahe a încetat, dar odată cu instalarea lui Lațco, activitatea propagandistică renaște cu o intensitate sporită, iar călugării minoriți Nicolai de Melsak și Paul de Schweidnitz îl conving pe însuși voievodul țării să treacă la catolicism, care în anul 1371, cu o seamă de boieri și mai mult popor, trec în mod solemn la biserica romană.

Lațco, îmbrățișând noua credință, era și firesc să caute a-și converti și soția, o româncă ortodoxă după cum știm. Însă această

femeie nu se lasă convertită în nici un chip, împotrivindu-se cu fermitate și hotărâre atât intențiilor soțului, cât și numeroșilor călugări sfătuitori ce o înconjurau. Ea se împotrivi însuși papei, care cu mâna lui îi scrisese o scrisoare la care Doamna răspunse că ea nu se leapădă de legea străbunilor.

Dârzenia și hotărârea acestei domnițe a determinat ca singurul ei copil pe care l-a avut cu Lațco să rămână ortodox, cu toată împotrivirea soțului.

Totuși se pare că convingerea lui Lațco în credința catolică, nu era chiar atât de puternică. Alte motive mai temeinice l-au îndemnat la acest act; în primul rând un motiv de ordin politic, crezând că sub scutul Romei să asigure țării sale amenințate de unguri și poloni, o dezvoltare mai priincioasă și să-și îndrepte situația față de acești vecini puternici, apoi dobândirea în acest mod a neatârării bisericești față de episcopatul de Halici, obiective care prezentau un pas hotărâtor pentru asigurarea independenței țării, politice și bisericești.

În al doilea rând, a fost motivul personal, care consta în speranța de a se despărți de soția sa pe motiv că nu avea moștenitori bărbați. Papa nu i-a acordat acest lucru arătându-i că taina căsătoriei este sfântă și nu poate fi desfăcută.

Șubrezenia în credința catolică la Lațco apare de altfel înainte de a deceda când își exprimă ultima dorință prin care cere să fie înmormântat în biserica ortodoxă din Rădăuți alături de tatăl său și nu în cea catolică din Siret, ctitoria voievodală.

Lațco moare în anul 1373 la Siret și nu are alți moștenitori decât pe singura fiică Anastasia, ortodoxă ca și mama ei. După obiceiurile de atunci nu se îngăduia ca o femeie să ocupe tronul, dar nici ca moștenirea să treacă în mâini străine atâta timp cât mai curge în vinele cuiva sângele foștilor stăpânitori. Ca atare Anastasia trebuia grabnic măritată și aceasta cu un vlăstar de viță domnească și să fie de credință ortodoxă, căci asupra acestei din urmă condiții, veghea cu mare strășnicie mama ei. Ea peți pentru fiica sa pe Iuga Koriatovici din Podolia, fiul ducelui Lituaniei.

Probabil că acest Iuga ocupa scaunul voievodal al Moldovei între anii 1373–1375, însă pe o durată foarte scurtă, cronicile moldovenești nu pomenesc nici un cuvânt despre el, iar istoricii noi neagă existența lui; pe de altă parte după pomelnicul domnilor de la mănăstirea Bistrița, în urma lui Lațcu este pomenit ca voievod Ștefan sau Costea, întemeietorul neamului Mușat.

Dacă Iuga a domnit sau nu, nu are prea mare importanță, faptul care interesează este că din căsnicia lui a rezultat o fiică care va transmite mai departe sângele domnesc al Bogdăneștilor pe linia feminină. Această fiică poartă același nume Anastasia ca și al maicii sale și se mărită cu Roman, fiul Mușatei sau Margaretei, sora lui Lațco, măritată cu Ștefan voievodul Sepenicului.

Prin căsătoria lui Roman cu Anastasia s-a stabilit o legătură de rudenie între noua și vechea casă domnitoare, cunoscută în istoria noastră sub numele generic de dinastia Mușatinilor.

În anul 1375, doi ani după Lațco, în care timp scaunul domnesc al Moldovei a fost ocupat de Iuga Koriatovici sau Costea, probabil de amândoi la intervale mai mici sau mai mari, este chemat pe tron Petru I, primul fiu al Mușatei și al lui Ștefan al Sepenicului, și care după moartea tatălui său a devenit și voievodul Sepenicului, se pare din anul 1359; în această vreme voievodatul lui era încă independent nefăcând parte din cel al Moldovei.

Moldovenii, nesiguri de voievozii lor din ultimii doi ani, l-au rugat pe Petru să le fie și lor domn, fiind și rudă de sânge cu Bogdan – ca nepot de soră și văr drept cu Anastasia, fiica lui Lațco. Petru acceptă și unește voievodatele, creând adevărata țară a Moldovei, care timp de peste patru secole și-a păstrat integritatea și o relativă neatârnamare, după care au urmat cunoscutele dezmembrări și succesivele răpiri de teritorii ce persistă ani la rând cu mici intercalări de perioade de revenire la țara-mamă.

Odată cu așezarea lui Petru la cârma Țării Moldovei, el se mută la Siret, unde îl urmează și maica sa Mușata și cei doi frați mai mici Roman și Ștefan.

După această mutare a casei domnitoare a mușatinilor la Siret,

Țara Sepenicului își pierde din însemnătate și odată cu aceasta dispare ultimul voievodat bolohovean cu organizație politică deosebită, care împreună cu voievodatul Câmpulungului, absorbit și el mai devreme de voievodatul moldovenesc, formează primele nuclee ale viitoarei Moldove. Astăzi teritoriul acestui voievodat valah nu mai face parte nici din Țara Românească, nici din Moldova, fiind ocupat o dată cu alte teritorii moldovene de către URSS în urma notei ultimative din 26 iunie 1940.

Țara Sepenicului și cetatea Hmielov

Pe vremea lui Burebista și Decebal, acest ținut cuprins între Prut și Nistru din Nordul Bucovinei a fost patria Costobocilor și Carpilor, triburi dace. Din anul 107 e supus de romani, care se retrag de aici, lăsând doar câteva posturi de supraveghere. După câteva decenii vin și se așează aici bastarnii germanici, apoi vizigoții, care izgonesc cu lupte crâncene pe bastarni. Vizigoții sunt la rândul lor izgoniți, atunci și cea mai mare parte a populației aborigene valahe se refugiază în munți spre țara Mureșului, locuită de valahi.

Din puțina populație ce a rămas pe loc și a supraviețuit popoului hun, cât și generațiile lor viitoare, care au reușit să scape masacrelor barbare, au fost găsiți de valahii care s-au reîntors după secole din Ardeal și Maramureș, nevrând să rămână sub stăpânirea maghiară, ce-și extindea ocupația peste Transilvania. Populația autohtonă, găsită aici, împreună cu cea revenită din Ardeal și Maramureș de același neam, se reînfrățește, formând poporul bolohovean.

Din cnezatele bolohovene, unite probabil mai multe la un loc, s-au format acele două voievodate românești, Câmpulung și Sepenic, găsite aici în Bucovina de descălecătorii ungureni-români, Dragoș și Bogdan.

În ultimul timp se fac săpături la Suceava unde se pare că ar fi existat un al treilea voievodat valah.

Țara Sepenicului, despre care vrem să vorbim aici, a fost numită

astfel după localitatea Sepenic, din apropierea satului Lujeni la cca 5 km de granița Pocuției, stăpânită în secolul al X-lea până la al XIII-lea de bolohoveni, iar în secolul al XIV-lea, de Regatul Polon.

Granițele țării Sepenicului pe timpul voievodatului, cât și a secolelor următoare erau bornate către apus pe apele Colacinului, un afluent al Prutului, și apele Serafinețului, un afluent al Nistrului. Hotarul pe aceste pâraie a fost oficializat în anul 1433 și recunoscut de poloni ca existent din vremuri de demult; de atunci el a fost mereu reînnoit. Pârâul Serafinețului a dat numele său și localității Serafineț, care formează hotarul între Moldova românească și Țara Polonă.

Dimitrie Cantemir în a sa *Discriptio Moldaviae* amintește de apele Serafineț, Colacin și Ceremuș, care formează hotarul între țările Moldovei și Poloniei; ulterior în anul 1782, la întrebarea generalului austriac Enzenberg adresată Divanului Moldovei referitor la acest hotar, Divanul îi dă următorul răspuns: „Hotarele Moldovei mai înainte, zic boierii moldoveni, după știință au fost până la Serafineți de către Horodenca și pârâul Serafinețului până la Nistru și din întâmplările turburărilor s-au lătit leșii cu stăpânirea”.

Hotarul de sud al țării Sepenicului este mai puțin cunoscut. Prutul ar fi putut forma hotarul firesc. Dar cetatea Ceciun, astăzi Țețina, este situată la sud de Prut, deci Prutul n-a fost râu de hotar și faptele ne silesc să admitem că Țara Sepenicului se întindea și pe malul drept al Prutului, probabil până la râul Siret, adică până unde se întindea inițial Moldova lui Dragoș și probabil forma pe vremuri și mai vechi hotarul între țara Sepenicului și a voievodatului Câmpulungean sau sucevean, dacă acesta din urmă exista.

La răsărit, hotarul este cunoscut pe linia care despărțea ținutul Cernăuților de raiaua de mai târziu a Hotinului. Hotinul se amintește, ce-i drept, în jumătatea întâia a secolului al XV-lea, în legătură cu țara Sepenicului, dar el nu a făcut parte din această țară. A avut loc numai cedarea lui polonilor, odată cu țara Sepenicului.

Țara Sepenicului, unită în 1375 cu Moldova, nu putea să rămână

mult timp cu vechea ei organizare politică. Întâi ea și-a pierdut independența și a fost lipsită de familia stăpânitoare. Aceasta a schimbat Sepenicul cu Suceava după o scurtă ședere la Siret. Pentru localitatea Sepenic timpul de glorie a trecut, ea a devenit capitala unei mici regiuni a țării Moldovei. Afară de pierderea independenței, țara Sepenicului nu suferi nicio schimbare mai însemnată pe timpul primilor Domni din familia Mușat. La anul 1395, Ștefan Mușat este gata să cedeze Poloniei Țara Sepenicului, cedarea însă nu a avut loc. După 5 ani, fiul lui Petru Mușat promite polonilor Țara Sepenicului dacă îl vor ajuta să ajungă Domnul Moldovei. Nici de data aceasta Țara Sepenicului nu a fost cedată.

O dată cu domnia lui Alexandru cel Bun, țara Sepenicului se transformă. Ea este împărțită în două unități administrative, cea de est, sub ascultarea cetății Ceciun și cea de vest a cetății Hmielov. Satul Șubraneț se află sub ascultarea Țeținului, deci în regiunea stăpânită de cetatea Ceciun.

În 1433, regele polon Vladislav confirmă pe voievodul moldovean în domnia Moldovei și-i atribuie cetățile Ceciun și Hmielov cu ținuturile lor și cu satele care ascultă de ele. Se dă și numele unui șef al cetății Ceciun. În anul 1403 este amintit funcționarul Hotca de Țiațin. Tot acest Hotca Țiaținski apare un an mai târziu.

Prin împărțirea în două unități administrative, țara Sepenicului a fost desființată, și în consecință dispăre și numele țării Sepenicului ca unitate politică și administrativă. La 1412 Alexandru cel Bun dăruiește lui Gheorghe Drăguțescul satul Cernauca de Sus, lângă Toporăuți, fără a se aminti că satul Cernauca este situat în țara Sepenicului. La anul 1421 boierul Bogus primește satul Cuciurul Mic, la 1466, Mihail logofătul, satul Gavrilovăț, care este situat aproape de Sniatyn. De asemenea polonul Ditrich Buceațchi primește la anul 1448 satele Vasilău, Cuciurul Mic, Lențești, Jurcăuți și Verbăuți, fără să se amintească că aceste sate sunt situate în țara Sepenicului. Iar în baza unui document al lui Ștefan cel Mare, Andreica Gortovschi primește la anul 1464 satele Ciortoria, Dubovățul și Oșihlib, despre care se zice că sunt situate în țara

noastră moldovenească („u nașei zemli moldavscoi”).

După moartea lui Alexandru cel Bun, care a stăpânit țara Sepenicului fără s-o fi cedat vreodată polonilor, fosta țară a Sepenicului se dă totuși polonilor. Dar odată cu ea se dă polonilor și ținutul Hotinului. Deci, dacă am formula această danie am zice astfel: „Se cedează Poloniei cetățile Hotin, Ceciun, Hmielov cu toate ținuturile ce ascultă de ele. Petre Aron ca să-și asigure prietenia polonilor, conferă la 1456 și el din partea sa Poloniei cetățile Hotin, Ceciun și Hmielov”.

Stăpânirea polonă asupra acestor cetăți ține până la 1457, când Ștefan cel Mare ajunge în fruntea Moldovei. După 21 de ani de domnie polonă, ei având obiceiul unităților administrative mari, n-au menținut diviziunea administrativă veche, ci le-au unit. Polonul Ditrich Buceațchi a fost starostele țării Podoliei și Cameniței răsfrânte acum și asupra cetăților cedate.

Sediul starostelui – el nu a rezidat în Ceciun ci probabil în Hmielov, dar Hmielovul nu se amintește în anul 1456, în timpul domniei lui Petru Aron; dacă nu este amintit înseamnă ca nu mai exista.

În acest an cetatea Hmielov este ștearsă din rândul cetăților fostei țări a Sepenicului (1456), această cetate fiind distrusă pe timpul stăpânirii polone, iar în locul cetății cu acest nume de Hmielov apare numele satului Șipinți sau Sepenic.

Deci Hmielov și Sepenic sunt identice (vezi Th. Balan), Hmielovul nu este decât cetatea care a străjuit satul Sepenic. Aici și în Hmielov și-au avut sediul domnii țării Sepenicului, iar în jurul acestei cetăți era situat satul Sepenic după care s-a numit țara Sepenicului.

Tot aici în Sepenic a avut sediul starostele polon, dar cu toate daniile pe care le-au făcut Ilie și Maria, polonii nu sunt siguri asupra stăpânirii Sepenicului. Alți descendenți ai lui Alexandru cel Bun ocupă pentru un timp acest ținut. În anul 1455 Petru Aron dă polonilor toată fosta țară a Sepenicului.

La venirea pe tronul Moldovei, Ștefan cel Mare găsește țara

Sepenicului fără cetatea Hmielov care a fost dărâmată între timp de poloni. El o reunește cu țara Moldovei și desființează toate dărușagurile făcute de predecesorii săi polonilor. La început ea face parte din țara Moldovei, iar mai târziu instituie după modelul polonilor staroști, și anume, conform obiceiului țării – doi staroști din Țețina. Cum în acest timp, orașul Cernăuți, care din cauza inundațiilor a fost în întregime mutat pe malul drept al Prutului, mutare ce a început încă pe timpul lui Alexandru cel Bun – unde noul Cernăuți la poalele dealului Țețina se dezvoltă deosebit de bine, el absoarbe în timp scurt populația Țeținei, și însuși staroștii coboară de la Țețina în Cernăuți, iar țara Sepenicului a devenit ținutul Cernăuți precum e amintit în documentul din 7 mai 1473, având în frunte la început doi staroști, iar mai târziu, numai unul.

Cetatea Hmielov a fost ridicată de români pe la sfârșitul secolului al XIII-lea. După Dlugosz, românii au intrat în țara Sepenicului, cu vreo două secole mai înainte, din patria lor ardeleană și maramureșeană care le-a oferit ospitalitatea pe timpul hunilor. Reveniți aici au găsit prin sate răzlețe, mai bine zis urme de sate, cu bordeie în loc de case – mici enclave cu populație slavă, care a ocupat aceste locuri rărite de valahii aborigeni, retrași în parte, în munți. Populația slavă, foarte răzleață, nu avea nici un fel de organizație de stat sau militară. Valahii alungă pe slavi și introduc organizația lor politică sub forma de cnezate și voievodate. Satul Sepenic devine capitală și este înzestrat cu cetatea Hmielov, menită să străjuiască capitala statului și să asigure stăpânirea elementului românesc. Petru Mușat, după ce părăsește cetatea Hmielov mutându-se la Suceava, devenită noua capitală a Moldovei mărite, ridică aici și o cetate mai rezistentă „Cetatea Sucevei”.

Cetatea Hmielov este complet distrusă de abia după moartea lui Alexandru cel Bun, în timpul luptelor între Polonia și Moldova. În urma dispariției cetății, pe locul pustiit nu rămâne decât satul Sepenic – Șipeniți de astăzi. Ștefan cel Mare mută capitala țării Sepenicului la Țețina, iar de aici la Cernăuți. Staroștii din Cernăuți sunt deci urmașii în timp ai domnilor de Sepenic.

Săpăturile făcute de arheologi în satul Șipeniți de astăzi au dovedit că vechea cetate a fost situată alături de vatra satului Șipeniți de acum. Cele mai multe obiecte preistorice s-au găsit pe un loc unde astăzi se află ogoarele locuitorilor din Șipeniți.

Viitorului acestui ținut între Prut și Nistru, de peste două milenii, aici unde stăpâneau Dacii, Costoboci, Carpii, Bolohovenii și Moldovenii valahi, i-a fost rezervat o soartă tristă. Străinii pribegiți din Galiția, primiți și ospătați în casele răzeșilor lui Ștefan cel Mare că mureau de foame, ca mulțumire pentru cinstire și ospățare i-au alungat pe stăpâni din aceste locuri, devenind ei stăpâni, iar cei rămași pe locurile străbune sunt copleșiți de masa slavă, își pierd cu timpul limba pe lângă pierderea țării, spoliată și ea.

Sepenicul și dinastia Mușatinilor

Din cele povestite până în prezent despre Bucovina privind faptele istorice petrecute aici până în secolul al XIV-lea (descălcare), observăm că ele diferă în multe privințe de cele petrecute în restul Moldovei (datorită condițiilor geografice, istorice etc.). În schimb, începând cu secolul al XIV-lea și până la secolul al XVIII-lea, istoria Bucovinei se confundă cu istoria Moldovei, care e binecunoscută, ca atare o vom parcurge mai rezumativ. Bucovina în această epocă făcea parte integrantă din Moldova, care cuprindea Basarabia și Bucovina de nord. Aceste ținuturi aflate pe malurile Prutului și Siretului formau în lungul acestor secole o unitate geografică, cunoscută ca țara răsăriteană transcarpatică, aparținând regiunii dunărene, a cărei graniță estică și nordică forma râul Nistru.

După familia Bogdăneștilor scaunul domnesc era stăpânit de dinastia Mușatinilor, care a dat un șir de domnitori ce au domnit în Moldova timp aproape de 250 de ani, începând cu Petru I și încheind cu Iliș-Alexandru (1668).

Neamul lui Mușat, cum era numit Ștefan sau Costea voievodul Sepenicului din Bucovina de nord, nu era originar din Maramureș. Dimitrie Onciul este de părere că familia aceasta a

venit în țara Sepenicului pe vremea bolohovenilor din Valahia, adică Muntenia, cu a cărei casă domnitoare, familia Basarabilor, era înrudită.

Mușat în macedoromână înseamnă frumos și se găsește în Valahia ca și în Moldova ca pronume feminin precum și în nomenclatura topografică.

După istoriografii care contestă pe Costea sau Ștefan, primul voievod din familia Mușat a fost Petru I, fiul cel mai vârstnic al Margaretei, fiica lui Bogdan cel Bătrân și Costea sau Ștefan Mușat.

Petru strămută scaunul Moldovei la Suceava. Fiind cumnat cu Vladislav, regele Poloniei, Petru își pune coroana și țara sub ocrotirea acestor vecini tari pe vremile acelea, și domnește în pace șaisprezece ani. În anul 1391 moare.

Roman, fratele și urmașul lui, întemeietorul orașului Roman, stă numai trei ani la cârma țării. Polonii se amestecă din ce în ce mai mult în gospodăria Moldovei și vrajba semănată de ei în jurul tronului de la Suceava prinde a rodi. Orbiți de patima domniei, încep să se ridice frați împotriva fraților și fii împotriva părinților. Zile negre și istovitoare pentru biată țară! Ca umbrele au lunecat domnii peste viața neamului nostru și nici o amintire înălțătoare nu ne-a lăsat din trecerea lor. Polonii îl ajută pe Ștefan I, fratele lui Roman, să-i ia domnia, și tot ei, mai târziu, ațâță vrăjmășie și lupte sângeroase pentru coroană între feciorii lui. La 1399, iar vine Roman și iar îl surpă leșii. Pe fiul și urmașul lui îl răstoarnă Mircea, voievodul Munteniei, cu sprijinul căruia se așează în scaunul de la Suceava pentru un lung și fericit șir de ani, Alexandru cel Bun, cel mai vrednic și mai cuminte dintre feciorii lui Roman. Nesfârșitele frământări dinlăuntru și dese schimbări de domn sleiseră puterile Moldovei. Ungurii și polonii se uitau lacomi la țara asta frumoasă și fără noroc, și așteptau cu bucurie ceasul în care să și-o împartă între ei ca pe o pradă. Noul gospodar înțelege primejdia și caută a se pune bine cu polonii pe care îi ajută de trei ori cu oaste, în luptele lor contra cavalerilor Teutoni din Prusia (1410, 1414 și 1422).

„Alexandru-Vodă – zice în graiul lui bătrânesc unul din vechii noștri cărturari – făcut-au prieteșug mare cu leșii, și legătură tare, ca hie la ce treabă, unul pe altul să agiutorească: nici sminteală n-au fost, că întâi au poftit craiul pre Alexandru-Vodă ca să-i trimită ajutor împotriva «crijacilor» (cavalerii Teutoni) la Pruși. Nici l-au amăgit cu prieteșugul că au trimes ajutor călăreți moldoveni, care au făcut mare izbândă; că bătându-se cu «crijacii», întâi s-au făcut a fugi, de i-au înșirat, gonindu-i spre pădure și îndată pedestrindu-se, le-au săgetat caii sub nemți, de le-au căutat a dare dos și aceeași ai noștri s-au încălărat, și mare moarte au făcut într-înșii...”

În legăturile lui cu Polonia, în jurământul pe care-l face înaintea regelui, Alexandru-Vodă aduce prietenia statornică a unui domn cinstit, cugetul drept, inima deschisă și brațul viteaz al unui bun tovarăș de luptă. El nu e supusul care cerșește îndurarea și ocrotirea stăpânului, ci Domnul vrednic și prevăzător, gata să ajute ori-când cu oastea, cu sfatul și cu banii lui pe regele vecin și prieten.

Vremile sunt neașezate și banul e scump. Regi mândri și puternici se văd nevoiți să-și puie coroana amanet. Craiul Vladislav, împrumutându-se de la Alexandru-Vodă cu o mie de ruble de argint, îi zălogește Pocuția, aceeași Pocuție care a mai fost zălogită pentru trei mii de ruble lui Petru I în 1388.

Moldova nu e nici ea mai bogată, dar nu datorează nimănui nimic și nici cheltuieli prea mari n-o împovărează, doar cheltuielile pentru înzestrarea țării cu locașuri sfinte.

Pe văile apelor mari și în adăposturile munților, biserici și mănăstiri de piatră își înalță din desimea codrilor turlile strălucitoare, vestind pacea și lumina vieții nouă celor ce vreme de veacuri au stat în griji și-n întuneric.

Sub domnia lui Alexandru Vodă se ridică mănăstirile Bistrița, Probota și Moldovița și se stabilește o mitropolie la Suceava, o episcopie la Rădăuți și una la Roman. Tot pe vremea lui se statornicește rostul și rânduiala boierilor în sfatul domnesc și în treburile țării. Și alte bune întocmiri se așează pe la județe și pe la

margini pentru cârmuirea și paza țării. Pârcălabul de Hotin are în grija lui hotarul dinspre țara leșească și căzăcească, vameșii sunt puși pe la schelele țării și ispravnicii pe la ținuturi.

Înțeleptul Voievod nu pierde din vedere nici primejdiile ce se urzesc în afară. El știe ce vifor se ridică de la răsărit împotriva creștinătății. Știe și de învoiala pe care în primăvara anului 1412 au încheiat-o la Lublau Sigismund, regele Ungariei, cu Vladislav, craiul Poloniei, de înțelegerea lor de a împărți Moldova pe din două, dacă Domnul ei nu ar veni cu toată oastea în ajutorul ungarilor, când ar fi vorba de un război cu turcii. Toate le știe și le cumpănește și prin toate se strecoară, biruind pe cei vicleni și răi, cu cinstea, cu blândețea și bunătatea lui. Știe bine ce fel de prieten îi este Vladislav; cu toate astea, de câte ori îi cere, îl ajută cu oaste împotriva cavalerilor Teutoni; iar când turcii călcau hotarul Moldovei, la 1420, și Alexandru-Vodă trimite după ajutor la craiul Poloniei, acesta nu-și clintește un ostaș pentru apărarea celui mai cinstit și credincios prieten. Poate că tocmai amintirea aceasta amară va fi tulburat mai târziu sufletul drept al bătrânului voievod și-l va fi ademenit să-și întoarcă oastea alături de Svidrigel, ducele Lituaniei, împotriva aceluia, căruia treizeci de ani i-a păstrat cea mai curată credință. Și a plătit scump pasul acesta nenorocit, scump, și pentru că și-a văzut oastea sfărâmată și pentru că și-a călcat cuvântul, și pentru că era într-o vârstă, când nu mai avea timp să îndrepte o asemenea greșală. Cu durerea asta pe suflet a închis ochii, în anul 1433. Pentru înțelepciunea și blândețea lui, poporul, cu drept cuvânt i-a zis Alexandru cel Bun. Oasele lui se odihnesc la mănăstirea Bistrița din județul Neamț.

Urmașii lui Alexandru cel Bun

Viața Moldovei se întunecă pentru un sfert de veac. Figurile domnilor de-abia se întrezăresc. Feciori legiuți și feciori din flori ai slăvitului gospodar, întind mâini lacome spre mândra moștenire părintească, se îndeasă, se îmbrâncesc, se sfâșie fiecare cu boierii lui, fiecare cu proptelele lui și după cum bate vântul dinspre

țara leșească sau dinspre cea ungurească, ei vin, se duc, vin iarăși, zbciumându-se și găsindu-și pieirea în jurul coroanei, ca fluturii în para lumânării.

Nici o rânduială nu se mai respectă în urmarea domnilor pe scaunul domnesc.

Iliaș, feciorul cel mai vârstnic al lui Alexandru cel Bun, fecior legiuit și rudă după nevestă cu regele Poloniei, închină acestuia sabia și sceptorul, și cu toate astea nici un an nu poate sta în domnie. Către sfârșitul anului 1433 îl alungă și-i ia locul fratele său, Ștefan, sprijinit de Vlad Dracul, domnul Munteniei. După doi ani Iliaș revine cu oaste de la poloni, dar în toate luptele pe care le dă e biruit și, când amândoi se îngrozesc de atâta măcel, își întind mâinile spre împăcare peste bucățile însângerate ale sârmanei Moldove, pe care și-o împart ca pe o moșie a lor. „După aceea – scrie vornicul Grigore Ureche – s-au împăcat Iliaș-Vodă cu frate-său Ștefan și s-au împărțit cu țara. Cetatea Albă și Chilia și toată Țara de Jos i-au venit lui Ștefan Vodă, iar lui Iliaș-Vodă, Suceava și Hotinul cu Țara de Sus, zicând că după aceea au fost legătură cu craiul leșesc și mai mare, și daruri în toți anii i-au fost trimițând Iliaș”.

Și nouă ani stăpânesc Moldova acești doi frați – „doi domni în țară săracă”. În toamna anului 1444 moare Vladislav, craiul Poloniei și al Ungariei în bătălia de la Varna. Ilie-Vodă rămâne fără ocrotire. Poftit de fratele său la Vaslui, la o petrecere domnească, se duce bucuros, dar abia pășește pragul casei unde-l aducea dorul de frate, că patru gealați se reped și puindu-i un căluș în gură îl târăsc în fund la vatra cu jeratic, unde îl țin întins cu fața în sus și-i ard ochii cu fierul roșit în foc.

Orbii nu pot domni. Ștefan rămâne singur stăpân, având pe lângă el pe un alt frate Petru (cel mai mic), care luase parte la orbirea lui Iliaș, care se mulțumește deocamdată cu fărâmiturile ce se scutură de pe masa domniei. Dar peste trei ani, vine Roman, fiul lui Iliaș, cu oaste de la Cazimir, noul crai al Poloniei, și lovind țara pe neașteptate, prinde pe Ștefan și-i taie capul. Petre (unchi)

fuge în Ungaria la Ioan Corvin, unde se însoară cu sora acestuia, care îmbătrânise așteptând un mire, și cu sprijinul puternicului cumnat ia sceptrul Moldovei. Roman moare otrăvit în timp ce fugea spre Polonia. Mamei lui, pribegei Maria, îi rămâne un fiu, Alexandru, un copil încă de abia de zece ani, care se uita cu ochi speriați la maica sa de câte ori o auzea spunând mereu aceleași vorbe: „Pe tatăl tău l-au orbit, pe frate-tău l-au otrăvit, iar noi umblăm fugari... tu trebuie să fii într-o zi Domn și să ne răzbuni pe toți”.

Dar craiul Poloniei, nepotul ei de soră, se unește anevoie, și tot ar ajuta-o el, dacă nu l-ar chema griji mari, și dacă n-ar ști că la spatele lui Petru stă Huniade. Împrejurările însă par mai zorite decât oamenii. Domnul Moldovei, pentru a stabili tronul ce se clătina sub el, întinde c-o mână cetatea Chilia lui Huniade, cu alta jurământul de credință lui Cazimir și făcându-și socoteala că-i adoarme pe amândoi, uită că mai e o putere pe care n-o înșeală nimeni. Moartea neașteptată a lui Petru deschide micului Alexandrel porțile Moldovei. Între aceștia doi însă se spune că ar mai fi stat vreo două lumi, un domn de pripas, poreclit Ciubăr-Vodă. Deci în primăvara anului 1449, Maria își vede visul cu ochii. Din mijlocul acelorași boieri care au stat sfetnici lui Petru, dă acum porunci de domn și cărți de judecată plăpânda ei odraslă. Dar nici Huniade nu doarme, nici numărul feciorilor din flori ai lui Alexandru cel Bun nu s-a încheiat încă. Și toamna aceluiași an aduce Moldovei Voievod nou. Bogdan vine din Muntenia, unde era dus mai de mult; nevasta lui, frumoasa Oltea, e de acolo, Vlad Dracul ținând pe o nepoată a lui. În ziua de 12 octombrie se întâlnesc la Tămășeni, pe apa Moldovei, cele două cete de voinici, a căror vitejie va să hotărască cine să stea Domn. „Și după multă nevoință, zice cronicarul, au biruit Bogdan-Vodă pre Alexandru-Vodă”.

Nici n-apucă Bogdan a se așeza bine în domnie și, lovindu-l pe neașteptate, trimisul lui Cazimir îi și confiscă cetățile de sus: Hotinul, Neamțul și Suceava, pe care le dă lui Alexandrel.

„Iar Bogdan, zice cronicarul Ureche, fără zăbavă adunând oaste pe unde au putut au venit și au scos pre Alexandru-Vodă den scaun și iar au stătut Bogdan Vodă în scaun. Deci Alexandru-Vodă au năzuit la leși și au făcut jolobă la Craiu pe Bogdan Vodă. Iară Craiul a făcut sfat ce va face cu această țară mișcătoare și neașezată. Sfătuiu unii de ziceau să scoată Domnii, să nu-i mai lese să hie și să pună giudețele sale, și să o împartă, să o facă ținuturi. Iar alții ziceau, care erau împotriva, că mai bine este a se apăra de turci de după păretele altuia decât după al său”. De părerea asta este și regele, dar stăpân „păretelui” aceluia să fie vărul său Alexăndrel.

Pe la strânsul bucatelor, oastea crăiască trece Prutul și ocolind pe departe pădurile, înaintează cu grijă și tot pe locuri deschise spre coclaurile Vasluiului, unde meșterul Bogdan, așteptându-și oaspeții, prefăcuse dealurile în cetăți și codrii în oaste.

La începutul lui septembrie năvălitorii întind corturile în valea Lipovațului. Aici vine o solie de pace din partea lui Bogdan. Să stea el Domn peste toată Moldova până va împlini Alexăndrel cincisprezece ani, și pentru asta se leagă a plăti Craiului 70.000 de galbeni turcești pe an. Pacea se încheie în ziua de 5 septembrie. Croită pe trei ani ea nu ține decât o noapte. A doua zi în zori oastea Craiului e pe drum, bucuroasă de întoarcerea asta neașteptată. Numai Alexăndrel și boierii lui sunt amărăți. Moldovenii îi urmăresc. Dincolo de pădurea Crasnei se saltă ceva în zare, întâi parcă-ar fi niște stafii, dar se deslușesc îndată că sunt oameni, oameni mulți ce izvorăsc mereu de după muchia dealului. Podolenii craiului recunosc acum bine că sunt moldovenii lui Bogdan. În sunetul trâmbițelor oastea regală se gătește de luptă. În frunte se așează opt escadroane de călăreți. Ei lasă pe moldoveni să se apropie, și, la cea dintâi bură de săgeți, plecându-se pe gâtul cailor, se reped orbește cu sulițele întinse. Ca o perdea se trag la o parte boierii călări, și-n fața leahului rămân pedestrașii, țărani care nu fug de greu și nu se tem de moarte. În mulțimea asta vânjoasă, se prăbușesc rândurile călăreților poloni; unii taie cu coasele vinele

cailor, alții cu furcile, mai lungi decât sulițele scot ochii năvălitorilor, iar cei mai mulți îi doboară cu ghioaga. Oastea polonă învâlmășită începe a-și căuta drum de scăpare, când iată că Manuil pârcălabul Hotinului cu moldovenii lui Alexandrel vine să smulgă biruința din mâinile fraților lui și s-o arunce în partea vrăjmașului. Zice cu durere cronicarul: „Și biruia Bogdan-Vodă, de n-ar fi dat ajutor moldovenii lui Alexandrel, care au împins oastea lui Bogda-Vodă, de unde au prins a fugi și umpluse pădurile”.

Seara târziu se mistuie în codru Bogdan cu ai săi, gata să iasă iar la luptă în revărsatul zilei. Dar oastea craiului n-a mai așteptat altă luptă, zice același cronicar: „Ce numai s-au bulucit dimpreună cu Alexandru-Vodă și cu toții s-au tras mai degrabă spre țara Leșească”. Bogdan rămâne Domn.

Trece un an de la cercarea de sânge din Valea Crasnei. Trei castelani ai regelui pășesc iarăși cu oaste spre hotarele Moldovei. Solii lui Bogdan îi întâmpină la Camenița, și pe când se târguiește o pace, iată că un nou fiu al lui Alexandru cel Bun aduce o dezlegare neașteptată. Petru Aron cere numai o sută de voinici pentru a scăpa țara de Bogdan. Învoiala e făcută și în seara de 15 octombrie, pe când Domnul petrecea la o rudă a sa în satul Răuseni lângă Suceava, un ropot de călăreți și-un zăngănit de arme în curte, îngheață deodată veselia oaspeților. Într-o clipeală ușile sar din țâțâni, masa e răsturnată, sângele se amestecă cu vinul. Mâini nelegiuite târăsc pe Bogdan afară și-i taie capul. Alexandrel vine cu mama lui la Suceava să culeagă roadele crimei. Dar Petru nu se mai ține de cuvânt, ci caută să-și păstreze sie-și sceptrul mânjit de sângele fratelui său. Și iarăși Moldova se părăgânește sub doi stăpâni răi. Boierii țin mai mult cu Alexandrel care, pentru a-și mai ridica o pavăză împotriva lui Petru, se închină și lui Huniade (1453). Dar copilul domn s-alege un stricat și îmbătat de putere, își face dușmani din cei mai buni apărători ai lui, cei mai mulți boieri trecând de partea lui Petru Aron. O luptă hotărâtoare se dă la Movile în ziua de 25 martie. Fiind învins, Alexandrel caută adăpost în Cetatea Albă, unde în curând otrava pune capăt zilelor lui zbuciumate.

Petre Aron rămâne singur în toată Moldova. În 1455 se închină polonilor și hărăzește Mariei cetățile Siretul și Volovățul, iar peste un an se leagă a plăti lui Mohamed câte 2.000 de galbeni venețieni pe an, ca să-și asigure liniștea din partea lui. Darnic și împăciuitor cu toată lumea, Petru începe a se crede neclătinat în domnie, când iată că în primăvara anului 1457 vine cu o mână de oaste tânărul Ștefan, feciorul Oltei și al lui Bogdan. Voinicii lui îi curăță drumul cu zborul săgeților. La Doljești pe Siret și la Orbic (Neamț) oastea lui Aron e pusă pe fugă. Ștefan pășește hotărât spre Suceava. Petru fuge.

Povestea Bucovinei

Vol. II

Epoca lui Ștefan cel Mare

București, 1982

3. EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE

Din jos de Suceava pe Siret, la locul ce-i zice Direptate, stau adunați boierii țării, curtenii toți și fețele bisericești cu Mitropolitul Teoctist în frunte, și norod mult de prin sate, întru întâmpinarea Domnului cel nou. Aici e „primirea”; aici descalecă feciorul lui Bogdan și ridicând spre mulțimea care-l privește cu drag, frumoșii lui ochi albaștri, întreabă cu acea dulce sfială ce stă așa de bine unui viteaz, de este cu voia tuturor să le fie el Domn. Și toți într-un glas îi răspund: „În mulți ani de la Dumnezeu să domnești”. Bătrânul Teoctist ridică mâna lui slabă spre binecuvântare și glasuri potolite pornesc târăganat cântarea rugăciunilor, apoi Mitropolitul pune crucea Sfântului Mir pe fruntea ce va purta coroana Moldovei. Lacrimi de bucurie și lacrimi de iubire strălucesc în ochii tuturor.

Prin norodul în freamăt se deschide drum, întâi trece Domnul, apoi se înșiră boierimea, clerul, ostașii, și după ei mulțimea toată se mișcă încet pe drumul ce se îndoaie la deal, spre porțile cetății. În pasul stăpânit al calului, tânărul Voievod intră în Suceava. Din cerdacuri, de la ferestrele deschise flutură năframe albe și i se aruncă flori în cale, strigăte de proslăvire izbucnesc din mii de guri, și toate clopotele bisericilor vestesc bucuria zilei acesteia. Sfântă și hotărâtoare stă în istoria Moldovei ziua de 12 aprilie, Joia Mare a anului 1457, când, din mila Celui de Sus se așează Ștefan, vrednicul nepot al lui Alexandru cel Bun, în scaunul domnesc de la Suceava.

Multe mai sunt de făcut într-o țară stricată de atâtea stăpâniri vitrege și pândită de peste hotare de atâția dușmani lacomi. În noul voievod se arată de la bun început, care vede limpede și departe înaintea lui, cârmaciul iscusit care știe să-și potrivească pânzele corabiei după vânturile ce i se ridică în cale.

Cu inima lui largă, iubitoare și fără cămări ascunse, cu firea lui dreaptă, hotărâtă, croită pe fapte mari, și mai ales cu minunatul lui dar de a înțelege și rostul vremii și sufletele oamenilor ce-l

înconjoară, ușor își atrage dragostea și deplina încredere a țării. El trimite vorbe de pace și de îmbunare pribegilor înfricoșați ce tânjesc încă pe lângă Petru Aron, care a reușit să se strecoare prin potecile și cărările ascunse ale pădurilor bucovinene și să ajungă în Polonia, unde și-a găsit găzduirea. Încet-încet ochii se deschid, sufletele se reculeg și puterile dezbinat și risipite ale Moldovei încep iarăși să se adune laolaltă.

Dar fostul Domn din cuibul său din Polonia amenință pacea Moldovei. Regele polon e departe, în Prusia, în luptă cu teutonii. Ștefan profită de acest fapt și trimite peste Nistru o ceată de călăreți să bântuie Pocuția și până să vină Craiul, obișnuit a cere și primi închinarea domnilor moldoveni, o brumă de învoială se încheie între cele două puteri: Leșii să nu mai dea nici un sprijin lui Petru Aron, moldovenii să nu mai calce legăturile de supunere, așezate de înaintașii slabi și nevolnici ai lui Ștefan.

Văzând că nu mai e nici o nădejde, puținii boieri ce mai aciuiau pe lângă Petru se desfac de el și se întorc în țară. Dar ucigașul lui Bogdan nu-și poate lua gândul de la domnie. Părăsit de ai lui și înțelegând că leșii umblă să se scuture de el, își mută cuibul în Ardeal. Ștefan, c-o mână de voinici, se aruncă pe urmele lui și pustiește ținuturile secuiești, bănuite că dau ocrotire primejdiosului fugar. Craiul ungurilor, Matiaș Corvin, e dus departe să mai vâneze o coroană, căci e o vreme de neastâmpăr, când regii pământului nu se mai satură de putere, și, cu ochii pe țara altora, uită că cea mai bună ispravă ar fi să și-o îngrădească pe a lor.

Acum, din partea maghiarilor, știe Domnul Moldovei la ce se poate aștepta și, ca să n-aibă împotriva-i doi vrăjmași deodată, reînnoiește în anul 1462 legăturile cu Polonia, fângăduind solilor veniți pentru aceasta la Suceava, că, îndată ce se va înlesni, va căuta să se răpadă însuși la Camenița, pentru a depune în fața regelui obișnuitul jurământ de credință. După un an, polonii restituie lui Ștefan cetatea Hotinului, straja de la Nistru, pe care Voievodul o dă în seama pârçălabului Goian.

În anul 1465, trei ani de la încercarea nereușită, Ștefan

recucerește cetatea Chilia, ce era stăpânită timp de 15 ani de unguri, luată de Iancu de Hunedoara drept plată pentru ajutorul pe care îl dăduse lui Petru Aron la urcarea pe scaunul Moldovei în Țara de Jos, împreună cu Roman ce stăpânea Țara de Sus.

Ocuparea Chiliei nu era pe placul regelui Ungariei, Matia Corvinul, care n-a uitat nici atacul împotriva ținutului Săcuiesc, rămas până acum nerăzbunat, la care s-a mai adăugat amestecul lui Ștefan în răscoala care izbucnise în Ardeal împotriva lui Matei, cât și faptul că Moldova privea cu mai mult drag la poloni decât la unguri. Toate acestea îl îndeamnă pe Matia să calce țara lui Ștefan, să-l scoată din domnie și să puie în loc pe Petru Aron.

În anul 1467, în fruntea a 40.000 de oșteni, Matei trece munții pe la Oituz, răzbate anevoie, căci drumurile sunt astupate, și-i vreme de iarnă și de nicăieri nu s-aude un glas. Tăcere și neclintire ca într-o țară de basme. Săptămâni întregi orbecăiește astfel înviforatul Crai în fruntea oștenilor, care după socotelile lui Petru Aron, sunt prea destui pentru deplina îngenunchere a Moldovei; nici în Trotuș, nici în Baia, nici în Roman nu se pomenește țipenie de om. Pe la jumătatea lui decembrie (1467) năvălitorii tăbărăsc în târgul Baia, de unde nu mai au decât o palmă de loc până la Suceava. Regele își vede biruința la o întindere de mână, și nici nu vrea să asculte pe solii de pace trimiși de Ștefan. Dar, mai către seară, pe când stau sfetnicii în jurul Craiului și pun la cale soarta Moldovei, vine o iscoadă și-i vestește că pădurea de lângă Baia geme de oaste, și-n luncă, pe șleaul Sucevei, curg șirurile de călăreți, și nu se mai isprăvesc. Vreme de gândit mult nu e. Numai de câțoi oștirea toată e în picioare gata de luptă, sufletul ei stă ca un arc întins, în tăcerea încărcată de griji a lungilor clipe de așteptare. Se întunecă, și nu se simte de nicăieri nici o mișcare, nici un semn. Încep unii să creadă că și-au făcut spaimă degeaba, când deodată o izbucnire de chiote ale moldovenilor cutremură noaptea. Cei 12.000 de răzeși și boieri, ascunși prin desișurile pădurii răsar ca din pământ pe ulițele târgului Baia, după ce mai întâi îi dăduseră foc din toate părțile – și la lumina acestor uriașe

torțe măcelul se arată în toată grozăvia lui. Zorii zilei încununează deplina și dreapta izbândă a moldovenilor. Baia rămâne în paza flăcărilor, pe ulițele ei mii de secui și sași năimiți de Voievodul Ardealului dorm acum somnul de veci. Pe valea Oituzului o ceată de ostași grăbesc spre hotar ducând un rănit pe targă. E însuși regele Matia, lovit în spate de o săgeată.

Petru Aron, mai sprinten la fugă, e prins de Ștefan în anul 1469, chemat prin scrisori de boierii care s-au prefăcut că nu sunt mulțumiți de domnia lui Ștefan. La locul întâlnirii a găsit însă oastea moldovenească și pe călăul care i-a retezat capul. Astfel crima de la Răuseni a fost răsplătită și liniștea tronului asigurată.

Goana întâmplărilor însă nu-i lasă tânărului voievod răgaz de odihnă. De abia reîntors în Suceava îi vine vestea că de peste Nistru au năvălit tătarii. Ștefan strânge de îndată oastea de călăreți și le-a ieșit înainte la o dăbravă ce se cheamă Lipinți, aproape de Nistru „și i-au lovit cu oastea sa, august 20; și dând război vitejește i-au risipit și multă moarte și pierire au făcut într-înșii”. Spun cronicarii că au căzut atunci, fiul și fratele Hanului în mâinile moldovenilor, și că trimițând Hanul de peste Volga soli, cu vorbe îndrăznețe la Ștefan, acesta a pus de-a omorât în fața lor pe feciorul Hanului, iar dintre soli numai pe unul l-a lăsat cu zile: „i-a tăiat doar nasul și urechile și l-a trimis așa, să spună Hanului ce a văzut”.

Luptele cu turcii au fost stârnite de încercarea lui Ștefan de a-și asigura în Muntenia un voievod devotat Moldovei, înlocuindu-l pe Radu cel Frumos, supus prea plecat turcilor. Turcii au avut și alte motive, în primul rând, Ștefan a refuzat să le mai plătească haraciul, apoi pentru cucerirea Chilieii pe care și turcii încercaseră zadarnic s-o ocupe. Prima luptă s-a dat la Vaslui, unde turcii suferiseră cea mai cruntă înfrângere (1475).

După un an (1476) sultanul Mohamed II porni el însuși să pedepsească pe cutezătorul care îndrăznise să-i sfarme o armată. În Muntenia se alipește turcilor și oastea lui Laiotă, iar de peste Nistru năvăliră tătarii. Lupta se dă în ținutul Neamțului, la Valea

Albă, unde Ștefan se opune uriașei armate a lui Mohamed II cu 10.000 de boieri și curteni. Lupta crâncenă se dă, moldovenii sunt literalmente striviți de mulțimea dușmanilor, după o apărare eroică de către boierii moldoveni, cu a căror sânge s-a înroșit Valea Albă. Ștefan e învins și s-a retras cu un pumn de supraviețuitori la Voroneț. Orașul Suceava în care pătrund turcii e ras de pe fața pământului, dar cetatea Sucevei apărată de boierul Șendrea rezistă tuturor atacurilor, la fel și cetățile Neamț și Hotin.

Legenda spune că la Voroneț, Ștefan, ascultând sfatul sihas-trului Daniil, adună din ținutul Cernăuților și Hotinului, rămase nepustiite, o nouă oaste, cu care alungă oastea turcă înfometată și atinsă de ciumă. Sultanul nu-și realizează dorința de a-l înlocui pe Ștefan care rămâne domn peste țara întreagă.

Peste două luni, Voievodul Moldovei, cu ajutorul lui Matia, smulge coroana Munteniei de pe fruntea nevrednicului Laiotă și-o încredințează lui Vlad Țepeș, care stătu atâția ani uitat în închisoarea de la Buda. Laiotă însă se întoarce cu oaste împărătească și Vlad pieri ca un viteaz, alături cu ostașii lui în lupta sângeroasă de lângă București. În toamna anului 1477 Ștefan alungă pe Laiotă și puse Domn în locul lui pe Țepeluș care peste doi ani se închină sultanului. În 1481 Ștefan biruie pe Țepeluș și-l face Domn pe Vlad Călugărul. În 1484, când Baiazid al II-lea, Sultanul cel nou, își ancora corăbiile încărcate cu tunuri în fața cetății Chilia, Vlad Călugărul, cap plecat, îi și venea grăbit în ajutor cu românii lui, ce nu mai știau săracii, de-o vreme, nici pentru cine, nici împotriva cui aveau să-și încordeze arcurile.

La sfârșitul lui iulie, Chilia și Cetatea-Albă erau în mâinile turcilor. Pentru a le recuceri, Ștefan cere ajutor Poloniei, dar a fost obligat ca pentru a primi ajutorul cerut să presteze personal omagiul regelui. Actul a avut loc la Colomeea. Iar pentru ca deșarta mândrie a leahului să fie și mai măgulită, viclenia lui a făcut ca, în clipa când Ștefan va pune genunchiul pe pământ, cortul să se ridice ca să se vadă de toată obștea cine se închină bătrânului rege al polonilor; era o umilință pentru Ștefan, de care acesta își

va aduce aminte mai târziu. Ceea ce l-a rănit însă mai adânc pe Domnul Moldovei, a fost că, după atâtea umilințe nu i s-a dat decât 3.000 de călăreți.

În vreme ce Ștefan era la Colomeea, Moldova era prădată de turci, care, stăpânind cele două cetăți, își plimbau caii pe pământul acestei țări ca pe moșia lor, ba mai aduseră cu ei și un vânător de domnie, pe un oarecare Petru Hromot, să-l așeze domn în locul lui Ștefan. Când se întoarse Domnul în țară, Suceava lui era în flăcări, iar năvălitorii se aflau pe drumul de întoarcere spre Dunăre, încărcăți cu prăzi. Ștefan îi ajunge tocmai lângă lacul Cătlăbuga și, ținându-le calea, îngrașă brazda de toamnă cu sângele lor.

În primăvara anului 1484, Hromot revine în fruntea unei oști puternice pe care Ștefan o zdrobește la Șcheia (Roman), iar lui Hromot îi taie capul.

Polonii încheie în anul 1489 un tratat de pace cu turcii, Ștefan își dă seama că pentru liniștea țării trebuie s-o facă și el, punând capăt luptelor, plătind în schimb haraciul.

Ștefan, supărat de atitudinea polonilor se apropie de Matia, regele Ungariei; acesta se grăbi să-i ofere, ca o compensație pentru pierderea Chilie și Cetății Albe, două cetăți în Ardeal, Ciceul și Cetatea de Baltă, prietenia ținând până la moartea lui Ștefan (1504).

Curând, după ce a făcut pace cu turcii, Ștefan ocupă Pocuția, întrucât datoria de 3.000 de ruble ce le-a împrumutat Petru I și 1.000 de ruble împrumutate de Alexandru cel Bun n-a fost restituită. Peste doi ani bătrânul Cazimir moare.

În locul lui Cazimir se urcă pe tronul Poloniei Ioan Albert. Acest fiu al lui Cazimir se înțelege cu frații săi, Vladislav, Sigismund și Frederic, să ocupe Moldova și să așeze domn în locul lui Ștefan pe Sigismund. Pentru această vânătoare pregătită acasă, care de obicei nu se potrivește cu cea din pădure, vicleanul rege își pregăti oastea și-și întinse mrejele. Trimise vorbă lui Ștefan că, îndată ce se va pune-o vreme mai priinciosă, are să vină cu toată puterea lui să-i scape Chilia și Cetatea Albă din mâinile păgânului. Și în vara anului 1497 porni.

4. DUMBRAVA ROȘIE, COSMIN, LENCĂUȚI

Porni însoțit de oastea de ajutor a marelui duce al Lituaniei, Conrad al Moraviei, de oastea lui Ioan de Tiefen, mai marele cavalerilor teutoni și de oștirea sa compusă din 80.000 de luptători, 40.000 de servitori și 20.000 de care și chervane cu care trece Nistrul la Mihăileni, iar de aici cârni drept spre Suceava.

Solii pe care-i trimise Ștefan în întâmpinarea regelui, marele logofăt Tăutul și vistiernicul Isac sunt arestați la Colomea și trimiși în lanțuri la Liov. Ștefan nu era omul pe care să-l adoarmă șiretenia leșească, iar arestarea, oricât de tănuită voiau să fie eliberatorii cetăților dunărene, nu mai lăsa niciun dubiu despre intențiile lor. Ștefan, de cu vreme întărise zidurile cetății domnești, pusese apărători destoinici la metereze, iar el se așezase cu tabăra la Roman.

Albert înaintează spre Cernăuți, traversând Prutul, ale cărui vaduri erau supravegheate de ochii ageri ai moldovenilor, ce transmiteau Voievodului orice mișcare a leșilor, care ajung la 24 septembrie sub zidurile cetății Suceava.

În drumul lor, lehii pradă, mai rău ca barbarii, toate satele între Cernăuți și Suceava. Căsuțele albe, îngădite cu prispele lor negre, sunt arse până-n temelii odată cu sfintele biserici golite în prealabil de odoarele lor de către jefuitori.

După două zile de la așezarea celor patru tabere și a carelor în jurul corturilor în lunca de sub marginea Sucevei, tunurile mari, aduse aici de câte 50 de cai, au pornit a lovi cu ghiulelele lor zidurile cetății de pe ale cărei metereze valahii săgetau și trăgeau din sânețe, mii de săgeți și plumburi, răbind liniile asediatorilor.

Dar nu numai din cetate venea moartea în tabăra leșească ci și tocmai din Roman, de unde Ștefan repezea iscoade care aveau nu numai ochiul ager dar și brațul vânjos și de multe ori, pe lângă știri aduceau și câte o „prubă” din oastea crăiască.

Sileau polonii cât puteau, dar nici un spor nu se zărea. Noaptea

dregea spărturile zilei, și cetatea părea un uriaș ce doarme nepăsător de ce se petrece în jurul lui. Numai golurile ce se făceau în rândurile năvălitorilor nu se mai umpleau, și regele, trufașul rege, care credea că nici nu va avea nevoie să descălece înainte de a intra în cetatea lui Ștefan, văzu cu ochii cum i se destramă toate frumoasele-i planuri, cum zi de zi și oastea i-o vlăguiește, și pe el îl micșorează în ochii supușilor lui. După două săptămâni de luptă cu zidurile fermecate, se încredință că cea mai bună ispravă ar fi o grabnică întoarcere. Mai ales că merindele erau pe sfârșite, vremea începuse a se înăspri, și bietul Crai se îmbolnăvise de inimă rea. Moldovenii ziceau că nu-i priește țara. Solii, dintre oamenii fratelui Vladislav mijlociră pacea. Ștefan o primi. Numai ceru regelui să se întoarcă cu oaste cu tot, pe unde au venit „să nu mai strice țara pre alt loc”. La porunca plecării, leșii se bucurară ca de o biruință.

Chervanele se încărcară iute cu lăzile în care-și purtau huzurul oamenii aceia ticăloși, iubitori de culcuș moale (în care se lăfăiau), de arme scumpe și de haine bătătoare la ochi. Dar caii slăbiți, drumurile grele, zilele reci și ploioase ale toamnei depărtau grozav capătul acestei țări posomorâte. Albert, viclenind înc-odată, părăsi vadul învoit și își luă calea cea mai scurtă, care însă nu-i totdeauna și cea mai bună. Ștefan însă îl păzea din ochi. Când îl văzu apucând spre Codrul Cosminului, pe drumul ce merge spre Cernăuți, îi și chibzui răfuiala. El și ai lui, pe iuții cai moldovenești și pe drumuri numai de ei știute, pornind din Roman, sosiră la Gura Dumbrăvii, cu patru zile înaintea leșilor. Și cum descălecară, începură pregătirile.

Când s-au apropiat polonii, codrul îi aștepta cu gura căscată: de-o parte și de alta pe toată întinderea șleaului, copacii, cu meșteșug retezați, se țineau numai în coaja dinspre drum. Se cheamă că ei stăteau la pândă întocmai ca oamenii. Iar îndărătul lor, în bezna pădurii, așteptau neclintiți voinicii Moldovei. O frântură de oaste crăiască fu lăsată să treacă înainte fără nici o supărare. Prada era prea mică pentru o așa de însemnată cursă. Dar când

intrară bine înlăuntru codrului mândrele șiruri de călăreți înzăuați, grosul oștirii și Craiul, și carele încărcate cu tot felul de scumpeturi, atunci-atunci un chiot trezi pădurea, și vraja tăcerii se rupse. Trunchii tăiați se prăbușiră cu zgomot peste mulțimea nepregătită de moarte, și falnicul rege nu se mai gândi decât la mântuirea propriei lui vieți. Luă cu el o frunte de călăreți, și apărât mai mult de puterea norocului decât de vrednicia armelor, scapă cu zile. În urma lui, în adâncă vuire a codrului, ghioagele, arcanele și săgețile moldovenilor încheiau frumos isprava dreptății începută de trunchii stejarilor.

Drumul fiind îngust și mărginit de pădurea deasă nu permisese fuga în părți iar cei ce-și caută scăparea înapoindu-se spre Adâncata sunt repede înconjurați și supuși secerișului. Leșii disperatei cerșesc iertarea; dar puteau oare moldovenii să mai ierte pe acești asasini care le-au ars gospodăriile cu căsuțele, în multe cazuri cu femeile și copiii în ele?

Seara, după încetarea luptei, leșii se retrag spre Cosmin unde își instalează tabăra de noapte și unde așteaptă o noapte pe cei rătați prin pădure. Dar nici aici nu sunt lăsați în pace, moldovenii aprind iarba în jurul taberei, nelăsând pe leși să se odihnească.

În lupta de peste zi, falnicul rege constată că cea mai mare parte din șleahicii ce formau unitățile de frunte, cât și toată cavaleria teutonă, au fost nimicite. Supraviețuitorii au fost luați prizonieri și dați turcilor ce i-au dus în robie.

De abia după două nopți și o zi pornește regele cu resturile oștirii, ce s-a mai adunat, din Cosmin, îndreptându-se cu mare precauție spre Cernăuți, unde fac un popas de trei zile, aceasta și din cauză că regele era grav bolnav. Aici oastea dezământată, în loc să se odihnească, s-a pornit să pustiască împrejurimile Cernăuților. Ștefan cu voinicii săi pândește nesăbuita comportare leșească și-i pregătește o nouă răsplată cuvenită.

Între timp, în tabăra leșească s-a strecurat zonul că regele intenționează să fugă în taină. Oștenii polonezi rămân dezorientați și îngroziți. De abia apariția regelui în fața cortului său îi liniștește.

În dimineața celei de a doua zi, regele și toată oștirea află cu mare bucurie că în ajutorul lor vin câteva mii de călăreți lituanieni trimiși de ducele Alexandru și șase sute de mazuri, trimiși de ducele Mazoviei. Din nenorocire pentru leși, Ștefan, prevăzător, a trimis pe vornicul Boldur cu 3.000 de voluntari întru întâmpinarea ajutoarelor. La Lențești (Lencăuți) la trecerea Prutului, Boldur îi atacă pe neașteptate și-i nimicește până la ultimul om. După scurt timp s-au apropiat de vaduri dinspre Cernăuți resturile oastei leșești și regele lor, spre a trece pe drumul Lențești-Lujeni-Sniatyn în Pocuția. La Lențești, moldovenii atacă din nou prin surprindere pe leși, provocându-le alte pierderi grele, și șirul atacurilor nu încetează decât la Șipeniț, unde cu câteva ore înainte au fost măcelăriți și cei 600 de mazuri veniți să acopere retragerea regelui, dar niciunul din ei n-a reușit să-și mai vadă Craiul – căci moldovenii le-au scurtat calea morții spre care alergau.

Mai târziu închipuirea poporului a zugrăvit această izbândă într-o legendă, după care moldovenii ar fi înjugat câte 50 de leși la plug, ar fi arat cu ei colinele din preajma Cosminului, apoi ar fi semănat ghindă, din care s-a ridicat pădurea de stejari căreia i s-a dat numele de Dumbrava Roșie, amintind cu acest nume sângele din belșug vărsat pe plaiul valah de oastea mândrului crai Ioan-Albert.

Dar, ca fapta vicleană să le rămâie leșilor neuitată, Ștefan atacă și în anul 1498 Polonia, pârjolind-o până la Liov, la fel cum făcură turcii cu o lună înainte și tătarii după o lună după moldoveni. Regele își dă seama acum ce zid ocrotitor era Moldova pentru țara lui, zid pe care el însuși a vrut să-l dărâme.

Pacea se încheie în 1499, dar angajamentele sunt uitate după scurt timp de Albert. Nici urmașul lui (1501) nu le respectă și cere restituirea Pocuției, nerecunoscând datoria de 4.000 de ruble. Pentru a se evita un conflict armat, s-a apelat la judecarea cazului de o comisie prezidată de regele Ungariei. La convocările comisiei, delegația polonă nu s-a prezentat, astfel teritoriul Pocuției a rămas stâlpuit de capul bourului.

Din mărețul asfințit al vieții lui Ștefan cu puterea sfatului cu-minte, domnind dincolo de moarte, îndreaptă destinele țării pentru vremi și valuri ce nu-l vor mai atinge: „Nu leahulului viclean și nestatornic, nici ungurului asupritor și lacom, nici tătarului sălbatec să-și încredințeze vreodată Moldova păsul și soarta ei, la toată primejdia, să știe că cel mai cinstit prieten și cel mai bun ocrotitor e turcul, și sub pavăza puterii lui să stea; căci singură, în calea atâtor vrăjmași, greu va trăi...”.

În fața Vlădicilor și boierilor țării, puse schiptrul domniei în mâna fiului său Bogdan, și deplin împăcat în suflet, înseninat de gândul că și-a făcut toată datoria către țară și neamul lui, închise ochii pentru somnul cel de veci în ziua de 2 iulie, anul 1504, după o domnie de 47 de ani, 2 luni și 3 săptămâni, și au zidit 44 de mănăstiri și biserici, zice cronicarul.

Dar bătrânii spun: „că o să mai vină o dată să reîntregească Moldova în hotarele ei firești, împietruite de el cu capul bourului” și lăsate moștenire moldovenilor pe veci. Și are să fie o cumpănă și un război cum n-a mai fost de când lumea asta, și atunci Voievodul Ștefan are să iasă din mormânt călare și înzăuat, și toți ai lui au să-l cunoască de stăpân și de mântuitor și în toată vremea luptei, el are să aibă iarăși la dreapta un arhanghel cu sabia de foc, de-or să pice dușmanii înaintea lui de la zece pași, fără să-i atingă nimeni, și are să fie o vărsare de sânge, cât să-noate caii până-n piept în valurile roșii, iar la sfârșit au să biruie românii și au să rămâie din focul acela tari și uniți cu toții pe veci de veci, și numai după aceea va putea să doarmă liniștit, în mormântul lui de la Putna, Ștefan cel Mare și Sfânt”. Mare și Sfânt, așa l-au numit românii din Țara Moldovei ca pe nici un alt voievod din șiragul atât de lung al domnitorilor care s-au perindat în fruntea acestei țări. Ștefan singurul s-a bucurat, în viață și după moarte de această laudă, pe care numai o pioasă aducere aminte o putea dărui și păstra pururea, ca pe o cunună împletită din bătăile inimilor calde și recunoscătoare ale poporenii săi.

5. URMAȘII LUI ȘTEFAN CEL MARE

Țara Moldovei, mândră și puternică, se năruie sub șirul de urmași slabi, sburdalnici și risipitori avutului de-a gata.

Bogdan, în care-și pusese Ștefan toată nădejdea, se arată stăpânit mai mult de patimile tinereții lui, decât de grijile țării. Șase ani se războiește cu polonii, pentru că nu-l vrea de bărbat frumoasa soră a regelui polon, Ioan Albert. Și numai când își vede țara la aman, năpădită de tătari, își aduce aminte de sfatul cel înțelept al părintelui său în ultimele clipe ale vieții și, grabnic, trimite un sol al închinării cu pungi de bani Sultanului Selim.

Dar asigurarea hotarului dinspre turci cu aur nu asigură hotarul dinspre leși, care trimit pe hatmanul Kamieniecky, voievodul Kievului cu 6.000 de călăreți să răzbune ravagiile și fărâdelegile lui Bogdan din Podolia, când arde orașele Halici, Kamenița, Rohatinul și nenumărate sate.

Kamieniecky, condus de trădătorul moldovean, Vașca, pustiesc Bucovina în lung și-n lat în frunte cu orașul Cernăuți, apoi ținuturile Dorohoi și Botoșani, iar la întoarcere, Ștefănești și Suceava. Și mai duc în lanțuri pe vornicul Matei cu 80 de boieri care au plătit la Liov cu chinurile trupurilor lor poftele nesăbuite ale tânărului voievod.

După treisprezece ani de domnie fără glorie pentru el și fără noroc pentru țară, Bogdan s-a stins pe neașteptate (1517).

Rămâne Ștefănița, fiul lui Bogdan, un copil de unsprezece ani, care domnește sub povața înțeleptului Arbore până la vârsta de șaptesprezece ani când, după pravilă, putând singur purta domnia, o începe c-o mare nedreptate și cu un mare păcat: ucide, fără judecată, pe cel ce-i fusese mai mult decât un părinte, pe sfetnicul Arbore, apoi ucide și pe feciorii acestuia, Toader și Nichita, ca nu cumva să încolțească sămânța răzbunării din sângele fără vină vărsat.

Apoi pornește luptă împotriva lui Radu de la Afumați, luptă de nebun pentr-o dragoste nelegiuită, se învrăjbește cu toată țara

și face ca însăși tânăra-i soție, soră cu Doamna lui Radu, să sfârșească prin a-l urî. De la ea, de la boieri, de la faptele lui i se trage moartea. La vârsta de 21 de ani, când alții își încep viața, el și-o încheie. Ce n-au putut face boierii cu armele lor, reușește Stana cu otrava ei.

Un fiu din flori al lui Ștefan cel Mare, Petru al Mariei lui Rareș din Hârlău, își rotea de mult gândurile în jurul tronului părintesc. Boierii văzură în el pe mântuitorul lor. Și n-a fost nici al lor, nici al norodului, asupra căruia tot mai greu apăsau domniile. Era un mare viteaz acest Petru Rareș, într-un timp când țara avea nevoie de un mare înțelept. Odată, așezat pe tron, Petru spulberă așezările secuilor până în Brașov, sfarmă sub zidurile Feldioarei oastea temutului împărat german Ferdinand și însemnând cu spada-i fulgerătoare hotar nou pe zările Ardealului, lărgind astfel țara. De aici se îndreaptă spre Bistrița, de unde pogoară în țara leșească să rețeze cu sabia încă udă de sângele secuilor, nodul cel de multă vreme încâlcit al Pocuției. Dar după lupta de la Obertin, Rareș pierde totul, oastea, tunurile, și încrederea în el și în norocul lui. Urmează năvălirile polone în Moldova, goane sălbatice și lupte fără cînste ce se țin lanț șapte ani, până când marele Soliman vine să-l potolească pe Rareș. În același timp din răsărit vin muntenii lui Radu Paisie, din nord tătarii și din apus polonii. Boierii îngroziți părăsesc pe Rareș și ingenuchează în fața turcilor. Oastea lui Rareș, lipsită de căpetenii se mistuie prin fundăturile codrilor. Rareș, domn singur în țara pustie își dă seama, dar prea târziu, că „cine seamănă vânt, culege furtună”. Și pe când în Suceava se încorona un nepot nevrednic al marelui Ștefan, Ștefan Lăcustă, iar turcii își rășluiau din Moldova tot clinul dinspre Dunăre, din grindul Tighinei până în gurile Nistrului, urgisitul Rareș orbecăia fugăr prin munții Neamțului, în căutarea unei trecători care să-l scoată în Ardeal, unde avea adăpost în cetățile: Ciceul și Cetatea de Baltă. După doi ani, Rareș revine cu firmanul de la turci.

Această a doua domnie a lui Rareș durează șase ani, e o domnie apăsătoare, fricoasă și fără rod. Rareș moare în 1546, lăsând

Bucovina și nordul Moldovei pârjolate și sărăcite și mai ales văduvite de o mare parte de norod în urma războaielor purtate cu leșii pe aceste meleaguri.

Fiii lui se arată și mai nevrednici de a purta schiptrul slăvitului lor bunic. Ilie, după cinci ani de stăpânire, încărcată de cele mai urâte păcate, pleacă la Constantinopol unde se leapădă de legea strămoșească, turcindu-se, iar Ștefan, fratele lui e și mai ticălos. Un an își bate joc de țară, de avutul, de cinstea, de viața oamenilor. Boierii îlucid într-o noapte de petrecere desfrântă în lunca de la Țuțora, dărâmând cortul peste el.

Șirul domnitorilor vicleni, cruzi și hrăpăreți continuă ca un blestem adus de vânturi pe capul sârmanei Moldove. În goana sa după putere se oprește sub dâmbul de la Șipote, Petre Stolnicul, cu boierii fugiți în Polonia ce se întorc cu noul domn ales de ei, în frunte cu boierul Moțoc. Aici așteaptă alaiul de nuntași ce însoțesc pe boierul Joldea ales dintre boierii din țară de a fi domn, după ce l-au înăbușit sub cort pe Ștefan. Joldea, în culmea fericirii alături de logodnica sa Ruxanda, fiica lui Rareș, se trezesc deodată împresurați, mirele legat și dus peșcheș la Petre Stolnicul care-l înseamnă la nas și-l trimite la călugărie. Boierii se împacă. Voievodul, care își ia numele de Alexandru, cu alaiul de nuntă, logodnica lui Joldea devenind mireasa lui, face nunta la Suceava, unde stă nouă ani pe tronul Moldovei. Acest Alexandru Vodă, căruia i s-a mai zis Lăpușneanu, e gonit de vicleanul grec, un zvânturat, Iacob Eraclide Despot care obține domnia de la turci pentru un șpar de haraciu. Mândru și risipitor pune bir un galben pe casă. Poporul și boierii se ridică într-un cuget, în fruntea fiind hatmanul Tomșa. După trei luni de lupte sub zidurile cetății Suceava, Despot se predă, Tomșa îl muștră pentru toate nelegiuirile câte le-a făcut, și nemaiputându-și stăpâni mânia îl izbește în față cu buzduganul. Atunci mulțimea, ca o fiară scăpată din lanț, înfuriată, se aruncă asupra învinsului care cade zdrobit sub loviturile poporului.

Dar nici Tomșa n-are parte de domnie mai lungă, că Alexandru Lăpușneanu, cu 500 de oca aur și-a cumpărat iar domnina. Și vine

hain, răzbunător, cu oaste păgână, însetat de jaf. Orice împotrivire e zadarnică. „Și de nu mă vrea țara, eu o voi pe dânsa”, răspunde înviforat solilor ce-i spun că nu-l vor moldovenii. „Și au oprit pe soli, zice cronicarul, și au trimis hochimurile Împăratului la tătari, care îndată s-au pornit, de-au acoperit țara ca un roiul până la Prut prădând și arzând”. Tomșa cu vornicul Moțoc fug în țara Leșească, unde sunt uciși din porunca regelui, care se teme de întinsa putere a turcilor. A doua domnie a lui Lăpușneanu ține cinci ani și începe cu acel înfricoșat ospăț al sângelui, în care patruzeci și șapte de boieri sunt măcelăriți sub ochii fulgerători de ură și de cruzime sălbatică a domnului. Ca să arate că a rupt orice legătură cu polonii și cu trecutul, strămută scaunul domnesc de la Suceava la Iași, mai în câmp și mai aproape de turci, cărora întru atât le este de supus, încât, ca să le facă voia, pune de dărâmă toate cetățile și întăriturile Moldovei afară de cetatea Hotinului, straja dinspre Iași. Oare se poate coborî un cârmuitor de țară mai jos decât atât? În 1568 cade bolnav, otrava îi grăbește sfârșitul, lăsându-și odrasla de cincisprezece ani să cârmuiască încă patru ani, pe Bogdan, fiul lui.

Dar într-un revărsat de zi, când tânărul voievod se afla la o petrecere și asculta năzdrăvăniile unui leah bun de gură, turcii aduc pe Ioan Vodă, zis „cel Cumplit”, fiul din flori al lui Ștefăniță Vodă.

Ioan Vodă, prietenul poporului de la început până la sfârșit, ușurează dările, pune rânduială în biserică și în treburile țării, pedepsind pe cei lacomi și asupritori și curăță Sfatul de „hicleni”. Poporul însă îl iubea. Pe lângă starea jalnică în care se găsea țara, mai bântuia și o ciumă teribilă ce decima populația la sate și orașe; o cometă care trecuse deasupra țării, speriasse imaginația poporului, o inundație furioasă devastase câmpiile și multe sate. Puhoiul de ape a târât cu el pe lângă pâinea, și acoperământul de deasupra capului. Turcii și tătarii care au venit cu Ioan Vodă nu s-au putut reține nici ei de a nu comite jafuri și violențe.

Dar tot potopul de amărăciuni, voievodul a reușit în puțin timp să-l îndepărteze, că însuși cronicarul Ureche, care servise la curtea

lui Ioan Vodă, și fiind boier, deci dușmanul voievodului, a trebuit să recunoască calitățile acestui cărmaci. El scrie: „Era ascuțit la minte, la cuvânt gata și se vedea a fi nu numai de domnia acestei țări, ci și altor țări să fie cap mare”.

Dar nici calitățile sale de oștean nu sunt mai prejos. La atacul polonilor care au venit să-l reașeze pe Bogdan pe tronul Moldovei, oprindu-se la Ștefănești, pe malul Prutului, unde urmau să se unească cu oastea moldovenească din Țara de Jos condusă de vornicul Sbiera și de aici să meargă cu toții la Suceava, unde Ioan Vodă avea așezată capitala, aflară prea târziu de moartea lui Sbiera, și la locul întâlnirii au găsit oastea lui Dumbravă, ce se retrăgea mereu din fața atacatorilor spre a atrage grosul armatei într-o pădure la depărtare de câteva sute de pași de Hârlău, unde dușmanul ar fi fost silit să se predea. Polonii înțeleseră greșeala lor și pe calea cea mai scurtă, au luat-o înapoi la Hotin, urmăriți deaproape de Dumbravă cu o ceată de turci, puși înapoi de Dumbravă, pentru a da de înțeles leșilor, că moldovenii ar fi bucuroși de a nu avea dușmănie cu ei. Ajunși la Hotin, polonezii nu îndrăzneau să se închidă în cetate, unde nu aveau furaje pentru cai și nici peste Nistru nu puteau trece din cauza apelor mari ce se revărsară. Prinși astfel în clește, polonii se rugară de turci de iertare, jurând de a nu se mai vâri în treburile Moldovei. Pacea ce a urmat se încheie prin restituirea cetății Hotinului. Bogdan fuge și din Polonia și i se pierde urma la Moscova, unde se pare că a fost înecat în Neva.

Peste câteva luni, Ioan-Vodă mută capitala la Iași pentru motivul că Suceava se afla prea aproape de granițele polono-ungare și prea departe de turci și tătari, astfel că în caz de război, principele putea fi surprins dinspre Galiția și Transilvania, în schimb nu putea ajunge la timp în cazul unei invazii de peste Nistru și Dunăre.

Selim II, sultanul turc, văzând înflorirea Moldovei sub înțeleapta cărmuire a lui Ioan-Vodă și îndemnat de Chiajna, care îi promite haraciul dublu pentru tronul Moldovei pe care îl voia pentru fiul ei, Petre Șchiopul, fratele voievodului Munteniei

Alexandru, trimite în Moldova un ceauș pentru a pretinde voievodului un haraci de 8.000 de galbeni, cât îi oferă Doamna Chiajna. „Jumătate din sumă plătești ca bei al Moldovei, iar cealaltă jumătate ca ghiaur, fiindcă ai cutezat să te lepezi de credința lui Mahomed”, scria în epistola de vizir, ascunzând sub un sofism bigot aviditatea sultanului.

Refuzul net al Voievodului de a îndoi haraciul face pe sultan de a trimite oștile Muntene și Transilvănene în Moldova. Ceașul, care ducea o scrisoare cu același conținut Poloniei, a fost prins de moldoveni, astfel că porunca sultanului n-a mai ajuns la destinație, scăpând astfel nordul Moldovei, în primul rând Bucovina, de a fi din nou teatru de război.

Muntenii, conduși de Petru Șchiopu, întăriți cu 60.000 de bașbuzuci, 2.000 de secui trimiși de beiful din Transilvania, se oprește la Jiliștea, locul de concentrare a oștirii dușmane. De aici, Petre Șchiopu trimite porunci boierilor moldoveni să vină să i se închine ca noului gospodar al Moldovei.

Moldovenii numărau în total numai 10.000 de ostași din care 1.000 de arcași și 9.000 de călărași, zisă „oastea nemeșească (boierească)” și 200 de tunuri cu mai multe țevi. Din cei 9.000 de cavaleri, 1.200 sunt cazaci chemați de vodă în schimbul unei simbrii.

Acești „cozaci” formaseră cu vreo cincizeci de ani mai înainte o republică de oameni disperați ai căror deviză era nimicirea dușmanilor creștinătății. Ea s-a înjghebat prin contopirea celor trei popoare învecinate: moscoviții, polonii și românii, vorbind o limbă amestecată învățată de aceste națiuni. Reședința lor era la gurile Niprului, unde ei își construiau o mică flotilă din luntrii sau „șeici”, cu care devastau țărmul Crimului și al Turciei. Erau buni luptători atât pe uscat, cât și pe apă. Toți nu aveau femei și nici copii, iar numărul lor se reînnoia prin venirea infractorilor și aventurierilor din toate părțile, devenind cei mai înfricoșători luptători, sfidând moartea. Denumirea de cozac, spune Miron Costin, derivă din cuvântul slav „coza” ceea ce înseamnă căprioară, adică ușori și sprinteni ca o căprioară. Dar originea acestui

nume propriu n-are nimic comun cu etimologia populară care îl derivă de la „koza”, ci este de origină turco-tătară (vezi I. Nistor). Anumite triburi kirghizice se numesc și astăzi „kaizak”, după turcescul „kai” – ușor și „sak”, cuvânt aric trecut prin persană la tătari cu însemnătatea de sarcină, povară, sac, adică oameni mobili și gata oricând de luptă și acțiune. Vechile documente rusești amintesc de „kaizaci” sau „cazaci tătari”.

Lupta de la Jiriștea începe dimineața înainte de se a lumina de zi, cu zorile umbrite de o ceață deasă care proteja apropierea moldovenilor dinspre Focșani, până la imediata apropiere a taberei inamice. Vornicul Dumbravă, care aflase de la Vodă despre dispozitivul inamic, pornește cu 600 de cazaci, în cea mai tăcută liniște și surprinde 400 de munteni care păzeau de departe tabăra. Fiind înconjurați încă la amurgul serii, sunt atacați în zori de zi; nici un muntean n-a reușit să scape cu viață, după care ispravă înconjoară tabăra inamică și o atacă din spate. Ioan Vodă cu grosul oștirii sale o atacă pe aripile laterale și centru; cincizeci de mii de dușmani au rămas pe locul bătăliei. Petre Șchiopul fuge la Brăila, iar fratele său Alexandru, la cetatea de Floci. Ioan-Vodă cucerește Bucureștiul, Brăila, unde curăță orașul de musulmani și Benderul pe care-l arde.

Polonii îi trimit 600 de cazaci pedestri sub comanda vechiului marinar „Pocotilo”, pe care Ioan Vodă îi îmbarcă în 25 de bărci cu care cuceresc Akermanul fără nici o pierdere. Ioan Vodă se întoarce acasă.

Poarta otomană trimite asupra Moldovei pe Ahmed Pașa și Adel Ghirai cu câte 100.000 de turci și tătari. Ioan Vodă se stabilește cu oastea la Huși și trimite pe pârcălabul Golia la vadul de la Oblucița. Dar acest pârcălab își trădează prietenul, patria și religia pentru o pungă groasă de aur și mai are atâta ticăloșie să-l înșele pe Vodă, mințindu-l că a ajuns prea târziu pentru a opri pe turci și că oastea turcă numără de abia 30.000 de oameni.

În noaptea premergătoare luptei, alți trei boieri fug în tabăra dușmană. Acești lași și trădători sunt: Vornicul Murgu, stolnicul

Bilae și hatmanul Slăvilă.

Iisus Hristos a avut parte de un singur Iuda, Ioan Vodă de patru; Iisus apără credința, Ioan – patria!

Lupta se dă în fața cetății Isaccea, lângă lacul Cahul. Moldovenii aveau o oaste de numai 35.000 de oameni din care 1.200 de cazaci sub comanda căpitanului cazac Kopycki și al pârcălabului Țopa, 80 de obuziere și 60 de tunuri. Turcii numără 130.000 de oameni și 120 de tunuri.

În sunetul buciurilor pornește fiorosul atac, primele trei atacuri sunt respinse de moldoveni, dar lipsa cavaleriei trădătorului Golia se resimte. Apoi o ploaie torențială udă praful de pușcă, lăsând pe români fără ajutorul artileriei și culmea fatalității, și cum o nenorocire nu vine niciodată singură, în toiul luptei apar cei 100.000 de tătari cu Adel Ghirai care decid victoria turcilor. În parlamentările ce urmează, turcii acceptă ca restul din oastea moldoveană să plece liberi la casele lor, la fel și cazacii, să se întoarcă în țara lor, iar Ioan Vodă să fie trimis viu și nevătămat de-a dreptul la sultanul Selim.

Ioan Vodă se desparte de credincioșii săi ostași și se duce în cortul sultanului. Aici pe lângă beglerbeiu Ahmed Pașa se afla Petru Șchiopul și capigibașul său prim, ușierul Porții otomane, Scipione Cigală, dintr-o familie aristocratică napolitană, renegat sub numele Djigala-zade.

În timpul tratării capitulării, monstrul Djigala-zade ia cuțitul de la Petru Șchiopu și îl înfige în inima eroului Moldovei; un italian, un muntean și un turc asasinează un moldovean.

Când gigantul a căzut, ienicerii i-au tăiat capul, iar trunchiul martirului l-au legat de cozile a două cămile, care, gonite în direcții opuse, îl despică în două bucăți de carne însângerate.

Ahmed Pașa, care jurase pe Coran, că nici voievodului și nici vitejilor lui nu li se va face vreun rău, a devenit sperjur. Ura birui credința în Allah și cinstea. Voievodul asasinat și rupt în două, iar camarazii săi, ostași scăpați din luptă sunt uciși până la unul. Toată hămesita mulțime tătară se varsă asupra nenorocitei

Moldove, pe care o jefuiesc sub ochii nepăsători al noului Domn Petru Șchiopul.

Moartea viteazului Ioan Vodă, pizmuit doar de călăii săi, care în ura lor încearcă a-i răpi până și gloria postumă la care aderă și unii din cronicarii și istoricii de mai târziu, profanând chiar și ultimele clipe ale acestui mare voievod moldovean, și încearcă a scuza mârșava trădare a pârcălabului Golia; în schimb străinii și însuși ienicerii turci se arată mai români, ei adunând rămășițele viteazului domn.

Dar trădătorii? Stolnicul Bilae e înălțat de Petru la Mare vornic al Țării de Jos. Vornicul Murgu și hatmanul Slăvilă dispar rușinați prin Țară ca și Ieremia Golia, poreclit „Cernăuțeanul” după districtul Cernăuți de unde e originar.

Dar prietenii ce i-au rămas credincioși? Vornicul, bravul Dumbravă, a reușit să scape în Transilvania, în urma cererii lui Ivașcu Golescu, Ștefan Bathori, beiful transilvan, îl predă legat ambasadorului muntenesc care îl aduce la București unde îl decapitează.

Vintilă Vodă, așezat pe scaunul Munteniei de Ioan Vodă la cucerirea Bucureștiului, cade în luptă eroică pe câmpia unde azi e ridicată mănăstirea Radu Vodă.

Vlădica Isaia Rădăuțeanul e scos din scaunul episcopal de Petre Șchiopu și nu se mai știe nimic de el.

Bravul Swierzewski, comandantul unui polc de cazaci, moare în bătălia de la Cahul; fără a fi moldovean, merită a fi amintit ca un credincios apărător al Moldovei și prieten al acestei țări.

Cazacul Pocotilo pieri și el pe lângă portul Galaților.

Pe lângă acești bărbați eroi, mai suferă martiriul și o femeie care însoțea pe voievod la tot pasul, ferindu-l de viclenia boierilor. Nu era româncă, ci o săsoaică blondă din Ardeal cu un copil în brațe. Ea a fost prinsă și dusă în robie la Constantinopol, unde își dă duhul, iar sugarul e crescut în haremul unui pașă și devine domn al Munteniei sub numele de Ștefan Surdul (1591).

Soția legitimă a lui Ioan Vodă, fiica boierului Lupea Huru,

împreună cu fiul său Petru, stabiliți în cetatea Hotinului, după ce află de dezastrul de la Cahul, au trecut Nistrul cu tot tezaurul princiar, însoțiți de 200 de nobili poloni, se retrag la moșia unui magnat polon, vechi prieten cu Ioan Vodă, devenind după un timp soția lui, pentru a scăpa de stăruințele Porții Otomane de a o extrăda.

Fiul legitim a lui Vodă încearcă peste treizeci de ani, pe când domnea Aron Vodă, să ocupe tronul Moldovei. După două luni de domnie el se întoarce în Polonia unde e arestat și trimis în exil în fortăreața Marienburg, astfel se stinse neamul lui Ioan Vodă cel Cumplit.

Alți doi hatmani cazaci care au luptat alături de Ioan Vodă la Cahul și au reușit să scape și despre care vom mai auzi vorbindu-se, sunt hatmanul Kopycki și fostul pârcălab de Roman, Țopa, boier moldovean; amândoi dau ajutor lui Ion Potcoavă pentru a-l scoate pe Petru Șchiopu din scaunul Moldovei.

Petru Șchiopul s-a urcat pe tronul Moldovei, pe care l-a cumpărat de la turci cu un tribut îndoit.

În timpul domniei a fost de trei ori răsturnat și pus pe drumuri și pe cheltuială. Trei domni s-au perindat pe scaunul Moldovei în zilele pribegiei lui: Ion Potcoavă, cu numele adevărat Corabied Șerbega, iar în cronici sub porecla Ioan Crețu, frate din aceeași mamă cu Ioan Vodă cel Cumplit. Acest pretendent ajutat de hatmanul căzăcesc Șah, de căpetenia cazacilor Kopycki și de fostul pârcălab de Roman, Țopa I, împreună cu o mie de cazaci, înving oastea lui Petre Șchiopu la Iași, compusă numai din turci și artilerie, căci moldovenii n-au sărit la apărarea voievodului, și-l fugăresc de pe tron. Potcoavă e încoronat la Iași sub numele Ioan Vodă. El eliberează mulțimea de prizonieri creștini ce au căzut în mâinile păgânilor și au fost dați în paza lui Petre Șchiopu, apoi numi pe boierul Țopa, mare vornic al Țării de Jos, iar pe Kopycki, pârcălab de Hotin.

După șase săptămâni, Petre Șchiopul se întoarce cu o puternică oaste de turci, tătari și munteni, dar e grabnic învins. În timp ce

Șchiopul fuge, Potcoavă declară în fața divanului că el „nu mai voiește a domni și se retrage peste Nistru”. Din ordinul sultanului, polonii trimit pe generalul Mielecki pentru a-l prinde și aresta pe Potcoavă. Neavând curajul de a da lupta cu acest erou, îl biruie prin șiretlic. Potcoavă e arestat și aruncat în temniță. Indignați, cazacii îl aduc la Iași pe Alexandru Șerbega, fratele mai mic a lui Potcoavă, care domni și el de abia o lună căci o nouă armată turcă, transilvană și muntenască, înconjoară Iașul. După o luptă eroică, pe jumătate mort în urma rănilor primite, Alexandru e prins și tras în țepă. În același timp în Polonia e ucis de mâna călăului fratele său, Ioan Potcoavă.

După moartea lui Potcoavă, Kopycki se întoarce în țara cazacilor, iar Țopa se retrage pe moșia lui de peste Nistru și după cincisprezece ani revine în Moldova la moșia sa.

Tronul Moldovei e pus la mezat. Îl cumpără Iancu Sasu, un fiu din flori al lui Rareș cu un milion de galbeni, dar pentru un timp foarte scurt, căci revine Petre Șchiopul, dar înfricoșat de urmările asupririlor norodului, pleacă în Tirol, unde și moare.

Aron, un fiu din flori al lui Alexandru Lăpușeanu, cumpără scaunul liber, dar în 1594 intră în Moldova 12.000 de cazaci. Aron fuge în Muntenia la Mihai Viteazul care îl împacă cu cazacii. Răzvan, prietenul de încredere al lui Aron, ocupă tronul, îl arestează pe Aron și-l trimite legat împreună cu familia în Transilvania, unde moare în temniță. Răzvan e gonit la rândul său de Ieremia Movilă, numai după patru luni de domnie, care îl prinde și îl decapitează.

Movileștii se trag din neamul aprodului Purice, care în lupta de la Șcheia pe Siret, i-a dat lui Ștefan cel Mare calul său, fiindcă cel al voievodului căzuse, și, pentru ca Ștefan să-l poată încăleca, aprodul se făcu movilă; Ștefan încălecând zise: „sărace Purice, de oi scăpa eu și tu, atuncea ți-i schimba numele din Purice în Movilă”. Au scăpat amândoi; Ștefan l-a făcut boier, armaș mare. Din acest Purice aprodul s-a tras neamul Movileștilor de au ajuns și Domni.

Ieremia Movilă se dușmănea cu Mihai Viteazul și încercă chiar să-l otrăvească. S-a învoit cu Andrei Bathory pentru răsturnarea lui Mihai și înlocuirea lui cu Simion Movilă, fratele său.

Când Mihai apare la Suceava și zdrobește paza leșească, Ieremia, urât de popor și părăsit de oastea sa, fuge la Poloni. După ce Mihai se întoarce în Transilvania, polonii reinstalează pe Ieremia, care stăpânește Moldova timp de un deceniu, după pofta inimii sale. După moartea sa (1607) e urmat de fratele său Simion, apoi de Constantin, fiul lui Ieremia, care, însă, își sfârșește zilele în apele Niprului, pe când era dus în robie de tătari (1616). Răzbunarea hărăzită de soartă nu se oprește la o singură victimă și Doamna Elisabeta și-a încheiat viața în haremul unui agă; ea înainte de a fi dusă în robie și-a tăiat părul și l-a trimis la mănăstirea Sucevița, unde poate fi văzut și astăzi. Singura urmă a Movileștilor, care a lăsat o amintire frumoasă din timpul stăpânirii a fost Miron Vodă Barnovschi. Acest domnitor și-a iubit atât țara, cât și poporul. Era drept, blând și cumpătat. A murit nevinovat, decapitat de turci, care l-au crezut de partea polonilor.

Șirul domnitorilor ce se perindă în Moldova continuă, parte din ei sunt de origine străină, albanezi și greci, apoi vin fanarioții sub care Moldova e dezmembrată, Bucovina e luată de Austria și Basarabia de Rusia.

6. CETĂȚILE ȘI MĂNĂSTIRILE-CETĂȚI BUCOVINENE

Cetatea Hmeliov

Cetatea Hmeliov este una din cele mai vechi cetăți cunoscute pe pământul viitoarei Bucovine. Ea se află în Țara Șipenițului de care am mai pomenit. Cetatea a fost ridicată inițial din pământ și lemn în secolul al XIII-lea pentru a străjui satul Șipenic, sediul voievozilor valahi din ținutul Șipenic. Ea a fost dărâmată de poloni (în anul 1456) când stăpâneau această cetate împreună cu cetățile

Ceciun și Hotin, primite de la Petru Aron drept răsplată pentru sprijinul dat la obținerea scaunului Moldovei.

Cetatea Ceciun

Cetatea Ceciun la fel amintită în capitolele precedente, a fost construită deasupra ruinelor unor cetăți și mai vechi. Construcția în evul mediu a fost, așa se pare, începută de cavalerii teutoni, care au fost izgoniți de regele Ungariei din Țara Bârsei și au poposit în Bucovina. Cetatea a fost terminată de poloni un secol mai târziu. Vestigiile arheologice dovedesc că în jurul acestei cetăți s-au dus lupte grele între teutoni și tătari.

Cetatea Sucevei

Cetatea Sucevei, ridicată deasupra unei văi adânci, parcă despătată în urma unui cutremur, în fundul căreia gonește, sărind din treaptă în treaptă, clocotul uni pârâu. Un mal ce urcă drept e acoperit de o pădure de brazi. Pe creasta lui, între platoșa cetinii și aurul miriștii ce fuge spre zarea presărată de clăi, își răsfirea piatra întunecată întortocherile unor ziduri prăbușite, refăcute în parte și protejate cu strat de beton în anii 1970–1976. Aceasta este tot ce a mai rămas din vechea cetate a Sucevei zidită pe locul unde dacii, apoi romanii, ridicaseră o cetate și mai veche. Petru Vodă Mușat, după mutarea capitalei Moldovei de la Siret la Suceava, zidi cetatea din piatră pe la 1380.

Oastea polonă, trimisă de craiul Cazimir ca să sprijine pe Alexandru II, împotriva lui Bogdan II (1449–1453), luă fără luptă cetățile Hotinului, Neamțului și Sucevei, care reintraseră după două luni în stăpânirea lui Bogdan, de îndată ce coborî din munți, unde căutase adăpost.

Ștefan cel Mare, înglobă vechile lucrări în ziduri noi, înălță turnuri, sapă în jur șanțuri și dădu cetății căpeteniei de seamă, numiți portari ai Sucevei. Așa se explică rezistența acestei cetăți la atacul lui Mohamed de la Valea Albă (1476).

Turcii revin și în 1485, cu un oarecare Hromot, ca să-l așeze

domn în locul lui Ștefan, dar neputând cuceri cetatea, ei au dat foc târgului Suceava, încercând astfel să-și potolească mânia. Ștefan îi ajunse la Cătlăbuga unde strivi pe turci.

Prima oară când se auziră sub bolțile cetății pași străini a fost pe vremea lui Petru Rareș, când boierii speriați de cei două sute de mii de turci părăsesc pe domnitor și predau cetatea padișahului Soliman.

Alexandru Lăpușneanu, făcând pe placul turcilor, dădu foc cetății.

Aron Vodă și Ștefan Răzvan (1595), care nu voiau să știe de turci, refac cetatea, punând-o în stare de apărare. Ieremia Movilă întărește și el cetatea, menținând și scaunul la Suceava. De abia Dumitraș Cantacuzino porunci să se umple încăperile cu lemne și-i dă foc, slăbind zidurile, apoi se aprind butoaiile cu pulbere care le dărâmă. Cutremurul din 1681 desăvârșește opera, dărâ-mând resturile de ziduri ce mai țineau.

În anul 1859, austriecii, probabil din dorința de a reface cetatea, au început lucrările de săpare, dar nimeni nu știa care era înfățișarea ei inițială. Singurul plan, efectuat în urma săpăturilor, de arhitectul Romstorfer pare a se apropia de adevăr și dezmente toate schițele fanteziste create de imaginație.

Azi, pe tăpșanul înverzit de pe înălțimea de unde cetatea domi-nă împrejurimile, e ridicat un impresionant monument cu statuia lui Ștefan cel Mare călare. Cu buzduganul în mână, dând impresia că și-ar conduce vitejii la alte izbâanzi.

*

Asemenea cetățuilor, și mănăstirile bucovinene formau în vremuri trecute, pline de zbucium, locuri de refugiu pentru populația satelor apropiate, atunci când țara era cotropită de dușmanii ce pustiau în calea lor vetrele de viață ale strămoșilor noștri. Puterea de rezistență a acestor mănăstiri-cetăți depindea de numărul și vitejia apărătorilor de care dispunea.

Printre mănăstirile ale căror ziduri și turnuri de apărare

au rezistat vremurilor se numără: Putna, Moldovița, Sucevița și Dragomirna.

Mănăstirea Putna

Într-o vale îngustă, străjuită de codrii seculari, la capătul unui drum, o poartă românească de zid, cu acoperiș de țiglă și turnuleț subțire, înalță spre cer o cruce. Deasupra porții de intrare e adâncită stema Moldovei, iar în curte se înalță biserica mănăstirii care adăpostește osemintele lui Ștefan cel Mare.

Mănăstirea a fost construită între anii 1466–1481 și refăcută tot de Ștefan în 1498, fiind mistuită de un incendiu în 1484.

De abia refăcută și înzestrată cu odoare – e jefuită de o ceată de tâlhari strecurați printre munți. În anul 1654, Timuș Hmelnițki, cazacul căsătorit cu fiica lui Vasile Lupu, a ruinat mănăstirea, ridicându-i până și plumbul de pe acoperiș pe lângă spargerea peretilor și a temelțiilor, scormonind tot în căutarea comorilor ce le bănuia ascunse.

Vasile Lupu, după trecerea furtunii, a început rezidirea lăcașului. Lucrările au fost continuate de Gheorghe Ștefan și terminate de Istrati Dabija-Vodă (1662).

În vremea lui Constantin Cantemir, Putna a fost atacată de cazaci și poloni. Călugării s-au închis în turnul de apărare, unde au ascuns și odoarele și lucrurile de preț. Ca să-i scoată din turn, năvălitorii au amenințat că dau foc bisericii. Monahii n-au avut ce face și au deschis porțile turnului, jefuitorii au luat toate bogățiile și arcul lui Ștefan Vodă, dăruiți mănăstirii după ce trăsesese cu el ca să hotărască locul sfântului pistol. Se mai păstra la Putna și cupa din care bea Ștefan; a spart-o egumenul Mihail Chiseliță. Gurile rele spun că la chef.

În 1739 mănăstirea a fost din nou ruinată de un cutremur. Mitropolitul Iacov o reface din vânzarea unor pietre prețioase găsite în mormintele domnești.

Masivele ziduri ale Putnei îi dau aspectul de cetate. Incinta a fost mărită în secolele XVII-XVIII. Din vechea incintă s-a păstrat

numai turnul tezaurului, înalt de 16 m, cu ziduri de un metru grosime. Accesul în turn se făcea pe o scară interioară care se putea ridica oricând.

Biserica adăpostește treisprezece lespezi de mormânt: în tindă – ale mitropolitului Teoctist, ale lui Iacov Putneanul și a părinților lui Iacov, aduse aici în anul 1758. În pronaos – Bogdan III; Maria Cheajna, fiul și fiica lui Ștefan și, probabil, Alexăndrel, mort ca ostatec; apoi Maria, soția lui Rareș, și Ștefăniță Vodă, fiul din flori a lui Bogdan III; în naos – Ștefan cel Mare, Maria Voichița, Maria de Mangop și cei doi copii, Bogdan și Petru, morți în fragedă tinerețe.

Țăranii din Putna arată ascunzișurile de rugăciune ale pustnicilor, unde Ștefan, trăind singur în adâncul codrilor, a venit să caute sfat și noi puteri sufletești în clipele de cumpănă „ca să mântuie țara ai cărei apărători pieriseră”.

Pe o latură a satului Putna se ridică, deasupra unui pinten al dealului Comorii, la vărsarea pârâului Vițâu în Putna, o stâncă scobită cu daltă în chip de bisericuță. La picioarele ei se adâncește în piatră o umbră de peșteră.

Din înălțimi coboară printre brazi un lanț de stânci, ca șira spinării unui uriaș balaur din povești.

Aici, în vremea când domnea Ștefan Vodă, trăia, retras de lume, sihastrul Daniil. Cu răbdare, întemeiată pe credința ce-l trimisese în mijlocul munților și al codrilor să se roage și să gândească la împărăția cerurilor, și-a săpat în stâncă bisericuța pe ai cărei pereți trecătorii din zilele noastre își scrijelesc numele.

Povestea spune că, în ceasuri grele pentru țară, Ștefan a venit odată aici să îngenuncheze la altarul sihastrului și să-și adune puteri sufletești de care avea atâta nevoie în lupta grea ce o ducea cu vecinii hrăpăreți.

Măreția munților, freamătul codrilor, murmurul izvoarelor, susurul apelor și pietatea bătrânului sihastru au oțelit din nou brațul și voința voievodului, „nemuritor în cugetul nostru” pentru izgonirea dușmanilor dincolo de hotarele Moldovei.

Daniil Sihastru, prin care Ștefan a făgăduit lui Dumnezeu

ridicarea lăcașului Putna, n-a fost un chip născocit. El și-a încheiat zilele la Voroneț, unde i se vede mormântul.

În apropierea mănăstirii, pe un deal pleșuv, este ridicată o cruce, care arată locul de unde Ștefan a tras cu arcul pentru a hotărî locul sfântului pristol. La picioarele crucii este un izvor, numit izvorul lui Ștefan, unde voievodul și curtea luau adesea masa când veneau la Putna.

A mai tras cu săgeata și vătaful de copii. Acolo unde s-a înfipt săgeata lui a hotărât Domnitorul să se facă poarta.

Locul clopotniței a fost ales prin săgeata lui Ștefan. Taman pe palma de pământ, unde nimerise săgeata copilului. Voievodul a poruncit să i se taie capul. Mai târziu, s-a ridicat acolo o bisericuță de lemn care s-a risipit. Azi o cruce indică locul bisericii și al morții copilului¹.

Nu se știe ce este și ce nu este adevărat din această legendă a retezării capului vătafului de copii. Adevărul este că Ștefan era domnitorul care nu îngăduia să se treacă peste cuvântul, nici peste bătaia săgeții lui. Numai un astfel de suflet putea să închege un popor și să păstreze o țară în jurul căreia pândeau turcii, tătarii, leșii și ungurii.

Voievozii au trebuit să se slujească adesea de ascuțișul spadei, ca să-și țină în frâu boierimea.

În ianuarie 1471, Ștefan cel Mare a pus să se dea jos capetele boierilor Isaia, Negrilă și Alexa, care plănuiseră să-l ucidă sau să-l predea în mâinile lui Radu-Vodă, domnul Munteniei, în drum cu oaste asupra Moldovei.

Nici pe patul de moarte nu s-a dat în lături să taie capetele boierilor care nu-l voiau urmaș pe Bogdan al III-lea, ci țineau să-l aibă domn pe Constantin, fiul lui Alexandrel, feciorul cel mai mare al lui Ștefan, mort ca ostatec la turci.

Stilul arhitectural al bisericii mănăstirii: albă și înaltă, cu ziduri străbătute de înguste ferestre gotice și sprijinită de contraforturi,

¹ Vătaful de copii a fost însuși un copil de 14 ani.

cu acoperișul țuguat, tăiat în două de o turlă, ce se subțiază culminând într-o căciulă ascuțită, în care e înfiptă o cruce bogată.

Biserica mănăstirii adună în liniile ei mari și în amănuntele podoabelor o pulbere de stiluri.

Romstorfer n-a rezidit Putna lui Ștefan cel Mare, ci o Putnă întemeiată pe documentele schimbărilor pe care mănăstirea le-a suferit mai târziu.

În privința împodobirilor în piatră, aplicate în jurul ferestrelor și ușilor, se simte mâna măștrilor aduși din țările unde strălucea goticul. Arcurile piezișe din cupola naosului se pare că se datorează arhitecților armeni.

Satul Putna, așezat pe valea ce se rupe în șuvițe de pâraiașe ce vin din săpăturile munților, are o biserică nouă zidită după planul Mirăușilor, cu turlă acoperite în aceeași țigla smălțuită, ce străjuiește între crucile țintirimului bisericuța din lemn ridicată de Dragoș la Volovăț și adusă la Putna de Ștefan cel Mare ca să dea mănăstirii lui vaza tovarășiei celei mai vechi ctitorii din Moldova.

Singuratică, furișată sub streșinile largi ale acoperișului drept și fără turlă, privește abătută către satul năpădit de toate națiile pământului în timpul stăpânirii habsburgice, astăzi spulberate.

Mănăstirea Moldovița

Mănăstirea Moldovița răsare din clocotul de creste ale munților înecați în spuma de verdeață a codrilor, pe un pinten de deal. În rama unui brâu de ziduri și turnuri de apărare, pare mai curând o fortăreață în curtea căreia tronează o biserică înveșmântată în frescă, sub streășina ocrotitoare a acoperișului de șindrilă țintuit într-o turlă micuță.

Zidul de incintă cu trei turnuri masive ocrotesc reședința domnească și stăreția, ctitoria lui Petru Rareș, zidită în anul 1532 și pictată în 1537.

În imediata apropiere a mănăstirii au fost urmele unei alte biserici vechi de lemn din secolul al XIV-lea și a uneia din piatră din anul 1410 de pe vremea lui Alexandru cel Bun, care reprezenta

prima construcție a unei mănăstiri din piatră.

Moldova de nord la fel ca și Maramureșul a fost o regiune bogată în lemn, datorită cărui fapt în aceste locuri au fost executate cele mai vechi monumente în acest material și de abia în ultima treime a secolului al XIV-lea, construcțiile din lemn sunt înlocuite cu cele din piatră.

Despre biserica din lemn nu prea avem cunoștințe mai detaliate, în schimb există date precise care atestă că biserica din piatră, a cărei ruine se văd și astăzi, a existat în anul 1410; un uric prin care se reîntregește terenul acestei biserici mănăstiri, confirmă acest lucru. În acele timpuri, mănăstirea a fost construită și ca un punct de apărare la hotarul Moldovei către Transilvania.

Dintr-un document din anul 1411, prin care se stabilește hotarul satului Moldovița, se amintește de un pârâu „cetate” și arheologii au descoperit în apropierea vechii mănăstiri, rămășițele unor ziduri și o cămașă din zale, ceea ce dovedește existența unor fortificații în aceste locuri.

După tradiția locală se zice că starețul mănăstirii era în același timp și comandantul unei organizații militare ale răzeșilor din satele de pe valea Moldoviței.

Din uricile acestor vremuri rezultă că mănăstirea Moldovița stăpânea la granița dintre Moldova și Transilvania suprafețe mari de pământ, care în secolul al XVI-lea au dat naștere la o mulțime de procese de încălcare a proprietății, între mănăstire și orașul Bistrița.

Mănăstirea lui Petru Rareș s-a început prin ridicarea bisericii, după care s-a trecut la înălțarea zidului de incintă pe o fundație de piatră brută legată cu un mortar de var nestins, având 2–2,5 m adâncime și 1,60–1,80 m lățime. Elevația zidului, tot din piatră cu mortar de var nestins, are o grosime de 1,20 m și înălțime de 6 m. Zidul formează un dreptunghi, având latura estică și vestică de 65 m lungime, iar cea nordică și sudică de 72 m lungime. Cele trei turnuri sunt pe latura estică unde e și poarta de intrare în mănăstire.

Pictura interioară și exterioară, de valoare artistică identică celei de la Voroneț, cu culori predominante verde și albastru – iarba și cerul.

Mănăstirea Sucevița

Mănăstirea Sucevița, pătrat de ziduri palide-gălbui, străjuite în cele patru colțuri de turnuri încheiate cu piramide. E cea mai fortificată mănăstire din Moldova. Zidul împrejmuitor cu cele patru laturi de aproape o sută de metri fiecare are o grosime de trei metri și o înălțime de șase. Dincolo de poarta grea de lemn, vegheată de al cincilea turn, pe așternutul neted și verde al incintei, se înalță biserica mănăstirii Sucevița în tablouri de frescă, pe tipsie verde și albastră, ocrotite de streșinile late ale acoperișului de șindrilă, deasupra căreia plutește o turlă învăluită în horbota albă a împodobirilor.

Pe locul mănăstirii de astăzi a ființat pe vremuri un schit de lemn, cu câteva chilioare pentru călugării ce se rugau lui Dumnezeu în acest loc ferit de ispitele lumii.

Povestea mănăstirii de astăzi, zidită pe altarul schitului din bârne, e legată de multe legende, una din ele zice că mănăstirea ar fi fost clădită de o femeie, dar adevărații ctitori sunt episcopul Rădăuților și voievodul Moldovei Ieremia Movilă.

Biserica, refăcută în piatră de Gheorghe Movilă în anul 1574, a fost mărită în 1586 de fratele său Ieremia, care i-a adăugat polunoșnicul, tinda, baldachinele laterale, frescele din afară și dinăuntru și zidurile de apărare. Mănăstirea avea menirea să adăpostească familia Moveleștilor și averile lor.

O altă legendă spune că meșterul, care a acoperit pe dinafară și dinăuntru biserica mănăstirii cu neasemuită frescă bizantină, a căzut de pe schele și a murit înainte de a încheia zugrăveala pe perețele dinspre asfințit. Moartea nu putea lipsi de la temelia operei.

Înălțând un câmp de icoane verzi-albăstrii, Sucevița pare susul pământului închegat în ziduri prelungi de biserică.

Cum a putut dăinui fresca timp de patru veacuri?

Înainte de Primul Război Mondial s-a propus să se așeze niște perdele, care de sub streșini să cadă până la pământ. În chipul acesta, pictura ar fi fost acoperită, îndeosebi iarna când umezeala se zvânta greu. Niște călători americani, care au trecut pe aici, au spus că dacă la ei ar exista o astfel de clădire ar păstra-o sub un glob de sticlă.

În pridvor o piatră mormântală, fără podoabe, a cărei inscripție tocită de pași arată că acolo doarme fiica postelnicului Gheorghe (†1610). Alături, un mormânt cu piatră înflorită, având scriitura în românește cu litere chirilice, odihnește Constantin Silion, fost logofăt în 1726 și mare medelnicer și staroste la Cernăuți în 1731.

În pronaos șase lespezi mortuare poartă pe ele numele de membri ai familiei Movileștilor. O lespede o acoperă pe Zamfira, fiica lui Ieremia, decedată în 1596, iar sub a doua lespede din marmură sculptată în bogate înflorituri e mormântul lui Ieremia Movilă Vodă.

Alături e lespede mormântală ce acoperă pe „robul stăpânului Domnului nostru Iisus Hristos, Io Simion Movilă Voievod, domnul Țării Muntenești și cu voința lui Dumnezeu domnul Țării Moldovenești, mort în anul 1607”.

Într-o cutie rotundă de argint aurit, se păstrează o șuviță din părul Doamnei Elisabeta, frumoasa, ambițioasa și nefericita soție a lui Ieremia Movilă.

Vrând tronul Moldovei pentru fiul ei Alexandru, cu ajutorul polonilor, armata ei fu nimicită în 1616 de către Șender Pașa și Radu Mihnea. Odată cu întunericul nopții, învingătorii se aruncară asupra restului de luptători, înfigând hangerele în trupurile istovite ale apărătorilor. Brațe hrăpărețe răsturnară căruțele și scotociră bagajele. Femeile fără alegere fură tăvălite în desfrâul năvălitorilor.

A doua zi, peste câmpul plin de leșuri, o căruță păzită de călăreți turci ducea în robie pe Doamna Elisabeta și pe fiii ei Bogdan și Alexandru Vodă. Boierii ce-i rămaseră credincioși până la urmă își priveau jalnicii stăpâni puși în lanțuri.

Doamna opri căruța în fața lor, se ridică și privi spre ei cu deznădejde. Pe obrazii ruinați de groază și durere curgeau șiraguri de lacrimi. Ea își acoperi ochii și zguduită întreagă de scârbă le strigă așa cum pomenește cronicarul, întreaga rușine a ei și a țării: „Boieri! Boieri! Pângăritu-m-au păgânul!” Doamna își smulse năframa de mătase ce-i acoperea capul și umerii. Părul bogat i se risipi până la mijlocul trupului și atunci ea cuprinse în mâini valurile castanii și le răsuci în fuior și cu un cuțit de la un boier, Elisabeta își tăie părul sub privirile batjocoritoare ale turcilor și-l lăsă să cadă în mâinile unui boier. „Duceți-l la Sucevița pe mormântul aceluia care v-a fost Domn și mie neuitat soț”. Dusă la Constantinopol, Elisabeta fu închisă în haremul sultanului Mustafa și făcută mahomedană.

Nu se știe când și cum a murit Elisabeta. Nu se știe unde și dacă are mormânt.

Fiul ei Alexandru, turcit și el, muri curând în robie. Bogdan, singurul ce-i mai rămăsese fu silit și el să treacă la legea islamului, dar după 39 de ani izbuti să ajungă în Polonia, de unde încercă să pună mâna pe tronul Moldovei, dar fără izbândă.

Ursita nu-i cruță Movileștilor niciuna din amărăciunile căderii. Elisabeta, care tindea spre înălțimi, și-a pregătit o prăbușire din cele mai triste.

Mănăstirea Dragomirna

Mănăstirea Dragomirna se ridică în spatele unui dâmb verde, printre pomi bătrâni ca o piramidă prelungă, îmbrăcată în tablă fără lustru, aruncând pe cer o mare și bogată cruce înfiptă într-o largă semilună. Privită de pe dealurile ce o împresoară, ai impresia că privești un fort și nicidecum un locaș monahal. Nici o altă mănăstire a Bucovinei nu impresionează atât de mult prin înfățișarea de cetate și putere. Pare mai curând o clădire creată pentru luptă, ridicată în mijlocul codrului, întemnițată în lanțul zidurilor înconjurătoare și păzită de turnuri de strajă ce se oglindesc în apele lacului din apropiere.

Ctitorul acestei mărețe construcții este mitropolitul cărturar Anastasie Crimca, fiul negustorului sucevean Ion Crimca și al cneajinei Cristina, din neamul familiei Stroici. Pentru serviciul său credincios a fost răsplătit de domnitorul Petre Șchiopu cu satul și moșia Dragomirești.

Anastasie s-a retras la moșia sa, unde în anul 1602, împreună cu rudele sale Lupu și Simion Stroici, au clădit mai întâi o bisericuță lângă o mănăstire mai veche de lemn, care se mai vede și astăzi.

Acoperișul înalt, ca un fund de corabie, își lasă povârnișul de șindrilă în streșini largi peste pereții vâruți și ridică pe creasta lui ascuțită trei turnulețe de lemn cu câte o cruce.

Pe locul biseriței albe de astăzi, a ființat mai înainte un schit. Dragomirna Mică se păstrează deci în forma ei actuală încă din anul 1602.

Anastasie Crimca în scurtă vreme a suit în scaunul Mitropoliei moldovene și din această poziție, el ridică în anul 1609 biserica mare a mănăstirii.

Zidurile de cetate din jur cu turnul, clopotnița și cele patru turnuri de apărare în colțuri au fost ridicate în 1627, așa cum pomenește pisania slavonă de deasupra portalului clopotniței făcută de Ioan Barnovschi Movilă Voievod.

Ajuns din pătura de jos în cele mai înalte trepte ale boieriei, s-a încuscrit cu familia Movilă și apoi, în 1626, s-a suit în scaunul Moldovei, străduindu-se să ușureze traiul țărănimii, fără să mulțumească boierimea și să pună ordine în viața călugărilor din mănăstiri. Nevoind să jefuiască țara ca să dea vizirului 40 de pungi de aur, cerute de acesta ca să-i prelungească domnia, plecă la Constantinopol să lămurească Poarta Otomană asupra soartei jalnice a poporului său. Aici a fost însă întemnițat, dar scăpă și ajunse în Polonia.

În 1633 moldovenii se răzvrătiră împotriva lui Alexandru Ilieș-Vodă și-l scoaseră din țară. Boierii cumpăniră dacă trebuiau să aleagă Domn pe Miron Barnovschi sau pe Lupu Vornicul, viitorul

Vasile Lupu, care fusese capul răscoalei. Vasile Lupu sfătui să-l aleagă pe Barnovschi, care se întoarse din Polonia și plecă fără zăbavă la Constantinopol să capete cuvenita împuternicire. Turcii, care îl dușmăneau, l-au zăvorât în închisoarea celor șapte turnuri, apoi i-au retezat capul. Tot în acest an, 1633, Timuș Hmelnițki, neastâmpăratul ginere al lui Vasile Lupu, venit cu oastea sa să-și ajute socrul împotriva logofătului Gheorghe Ștefan, prădă mănăstirea. Aurul, argintul și pietrele prețioase au fost schimbate în bani pentru plata și întreținerea oștenilor. Însuși acoperișul fu topit, turnându-se din el plumbi de cartușe.

În toamna anului 1758, un nou pârjol, de data asta tătăresc, lăasă zidurile goale.

Cinci ani mai târziu, mitropolitul Gavriil Calimachi, trimite să stărețească la Dragomirna pe Paisie Velicikovski, de obârșie ucrainean din Poltava, care se așeză aici cu șazeci și patru de călugări, mai toți slavi.

Noul egumen înstrăină în bună parte averea mănăstirii, iar la răpirea Bucovinei, retrăgându-se la Secu, vându în pripă moșia, dughenele și casele, ducând cu sine argintării și o mulțime de odoare.

Când noua stăpânire austriacă hotărî micșorarea numărului mănăstirilor moldovenești din Bucovina, din zece mănăstiri și treisprezece schituri s-au lăsat în funcțiune numai trei mănăstiri – Putna, Sucevița și încă una – alegerea cumpăni între Moldovița și Dragomirna.

Stăpânirea găsea că Dragomirna era prea aproape de noul hotar și se vedea limpede că nu ținea să ființeze aici o insulă de simțire românească. Până la urmă, cu voința clerului nostru mănăstirea scăpă de soarta de a ajunge cine știe ce magazie austriacă sau izvor de piatră ieftină pentru clădirile din jur. Cu timpul adăugiri și dregeri schimbară în parte înfățișarea dintru început a Dragomirnei. Acoperișul ajunsese „oblu”, iar nu tăiat în tradiționalele două acoperișuri cu turlă la mijloc și cu baza neînecată, așa cum este astăzi, în pantele învelitoarei.

Între anii 1843 și 1845 se ridică în curte o clădire cu un etaj, pentru adăpostirea călugărilor și pentru gospodărirea mănăstirii. Noua clădire, departe de a nu strica înfățișarea armonioasă a întregului, are aerul unei școli de rând.

În același timp, biserica a fost acoperită, iar pe clopotnița de la intrare se ridică o căciulă țuguiață, isprăvită cu o piramidă înaltă ce n-are nicio asemănare cu acoperișul de la început al robustului turn. În pronaosul bisericii este mormântul mitropolitului Crimca, decedat în 1629.

Reședința Mitropolitană

Nu este cetate, nici mănăstire, ci un palat, un palat măreț, mândria românilor bucovineni. Reședința Mitropolitană este una dintre cele mai monumentale construcții de pe teritoriul Bucovinei. Proporțiile, bogăția dinafară și dinăuntru, decorul în care se încadrează, sunt menite să arate lumii cine a fost și ar trebui să fie de drept, stăpânul acestui pământ românesc.

Ridicat pe înălțimea Dominicului, în preajma începutului de povârniș împădurit ce coboară repede în șesul Prutului, apare în cărămida lui roșie cu frontoanele ascuțite și zimțate, ca un „străvechi castel regal spaniol din evul mediu” cum îl descrie profesorul Simion Reli.

Operă a arhitectului ceh Josef Hlavka, a fost zidit pompos în stil maurobizantin, între 1864 și 1878, din averea bisericii române ortodoxe din Bucovina.

Marile și din belșug împodobitele săli de primire și sfat, smulg vizitatorilor murmure de admirație. Lungile lui galerii, pline de tăcere, privesc prin înalte ferestre, spre parcuri umbrite de arbori bătrâni.

În 1866, în timpul construirii palatului, o foamete cumplită, urmată de holeră, a lovit populația Bucovinei, băgând cu zile în pământ zeci de mii de oameni de toate vârstele.

Ca să facă față nevoilor, Dieta Bucovinei ceru episcopului Eugenie Hacman un împrumut din Fondul Religionar. Acesta

respinse cererea spunând că fondul era hărăzit întreținerii bisericilor, preoților și văduvelor preoților. Sfătuți totodată să se îndrepte rugămintea către proprietarii de moșii, cărora le revenea datoria ajutorării țăranilor, și către deputații din Dietă, care fuseseră aleși de popor și care puteau să-și taie diurnele în folosul celor flămânzi.

La Adunarea din 25 ianuarie 1867, deputatul țăran român Grigore Iliuț din Crasna, atacă pe episcop într-o cuvântare cu răsunet: „În anul 1859, spuse între altele inimosul bucovinean, citat de autor, pe când curgea lupta în Italia, Excelența sa Episcopul Hacman n-a împrumutat, ci a donat, repet a donat regimului, un milion de florini. Și până acum nimeni nu și-a exprimat durerea că prin aceasta Fondul Religionar a suferit mult și că acel împrumut a fost o lovire grea pentru fondul nostru. Iar acum, când populațiunea greco-orientală e disperată, luptându-se cu moartea din cauza foametei, se roagă pentru un împrumut, iar nu un dar, Excelența Sa răspunde că Fondul e destinat pentru conservarea bisericilor. La un atare răspuns se naște de la sine întrebarea: În anul în care s-a donat regimului acel milion, n-au existat în Bucovina preoți și biserici? Și lipsa cea mare, despre care vorbește Excelența Sa, s-a simțit oare atunci mai puțin decât acum?”

Cuvântătorul își urmă atacul pe aceeași temă strângându-și dovezile: „În Crasna, unde fabrica de sticlă aduce pentru fondul bisericesc un venit de mii de florini, biserica s-a închis din cauza ruinării ei. Apoi în Ciudei, cu 1.525 de locuitori, biserica, care se începe a ruina, abia cuprinde 40–50 de persoane, iar biserica din Bilca cu 2.499 de locuitori, s-a închis de mult în urma unei vizitațiuni a Excelenței Sale. În Vicovul de Sus și în alte comune, care au contribuit la Fondul Religionar, preoții greco-orientali trebuie să locuiască în bordeie, pentru că acolo se află case de vânat comode, dar nu se află case preoțești”.

Seria exemplurilor continuă pe aceeași temă, până ce deputatul ajunge la zidirea palatului: „Cât de fericită ar fi țara noastră, când această zidire de reședință fără nici o lipsă s-ar fi executat într-o

măsură mai modestă și mai potrivită și când averea Fondului Religionar, care se risipește astfel, s-ar fi folosit pentru ridicarea de școli și spre atingerea altor scopuri folositoare. Însă soarta voi ca averea ce a adunat-o poporul cu sudoare în mai mult de 80 de ani, să ajungă în mâini risipitoare, care-s gata s-o întrebuințeze pentru pompă, iar pentru alinarea lipsei acestui popor denegă cerbicos a da măcar un împrumut”.

Silințele deputatului n-au dat însă roadele dorite. Episcopul Hacman a continuat zidirea mărețului palat, fără să-și plece inima asupra nevoilor poporului. Poate că au dreptate cei ce cred că operele mari cer suflete de piatră.²

² Episcopul Hacman, de origine ruteană, provine din Galiția.

Partea a șasea

Organizarea administrativă.

Orașele, târgurile și satele din Bucovina în timpul stăpânirii austriece

Organizarea teritorială austriacă a Bucovinei

Pe vremea când Bucovina făcea parte din voievodatul Moldovei, teritoriul ei era împărțit numai în două ocoale administrative: Suceava și Cernăuți. Cu timpul însă orașele Cernăuți, Suceava, apoi Siretul și Câmpulungul au fost declarate regiuni administrative de sine stătătoare sub autoritatea directă a voievodului.

După ocuparea Bucovinei de către trupele austriece, în toamna anului 1774 (stabilirea hotarelor definitive a avut loc de abia după doi ani – la 2 iulie 1776 la Balamutca sau Balamotovka), administrația militară a împărțit „Districtul Bucovinei” în 12 cercuri și anume: Cercul Cernăuți administrând 28 de localități; Cercul Prutului cu 37 de localități; Cercul Nistrului cu 32 de localități; Cercul Ceremușului cu 22 de localități; Cercul Hotinului cu 9 localități; Cercul Câmpulungului Rusesc cu 3 localități; Cercul Berhometului cu 39 de localități; Cercul Vicovului cu 3 localități; Cercul Centrului cu 25 de localități; Cercul Moldovenesc cu 33 de localități; cercul Siretului cu 16 localități și Cercul Câmpulung Moldovenesc cu 16 localități, în total 290 de localități cu 17.047 de familii, respectiv cu 75.000 de suflete.

Comisia mixtă turco-austriacă de delimitare a frontierei regiunii cedate de Poarta Otomană Imperiului Austriac, la insistențele delegatului turc din teritoriul ocupat de trupele generalului Spleny, a retrocedat Moldovei 58 de localități și anume cercul Siretului (15), al Hotinului (9), al Cernăuțiului (9), al Berhometului (4), al Centrului (4) și cel Moldovenesc (17). Astfel, numărul localităților moldovene rămase sub stăpânire austriacă s-a redus de la 290 la 232, cuprinzând 3 orașe: Cernăuți, Suceava și Siret; două târguri – Vijnîța și Sadagura și 227 de sate cu o populație de 71.750 de locuitori.

Din acest număr de localități, 72 de sate și 2 târguri cu 18.715 de locuitori sunt cuprinse în regiunea dintre Prut și Nistru, iar 155 de sate, cu 3 orașe și 53.035 de locuitori sunt cuprinse între Prut și râul Moldova. Din punct de vedere etnografic, în regiunea de la nord de Prut, dintre cele 18.715 de suflete care viețuiau aici la acea dată, 3.315 erau străini ca: ruteni imigrați aici, mai ales între 1760–1770, evrei, poloni și armeni și 15.400 de români băștinași, dintre care 12.400 erau țărani, 1.750 răzeși, 750 boieri, mazili și boiernași și 500 de preoți, funcționari, negustori și meseriași.

În regiunea de sud de Prut, dintre cele 53.035 de suflete, 526 erau evrei, 2.374 germani, 2.400 ruteni, 6.000 huțani, 2.535 poloni și armeni și 41.600 români. Evreii, germanii, polonii și armenii erau stabiliți mai compact în cele trei orașe: Siret, Suceava și Cernăuți. Rutenii sălășluiau în satele mai bogate ca: Cuciurul Mare, Adâncata, Milișăuți, Storojineț etc. și 6.000 de huțani veniți în secolul al XVII-lea, așezându-se în locurile muntoase de-a lungul malului drept al Ceremușului, vorbind un grai rezultat din amestecul limbilor malorusă, română și polonă.

Făcând o comparație a compoziției populației numai după cinci ani de stăpânire austriacă constatăm că între Prut și Nistru aceasta a sporit de la 18.715 la 45.960 de locuitori, adică o creștere de 150%; acest spor cu totul nefiresc se datorează celor 5.745 de familii (28.725 de suflete) galițiene ce pătrund în ocolul celor 3.080 de familii românești din această parte a Bucovinei, modificând

radical echilibrul etnografic și demografic al regiunii. Proportia de doi străini la treisprezece români se reduce numai în cinci ani, la doi străini de abia la un român.

Puhoiul galițian nu se oprește aici, ci se întinde ca o lavă și spre sudul Bucovinei, la care se mai adaugă coloniștii germani aduși de administrația austriacă, înființând pentru ei sate și colonii noi.

Din anul 1849, Bucovina scapă de tutela Galiției, devenind ducată independentă și autonomă. Cu această ocazie se trece la o nouă împărțire teritorială, având în frunte un guvernământ în Cernăuți, căruia îi sunt subordonate 9 județe și anume: Cernăuți, Gura Humorului, Câmpulung, Cozmeni, Rădăuți, Siret, Storojineț, Suceava și Vijnița.

Odată cu noua repartitie teritorială s-a procedat și la o extindere a așezărilor urbane. Astfel sunt declarate comune urbane zece foste centre rurale și anume: Storojineț, Câmpulung Moldovenesc, Rădăuți, Vijnița, Gura Humorului, Cozmeni, Zastavna, Solca și Vama.

1. CERNĂUȚI – CAPITALA DUCATULUI

Orașul Cernăuți este așezat în partea nord-estică a Bucovinei pe mai multe dealuri de circa 70 m înălțime deasupra văii Prutului. Înfriparea orașului în aceste locuri se datorează atât râului Prut, cât și faptului că pe aici trece drumul cel mai scurt ce leagă Galiția de vechile centre comerciale și culturale ale ținuturilor Siret și Suceava de Dunăre.

Numeroase obiecte din epoca pietrei găsite aici dovedesc existența unei civilizații preistorice ce a continuat să se dezvolte de-a lungul secolelor fără încetare. Din vremea dacilor s-au găsit pe dealul Dominicului coliere de argint și agrafe de aur executate în formă de spirală, specifice vremurilor stăpânirii lui Burebista. În zapise istorice Cernăuțiul este amintit în anul 1408, când

Alexandru cel Bun stabilește aici vama pentru mărfurile ce treceau din sau spre Polonia, Lituania, Germania etc. În orice caz acest oraș a existat deja la începutul secolului al XIV-lea. În anul 1488, Cernăuțiul forma centrul unui ocol, care purta același nume. În anul 1497, a poposit aici regele polon Ioan Albert cu resturile sale de oaste biruite de Ștefan cel Mare la Dumbrava Roșie.

Săbiile găsite în albia Prutului la Cernăuți, cât și cele găsite pe dealul Țeținei (Ceciun) s-a dovedit că ele aparțineau cavalerilor teutoni, care au luptat până la sacrificiu pe Țețina, unde aveau o redută, și pe malul Prutului, cu năvălitorii tătari.

De-a lungul veacurilor, orașul Cernăuți a fost distrus în mai multe rânduri total sau parțial, astfel în 1497, 1509, 1531 și 1537 de poloni, turci și tătari. În anul 1740 Cernăuțiul este ars de cazaci și (1709) jefuit de oastea suedeză, învinsă de armata țaristă pe dealul Țeținei.

După ocuparea Bucovinei de Austria au urmat ani de liniște de care profită orașul Cernăuți, devenit capitală, primind un impuls spre o grabnică dezvoltare, favorizat și de dorința Austriei, dornică de a se mândri cu realizări spectaculoase. Orașul Cernăuți s-a mutat de pe malul stâng pe malul drept al Prutului pe vremea lui Alexandru cel Bun în urma unei mari inundații ce a cuprins întregul șes de-a lungul malului stâng al râului. Cernăuțiul domină de pe dealurile pe care e clădit o bună parte din valea Prutului cu priveliști până în depărtări, îmbrăcate cu păduri ce se întind până la Nistru, Mămăiești și Mamornița, mărginind olatul ca zidul unei cetăți.

Numai la 8 km de centrul orașului, spre apus, se înalță dealul Țeținei, cunoscut în vremuri de demult, sub numele de Ceciun, Cicero etc. încoronat pe vârful său cu urmele unei cetăți a cărei construcție se termină în anul 1349 de către regele Poloniei, Cazimir cel Mare. Cu secole înainte, pe vremea vizigoților, a existat pe acest vârf o cetățuie sau un castel, iar pe vremea romanilor pe vârful Țeținei exista un punct de observație și supraveghere.

Cota cea mai înaltă a orașului Cernăuți se găsește în Piața

Arboroasa, denumită de ocupanți „Austria Platz” și are 255 m deasupra nivelului mării. Cota cea mai joasă e de 158 m și se află pe valea Prutului, între podul de șosea și cel de cale ferată. Aria orașului se întindea la nord până la râul Prut, la apus până la liziera pădurii Țețina, la răsărit până la hotarul comunei Ostrița și în sud până în satele Ceahor, Corovia și Mihalcea.

Populația orașului Cernăuți, împreună cu suburbiile sale: Roșa cu cătunele Stânca, Poiana și Țețina; Clocucica, Caliceanca, Mănăstiriștea și Horecea număra în anul 1890, în total 54.171 de locuitori, în 1900, 61.000, în 1919, 80.000 și în anul 1938, 110.000 de locuitori. După naționalitate aceștia erau români, germani, poloni, ruteni, armeni, cehi și evrei. Românii trăiau compact în Clocucica, Roșa, Mănăstiriște și Horecea și amestecați cu germani, ruteni și evrei în centrul orașului. Germanii erau așezați mai compact în Roșa, rutenii și polonezii în Caliceanca și în împrejurimile gării centrale, iar evreii compact în cartierul evreiesc pe strada Jidovească sau „Judische Gasse” și împrăștiați pe tot perimetrul orașului cu dughenile lor. Polonii mai locuiau la periferia suburbiilor Clocucica și Horecea; armenii și cehii împrăștiați în tot orașul și în suburbii.

Românii din Clocucica și Roșa, cu cătunele aferente, îndeosebi cei bătrâni, ziceau că sunt urmașii direcți ai bolohovenilor. Este unicul loc din Bucovina, unde se pomenea încă acum jumătate de secol în urmă de străbunii noștri. De altfel, toată populația românească era denumită de străini „volohi” sau „walachen”.

Din punct de vedere edilitar, între anii 1880–1910, întregul oraș era canalizat și mare parte din străzile principale erau pavate. Pavarea și canalizarea suburbiilor au fost întrerupte în anul 1914 din cauza războiului și n-au mai fost reluate nici după 30 de ani. În perioada 1918–1940 de abia s-a reușit să se paveze 6 străzi, cca 8 km de pavaj; imensele preocupări ale politicianilor noștri nu le mai permitea, ca pe lângă afacerile personale, să se preocupe și de alte treburi publice.

Străzile din centrul orașului și suburbii erau bine croite și

pietruite, cele din oraș au fost încadrate cu trotuare și rigole. Plăcile de trotuar din gresie dură proveneau din carierele de pe malul Nistrului. Piatra de pavaje provenea din carierele de pe valea Moldovei. Rețeaua de apă potabilă, alimentată de două stații de pompare, s-a construit în 1908 și n-a mai fost extinsă în cartierele mărginașe.

Orașul era iluminat electric și avea o linie dublă de tramvai ce traversa orașul (din 1910), de la Prut până la intrarea în parcul „Grădina Publică” și o linie simplă în prelungire de la Prut (pod) peste podul de șosea până la stația de cale ferată Jucica (Moși), iar de la intrarea în parc până la gara „Grădina Publică”, făcând astfel legătura între gările Jucica, Gara Mare și Grădina publică (10,8 km).

Între Gara Mare și Piața Unirii (Ringplatz) tramvaiul urca și cobora o pantă de 17%, pe lungime de 350 m, fără să se fi auzit vreodată de un accident. În 1938, din lipsa cailor pentru trăsuri – caii fiind rechiziționați pentru zonă – s-a montat între Reședința Mitropolitană și cimitirul Horecea prima linie de firobuz (trolee). La periferia orașului, ca și în suburbii, casele erau înconjurate de grădini și pomete, iar în timpul primăverii, când înfloreau pomii fructiferi, un parfum suav plutea în jurul orașului curat și îngrijit.

Grădina Publică, Grădina Botanică, Grădina Arboroasa, Parcul „Schiller” cu aleile îngrijite prezentau pentru cernăuțeni locuri de liniște și destindere. Parcul Dominicului din spatele Reședinței Mitropolitane, împreună cu păduricea Roman ce încadrau frumos suburbia românească Clocucica dinspre răsărit și apus, domina valea și șesul Prutului până la colinele Zadubrenilor și pădurea Cernaucă; tot de aici se vedea luciul apei argintii al Prutului, ce apărea de dincolo de satul Mămăiești, trecea liniștit pe lângă marginea satului istoric Lențești, apoi sub podurile metalice de șosea și de cale ferată, se pierdea dincolo de fabrica de cherestea, în satele Mahala și Cotul Ostriței, la Țurenii în Moldova.

Pe luciul apei Prutului, în tot cursul anului, în afara perioadei

de îngheț și scurgerea sloiurilor de gheață, pluteau la vale plutele cu bușteni de brad din valea Ceremușului spre fabrica de cheres-tea și spre porturile dunărene. Plutașii erau huțani, ei poposeau de obicei, spre bucuria copiilor, pe malul drept al râului câte o noapte, înainte de a se strecura printre piloții rețezați la rasul apei de la palele provizorii rămase de la podurile de lemn din timpul războiului din 1914–1918, când podul metalic a fost aruncat în aer.

Cernăuțiul devine în 1869 nod feroviar

Bogațiile naturale ale Bucovinei ca pădurile, minereurile, apele minerale etc. trebuiau exploatate și administrația austriacă se pune pe treabă. În anul 1869 dă în exploatare prima linie ferată Lemberg – Sniatyn – Cernăuți – Ițcani și se construiesc ramificațiile Cernăuți – Noua Suliță, Adâncata – Berhomet, Dornești – Rădăuți – Gura-Putnei, cu prelungire până la Frasin etc.

Orașul Cernăuți a devenit un important nod de cale ferată, dotat cu două gări și anume Gara Mare, destinată traficului de călători și mărfuri spre și din Polonia austriacă, Rusia și România, iar Gara Mică, denumită „Grădina Publică”, deservind mai mult traficul local și descărcarea mărfurilor de mare volum și tonaj.

Pentru dirijarea traficului feroviar se înființează și o Direcție de Mișcare, dependentă de Direcția Generală din Viena. Liniile administrate de Direcția de Mișcare Cernăuți au fost: linia principală Sniatyn – Nepolocăuți – Cernăuți – Adâncata – Ițcani, de 114 km și liniile locale: Cernăuți-Moși (Jucica) – Sadagura – Noua Suliță de 30,8 km, dată în circulație în anul 1884, Adâncata – Berhomet de 53 km cu ramificațiile spre Carapciu – Ciudei de 19 km și Berhomet – Mejibrodi de 9 km, dată în funcție în 1898, linia Dornești – Rădăuți – Frasin (Brodina) de 61 de km cu ramificația Gura Putnei – Putna de 6 km, dată în funcție în 1898; Linia Dărmănești – Câmpulung, în lungime de 67 km, dată în funcție în 1888 și Câmpulung – Vatra – Dornei de 49 de km, dată în funcție în 1892. Ramificația Vama – Moldovița (20 km), dată în funcție în anul 1889, și Pojorâta – Fundul Moldovei de 7 km, dată în

funcțiune după 1900. De la Vatra Dornei linia era proiectată de a fi legată de la Teșna cu Ilva Mică din Transilvania, dar nu s-a mai executat decât de români între anii 1931–1937. Liniile Ițcani – Suceava oraș, de 7 km (desființată după 1918), Adâncata – Siret de 19 km, Nepolocăuți – Vijnița de 44 de km și Lujeni – Schit de 43 de km au fost date în funcțiune în 1898. În total rețeaua feroviară bucovineană însuma 490 de km, inclusiv linia Vatra-Dornei – Căndreni – Poiana Stampei.

Traficul rutier se desfășura pe șoselele împărâtești, drumurile județene și comunale. Prima șosea construită imediat după ocuparea Bucovinei, îndeosebi pentru interese strategice, a fost cea de la Sniatyn – Lujeni – Lențești – Cernăuți – Siret – Suceava – Câmpulung – Pojorâta – Vatra Dornei – Poiana Stampei, ce trecea peste pasul Bârgăului în Transilvania. Din această șosea, denumită de austrieci „Șoseaua Carpaților” se ramifică de la Dubăuți altă șosea numită „Șoseaua Ascunsă” ce trecea prin Hlinața – Storojineț – Ciudei – Vicov – Marginea – Solca – Cacica – Gura Humorului, unde se reunea din nou cu prima.

Tot din Șoseaua Carpaților, în comuna Mămăiești se despărțea „Șoseaua Podoliei”, ce făcea legătura cu nordul Bucovinei și Zaleszczyki din Podolia. Între comunele Dobești și Zvineace această șosea se contopea cu fostul drum al Berladnicilor sau drumul sării ce ducea spre cuptoarele și morile de sare din Horodenca. „Șoseaua Belgiană” ce se ramifica din Șoseaua Carpaților la Iacobeni o lua pe valea Bistriței prin Cărlibaba și pasul Prislop la Maramureș și Sighet, în fosta Ungarie.

Lungimea traseelor drumurilor împărâtești construite de Austria însuma 429,6 km. În afara acestor șosele s-au mai construit 26 de drumuri județene macadamizat cu lungimea totală de 932 km.

Drumurile comunale, lăsate în grija satească, nu aveau fundație și o mare parte din ele nu erau pietruite și erau în majoritate impracticabile în timpul ploilor și a dezghețului. În orașul Cernăuți funcționa din anul 1883 și o rețea densă de telefoane

cu legături interne și externe, iar serviciul telegrafic a fost dat în funcțiune încă din anul 1854.

În timpul ocupației austriece Cernăuțiul a fost sediul guvernatorului, ajutat de prefectura județului și toate instituțiile aferente, apoi Fondul Bisericesc care administra bunurile fostelor mănăstiri și schituri, care au fost naționalizate, apoi Mitropolia Ortodoxă Română a Bucovinei și Dalmației, Decanatele romano-catolice, greco-catolice, diocesele armeano-catolice a confesiunii augsburgheze și rabinatul evreiesc, comandamentul jandarmeriei și cel militar cu brigăzile de infanterie și cavalerie.

Instituții de învățământ existente în Cernăuți

Înainte de ocuparea Bucovinei, starea școlilor de aici era înfloritoare, mai ales de când voievodul Grigore Matei Vodă Ghica a introdus reforme în școala Moldovei (1726). De atunci s-a creat un fond special alimentat din contribuțiile bănești ale preoților.

La anexare, Bucovina avea șase școli domnești și anume la Rădăuți, Putna, Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Siret și Cernăuți. Dascălii moldoveni ai acestor școli erau plătiți din fondul școlar din Iași, iar supravegherea învățământului îi revenea unei comisii de zece, având în frunte pe mitropolitul țării. După ocupația din 1775, episcopul de Rădăuți avea sarcina să strângă fondul școlar și să plătească dascălii.

Guvernatorul țării, generalul Enzenberg nu era de acord ca episcopul să mai trimită la Iași prisosul fondului ce se aduna de la preoții din Bucovina, iar pe de altă parte școlile neortodoxe ce urmau să se creeze, nu aveau mijloace materiale de întreținere. De aceea acest general a stăruit și obținut ca acest fond să fie pus la dispoziția lui. Dascălii pentru școlile moldovenești erau aduși până în anul 1786 din Moldova, însă generalul stăruie pe lângă guvernul din Viena, ca dascălii să știe pe lângă limba română și cea germană și latina și să nu mai fie aduși din Moldova, ci din Ardeal, ceea ce Viena a aprobat.

Pentru a contrabalansa activitatea școlilor moldovenești,

guvernatorul deschide două școli „normale” sau capitale, una la Cernăuți, alta la Suceava cu dascăli aduși din Transilvania, Franz Thalinger pentru Suceava și Anton de Marchi pentru Cernăuți. S-a constatat că Thalinger nu cunoștea deloc limba română, iar cunoștințele lui Marchi erau problematice. Cum școlile aveau scopul de a deznaționaliza românii, dascălii de mai sus au rămas totuși la conducerea școlilor și ei n-au uitat de misiunea lor.

Școlile moldovenești, în urma șicanelor administrative, încep să dispară, astfel în 1784, după zece ani de stăpânire austriacă în Bucovina au mai rămas cele două școli, una la Cernăuți și alta la Suceava, transformate și ele din școli pur românești în școli „triviale”, iar în locul vechilor școli moldovenești închise, se deschid altele „utracviste”, adică școli primare cu limba de predare germană și română, ceea ce practic e imposibil.

În anul 1786, când Bucovina devine un cerc administrativ al Galiției, învățământul școlar trece mai întâi sub supravegherea inspectorului școlar din Liov, apoi în 1814 sub cea a unui inspector școlar special pentru Bucovina, Anton de Marchi, iar din vara anului 1815 sub conducerea Consistoriului romano-catolic din Liov. Urmarea a fost că și ultimele școli moldovenești, adică cele două de la Cernăuți și Suceava, au fost utracvisate (1821). Cum învățătorii români nu cunoșteau încă limba germană cerută de aceste școli bilingve, dascălii români au fost îndepărtați căutându-și pâinea în altă parte, unde limba și cultura românească au fost păstrate și cultivate cu sfințenie. Mulți au trecut „cordunul” în Moldova; alții, după obiceiul moldovenesc, au devenit dascăli ambulănți cutreierând satele, dând lecții la copii de boieri, răzeși și țărani mai înstăriți, introducându-i în tainele scrierii, ale slovenitului, după o oarecare bucoavnă veche, în sfințenia cărților bisericești și în lumea cifrelor. Grație acestor dascăli, disprețuiți de lumea oficială, s-a păstrat în Bucovina limba și naționalitatea românească.

În anul 1875 se înființează la Cernăuți universitatea germană cu trei facultăți: teologie, drept și filosofie, un liceu de stat în 1808, un gimnaziu în 1896, o școală reală greco-orientală în 1863, o școală

normală pentru băieți și fete și o școală profesională (1873), o școală medie de agronomie în 1871, un liceu de fete în 1898 și mai multe școli primare, dar nu pentru români.

În anul 1913, Societatea pentru Cultura și Literatura Română deschide din fondurile ei 14 școli primare cu 25 de clase și tot atâția învățători, iar la sfârșitul aceluiași an, o școală normală particulară românească.

Încă din 1876, în urma intervenției lui I. Gh. Sbiera, se înființează la universitate și o Catedră de limbă și literatură română, iar în 1913 o Catedră de istorie sud-est europeană, cuprinzând și pe aceea a românilor.

Fondul Bisericesc – întemeiat în 1786, a fost silit să creeze și să întrețină școli ale căror limbă de predare nu era româna, ci a imigranților, a căror limbă români nu o cunoșteau. Până și la seminarul teologic românesc, transferat de la mănăstirea Putna la Cernăuți, limba de predare era germană.

Țelul acțiunilor habsburgice din Bucovina reiese clar din declarația căpitanului districtului Cernăuți Dr. Würfel în 1911: „în 135 de ani de stăpânire austriacă au fost înstrăinate două treimi din populația românească a Bucovinei și sunt sigur că peste alți 50 de ani nu va mai exista nici urmă de români în această provincie”.

Monumente de artă

Din construcțiile monumentale ale orașului Cernăuți, primul loc îl ocupă Palatul Reședinței Mitropolitane, descris în capitolul trecut (partea a cincea). Urmează la rând Palatul Justiției, Teatrul Național foarte asemănător cu cel de la Iași și Cluj, Biserica iezuită, executată în stil gotic și biserica armenească cu pereți exteriori în căramidă aparentă, care pare un giuvaier în centrul orașului. Templul evreiesc în stil maur e una din construcțiile cu totul deosebite din Cernăuți, din păcate distrusă în 1941.

2. JUDEȚUL CERNĂUȚI

Cuprinde ocolul judecătoresc Cernăuți și Sadagura. De ocolul sau plasa judecătorească Cernăuți aparțineau următoarele localități: Ceahor, Corovia, Horecea sau Ludihorecea, Cuciurul Mare, Cosmin sau Molodia, Voloca, Mămăieștii Vechi și Noi, Țurenii, Revna, Chicera, Camena, Mihalcea, Cotul Bainschi, Ostrița, Mamornița, Lucavița și Cotul Vânătoresc.

De ocolul Sadagura aparțineau: Târgul Sadagura, Boian, Rarancea, Toporăuți, Cernauca, Șerăuții de Sus și de Jos, Jucica Veche, Rohozna, Lențești, Bila, Zadubreni (Budeola), Șubranet, Văslăuți, Gogolina, Noua Suliță, Mahala, Rarancea, Buda, Cotul Ostriței și Dobronăuți.

3. JUDEȚUL RĂDĂUȚI

Cuprinde ocolul judecătoresc Rădăuți și Seletin care împreună numărau o populație de 80.000 de locuitori (1890). De ocolul Rădăuți aparțineau localitățile: orașul Rădăuți, comunele Bădeuți, Milișăuți, Satul Mare, Volovăț, Putna, Sucevița și coloniile Voievodeasa-Fürstenthal, Măneuți, Andrasfalva cât și satele: Frătăuții-Vechi, Burla, Horodnicul de Sus și de Jos, Vicovul de Sus și de Jos, Gălănești, Voitinel, Frătăuții Noi, Marginea, Costișa și Bilca.

De ocolul Seletin aparțineau satele: Șipotele Sucevii, compus din mai multe cătune, și Straja.

Orașul Rădăuți

Numele orașului derivă de la Radu sau Radomir, un nume românesc foarte frecvent în Bucovina. Primele așezări rădăuțene datează din anii 1349–1370, când voievodul Bogdan cel Bătrân înalță aici lăcașul său de rugăciune.

Până la anexarea Bucovinei, Rădăuțiul a fost curat românesc. Între anii 1775–1790 e intens populat cu germani care, pe lângă diverse meserii, se ocupă și cu agricultura și comerțul. Pe măsura pătrunderii evreilor din Galiția, comerțul scapă din mâna germanilor și intră în aceea a evreilor.

În anul 1812, austriecii înființează aici o herghelie de cai pentru nevoile armatei. Administrația hergheliei se instalează în clădirile mănăstirii construindu-și grajduri noi pe terenul mănăstirii, considerându-se ei stăpâni pe ctitoria lui Bogdan I.

Și ca să nu-și dezică marele interes pentru populație, stăpânirea austriacă dezvoltă în acest oraș, în primă urgență, industrii – o fabrică impozantă de bere și o rafinărie de băuturi spirtoase tot atât de mare. Adevărate crematorii pentru biata țărănime românească cu care s-au înzestrat aproape toate orașele, târgurile și chiar satele mai mari – crematorii, însă, cu ardere latentă și internă ca să nu fie vizibilă arsura.

Fabrica de hârtie și chibrituri, construite pe timpul administrației moldovene, au fost în schimb desființate de austrieci, nefiind „rentabile”. O altă lucrare de mare interes pentru ocupanți a fost aceea a unei cazărmi și a unui manej pentru școala de călărie ofițerească. În fine, s-au mai construit două școli primare, o școală de horticultură și un liceu. Linia ferată Dornești-Rădăuți-Frasin trece și astăzi prin mijlocul orașului.

Orașul Rădăuți e un important nod rutier, de aici pornesc șase drumuri ca spițele unei roți.

Ca populație, orașul Rădăuți număra, în anul 1890, 12.895 de locuitori dintre care 6.500 români, 1.100 ruteni și 5.295 germani și evrei.

4. JUDEȚUL SUCEAVA

Constă numai dintr-o singură judecătorie de ocol, aceea a Sucevei, având o populație de cca 70.000 locuitori (1890) dintre care 2/3 români și 1/3 germani și ruteni.

De județ aparțin localitățile: Sf. Ilie, Mitocul Dragomirnei, Iacobești sau Fogodisten, Părhăuți, Bosanci, Uidești, Reuseni, Ițcanii-Noi și Ițcani Gară, Pătrăuți, Buninci, Dărmănești sau Hatna, Mărăței, Dănila, Milișăuți, Călinești Enachi, Călinești-Cuparencu, Romanеști, Găureni, Balaceana, Ludihumor, Comănești, Soloneț, Todirești, Costâna, Stroești, Zaharești, Liteni, Bunești, Lisaura, Ipotești, Iăsăuți, Mănăstioara, Plavalar-rus, Securiceni, Poieni, Chilișeni și Mihoveni.

Orașul Suceava

Localitatea din sudul Bucovinei a cărei existență străbate prin timpuri încă din vremea dacilor. Incepând din veacul al XIV-lea și până al XVII-lea, e capitala Moldovei și reședința domnească așezată de Petru I Mușat.

Prin strămutarea capitalei la Iași, pe vremea lui Lăpușneanu, strălucirea vechii așezări domnești pălește. După ocuparea Bucovinei, stăpânirea austriacă statornicește capitala la capătul opus al provinciei – cât mai departe de hotarul Moldovei, lăsând Suceava uitării la această margine extremă a Imperiului Habsburgic, dar nu numai atât; ani de-a rândul a încurajat noua stăpânire, coloane nesfârșite de căruțe să care lespezi de piatră din bătrâna cetate, din ruinele palatului domnesc, din bisericile dărâmate și din vechile locuințe boierești, ca proaspeții venetici, străini de neam și credință, să aibă din ce clădi case noi, grajduri și cârciumi.

Numele orașului Suceava provine din cuvântul românesc „soc” (floarea de soc), părerea unora că numele ar deriva din cuvântul maghiar „szots” – cojocar, este cu totul greșită.

Orașul Suceava este una dintre cele mai vechi localități din Bucovina; existența lui se trage din epoca paleolitică. Săpăturile din preajma cetății de scaun au scos la iveală o veche așezare din neolitic, de acum 7.000 de ani. Dovezi despre existența așezărilor omenеști apar și în epoca traco-dacică, apoi a dacilor liberi din secolele II și III e.n. Materialul ceramic, scos la iveală, dovedește menținerea unei vechi tradiții dacice, continuitatea acestei populații la estul Carpaților, precum și o puternică influență a civilizației romane.

Alte numeroase urme s-au descoperit din perioada migrației popoarelor, etapă istorică când se desăvârșește procesul de etnogeneză a poporului român și de formare a limbii române.

După o legendă, orașul ar fi fost clădit de Dragoș, dar la venirea lui, Suceava era de acum foarte populată, adăpostind pe lângă români, armeni, germani și secui. Germanii și secuii sunt din cei colonizați din Transilvania, ce au trecut Carpații stabilindu-se în Moldova (sec. XI-XII).

Vechea așezare suceveană era dispusă pe un spațiu mai restrâns, delimitată și fortificată printr-un șanț de apărare și palisade; astfel atunci când Petru I Mușat mută capitala de la Siret la Suceava, clădește curțile sale și biserica Mirăuți în afara perimetrului urbiei. Spre sfârșitul vieții sale Petru ridică Cetatea de Vest-Șcheia – și la scurt timp Cetatea de Scaun. Aceasta din urmă, construită pe un promontoriu ce oferea o mai bună apărare, devine un punct de sprijin redutabil în nordul Moldovei.

Datorită extinderii continue a orașului, a fost necesar să se ridice fortificații noi pentru a cuprinde între zidurile sale curțile domnești și locuințele orașenilor noi construite. Prima mutare a avut loc chiar la sfârșitul secolului al XIV-lea, iar a doua în secolul al XV-lea, când s-a înglobat în interiorul fortificat și cartierul negustorilor ce s-a dezvoltat între curtea Domnească și biserica Sf. Dumitru.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, polonii, fiind în conflict cu turcii, fortifică cu șanț și val de apărare, mănăstirea Zamca.

Suceava era condusă de un pârcălab care are în subordine mai multe ocoale conduse de câte un namestnic. În fruntea orașului propriu-zis se afla un șoltuz sau voit, ajutat de 12 pârgari. Populația orașului Suceava în anul 1890 era de 10.221 suflete, dintre care românii ocupă primul loc, urmați de germani, apoi de armeni imigrați aici încă din anul 1313. Ocupația populației este comerțul, mici meseriași și agricultura.

Orașul în timpul Austriei nu avea industrie în afara unei ne-lipsite fabrici de bere, darul suprem al ocupanților.

Monumente sucevene

Biserica Mirăuți, cea mai veche din oraș, își înalță zidurile proaspăt refăcute chiar în fața ruinelor cetății, pe care își proiectează acoperișurile îngrămădite și învelite cu solzi smălțuiți de țiglă roșie, împlețiți ca într-o țesătură împodobitoare, cu unghiuri și romburi din solzi de culori deosebite și pronunțate.

Vestitul arhitect austriac Romstorfer, care a călăuzit refacerea atâtor lăcașe românești de rugăciune ale Bucovinei, a rezidit biserica Mirăuților între anii 1898 și 1903, respectând planul ruinelor, care după credința lui Gheorghe Balș, păreau a data, în urma altor refaceri, din prima jumătate a veacului al XVII-lea.

Datina spune că între cetate și biserică, era un tunel și un pod de piele.

Biserica lui Petru Rareș închinată Sf. Dimitrie, se află în fața curților domnești. Pe vremuri, înainte de a se ridica biserica din zid, se afla pe acest loc o bisericuță din lemn cum mai sunt și astăzi în unele sate bucovinene.

Fie că a fost mistuită de unul din focurile care au cuprins de atâtea ori târgurile bucovinene, fie că s-a vrut în acest loc de cinste o biserică mai temeinică, destul e că între 1534 și 1535, Petru al IV-lea Rareș, a înălțat, din piatră, pe altarul fostei bisericuțe de lemn, un lăcaș închinat Sf. Dimitrie.

Pe fațadă se mai păstrează urme de pictură; la fel de deteriorată se prezintă și pictura interioară.

Biserica „Învierii”. Doamna Elena, a doua soție a lui Rareș, fiica regelui Ioan al Serbiei și sora Doamnei Milița Despina a lui Neagoe Basarab, a înălțat lăcașul în timpul chinuitei ei văduvii (1551). Se pare că ea și-a încheiat zilele, sugrumată din porunca ginereului.

Se spune că biserica ar fi slujit cândva de geamie în cine știe ce navală turcească pe meleagurile noastre.

După răpirea Bucovinei, această biserică a avut soarta să fie dată rutenilor de cult greco-catolic, cult protejat de imperiul austriac, și de abia în 1937 a fost restituită cultului ortodox.

Alături, în stânga bisericii, o „zvoniță” sprijinită cu puternice contraforturi își rotunjește deasupra clopotelor, arcadele golurilor.

Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou cu biserica Sf. Gheorghe

Între pomi ce umbresc ograda, se ridică zidurile bisericii cu acoperișul înalt tăiat de turla ce țâsnește ușoară deasupra naosului, ca o avântată strigare spre cer. Aceeași țiglă roșie, smălțuită cu strălucire de solzi lăcuți, se împletește, ca la Mirăuți, cu țesătura de covor a plăcilor în culori diferite, așezate parcă dinadins pentru a fura privirea trecătorului.

Sub bolțile bisericii Sf. Gheorghe, ridicată de Bogdan III Încrucișatul și Ștefăniță Vodă, odihnesc în racla de argint moaștele Sf. Ioan cel Nou, ocrotitorul Moldovei. Acest sfânt din Trapezunt a suferit pentru credința sa, moarte de martir în anul 1330, în Cetatea Albă a Basarabiei. Șaptezeci de ani mai târziu, Alexandru Voievod a adus moaștele la Suceava. În 1686, Ioan al III-lea Sobieski, le-a ridicat de aici și le-a așezat într-o biserică din Galiția, de unde au fost readuse la Suceava peste 97 de ani.

În 1914, de teama rușilor, moaștele au fost strămutate la capela română din Viena, unde au fost adăpostite până la sfârșitul războiului.

O legendă spune că în 2 iunie 1622, tătarii năvăliseră, ca într-atâtea rânduri, în Moldova și se îndreptau spre Suceava să jefuiască târgul. Mitropolitul țării, însoțit de cler, voi să ducă moaștele

în cetate. Ele se făcură însă pe neașteptate atât de grele încât, cu toată truda, nu puteau fi ridicate. În același timp, apele râului Suceava se umflară și se revărsară peste câmpie, închizând calea păgânilor; de atunci poporul prăznuiește pe sfânt, în fiecare an, la 2 iunie. Biserica a fost refăcută în 1910, de același Romstorfer.

Clopotnița bisericii a fost ridicată de Petre Șchiopul (în anul 1589) care s-a retras la Bozen, unde a și murit. Biserica „Beizadelelor” sau „Cuconilor”, e fondată de voievodul Vasile Lupu în 1643, pentru a servi ca loc de rugăciune curții domnești. Clopotnița alipită bisericii are un subsol executat din bolți, fără a se cunoaște scopul acestora. Biserica Sf. Nicolai a fost „înnoită”, cum glăsuiește pisană, în 1611, de marele vistiernic Ioan Prăjescul. Ce lăcaș de rugăciune a fost înainte aici? Cine a fost ctitorul? Nimeni nu știe.

Ctitoriile armenesti

În vremurile de strălucire a Sucevei, mulți negustori armeni s-au așezat în capitala Moldovei, ademeniți de înfloritoarele treburi negustorești ale orașului și țării.

După ce sultanul egiptean Șaban le-a cucerit țara, în 1375, o bună parte din populație s-a statornicit în Galiția de unde, treptat, au luat drumul târgurilor noastre. După năvala turcomanilor în Armenia, câteva mii de familii armenesilite să fugă de groaza sângeroasei potopiri, sunt primiți de Alexandru cel Bun în Moldova. Urmașii acestui popor năpăstuit, așezați în Suceava și împrejurimi, au ridicat un număr de biserici și mănăstiri care, cu unele schimbări, s-au păstrat până astăzi.

În 1513, Doning zidește biserica Sf. Simion, mărită în 1600.

În 1521, Cristea Hanco, ridică biserica Sfintei Cruci.

În 1512, Drăgan Donovanac a întemeiat mănăstirea de maici „Hagigador”, adică a împlinirii dorințelor.

În fine, Agopșa, pe la 1551, a înălțat mănăstirea închinată Sf. Axentie, cunoscută din 1691 sub numele de Zamca, adică fortăreață sau loc întărit.

Cum mănăstirea Sf. Axentie era atunci fortificată, regele Sobieski o alege pentru a așeza aici cartierul general, înconjurând zidurile de incintă cu încă un șanț și val de apărare, transformând mănăstirea într-o cetate – în poloneză „Zamok”.

Un pătrat larg de ziduri găurite de două porți: deasupra uneia se ridică un turn puternic de strajă, iar deasupra alteia un paraclis înalt crestat cu metereze pentru tragere. Între ziduri, în mijlocul curții, o biserică cu acoperiș de șindrilă și turlă încheiată într-o învelitoare în chip de pară. Biserica pitică în măreția golului, cu podobele risipite de furtunile timpurilor, cu pardoseala din lespezi grele, încălecate aidoma sloiurilor de gheață înghesuite pe un râu înțepenit, adăpostește piatra mortuară sub care doarme Agopșa.

Așezăminte culturale

În timpul Austriei, Suceava nu se poate lăuda decât cu un liceu înființat în 1860, funcționând la început numai ca gimnaziu, muzeul orașului, înființat în 1900, și mai multe societăți culturale românești. Presa românească era reprezentată de ziarul „Revista politică”, condus de Ștefan Ștefureac și S. Fl. Marian. Amândoi au avut un rol important în organizarea luptei pentru apărarea limbii și culturii românești.

5. JUDEȚUL SIRET

Acesta cuprinde numai o singură judecătorie de ocol, Siret; cu circa 60.000 de locuitori – parte români, parte ruteni, germani, maghiari și lipoveni. Județul avea în subordine localitățile: orașul Siret, capitală de județ, târgul Adâncată sau Hliboca și comunele: Sf. Onufrie sau Mănăstioara, Tereblecea, Tărășeni, Climăuți, Fântâna Albă, Dornești sau Hadigfalva, Țibeni sau Istensegits, Sinăuții de Jos, Vășcăuți pe Siret, Bănțești, Negoștina, Gărbăuți, Stârcea sau Berlinte, Oprișeni sau Panțăru, Stănești/

Sir., Stăneștii de Jos, Prevorochi, Poieni, Mihuceni, Trestiana sau Dimca, Slobozia Berlince, Camenca, Volcineț, Bahrinești, Bainti, Grănicești, Bilcăuți sau Laudofalva, Budești sau Gropana, Botușănița, Calafindești, Șerbăuți, Rogojești, Căndești, Sinăuți, Sinăuții de Sus, Mucenița și Cerepcăuți.

Orașul Siret

Localitate așezată pe malul drept al râului cu același nume într-o căldare împrejmuțată de dealurile Ruina, Sasca, Horaița și Horodiștea. Siretul este cea mai veche așezare moldovenească a cărei urme de locuire își are începutul în neolitic, continuă în perioada dacică și sunt foarte bogate în secolul al XIII-lea și al XIV-lea.

Orașul își trage numele de la râul Siret cunoscut pe vremea sciților sub denumiri ca Hierasos, Gerasus, Tierantos Sierasos, identice cu Sieretos precum îl numește Porphirogenitus în anul 950. După obiectele arheologice găsite pe dealul Ruina și în alte locuri, precum și după o legendă, unii istorici consideră că orașul Siret ar fi fost înființat de cavalerii ordinului teuton și ioniți în secolul al XIII-lea. Descoperirea unor monede și ceramică din timpurile romane, arată existența unei așezări în acele vremuri. După alte știri, se afirmă că Ghiula-Sas ar fi întemeiat acest oraș.

În jurul anilor 1365–1388, Siretul a fost reședința voievodului Moldovei Lațco. Urmele vechilor fortificații pe Sasca, Ruina și Horodiștea datează din epoca întemeierii orașului. După tradiție, pe dealul Sasca s-ar fi aflat cetatea voievodului Sas, fiul lui Dragoș.

În anul 1361, orașul Siret a fost distrus de tătari. În anul 1374, se înființează aici o episcopie catolică și o mănăstire dominicană. Tot în acest timp se așează aici multă populație de germani care era reprimată în secolul al XVI-lea.

Orașul cunoaște în secolul al XIV-lea o mare dezvoltare, devenind un centru comercial pe drumul ce lega Marea Baltică cu Marea Neagră; ocuparea cetăților Chilia și Cetatea Albă de turci reduce activitatea comercială și ducând la decăderea târgului.

Stăpânirea austriacă nu aduce prefaceri sau reînnoiri, dimpotrivă, cu toate că orașul rămâne capitală de județ, el devine un târg comercial de mică importanță, reducându-se la ateliere de cojocărie și depozite de ceapă ce alimentau Cernăuțiul și alte orașe. În anul 1800, se deschid aici două școli primare și în 1899 un gimnaziu de băieți și fete.

Între anii 1870–1886 a funcționat în Siret prima societate arheologică din Bucovina.

Ca industrie, în afara nelipsitei fabrici de bere construite în 1885, Siretul nu avea alte fabrici.

Ca monumente istorice, trebuie menționate bisericile: biserica Sf. Treime, ctitoria voievodului Sas din sec. XIV, executată din piatră și cărămidă aparentă; biserica Sf. Ioan clădită pe temeliiile bisericii Margaretei Mușat (1370), care a servit și ca sediul episcopiei catolice între anii 1371–1435.

Siretul e locul de naștere a prozatorului și a istoricului Teodor V. Ștefanelli, coleg și prieten cu M. Eminescu, ambii fiind elevi ai profesorilor A. Pumnul și I.Gh. Sbiera.

6. JUDEȚUL CÂMPULUNG

Cuprindea două ocoale judecătorești, Câmpulung și Vatra Dornei, însumând cca 60.000 de locuitori, în majoritate români (conform recensământului din 1890).

De ocolul Câmpulung aparțineau localitățile: Vama, Pojorâta, Frasin, Bucșoia, Vatra Moldoviței, Moldovița, Fundul Moldovei, Valea Putnei, Sadova, Negrileasa, Stulpicani, Ostra, Gemini, Slătioara, Dorotea, Dea, Frumoasa, Dragoș, Ciumârna, Argel, Breaza, Ițcani, Gura Boului, Valea Boului și Coloniile Luisenthal și Eisenau.

Ocolul Vatra Domei administra Vatra Dornei și satele Iacobenii, Cârlibaba, Cândrenii, Ciocănești și Poiana Stampii.

Orașul Câmpulung

Localitate pomenită încă la începutul secolului al XII-lea, ca o mică republică independentă și care după o sută de ani mai târziu se încadrează în voievodatul Moldovei ce ia ființă pe aceste locuri, menținându-și anumite privilegii; astfel în treburile interne ea se administra independent de restul țării și avea dreptul de a-și alege singură pe vornicul ocolului.

Datorită poziției sale, Câmpulungul a fost locul de trecere a puhoaielor năvălitoare ungare, tătare și mongole, care alegeau acest drum fiind cel mai ușor pentru traversarea Carpaților. Așezat pe malul drept al râului Moldova, într-o regiune ca în povești, la poalele munților Măgura și Runc, iar în lungul văii șerpuiesc nedespărțiți drumul și râul, fapte ce au prilejuit stabilirea orașului, mai ales că valea Moldovei își pierde aici caracterul de defileu, lărgindu-se pentru a adăposti o așezare mare. După tradiție, între Runcu și Hasnăs, la „strâmtura Roșia”, ar fi pierit cățeaua Molda în timp ce hăitua bourul legendar.

7. JUDEȚUL „GURAHUMORA”, GURA HUMORULUI

Județul ia ființă de abia în anul 1893 și cuprindea două judecătoria de ocol: Gurahumora și Solca și o populație de 55.000 de locuitori, în mare majoritate români, cât și mici enclave cu populație germană, ruteană, maghiară și slovacă.

Ocolul Gurahumora cuprinde localitățile: târgul Gurahumora și satele Voroneț, Poiana Miculi, Mănăstirea Humor, Valea Seacă, Băișești, Cornul Luncii, Drăgoiești, Vorniceni, Capul Câmpului, Brăiești, Berchișești, Corlata, Măzănăești, Lucacești, Stupca și Brasca.

Ocolul Solca îngloba: târgul Solca, târgul Cacica și satele Clit, Arbore, colonia Lichtenberg, Poieni, Botușana, Cajvana, Iaslovăț, Părteștii de Sus și de Jos și colonia Solonețul Nou.

Târgul Gura Humorului

Capitală de județ așezată la poalele Carpaților. Locul pe care s-a ridicat târgul aparținea atunci mănăstirii Humor. Numele provine de la pârâul Humor de la a cărui gură de revărsare în râul Moldova a luat ființă localitatea.

Aici a avut loc prima ciocnire între vizigoții lui Athanarich și Huni (376).

Populația târgului în anul 1890 era de 3.502 de locuitori români și germani și circa zece familii de armeni ortodocși.

Datorită poziției sale, târgul a devenit o localitate climaterică foarte frecventată de cernăuțeni, unde pe lângă tot felul de produse lactate, găseai și tot felul de fructe.

Ocupația românilor era îndeobște creșterea vitelor de rasă și grădinăritul cu tot felul de zarzavaturi, armenii se ocupau cu negoțul și germanii cu diverse meserii.

Populația germană s-a repatriat aproape în întregime în 1940/1941 după ocupația rusă a Bucovinei de nord.

8. JUDEȚUL COZMENI (KOTZMAN)

Cuprindea ocoalele Cozmeni și Zastavna cu o populație, în 1890, de cca 100.000 de locuitori constând din ruteni, români slavizați și foarte puțini români, scăpați nu se știe prin ce minune, de slavizare.

De ocolul judecătoresc Cozmeni depindeau localitățile: Târgul Cozmeni, denumit de austriaci Kotzman și ruteni Chițmani, care era capitală de județ și satele Lujeni, Șipeniț, Stăuceni, Nepolocăuți-Țopeni, Ivancăuți, Berhomet/Prut, Clivești, Davidești, Dubăuți, Gavrilești, Jujineț, Clivodin, Lașchiuca, Malatineț, Orășeni, Oșehlib, Pedecăuți (Țopeni), Revăcăuți, Suhoverca, Șișcăuți, Valeva, Viteliuca și Zeleneu.

Ocolul Zastavna cuprindea târgul Zastavna și satele Verenceanca,

Doroșăuți, Ocna, Pohorlăuți, Vasilău, Babin, Zvineace, Crisciatic, Onut, Mitcău, Samușin, Prelipcea, Luca, Boianciuc, Borăuți, Vadul Nistrului devenit Brodoc, Pârâul-Negru, Cincău, Horoșăuți, Jurcăuți, Cadobești, Chisălău, Cuciurul-Mic, Culeuți, Mosoreni, Repujineț, Tăuteni devenit Toutri și Verbăuți.

Târgul Cozmeni

Numele târgului derivă de la numele boierului moldovean Cozma, și apare prima oară într-un uric a lui Ștefan cel Mare în anul 1503, ca o donație a voievodului făcută episcopiei Rădăuți.

Rutenii așezați pe aceste locuri între anii 1766–1780 au creat o legendă că numele târgului ar proveni de la o fată Chița, care a ucis aici un turc îndrăgostit de ea și o numea „Kița-manie”, de unde Kițmani, cum numeau rutenii această localitate. Numai că, de când au descins aici rutenii, n-a mai călcat turcul, dar această legendă, ca și multe altele, inventate în timpul stăpânirii austriace, îndeosebi după 1848, aveau scopuri politice ce au fost infiltrate populației de către organizații politice rutene din Liov cu scopuri tendențioase, în totală contradicție cu realitatea istorică, însă bine susținute de stăpânirea habsburgică care voia să câștige populația ruteană imigrată din Galiția împotriva expansiunii Rusiei țariste, cât și împotriva românilor, care căutau să se afirme și ca atare trebuiau înăbușiți.

În anul 1780, s-a înființat aici o școală din fondurile preoțești, manipulate acum de austriaci, denumită școala trivială cu limba de predare moldovenească. Numai după 70 de ani această școală moldovenească, stăpânirea o transformă în școală germano-ruteană și după alți zece ani – în școală pur ruteană (1860). Tot în acest an, Austria înființează în acest târg și un liceu rutean care devine curând un centru ucrainean de educație. În 1918, după fărâmițarea Austriei, centrul ucrainean din Cozmeni încearcă să întemeieze o republică ucraineană din împreunarea Galiției și Bucovinei cu sediul la Cozmeni; iată unde a ajuns Bucovina – leagănul Moldovei lui Bogdan cel Bătrân!

Cozmeni e așezat pe pârâul Sovița care formează mai multe lacuri, crescătorii de pește, din Bucovina. Pe aici trece și șoseaua Podolie cu ramificația Ștefănești-Horodenca, denumită în vechime drumul sării sau al berladnicilor.

Populația târgului, în anul 1890, număra 4.702 de suflete, constând din ruteni imigrați în 1766–1780, români slavizați și rar de tot, câte o familie de români.

În localitate s-au găsit numeroase obiecte străvechi, ca securi de piatră, obiecte din bronz și argint din epoca fierului, denumită „epoca culturii șipenițiene”. Până la anul 1872, proprietarul moșiei Cozmeni era Episcopia Rădăuți.

9. JUDEȚUL VIJNIȚA

Cuprindea ocolul judecătoresc Vijnița, Putila și Vășcăuți/Ceremuș.

Ocolul Vijnița avea în dependență târgul Vijnița, capitală de județ, târgul Berhomet/Siret și satele: Lucavăț/Siret, Mihova, Mega, Milie, Vijenca, Ciornohuzi, Ispas, Marinceni, Petrești sau Petrișeni, Zahariceni și Răstoace.

Ocolul Putila cuprindea satele: Putila, Dihtineț, Câmpulung/Ceremuș, Plosca, Gura-Putilei, Serghieni, Torăceni, Chiseliteni, Iablonița, Coniatin, Sălășeni și Speteni.

Ocolul Vășcăuți/Ceremuș cuprindea târgul Vășcăuți și satele Zamostea, Carapciu, Banila, Slobozia Banila și Vilaueca.

Tot județul număra cca 70.000 de locuitori: huțani, ruteni și români.

Târgul Vijnița

Numele derivă din cuvântul slav „vescei” – mai înalt. Târgul e așezat pe malul drept al Ceremușului în dreptul orașelului polon Kutu de pe malul stâng al râului.

Populația în 1890 era de 4.730 de suflete, în mare parte evrei imigrați din Polonia și Galiția, ocupându-se cu negoțul, schimbul în natură (troc). Lâna, mierea, pânza de cânepă, obiectele de lemn și alte produse huțânești erau schimbate pe rachiu și numai arareori se plăteau în bani.

În anii 1780–1800 s-au pripășit aici și evrei din Maramureș.

10. JUDEȚUL STOROJINEȚ

Cuprindea ocolul judecătoresc Storojineț și Stănești, având în total circa 80.000 de suflete, români și ruteni imigrați după 1766. Ocolul Storojineț cuprindea localitățile: târgul Storojineț, târgul Jadova și târgul Ciudei, precum și satele Ropcea, Budeniț, Crăsnișoara Veche și Nouă, denumite de austrieci Althütte și Neuhütte, Banila Moldovenească, Carapciu/Siret, Iordănești, Panca, Broscăuții Vechi și Noi, Prisecăreni, Igești, Pătrăuți, Corcești, Cupca, Suceveni, Crasna-Ilschi, Crasna-Putna, Cireș, Davideni, Comămești-Slobozia. Ocolul Stănești îngloba târgul Stăneștii de Jos și satele: Hlinața, Bobești, Stăneștii de Sus, Călintești, Bărbești, Ceartoria, Voloca, Ostra, Dracineț, Costești și Căbești.

Târgul Storojineț

Numele derivă probabil din cuvântul vechi slav „storoj”, adică pază, pentru că în vremuri trecute a fost aici un post de su-praveghere pe Siret. Tradiția spune însă că, cu secole înainte, a venit aici un om din Transilvania ce se chema Storoj, după care târgul i-ar purta numele. Storojinețul e pomenit pentru prima oară într-un uric din 1448. Localitatea e un important centru ru-tier. Aici se înoadă cinci șosele spre Cernăuți, Adâncata, Jadova, Hlinața și Ciudei-Solca. Afară de aceasta e traversată de linia ferată Adâncata-Berhomet. Populația, în 1890, era de 5.674 de locuitori,

în majoritate români, apoi germani, puțini ruteni și evrei, ocupându-se cu agricultura, creșterea vitelor și diverse meserii.

Târgul avea două biserici mari, una ortodoxă și alta catolică precum și castelul boierului Iancu cavaler de Flondor, mare patriot român și cel mai tenace luptător pentru drepturile românilor.

Dr. med. Lupu Octavian, i-a scris una din cele mai complete biografii, care ar trebui cunoscută de toți bucovinenii.

Comune urbane din Bucovina

În afara celor cinci orașe, capitale de județ, anume Cernăuți, Rădăuți, Suceava, Siret și Câmpulung cu cele patru târguri, capitale de județ și anume Gura Humorului, Cozmeni, Vijnița și Storojineț, în Bucovina mai erau declarate comune urbane, până la anul 1890 următoarele târguri: Adâncată, Berhomet/Siret, Boian, Căcica, Ciudei, Jadova, Sadagura, Solca, Stăneștii de Jos, Vama, Vatra-Dornei, Vășcăuți și Zastavna. Toate aceste 13 târguri vor fi descrise într-un capitol aparte, spre a le ușura identificarea.

1. Adâncata

Târgușorul a luat ființă odată cu punerea în circulație a liniei ferate Cernăuți – Ițcani și a ramificației Adâncata-Berhomet, fapt prin care târgul a devenit nod feroviar. Austriecii au denumit-o Hliboca, traducere în slavă a cuvântului românesc „adânc”. Numele târgului se datorează locului pe care e așezat și anume în partea cea mai joasă a spinării care desparte valea Siretului de cea a Prutului.

Adâncată este una din vechile așezări bucovinene și era apărată pe vremuri de fortificații. Zamcești (de la zamca – cetate), un cătun al târgului, așezat la liziera pădurii, pare că a dăinuit de 2.000 de ani, aici găsindu-se peste o sută de tumuli, răspândiți la marginea cătunului denumiți de populație „movilele tătare”. Aceste morminte, cum au dovedit arheologii, aparțin secolului întâi înaintea erei noastre, adică din vremea marelui Decebal.

Pe lângă tumuli s-au mai găsit în jurul târgului urne cu oseminte

calciate și vase din ceramică din acele vremi. Fortificațiile și valurile de apărare provin din timpurile romane.

În anul 1359, în pădurea ce mărginește Adâncata și se întinde spre Dumbrava Roșie, polonii lui Cazimir cel Mare au suferit o mare înfrângere din partea moldovenilor, care se mai repetă și în anul 1497, de data aceasta regelui Ioan Albert.

Numărul locuitorilor, în 1890, era de 3.825 de români, apoi ruteni care au năvălit și aici, după ce au umplut satele de la nord de Prut. S-au mai stabilit aici și câteva familii germane și slovace, ocupându-se cu creșterea vitelor și agricultura.

Ca industrie, târgul era înzestrat cu nelipsita distilerie de băuturi spirtoase, fala austriecilor. Târgul a fost ocupat de URSS, ca și toată regiunea la nord de râul Suceava.

2. Berhomet pe Siret

Numele târgului derivă probabil din cuvântul vechi slav „be-reh”, adică „mal” și „metate”, adică „a mătura”. El e așezat pe un teren aluvionar, ce forma în trecut albia majoră a Siretului.

Berhomelul pe Siret făcea parte din județul Vijnița, fiind și sediul ocolului judecătoresc.

Populația, în anul 1890, număra 4.552 de suflete, compusă din români și imigranți ruteni din Galiția. Românii se ocupau cu creșterea vitelor, rutenii cu lucrări forestiere.

În apropierea târgului se înalță un munte Stozoc (832 m.) pe al cărui vârf, spune o legendă, haiducul Doboș și-ar fi îngropat comoara.

Proprietarul târgului Berhomet era boierul moldovean Vasilco. Devenit reneșat, baronul austriac – Vassilko – deputat în Dietă, ales de ruteni, a fost unul dintre marii dușmani ai românilor din Bucovina și un mare oponent al unirii din 1918, văzându-și, prin aceasta, spulberarea năzuințelor de creare a Republicii Ucrainene din Galiția și Bucovina.

3. Boian³

Numele târgușorului derivă din cuvântul românesc „poiana”. El este așezat pe malul drept al pârâului Huchău în imediata apropiere (2 km) de revărsarea sa în Prut și la numai 12 km de granița cu Rusia țaristă. Cu timpul satul Boian s-a dezvoltat și pe malul stâng al pârâului și a fost trecut în rândul târgurilor.

În documentele istorice Boianul e amintit de abia în anul 1685, când satul Boian a fost scena de luptă între poloni și moldoveni, iar românii susținuți de turci și tătari înfrâng aici oastea invadatorilor. În anul 1686, deci numai după un an, trupele poloneze ale regelui Sobieski trec din nou prin acest sat în drum spre Suceava cu gândul de a ocupa toată Moldova, considerând-o teritoriu turc.

În anul 1719 trec prin Boian trupele țariste cu generalul Münnich spre Moldova, iar în Primul Război Mondial (1914–1918) pe dealul Stojoc, sau corect Doljoc, din imediata apropiere a Boianului se dau în mai multe rânduri cele mai crâncene lupte între austriaci și ruși. În anul 1915, tocmai de Bobotează, se dă aici o luptă pe viață și moarte, din care rușii ies învingători, invadând pentru a treia oară Bucovina. Rușii evacuează populația satului, de data aceasta ducând-o în îndepărtata Rusie, de unde puțini au fost aceia care s-au mai întors, și aceștia de abia după mulți ani.

Proprietarul satului în 1782 a fost stolnicul Vasile Neculce și este una din puținele localități rămase neslavizate la nord de Prut⁴. Al doilea Război Mondial desparte Boianul de trupul țării-mame

³ La izbucnirea războiului mondial satul Boian avea cca. 10000 de locuitori, fiind socotit ca mărime între Vatra Dornei și Siret, ambele localități cu câte 10000 de locuitori fiecare. Dintre acești locuitori ai Boianului au fost cca. 1000 de cetățeni din Austria, ca militari în armata habsburgică. Cam 7000 de suflete au fost deportate de țariști prin diverse regiuni ale imperiului, de unde s-au întors cam 5000 după revoluția bolșevică. Ei și-au refăcut satul distrus de război, cu sprijinul autorităților române după unirea cu patria-mumă (1920–1925).

⁴ Alături de satul Mahala.

și alte lacrimi se scurg șiroaie pe obrajii mamelor bătrâne și ale copiilor despărțiți între ei⁵.

4. Cacica

Târg al cărui nume derivă din cuvântul slav „cacica” – rață. E înființat de austrieci în anul 1791, după punerea în exploatare a ocnei de sare. Datorită acestei exploatare, s-a înjghebat aici un sat de mineri de toate neamurile, aduși de austrieci din tot imperiul bicefal: germani, ruteni din Galiția, poloni, slovaci etc.

Târgul Cacica este așezat pe pârâul Soloneț în apropierea liniei ferate Dărmănești – Câmpulung și pe șoseaua „acoperită” Solca-Păltinoasa.

Datorită liniei ferate care urca din Cacica spre Ilișești, un sector cu pante mari și serpentine multe, în Cacica s-a organizat un centru cu echipe de frânări pentru trenurile de marfă și serviciul de revizie a frânelor manuale cu care erau dotate pe atunci vagoanele, fapt care a necesitat personal mult, care, adăugat la numărul familiilor de mineri, a înmulțit populația, mărinț satul care devine târg.

Populația târgului număra, în 1890, 1.572 de locuitori. Cu ocazia dezvoltării târgului s-au găsit aici obiecte din epoca paleolitică.

5. Ciudei

Numele târgului derivă din cuvântul slav „ciudo” – minune sau ciudățenie.

O legendă locală spune că locuitorii așezărilor din jurul Ciudeiului ar fi suferit de o boală de ochi care le producea mari dureri; întâmplător un sătean trecând pe lângă izvorul de la intrarea în satul Ciudei, ca să-și potolească durerea de ochi, s-a spălat cu apa lui și minune, i-a trecut pentru totdeauna boala. În urma acestei întâmplări izvorul a fost căutat de multă lume, denumindu-l „ciudo” de unde vine și numele târgului.

⁵ Fiind deportați din nou.

În acest târg s-au găsit mai multe obiecte din epoca paleolitică. Târgul e așezat la revărsarea pârâului cu același nume în Siretul Mic și pe șoseaua acoperită Storojineț – Vicov și e legat cu linia normală de cale ferată cu o linie îngustă.

Populația Ciudeiului număra, în anul 1890, 2.331 de suflete: români și câteva familii germane, ocupându-se cu creșterea vitelor și cu agricultura. Târgul făcea parte din județul Gura-Humorului.

6. Jadova

Târguleț în județul Storojineț, așezat la revărsarea pârâului Jadova în Siret. E pomenit pentru prima oară într-un uric din 1754, pe vremea voievodului Matei Ghica.

Localitatea e traversată de drumul județean Storojineț – Berhomet și are în apropiere și linia ferată Adâncata – Berhomet.

În anul 1890, populația târgului cu cătunele sale: Jadova Nouă, Bechiv, Boian și Cosovanca, număra 2.974 de suflete, în mare parte imigranți ruteni din Galiția și un număr redus de familii germane, viticultori, agricultori și comercianți. În Jadova Nouă s-a înființat o fabrică de cherestea și un atelier ce confecționa scaune împletite.

7. Sadagura

Târg așezat pe malul drept al pârâului Moscov, e traversat de două drumuri și linia ferată Cernăuți – Noua Suliță. Locul pe care s-a dezvoltat târgul aparținea comunei Jucica Veche.

Numele târgului derivă de la numele Sadagorschi, general rus care a stăpânit Moldova în timpul ocupației din 1768–1774 și numit în funcția de guvernator.

Acest general cu numele adevărat Gartenberg își schimbă numele în Sadagorschi pentru a avea o rezonanță slavă și nu germană; „Garten” – sad (în slavonă) și „berg” – gora (în slavonă). El considera ocupația Moldovei de atunci ca definitivă și „pe veci”, începând să și gospodărească în acest sens. Ca primă necesitate el consideră ca fiind rentabilă o monetărie, cu acești

bani achiziționând în Moldova furajele pentru cai și hrana pentru trupe, fără să cheltuiască banii împărătești, decât numai costul materiei prime, metalul.

Inițial, colonia purta numele „Gartenberg” și era formată din meseriași aduși din Germania, specialiști în monetărie. În momentul când generalul își schimbă numele, și-l schimbă și colonia creată de el, iar de atunci a rămas și numele târgului dezvoltat pe locul coloniei desființate odată cu ocupația austriacă.

Populația târgului Sadagura, în anul 1890, număra 4.816 de suflete, în mare majoritate evrei veniți din Galiția, în locul germanilor, care s-au mutat la Cernăuți. Românii, din 750 de suflete în anul 1774, se reduc în 12 ani la 500 de suflete, și la 220 de suflete în anul 1900 – scăderea datorându-se atât slavizării, cât și dispariției multor familii românești în timpul foametei și al holerei.

Sadagura devine în anul 1830 un mare centru evreiesc și sediul rabinului, considerat rabin-minune care ridică aici un mare templu, bogat împodobit.

Proprietarii moșiei, până la 1776, erau boierul Manoli Potlog și Ilie Cracalia; după 1850 – baronul Musteață.

8. Solca

Denumirea târgului provine după pârâul pe care e așezat. El este și sediul judecătoriei de ocol și făcea parte din județul Gura Humorului. Aici se găsesc patru izvoare sărate (saramură).

În anul 1630, a fost ridicată aici o mănăstire, probabil de Alexandru Coconul, fiul lui Radu Mihnea. Cu timpul, acareturile mănăstirii s-au dărâmat rămânând în picioare numai biserica, denumită de popor „Mănăstirea Solca”, funcționând ca parohie a târgului. Mănăstirea avea galerii subterane care au fost distruse de tătari și cazaci. Legenda spune că în ruinele galeriilor își avea sediul haiducul Darie.

În jurul mănăstirii s-au așezat românii, apoi țiganii, iar în 1776 – rutenii și mazurii din Galiția, și tot în acest an au fost aduși aici și germani.

La sud de târg se găsește o stâncă căreia îi zice „Piatra muierilor”, unde se adăposteau femeile și fetele Solcii în timpul invaziilor tătare, iar în sud-vestul comunei e un deal numit „Dealul lui Vodă” pe care se oprise Ștefan cel Mare.

Solca e așezată pe șoseaua „acoperită” Vicov – Gura Humorului; poziția sa, ocrotită de vânturi, are o climă temperată, bună pentru suferinzii de plămâni.

Populația târgului număra, în 1890, 2.313 de suflete, români, germani și slovaci, agricultori și lucrători forestieri.

9. Stăneștii de Jos / Ceremuș

Numele derivă de la Stan-Ștefan. Aici s-au găsit la vreo cincizeci de tumuli, dovedind existența unor vechi așezări. În secolul al XII-lea, au fost stabiliți aici tătarii.

Târgul e așezat pe pârâul Brușnița și șoseaua Zeleneu-Jadova, având o populație, în anul 1890, de 2.996 de locuitori, ruteni și germani. Românii au părăsit aceste locuri la venirea rutenilor.

10. Vama

Localitate cunoscută deja în 1408, când Alexandru cel Bun stabilește aici un centru de vămuire. Comuna aparținea de Moldovița și se numea „Vama Moldovița”.

Târgușorul e așezat la revărsarea râului Moldovița în râul Moldova și e traversat de șoseaua Carpaților (Gura Humorului – Câmpulung), de linia ferată cu aceeași rută și linia locală Vama-Moldovița.

În apropierea comunei Vama exista un monument numit de popor „Stâlpul lui Vodă”, ridicat de voievodul Moldovei Racovița în amintirea luptelor din Transilvania și a marșului său încolo, trecând peste Mestecăniș.

Populația, în anul 1809, număra 3.582 de suflete: români și câteva familii de germani angajați la fabrica de cherestea din molid, care prelucra lemnul de rezonanță. Tot de Vama țineau coloniile Eisenau și Prisaca. Aici sunt așezați coloniști germani

numiți „țipțeri” aduși în anul 1808 de către Manz care instalase aici cuptoare de topit fontă, părăsite după vreo treizeci de ani de exploatare, din cauza nerentabilității. Țipțerii s-au reprofilat ca lucrători forestieri și constructori de poduri de lemn, meserii în care au fost mari specialiști.

11. Vatra-Dornei

Târg așezat pe râul Dorna, de unde și numele localității. Râul Dorna, denumit în vechime Arana – Dorana – Dor’na, râu de munte (după F. A. Wickenhauser), după alți autori numele Vatra-Dornei ar proveni din cuvintele celtice „dur”, adică râu și „watra” – foc sau vatră cu foc.

Aici în Vatra – Dornei se revarsă râul Dorna în Bistrița. Târgul e traversat de șoseaua Carpaților Câmpulung – Iacobeni – Poiana Stămpii și drumul Vatra Dornei – Dîrmoxa – Broșteni – Piatra Neamț.

Populația, în anul 1890, număra 4.309 de suflete, români, crescători de vite și oi, fânețe și lucrători la pădure.

Izvoarele feruginoase și nămolul au atras de multă vreme populația din întreaga Bucovină, pentru tratarea bolilor de inimă și pentru reumatisme. Fondul Bisericesc a construit aici instalații de băi, devenind cu timpul prima stațiune balneară bucovineană încă din secolul trecut.

De Vatra – Dornei, numită de localnici „Dorna”, aparțineau și cătunele Argestru, odinioară mină de argint, Dorna – Giumalău, Buliceni, Dorna – Chilia, Gheorghiceni, Gura – Negri, Moroșeni, Popeni, Roșu, Șarul Dornei și Călinești.

12. Vășcăuți/Ceremuș

Numele târgului derivă de la Ivașcu – Ioan, iar localitatea e amintită într-un uric din anul 1830. Vășcăuți este așezat pe pârâul Hlibocioc pe Valea Ceremușului și pe căile de comunicație rutieră pe drumul județean Lujeni – Vijnița și feroviară Nepolocăuți – Vijnița.

Populația, în anul 1890, număra 4.787 de suflete, în mare majoritate ruteni și puțini germani. Românii au fost slavizați aici încă la mijlocul secolului trecut și doar numele de familie mai amintește de existența lor. Populația se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor.

În 1812, s-a înființat aici o herghelie de cai transferată curând însă la Rădăuți.

În târg se află un castel al unui vechi boier moldovean și două rafinării de băuturi alcoolice.

La marginea târgului se ridică dealul numit „Dealul Anei”, despre care o legendă povestește că la o năvălire tătară, o fată cu numele Ana s-a refugiat pe vârful lui și se ruga lui Dumnezeu să se despice pământul și s-o înghită, în loc să cadă pradă tătarilor și să fie dusă în robie. Rugăciunea i-a fost ascultată, dealul s-a despicat înghițind-o; de atunci dealului îi zice dealul Anei.

13. Zastavna

Numele derivă din cuvintele slave „za” – după și „staur” – lac, baltă. Târgul a fost invadat, încă în 1766, de ruteni, poloni și evrei, fiind foarte aproape de graniță. În anul 1739, a trecut pe aici armata rusă sub comanda lui Münnich.

Târgul este așezat într-o covată, înconjurat de trei lacuri alimentate de pârâul Sovița, pe drumul județean Sadagura – Zaleszczyki (drumul sării).

Populația, în anul 1890, număra 4.202 locuitori. În anul 1766 târgul, care era sat pe atunci, avea o populație de cca. 400 de suflete numai de români, însă peste ei se așază în acel an 800 de ruteni imigranți din Galiția, iar în anul 1786 îi potopește pe români un al doilea val de migratori, și mai masiv. Cum erau să mai reziste bieții valahi acestui popot?! Urmele lor au fost șterse încă în jurul anilor 1850–1860.

În anul 1786 s-a deschis în Zastavna o școală primară districtuală românească (Moldawische National Hauptschule) care a funcționat până în anul 1810, când în urma sporului de populație

ruteană, școala românească este desființată și înlocuită cu personal didactic rutean, adus din Galiția în acest scop.

Proprietarul moșiei Zastavna, în 1782, era încă Turcul S.

Satele bucovinene

1. Arbore

Poartă numele pârçălabului Luca Arbore, proprietarul satului care a ridicat aici și o biserică. Satul purta mai înainte numele de „Solca de Jos”. Locuitorii satului credeau că în pereții bisericii, groși de doi metri, ar exista un culoar secret în care ar fi ascunse comori.

Satul e așezat pe pârâuul Solca și pe șoseaua Rădăuți-Cacica. Populația, în anul 1890, număra 4.896 de suflete, români și câteva familii germane ce s-au stabilit în anul 1787. Ocupația locuitorilor a fost agricultura și creșterea vitelor, iar cei fără pământ plecau în Moldova la prășit și secerat.

De sat aparțineea cătunul Bodnăreni, azi înglobat în hotarele satului.

2. Argel

Numele provine de la Argelan, un transilvănean care s-a așezat aici în vremuri de demult, după cum zic bătrânii satului. Noii învățați zic că numele satului ar proveni din cuvântul popular „arcea” – război de țesut sau grinzile laterale ale unei plute care ține strânși butucii din mijloc.

Satul e așezat pe râul Moldovița și avea o populație, în anul 1890, de 375 de suflete, numai huțani ce munceau la pădure.

3. Babin

Numele derivă probabil din cuvântul „babină” adică partea

groasă a buzelor și care atârnă la unele animale. Satul e situat pe malul drept al Nistrului în colțul nord-vestic al Bucovinei, cu o populație, în anul 1890, de 1.578 de suflete, dintre care 410 români. În anul 1774, trăiau numai 310 suflete, răzeși români. Năvala rutenilor din Galiția i-a slavizat pe românii din sat, astfel că în anul 1890 se vorbea în sat numai limba ruteană.

În sat s-au găsit multe obiecte preistorice. În secolul al XVII-lea a existat în Babin o mică mănăstire, ce a fost distrusă de turci, în anul 1752 s-a reconstruit această mănăstire care a fost desființată de austrieci.

Satul aparținea în 1782 mazililor Ioan Mitescul, Constantin Drăghinici, Vasile Semaca, Dumitraș Gatencu și Mihai Vlaicu.

Pe teritoriul satului se găsește o carieră din care se extrag butisele și pavele pentru pavaje, o carieră de gips și una de alabastru.

4. Bădeuți

Numele provine din cuvântul „bade”. Satul este așezat pe drumul Rădăuți-Milișăuți, pe malul drept al râului Sucevița. Denumirea satului ființează încă din anul 1615. În anul 1538, a avut loc în acest sat întrunirea boierilor moldoveni care au ales pe Ștefan zis Lăcustă, un fiu al lui Ștefan cel Mare, ca voievod. În biserica satului, zidită în 1481, se păstra un tablou de al lui Ștefan cel Mare.

Populația satului, în 1890, era de 891 de suflete, români, agricultori și viticultori.

5. Bahna

Numele provine din bahnă – mlaștină. Este un sat cu case răspândite, așezat la poalele munților, la o depărtare de 8 km. la est de Vijnița. Populația, în anul 1890, număra 865 de locuitori, huțani peste care s-au așezat în 1766 ruteni galițieni. Ocupația sătenilor este creșterea vitelor și munca la pădure.

6. Bahrinești

Numele satului ar proveni după unii autori, din cuvântul arab „bahr”/„bahar” – lac sau râu. După prof. dr. Țopa Emilian, numele ar deriva din cuvântul „băgrin” precum numesc frecvent ardelenii „salcâmul”; acest nume pare cu atât mai plauzibil cu cât în sat sunt răspândiți peste tot copacii de salcâm.

Satul e amintit în documente din 1458. El este așezat pe pârâul Volcineț și pe drumul Siret – Fântâna Albă, având o populație, în anul 1890, de 1.185 suflete, toți români agricultori.

7. Baineț

Numele provine de la bahnă mică. E un sat așezat pe pârâul Ruda, pe drumul Siret – Fântâna Albă, cu o populație, în anul 1890, de 689 de locuitori, numai români agricultori.

8. Băiășești

Sat care poartă numele stăpânului moșiei, mazilul Băiașescul; el e așezat pe malul stâng al râului Moldova și pe drumul Păltinoasa – Cornul Luncii. Populația, în anul 1890, număra 1.129 de suflete, români agricultori și crescători de vite. De sat aparține cătunul Cornul – Luncii, un fost punct vamal.

9. Bălăceana

Poartă numele unui român Baloșa. Satul e așezat pe pârâul Ilișești și pe drumul județean Stroiști – Luzihumorului. În 1890, satul avea o populație de 2.324 de locuitori agricultori români, gospodari foarte harnici, și o colonie mică cu populație germană, care în anul 1940, după ocuparea Bucovinei de nord, s-a repatriat în Germania.

10. Bălcăuți

Numele satului provine de la voievodul Balc și e amintit într-un uric din anul 1470. Austriecii au denumit satul în limba maghiară „Laudofalva”, încercând să întemeieze aici o colonie cu

unguri, fără să reușească.

De-a lungul secolelor satul a fost de multe ori distrus total sau parțial de năvălitori. El este așezat pe pârâul Horaița, între șoseaua Siret-Suceava și drumul local Siret-Dărmănești. Populația, în anul 1890, număra 1.386 locuitori, români și ruteni, agricultori și crescători de vite și oi.

11. Băncești

Sat denumit astfel după proprietarul moșiei mazilul Băncescu și este așezat pe pârâul cu același nume la sud-vest de Vășcăuți/Siret și pe șoseaua Siret – Fântâna Albă. Satul a fost distrus în războiul ruso – turc din 1768 – 1774.

Populația, în anul 1890, era de 339 de suflete, numai români agricultori și crescători de vite.

12. Banila / Siret

Numele derivă de la cuvântul „ban” – „banus” – graf. Sat mare așezat pe Siretul Mic pe drumul Ciudei – Cosciuia – Mega – Lucavățul de Sus, având o populație, în anul 1890, de 4.249 de suflete, în majoritate români și câteva familii rutene din Galiția, venite după anul 1775. Recoltează fân, cresc vite și lucrează la pădure.

De Banila aparțineau cătunele: Dunavăt, Pantin, Soloneț, Laurența, Hilce, Maidan, Plaiu, Cosciua și Strunghiu. La Coscivia se găsește un castel frumos. Pe dealul din sat, împădurit și încoronat cu o stâncă denumită „stâncă lui Doboș”, sălășluia haiducul Doboș, de la care vine și numele stâncii.

13. Banila Rusească / Ceremuș

Numele satului derivă din Banilovschi, un moșier care a stăpânit pe vremuri aceste locuri așezate în valea Ceremușului, pe drumul Vășcăuți – Vijnița și linia ferată Nepolocăuți – Vijnița.

Populația satului, în anul 1890, era de 4.673 de locuitori: huțani și ruteni galițieni – agricultori și crescători de vite. În sat erau două rafinării de băuturi spirtoase.

După anul 1848, care a adus eliberarea țăranilor, moșia lui Banilovschi a fost împărțită între țăranii eliberați formând un sat nou, Slobozia Banila, cu 895 de imigranți ruteni.

14. Bârbești

Numele satului derivă din cuvântul latin „barbus”, iar sătenii zic că provine de la numele familiei Barbir. Satul este așezat pe drumul Zeleneu-Vășcăuți și linia ferată Neplolcăuți – Vijnița. Populația, de 1761 de suflete, se ocupa cu agricultura.

15. Berhomet / Prut

Denumirea satului derivă din cuvântul slav „bereg” – mal și „metate” – a mătura. Satul e așezat pe un teren aluvionar lângă malul stâng al Prutului, măturat adesea de apele sale și pe șoseaua Carpaților. În anul 1890 avea o populație de 851 de suflete, ruteni.

16. Berchișești

Sat botezat cu acest nume în anul 1533 după dealul Runcu Berchisău. E așezat pe valea Moldovei, pe drumul Păltinoasa-Fălticeni. Populația, în anul 1890, număra 1.265 de suflete, numai români agricultori și crescători de vite.

17. Bilca

Sat așezat pe pârâul cu același nume, înființat în anul 1810–1815, pe teritoriul comunei Vicovul de Sus. Populația, în 1890, era de 2.784 de suflete, români agricultori și crescători de vite. Satul este locul de naștere a unor oameni de seamă în cultura românească din Bucovina, între care amintim pe profesorul universitar Brăileanu Traian, de la Universitatea din Cernăuți.

18. Bobești

Numele derivă de la cuvântul „bobul”. Odinioară se afla aici o mănăstire, desființată după ocuparea Bucovinei. Satul este așezat pe pârâul Hlinița, în imediata apropiere de Broscăuți, pe șoseaua

acoperită Sniatin – Dubăuți – Storojineț. Avea, în anul 1890, o populație de 1.938 suflete, agricultori ruteni imigranți.

19. Boianceni

Numele satului derivă din cuvântul turcesc „baja” – vopsea, aceasta datorită culorii roșietice a pământului de aici. Satul este așezat pe drumul comunal Zastavna – Jurcăuți – Jucica. Boianceni era locuit până la 1775 numai de răzeși români. Numele satului este amintit în anul 1651, într-un uric care arată că proprietarii satului sunt: Lența, Tăutu și Stângaci. În anul 1782 la proprietarii de mai sus se mai adaugă Vlaicu Ilie, Știrbul Gheorghe, Turul Tadeu și Simion. Numărul locuitorilor, în anul 1774, era de 160 de suflete, numai români, în anul 1780 erau 650 de locuitori dintre care 490 imigranți, iar în anul 1890, 1.561 de suflete dintre care 680 români. Satul era înzestrat cu o fabrică de spirt.

20. Borăuți

Mazilul român Bori era stăpânul locurilor; de aici venind și numele satului. În anul 1741, satul a trecut în stăpânirea voievodului Grigore Ghica.

Populația a variat și aici în defavoarea românilor, astfel: în anul 1776 satul numără 165 de suflete, numai români, în anul 1780, 685 de suflete din care 205 români și 480 ruteni din Galiția, în anul 1890 numărul locuitorilor sporește la 2.096 de suflete, numai ruteni, iar cei 300 de români, care existau acolo, au fost trecuți cu vederea de austrieci. Satul Borăuți își datorește soarta și apropierea de granița galițiană, pe drumul Sarafince – Cozmeni.

21. Bosancea

Numele localității, după unii istoriografi, ar proveni de la „bosanaț” – bosniac, care se zice că au înființat aici o colonie; tradiția sătenilor zice că satul e numit după un sătean ce se chema Bosănceanu, care era primul locuitor stabilit aici. Satul e amintit pentru prima oară în anul 1432. El este așezat pe drumul Suceava

– Uidești și în anul 1890 avea 4.363 de locuitori, numai români care se ocupau cu agricultura și creșterea vitelor.

22. Botușana

Sat așezat pe drumul Rădăuți – Cacica și pe pârâul cu același nume; avea în anul 1890 o populație de 1.838 locuitori, crescători de vite. Satul și-a primit numele de abia în 1615 și e pur românesc.

23. Botușănița

Diminutivul de la Botușana. Satul e amintit în uricul din 1488. El este așezat pe drumul Siret – Dărmănești. În 1890 avea o populație de 458 locuitori, români agricultori.

24. Brăiști

Numele satului provine de la mazilul Brăiescul, proprietarul locului. Satul este așezat pe drumul Păltinoasa – Cornul Luncii și avea în anul 1890, 644 locuitori români agricultori și crescători de vite.

25. Brașca

Satul a fost a aceluiași mazil Brăiescul, fiind așezat lateral de drumul Ilișești-Suceava. Populația număra 471 suflete, agricultori români.

26. Breaza

Numele după cuvântul „breaz” – cabalină cu o pată albă în frunte, deștept, isteț sau iscusit. În anele vechi ungurești se arată că în Valea Moldovei a existat o mină de argint la Breaza, părăsită în 1224. Satul a luat ființă după ocuparea Bucovinei. În anul 1890 avea o populație de 1.672 suflete, huțani care creșteau vite.

27. Broscăuții Vechi

Sat așezat pe pârâul Hlinița. În anul 1890 având o populație de 2.292 de suflete. Un sat al răzeșilor din vremea lui Ștefan cel Mare,

ce s-a menținut românesc. Este satul de baștină al familiei lui Dragoș Vitencu, unul dintre cei mai buni patrioți români bucovineni contemporani, poet de mare valoare, prozator și istoriograf. Decedat în anul 1981, fără a-și vedea visul împlinit.

Cu timpul satul s-a extins și a format satul Broscăuții Noi.

28. Buda

Numele satului provine din cuvântul german „Bude” – magherniță. Acest sat împreună cu Cotul Ostriței și Mahala a format o bază românească în masa slavilor între Prut și Nistru. Populația, în anul 1890, consta din 926 de agricultori români.

29. Budeniț

Numele satului are aceeași rădăcină ca și satul Buda. E așezat pe malul stâng al Siretului Mic pe șoseaua Hlinița – Gurahumora, la nord de Ciudei și avea în anul 1890, 941 de locuitori români agricultori. În acest sat se află frumosul castel și părculeț ce înconjoară mausoleul familiei boierești Petrino. Budenițul este satul natal al profesorului C. Loghin.

30. Bucșoia

Numele derivă din cuvântul latin „buxus” – mirtă. Satul este așezat la gura pârâului Suha, la revărsarea sa în Moldova și pe șoseaua Ilișești – Vama; populația, în anul 1890, era de 754 de suflete românești și coloniști germani aduși pentru uzina de oțel din valea Suhei. Populația românească se ocupa cu creșterea vitelor și a oilor.

31. Bunești

Numele satului derivă din cuvântul „buni” și e așezat lângă un lac din care izvorăște pârâul Bunești și pe șoseaua Suceava – Fălticeni. Populația, în anul 1890, era de 246 de suflete, români agricultori.

32. Buninți

Sat pomenit în hrisoave în 1654. E așezat pe malul drept al Sucevei, pe drumul Suceava-Costina, la 1,5 km. sud de Mihoveni. În anul 1890 avea o populație de 757 de suflete, români agricultori.

33. Burla

Satul poartă numele boierului Burlă și aparține odinioară de Volovăț. Populația, în anul 1890, era de 1.461 de suflete, români agricultori și crescători de vite. Pe vremea Austriei se afla în acest sat o herghelie de cai.

34. Cabești

Așezat pe pârâul Cabană, pe șoseaua Hlinața-Storjineț avea, în anul 1890, 917 de locuitori, ruteni agricultori. Aici a fost o mănăstire.

35. Cadobești

E așezat pe șoseaua Cozmeni – Zalescichi. Aici au năvălit în anul 1775 o puzderie de ruteni din Galiția. Satul aparținea atunci boierului Iordachi – Balș și avea pe atunci 245 de locuitori români. În anul 1890, satul avea 2.701 de locuitori, dintre care 545 de români slavizați. În apropierea satului se găsește turbă.

36. Calafindești

Satul poartă numele boierului Calafindescul și e așezat la izvoarele pârâului Dărmănești, pe drumul Siret – Dărmănești, iar în anul 1890 avea 1.261 de locuitori, români agricultori.

37. Camena

Numele derivă din cuvântul slav „camin” – piatră, datorită regiunii pietroase și a carierei de piatră. În apropierea satului este un deal numit „Berda”, de pe care, după tradiție s-ar fi semnalizat apropierea turcilor. Satul este așezat pe șoseaua Cernăuți – Storjineț, având o populație în anul 1890 de 1.943 de suflete, în cea

mai mare parte ruteni din Galiția, care se ocupau cu agricultura.

38. Capul Câmpului

Satul aparținea de Capul Codrului lângă Berchișești. Aici s-au găsit monede vechi moldovenești din vremea lui Ioan Vodă cel Cumplit. Populația, în anul 1890, era de 1.104 de suflete, români.

39. Capul Codrului

Pe vremea Moldovei satul se chema București și e amintit în zapise din anul 1514. El este așezat pe malul stâng al Moldovei pe șoseaua Păltinoasa – Cornul Luncii – Fălticeni și forma împreună cu Păltinoasa aceeași comună.

Aici au fost aduși coloniști germani pentru fabrica de cheres-tea. Populația, în anul 1890, număra 2.693 de suflete de români și germani, ocupându-se cu agricultura și cu lucrări forestiere.

40. Carapciu / Ceremuș

Numele satului, după E. Fischer, ar deriva din cuvintele turcești „kara”- negru și „čaj” – râu, însă după dr. Țopa Casian (Monografia sanitară a circumscripției Vășcăuți / Ceremuș pe anii 1931–1935) satul poartă numele boierului Carapăț, care stăpânea în timpuri vechi aceste locuri și e amintit în cronicile poloneze în sec. al XIV-lea.

În cătunul Chmilewshi se vedeau ruinele unei cetăți, numele și originea acestei vechi cetăți dispărute nu sunt cunoscute, se presupunea că ar fi fost cetatea Hmeliov, dar profesorii C. Giurescu și Th. Balan au localizat-o în Șipeniț și nimeni nu amintește de cetatea din Carapciu.

Locuitorii acestei comune sunt urmași ai plăieșilor lui Ștefan cel Mare ale căror nume le amintim: Albotă, Arbore, Apopii, Nuțul, Negoită, Ivăncescu, Florescu, Frunză, Frațian, Isar, Onciul, Pentescul, Ponici, Stroici, Curelici, Dunici, Gatencu, Muntean, Cornea, Carp, Danciul, Scutaru, Râpta, Tatulici, Totoescu, Ținta, Tăutu, Țopa, Vlad, Vlaicu, Iașă, Bălășescu, Lazăr, Drumău etc.

Mulți dintre aceștia posedau hrisoave vechi, care sunt mărturii de danii din strămoși.

În anul 1766 satul era curat moldovenesc și în afara limbii românești nu se cunoștea alta, apoi a început aflul rutenilor și polonilor care nu s-a oprit decât în 1914.

Populația, în anul 1890, era de 4.017 de locuitori, predominând rutenii, ocupându-se cu agricultura și creșterea vitelor.

41. Carapciu / Siret

Numele satului derivă din cuvântul „carpen”. E așezat pe malul stâng al Siretului și pe drumul Storojineț – Petriceanca. Satul este traversat și de linia ferată Adâncata – Berhomet.

Populația, în anul 1890, număra 1.065 de suflete, români agricultori și crescători de vite. Satul e înzestrat cu o rafinărie de alcool.

42. Cajvana

Numele satului și pârâului derivă de la cuvântul „caș”. E amintit pentru prima dată în anul 1615. În apropiere exista satul Hrințești distrus în întregime de tătari, după care s-a clădit Cajvana. Satul este așezat pe drumul Arbore – Soloneț. Populația, în anul 1890, număra 2.209 de suflete, români agricultori.

43. Călinești / Ceremuș

Numele provine de la un arbust „călin”. Satul este așezat pe pârâul Brusnița și pe drumul Zeleneu – Bărbești – Jadova. Populația, în anul 1890, era de 876 de suflete, imigranți ruteni agricultori.

44. Călinești Jenachi

Satul e denumit de localnici Greața, proprietarul locului fiind un grec cu numele Jenachi. E așezat pe pârâul Dărmănești și pe drumul Siret – Dărmănești. În anul 1890, avea o populație de 466 locuitori, angajați cu toții pe moșia mazilului Cuparencu.

45. Călinești-Cuparencu

Proprietarul satului Miron Cuparencu, un boier moldovean (1700–1940). La construirea conacului s-au găsit în fundații urne cu cenușă datând din timpul romanilor.

Satul este așezat pe pârâul Dărmănești și pe drumul Dărmănești – Siret și avea, în anul 1890, o populație de 1.120 de români și câteva familii rutene, însă românizate. De acest sat aparține și cătunul Călinești – Vasilachi.

46. Căndești

Sat așezat la sud-est de târgul Siret la granița cu România (Jud. Dorohoi). Originea numelui provine de la cuvântul turcesc „kind” – sat sau „kendi” – singuratic. După localnici satul ar purta numele boierului Chendi, pomenit într-un uric din 1463. El este așezat între râul Siret și pârâul Molnița, la sud-est de Rogojești. Populația, în mare parte ruteană din Galiția, era în anul 1890 de 676 suflete.

47. Ceahor

Numele provine de la cuvântul turcesc „ceir” – pășune. Satul este așezat pe teritoriul Cosminului, pe malul stâng al pârâului Derelui și pe drumul Cernăuți – Cosmin – Siret. El număra, în anul 1890, o populație de 2.070 de suflete, români și ruteni imigrați în anul 1775, ocupându-se cu toții de agricultură.

48. Cernauca

Un sat așezat între frumoasele păduri ce unesc Bucovina cu Basarabia. Aici a avut loc, renumita reuniune la boierul Hurmuzachi, a transfulgilor din Moldova și Ardeal în urma evenimentelor din 1848, și care au pus la cale, îndemnați de Vasile Alecsandri și Costache Negri etc., unirea principatelor.

Numele satului, după Wickenhauser, ar deriva din cuvântul tătarăsc „Kara-Karni” – negru, transformat de slavi în „ciarni” apoi în „cerni”, de unde Cernauca și Cernăuți. În niciun caz numele nu

derivă din „cernek” – vad și nici din „ciarni-ovțe” – oi negre. Satul fiind așezat pe drumul imigranților ruteni a fost repede slavizat, din populația de 280 de suflete numai români în 1774, în 1780 satul număra același număr de români și 485 de ruteni. Proprietarul satului în 1776 era încă boierul Hurmuzachi. La marginea satului se ridică un deal numit „dealul Roșu” care servea ca post de supraveghere moldovenesc, de unde se semnalizau năvălirile.

49. Cerepcăuți

Numele derivă din cuvântul slav „cerep” – ciob. Satul este așezat pe malul Siretului Mic și pe drumul Storojineț – Siret, lângă linia ferată Adâncata – Dornești. Aici e vechiul vad peste Siret. Populația, în anul 1890, era de 710 de locuitori ruteni, veniți în 1780.

50. Chicera

Sat înființat în anii 1740–1750 de țigani și dezertori; după aneizarea Bucovinei s-au așezat aici și mulți imigranți galițieni din Bolechov, o străveche așezare valahă a Bolohovenilor din secolul XI-XII, de la sud de Vistula. Parte din acești imigranți, probabil sunt urmașii bolohovenilor originari din Maramureș și slavizați în timp de secole.

Satul e așezat pe malul drept al pârâului Derelui și pe drumul județean Cuciurul – Mare – Jărișeni și avea o populație, în 1890, de 592 suflete, români și ruteni agricultori.

Aici s-au găsit obiecte arheologice, arme și monete.

51. Chilișeni

Numit și Stârbecioaia după un moșier Știrbu. Satul este așezat pe malul drept al râului Suceava, în colțul sud-estic al Bucovinei pe drumul Suceava – Bosancea – Rus Mănăstioara – Uidești. Populația în anul 1890 era de numai 252 de suflete, români agricultori și crescători de vite.

52. Chiselițeni

Numele derivat din chiseliță. Satul este așezat pe pârâul Putila și drumul Vijnița – Putila cu o populație, în anul 1890, de 777 de suflete, huțani crescători de vite și muncitori forestieri.

53. Chisălău

Sat la nord de Zastavna în apropierea graniței cu Polonia, așezat pe drumul Zastavna – Borăuți în apropierea liniei ferate Cozmin – Zalesciki. În anul 1776 Satul era proprietatea lui Jenachi Doni. Populația în anul 1890, era de 2.260 locuitori ruteni și români slavizați, care se ocupau cu agricultura. Aici s-a găsit în anul 1865, un topor fără gaură pentru coadă cu tăișul șlefuit, o agrafă din bronz și un inel brățară din sticlă din epoca La Tène.

54. Ciartoria

Numele derivă din cuvântul slav „czrt” – cârțița. Satul este așezat pe malul drept al Ceremușului și pe drumul Zeleneu – Vășcăuți – Vijnița și avea, în anul 1890, 710 de locuitori, ruteni imigrați în 1775.

55. Cincău

Sat în apropierea Nistrului. În anul 1790 s-a deschis aici o școală cu limba de predare românească – Moldawische Trivial Schule – transformată în 1830 în școală ruteană. Proprietarii satului în anul 1776 erau: Ioniță Volcinschi, Manoli Tabără și Mihalachi Giurgiuvan. Populația în acel timp număra 305 de suflete, numai români, în 1780 a sporit la 660 suflete, dintre care 350 ruteni imigranți din Galiția. În anul 1890 satul număra 1.577 de suflete, numai ruteni, românii uitând graiul străbun.

56. Cireș

Poartă numele pomului cireș, foarte răspândit în Bucovina. Satul este așezat pe Siretul Mic, pe drumul Budiniți – Mesteceni – Cosciuia și lângă linia ferată Ciudei – Banila/Siret, având o

populație, în anul 1890, de 1.049 de suflete de români agricultori: creșteau vitele și lucrau la pădure. În sat s-a ridicat o rafinărie de spirt și o fabrică de cherestea.

57. Ciocănești

Aici se găseau pe vremuri cuptoare de topit minereu de fier și mine de minereu feruginos. De sat aparțineau cătunele Breazuța, Scoruș, Orata și Staman așezate pe valea Bistriței Aurii și pe șoseaua Jacobeni – Cârlibaba. Populația, în anul 1890, era de 835 de suflete, majoritatea români și câteva familii germane, ocupându-se cu plutăritul, lucrări forestiere și creșterea oilor.

58. Ciumârna

Poartă numele pârâului pe care e așezat. Localitatea se zice că ar fi fost fondată de dezertori ruși. Populația, în anul 1890, număra 309 de suflete, crescători de vite și lucrători în pădure. În anii 1840–1854 funcționau aici mai multe mine din care se extrăgea minereu de fier. Satul e locuit numai de huțani.

59. Cârlibaba

Sat înființat de austrieci în anul 1797, prin așezarea unei colonii de mineri germani care au început să exploateze aici minele de argint și plumb. Satul este așezat pe râul Bistrița Aurie și este traversat de șoseaua Iacobeni-Borșa prin pasul Prislop și la confluența pârâului Cârlibaba. Populația, în anul 1890, era de 415 suflete, huțani crescători de oi, plutași și lucrători forestieri. Aici s-au găsit scule din piatră, o scară de șea și o cască.

60. Climăuți

Numele ar proveni de la un rutean „Klim” care s-a așezat aici. Satul este amintit încă din 1490. În anul 1780, s-au stabilit aici lipoveni de credință veche, imigrați din Moldova. Satul este așezat pe pârâul cu același nume și pe drumul Siret – Fântâna Albă. În anul 1890, număra 1.309 de suflete, lipoveni agricultori și pomicultori

ocupându-se și cu comerțul fructelor.

61. Clivești

Numele derivă din vechiul cuvânt slav „chliv” – colibă. Satul este așezat între Prut și Nistru, pe drumul Lujeni – Oșehlib – Suhoverca – Clivești. Localitatea e pomenită într-un uric al lui Ștefan cel Mare din 1503. Aici s-au găsit multe obiecte preistorice. Populația, în anul 1890, era de 1.293 de locuitori ruteni agricultori. Satul a luat ființă în anul 1500.

62. Clivodin

Sat la nord de Cozmeni. Uricul lui Ștefan cel Mare zice că satul a fost înființat pe teritoriul Cozmenilor (1503), proprietatea episcopiei Rădăuți. Satul a fost distrus în războaiele cu leșii și refăcut în 1766, când era locuit numai de români. Slavii vin aici (după D. Țopa) în anii 1774–1780. Populația, în anul 1890, număra 1.585 de locuitori ruteni și români, în mare parte slavizați.

63. Comănești

Satul cumanilor, e așezat pe drumul Liuzi – Humorului – Soloneț – Costâna – Suceava și linia ferată Cacica – Dărmănești. Populația, în anul 1890, era de 1.247 de suflete, români agricultori. În sat s-a montat o rafinărie de alcool și băuturi spirtoase.

64. Comărești

Numele derivă de la cuvântul slavon „komar” – țânțar. O legendă spune că în acest loc au fost atâția țânțari, că au mâncat de vie o fată ce a fost legată de un copac. El este așezat pe malul drept al Siretului, pe drumul Berhomet – Storojineț și linia ferată Adâncata – Berhomet. Populația, în anul 1890, număra 936 de suflete, ruteni din Galiția, agricultori.

Se spune că în pădurea dintre Comărești și Jadova, erau doi brazi enormi a căror tulpine s-au reunit la 20 m înălțime, crescând în continuare legați.

65. Comărești-Slobozia

Sat așezat pe malul stâng al Siretului și pe drumul Comărești – Berhomet/Pрут, locuit exclusiv de răzeși români slavizați. În anul 1890 trăiau aici 752 de suflete, agricultori. Satul a fost invadat de ruteni, imigranți în anii 1774–1776.

66. Coniatin

Numele derivă din cuvântul slav „koni” – cal. Localnicii spun că aici au sălășluit faimoșii hoți de cai. Satul este așezat pe malul drept al Ceremușului și pe drumul Gura – Putilei – Iablonița și avea, în anul 1890, 1.061 de locuitori huțani, plutași.

67. Corcești

Sat aflat pe drumul Fântâna-Albă – Pătrăuți, a cărui nume derivă din cuvântul slav „korci” – tufa⁶. Populația, în anul 1890, era de 1.126 de români agricultori.

68. Corlata

Numele după boierul român Corlatu. Satul este așezat pe drumul Păltinoasa – Berchișești – Suceava și avea în anul 1890, 679 de locuitori români și germani, ocupându-se cu creșterea vitelor.

69. Corovia

Numele derivă din cuvântul turc „korowa” – albie și nu după cuvântul slav „corova” – vacă. În anul 1497 a cantonat aici regele Albert din Polonia cu oastea sa decimată, iar în 1518 pârcălabul Carabăș, nimicește aici pe tătari. Șoseaua Cernăuți – Siret atinge satul. Populația, în anul 1890, era de 1.481 de suflete, români și puțini ruteni.

70. Cosmin

Dincolo de terasamentul căii ferate Cemăuți – Adâncata

⁶ Sau cuvântul maghiar „korcs” – corcitură, sau slov. „korci” – a strâmba.

la aceeași latitudine cu Corovia și după ce ai pășit peste pârâul Derelui, pe drumul Ceahor – Lucavița, dai de satul Cosmin, denumit și Plaiul Cosminuii. Aici, ca și în Corovia, cantonase oastea lui Albert în 1497, în rușinoasa sa retragere. Cosminul e un sat mare și avea, în anul 1890, o populație de 4.874 de suflete, majoritatea români și câteva zeci de familii de șvabi. Șvabii au fost colonizați aici în anul 1782. Parte din ei au fost aduși din Kurmainz, parte din Mannheim. Printre aceste familii de germani au venit și câteva familii rutene.

Austriecii au numit satul „Molodia” pentru a se distinge de Valea Cosminului, sat așezat pe drumul național Cernăuți – Siret, pe linia ferată Cernăuți – Ițcani, fiind și stație pentru călători, și Codrul Cosminului, pe care austriecii l-au botezat Franzthal, așezat tot pe drumul național Cernăuți – Siret, la 10 km sud de Valea Cosminului. Satul Corovia pe vremea lui Ștefan cel Mare se numea „Cosmin”.

71. Costești

Numele derivă de la Costa – Constantin. Satul este așezat pe drumul Hlinața – Storojineț. Populația, în anul 1890, număra 2.515 suflete de români și puțini ruteni, ocupându-se cu agricultura și creșterea vitelor.

72. Costâna

Derivația numelui de la „coastă” – pantă mare. Satul este amintit încă din anul 1546. Aici s-au găsit în anul 1888, o sabie de 1,25 m lungime, predată muzeului Cernăuți și în multe locuri, dinți și oase de mamut. Satul este așezat la confluența pârâului Ilișești cu râul Suceava și pe drumul Liuzi – Humora – Părhăuți – Suceava. Populația românească număra, în 1890, 1.149 de suflete, ocupându-se cu creșterea vitelor și agricultura.

73. Costișa

Satul s-a dezvoltat pe teritoriul comunei Frătăuți. Așezat pe

malul stâng al Sucevei la jumătate de drum între Frătăuții Vechi și Noi; în 1890 avea o populație de 1.149 de suflete români agricultori. De Costișa aparțin cătunele Horaica și Mitocu.

74. Cotul Bainschi

Satul poartă numele unui mandatar ce-l chema astfel. Localitatea este așezată în apropierea „Cordonului” pe drumul Cernăuți – Plaiul Cosmin – Lucavița, cu o populație de 327 de locuitori, ruteni și români, agricultori și crescători de vite.

75. Cotul Ostriței

Satul aparținea inițial de Mahala, el este așezat pe malul stâng al Prutului pe drumul Sadagura – Boian. În sânul sătenilor, circulă o poveste care spune că în războiul ruso-turc din 1739, s-a înecat în mocirla „Balta” o unitate turcă cu toți caii și cu casieria militară.

Populația, în anul 1890, număra 1.211 de suflete de români care se ocupau cu agricultura.

76. Crasna Ilschi

Satul poartă numele proprietarului, boierul Ilschi, care stăpânea și o parte din satul Crasna. E așezat pe malul drept al pârâului Sărățel pe șoseaua Hlinița – Storojineț. Populația în 1890 era de 1.434 de suflete de români. Recoltează fân și cresc vite. În cătunul Lunca Frumoasă, în 1817 s-a instalat o fabrică de sticlă, o rafinărie de alcool și de cherestea.

77. Crasna Putna

Numele derivă din cuvântul slav „crasna” – frumos. Locul aparținea odinioară mănăstirii Putna. Satul este amintit într-un uric din 1613 și este așezat lângă șoseaua Ciudei – Vicovul de Sus, cu o populație (în 1890) de 1.359 de suflete.

78. Crisciatic

Numele derivă de la cuvântul slav „crest” – cruce. Pe vremuri a

fost aici o mănăstire refăcută în 1768. Biserica mănăstirii se înalță și acum 40 de ani în urmă deasupra Nistrului, pe o stâncă înaltă de cca 180 m. Satul Crisciatic așezat și el pe o ridicătură de stânci, pare o pictură din povești, el aparține comunei megieșe Repujineț. În 1776 satul aparține mănăstirii și multor mazili din Repujineț. În anul 1774 se aflau în Crisciatic doar două familii, în 1890 erau de acuma 1.103 de locuitori dintre care 290 români și 813 de ruteni galițieni.

79. Cuciurul Mare

Satul e amintit încă din 1421; în pădurea satului sunt urme de fundații vechi din piatră care indică că pe vremuri trecute ar fi existat pe aceste locuri un mare oraș. Satul actual este așezat pe pârâul Derelui și pe linia ferată Cemăuți – Ițcani, legăturile cu alte localități sunt asigurate de drumuri județene. În anul 1890, populația era de 8.560 suflete, ruteni și români ce n-au fost încă slavizați. Galițienii au năpădit aici după 1775.

80. Cuciurul-Mic

Sat răzășesc, o parte din moșia satului aparținând boierului Hăjdeu. În anul 1822, prin uricele din anii 1602, 1637 și 1646, s-a dovedit Comisiunii de constatare a proprietăților că stăpânii satului și ai moșiilor din jur erau mazilii și răzeșii români, și nici-decum alții.

În anii 1766, 1774 și 1778 satul a fost invadat de grupuri mari de imigranți galițieni. Răzeșii și mazilii neputând suporta atâta grai străin și gloată în biserică, își construiesc un alt lăcaș și un alt cimitir numite „biserica și țintirimul răzeșesc”. În anul 1822 românii părăsesc vechea lor biserică, zidită de Tabără și Onciul, lăsându-o noilor săteni veniți din Galiția, ei frecventând bisericuța nouă de sub poala dealului Giungea.

Cu toată măsura luată de separare a noilor veniți, băștinașii nu scapă slavizării. Astfel în anul 1870, românii se mai rugau doar pe limba lor, iar în anul 1880 băștinașii români au fost în

întregime slavizați.

Famițiile de mazili și răzeși din sat ca: Braha, Costreș, Coșan, Onciul, Săvescul, Stehan, Toma, Țopa, Vlaicu, apoi Chitar, Cocorean, Goraș, Negricu, Paladi, Poclitaru, Pădure, Zota, în mare au părăsit satul și doar numele moșilor stăpânite de ei mai purtau amintirea lor ca Brahiuca, Onciuliuca, Țopiuca etc. și acestea exprimate în graiul neromânesc.

În anul 1890, satul număra 2.547 de suflete dintre care vreo 250 de români și 2.297 ruteni galițieni împreună cu familiile complet rutenizate ca Toma devenit Tomiuc etc.

Cuciurul Mic este așezat la răspântia drumului spre Zastavna – Cadobești (drumul sării) și spre Mitcău.

81. Culeuți

Numele satului, după botanistul dr. Țopa Emilian, derivă de la Culuță – Culai – Nicolai. El este așezat pe malul Nistrului între Vasilău și Repujiu. A fost slavizat la sfârșitul secolului al XVIII-lea. În anul 1774 în sat au locuit 26 de familii, numai români, în anul 1786, 26 de familii românești și 141 de familii de ruteni imigrați între timp. Proprietarul satului a fost mazilul Balasinovici al cărui strămoș a luptat alături de Ștefan cel Mare și mazilii Moțoc și Totoiescul. Moșiile mici aparțineau răzeșilor Bacinschi, Cautiș, Greul, Harcotă și alții.

82. Cupca

Numele satului este numele primului moșier Cupcan sau Cupcin. Satul e amintit în uricul din anul 1429. Satul Cupca, așezat pe malurile Siretului Mic, are case foarte împrăștiate și distanțate între ele, întinzându-se pe drumul Ciudei – Carapciu. Populația, în 1890, număra 1.739 de suflete, români agricultori și crescători de vite. Cupca era haltă pe linia Ciudei – Carapciu.

83. Dănila

Numele ar proveni de la un emigrant galițian cu porecla Danelo.

În apropierea satului s-au găsit în anul 1874 bijuterii din aur, o sabie cu mâner aurit și monede de aur; aceste obiecte, după părerea localnicilor, ar fi fost ascunse de o bandă de hoți. Satul este așezat pe șoseaua Siret – Suceava, la 5 km nord-vest de Dărmănești. Populația, în 1890, era de 713 de suflete, români și câțiva ruteni agricultori.

84. Davideni

Sat așezat pe malul stâng al Siretului Mic și pe drumul Banila Moldovenească – Budineț. Populația, în anul 1890, era de 1.881 locuitori români, agricultori și recoltători de fânețe.

85. Davidești

Numele derivă de la David; satul este amintit într-un uric din 1451, apoi în 1519 al voievodului Bogdan cel Orb, prin care satul se dă mănăstirii Rădăuți. Localitatea este așezată pe drumul Stăuceni – Cozmeni. Populația, în 1890, era de 986 de suflete vorbind limba ruteană. Românii nu numai că și-au pierdut graiul strămoșesc, dar li s-a schimbat și numele. Banul s-a făcut Baniliuc, Cozma s-a făcut Cozmaniuc etc. după pofta „beamterilor” austrieci.

86. Deia

Satul e denumit după numele pârâului Deia și Deița la confluența cărora este așezat, pe drumul Vama – Moldovița. Populația, în 1890, era de 314 de locuitori români, oieri și pădurari.

87. Dărmănești

Sat așezat pe șoseaua Siret – Suceava și pe pârâul cu același nume. De aici se ramifică linia ferată spre Câmpulung – Vatra Dornei, acum utilizată pentru trenuri locale Dărmănești – Păltinoasa. Populația, în 1890, era de 2.263 de suflete, în mare parte huțani veniți din județul Rădăuți pentru lucrări forestiere și români care se ocupă cu agricultura.

88. Dihtineț

Sat așezat pe pârâul Putila și pe drumul Vijița – Putila. Aici s-au găsit straturi de petrol, fără a fi exploatate. Populația, în 1890, era de 1.579 de locuitori, huțani crescători de vite și muncitori forestieri.

89. Dolhopole

Sat a cărui nume slav înseamnă „câmpul lung”. El este amintit în anul 1606. Se găsește așezat pe Valea Ceremușului Alb pe drumul Jablonița – Stebne, având 1.063 de suflete de huțani pădurari.

90. Dorna – Cândreni

După tradiția locală, aici s-ar fi așezat un român ardelean cu numele de Candre. Numele său este dăltuit pe o piatră a bisericii satului.

Pe dealul Oușor s-au descoperit monede, arme, săgeți, sulite (vârfuri) și cămăși de zale de pe vremea tătarilor. Drumul ce duce de la Cândreni spre Poiana Stampii și Transilvania e și azi denumit de bătrâni „drumul tătarilor”. De Cândreni aparține și cătunul Poiana Stampii și Negri. Poiana Negri poartă numele unui voievod Negru ce a zăbovit pe aici. Populația în 1890, era de 2.228 de suflete de români, oameni de o rară inteligență nativă și de o mare cumpătare, iar cinstea și hărnicia lor au fost recunoscute și respectate și de ocupanții austrieci. Ocupația locuitorilor de aici a fost creșterea vitelor și oilor, plutăritul și muncile forestiere. La Cândreni ca și la Poiana Negri sunt numeroase izvoare de ape minerale cunoscute astăzi în toată țara și în străinătate. La Cândreni, răzeșul român Ursu a construit o instalație de băi acidulate. Construcția pavilionelor cu arhitectură pur românească reliefează un simț al frumosului de o rară finețe.

91. Doroșăuți

Satul este așezat pe malul Nistrului. Năvala galițiană, mai ales între anii 1775–1780, a slavizat repede cele zece familii de români

băștinași câți trăiau aici până în 1775. Totuși încă în 1880, bătrânii satului mai vorbeau românește.

Pe malurile văii între care e așezat satul se găsesc mai multe peșteri în care s-au găsit, în 1896, 250 de bucăți de monede poloneze din anii 1529, 1532 și 1547. Satul este așezat pe malul stâncos și abrupt al Nistrului la revărsarea pârâului Toutri în Nistru. Populația în 1890, era de 2.273 de suflete, ruteni și câțiva români. Satul este traversat de drumul Zastavna – Toutri (Tăuteni) – Doroșăuți.

92. Dobronăuți

Sat în apropierea graniței cu Basarabia, slavizat și el în urma invaziei galițienilor. Proprietarul satului în 1782 era spătarul Ioniță Cuza. Până la 1809, Dobronăuți aparținea de satul Gremești din Basarabia unde moșierul Theodor von Buchenthal avea moșia sa. Satul Dobronăuți este așezat pe pârâul Negru și pe drumul Cernăuca – Onut – Mitcău. Populația, în 1890, era de 1.496 de suflete, români rutenizați și ruteni galițieni, agricultori. Austriei au instalat aici o rafinărie de alcool.

93. Dornești

Numele satului derivă din cuvântul celtic „dur” – râu. Satul e amintit în uricul din 1550. În anul 1785 s-au stabilit aici ceangăii și secuii care au botezat satul după mareșalul austriac, graful Andreas Hadik von Futak, în Hadikfalva (falva – sat, adică satul lui Hadik). La nord de Dornești se ridică dealul „Iancului” unde s-au găsit obiecte preistorice și un tumul cu două schelete umane, care dovedesc o străveche așezare. Satul este așezat pe malul stâng al râului Suceava, pe șoseaua Siret – Suceava și linia ferată Cernăuți – Ițcani. La Dornești se ramifică linia spre Rădăuți – Putna – Frasin. Populația, în anul 1890, era de 3.539 locuitori, ceangăi, crescători de vite, agricultori și grădinari – zarzavagii (ceapă și varză).

94. Dracineț

În apropierea satului se ridică un deal numit „Dealul Dracului” după care a fost botezat și satul. El este așezat pe pârâul Hlinița și pe drumul acoperit Hlinița – Storojineț. Populația, în 1890, era de 3.008 locuitori români rutenizați și imigranți galițieni, agricultori și crescători de vite. În cătunul Ordonauca, nume de origine turcească, aveau un post fix de pază.

95. Drăgoiești

Poartă numele voievodului Dragoș. Aici se găsesc ruinele unei mănăstiri și ale unei cetăți; satul vechi se afla mai spre răsărit de cel actual și era fortificat. În ruinele amintite s-au găsit dale de piatră cu sculpturi în basorelief, cu teme istorice. Satul este așezat pe pârâul Drăgoiești și pe drumul Stupca (acum Ciprian Porumbescu) – Drăgoiești – Măzănești. Populația în 1890, era de 1.734 de suflete, români, crescători de vite și agricultori.

96. Dubăuți

Numele derivă de la cuvântul slav „dub” – stejar. Satul este amintit într-un uric al lui Ștefan cel Mare în anul 1463. El este așezat la capul drumului acoperit Sniatyn – Dubăuți – Storojineț pe malul drept al Prutului. Populația, în 1890, era de 1.179 de suflete de români rutenizați și imigranți galițieni. În sat se află castelul lui Ioniță Sturza, mare vornic al Moldovei.

97. Fântâna Albă

Numele provine de la un izvor a cărui apă conține var (carbonat de calciu) care este de culoare albă. Satul este amintit în uricul din 1453. În anul 1784 (în timpul Austriei) s-au mutat aici lipovenii. Locul le-a fost acordat de împăratul Iosif al II-lea. În același uric, lipovenii au fost scutiți de serviciul militar pentru încurajarea imigrației. Satul este așezat la izvorul pârâului Climăuți și pe drumul Volcineț – Fântâna Albă – Siret. Populația, în 1890, era de 997 de suflete, lipoveni, se ocupau cu cultivarea fructelor

și comercializarea lor. Satul a fost și sediul mitropoliei lipovene, al unei mănăstiri de călugări și al unei mănăstiri de maici înființate în anul 1803. Din turla frumoasei biserici, care e și zvonița înzestrată cu clopotele care scot sunete cu totul deosebite, ochii au o privire spre frumoasa vale a Rădăuților.

98. Frasin

Sat așezat la revărsarea râului Suha în Moldova. El este traversat de șoseaua și linia ferată Gura Humor – Câmpulung. Populația în 1890, era de 1.008 de suflete români și germani, ocupându-se cu lucrări forestiere și creșterea vitelor.

99. Frătăuții–Vechi

O legendă spune că satele Frătăuții Vechi și Noi ar fi fost înființate de doi frați, cel mai tânăr a trecut râul Suceava și a înființat Frătăuții Noi, iar cel în vârstă a rămas pe loc și a înființat Frătăuții Vechi. Aici s-au găsit cărămizi și piatră din ruinele unor ziduri ale unei cetăți. Satul este amintit într-un uric al lui Alexandru cel Bun din anul 1429. El este așezat pe drumul Gălănești – Rădăuți; avea în 1890, 3.316 de locuitori români agricultori și crescători de vite.

100. Frătăuții-Noi

Sat întemeiat pe locul unui sat vechi numit Dornești. El este așezat pe malul stâng al Sucevei și pe drumul Pătrăuți – Costișa. Populația, în 1890, era de 3.482 de locuitori români agricultori.

101. Frumosul

Sat amintit în anul 1534, e așezat la revărsarea pârâului cu același nume în Moldovița, pe șoseaua Vama – Moldovița. Populația, în 1890, era de 1.639 de locuitori români și câțiva germani, ocupându-se cu lucrări forestiere, creșterea oilor și la fabrica de cherestea. Pe vremuri se exploatau aici minele de plumb. De Frumosul depindea și satul Dragoșa, unde voievodul Dragoș a ridicat o mănăstire.

102. Fundul Moldovei

Moldova după Fischer ar deriva din goticul „molisava” – apa sfințită. Pe valea acestui râu, pe valea Tatarca și pe pârâul Tatarcuța, au mărșăluit tătarii la atacul lor împotriva Ardealului și tot pe aici s-au retras. În Valea Tătarca s-a găsit în 1850 o sabie și o cămașă din zale. Centrul satului se găsește pe valea Moldovei și pe drumul Pojorâta – Breaza. În 1805 s-a înființat în apropiere colonia germană Luisenthal populată cu țipteri. În 1890 comuna avea 2.509 de locuitori români, crescători de oi și vite.

103. Gălănești

Un sat mic pe malul drept al Sucevei și pe drumul Rădăuți – Gălănești și Frătăuți; satul e traversat și de linia ferată Dornești – Rădăuți – Frasin. Populația, în 1890, era de 627 de suflete, români agricultori.

104. Gavrilești

Sat în apropierea târgului Cozmeni, la granița Galiției. E amintit într-un uric din 1453. Proprietarul satului și al moșiei era răzeșul Gavriiloaie (1453), apoi în 1782, episcopia Rădăuți. Populația, în 1890, era de 1.090 de locuitori, români rutenizați și ruteni imigranți agricultori.

105. Găureni

Satul, numit, azi Dumbrava, e așezat într-o râpă adâncă din județul Suceava, și era legat de localitățile vecine Grănicești și Călinești cu drumuri comunale. Populația, în 1890, era de 236 de suflete de ruteni, în majoritate angajați zilieri.

106. Gemenea

După o legendă, primii locuitori ai satului au fost gemeni, o altă legendă zice că din mănăstirea Rarău un călugăr fugar ar fi devenit hoț și se numea Geman. El ar fi înființat satul așezat pe un drum de țară ce leagă satul de Stulpicani. Populația în 1890, era de

673 suflete, români și huțani crescători de oi și lucrători la pădure.

107. Gărbăuți

Sat așezat între șoseaua Tărășeni – Siret și Tărășeni – Mihăileni, la sud-vest de Sinăuții de Sus. Populația era de 691 de suflete se ocupa cu agricultura. Era cel mai sărac sat al românilor.

108. Glit

În prezent Clit, sat așezat pe șoseaua acoperită între Marginea și Solca. Numele provine de la „glid” – glogan – păducel, un arbust spinos. Aici au fost aduși coloniști germani de la Eger. Populația, în 1890, era de 1.006 de suflete, germani și ruteni ocupându-se cu agricultura și creșterea vitelor.

109. Gogolina

Numele satului după moșierul Gogul. Mai de mult acest sat se chema Stroiștii de Sus; el este așezat pe malul stâng al Prutului, la 2 km de drumul spre Boian – Noua Sulița. Slavizarea n-a reușit încă până la 1890 să cuprindă toată populația, ba și în anul 1918 mulți săteni vorbeau încă limba românească. Proprietarii satului, în 1782, erau Vasile Morțun și Constantin Volcinschi. Populația, în 1890, era de 449 de suflete, români agricultori.

110. Grănicești

Satul, proprietatea moșierului Grăinicescul, așezat pe drumul Carpaților Siret – Suceava, e amintit pentru prima oară în anul 1615. Populația, în 1890, era de 1.183 de suflete, români agricultori.

111. Gropana sau Rudești

Sat așezat pe drumul Carpaților Siret – Suceava. Populația era de 254 de suflete, români agricultori și crescători de vite.

112. Hlinița

Numele derivă de la cuvântul slav „hlina” – lut. Satul este așezat

pe malul drept al Prutului pe pârâul cu același nume și pe șoseaua acoperită Berhomete/Prut – Storojineț. Populația, în 1890, era de 1.975 de suflete de ruteni și țigani. În apropierea satului se afla un mare val, probabil de pe vremea romanilor.

113. Horodnicul de Sus

Numele derivă de la cuvântul de la cuvântul slav „horod” – fortificație. Satul este așezat pe teritoriul ce aparținea pe vremuri satului Horodnicul de Jos, pe linia ferată Rădăuți – Frasin și șoseaua Rădăuți – Marginea. Populația, în 1890, era de 2.592 de suflete, români agricultori. Aici se schimbau caii de poștalion.

114. Horodnicul de Jos

Sat amintit într-un uric din 1474. Până la sfârșitul secolului al XIV-lea exista aici o mănăstire pe al cărei loc s-a zidit în 1591, o biserică care există și acum. De acest sat aparțineau grajdurile cu caii de poștalioane ce deserveau Rădăuțiul cu Seletinul. În 1894 s-a găsit aici un mormânt cu sicriu din piatră cu un schelet, nu se știe al cui, iar în apropiere 60 de tumuli, ce au fost cercetate în 1893, găsindu-se în ele unelte din piatră, cărbune mangal și oale cu oase calcinate din sec. I î.e.n. de pe vremea dacilor lui Burebista. Satul este așezat pe pârâul Temnic și pe drumul Rădăuți – Vicovul de Jos. Populația, în 1890, număra 2.100 de locuitori români agricultori.

115. Horoșăuți

Sat așezat pe pârâul cu același nume la răsărit de târgul Zastavna și drumul Iurcăuți – Cernauca. Satul cuprinde mai multe familii răzeșești cu tradiții și conștiință românească. Proprietarul satului, în 1872, era Simion Turcul și Ilie Vlaicu, mazili moldoveni. Răzeșii Arin, Dascăl, Frunză, Pădure, ca și mazilii Balasinovici, Mănescul, Vlaicu și Zota păstrau vie flacăra românească. Populația, în 1890, era de 1.743 de suflete, dintre care 1.125 români și 618 ruteni galițieni veniți după 1777.

116. Igești

Numele provine de la românul ardelean Egiși, care s-a așezat în acest sat la începuturile lui. Inițial satul se chema Egiști, schimbându-se cu timpul. În cătunul Zamca al Igieștiului se spune să ar fi existat cu secole înainte un castel fortificat ca o cetate. Satul este așezat pe Siretul Mic între Ciudei și Pătrăuți. Populația, în 1890, era de 2.363 suflete, români agricultori și crescători de vite. În sat locuiesc mulți răzeși români care păstrează vechile obiceiuri și limba.

117. Sf. Ilie

În 1457 a ridicat aici voievodul Moldovei, Ștefan cel Mare, o mănăstire în jurul căreia cu timpul s-a dezvoltat și satul cu cătunele sale Ceretei și Frumoasa, așezate pe șoseaua Carpați, Suceava – Gura Humorului. Populația, în 1890, era de 1.402 de locuitori, români agricultori și crescători de vite.

118. Ilișești

Poartă numele boierului Ilișescul. Satul a fost în mai multe rânduri distrus de turci și tătari. În 1714, s-a ridicat aici o mănăstire de Nicolae Mavrocordat. În anul 1787 pe teritoriul satului s-au stabilit coloniști germani care au dat un avânt puternic dezvoltării lui. La răsărit de sat se găsesc fundațiile în ruină ale unui vechi castel în care își petrecea zilele de odihnă o prințesă.

Satul Ilișești nu e cunoscut numai datorită frumuseții sale, asemănat cu petalele florilor de măr, dar bucovinenii au zărit aici o stea strălucitoare ce continuă să le încălzească inimile. În acest sat a avut loc nunta lui Roman Bârgăoan la care, neuitatul nostru Ciprian Porumbescu din Stupca cuprinde într-o îmbrățișare și sărut pe Berta, acea Bertă Gorgon, fiica pastorului catolic al parohiei Ilișești, muză cu ochi viorii, care i-a inspirat tânărului absolvent al Facultății de Teologie din Cernăuți nemuritoarea Baladă. Ursita n-a vrut ca cele trei daruri: lupta pentru nație, vioară și Berta să fie unite într-un singur imn pe veci.

119. Ipotești

Poartă numele familiei Spotescu, localnicii pretind că satul ar purta numele unui mahomedan Ipo, care se ocupa cu creșterea oilor. Ipotești e așezat în apropierea Sucevei pe drumul Suceava – Bosancea. Populația, în 1890, număra 1.522 de suflete, ruteni imigranți, agricultori.

120. Ispas

Numele derivă de la cuvântul slav „spas” – mântuitor. Satul este așezat pe valea Ceremușului, pe drumul și linia ferată Vășcăuți – Vijnița. Populația, în 1890, era de 4.047 de suflete, ruteni agricultori. În sat se găsește un castel frumos.

121. Ivancăuți

Numele satului derivă de la „Ivan”. El apare prima oară într-un uric din 1451. Satul este situat la apus de târgul Cozmeni, lângă granița Poloniei, șoseaua Nepolocăuți – Stăuceni. Răzeșimea rutenizată, în mare parte, formează majoritatea populației. Școala veche românească a devenit ruteană în 1876; răzeșii bătrâni spun doar rugăciunile în limba română. În anul 1782 mai mulți răzeși și mazili din sat au prezentat comisiunii pentru confirmarea proprietăților, un uric în original de la Ștefan cel Mare prin care au dovedit că sunt urmașii boierului Dragoș Ușarul care a cumpărat acest sat de la boierul Cârste pentru 170 zloți tătărești. Acești urmași dovediți cu acte au fost: Mihalachi și Nicolai Ianoș, Grigoraș Tăutu vel Lupulencu, Andrei Mintici, Iordachi Buțura și Andrei Țiganiuc.

122. Ițcanii – Noi și Gara Ițcani

Numele provine de la suburbia orașului Suceava, Ițcani. În 1787, s-au stabilit aici coloniști germani care au înființat Ițcanii noi. Populația, în 1890, era de 1.125 de locuitori, germani și români. Aici era stabilită și vama între Austria și România.

123. Iablonița

„Iablon” în limba slavă înseamnă „măr”. Satul este așezat pe râul Ceremuș, la apus de Putila. Populația, în 1890, era de 1.190 de suflete, huțani care cresc vite, plutași și lucrători forestieri.

124. Iacobești

Sat așezat pe șoseaua Siret, la nord-vest de Dărmănești. Populația, în 1890, era de 572 de suflete, români. În anul 1777, au imigrat aici unguri denumind satul Fogadjisten (Dumnezeu binevenit). Locuitorii se ocupă cu agricultura. De sat aparținea cătunul Gura Solcii.

125. Iacobeni

Sat așezat pe ambele maluri ale Bistriței Aurii și pe șoseaua Câmpulung – Vatra Dornei, care șerpuiește pe lângă linia ferată. De aici se ramifică șoseaua Iacobeni – Cârlibaba care trece peste pasul Prislop sau pasul Rodnei în Ardeal. Între anii 1784–1798, au fost aduși la Iacobeni țipțeri și sași din Ardeal, la minele de mangan. Populația, în 1890, era compusă din 662 de români și de 2.196 de imigranți germani. Ocupația românilor era creșterea oilor și a vitelor, a germanilor mineritul, apoi plutăritul. În sat sunt izvoare de ape sulfuroase, o fabrică de cherestea, cuptoare de topit minereu de fier și de ars varul. Tot aici era așezată administrația minelor.

126. Iordănești

Sat așezat pe malurile Siretului și pe drumul Storojineț – Adâncata. Populația, în 1890, era de 1.755 de suflete, români agricultori.

127. Iurcăuți

Nume după slavul Iurcu-Gheorghe. Sat așezat pe drumul Cuciurul Mic – Ocna. Satul aparținea, în 1782, spătarului Ion Stroici, iar în anii următori lui Gheorghe și Nicolae Lență, Miron

și Ilie Costriș, Gheorghe Știrbul și Caterina Macri (Macroara). Populația, în 1890, era de 1.885 de suflete, români rutenizați și galițieni.

128. Iujineț

Sat amintit în 1560 într-un uric al lui Iancu Sasul în 1582, se confirmă proprietatea satului familiei Rohozna. În 1782, satul era în stăpânirea lui Iordachi Cantacuzino. Populația, în 1890, era de 1.067 suflete, români slavizați și ruteni imigranți, agricultori.

129. Jucica Nouă și Veche

Numele satului Jucica se găsește pentru prima oară în uricul voievodului Miron Barnovschi-Movilă, din 8 februarie 1627. În anul 1725 era proprietatea boierului Gheorghe Ursachi, apoi Grigore Ghica îl dăruiește mănăstirii Barnovschi. Numele satului derivă de la „jug” și e așezat pe drumul Cernăuți – Boian. Până la 1800, Jucica Veche și Nouă formau un singur sat care s-a divizat din cauza distanțelor între hotarele sale. Populația, în 1890, era de 2.239 de suflete în Jucica Nouă și 2.904 în cea Veche, în total 5.143 de suflete, români, parte slavizați, ruteni și poloni imigrați în 1800–1805, și germani colonizați în 1782.

130. Lașchiuca

După pronumele Lasco, diminutivul de la Elias. Satul este amintit în uricul lui Ștefan cel Mare din 1503, prin care se confirmă proprietatea episcopiei Rădăuților asupra lui. El este așezat pe pârâul Sovița – la nord de Prut, care desparte Lașchiuca Veche de cea Nouă. Populația, în 1890, era de 1.748 de suflete de români slavizați și imigranți galițieni din 1766, cu un adaos în 1774–1780.

131. Lehăcenii-Tăutului⁷

Numele provine de la proprietarul satului Tăutu. Este așezat pe

⁷Lehăcenii Tăutului, până la anul 1900, a fost o prelungire a satului Boian

malul stâng al Prutului aproape de linia ferată și drumul Cernăuți – Noua Sulița. Populația, în 1890, era de 646 suflete de români, în parte slavizați, și ruteni imigranți.

132. Lențeștii de Jos și de Sus

Sat situat pe malul stâng al Prutului în fața Cernăuților. Numele satului provine de la familia Lența, proprietarul satului în secolul al XVI-lea. În 1590, prin uricul voievodal, satul trece în proprietatea familiei Prăjescu care îl vinde Sturzenilor, iar de la Sturzeni la familia Iamandi ca zestre. Aici în anul 1497, Ioan Albert a mai suferit o înfrângere de la moldovenii lui Ștefan cel Mare, care au nimicit la Dumbrava Roșie și la Lențești cea mai mare parte a oștirii polone.

În 1782, proprietarul satului Lențeștii de Jos a fost mănăstirea Barnovschi, iar Lențeștii de Sus, aparținea lui Toma Iamandi. Populația, în 1890, era de 1.608 de suflete, români complet rute-nizați și imigranți galițieni.

133. Lisaura

Sat așezat pe teritoriul denumit „tătăraș” ce făcea parte din orașul Suceava. Populația, în 1890, era de 370 de locuitori, români plugari.

134. Liteni

Sat așezat pe drumul Suceava – Berchișești. Populația, în 1890, era de 710 suflete, români, agricultori.

135. Liuzihumora

O așezare de coloniști ruteni pe teritoriul mănăstirii Humorului.

către Noua Suliță. În 1914, era comună aparte, și nu un cartier al târgului Boian, ca și cartierele Hucău (nu Hucheu, cum spuneau polonii), Hlinața, Vărăria și Valea. În cartierul Valea era târgul comunal, moara comercială, biserica catolică (polonă), templul evreiesc, primăria, școala primară, poșta, jandarmeria și cârciumile.

Satul este așezat pe drumul Cacica – Pătrăuți. Populația, în 1890, era de 962 suflete, români și ruteni românizați.

136. Ludihorecea

Numele derivă din cuvintele slave: „ludi” – oameni și „hora” – deal. Teritoriul aparținea mănăstirii Horecea, apoi s-au așezat aici administrațiile militare ale unităților din Cernăuți, care au adus imigranți ruteni ce-și ziceau „ludi”. Din această colonie se formă cu timpul satul căruia localnicii români îi ziceau Scutela, fiind scutiți de impozite și de serviciul militar. În păduricea Horecii exista o peșteră, despre care locuitorii povesteau că în ea ar fi trăit haiducii, dar adevărul este că în această peșteră călugării depozitau merere pentru iernat. Satul este așezat pe malul Prutului în imediata apropiere a Cernăuților. Populația, în 1890, era de 630 de suflete, români și ruteni, agricultori și grădinari de zarzavaturi.

În pădurice se află o biserică zidită în anul 1766, pe care poporul o numește mănăstire. În cronica parohiei romano-catolice, se povestește că în anul 1823, împăratul Sfintei Rusii, Alexandru, a vizitat aceasta biserică de unul singur și că a mers pe jos de la Cernăuți până la Horecea (circa 5 km de drum). Împăratul a venit la Cernăuți la congresul sfintei alianțe formate din cele trei împărății: Austria, Rusia și Prusia.

137. Luca

După numele apostolului Luca. Satul este amintit în anul 1662, când a fost distrus în urma luptelor. Pe acest loc mazilul Țintă Atanasie a clădit în 1742 o mănăstire în jurul căreia s-a format apoi satul, locuit de răzeșii Costrișeni. Luca este așezat pe malul drept al Nistrului, nord-est de Babin. Populația, în 1890, era de 641 de suflete români slavizați și ruteni.

138. Lucacești

Lucacești, sat pe drumul Suceava – Berchișești și pe noua linie ferată Suceava – Păltinoasa. Populația este de 296 de suflete de

români agricultori.

139. Lucavățul

Amintit într-un uric din 1741. Satul se compune din Lucavățul de Jos și Lucavățul de Sus. E așezat pe râul Siret și pe drumul Jadova – Berhomet și linia ferată Adâncata – Berhomet. Pe lângă acest sat s-a așezat o colonie de lipoveni (Cosovanca – Lipoveni, 1845). Populația era în 1890 era de 2.710 suflete lipoveni și ruteni, ocupându-se cu agricultura, creșterea vitelor și lucrări forestiere. În Lucavățul de Sus este o fabrică de cherestea, iar în Lucavățul de Jos, o distilerie de alcool.

140. Lucavița

Sat așezat pe malul stâng al pârâului Mamornița și pe drumul Țureni – Cotul Bainschi. Populația era în 1890 de 1.513 suflete, ruteni agricultori și crescători de vite.

141. Lujeni

Sat pe malul Prutului aproape de granițele Poloniei. E amintit prima oară în uricul din 7 octombrie 1452, în care se zice că boierul Costea Vranici vinde acest sat lui Tudor Vitold cu 400 de zloți tătărești. Acesta din urmă a zidit, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, biserica parohială, care există și azi. Mai târziu, satul a trecut în posesiunea lui Iordachi Luchi (Luca) prin căsătoria acestuia cu o nepoată a lui Miron Costin, proprietarul satului în anul 1662. În anul 1782, proprietarul satului era marele stolnic Iordachi Luca. În apropierea satului s-au găsit obiecte din neolitic. Populația, în 1890, era de 2.525 de suflete dintre care 1.100 români și 1.425 ruteni galițieni agricultori. Din Lujeni se desparte linia ferată spre Zalescichi.

142. Mahala

Se numea pe vremuri Ostrița. Numele derivă de la cuvântul turcesc „mahalle”, cartier orășenesc. Localnicii zic însă că numele

derivă de la „mal”, malul Prutului. Satul este amintit în uricul din 1472. Satul Mahala împreună cu cătunele Buda și Cotul Ostriței formează o oază românească în Bucovina, la nord de Prut. În anul 1472, satul Ostrița, că așa îl chema până la ocupația austriacă, domnitorul Ștefan cel Mare cumpără acest sat cu cătunele vecine de la boierii Tabuci și Pojar cu 200 de zloți tătărești și-l dăruiește mănăstirii Putna. Populația, în anul 1774, era de 150 de locuitori, numai români, în 1890, 1.947 de locuitori, tot numai români, ocupându-se cu agricultura și creșterea vitelor. În acest sat românesc s-a născut binecunoscutul patriot român, eruditul profesor universitar Grigore Nandriș.

143. Malatineț

Numele derivă de la cuvântul slav „mala”, mică, și „Tina”, diminutivul de la Antonia, fiica fostului proprietar al satului. Se zice că această fată a fost foarte frumoasă, dar mică. Satul este așezat la nord de Prut, în apropierea graniței Galițiene, pe drumul Nepolocăuți – Stăuceni – Chisălău. Între anii 1774–1780 s-au așezat aici mulți ruteni din Galiția, slavizându-i pe autohtoni. Proprietarul satului, în anul 1782, era Ienachi Cantacuzino, vel vistiernic. Populația, în 1890, era de 1.294 de suflete de români slavizați și ruteni agricultori. Aici s-a găsit un giuvaier de argint din epoca La Tène.

144. Mămăiești Vechi

Numele este după proprietarul satului Mămăiescul. Sat așezat pe malul Prutului și pe șoseaua și linia ferată Cernăuți – Lujeni – Gr. Gh. V. în lungul cărora se întind satele Mămăiești Vechi și Noi. Populația în 1890 era de 1.958 de locuitori ruteni agricultori.

145. Mămăiești Noi

În anul 1648 ambele sate Mămăiești au devenit proprietatea marelui schit din Galiția, cedate de mănăstirea Sucevița. Uricelul din 1668, 1669 și 1673 dovedesc existența satului. Populația în 1890

era de 2.659 suflete, români slavizați și ruteni.

146. Mamornița

Satul poartă numele pârâului pe care a fost așezat. Într-un uric din secolul al XV-lea, satul era denumit Mamureni. El este așezat pe drumul Țureni – Cotul Bainschi, în apropierea hotarului cu Basarabia. Populația de 522 suflete sunt ruteni.

147. Mănăstirea Humorului

Sat înființat în jurul mănăstirii. Într-un uric din 1490, e de-acum amintit acest sat. Mănăstirea ridicată în 1427 de Alexandru cel Bun, a fost distrusă în 1527 și refăcută în 1530. În anul 1654 mănăstirea a fost jefuită de cazaci. Ruinele mănăstirii se văd și astăzi; din ea n-a rămas decât biserica. În valea Humorului se afla în anul 1427 un sat numit Dobrin, probabil identic cu Umor. Satul Umor se află pe valea Humorului și pe drumul Gurahumora – Poiana Miculi. Populația, în 1890, era de 1.268 suflete, români.

148. Marginea

Sat așezat la marginea pădurii azi defrișată. Marginea ar fi așezată pe un teritoriu ce se chema odinioară „Prund” și aparținea comunei Volovăț. În acest sat s-a născut haiducul Darie, spânzurat de austrieci în 1816. Acest căpitan de haiduci era cunoscut în toate comunele de-a lungul Carpaților bucovineni; de isprăvile acestui român povestește cronicarul bucovinean Iraclie Porumbescu – tatăl lui Ciprian, în cartea sa „Amintiri”. Satul Marginea este așezat pe râul Sucevița și pe drumul Vicovul de Sus – Solca. Populația, în 1890, era de 3.203 suflete, români agricultori. În acest sat se lucra ceramica neagră din timpul de demult.

149. Mariniceni

Numele derivă din cuvântul „mari”. Satul este așezat pe valea Ceremușului și pe drumul Vijnița – Gura Putilei. Populația în 1890 era de 687 suflete, români agricultori și crescători de vite.

150. Măzănești

Numele derivă din cuvântul latin „masa” – sălaş. Satul este așezat pe drumul Suceava – Berchișești cu 687 suflete, români.

151. Mega

Poartă numele Moșierului Mega – ungur din Transilvania. Satul este foarte împrăștiat și este așezat pe drumul Banila/Siret – Lucavățul de Sus, cu o populație, în 1890, de 420 huțani, pădurari.

152. Mărăței

Numele derivă de la Mărița sau Maria. Satul este așezat pe șoseaua Suceava – Siret. Populația în 1890, emigranți ruteni din Tarnopol – Galiția între 1775 – 1780, agricultori. Aici s-au găsit numeroase obiecte în anii 1878, 1882 și 1892, ca: o brățară în formă de șarpe de aur și alte obiecte asemănătoare, toate din epoca hallstatiană.

153. Mihalcea

Numele derivat din Mihail. După tradiție primii locuitori din sat se numeau Mihalachi. Satul este așezat pe pârâul Corovia și pe drumul Cernăuți – Storojineț. El este amintit pentru prima oară în 1490. Populația în 1890, români și mulți ruteni, agricultori.

154. Mihova

Sat așezat pe drumul Banila – Siret – Lucavățul. Populația în 1890 era de 2.194 de suflete, huțani și ruteni, crescători de vite și se ocupă cu recoltarea fânului. În sat sunt două distilerii de alcool și o fabrică de cherestea.

155. Mihoveni

Sat pe drumul Suceava – Costâna. Populația, în 1890, era de 1.095 de suflete, români agricultori.

156. Mihuceni

Satul poartă numele după Mihi; e amintit în uricul din 1508. Satul este așezat pe pârâul Derelui și pe drumul Tărășeni – Adâncată, pe un teren fugitiv. Populația la 1890 era de 735 de suflete, români agricultori.

157. Milișăuți

Ștefan cel Mare a zidit aici, în anul 1481 o Biserică, drept mulțumire pentru izbânda împotriva tătarilor. Satul este așezat pe malul drept al râului Suceava și pe drumul Rădăuți – Suceava. Înainte de construirea liniei ferate Cernăuți – Ițcani, aici era stația de schimbarea a cailor de poștă. Populația în 1890 era de 2.564 de suflete, români și ruteni dezertori din armata polono-galițiană, adăpostiți aici înainte de 1772 (împărțirea Poloniei). În anul 1787 s-au stabilit aici și coloniști germani.

158. Milie

Așezat pe malul drept al Ceremușului pe drumul Vijița – Vășcăuți și linia ferată spre Vijița. Populația era de 2.023 ruteni agricultori.

159. Mitcău

Numele derivă de la mitoc; este satul în care se cresc oi. El este așezat pe malul Nistrului între Vadul Nistrului și Mosoreni. În 1710 Iliana Savin dăruiește jumătate din sat marelui schit din Galiția (schit ortodox), cealaltă jumătate a satului au primit-o frații Ioan și Iordachi Aslan, iar de la aceștia Gheorghe Ruset. Satul a luat ființă în anul 1710; în 1739 trecea pe aici oastea rusă a lui Münnich. În anii 1766 a fost prima imigrare ruteană din Galiția și în 1775 a doua, mai puternică. Populația, în 1890, era de 937 sufletele, români slavizați și ruteni.

160. Mitocul Dragomirnei

Numele derivă de la „mitoc” – mănăstire mică. Satul este

pomenit în 1551 când se chema Dragomirești. Mitropolitul Sucevei Anastasie Crimca a zidit aici o mare Mănăstire (1602) care a fost arsă de către cazacii lui Timuș Hmelnițki. În acest incendiu au ars și toate uricele. Inițial în Mitocul Dragomirnei s-au așezat lipoveni; la intrarea rușilor în 1769, ei s-au refugiat, reîntorcându-se de abia după încheierea păcii de la Cuciuc – Kainargi, înființând colonia Socolințe. Tot aici exista în secolul al XVII-lea o mănăstire de maici catolice, care azi nu mai există. La fântâna Doamnei din Mitocul Dragomirnei veneau adeseori domnițele din Suceava voievodală, de aici și numele fântânei. Populația în 1890 era de 3.038 de locuitori, în majoritate români și câteva familii de germani și ruteni, agricultori și lucrători la pădure.

161. Mosoreni

Sat așezat în bucla Nistrului, lângă granița Basarabiei. Numele derivă de la „mosor” și este amintit pentru prima dată în anul 1599. Populația, în 1890, era de 700 suflete, români care mai vorbeau graiul românesc până la 1885, când au fost complet slavizați de imigranți galițieni. Proprietarii satului în anul 1782 erau: Ștefan Cucu, Manoli Potlog și Mihalachi Giurgiuvan.

162. Mușenița

Sat denumit după numele pârâului. E amintit prima oară în anul 1728. Satul este așezat la izvoarele pârâului Volcineț și pe drumul Siret – Fântâna Albă. Populația în 1890 era de 299 români agricultori.

163. Negostina

Satul a luat ființă în anul 1779 cu imigranți ruteni din Galiția pe teritoriul numit Negrișeni. E așezat pe drumul Siret – Șerbăuți – Dărmănești. Populația, în 1890, era de 1.210 suflete, ruteni.

164. Negrileasa

Sat așezat pe pârâul Negrileasa și pe drumul Frasin – Stulpicani

– Negruleasa. Populația, în 1890, era de 718 de suflete, români și germani, crescători de oi și vite; aici este și o fabrică de cherestea.

165. Nepolocăuți și Țopeni

Sat răzășesc pe malul Prutului, la granița Poloniei. În fața satului se revarsă Ceremușul în Prut. În secolul al XVII-lea proprietarul satului a fost postelnicul Drăgan Tăutu, de la acesta trece jumătate din sat la familia boierului Stroescu și de la Stroescu, la anul 1745, înapoi la Sandu Tăutu. Cealaltă jumătate o primește prin căsătorie la 1650 postelnicul Mihai Țopa, boier moldovean din Tutova. Din această jumătate posedă la anul 1782, Iordachi Ghițescu și Sandu Țopa câte un sfert. Înmulțindu-se neamul Țopenilor, partea satului locuită de ei e numită Țopeni. Mai târziu Țopenii s-au anexat la Piedecăuți. Populația satului, în anul 1774, era de 280 suflete, numai români; încă în anul 1870, mazilii, răzeșii și țărani vorbeau aici românește. La anul 1890, satul Nepolocăuți fără Țopeni, trecuți la Piedecăuți, număra 1.314 de locuitori, români în mare parte germanizați sau slavizați. Germanii veniți pe la 1850, rutenii imigranți ca și evreii. Satul este așezat pe șoseaua și linia ferată Sniatin – Cernăuți.

166. Noua Suliță

Odinioară satul se numea Stroiști de Jos, după boierul Stroișcul. Odată cu ocuparea Bucovinei și reglementarea graniței dintre Austria și Rusia, din 1828, primește numele orașelului basarabean de dincolo de graniță. În 1848, în acest sat a fost stabilită tabăra trupelor rusești, venite la cererea Austriei pentru a strivi revoluția izbucnită în Imperiul Austriac. Satul Noua Suliță este așezat pe pârâul Răchitna și pe linia ferată Cernăuți – Boian – N. Suliță. A fost punct de trecere în Rusia, cu vamă și este o localitate cu comerțul foarte dezvoltat. Populația, în 1890, număra 697 de suflete, români, comercianți și agricultori.

167. Ocna

Denumire vine de la ocnele de sare. La 1739, au trecut pe aici trupele rusești cu generalul Münnich. Satul este așezat pe drumul Zastavna – Mosoreni. Proprietarul satului era Iordachi Cantacuzino – Pașcanul. Populația, în 1890, era de 1.997 suflete, români slavizați și imigranți ruteni, agricultori. Aici se găsește Castelul lui Cantacuzino cu parcul său și o rafinărie de spirt.

168. Onufri St. sau Mănăstioara

Aici a fost pe vremuri o mănăstire intemeiată de un preot din Siret. Satul este așezat pe drumul Siret – Fântâna Albă. Populația, în 1890, era de 1.111 de suflete, români și germani colonizați în 1787. Se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor.

169. Onut

Numele derivă de la Oana. La marginea satului se mai văd urme de șanțuri de apărare de pe vremea tătarilor. Tot aici s-au găsit monede poloneze într-un vas de cupru și un topor de cremene. Din carierele satului s-au extras blocuri de marmură utilizate la construirea Palatului Reședinței Mitropolitane din Cernăuți. În războiul 1914–1918, satul a fost complet distrus. Populația, în 1890, era de 1.044 suflete, români slavizați și ruteni imigrați în masă (1778). Se ocupau cu agricultura, în păduricea satului se află un castel frumos al familiei Cantacuzino. Malul Nistrului are cariere de gips și alabastru.

170. Oprișeni sau Panțir

Satul poartă numele Oprișa, panțir – soldat, călăreț îmbrăcat în zale, ceea ce indică o colonie militară greu înarmată. Satul este așezat pe drumul Cernăuți – Siret. Populația, în 1890, era de 1.602 de suflete, români agricultori.

171. Orășeni

Derivă de la cuvântul oraș sau de la numele boierului Oreșa.

Satul este așezat pe malul stâng al pârâului Turcu și pe șoseaua Sniatin – Cernăuți. Uricul din 1638 spune că satele Oreșeni și Revăcauți aparțineau hatmanului Oreș. Numele corect al satului este Oreșeni și nu Orășeni. În anul 1782, spătarul Constantin Paladi vindea satul negustorului armean Theodal Bogdanovici din Stanislav (Polonia). Aceasta a fost prima înstrăinare de moșie românească între Prut și Nistru. Sat curat românesc în 1774, e năpădit de emigranți și slavizat în câteva decenii. În anul 1890, satul avea 2.574 de locuitori față de 235 în 1774.

172. Ostra

Sat întemeiat în sec. al XIX-lea de huțani, pe drumul Frasin – Stulpicani. Populația în 1890 era de 631 de suflete, împreună cu satul românesc Baiașescul.

173. Ostra sau Vostra

Sat înființat de emigranți din Galița între Stănești de Jos și Dracineț cu 210 de locuitori agricultori (1890).

174. Ostrița

Acest sat este ridicat pe ruinele vechiului sat distrus într-un război cu turcii, ce se cheamă Clișcăuți, amintit într-un uric al lui Ștefan cel Mare din anul 1472. Satul este așezat la gura pârâului Derelui și pe drumul Cernăuți – Mamornița – Herța, vis-a-vis de Cotul Ostriței de pe malul stâng al Prutului. Populația, în 1890, avea 1.949 de suflete, români agricultori. Sătenii de aici au avut parte să guste din plin ororile războiului mondial din 1914–1918, prinși între focurile artileriei ruso-austriece, și nu o singură dată.

175. Oșehlib

Sat așezat la sud-vest de Cozmeni și pe drumul Oreșeni – Cozmeni, el a fost repede slavizat fiind aproape de granița Galiției. Proprietarul satului, în 1782, marele vestiemic Ienachi Cantacuzino. Populația, în 1890, era de 1.776 de locuitori, ruteni agricultori.

176. Panca

Satul poartă numele boierului Panca, care a sărăcit și era numit de săteni „panok” – domn mic. Localitatea este așezată pe ambele maluri ale Siretului, șoseaua Storojineț – Jadova și linia ferată Adâncata – Berhomet. Populația, la 1890, era de 1.862 locuitori români și ruteni agricultori.

177. Părhăuți

Sat în apropierea liniei ferate Dărmănești – Câmpulung, pe pârâul Soloneț la revărsarea sa în Siret. La anul 1437, Ștefan Torturaș a zidit aici o biserică, distrusă după trei ani (1440). Populația, în 1890, avea 1.087 suflete, români agricultori. Aici s-au găsit (1876) o brățară grea de aur și 49 ducați, iar un an mai târziu un lanț masiv din aur, considerate că sunt de proveniență indiană din timpul migrațiilor (sec. III).

178. Părtești de Sus

Pe vremuri aparținea de Părtești de Jos care se chema simplu Părtești. Satul este pe pârâul Soloneț și drumul Solca – Gurahumora și avea 1.163 de locuitori (1890) români agricultori.

179. Părtești de Jos

Satul este amintit într-un uric din anul 1660. Aici se găsesc mai multe morminte vechi „tumuli”, denumite movilele tătărești. Satul este așezat pe pârâul Soloneț, drumul Cacica – Suceava și linia ferată Dărmănești – Cacica. Populația, în 1890, avea 2.466 de locuitori români, crescători de vite și agricultori. De sat aparținea cătunul Strigoaia unde, după o legendă, ar fi existat strigoii.

180. Pătrășeni

Numele derivă de la pietre și este așezat pe Ceremuș, pe drumul Vijinița – Gura Putilei. Populația, în 1890, era de 494 de locuitori, huțani crescători de vite, plutași și lucrători forestieri.

181. Pătrăuți

Numele derivă de la Petre. Localnicii spun că primul locuitor a fost Petre Turculeț. Satul este format din două părți, Pătrăuți de Jos și Pătrăuți de Sus, el este așezat la revărsarea Sirețelului în Siretul Mic și pe drumul Ciudei – Adâncata. Satul Pătrăuți are o stație pe linia Adâncata – Ciudei. În 1890, populația era de 3.324 de suflete, români agricultori și crescători de vite.

182. Pătrăuții-Sucevei

Aici exista o mănăstire al cărei ctitor a fost Ștefan cel Mare, construită la 1487. Satul se găsește pe șoseaua Siret – Suceava, aproape de Ițcani. Populația, în 1890, era de 2.667 de locuitori români agricultori.

183. Pârâul Negru

Sat așezat în apropierea Nistrului și e amintit într-un uric din 1433. La mijlocul secolului al XIX-lea după ce satul a fost slavizat i se schimbă și numele în Ciornipotoc. Populația, în 1890, număra 1.355 locuitori, români slavizați și ruteni imigrați din Galiția, îndeosebi după 1785.

184. Piedecăuți – Țopeni

Localitatea se compune din satele Piedecăuți (de la piedică) și Țopeni (proprietarii satului) ce au fost unite de austrieci într-o singură comună. Ea este amintită în anul 1691 într-un uric al regelui Iohan al III-lea.

Piedecăuți este o așezare răzășească și aparținea de Nepolocăuți, împreună cu Țopeni. În acele timpuri satul număra 60 de suflete de răzeși români, la 1890, după imigrația rutenilor, satul număra 1.198 de suflete din care puținii români, pe cale de a fi slavizați și restul de aproximativ 1.000 de suflete, ruteni. Ocupația sătenilor este agricultura, pomicultura și creșterea vitelor. În sat s-a instalat o fabrică de cherestea, o moară mecanică și o rafinărie de alcool. Multe familii răzeșești și de mazili au părăsit satul, ca

famiile Aslan, Ciolpan, Tăutu, Pătrașcu, Stefcă etc. La alte familii românești li s-a schimbat numele de către preoții ruteni trimiși de vlădici aici în acest scop, astfel nici înseși familiile cu nume istorice ca Tăutu nu scapă de acest lucru, iar Tăutu devine Teutolovici (vezi D. Țopa, *Românismul între Prut și Nistru*, Edit. Casa Școlilor, București, 1928).

185. Plosca

Sat așezat pe drumul Seletin – Plosca – Putila, el aparținea, până în 1825, comunei Putila. În apropierea satului se înălța un deal pe al cărui vârf (1.134 m) se vedea o biserică pentru credincioșii din Straja și hotarul Transilvaniei. Satul era foarte răspândit și număra, la 1890, 1.012 de suflete, huțani crescători de oi și vite.

186. Podzaharici sau Zahariceni

Sat pe drumul Vijnița – Gura Putilei locuit de 1.075 de huțani (1890), plutași, lucrători forestieri; (cătunele Mejibrodi și Mălinești).

187. Pohorlăuți

Sat așezat la răsărit de Zastavna, cu iazuri mari bogate în pește. La anul 1709, satul a fost cumpărat de Constantin Turcul de la fiica lui Iordachi Cantacuzino. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, au fost trei Turculeni dintre care Simion și Tadeu trăiau în Bucovina, iar al treilea, căsătorit cu fiica contelui polonez Bagniki, avea moșii în Kolomea, unde a intrat în relații cu familii romano-catolice. Turculenii au favorizat la începutul secolului al XIX-lea trecerea la „unie” a unei părți din populația pohorlăuțeană și au adus galițieni uniți în sat, grăbind astfel slavizarea satului. Populația, la 1890, era de 1.915 de suflete, români slavizați și ruteni.

188. Poiana Miculi

Sau colonia Buchenheim. Satul aparținea odinioară de Mănăstirea Humorului și de abia în 1844 a devenit independent.

Aici au fost colonizați la 1838 germani din Boemia și slovaci. Satul este așezat pe drumul Gurahumora – Solca. Populația, în 1890, era de 1.222 de suflete, români, germani și slovaci, crescători de vite și lucrători forestieri. Aici s-au găsit trei topoare din neolitic.

189. Poiana Stampii

Satul s-a înființat după ocuparea Bucovinei, fiind așezat pe malul stâng al râului Dorna și pe drumul V. Dornei – Bistrița ce trece peste pasul Bărgăului. Populația, în 1890, avea 1037 de suflete români, crescători de oi și lucrători forestieri. Cătunele Gura Coșnei, Muncel, Pilugani, Romanești, Tataru și Teșna aparțineau satului Poiana Stampii. Aici sunt izvoare de ape minerale.

190. Poieni

Sat pe drumul Cernăuți – Tărășeni – Mihăileni, la nord-est de Siret. Populația la 1890 avea 500 de suflete, români, agricultori.

191. Poieni

La sud-est de Solca. Sat cu 1382 de locuitori, români agricultori.

192. Putna

Numită după pârâul ce poartă același nume. Satul a luat naștere după ce s-a ridicat aici mănăstirea de către voievodul Ștefan cel Mare, drept mulțumire pentru cucerirea cetăților Chilia și Cetatea Albă. Înainte de a zidi mănăstirea, voievodul mutat aici bisericuța din lemn a lui Dragoș. Populația, în 1890, număra 1.359 de suflete, români, ocupându-se cu creșterea vitelor și munci forestiere. Austriecii instalat la Putna o fabrică de cherestea, una de sticlă, ciment și cuptoare de var, deservite de linia ferată Dornești – Rădăuți – Putna și în continuare o linie industrială la Frasin – Falcău – Seletin.

193. Pojorâta

Sat așezat la revărsarea pârâului Putna în râul Moldova și pe

drumul Câmpulung – Iacobeni. De aici se bifurcă drumul spre Fundul Moldovei – Breaza. Populația, în 1890, era de 1.975 suflete, români și germani (țipteri) colonizați la 1805, pentru minele de cupru, apoi au devenit lucrători forestieri. Românii se ocupau cu creșterea oilor. Pojorâta este așezată într-o regiune pitorească înconjurată de munți, dintre care se profilează două vârfuri: Adam și Eva. Aici se prelucrau minereuri de cupru. De comună aparțin cătunele: Fundul Pojorâtei, Fundul Putnei, Izvorul, Podurău, Pecestea, Runcul, Valea Pojorâtei și Pârăul Cailor.

194. Prelipcea

Sat pe malul Nistrului în colțul Nord-Vestic al Bucovinei. El aparține la 1782 stolnicului Constantin Manoli. Aici locuiau răzeșii Băleanu, Bocanu, Boclă, Hulei, Labă, Moliță, Nicoară, Slobodeanu și alții. La anul 1760 graful August Poniatowski a așezat aici o colonie germană, dar care s-a topit în mijlocul ruștenilor galițieni veniți după 1774, astfel că la 1800 n-a mai rămas nici urmă din ei. Coloniștii au fost aduși din Elbing și Breslaw. Aici s-au găsit numeroase obiecte preistorice din piatră și bronz. Carierele de piatră ale satului au livrat plăci de trotuare pentru orașul Cernăuți, de culoare alb-roșiatică.

195. Presăcăreni

Sat așezat pe malul stâng al Siretului, pe drumul Storojineț – Petriceanca și linia Adâncată – Berhomet. Populația era de 674 de suflete, români agricultori.

196. Prevorochi

Sat pe drumul Tărășeni – Mihăileni. Numele derivă de la cuvântul slav „pre vorota” – lângă poartă. Satul e amintit la 1418. Populația la 1890 era de 645 de suflete, români agricultori.

197. Rarancea

Numele satului se trage de la numele voievodului Petru Rareș;

la anul 1739, au fost bătute aici trupele turcești de către ruși. Inițial satul a fost așezat în imediata apropiere de granița cu Basarabia, unde s-a găsit vechiul cimitir, dar din cauza numeroaselor jafuri ale turcilor, au îndemnat pe săteni să mute satul pe locul actual, mai îndepărtat de hotar, într-o pădurice. Satul este traversat de pârâul Hucheu și drumul Sadagura – Toporăuți. El aparținea, la 1782, Mănăstirii Slatina, iar la anul 1820, intră în posesia Sturzenilor, care îl vând armeanului Stefanovici. Între anii 1860 – 1871 a mai existat aici o școală românească cu dascăli români, iar la 1872 școala a fost rutenizată cu învățători galițieni, care nu știau românește, cu toate că jumătate din populație vorbea numai românește. La 1890, la recensământ s-au mai găsit 160 de familii – 600 suflete cu limba maternă română și 3.675 de ruteni. Ocupația locuitorilor a fost agricultura.

198. Rarancea Slobozia

Sat creat la sfârșitul sec. al XVIII-lea de moldovenii din Rarancea, Boian, Toporăuți, dar slavizați în curând și aici. Satul este așezat pe malul drept al pârâului Rachitna, pe drumul Jucica – Toporăuți și drumul Boian – Toporăuți. Populația, în 1890, era de 1.170 locuitori, români slavizați deja și ruteni din Galiția, agricultori.

199. Răpujineț

Sat așezat în cotitura Nistrului, în partea apuseană a nordului Bucovinei. Satul este amintit în uricele din anul 1453. Proprietarul satului (1782) era Marcu și Ioniță Moțoc. Populația, la 1774, era de 450 de suflete, români, la 1786, 985 de români, la 1890, 1.720 de suflete, români slavizați în parte și ruteni agricultori.

200. Reuseni

Numele de la familia Reus. La anul 1455 a fost asasinat aici voievodul Bogdan, tatăl lui Ștefan cel Mare. Satul este așezat pe pârâul cu același nume și pe drumul Suceava – Videști – Chilișeni.

Populația, în 1890, era de 637 de suflete, români.

201. Revăcăuți

Sat pe malul Prutului, în apropierea graniței galițiene. Populația, în 1890, era de 791 de suflete, români slavizați și ruteni.

202. Rohozna

Satul poartă numele boierului Rohozna; este așezat pe drumul Cernăuți – Cuciurul Mic. Proprietarii satului, la anul 1782, erau Manoli Potlog, Toma Iamandi și Mihalachi Cracalia cu Grigoraș Brânzan și Constantin Rășcanu. Populația, în 1890, era de 3.967 de suflete, români și ruteni imigrați la 1766/67, cu câteva familii poloneze, agricultori și crescători de vite. În sat s-a montat o rafinărie de alcool.

203. Revna/Prut

Numele derivă de la cuvântul slav „revnei” – mal. Satul este amintit în uricele din 1669. Satul este așezat pe malul drept al Prutului și pe drumul Cernăuți – Hlinața și avea 1.147 de locuitori, ruteni imigranți, agricultori și muncitori forestieri.

204. Rivna

Numele derivă de la cuvântul rutean „rivna” – șes. Satul este așezat pe Ceremuș, în apropierea Vijniței, cu 505 suflete, huțani.

205. Rogojești

Numele provine de la rogoz, iar localnicii zic că de la moșierul Rogojină, care a adus aici ruteni din Galiția pentru munca ogoarelor. Sat așezat pe malul stâng al Siretului și pe drumul Siret – Bucecea. Populația la 1890 era de 1.041 de suflete, români și ruteni.

206. Romanеști

Numele satului după Roman. E amintit într-un uric din 1566. Satul este așezat pe drumul Siret – Suceava cu 614 de români (1890).

207. Ropcea

Numele derivă de la cuvântul latin „ruptos” – rupt⁸. Satul e po-
menit într-un uric din 1448. În anul 1691, oastea lui Sobieski, care
intenționa să ocupe Bucovina, suferă aici o groaznică răzbunare
din partea naturii, oastea lui e nimicită aproape în întregime de
un viscol puternic. Satul Ropcea este așezat pe ambele maluri ale
Siretului și pe drumul Storojineț – Adâncata. Populația (1890) era
de 2.021 de suflete, români, agricultori.

208. Răstoace (Rostochi)

Răstoaca sau gărlă puțin adâncă. Satul este așezat pe malul
Ceremușului între Vijnița și Gura Putilei. Populația, în 1890, nu-
măra 1.703 de suflete, huțani, ocupându-se cu plutăritul.

209. Rușii – Mănăstioara

Poartă numele proprietarului de odinioară Rusu – Balș. Satul
este așezat pe malul drept al Sucevei și pe drumul Suceava –
Bosancea – Uidești. Populația: 813 de suflete, români agricultori.

210. Rus – Moldovița

Sat de huțani ruteni care au creat aici o colonie a lor, pe care
austriacii au numit-o Rus – Moldovița. Teritoriul aparținea de
Vatra Moldoviței. El este așezat pe Valea Moldovei și drumul
Vama – Moldovița, la capătul liniei ferate. De Moldovița aparțin și
cătunele Demacușa, Ciocan, Blohan, Rașca, Putna, Repormucina
(cu puțuri de petrol) și Dumbrava. Aici s-au instalat: o fabrică de
cherestea, o fabrică pentru esență din lemn și un loc de depozi-
tarea buștenilor ce se aduc pe o linie îngustă de 16.7 km lungime.
Populația, la 1890, era de 2.242 de suflete, huțani și germani, oieri
și forestieri.

⁸ Abrupt.

211. Rus – Plăvălar

Denumirea satului după Rusu Balș. Satul este amintit în uricul din 1478. El este așezat pe pârâul Răuseni și aparține comunei Reuseni. Populația, la 1890, era de 882 suflete, români agricultori și crescători de vite, unii lucrând și la pădure.

212. Sadova

Sat așezat pe pârâul cu același nume la revărsarea lui în Moldova. Din Sadova s-a construit un drum spre Moldovița, Ciumârna – Sucevița – Rădăuți. Populația (1890) era de 1.310 de suflete, români.

213. Samușin

Numele derivă de la termenul slav „sam-uscen” – singură ureche, probabil în urma buclei Nistrului, asemenea unei urechi, în care e așezat satul. Invasia timpurie a galițienilor a slavizat repede cele 30 de familii moldovenești, cât număra populația satului la 1774. Samușinul e cunoscut din timpuri de demult, datorită vaului de trecere peste Nistru, din fața satului, peste care au trecut tătarii în invazia lor din 1241. Populația în anul 1890 era de 884 de suflete români slavizați și ruteni.

214. Satul Mare

Sat amintit într-un uric din 1582, el este așezat pe malul drept al râului Suceava, în apropierea liniei Dornești – Ițcani. Populația (1890), 1.238 de suflete, români agricultori. Pe teritoriul satului s-au găsit multe vârfuri de săgeți din bronz.

215. Șerbăuți

Numele derivă de la Șerban, primul locuitor al satului. Localitatea este așezată pe pârâul Dărmănești și drumul Siret – Dărmănești. Avea la 1890 o populație de 1.524 de suflete, ocupându-se cu creșterea vitelor și agricultura. În sat există o distilerie de spirt.

216. Securiceni

Derivația numelui, de la secure. Satul este așezat pe drumul Suceava – Bosancea – Uidești. Populația la 1890 era de 174 de suflete, români agricultori. Și aici s-au găsit vârfuri de săgeți din bronz.

217. Seletin

Derivația numelui de la sălaș. Satul este așezat la izvoarele Sucevei pe drumul Rădăuți – Brodina – Gura Putilei. Populația (1890) era de 3.715 suflete, huțani crescători de oi și plutași. Seletinul a fost o comună mare și cu o industrie forestieră dezvoltată.

218. Sârghieni

Sat pe pârâul Putila și pe drumul Putila – Seletin. Populația era de 1978 suflete, huțani crescători de vite și lucrători forestieri.

219. Slătioara

Sat pe drumul Câmpulung – Stulpicani, e un sătuc mic, așezat în mijlocul pădurii, avea 348 de suflete (1890) români, oieri.

220. Slobozia Berlinților

O colonie de ruteni pe lângă ferma Stârcea, un vechi boier român. Colonia este așezată pe drumul Stârcea – Adâncată, cu o populație la 1890 de 324, suflete de ruteni.

221. Soloneț

Sat așezat pe drumul și linia ferată Dărmănești – Cacica. Populația, în 1890, era de 817 de suflete, români agricultori.

222. Stănești de Sus / Ceremuș

Sat așezat pe drumul Nepolocăuți – Jadova. Populația (1890) era de 1.524 de suflete, ruteni agricultori.

223. Stănești de Sus / Siret

Sat la răsărit de Adâncată. Populația, la 1890, era de 626 de suflete, români, agricultori.

224. Stănești de Jos / Siret

Sat la sud de Stănești de Sus. Populația, la 1890, era de 655 de suflete, români agricultori.

225. Stăuceni

Sat la nord de Prut amintit în urice din 1475. El este așezat pe pârâul Sovița și pe drumul Lujeni – Șipeniț – Cozmeni – Chisălău și împrejmuit de mai multe iazuri. Satul aparținea până la 1773 boierului Balș Iordachi, apoi mănăstirii Putna. Populația la 1890 era de 2.426 de suflete, români slavizați și ruteni galițieni.

226. Speteni

Sat pe valea Ceremușului și pe drumul Gura Putilei – Iablonița. Populația, la 1890, era de 620, huțani crescători de vite.

227. Storoaneț – Putila

Se compune din satele Storoaneț și Putila și este așezat pe pârâul Storoaneț (termenul slav „storona” – partea), cât și pe drumul Gura Putilei – Seletin. Populația, la 1890, era de 1.650 de suflete, huțani plutași. La anul 1897, s-au găsit aici monede romane din timpul lui Marcus Aurelius, Hadrian și Vespasian.

228. Straja

Sat cunoscut încă din sec. al XIII-lea și e amintit în uricul din 1490, când aparținea mănăstirii Putna. Aici exista pe vremuri o tabără militară valahă care supraveghea drumul Straja – Seletin. Satul este așezat pe râul Suceava pe drumul și calea ferată Rădăuți – Seletin și avea 2.896 de locuitori români, crescători de oi. Aici este o fabrică de ciment și una pentru fasonarea cherestelei.

229. Strâmba sau Tolova

În timpul austriecilor îi zicea Ioseffalva. Denumirea satului s-a făcut după dealul Strâmba. El este amintit în uricile din anii 1434 și 1435. Austriecii au colonizat aici populația maghiară și i-au dat numele împăratului Iosif al II-lea unindu-l cu satul Vorniceni (1786). Satul este așezat la 10 km sud de Suceava. Vorniceni aparține de vechiul sat Drăgoiești, sediul pârçălabului Drăgoescul. La 1874, pe câmpul acestei așezări s-a descoperit un vechi cimitir, apoi monede și arme turcești, care ne îndreptățesc să credem că pe aici au trecut și turcii. Populația, la 1890, număra 992 de suflete, români și ceangăi, agricultori.

230. Sroiiești

Satul poartă numele mazilului Stroiescul. Satul este așezat pe linia nouă Suceava – Păltinoasa. Populația, la 1890, era de 1.952 de suflete de români, agricultori și crescători de vite.

231. Stulpicani

Sat așezat la confluența pâraielor Gemini și Ostra cu Negrialeasa în valea Suhei. Populația: 1.567 de suflete, români oieri.

232. Stupca, azi Ciprian Porumbescu

După o legendă, locul satului aparține unui boier Boul, după care mai multe locuri îi purtau numele, ca de pildă Fața Boului etc. Într-unul din aceste colțuri, legenda zice că ar fi existat un castel. Săpăturile efectuate au scos într-adevăr la iveală cărămizi și moloane de piatră, care prezentau în relief figuri de bărbați înarmați, călăreți și resturi de ziduri. În locul numit „La văduț”, s-au scos oseminte omenești și pavaje din dale. În continuare legenda spune că boierul Boul a dăruit locul „Stupcii”, mănăstirii Secu. Călugării de acolo au înființat pe acest loc o stupină cu mulți stupi, de unde și numele satului ce a luat ființă, Stupca. Înainte de a ocupa Austria Bucovina, în Stupca s-au așezat lipoveni, dar după câțiva ani au părăsit satul, mutându-se la Mitocul Dragomirnei.

În satul Stupca a crescut și copilărit renumitul compozitor bucovinean Ciprian Porumbescu, creatorul melodiei Tricolorul, a operetei Crai Nou, a Baladei etc. În casa parohului din Stupca, Iraclie Porumbescu, tatăl lui Ciprian, se adunau mulți iubitori de muzică, precum Carol Narcis Miculi, prieten intim al lui Chopin, directorul Conservatorului din Lemberg. El acompania la pian pe tânărul violonist Ciprian. Apoi familia păstorului Gorgon, paroh catolic din Ilișești, un mare și talentat pianist, care era și tatăl drăgălașei Berta cu ochii viorii, de chipul căreia Ciprian era urmărit și în clipele morții sale premature. Despre duetul Gorgon – Ciprian, se spunea că ar fi o expresie a zeiței muzicii.

Satul Stupca este așezat pe drumul Suceava – Gura Humorului. Populația, la 1890, era de 2.216 de suflete, români, ocupându-se cu agricultura. Cimitirul Stupcii tănuiește mormântul lui Ciprian și pe cel al lui Iraclie Porumbescu.

233. Stârcea sau Berlinți

Numele satului după boierul Stârcea. Satul este așezat pe drumul Cernăuți – Siret și la ramificația Stârcea – Adâncată. Populația, la 1890, era de 577 de suflete, ruteni aduși la munca câmpului.

234. Suhoverca

Sat așezat la 3 km nord de Cozmeni, e așezat pe drumul Cozmeni – Chisălău, proprietatea episcopiei Rădăuți, după urcele din 1500 și 1519. Sat românesc în 1774, slavizat complet la 1880. Populația la 1890 era de 1.766 de suflete, români slavizați și ruteni galițieni.

235. Suceveni

Sat denumit după boierul Suceveanul, amintit în 1501. Satul se află la confluența Siretului Mic cu Siretul Mare și pe drumul Ciudei – Adâncată. Populația era de 888 de suflete, români, agricultori.

236. Sucevița

Sat așezat pe drumul Rădăuți – Marginea – Sucevița. Familia Moghilă, și anume mitropolitul Moghilă, a ridicat aici o biserică din lemn (1582). Apoi, în 1586, fratele său, voievodul Ieremia Moghilă, zidește în loc o biserică și mănăstirea din piatră. Populația, la 1890, avea 1.099 de suflete, români agricultori.

237. Sinăuții de Sus

Sat așezat pe pârâul Molnița la nord de Mihăileni. Populația, la 1890, avea 323 de suflete, români agricultori.

238. Sinăuții de Jos

Loc de vamă, sat la sud de Sinăuții de Sus. Populația, la 1890, era de 919 de suflete, români și puțini ruteni, agricultori.

239. Șerăuții de Jos

Numele provine de la cuvântul turcesc „sehir” – oraș. Satul este așezat pe pârâul Șerăuți și pe drumul Sadagura – Dobronăuți. Ambele sate Șerăuți se numeau Slobozia Șerăuților și sunt pomenite în uricul lui Alexandru cel Bun din 1453. Satele aparțineau Mănăstirii Putna (1476), apoi Mănăstirii Sfântul Spiridon din Iași, care le schimbă pentru niște pivnițe din Iași și la 1780 satele trec ca zestre la Leon Imbault, ginerele lui Iacov Logotteti. Populația era de 797 de suflete, ruteni galițieni.

240. Șerăuții de Sus

Așezat la nord-vest de Sadagura. Trupele lui Sobieski au staționat aici la 1453. Populația (1890) era de 1.730 de suflete, români.

241. Șipeniț

Sat istoric așezat pe malul Prutului, de unde se trage familia Mușatinilor. Voievodat valah în sec. XII-XIII. La 1776, proprietarul satului era Ioniță Costin.

Populația valahă, în 1890, cu toate că nu mai vorbea românește,

se considera de origine română. Satul număra 2.980 de locuitori, ocupându-se cu agricultura.

242. Șipotele Siretului

Este așezat pe teritoriul fostului sat Braniștea, la izvoarele Siretului și pe drumul Berhomet – Plosca. Populația la 1890 era de 586 de suflete, huțani, crescători de vite și lucrători de pădure.

243. Șișcăuți

Sat amintit în uricul din 1739. Este așezat pe o ramificație a drumului Mămăiești – Cozmeni – Stăuceni – Șișcăuți, lângă granița cu Galiția. Proprietarul satului la 1782 era Iordachi Cantacuzino. Populația, în 1890, era de 1.511 de suflete, români slavizați și ruteni.

244. Șubraneț

Sat amintit în uricul din 1431. La 1739 a trecut pe aici oastea rusă a lui Münnich. Satul aparținea mănăstirii Voroneț de la care trece în 1641, prin vânzare, la familia Stroiescu. Șubranețul este așezat la vest de Zadubreni, pe drumul Sadagura – Valeva. Populația, în 1890, era de 1.650 de suflete, români slavizați și ruteni galițieni.

245. Șipotele Sucevei

Sat așezat pe drumul Pojorâta – Seletin și la izvoarele râului Suceava. Aici a fost trimis în surghiun parohul Iraclie Porumbescu din ordinul excelenței sale, domnul guvernator al Ducatului Bucovina. Populația era de 2.826 de huțani, crescători de oi și cai huțânești.

246. Tăuteni

Sat așezat pe drumul Zastavna – Doroșăuți, aproape de Nistru (12 km). În timpul Austriei i s-a schimbat numele în Toutri. Satul a fost proprietatea familiei boierești Miclescu, apoi a familiei Donici și Strâșcă. Aceștia din urmă au stăpânit cu alți mazili timp de 200 de ani acest sat. Numele satului derivă din cel al familiei Tăutu.

Populația, la 1890, era de 2.157 de locuitori, români slavizați și ruteni din Galiția, agricultori.

247. Tereblecea

Numele satului derivă de la cuvântul turcesc „telebi” – nobil, frumos. Așezarea se pare că a fost pe vremuri tătară. Satul este amintit pentru prima oară în anul 1508. La nord de pădurea Tereblecii se găsesc urmele unor șanțuri de apărare, denumite de localnici „șanțurile lui Sobieski”, acestea în urma luptelor ce a purtat acest rege cu turcii pe aceste meleaguri. Satul este așezat pe pâraiașul Telebecinți, pe drumul Cernăuți – Siret. Populația, la 1890, era de 2.600 de suflete, români și câteva familii de germani și slovaci. Se ocupă cu agricultura.

248. Tereblecea – germană

Sat în prelungirea Tereblecii românești, înființat în anul 1787 de coloniști germani, dar au pătruns aici și români. Populația, la 1890, era de 1.278 de suflete, germani agricultori.

249. Tărășeni

Numele derivă de la tătar. Satul a fost în secolul al XII-lea sau al XIII-lea o colonie tătară. Localitatea este așezată pe șoseaua Cernăuți – Siret. Din Tărășeni se ramifică drumul spre Sinăuți – Mihăileni. Populația, la 1890, era de 1.026 de suflete, români și ruteni imigrați pe la 1780.

250. Tișăuți

Numele se trage din „tisă” – arbust rășinos cu frunze lungi înguste și lucitoare, cu lemn tare și foarte prețios, care e răspândit aici. Satul este amintit în anul 1432 și este așezat pe malul drept al Sucevei și pe drumul Suceava – Reuseni. Populația, la 1890, era de 920 de suflete, români agricultori și crescători de vite.

251. Todirești

Satul poartă numele după Toader. E așezat pe drumul și linia ferată Dărmănești – Cacica. Populația, în 1890, era de 920 de suflete, români și ruteni.

252. Toporăuți

Numele derivă de la topor. Satul este amintit într-un uric din 1435. În inventarul vechi al parohiei se află însemnarea că biserica a fost zidită de către domnitorul Moldovei Miron Movilă din Bârnova (Barnovschi), la anul 1500. În testamentul acestui domnitor decapitat la Țarigrad, în iunie 1633, se află următoarele: „Biserica din Toporăuți, unde zac oasele părintelui meu, Dumnezeu să-l pomenească, să aibă (executorii testamentului) a găti de ispravă”. Satul este așezat pe pârâul Huceu și pe drumul Sadagura – Toporăuți – Cernauca. Populația, la 1890, era de 5.108 de suflete, români în mare parte slavizați și ruteni din Galiția, imigrați în valuri masive după 1774.

253. Torăceni

Sat la nord de Putila. El este traversat de drumul Gura Putilei – Seletin. Populația era de 884 de locuitori, huțani care cresc vite.

254. Trestiana

Numele satului derivă de la trestie. El e pomenit într-un uric din anul 1508. Trestiana este așezată pe drumul Adâncata – Tărășeni. Populația, în 1890, era de 785 de suflete, români agricultori. Aici s-au găsit unelte de piatră aparținând neoliticului.

255. Țureni

Satul este așezat pe drumul Cernăuți – Țureni, loc de vamă. Populația era, în 1890, de 861 de suflete, români agricultori.

256. Uidești

Sat amintit în 1616, numele său derivă din cuvântul maghiar

„uj” – nou. La începutul secolului al XVII-lea era aici o colonie ungurească. Între Uidești și Racova au avut loc lupte între unguri și moldoveni. Satul este așezat în colțul sud-estic al Bucovinei, cu o populație de 1.795, români agricultori. Uidești va rămâne neuitat în inimile românilor, în urma refuzului de a depune jurământul față de Austria (1777).

257. Valea Boului

Austriecii i-au schimbat numele în „Rus pe Boul”. Aici, zice legenda că Dragoș a ucis bourul, care figurează pe stema Bucovinei și a Moldovei. O altă legendă zice că aici s-a dat o luptă între poloni și Dragoș, iar polonii ar fi numit pădurea din jur, Walcau, „walka” – luptă. Valea Boului e așezată pe drumul Vama – Moldovița și avea o populație de 846 de locuitori, români și ruteni, ce creșteau aici oi.

258. Vadul Nistrului

Denumit în timpul Austriei Brodoc – vad. Sat așezat pe malul Nistrului, între Doroșăuți și Mitcău, înființat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, era proprietatea boierului Mitcău. Boierita Ileana Savin, la anul 1710, dăruiește această moșie marelui schit din Polonia. Aici s-au așezat emigranții români din Ardeal (1882). Populația, la 1890, era de 1.553 de suflete, români ardeleni și ruteni.

259. Valea Putnei

Sat la poalele Mestecănișului, traversat de drumul și linia ferată Câmpulung – Vatra Dornei. Pe dealul Arșița de lângă sat trecea drumul tătarilor. Populația, în 1890, era de 335 de suflete, români. În cătunul Ițcani (16 km sud) a luat ființă o colonie germană.

260. Valeva

Numele satului derivă din „vale” și e amintit într-un uric din 1643. Satul este așezat pe drumul Șubraneț – Zastavna. Proprietarul satului (1782) a fost Ienachi Armaș, care l-a împărțit

cu Gheorghe Păunel. Populația, la 1890, era de 2.192 de suflete, răzeși români, din care mulți slavizați și ruteni galițieni veniți la 1766/67, agricultori. Din acest sat proveneau familiile de mazili și răzeși: Cantemir, Cârste, Coștriș, Isar, Păunel, Racoviță, Roșca etc. La 1774 satul număra numai 330 de locuitori și numai români, peste care s-au revărsat 510 ruteni, în primul val.

261. Valea Seacă

Sat așezat pe malul drept al Moldovei, la nord-vest de Mălini. Satul aparținea până la 1774, mănăstirii Slatina, și este amintit într-un uric din 1453. Pe toloaca satului se găsesc cinci movile, mormintele ostașilor moldoveni rămași pe câmpul de luptă în războiul cu ungurii lui Matei Corvin. Populația, la 1890, era de 1.581 de suflete, români agricultori. În Valea Isacii, cătunul din Valea Seacă, se află zăcăminte de cărbune neexploatat.

262. Văslăuți

Numele provine de la Vasile. Satul este așezat pe malul stâng al pârâului Cuciur și pe drumul Cernăuți – Cuciurul Mic și aparține familiei boierești Luca, care îl vinde cu 227 zloți tătărești lui Cristea Hormuzachi, moștenit de Matei Hormuzachi care îl deține cu mai mulți mazili din Cuciurul Mic și la 1782. Populația, la 1890, era de 2.024 de suflete, români slavizați și ruteni imigrați în cursul anilor 1767/1768. În sat s-a deschis o distilerie de spirit.

263. Vasilău

Sat amintit în secolul al XII-lea. În 1739 trec pe aici trupele lui Münnich. Proprietarii satului la 1782: mazilii Matei Hurmuzaki, Ioan Vlad, Balasinovici și Tomorrowg. Populația la 1890 – 1.708 suflete de români, parte slavizați și imigranți ruteni, agricultori. Satul așezat pe malul Nistrului avea mai multe cariere de piatră, utilizată și la construirea Reședinței, cât și la pavarea trotuarelor din Cernăuți și în alte orașe bucovinene și galițiene.

264. Vatra Moldoviței

Aici a fost ridicată cea mai veche mănăstire din Moldova, zidită de Alexandru cel Bun (1401) și distrusă de o alunecare de teren. A fost reconstruită imediat, dar mai mică. Petru Rareș o reconstruiește la mărimea ei actuală (1531) din care, însă, a rămas doar biserica cu frescele sale. În jurul fostei mănăstiri sunt urme de șanțuri de apărare, săpate de călugări pentru apărarea lăcașului. Satul este așezat pe râul Moldovița, pe drumul și linia ferată Vama – Moldovița. Populația la 1890 – 1.283 locuitori români, crescători de oi.

265. Văscăuți / Siret

Sat amintit în uricul din 1666. El este așezat pe malul drept al Siretului, pe drumul Siret – Cerepcăuți, cu o populație la 1890 de 752 locuitori ruteni, imigranți agricultori.

266. Verbăuți

Numele derivă din cuvântul slav „verba” – salcie. Satul este așezat pe drumul Cuciurul Mic – Iurcăuți – Ocna. Populația la 1890 era de 976 suflete români slavizați și ruteni galițieni. Prin uricul din 4 iulie 1741 au fost așezate aici mai multe familii de răzeși români. Proprietarii satului la 1800 erau încă Gheorghe Perjul, Iordachi Perjul și Grigoraș Tăutul.

267. Verencianca sau Vrânceni

Numele satului provine de la proprietarul de odinioară al satului Verencean (fost Vrâncean), după uricul din 1859. Satul se numea și Stăucenii Vechi. El este așezat pe drumul Chiseleu – Zastavna. Populația la 1890 era de 3.317 suflete români slavizați și ruteni imigranți (1780), cu toții agricultori.

268. Vânători sau Cotul Vânători

Sat devenit independent sub Austria. Este așezat pe drumul Cernăuți – Hlinața, cu o populație de 1.477 suflete ruteni.

269. Vicovul de Sus

Numele derivă din cuvântul latin „vicus” – sat și este amintit în uricul din 1465. Este așezat pe drumul Ciudei – Solca, cu o populație la 1890 de 5.939 suflete români, agricultori și crescători de oi.

270. Vicoul de Jos

Sat amintit în uricul din 1458, așezat pe linia ferată Dornești – Putna, cu 2.843 suflete români agricultori.

271. Vilaucea

Numele satului derivă din latinescul „villa”, ceea ce înseamnă locuință și este amintit în uricul din 1433. Satul este așezat la sud sat de Bănila pe Ceremuș, la râu. Populația la 1890 era de 3.444 locuitori huțani și ruteni, agricultori și crescători de vite.

272. Viteliuca

În acest sat au imigrat în secolul al XIV-lea rutenii galițieni, care trăiau aici din pescărie. De aici s-au răspândit în alte sate, românizându-se. Satul s-a reînființat în secolul al XVIII-lea. În apropierea satului exista un mare ocol de vite, de unde provine numele Viteliuca. Populația la 1890 era de 630 de suflete ruteni agricultori.

273. Vijnicioara sau Vijenca

Sat în imediata apropiere de târgul Vijnîța. Populația la 1890 era de 1.635 suflete ruteni agricultori.

274. Voitinel

În timpuri vechi a fost aici o mănăstire în jurul căreia s-a format satul. Localitatea este așezată pe șoseaua Vicovul de Jos – Marginea, cu o populație la 1890 de 1.108 suflete români.

275. Volcineț

Sat denumit după familia de mazili Volcinschi. Satul este așezat

pe malul drept al Siretului, pe drumul Siret – Camenca și pe linia ferată Adâncata – Dornești. Populația la 1890 era de 2.041 suflete români și ruteni, agricultori.

276. Volovăț

Sat amintit într-un uric din 1421. Aici și-a construit voievodul Dragoș o bisericuță din lemn, mutată ulterior de Ștefan cel Mare la Putna. În locul ei Ștefan a zidit o biserică din piatră, existentă și astăzi. Volovățul este așezat pe pârâul cu același nume și pe drumul Rădăuți – Marginea. Populația la 1890 era de 2.483 suflete, români agricultori.

277. Voloca pe Derelui

Sat așezat pe malul drept al pârâului Derelui, în apropierea drumului și liniei ferate Cernăuți – Adâncata, în fața satului Cuciurul Mare. Aici s-au găsit sub un stejar două săbii de 1,1 metri lungime din care una prinsă de cruce pe lângă o fântână, numită de săteni „Fântâna lui Sobieski”, deși armele, după cum s-a constatat ulterior, nu aparțin armatelor polone. Populația la 1890 era de 3.335 suflete, români agricultori.

278. Voloca pe Ceremuș

Sat situat pe drumul Nepolocăuți – Stăneștii de Jos – Voloca pe Ceremuș, având la 1890 populația de 1.079 suflete ruteni și români.

279. Voroneț

Pe vremea lui Ștefan cel Mare satul se numea Valea Corbului. Prima știre despre acest sat apare într-un uric din 1435. Aici zidește Ștefan cel Mare o mănăstire, în locul unei mănăstiri vechi, distrusă de ani. Biserica zidită la 1546 este și astăzi o operă de artă. Voronețul se află pe pârâul cu același nume, la 8 km sud-vest de Gurahumora. Populația la 1890 era de 430 suflete români crescători de vite și lucrători la pădure.

280. Zadubreni

Satul se numea pe vremea lui Ștefan cel Mare Budoela, iar pe vremea lui Miron Barnovschi, Budilce. Satul este așezat pe drumul Sadagura – Cuciurul Mic și pe pârâul Zadubreni. Populația la 1890 era de 889 suflete români slavizați și ruteni intrați în sat în anii 1774–1780. La 1782 proprietarul satului era vornicul Nicolae Russet. Sătenii se ocupă cu agricultura.

281. Zaharești

Satul poartă numele după Zaharia. Este așezat pe drumul Liteni – Stroiiești, cu 701 suflete la 1890, români, crescători de vite.

282. Zamostea

Numele satului derivă din cuvântul slav „za mostom” – „după pod”. Bătrânii spun că aici ar fi existat pe vremuri un oraș. La anul 1773 s-a construit aici o mănăstire. Satul este amintit în uricul din 1433. El este așezat pe drumul Vășcăuți – Carapciu. Populația la 1890 era de 1447 suflete ruteni, agricultori.

283. Zeleneu

Sat așezat pe malul drept al Prutului pe drumul Vășcăuți – Hlinița. Populația la 1890 era de 1.322 locuitori, ruteni, care se ocupau cu agricultura. Rutenii au imigrat aici după 1775.

284. Zvineace

Sat pe malul Nistrului, între Luca și Crisciatic, pe drumul spre Galiția. Aici a avut loc o fluctuație puternică de populație datorită trecătoarei peste Nistru și din acest motiv și slavizarea localnicilor a urmat mai curând decât în alte sate. Proprietarul satului la 1782 era jumătate Ioniță Volcinschi și altă jumătate – Mănăstirea Crisciatic.

Populația la 1890 număra 1.222 suflete de români slavizați și imigranți ruteni, ocupându-se cu agricultura și creșterea vitelor.

Coloniile înființate de austrieci

1. Alt-Hütte (Crăsnișoara Veche)

Înființată în cursul anului 1793. Aici s-a construit o fabrică de sticlă pentru care s-au adus lucrători germani din Lubaczow (Galiția), apoi la 1799 s-au mai adus și lucrători slovaci. La 1815 fabrica s-a închis, iar muncitorii s-au reprofilat pe alte meserii îndeosebi ca dulgheri. Alt-Hütte este așezat pe drumul Ciudei – Crăsnișoara.

2. Andrasfalva (Măneuți)

Într-un colț al satului Măneuți s-au așezat în anul 1785 ceangăi, care au locuit până atunci în Moldova. Mutându-se în Bucovina, ei și-au construit satul după tipicul unguuresc cu case înghesuite pe drumul Dornești – Frătăuți. La 1890 satul avea 2.040 locuitori ceangăi, care se ocupau cu creșterea vitelor și cailor.

3. Augustendorf

La nord-vest de Banila pe Siret, pe drumul Banila pe Siret – Cireș – Budineț, în anul 1850 ia ființă această colonie germană cu locuitori din Boemia. La 1890 are 425 de suflete, agricultori.

4. Bădeuții noi

Colonie germană, înființată la anul 1787 în imediata apropiere de satul Bădeuți românesc, pe drumul Rădăuți – Arbore. Populația la 1890 era de 329 suflete, agricultori.

5. Laudonfalva (Bălcăuți)

La marginea satului Bălcăuți s-a adus în anul 1784 populație ungurească, dar aceasta în scurt timp a părăsit locul.

6. Bori

La 2 km nord de Gurahumora s-au adus în 1835 familii germane din Boemia. La 1890 erau 296 suflete, care se ocupau de creșterea vitelor.

7. Breaza

Sat înființat în timpul Austriei pe râul Moldovița și drumul Pojorâta – Fundul Moldovei – Breaza. În secolul XIII a existat aici o mină de argint, exploatată de mineri unguri care s-au retras imediat după anul 1224. Populația la 1890 era de 1.672 suflete, huțani veniți în secolul XVII, care se ocupau cu creșterea oilor și vitelor. Austriei au reînființat satul, unde au adus mulți sondori în căutarea zăcămintelor de petrol.

8. Buchenheim sau Poiana Micului

Colonie înființată în anul 1838 cu germani din Boemia și slovaci. În anul 1890 avea o populație de 1.222 de suflete.

9. Luisenthal

O colonie germană, în imediata apropiere de satul Fundul Moldovei. Ia ființă în anul 1805 în scopul exploatării minelor de cupru. În aceste mine au lucrat țipterii germani, care după închiderea minelor au devenit lucrători forestieri. Populația la 1805 era de 630 suflete, iar la 1890 – de 820 suflete, germani.

10. Fürstenthal (Voineasa)

Voineasa este o colonie germană, înființată la 1803, cu o populație din Boemia, pentru fabrica de sticlă. Fabrica arde în 1888 și nu se mai reclădește. Populația (1890) avea 928 de suflete, germani din Boemia, care lucrează la pădure.

11. Istensegits – Țibeni

Istensegits – „Doamne Ajută”. În satul Țibeni, care poartă numele moșierului Țibul se așează în anul 1777 imigranți din Ungaria, stabiliți inițial în satul Zamostea. Fiind îndemnați de misionarul Marconfy, se mută la Țibeni. Populația la 1890 era de 2.558 de suflete, ceangăi agricultori.

12. Ițcani Gară

Pe teritoriul Ițcanilor noi, odată cu construirea liniei ferate Cernăuți – Ițcani, ia naștere aici o mică așezare, cu o populație de 711 suflete, germani, salariați ai liniilor ferate, vămii și poliției.

13. Joseffalva – Strâmba, Tolova, Vorniceni

Colonie ungurească din 1786, descrisă în acest manuscris.

14. Karlsberg – Gura Putnei

Colonie germană la nord de Putna, în jurul gării Valea Putnei, ia ființă în anul 1797. Aici au fost aduși germani din Boemia și mai ales din Galiția (Lubaczow) pentru fabrica de sticlă de la Putna. Populația la 1890 era de 924 de suflete.

15. Lichtenberg – Dealul Iederii

Colonie germană înființată la 1836, pe drumul Vicovul de Sus – Solca. Populația (1890) era de 404 suflete germani din Boemia. Se ocupau cu agricultura și lucrări forestiere.

16. Lipoveni

Sub Prisacă, denumită de coloniști Sacalinți. Colonia este înființată la 1774, de lipoveni veniți din Moldova. Populația (1890) era de 514 suflete, lipoveni, agricultori și comercianți de fructe. Satul este așezat pe malul drept al pârâului Dragomirna și este legat cu un drum de Ițcanii Noi.

17. Neuhütte – Crăsnîșoara Nouă

Colonie germană înființată la 1815 pentru suflătorii de sticlă. Ea este așezată pe drumul Ciudei – Vicovul de Sus. Populația la 1890 era de 481 de suflete, germani și puțini români.

18. Plecz sau Pleșa (Pleșu)

Colonie slovacă, înființată în 1835, pe drumul Gura Humorului – Marginea, 8 km nord de mănăstirea Humor. Populația la 1890 – 215 suflete, lucrători de pădure.

19. Satu Mare – Nou

O colonie germană înființată pe teritoriul satului românesc Satu Mare la anul 1774, cu 1.085 de locuitori, germani agricultori.

20. Schwarzthal – Vadul Negrilesei

Colonia germană cu o populație adusă din Boemia în anul 1838 și așezată pe pârâul Negrileasa pe lângă drumul Frasinii – Stulpicani – Negrileasa – Vadul Negrilesei. Populația (1890) avea 510 suflete de germani, se ocupau cu lucrări forestiere.

21. Freudenthal

Colonie germană înființată în anul 1808, cu 107 lucrători germani la forjarea fierului. Forja a fost desființată la începutul războiului din 1914, coloniștii au îmbrățișat alte meserii, îndeosebi lucrările forestiere. Este așezat la 5 km sud-est de Vatra Moldoviței.

22. Bila

Numele satului deriva din cuvântul slav „bila” – „alb”. El este înființat sub stăpânirea austriacă ca o colonie ruteană din imigranți galițieni. La 1890 număra 347 de suflete, ruteni agricultori. Este așezat pe drumul Cernăuți – Revna/Prut.

23. Solonețul Nou sau Slovaci

Colonie slovacă, înființată în anul 1820, pe drumul Solca

– Gura Humorului. Populația, la 1890, avea 1.889 de slovaci.

Recapitulare

Orașe – 5, ocupate de URSS în 1940/1944 – 1

Târguri – 17, ocupate de URSS în 1940/1944 – 12

Sate – 284, ocupate de URSS în 1940/1944 – 163

Colonii – 23+1, ocupate de URSS în 1940/1944 – 4+1

Total – 329+1=330, ocupate de URSS în 1940/1944 – 180+1=181

Notă: Alexanderdorf – Alexandreni și Katerinendorf – Caterineni, cătune la răsărit de Vijnița, s-au desființat cu timpul. La 1890 ele nu mai existau.

Nume austriece date localităților vechi

I. Județul Cernăuți: pentru Horecea – Ludi Horecea; Cosmin – Molodia; Codrul Cosminului – Franzthal; Cotul Vânători – Strilecky Kut; Zadubreni – Zadubrowka, și Țopeni – Zoppeny.

II. Județul Cozmeni: pentru Cozmeni – Cozman; Viteleni – Witelovka; Vadul Nistrului – Brodoc; Pârâul Negru – Czorny Potok, Tăuteni – Toutry.

III. Județul Vijnița: pentru Putila – Storonz Putila; Gura Putilei – Uscie Putila; Torăceni – Toraky, Speteni – Spelky, Slobozia Banilei – Panska Dotyna.

IV. Județul Storojineț: pentru Ciudei – Czudyn; Crăsnioara Veche – Althütte și Crăsnioara Nouă – Neuhütte.

V. Județul Siret: pentru Adâncată – Hliboca; Fântâna Albă – Biala Kiernika; Dornești – Hadikfalwa; Țibeni – Istensegits; Trestiana – Dymka și Bilcăuți – Laudonfalwa.

VI. Județul Rădăuți: pentru Măneuți – Andrasfalva, Șipotele Sucevei – Szypotkamerale, Voievodeasa – Fürstenthall.

VII. Județul Suceava: pentru Iacobești – Fogodisten, Dărmănești – Hatna.

VIII. Județul Gura Humorului: pentru Strâmba – Tolova, apoi Joseffalva, Poiana Micului – Buchenhein.

IX. Județul Câmpulung: pentru Valea Boului – Rus pe Boul.

Completări

Cotul Vânători – sat așezat pe drumul între Bila și Revna, ia ființă după 1848, având populație ruteană din Galiția. La 1890 satul avea 1.477 de locuitori.

Partea a șaptea

Amintiri zăgăzuite

1. AMNEZII NEUITATE

Primul Război Mondial s-a terminat, împărățiile s-au destrămat, tunurile au amuțit, iar Bucovina, revenită la sânul matern, renaște și înflorește; aspirațiile băștinașilor români, acel vis cutezător care făcu să le bată inimile timp de 143 de ani, s-a împlinit. Asupra ei se răsfiră acum aceleași raze de soare, care încălzesc România reîntregită.

Chiar și cenușa de pe urma satelor pârjolate – ca Boianul, Rarancea, Mahala, Jucica, ce a rămas nemăturată de vânturi, era cu grijă întoarsă în brazdă odată cu sângele trupurilor sfărtecate în atâtea lupte purtate aici. Peste tot se căzneau bieții oameni să șteargă urmele cruntului război, doar nenumăratele cimitire cu crucile din crengi, acum multe aplecate sau căzute peste movilele de abia reliefate, pocănitul picioarelor din lemn a celor schilodiți și trupurile scheletice ale celor gazați ce-și târșâiesc pașii, cu gurile deschise, mai reamintesc trecătorilor indiferenți, de timpurile de abia trecute, când lumea era bântuită de frică și foame.

Astfel a trecut un deceniu și jumătate, când într-o zi de la începutul lunii februarie a anului 1933, lumea zgribulită de gerul aspru și mânată de crivăț se oprea din mersul său grăbit, ațintindu-și

privirea uimită spre asfințit, uitându-se cum apunea soarele în acea zi de iarnă pe un ger roșu, roșu, de parcă razele sale s-ar scâlda într-un ocean de sânge.

Bătrânii ce au zăbovit prin târgul Cernăuților, cu cine știe ce treburi și se întorceau grăbiți în acea după amiază la casele lor, opintindu-se împotriva crivățului care le aținea calea și le-a împodobit mustățile cu țurțuri de gheață, se opreau și ei pe podul Prutului, cu tot gerul ce îi îndemna spre adăpostul vetrei, nu reușeau să-și dezlipească privirea de la nefireasca imagine ce i-a ținut pe loc, până, în fine, întunericul înserării a înghițit-o. Atunci se îndreptau cu capul spre răsărit se descopereau și smeriți făceau semnul crucii zicând: „Ferește-ne Doamne de năpasta ce o să vie peste noi, îs semne rele, rele de tot, de o să se întoarne lumea pe dos”, apoi cu capul plecat și ochii triști își continuau drumul cu presimțiri sumbre.

A doua zi, lumea aflase că acolo în apus, în țara nemțească s-a înscăunat la stăpânire un conducător fără inimă și scrupule, denumit „dictatorul brun”, care nu mai crede în crucea creștinească, ci în una încârligată și pe care vrea s-o semene în lumea toată, vrând s-o stăpânească după legile lui și poporul său ales de rasă ariană pură.

Deviza lui „Deutschland über alles” își va dovedi curând te-meinicia; acest dictator nu se va sfii să inaugureze o eră a coto-ripii țărilor vecine, a genocidului și a crimelor, folosind în acest scop metode nu numai necunoscute, dar nici măcar bănuite.

Dar cine este acest zeu al infernului adus în fruntea țării germane care a suscitât atâta neliniște în rândul populației cinstite germane și în întreaga Europă? E un mic caporal austriac pe nume Adolf Hitler, zugrav de meserie, care după prăbușirea Austriei Habsburgice își găsește refugiul în Germania lui Hindenburg unde, încă din anii 1920–1922, a început să-și recruteze apologeți, formând din ei batalioane de adepți politici, de fapt organizații paramilitare denumite „Sturm Abteilungen” sau prescurtat SA.

Cu ajutorul membrilor fanatizați din SA, ce timorau pe unii și

ucideau pe alții, Hitler, conducătorul, sau Führerul SA-ului ajunge și Führerul Reichului german (31 ianuarie 1933).

Profitând de conjunctura în care se găsea Statul German în acele vremuri, cu industria sa postbelică încă foarte redusă și cu șomajul foarte dezvoltat, Hitler pune în funcție industria de armament, introduce serviciul militar obligatoriu și reorganizează armata pe care o înzestreaază cu mijloacele cele mai moderne.

Obligațiunile *Tratatului de Pace de la Versailles* sunt călcate în picioare sub blânda și îngăduitoarea privire a politicienilor englezi, francezi etc. a căror datorie era tocmai să supravegheze respectarea prevederilor impuse prin tratat și de a opri reînarmarea Germaniei.

Numai după cinci ani de la instalarea lui Hitler în fruntea Reichului, adică în anul 1938, găsim acest stat cu o oaste de sute de divizii și înarmată până în dinți, putându-și permite de a păși la îndeplinirea visului Führerului: răzbunarea și cucerirea Europei.

Tactica utilizată în acest scop nu se baza, cum s-ar crede, pe mână înarmată care ar fi putut deschide ochii opiniei publice; atunci, pentru a înșela buna ei credință, se utiliza o metodă mai hâtră și mai vicleană: se trimiteau în țara vizată provocatori, iar aceștia împreună cu agenți recrutați din rândul minorității germane, se dedau la diverse provocări. Provocările atrăgeau represalii, iar represaliile oricât de blânde și indulgente ar fi fost, în ochii presei germane deveneau „persecuții insuportabile ale minorității germane”. Instigatorii și provocatorii deveneau astfel victime.

În acest timp guvernul Reichului trâmbița prin presă și la radio, „dorința sa cea mai arzătoare: de a trăi cu toate popoarele lumii în cea mai bună înțelegere și pace, că el nu avea de la nimeni nici o pretenție teritorială, că voia numai să-și protejeze frații rasiali și nu putea permite nici unei țări să-i persecute”.

Europa, în dorința de a păstra pacea, se mulțumea cu asigurările primite și se liniștea.

Țara amenințată rămânea izolată, îngrozită și neputincioasă în fața devoratorului.

Austriei, prima victimă căzută în ghearele Reichului nazist, neputându-i-se invoca „persecuția fraților rasiali”, Hitler îi impune o reformă internă. Este apoi învinovățită că nu și-a ținut angajamentele și într-o zi, e în întregime ocupată de tancurile naziste. Reichul declară apoi „Anschluss-ul” benevol, de atâta timp așteptat de austrieci...

Prada următoare a fost Cehoslovacia căreia, în conformitate cu Hotărârea *Conferinței Internaționale de la München* din 28–30 septembrie 1938, i se ia de către Reich teritoriul Sudet, iar la 13 martie 1939, îndată ce dispozitivul militar era pregătit, Hitler, convoacă pe președintele Cehoslovaciei deja mutilate, Hacha, la Berchtesgaden, unde i se înmânează un ultimatum, prin care i se pune în vedere să pună stavilă imediată „dezordinii primejdioase” din țara sa. Ce dezordini primejdioase puteau prilejui neliniștite dictatorului Germaniei, înconjurată de tunuri și acoperită de avioane, o țară dezarmată și pe jumătate ocupată, e un paradox. În orice caz, Hitler nu mai așteaptă răspunsul și după 24 de ore, trupele germane ocupă restul țării (15 martie 1939).

Cu două luni înaintea ocupației, Hitler declară în fața opiniei publice mondiale că: „Germania, după reprimirea teritoriului Sudet, nu mai are nici o ambiție teritorială în Europa și nici o dorință de a anexa la Reich popoare de altă rasă decât cea germană”, iar privitor la Cehoslovacia, Hitler a adăugat: „Statul Cehoslovac nu mă interesează și pot să-l garantez”.

Ce șoc a putut provoca o astfel de amnezie conducătorului statului german de l-a făcut să-și uite într-un timp atât de scurt asigurările date lumii? Acum lumea se întreba cărei „noi victime” îi vine rândul pentru a fi înghițită?

Polonia trebuia exclusă de la bun început din rândul țărilor periclitare, având în vedere raporturile excelente ce existau între ea și Germania, între care exista din 1934 și un pact de neagresiune pe o perioadă de zece ani.

Ungaria, țară săracă și cu un guvern progerman, nu prezenta prea mare interes.

Singură România, bogată în grâne și petrol, cu o populație germană destul de însemnată, mai ales în Transilvania și ceva în Bucovina, ar putea fi vizată.

La data ocupării Cehoslovaciei, 15 martie 1939, România, simțindu-se în pericol, decretează mobilizarea parțială a armatei române.

La data de 13 aprilie 1939, Marea Britanie și Franța acordă garanții unilaterale privind frontierele României, atât ca urmare a mobilizării, cât și a convorbirii ce a avut loc la Berlin între Ribbentrop și ambasadorul Poloniei (21 martie 1939), prin care s-a cerut guvernului polon urgenta reglementare a chestiunii Danzigului și a Coridorului. Propunerea germană în acest sens era „cedarea Danzigului către Reich, precum și autorizarea construirii unei linii ferate, dublate de o autostradă germană între Rusia orientală și Reich”.

Guvernul polonez răspunse la 26 martie cu contrapropuneri, dar Hitler nu mai admitea nici contrapropuneri și nici alte discuții, considerând rezervele poloneze ca un refuz de negocieri și, ca amenințare, Hitler denunță pactul de neagresiune (28 aprilie 1939). În același timp, guvernul german denunță tratatul naval anglo-german, acuzând Anglia și Franța pentru garanțiile acordate României și Poloniei, precum și pentru negocierile lor cu Rusia pentru obținerea sprijinului ei în caz de agresiune.

Începând chiar cu luna mai 1939, Reichul a pornit la pregătirea campaniei în Polonia. În lunile iunie-august dezlănțuie și o vastă campanie mincinoasă împotriva acestei țări, invocând „persecuția minorității germane”, plasând prin aceasta statul polon în poziția de agresor. La data de 21 august 1939, se anunță acordul germano-sovietic prin care se pecetluiește soarta Țărilor Baltice și a Poloniei. În zorii zilei de 1 septembrie 1939, Polonia este invadată dinspre răsărit de diviziile rusești și dinspre apus de cele germane.

După două zile, Franța și Anglia declară război Reichului german: o măsură iluzorie, declarația nefiind însoțită de nici o acțiune hotărâtă. Polonia este lăsată să lupte singură. Rezistența

ei eroică se încheie numai după 17 zile, când inima ei încetează să mai bată, iar pe cadavrul ei cald și încă însângerat, calcă cu semeție doi giganti, strângându-și mâinile.

2. AMINTIRI ZĂGĂZUITE

După prologul din Polonia, Germania își îndreaptă atenția spre Apus, nescăpând însă din vedere să intensifice presiunile de ordin politic și economic asupra României.

Politica externă șovăitoare a guvernanților români nu întârzie să-și arate efectele.

Din toamna anului 1939, România se află singură și izolată de țări prietene, în sud-estul Europei, aidoma unei bărci cu pescari ce așteaptă din clipă în clipă să fie înghițită de un talaz al oceanului răscolit de uragan.

Primul val care ne lovește țara, zguduind-o din temelii, are loc în ziua de 26 iunie 1940, când guvernul sovietic transmite guvernului român o „notă ultimativă” prin care îl înștiințează că după 24 de ore, armata sa va trece granița și va ocupa Basarabia și Bucovina de nord.

Al doilea val care se succede numai la câteva zile, este scrisoarea lui Hitler din 15 iulie 1940 adresată regelui Carol al II-lea, prin care solicită, pe un ton ultimativ, concesiile teritoriale Ungariei horthiste, adăugând că, dacă România nu se va încadra integral în „noua ordine”, atunci „sfârșitul va fi, mai devreme sau mai târziu, posibil chiar în foarte scurt timp, distrugerea României”.

Arbitrajul Germano – Italian (Dictatul de la Viena) acceptat, după lungi dezbateri, de Consiliul de Coroană, hotărăște cedarea părții de nord a Transilvaniei Ungariei horthiste (30 august 1940).

Al treilea val, cel din 7 septembrie 1940, partea de sud a Dobrogei, cuprinzând județele Caliacra și Durostor, devin teritoriul Bulgariei.

În decurs de două luni și 12 zile, Țara Românească a fost rășluită din toate părțile. La miazănoapte – de jumătatea de nord a Bucovinei (6.340 kmp cu 545.267 de locuitori); la miazăzi – de Dobrogea de sud (6.921 kmp cu 362.874 de locuitori); la răsărit – de Basarabia (44.422 kmp cu 2.864.402 de locuitori) și la apus – de Transilvania de nord (43.492 kmp cu 2.667.000 de locuitori).

Odată cu trecerea României de partea aliaților, după 23 august 1944, nordul Transilvaniei ne-a fost restituit. În privința județelor dobrogene Silistra și Durostor, România a fost de acord cu cedarea lor, cu ocazia tratatului de frontieră Româno – Bulgar de la Craiova (7 septembrie 1940). Numai Basarabia, pentru a cărei stăpânire am avut cele mai mari garanții, date de însuși Lenin și Stalin, cât și partea de nord a Bucovinei cu o parte a Herței, teritorii care nu au aparținut niciodată statului rus, ne-au rămas înstrăinate.

În privința afirmațiilor oamenilor politici sovietici, că „Basarabia aparține României”, voi cita câteva rescripțe și declarații ale acestora.

După victoria revoluției socialiste în Rusia, guvernul Sovietic adoptă la data de 2/15 noiembrie 1917 *Declarația drepturilor popoarelor din Rusia*, care proclamă egalitatea și suveranitatea popoarelor dezrobite din Rusia, dreptul lor la autodeterminare până la separarea și formarea de state independente, abrogarea tuturor privilegiilor și restricțiilor naționale și religioase, precum și dreptul de liberă dezvoltare a tuturor popoarelor asupra și exploatare și a minorităților naționale (vezi *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București 1972, p. 307).

Declarația de mai sus este cuprinsă în operele lui Lenin, sub titlul *Tezele la întrebări naționale*: „Din acest motiv, social democrații Rusiei, în toată propaganda lor, trebuie să susțină dreptul tuturor naționalităților de a-și forma un stat propriu sau a-și alege liberi o țară la care ei doresc să se alipească”. Dar nu numai Lenin repetă în mai toate discursurile sale declarația mai sus citată, dar și Stalin o enunță precum rezultă din discursul său din 5 decembrie

1917: „Prin confirmarea dreptului tuturor popoarelor, de a se retrage din uniunea popoarelor...”

Ca urmare a acestui rescript, populația majoritară din Basarabia, românii – reprezentați de „Sfatul Țării” din Chișinău –, hotărăște la 27 martie (9 aprilie) 1918, nesilită de nimeni, unirea Basarabiei cu România, de la care a fost răpită în anul 1812 de către Imperiul Țarist, după o înțelegere cu Imperiul Otoman.

Cu privire la ocuparea Basarabiei din 1812, Friedrich Engels publică la sfârșitul lunii februarie 1890, un articol, pe care îl găsim inserat în volumul 22 al operelor sale și care spune: „Dacă până atunci șovinismul rus, nu vreau să spun că ar fi îndreptățit, dar poate fi scuzabil, privitor la cuceririle lui Alexandru I, nu același lucru se poate susține despre Finlanda ca fiind finlandeză și suedeză, Polonia polonă și Basarabia românească”.

În toți anii postbelici 1918–1940, Rusia Sovietică nu și-a manifestat pretenția asupra Basarabiei, iar asupra Bucovinei cu atât mai puțin; dimpotrivă ea a garantat în mai multe rânduri integritatea teritorială a țării noastre. Astfel, în anul 1922, Litvinov și Cicerin declară la Haga, Berlin și Montreux că „Uniunea Sovietică nu ridică nici un fel de pretenție asupra Basarabiei”. Aceeași declarație o face și președintele consiliului militarilor poporului a RSSU Racovschi la 24 decembrie 1922 la Montreux, cu ocazia unui interviu.

La data de 3 iulie 1933, la semnarea convenției de definire a agresiunii, ce are loc în Londra, Litvinov declară lui Titulescu: „Eu știu că prin aceasta vă dăruiesc Basarabia”, iar ambasadorul sovietic la Roma, Potemkin, declară: „Basarabia a încetat de a mai fi un motiv de neînțelegere între poporul rus și cel român”.

La data de 21 iulie 1936 se semnează la Montreux protocolul sovieto-român în care se consemnează că Nicolae Titulescu și Maxim Litvinov au ajuns la un acord de principiu asupra conținutului unui pact de asistență mutuală, bazat pe respectarea reciprocă a independenței și suveranității naționale.

După căderea Poloniei la data de 17 septembrie 1939, Molotov

declară ambasadorului României, că „Uniunea Sovietică este hotărâtă să respecte integritatea teritorială a României”. După opt luni, la data de 26 iunie 1940, URSS-ul transmite guvernului român o notă ultimativă prin care cere restituirea Basarabiei și drept despăgubire pentru cei 22 de ani de exploatare nemiloasă a acestui ținut de către România, ocupă și nordul Bucovinei.

Consiliul de Coroană acceptă nota ultimativă la data de 28 iunie 1940, dar trupele sovietice au pătruns în Basarabia fără a mai aștepta acceptul, în dimineața acelei zile, iar în Bucovina de nord în cursul zilei de 29 iunie 1940.

Acestea au fost împrejurările care au încheiat cu brutalitate scurta perioadă de încălzire a oropsitei părți din Bucovina la pieptul țării mame. Au trecut patru decenii de atunci, dar deschizând azi zăgazarile amintirilor, ziua de 29 iunie ne răscolește aceeași tristețe și ne stârnește același dor de locurile noastre înstrăinate. Ea va rămâne în inimile bucovinenilor „o zi de tristă amintire”.

În acea zi, bucovinenii au fost treziți de coșmarurile care de trei nopți le tulburau somnul și află, încă înainte de a bate clopotele de utrenie, groaznica veste că hotarul patriei lor moștenite de la străbuni, nu mai este pe apele Nistrului, unde l-a sădit cu veacuri înainte însuși Dumnezeu, ci a fost împins mai spre miazăzi cu vreo 80 de kilometri, pe linia Mihăileni, Fântâna Albă, Falcău, Ulma, Seletin, iar teritoriul cuprins între această demarcație și apele Nistrului trec în stăpânirea Rusiei sovietice. Cei ce doresc și au posibilități, se pot muta în termen de trei zile, la sud sau nord de noul hotar, alegându-și nesiliți de nimeni noua patrie.

Astfel, populației bucovinene, atât de crunt încercate în Războiul din 1914–1918, îi este sortit să re trăiască, după doar 22 de ani, un nou exod dramatic, un prăpăd și haos generator de atâtea suferințe morale și materiale.

Tinerii și bătrânii cu copii în brațe, oscilând între panică și nesiguranță, părăsesc îndurerați locurile străbune și vetrele lor de viață, luând calea pribegiei în căutarea unui adăpost mai tihnit pe alte meleaguri.

Gemetele pline de amărăciune ale părinților, cât și plânsul copiilor speriați, era înăbușit nu de dangătul clopotelor, ci de hurelul pâlcurilor de avioane ce se roteau pe bolta cerului, cât și de șenilele tancurilor ce zdrobeau piatra de caldarâm peste care treceau.

Pe ulițele satelor și pe străzile târgurilor, lumea cu boccele în care a înghesuit în mare grabă mai mult lucruri nefolositoare decât utile, se alipea cortegiului nesfârșit, care de data aceasta nu se îndrepta, ca în anii trecuți spre biserici pentru a serba hramul Sfinților Petru și Pavel, ci spre gări, nădăjduind a apuca vreun tren. Dar trenurile care mai veneau, semănau mai curând roiurilor de albine prinse și înghesuite pe o creangă, decât vagoanelor trase de locomotive.

Dezamăgiți, cu fețele descompuse de amărăciune, unii s-au întors la casele lor, pierzând nădejdea de a mai putea părăsi țara, ocupată acum de străini și a se refugia la ai săi. Alții au pornit pe jos, aciundu-se pe lângă o căruță, mai puțin ticsită, din convoiul format.

Pribegii care au reușit să se refugieze au fost fericiți și mulțumiți sufletește, chit că și-au pierdut toate bunurile. Despre soarta celor rămași am aflat adevărul după un an și nu am pizmuit-o.

Au trecut patru decenii de atunci, mulți dintre cei ce au trăit acea zi a exodului au decedat, ei au părăsit această lume deziluzionați și cu sufletul îndurerat, lăsând urmașilor o rugămintă testamentară, de a reuni sub tricolorul românesc toate plaiurile bucovinene.

Cei în viață își întrerup adesea preocupările cotidiene și, uniți într-un singur cuget, deschid zăgazarile amintirilor, pentru a evoca trecutul, dar îndeosebi pe cei trecuți.

Partea a opta

Evocări ale unor personalități și familii bucovinene

Pe întregul cuprins al pământului românesc nu se găsește alt ținut ca al Bucovinei care, restrâns precum este, să cuprindă în hotarele sale atâta frumusețe și atâta bogăție în amintiri din trecut încât pe drept cuvânt a primit numele de „muzeu al istoriei românești”.

Pe lângă aceste frumuseți naturale și bogății istorice, Bucovina a dat naștere unui mare număr de cărturari, cu suflet ales, care și-au dedicat cea mai mare parte din viața lor pentru binele patriei.

Pe acești patrioți, dintre care mulți au trecut de-acum la cele veșnice, avem datoria să-i pomenim, lăsând astfel să fie activă încă amintirea trecutului. Pe cei în viață, aceeași datorie ne obligă să-i respectăm și să-i cinștim.

PROFESORUL CONSTANTIN LOGHIN

Născut la 4 noiembrie 1892 în comuna Budineți (Bucovina), din părinți răzeși și anume Leon Loghin și Rozalia. Constantin Loghin a fost unul dintre cărturarii frunțași ai Bucovinei, profesor de mare prestigiu și o personalitate rară prin onestitate, austeritate și devotament față de literele române. Profesor de română

și ziarist, corespondent al ziarului „Universul” pentru orașul Cernăuți, Constantin Loghin a desfășurat o activitate cultural – patriotică timp de mai multe decenii, remarcându-se prin stăruință, destoinicie și merite deosebite.

După terminarea școlii primare în satul natal, urmează liceul și cursurile universitare la Cernăuți. Primul Război Mondial îl face să-și întrerupă studiile universitare între anii 1914–1919. Demobilizat cu gradul de locotenent de administrație, își ia licența în 1919 cu specialitatea Limba și Literatura română. În toamna anului 1922 e numit profesor la Liceul Real din Cernăuți, unde i se încredințează și dirigiența clasei a III-a, cu elevi din prima generație postbelică, tineri de vârste și limbi materne diferite.

Cu răbdarea și cu buna sa metodă didactică, profesorul Loghin conduce această clasă până la examenul de absolvire a liceului (maturitate), învățând pe toți elevii săi să vorbească limba literară românească, să cultive literatura română și să simtă românește.

Publică, în paralel cu activitatea la catedră, numeroase articole și studii în ziare și reviste dedicate literaturii române și descoperirii trecutului literar românesc al Bucovinei.

A publicat studii, dintre care multe merită să fie retipărite, comentate și actualizate.

Cităm pe cele mai cunoscute:

– *Istoria Literaturii Române din Bucovina* (1926). Este o carte de mare valoare pentru cunoașterea dezvoltării artei literare în această parte a pământului românesc (1775–1918);

– *Scrisori bucovinene*, Antologie (1924);

– *Stenografia română* (1926), după un sistem creat de el, grupat în 20 de lecții;

– *Istoria literaturii române de la început până în zilele noastre* (1927);

– *Geschichte der rumänischen Literatur* (1934), lucrare realizată în colaborare cu profesorul Drimmer S.

– *Manuale din limba română*, clasele liceale I-VIII;

– *Monografia orașului Cernăuți* (1936);

- *Antologia scrisului bucovinean*, vol. I *Poezia*; vol. II *Proza* (1938);
- *Gramatica limbii române*, 2 volume (1942);
- *Societatea pentru cultură și literatură română din Bucovina la a 80-a aniversare (1862–1942)*;
- *Eminescu și Bucovina*, în colaborare cu Leca Morariu, Augustin Z.N. Pop, Aurel Vasiliu și alții (1943).

De asemenea C. Loghin a publicat materiale de interes literar – cultural pentru Bucovina, rapoarte anuale ale Societății pentru Cultură în perioada anilor 1936–1940.

În anul școlar 1940–1941 profesorul Loghin a predat la Liceul Matei Basarab din București, iar după 1944 la un liceu din Timișoara. În 1949, nesuportând clima din Banat, se transferă la școala pedagogică din Gherla, de unde se pensionează în 1957 și se mută cu domiciliu la Gura Humorului, cu speranța că aerul și liniștea din această localitate îi vor reface forțele de muncă, nădejde pe care n-a pierdut-o.

Înviorat oarecum și stăpânit de pasiunea muncii, acceptă să revină la Catedra de Română a liceului din localitate, oferită în semn de prețuire acestui cunoscut profesor și cărturar bucovinean. Acesta este bine până în ziua de 18 februarie 1961, când exact la 41 de ani de la prima sa lecție ținută la Liceul Real din Cernăuți, face o criză, iar după cinci zile, la 23 februarie 1961, se stinge din viață.

Rămășițele sale pământești au fost înhumate în cimitirul din Gura Humorului sub o modestă cruce de piatră, pe care unul dintre discipolii săi a scris cu tristețe un epitaf cu următorul început: „Te plâng fagii și frații din scumpa Bucovină./ Și atâtea generații, cărora le-ai dat lumină...”.

Devotat trup și suflet profesiei sale, Constantin Loghin a fost un neînfricat luptător pentru afirmarea și propășirea patriei și a poporului român. Toți cei care l-au cunoscut pe acest om minunat și opera sa plină de caldă înțelepciune românească, îi evocă

amintirea cu dragoste și admirație, prețuindu-i viața și opera, ca a unui fiu distins al Bucovinei.

PROFESORUL ALEXANDRU VITENCU

S-a născut la 11 februarie 1878 în satul Broscăuții Vechi dintr-o familie de răzeși. Încă pe vremea studenției, Alexandru Vitencu, împreună cu fratele său Vasile, au luptat stăruitor împotriva de-naționalizării Bucovinei ocupate de împărăția austriacă. Apoi, după ce și-au luat amândoi licența, devenind profesori de limbă și literatură franceză la liceele cernăuțene, activează în *Societatea mazililor și răzeșilor din Bucovina* al cărei scop era acela de a menține flacăra românismului în rândul mazilimii și răzeșimii bucovinene, gata să-și piardă însăși limba maternă. Între anii 1911–1914 frații Vitencu redactează „Gazeta mazililor și răzeșilor”, iar sub pseudonimul „Vitescu”, ei colaborează la numeroase reviste și publicații periodice românești din Cernăuți.

În anul 1919, Alexandru Vitencu a fost ales de românii bucovineni delegat al Bucovinei la pregătirea tratatului de la Versailles. În această calitate el publică la Paris o broșură intitulată „Situation ethnographique en Bucovine”, cuprinzând material documentar pentru conferința de pace. În același timp, A. Vitencu colaborează la „Bulletin d’information roumanies” redactat în 1919 la Paris de un comitet, în frunte cu Mircea Djuvara, cu scopul lămuririi străinilor asupra drepturilor noastre naționale.

În perioada interbelică 1918–1940, Alexandru Vitencu publică:

- *Istoricul Școlii reale ortodoxe din Cernăuți* (1924);
- *Vechi documente moldovenești* (1925);
- *Documente moldovenești din Bucovina* (1929).

Timp de 20 de ani (1919–1939) Alexandru Vitencu a fost directorul Liceului real din Cernăuți și mai mulți ani vice-președintele *Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina*.

Profesorul și directorul Alexandru Vitencu moare la 20 aprilie 1962 la Piatra Neamț unde s-a stabilit împreună cu fiul său, Dragoș, după 1944.

Aducem un pios omagiu acestei marcante personalități bucovinene prin scurtele rânduri de mai sus, îndepărtând valul uitării care este gata să se aștearnă peste scumpa sa amintire.

POETUL ȘI SCRITORUL DRAGOȘ VITENCU

Născut la 15 octombrie 1908, la Cernăuți, fiul profesorului și directorului Școlii Reale din Cernăuți, Alexandru Vitencu și al învățătoarei Eugenia, născută Coribut. Sora lui Dragoș, profesoară, a fost căsătorită cu profesorul și muzicologul Radu Băcu, unul dintre cei mai buni traducători în limba germană a mai multor poezii de Mihai Eminescu. A fost și un apreciat cântăreț solist, cunoscut în cercurile muzicale cernăuțene.

Cu o vădită înclinație spre poezie încă din timpul anilor de liceu (1919–1926), Dragoș Vitencu își dezvoltă aptitudinile sub îndrumarea profesorului C. Loghin la Școala Reală din Cernăuți.

În timpul studiilor superioare la Universitatea din Cernăuți (1926–1931), unde urmează Facultatea de Drept, Dragoș publică în revista „Junimea literară” din Cernăuți și în revista „Floarea soarelui” din București primele sale scrieri poetice.

În primăvara anului 1935, Dragoș Vitencu se căsătorește cu profesoara Oltea Iliuș, fiica cea mai mică a fostului paroh din Vatra Dornei și Cernăuți. Tot în acel an Dragoș ocupă postul de judecător la Șercaia (jud. Făgăraș), însă după doi ani părăsește această funcție, fiind prea izolat de cercurile culturale din care făcea parte și îmbrățișează profesiunea de avocat la Cernăuți.

Din anul 1945 se încadrează ca jurisconsult la Timișoara și apoi la Piatra Neamț, unde a funcționat până la pensionare.

Fericita și armonioasa căsnicie cu Oltița, o ființă de o rară

puritate și blândețe sufletească, i-a inspirat lui Dragoș nenumărate versuri în care se oglindește delicatetea tovarășei sale de viață.

Din bogata creație literară a lui Dragoș amintim:

1. *Când dai nas lui Ivan* – o broșură polemică, apărută la Cernăuți în 1935;
2. *Caiet de duminică*, versuri, apărute în 1943 la Cernăuți.
3. *Viața pasională a lui Ciprian Porumbescu*, Editură muzicală, București 1974.

Numeroasele manuscrise ale cercetătorului științific, care a fost Dragoș Vitencu, așteaptă lumina tiparului, astfel:

– *Cronica romanțată a târgului Cernăuți*, din care au apărut fragmente, în „Revista Bucovinei” nr. 8/1942 și nr. 6/1944;

– *Scrisori de la Dumnezeu* (în trei caiete), care cuprind imagini istorice ale provinciei Bucovina;

– *Studii istorice, despre valul de emigranți în Bucovina sub stăpânirea habsburgică și despre ineficiența politicii românești interbelice*, parțial publicate în 1934 și, în fine, o lucrare mai recentă, intitulată *Permanențe românești la miazănoapte și la răsărit*, în care autorul conchide: „Cititorul care are îndoieli, este rugat să se limiteze la relatările certificate de sursele citate complet și precis. Ele vor fi mai mult decât suficiente, ca să ajungă la concluzia autorului că însăși natura a fixat hotarele poporului român și cu vecinii cu care putem trăi nu numai în bună vecinătate ci și cu liberă și nesilită prietenie, dacă n-ar fi oameni ce nu pot respira liniștiți până nu încalcă hotarul vecinului”.

Între anii 1932–1944 Dragoș Vitencu a activat în cadrul comitetului „Societății pentru Cultură”, îndeplinind într-un timp și funcția de secretar. Pe lângă această societate a luat ființă în 1938 „Asociația Scriitorilor Bucovineni” (1938–1944) al cărei membru fondator era și Dragoș. Între anii 1942–1944 a fost redactor la „Revista Bucovina”.

Dar cum în lumea aceasta totul are un început și un sfârșit, Dragoș dădea de-acum semne de oboesală fizică, la vârsta de 66 ani. O boală necruțătoare, după cinci ani de suferințe, din ce în

ce mai intense, îl răpune în anul 1979. Presimțindu-și sfârșitul, își încheie albumul de versuri cu ultimele două poezii: „Icar// Știam c-am să mă prăbușesc în mare/ Aripile-mi erau lipite doar cu ceară/ Dar ca să fiu o clipă lângă soare/ Dac-aș fi viu, aș mai zbura a doua oară...”

Și ultima – adresată prietenilor bucovineni: „Prietenilor mei pribegi// Când ne-om întoarce iar la noi acasă/ Vom fi doar suflete cu nevăzut contur/ Cei astăzi nenăscuți ne-or aduna în jur/ Noi vom uita că țărâna ne-apasă/ Ne-om risipi prin iarbă de mătase/ Și alătura de sufletul lor pur,/ Vom șterge urma pașilor de fur/ Și-om sta cu toate vârstele la masă”.

Firul vieții lui Dragoș s-a rupt în dimineața zilei de 28 iulie 1981 la București (Spitalul Fundeni), însă numele lui Dragoș Vitencu va rămâne în cugetul tuturor celor ce l-au cunoscut, ca un înălțător exemplu al trecutului veșnic prezent.

PROFESORUL UNIVERSITAR TRAIAN BRĂILEANU

Acest fiu al Bucovinei s-a născut la 14 septembrie 1882 în comuna Bilca, din apropierea istoricului orașel bucovinean Rădăuți.

Tatăl sociologului, Gheorghe Brăileanu, a fost învățător în Bilca. Pe lângă atribuția sa de dascăl, acesta a desfășurat o vastă activitate extrașcolară. El a fost apreciat pentru inițiativele și realizările sale în pomărit, legumicultură, cooperatie și bănci sătești.

Fratele lui Gheorghe Brăileanu, preotul Dimitrie Brăileanu de la Putna, a rămas în amintirea generației Unirii Bucovinei din 1918, prin atitudinea sa patriotică, antihabsburgică. A fost sancționat de administrația austriacă deoarece a salutat familia regală română, urând ca „Bucovina să devină o parte a regatului României”.

Fratele profesorului Traian Brăileanu, Constantin, este autorul mai multor lucrări tipărite, din domeniul economiei și

administrației. El a fost consul general al României în unele țări din sud-estul Europei, director în Ministerul de Externe, iar după unire, director al învățământului din Bucovina. Fiul său, Mircea Brăileanu, moare în luptele de la Nămolosa din 1917.

Traian Brăileanu a urmat liceul la Rădăuți și Facultatea de Filosofie și Matematică la Cernăuți.

Doctoratul îl pregătește la Viena cu teza *Betrachtung und Beleuchtung der in der Geschichte der Philosophie auftretenden höchsten Kategorien* (1909).

În timpul studenției a fost președintele secției literare a societății studenților români „Junimea” din Cernăuți. În această calitate el sprijină înființarea valoroasei reviste bucovinene „Junimea literară”, unde debutează cu nuvela „Irina”. În continuare, Traian Brăileanu publică în această revistă mai multe schițe, toate luate din viața de la sate, în care redă fidel firea țăranului în partea ei umoristică. Citez un exemplu: „La țărani, nici copii nu-și aleg părinții, nici fetele bărbații”.

Schițele sale evidențiază un spirit fin de observație și sunt scrise într-o limbă limpede și vioaie.

Cu vremea, Traian Brăileanu a abandonat literatura și s-a dedicat studiilor filosofice și sociologice, încurajat în munca științifică de soția sa, Emilia Sillion (fiica lui Simion Sillion și a Veronicăi Ștefaneli din Siret) cu care s-a căsătorit în anul 1910. (Din această familie a Sillionilor face parte și Arhitectul Leon Sillion, cunoscut ca președinte al Asociației Bucovinenilor din București, cât și prin clădirile proiectate în București și Cernăuți; el este fratele Emiliei Sillion).

Din lucrările științifice publicate de Traian Brăileanu menționăm:

- *Despre condițiunile conștiinței și cunoștinței* (1912);
- *Die Grundlegung zu einer Wissenschaft der Ethik* (1919);
- *Essai sociologique sur la liberte humaine* (1937);
- *Introducere în sociologie* (1923);
- *Sociologia generală* (1926);
- *Politica* (1928);

– *Teoria comunității omenеști* (1940) etc.

Lucrările sale științifice ilustrează o cunoaștere și interpretare aprofundată a problemelor sociologice și exprimă tendința de reconstrucție în cadrul statului unitar român, precum și demersul pentru afirmarea valorilor umane în comunitatea de națiuni libere și suverane.

T. Brăileanu este primul traducător al celor trei critici Kantiene în întregimea textului, precum al altor opere ale aceluiași filosof umanist. El a tradus și din operele lui Aristotel.

Apreciat ca unul dintre cei mai valoroși sociologi români, T. Brăileanu este menționat și comentat pozitiv în dicționarele și enciclopediile de specialitate din străinătate, bucurându-se de un real prestigiu.

Lucrările sale de sociologie, etică și politică urmează să fie reconsiderate în mod critic, în condițiile construcției vieții noi în patria noastră.

În anul 1937, profesorul universitar T. Brăileanu a fost ales membru al Academiei Columbia din New-York, la propunerea sociologului francez Gaston Richard.

T. Brăileanu a murit în 1947, departe de locurile natale și de familia sa. Ulterior a fost înmormântat la București.

În 1982 a murit fiul său cel mai mare, Gheorghe Simion, inginer în petrol, de la care au rămas lucrări de specialitate.

Cu moartea profesorului Traian Brăileanu, Bucovina a pierdut un patriot, un profesor vrednic și un om de știință de valoare deosebită.

ALȚI CĂRTURARI BUCOVINENI DECEDAȚI

Pierderile din rândul bucovinenilor mai ales din rândul cărturarilor și erudiților nu se rezumă la atât. Să amintim numai pe cei decedați între anii 1945–1982:

Profesorul universitar Dr. Simion Reli, prof. univ. dr. Radu Sbiera, prof. univ. dr. Ion Nistor, prof. univ. dr. Teofil Sauciuc-Săveanu, profesorii universitari frații dr. Aurel Leca și Victor Morariu, prof. univ. Alecu Procopovici, dr. Alexandru baron Hurmuzachi, medicul dr. Casian Țopa, prof. dr. Constantin Țopa, comandorul Orest Țopa, fost viceprimar al orașului Cernăuți, iar din generațiile mai tinere: prof. dr. Teodor Bălan, prof. dr. Ovid Țopa, prof. Traian Larionescu, prof. univ. ing. Ioan Irimescu, avocații: Constanin Jemna, Ioan Alex. Jemna, inginer Adrian Țopa și în ultimul an profesorul univ. dr. Milan Pavel Șesan de la Institutul Teologic din Sibiu, prof. univ. dr. Ilie Corfus etc. Toți aceștia s-au învrednicit de o deosebită strădanie culturală, fiind cunoscuți ca buni patrioți români. Voi mai aminti și unele familii bucovinene care perpetuează tradiția științifică și culturală.

FAMILIA TARNAVSCHI

După împărțirea Poloniei în anul 1772, multe familii de pravoslavnici, cum erau numiți pe atunci cei de credință ortodoxă, din cauza persecuțiilor religioase din partea catolicilor, s-au refugiat în Moldova ortodoxă. Printre cei pribegi au fost și fiii contelui Tarnavschi.

Unul din frații Tarnavschi se chema Alexandru (I) confesor de garnizoană, care s-a stabilit la Jadova (Storojineț) ca preot, căsătorindu-se cu fiica parohului din localitate, Maria Mitrofanovici. Celălalt frate, căruia nu-i cunoaștem prenumele, s-a oprit la Iași, și, fiind ofițer de carieră, s-a încadrat în armată, ajungând general, și își schimbă numele în Tarnovschi.

Alexandru (I) Tarnavschi, căsătorit cu Maria Mitrofanovici a avut șase copii și anume: Dumitru – preot la Buninți, Davideni și Mihoveni. A avut 7 copii din care amintim: Alexandru (II), paroh la Revna (1855–1931), căsătorit cu Eugenia Patraș;

Mihai preot la Adâncata și Cernăuți, și căsătorit cu Ștefania Stângaci și Gheorghe procuror la Suceava.

Alexandru (II) parohul din Revna are 11 copii din care: Aurora, Xenefon colonel, căsătorit cu Lidia Procopovici, Dimitrie, avocat, căsătorit cu Silvia Boca și Constantin, jurist, căsătorit cu Zoe Blându.

Mihai, preot la Adâncata și la Cernăuți, s-a căsătorit cu Ștefania Stângaci și au avut trei copii: Oton, profesor la Pomârla, apoi director la școala normală de băieți din Cernăuți; Cornel, profesor de matematică și geometrie descriptivă la Liceul Real din Cernăuți și Victor, inginer, decedat la frontiera Chinei în 1918.

Gheorghe, procuror în Suceava, are doi copii: Eleonora, căsătorită cu Alex. Pohoarță – avocat și Alexandru, inginer silvic.

Al doilea fiu al lui Alexandru (I) Tarnavschi a fost Vasile, preot la Lucavăț pe Siret, jud. Storojineț, căsătorit cu Elisabeta Hacman (nepoata mitropolitului). A avut 11 copii, dintre care amintim pe Teofil, salariat silvic la Marginea, la Jacobeni și la Vicovul de Sus, la rândul lui tată a 11 copii dintre care Ioan, profesor universitar de biologie și directorul Grădinii Botanice din București (1952–1975).

Al treilea fiu al lui Alexandru (I) Tarnavschi a fost Teodor, preot la Rarancea (1855–1874), care are și el 11 copii din care amintim: Teodor, preot, prof. universitar, rector la Universitatea Cernăuți; Ipolit, preot la Rădăuți, Constantin, preot la Arbore, care are un fiu cu același nume, profesor de desen la Liceul Aron Pumnul din Cernăuți; Angela, soția preotului, profesorul Dumitru Țopa și alții.

Din această mare familie de preoți cei cu preocupări profane (laice) sunt: profesorul Cornel Tarnavschi (1885–1964), care a predat la Liceul Real din Cernăuți, disciplinele: geometria descriptivă și matematica, în perioada interbelică. Acesta avea o vervă deosebită și o erudiție profundă, expunea elevilor săi problemele din materiile ce păreau la început aride, dar claritatea sa în expunere și metoda sa pedagogică au făcut ca în scurt timp să le facă atrăgătoare, iar orele sale de predare erau așteptate cu drag și urmărite cu încordată atenție. Profesorul Tarnavschi a fost acela

care a inspirat multor elevi interesul pentru științele exacte, îndemnându-i și pregătindu-i pentru profesiile ingineresti. În rândurile intelectualității bucovinene, Cornel Tarnavschi reprezenta o figură foarte apreciată și stimată. El moare la Turda în anul 1964, unde s-a refugiat cu familia sa în 1944.

Aducem acum un omagiu postum unuia dintre dascălii de altădată.

O altă personalitate laică din familia Tarnavschi este profesorul universitar dr. Ioan Tarnavschi care, prin cercetările și lucrările sale științifice în ramura științelor naturale, și-a dobândit un renume național și internațional.

Născut la 19 august 1904 la Rădăuți, a urmat Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți (1915–1924, mai apoi studiază în cadrul Universității din Cernăuți la Facultatea de științe, secția Științe Naturale (1924–1928). Titlul de doctor în Științe Naturale îl obține în 1935, la Institutul Botanic de la Universitatea din Cernăuți, având ca promotor pe renumitul profesor dr. Mihail Gușuleac, directorul Institutului și al Grădinii Botanice de la Universitatea din Cernăuți, susținând teza cu subiectul: „Studii caryosistematice la genul *Pulmonaria* L., cu accentuarea morfologiei cromozomilor și a meiozei”. Este numit preparator universitar suplinitor în 1929 la Institutul Botanic din Cernăuți și definitivat în acest post în 1937. Trecând prin celelalte titluri și grade universitare, în 1948 e numit conferențiar și profesor universitar titular în 1965. La 1 noiembrie 1972 e pensionat și devine profesor universitar, consultant la Facultatea de Biologie de la Universitatea din București.

Între 1952–1975 a funcționat ca director al Grădinii Botanice a Universității din București, iar între anii 1967–1969 ca decan al Facultății de Biologie din București.

Din lipsa de spațiu nu voi specifica toate lucrările – în număr de peste 300, care sunt citate în numeroase izvoare de specialitate.

Nu ne putem arăta recunoștința față de acest ilustru și harnic fiu al Bucovinei decât asigurându-l de respectul și stima noastră deosebită.

În privința numelui cu rezonanță polonă datorită sufixului „schi”, bucovinenii erau nedumeriți cum de această familie originară din Polonia îmbrățișa exclusiv credința ortodoxă și a dat această serie de patrioți români. Este de presupus că această familie a emigrat în Polonia din Transilvania, din ținutul Târnavelor – în secolul XIII-XVIII, pe timpul prigoanei catolice împotriva ortodocșilor, considerați eretici (vezi Meteș Ștefan, *Emigrări românești din Transilvania, sec. XIII-XX*, Edit. Enciclopedică, 1977). Rădăcina numelui „Tarnav” poate proveni de la Târnavă căruia i s-a adăugat cu timpul, de poloni, sufixul „schi”.

FAMILIA ȚOPA

Despre originea familiei Țopa ne informează Teodor Bălan în lucrarea sa „Documente Bucovinene”. Astfel în vol. IV din această lucrare găsim un document din 9 octombrie 1788 în care martorii: Ioan Strășcă, vel-căpitan, Iordachi Perjul mazil, Grigoraș Tăutul, mazil din Vilaueca și Constantin Pârvul, căpitan, arată că Țopenii din Nepolocăuți sunt: Vasile, Alexandru, Nicolae, Dumitru, fiii lui Ioan Țopa, nepoții de sân (fiu) al lui Sandul Țopa, apoi Vasile și Dumitru, fiii lui Sandul Țopa, apoi Ioan și Grigoraș, fiii lui Ștefan Țopa, nepoții de fiu lui al Sandul Țopa; acest moș Sandul Țopa și nepot de fiu al lui Mihai Țopa a fost postelnic. Țopenii se trag din ținutul Tutovei. Arsene Țopa fugise, la vremea bejenilor, în țara Leșească unde s-a întors la bătrânețe, iar copiii s-au așezat pe unde au putut.

În Bucovina, prezența Țopenilor se constată după un document din anul 1650, când postelnicul Mihai Țopa, originar din Tutova, primește prin căsătorie jumătate din satul Nepolocăuți.

În vol. VI, p. 293 din *Documente Bucovinene* se arată cum căpitanul Țopa a fost martor în procesul de despresurare a moșiei lui Ioan Paladi, biv-spătar cu Ioan Figarschi din Nepolocăuți, ce a avut loc la Orășeni, la data de 20 iunie 1712.

În lucrarea *Moldova în epoca Feudalismului*, Academia de Științe din RSS Moldovenească, Institutul de Istorie, Edit. Științifică, Chișinău, 1975, în volumul VII, partea I-a, se publică recensământul populației Moldovei din anii 1772–1774, în care locuitorii cu titluri nobiliare sunt evidențiați nominal, fiind scutiți de dări. Astfel aflăm că în anul 1772, familia Țopa a fost de acum așezată și în alte localități, nu numai la Nepolocăuți. Astfel, în ținutul Cernăuților (p. 122), la Nepolocăuți au fost recenzați următorii capi de familie: Ioan, Constantin, Vasile, Dumitru, Andrei, Grigoraș, Dimitrie și Ioan Țopa. În plasa (stan) Nistrului, la „Cohorlec” – Cuciurul-Mic, o singură familie a lui Vasile Țopa (p. 124) și în plasa (stan) Ceremușului, satul Vilaucea, tot o singură familie a lui Antochi Țopa.

La recensământul din 1774, în satul Țopeni, considerat „moșie răzeșească” au fost recenzați: Nicolae, ginerele lui Țopa Ioan, Grigoraș, Andrei, Vasile, Constantin, ginerele lui Dumitrașcu, fiul lui Grigoraș Țopa, Dumitrachi, fratele lui Ioniță Țopa și Sandul, fiul lui Ioan Țopa.

La Bănila de Jos – Ocolul Ceremușului, apare Antochi Țopa.

La Pedecăuți – moșia răzeșească – se evidențiază trei argați ai lui Țopa.

În vol. IV din *Documente Bucovinene*, p. 214–215, prin uricul din 28 ianuarie 1743 se arată că frații Țopa – e vorba de Sandul, Andrieș și sora lor Ilinca Țopa, jupâneasa lui Dima – vând vistiernicului Paladi partea lor de moșie din Nepolocăuți.

Urmărind genealogia familiei Nicolae Grigorcea, căsătorit cu Maria lui Sandu Volcinski, care aveau doi fii, rezultă că: Ilie (1775–1846) a fost căsătorit cu Safta lui Nicolae Vasilco din Carapciu pe Siret; Iulian (1777-?) a fost căsătorit cu fiica lui Vasile Țopa din Cuciurul Mic.

În vol. V din *Documente Bucovinene*, p. 171, un uric din 15 februarie 1810, se menționează că Paraschiva Hășmășoia, fiica lui Constantin Tabără și a Saftai (fiica lui Isac Vlad), dăruiește copiilor săi: Anița căsătorită cu Dumitru Țopa, Gafița căsătorită cu

Vasile Poclitaru, Safta căsătorită cu Teodor Hahon, Smaranda și Catrina, apoi nepotul ei, Vasile Țopa, părți de moșie din Ivancăuți, Jadova, Vilaucea și Stănești (*Forum Nobilium*, Cernăuți, Civilia nr. 4415), fascicola 138, iar la p. 65 din vol. V, prin uricul din 28 octombrie 1789, Constantin Vlaicu din Horoșăuți, ginerele lui Grigoraș Țopa, dă fiicei sale Gafița, drept zestre partea de moșie din Vilaucea, ce o are după soția sa Nastasia, fiica lui Grigoraș Țopa, iar el rămâne cu moșiile din Cuciurul Mic, Broscăuți, Văscăuți, Lucavăț și Vioreni.

Vasile Țopa, fiul lui Sandul Țopa, prin căsătorie cu fiica lui (Tăutu) se stabilește la Cuciurul Mic. El are o singură fiică ce s-a măritat cu Iulian Grigorcea. Pentru a avea un ajutor la gospodărie, el își cheamă nepotul de frate și fin din Nepolocăuți și întemeiază familia Țopenilor în Cuciurul-Mic.

Prof. Traian Larionescu, fost bibliotecar al Fundației Regele Carol I din București, genealog de marcă și fondatorul „Revistei de Genealogie”, a întocmit, în baza datelor extrase din Arhiva Genealogică Română și a documentelor bucovinene din Arhiva Statului, din Cernăuți, genealogia familiei Țopa din Bucovina, începând cu Ionașcu Țopa –, armaș în 1650. Acesta a stăpânit în Jud. Tutova moșia Cârgeoaia și moșii în satele Grădești, Cârstești, Halmăgeni, Glodeni, Strâmba și Puiești. El a fost căsătorit cu Candochia, fiica stolnicului Dimitrie Ghencea cu care a avut un singur fiu Mihalache Țopa, mare postelnic. Acesta prin căsătorie cu Maria Tăutu obține ca zestre ½ din satul Nepolocăuți din Bucovina de nord.

Un vrednic descendent al acestei familii este preotul Dimitrie Țopa (1865–1931), fiul mazilului Gheorghe Țopa și al Domnicăi, fiica mazilului Petrașcu din Nepolocăuți, care prin bogata sa activitate de profesor, catehet, preot și fruntaș politic, se află în permanență în centrul inițiativelor și organizațiilor de apărare a limbii, obiceiurilor și drepturilor populației românești din acea parte atât de oropsită a țării noastre.

Dimitrie Țopa s-a născut în comuna Nepolocăuți, o așezare

răzeșească aflată puțin mai la nord de vărsarea Ceremușului în râul Prut, nu departe de nodul feroviar, gară-vamă, Grigore Ghică Vodă, la frontiera dintre România și Polonia.

Tatăl lui Dimitrie, Gheorghe Țopa, un mazil sărăcit, cu mulți copii, a fost cândva primarul satului. Îi plăcea să călărească, ținând ca poarta curții să-i fie deschisă numai de Domnica, soția sa. Să fi fost o reminescentță a vieții călăreților Moldovei lui Ștefan cel Mare?

Copilul cel mai mare a lui Gheorghe și al Domnicăi, s-a bucurat de ajutorul unchiului Ilie Țopa, care trăia la Suceava, unde era judecător. Fratele Vasile și surorile Maria, Modesta și Zenovia au rămas la gospodărie. Fratele Casian a urmat Școala Normală și a fost învățător la Cernăuți.

Ilie Țopa din Suceava este cunoscut în istoria Bucovinei prin activitatea sa patriotică, alături de alți buni români din Bucovina, semnând memorii și făcând parte din delegații, care cereau regimului habsburgic să deschidă școli în limba română.

După ce a absolvit liceul din Suceava, Dimitrie Țopa urmează Facultatea de Teologie din Cernăuți, primind după hirotonire, păstoria satului Rarancea de lângă Cernăuți. S-a căsătorit cu Angela Tarnavski, dintr-o familie de cunoscuți intelectuali români, după cum am văzut mai sus, parte dintre ei afirmându-se ca oameni de știință, artiști și profesori de prestigiu.

Educația pe care a primit-o la liceul din Suceava, centru românesc deosebit de activ în viața culturală și cu legături permanente cu centrele de cultură din Transilvania și cu cele de la Iași și București, l-a format ca un tânăr conștient de dreptatea cauzei românești, de pericolul deznaționalizării, precum și de necesitatea luptei pe toate planurile pentru afirmarea și eliberarea poporului român de sub stăpânirea habsburgică.

Face parte din comitetul *Societății Mazililor și Răzeșilor*, societate înființată în 1899, pentru sprijinirea și emanciparea națională a populației românești din nordul Bucovinei, precum și din alte societăți și comitete ale românilor bucovineni, luptând pentru

unitatea statală în hotarele sale firești. În anul 1914 este urmărit de poliția austriacă, fiind învinuit de trădare și spionaj împotriva pajurii cu două capete (vezi: Teodor Bălan, *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina în timpul războiului mondial, 1914–1918*, Cernăuți, 1923, p. 72).

Preot sătesc, apoi profesor catehet la Liceul Real din Cernăuți, consilier eparhial pentru comunitățile bisericesti din zona de nord a Bucovinei, deputat în parlamentul de la București, Dimitrie Țopa a sprijinit generațiile tinere de români, a susținut pretutindeni cauza națională, iar după Unirea cea Mare, s-a dedicat unei lucrări care a rămas un document istoric deosebit de valoros, folosit pentru apărarea drepturilor noastre legitime față de unele revindecări neîntemeiate. Este vorba de lucrarea intitulată *Românismul în regiunea dintre Prut și Nistru din fosta Bucovină*, editată de Casa Școalelor, București, 1928 (180 pagini).

Cartea e constituită din două secțiuni: una generală, în care se face istoricul zonei respective pe bază de documente și lucrări anterioare, e mai ales o istorie a stărilor sociale, dovedindu-se caracterul românesc al aceluia pământ prin viața bisericilor, prin tradiții, prin puterea economică, prin numărul populației și o secțiune specială, în care sunt folosite izvoare inedite, deosebit de valoroase și anume condicile și conscripțiile parohiale din cancelariile bisericesti ale comunelor bucovinene dintre Prut și Nistru, de la introducerea lor (1783) și până în 1926.

Pe baza acestor izvoare se dovedește, comună cu comună și familie cu familie, an de an, procesul deznaționalizării românilor băștinași prin măsurile pe care le-a folosit administrația austriacă, favorizând imigrația elementelor străine și lipsind elementul autohton românesc de apărare politică, economică, școlar-culturală etc.

Acest document este și azi o importantă sursă de date în favoarea poporului nostru, în apărarea libertății și a dreptății românești.

Îi vom aminti și pe copiii lui Dimitrie Țopa: Ovidiu, Ipolit, Silvia, Angela și Liviu care s-au remarcat prin sentimente de

dragoste față de popor, prin activități școlar-educative și prin lucrări de istorie.

Ovidiu Țopa a fost directorul Școlii Normale de Învățători din Vășcăuți pe Ceremuș (1931–1938), formând o nouă generație de învățători, apți să emancipeze sub aspect național și cultural-economic populația de origine românească din această parte a României.

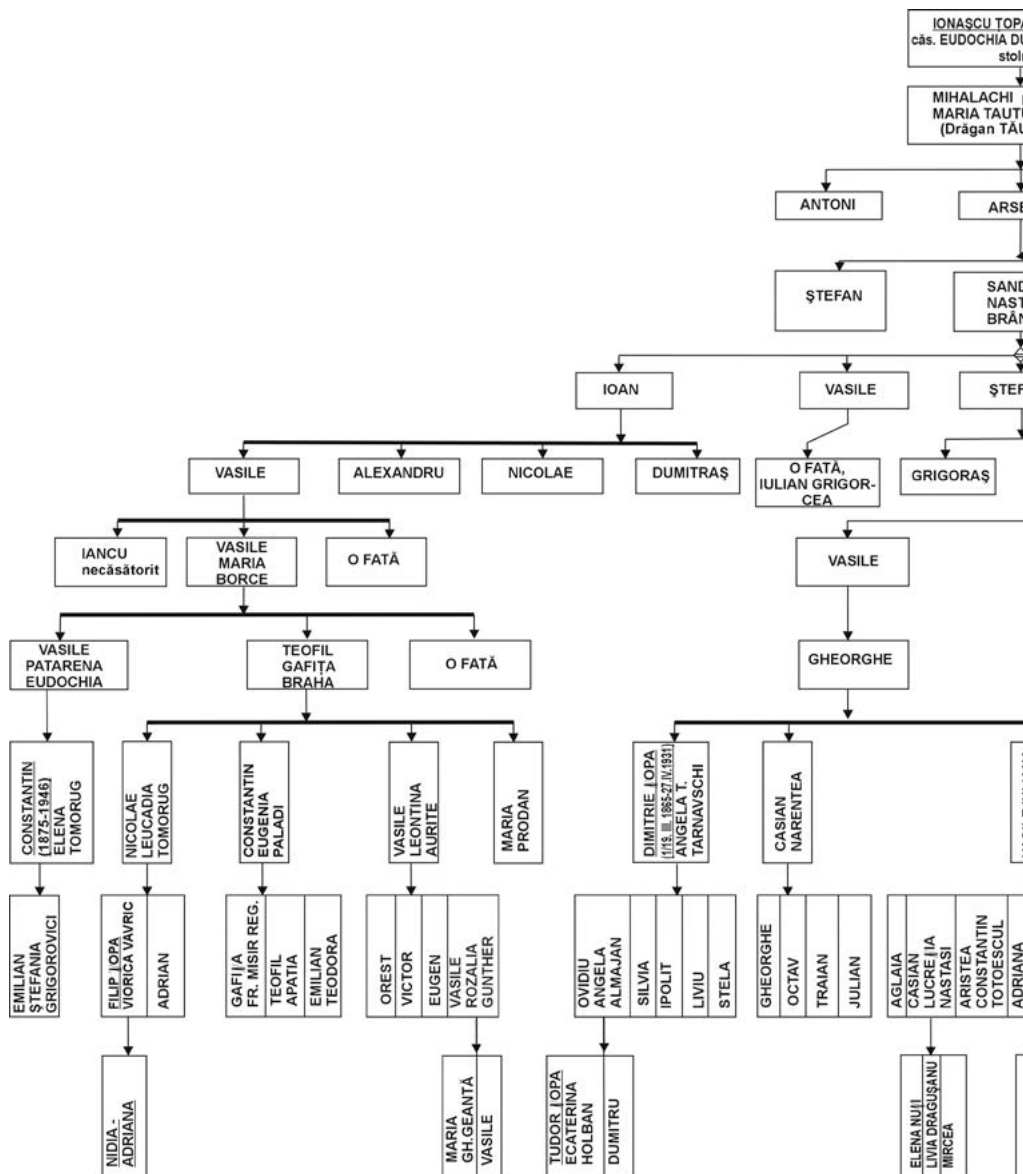
De la Ovidiu (1891–1974) au rămas mai multe caiete de amintiri istorice, începând cu anul 1900, inclusiv perioada 1916–1919.

În aceste caiete de memorii sunt înfățișate multe portrete ale unor intelectuali români bucovineni, transilvăneni etc. Din perioada 1916–1918. Memoriile se remarcă prin evocarea atmosferei politice și culturale în preajma Unirii din 1918.

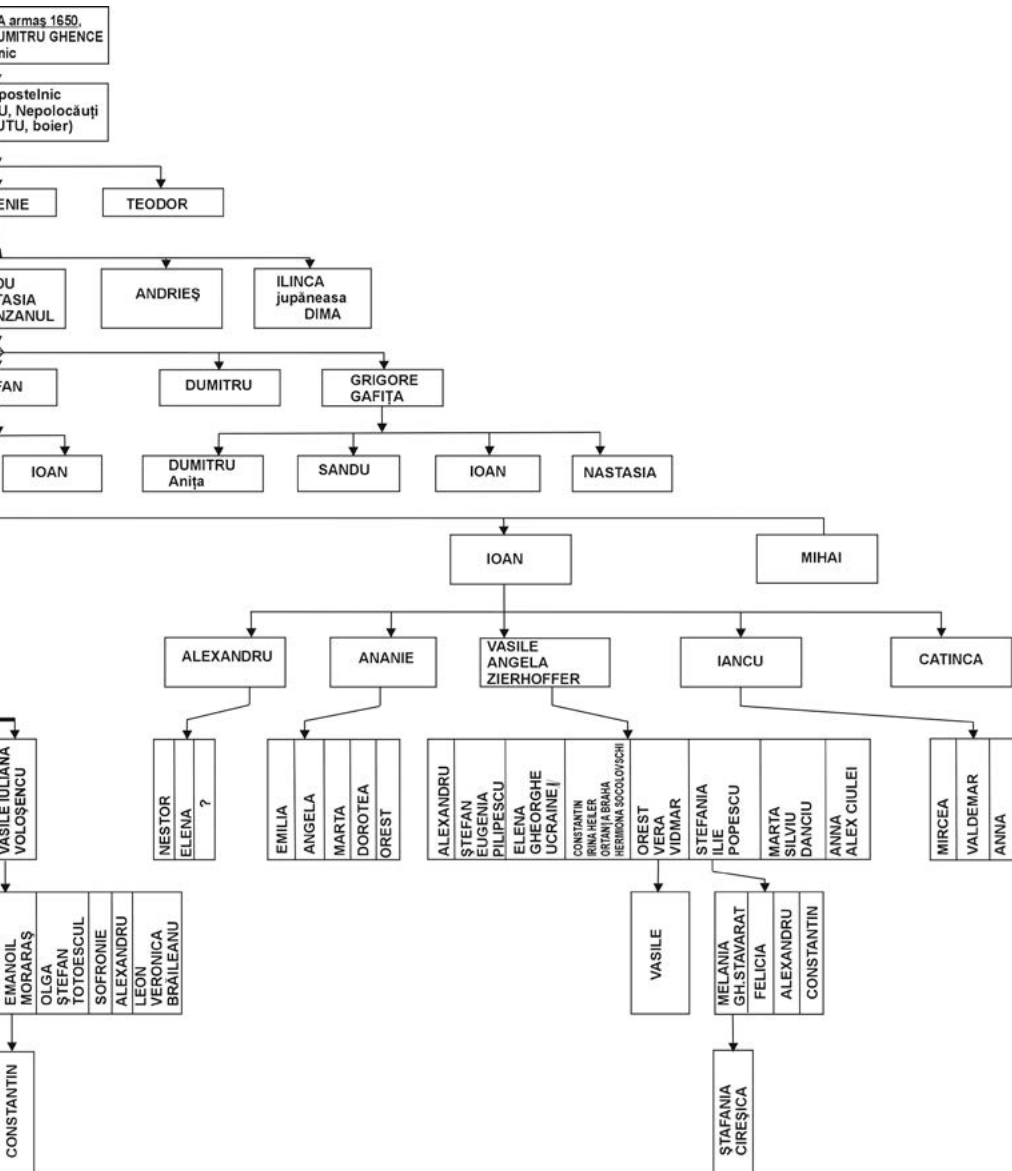
Unul dintre elevii lui Ovidiu de la Școala Normală, un polonez născut în Vășcăuți pe Ceremuș, cu numele Mieczyslaw laworowski, a publicat în 1979, la Varșovia, prețioasa lucrare *Historia norodu rumunskiego (Istoria poporului român)* în 510 pagini, lucrare despre care publicațiile de specialitate și presa noastră au scris elogios.

Prin întreaga sa viață, de profesor catehet la liceul real din Cernăuți, ca îndrumător al clerului bucovinean, ca ales al poporului în Parlamentul Unirii de la 1918, dar mai ales prin lucrarea mai sus amintită, unică și de valoare neprețuită, Dimitrie Țopa rămâne în istoria Bucovinei un reprezentant de frunte al românilor, o personalitate vrednică de recunoștința și aprecierea generațiilor care l-au urmat și-l vor urma.

Arborele genealogic

Logic al familiei Țopa

TABLOUL FAMILIILOR LEGITIMATE

Familiiile bucovinene de boieri și mazili, legitimate
conform patentei imperiale din 14 martie 1787

Nr. 1	Numele familiei 2	Data legitimării 3	Pag. 4
1	Arap	19.XI.1788	331
2	Arbore	7.IV.1796	167
3	Arhip	18. XI.1789	484
4	Baloșescul	19.VI.1800	340
5	Barbier	18.XI.1789	486
6	Barbul	1810	23
7	Bejan	9.X.1793	323
8	Bobele	4.VIII.1802	99
9	Boldescul	22.X.1788	282
10	Bonteș	1816	311
11	Borce	18.XI.1789	111, 48
12	Borcilă	18.XI.1789	487
13	Borșan	X.1793	339
14	Botezat-Ivanovici	1805	63, 328
15	Brăiescul	22.X.1788	290
16	Braha	22.VI.1796	224
17	Brânzan	22.X.1788	287
18	Buțura	19.XI.1788	351

19	Calmuțchi	17.IX.1788	228, 465, 478
20	Chirste	12.XII.1792	360
21	Cautiș	21.I.1789	461
22	Căzăcescul	23.V.1792	
23	Ciolpan	8.X.1788	246
24	Cocea	13.VIII.1788	186
25	Coceala	6.V.1789	174
26	Cocoran	21.I.1789	458
27	Cojan	18.VI.1788	138
28	Costin	9.X.1793	336
29	Costris	1.IV.1789	94
30	Cosma	6.XI.1800	154
31	Cosmiță	19.IX.1792	254
32	Cracalie	6.V.1789	171
33	Cuparencu	24.II.1793	77
34	Dașchievici-Dașcu	13.II.1792	.
35	Draghinda	19.XI.1788	325
36	Drăghinici	1.IV.1789	228
37	Dubău-Ieremievici	1.IV.1789	98
38	Flondor	19.XI.1789	470
39	Frunză	19.XI.1788	348
40	Gafencu	17.XI.1788	227
41	Galer	1.IV.1789	89
42	Galin alias Popaza	15.VII.1795	216

43	Ghenghe	1.IV.1789	88
44	Ghengoai	19.XI.1788	352
45	Gheorghean (armean)	12.X.1796	363
46	Ghițescu	8.X.1788	251
47	Giurgiuvan	21.I.1789	486
48	Goian	8.X.1788	250
49	Gore	24.II.1790	76
50	Grierosu	14.VIII.1799	251
51	Grigorcea	17.XII.1788	408
52	Herescul		
53	Holubei	18.XI.1789	467
54	Hurmuzachi		
55	Ianoș	I.IV.1789	93
56	Ilschi	19.XI.1788	333
57	Isăcescul		
58	Isar	12.II.1792	25
59	Jian	19.XI.1788	330
60	Laștiuca	1.IV.1789	109
61	Leņa	21.I.1789	13
62	Lepădat	1.IV.1789	95
63	Mălai	19.XI.1788	327
64	Malinescu	4.VIII.1802	98
65	Manescul	12.X.1788	288
66	Marcu	18.VI.1788	136

67	Matinescu	24.II.1790	75
68	Mintici	24.II.1790	81
69	Mitescu	9.X.1793	329
70	Morțun	17.XII.1788	415
71	Moțoc	1.IV.1789	86
72	Muntean	18.XI.1789	452
73	Mihailiuc (Mihăilă)	19.XI.1788	350
74	Onciul	19.XI.1788	325
75	Paladi	1811	141
76	Pîrvul	17.IX.1788	231
77	Păunel	18.VI.1788	137
78	Păuș		303
79	Perjul	21.I.1789	463
80	Petrașcu		
81	Peltiuc (Pelete)	19.XI.1788	332
82	Poclitar	11.X.1797	485
83	Popescul	19.VI.1800	339
84	Potlog	24.II.1790	95
85	Preda	9.X.1793	337
86	Prodan	30.III.1792	106
87	Pruncul	22.X.1790	345
88	Racoce	1816	301
89	Repta	21.I.1789	3
90	Reus alias Mârza	1.IV.1789	90

91	Roșca	1811	279
92	Roschip	1810	24
93	Rotopan	21.I.1789	14
94	Samson	21.I.1789	467
95	Sava	8.VIII.1794	278
96	Săvescul	19.XI.1788	339
97	Semaca	22.X.1797	297
98	Șcraba	30.III.1794	90
99	Sorocean	19.XI.1788	334
100	Stirbăț	18.XI.1789	479
101	Stârcea	18.XI.1789	474
102	Stratulat	1812	116
103	Strășcă	4.VIII.1802	163
104	Stroiescul	8.X.1788	259
105	Stroici	9.XI.1795	250
106	Tabără	22.X.1788	280
107	Tarangul	27.III.1909	
108	Tăutu	8.X.1788	245
109	Teliman	8.X.1788	242
110	Tiron	12.XII.1788	407
111	Toma-Tomjuc	9.X.1793	395
112	Tomuzei	21.I.1789	465
113	Țopa (Zopa)	18.XI.1789, 1792, 1803	476

114	Totoiescul	9.X.1793	335
115	Tumurug	17.XII.1788	411
116	Turcul	1782	
117	Ungurean	8.VIII.1794	303
118	Vasilco	17.IX.1788	209
119	Verdeș	1807	304
120	Verigă	3.VIII.1796	310
121	Vlad	8.X.1788	252
122	Vlaicu	22.X.1788	285
123	Volcinschi	1.IV.1789	92
124	Zgură	19.VI.1800	109
125	Zotta	22.X.1788	279
Familii stabilite în Bucovina după 1775			
1	Abgarowicz, armeni	1812	404
2	Abrahamowicz, armeni	1817	11
3	Agopsowicz, armeni	1814	87
4	Antonowicz, armeni	1816	312
5	Aritinowicz, armeni	1907	
6	Arszynovschi, poloni	22.III.1802	55
7	Aslan, români	1812	117
8	Aywas, germani	8.VII.1789	268
9	Botușan, români	17.IV.1789	84
10	Brajas,?	18.II.1789	477

11	Balasinovici, români	17.XII.1788	405
12	Cristofowicz, armeni	13.II.1792	58
13	Diaconiuc,?	1807	307
14	Grecul	4.VIII.1803	145
15	Holub-Holubaș	1816	17
16	Melewicz	1817	12
17	Manughewicz	1814	86
18	Mikuli	1811	227
19	Moszora	1816	382
20	Mustața	4.XI.1794	492
21	Ohanowicz	1817	132
22	Pahsakas	1808	94
23	Pantazi		
24	Petrowicz	1817	14
25	Popowicz	24.II.1796	84
26	Romașcan	8.VII.1789	267
27	Șahin	11.IV.1789	111
28	Teodorowicz	23.V.1792	167
29	Torosiewicz	1812	259
30	Tiganiuc	6.V.1789	168
31	Zadurowicz	1816	18
32	Zahariasewicz	1812	201
33	Zarikiewicz	1812	248

Famiiliile bucovinene de boieri și mazili au fost legitimate conform patentei imperiale din 14 martie 1787.

Totalul famiiliilor legitimate între anii 1788–1817 a fost conform registrului amintit de 158.

Famiiliile: Balș (Lupul, Manole, Teodor), Balotă, Beldiman, Cantacuzino, Cuza, Dari, Donici, Ghica, Luca, Lupul, Neculce, Rășcanu, Roset, Stratulat și Sturza, nu au cerut legitimarea.

Bibliografie

1. Asachi Gheorghe, Dragoș, Bibl. Căminul fasc. 115–116.
2. Asachi Gheorghe, Petru Rareș, Bibl. Căminul fasc. 133–134.
3. Balan Theodor, Documente Bucovinene. Vol. I–VI.
4. Balan Theodor, Noi documente privitor la fam. Hâșdeu.
5. Balan Theodor, Țara Sepenicului.
6. Balan Theodor, Cetatea Chmielov.
7. Balan Theodor, Forum Nobilum.
8. Balan Theodor, Berladnicii.
9. Balan Theodor, Vornicia în Moldova.
10. Balan Theodor, Satele dispărute din Bucovina.
11. Balan Theodor, Emigranți poloni în Bucovina și Moldova.
12. Balan Theodor, Suprimarea mișc. naț. din Bucovina 1914–18.
13. Bărbulescu Ilie, Felurile de scriere la Români.
14. Beza Marcu, Urme românești în răsăritul ortodox.
15. Cantemir Dimitrie, Descrierea Moldovei, trad. Gh. Pascu, P. Pandrea.
16. Capidan Theodor, Limba și cultura.
17. Cronicarul Cremene, Cum trăiau strămoșii noștri.
18. Dimitriev și Savetov, Moldova în epoca feudalismului, Chișinău, 1976.
19. Drăgan Mihai, Monografia B. P. Hașdeu
20. Duzinchievici Gh., Ștefan cel Mare și epoca sa (1973).
21. Eliade Mircea, De la Zamolxis la Genghis Han.
22. Filipașcu Alex, Istoria Maramureșului.
23. Giurescu I. C. și Dan, Istoria Românilor.

24. Grămadă Ioan, Din Bucovina de altă dată.
25. Ghibănescu Gh., Surete și isvoade.
26. Ghibănescu Gh., Episoade și zapise.
27. Handoca Mircea, G.T. Kirileanu, Corespondență.
28. Iorga Nicolae, Afirmarea vitalității românești.
29. Iorga Nicolae, Materiale pentru istoriologie umană.
30. Iorga Nicolae, Istoria lui Ștefan cel Mare.
31. Hașdeu B.P., Biblioteca critică, Ed. Eminescu, Buc., 1972.
32. Hașdeu B.P., Ioan Vodă cel Cumplit.
33. Hașdeu B.P., Răzan și Vidra.
34. Kozac C. și Ficher E., Heimatkunde der Bukowina, Czernowitz, 1900.
35. Keindl R.F., Geschichte der Bukowina, Cz., 1896.
36. Keindl R.F., Kurze Landeskunde der Bukowina, 1895.
37. Loghin Constantin, Soc. Pentru Cult. și Liter. Română din Bucovina, 1852–1918.
38. Loghin Constantin, Istoria literaturii rom. din Bucov., 1775–1918.
39. Larionescu Traian, Familii vechi Bucovinene.
40. Larionescu Traian, Besonderheiten und Quellen der Genialog, Forschung Liege, 1972.
41. Lupaș T., Lecturi din izvoarele istoriei române
42. Meteș, Ștefan, Istoria bisericii românești din Transilvania.
43. Meteș Ștefan, Emigrări românești din Transilvania, p. 13–20.
44. Morariu Constantin, Skizzen über die Rumänen der Bukowina.
45. Moraru Leca, Ce a fost odată din trecutul Bucovinei?
46. Nandriș Grigore, Din istoria Soc. Pentru Cultură. Centenar, 1952.
47. Neculce Ioan, O samă de cuvinte.
48. Popa Lisseanu G., Izvoarele Istoriei Românilor, vol. XIII și XIV.
49. Pârvan Vasile, Getica.
50. Philippide Alex., Originea Românilor.

51. Poghire Cicerone, B.P. Hașdeu.
52. Reli Simion, Din Bucovina vremurilor grele.
53. Russo Alexandru, Cântarea României.
54. Sacerdoțeanu Aurel, Dimitrie Onciul, Scrieri istorice, vol. I și II.
55. Sadoveanu Mihai, Nicoară Potcoavă.
56. Staeger Rene, Buletinul bibliotecii Române, 1969–1970.
57. Țopa Dimitrie, Românismul dintre Prut și Nistru din fosta Bucovină, 1926.
58. Țopa Emilian, Călăuza monumentelor naturii din Moldova.
59. Țopa Emilian, Natura ca factor constitutiv al unității neamului românesc.
60. Țopa Emilian, Ștefan cel Mare, promotor al ocrotirii naturii.
61. Țopa Emilian, Rolul făgetelor în existența poporului român, manuscris.
62. Wagner Rudolf, Bukowina und ihre Deutschen, Wien, 1979.
63. Wickenhauser F.A., Bochotin oder Geschichte der Stadt Czernowitz, Wien, 1874
64. Wickenhauser F.A., Geschichte und Urkunden des Klosters Solka, 1877
65. Wickenhauser F.A., Die Urkunden des Klosters Moldowitza.
66. Vorobchievici O., Bucovina.
67. Vorobchievici O., Răpirea Bucovinei după documente autentice.
68. Xenopol A. D., Istoria Românilor.
69. Ureche Grigore, Letopisețul Țării Moldovei.
70. K. K. Gendarmerie, *Die Bukowina*.
71. K. K. Gendarmerie, Herzogthum Bukowina, in „Wort und Bild”.
72. N. Iorga, *Studii și documente*.
73. N. Iorga, *Neamul românesc din Bucovina*.
74. I. Nistor, *Românii și rutenii din Bucovina*.
75. I. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*.
76. Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița*.

77. Dimitrie Dan, *Rutenii din Bucovina*.
78. I. Simionescu, *Bucovina*.
79. N. Coman, *Martiriul Bucovinei*.
80. S. Reli, *Reședința Mitropolitană*.
81. P. Aurelian, *Bucovina*.
82. Dr. Casian Țopa, *Monografia sanit. a circ. Vășcăuți / Ceremuș*.
83. Dr. Casian Țopa, *Revista mazililor și răzeșilor*, 1/1944.
84. Ion Negură, *Manuscris. Necrolog Dragoș Vitencu*.

Povestea Bucovinei

Vol. III

București, 1984

Aprecieri asupra volumelor I și II din *Povestea Bucovinei*

GÂNDURI...

Volumul I și II din *Povestea Bucovinei* de ing. Țopa Filip este o documentație de mare valoare geografică, istorică și politică despre Bucovina și locuitorii ei, din timpuri foarte îndepărtate până în zilele noastre.

Am citit cu mult drag, rând cu rând, pagină după pagină, amintindu-mi de copilăria, adolescența, tinerețea mea, cât și de locurile călcate piatră cu piatră și de fiecare bucățică de pământ.

Povestea Bucovinei va ține trează conștiința noastră și nu vom uita că „Nordul Bucovinei” a fost dintotdeauna al nostru. Noi, care suntem încă în viață, precum și urmașii noștri, trebuie să luptăm pentru reîntregirea scumpei noastre Bucovine. Pe acest pământ, răpit din trupul Bucovinei, odihnesc osemintele părinților și rudelor noastre.

Această carte ar trebui să vadă lumina tiparului spre a fi citită de toți românii, ca să nu uite că acest pământ este al nostru de la începutul începuturilor.

Numele marilor patrioți din această carte îmi sunt cunoscute. Citind, am uitat, pentru un moment, de trecerea timpului și m-am simțit din nou tânăr în mijlocul colegilor și al prietenilor mei, la balurile „Armoniei” și ale „Junimii”.

București, 22 iulie 1983

Prof. Tray Berculeanu

*

Roman, 26 aprilie 1983

Mai întâi sunt dator cu un răspuns despre carte. Am citit-o și am recitit-o; întâi cu afecțiunea ce v-o port, apoi cu ochi critic. Remarcile am să le fac însă critic și deci cu încercarea de a fi obiectiv, având în același timp convingerea că nu voi afecta cu nimic amorul propriu ce însoțește inerent orice lucrare la care s-a muncit mult și cu suflet.

Lucrarea mi se pare foarte bună, scrisă cu nemărginită dragoste pentru acele locuri, pentru oamenii de acolo și cu revoltă justificată de adevăruri istorice. Motto-ul îl găsesc impresionant. Mi se pare cel mai frumos motto pe care l-am citit vreodată.

Titlul frumos, însă este insuficient adaptat conținutului cărții. Cartea este, în fond, o monografie discret romanțată; o asemăn, doar cu *Descriptio Moldaviae* a lui Dimitrie Cantemir. Limba, foarte frumoasă și foarte cursivă, pe alocuri cu parfum arhaic, are unele fraze insuficient finisate ca și când condeiful nu a putut face față abundenței de date, gânduri și sentimente. În unele pasagii, mai ales la început, se fac referiri etimologice și toponimice, insuficient de clare. Unele pasagii abundă de citate în dauna interpretării care este mai (prea) rezumativă.

Fapte demne de relevat:

- aduce documente și date obiective de arhivă, necunoscute sau ținute sub tăcere, încât poate satisface și pe un om în materie;
- se parcurge mult mai ușor decât alte cărți similare, scrise de profesioniști cum ar fi aceea pe care v-am trimis-o;

Poate ar fi fost bine să însemn cu exactitate paragrafele și paginile cu exemplificări exacte. Dar eu nu sunt un critic autorizat, ci doar un cititor oarecare, dornic să afle lucruri noi și frumoase – dorință pe deplin satisfăcută de lectura cărții dumneavoastră.

Cu deosebită afecțiune,
dr. Tudorel și dr. Mona Ghivirigă

Domnule Țopa,

Povestea Bucovinei, departe de a fi o carte cu povești, este un document istoric, scris în stil narativ pentru a fi la îndemâna oricui. Este istoria Bucovinei, cuprinsă în istoria Moldovei, așa cum se cuvine. Cuprinde hărți și documente de valoare care scot la lumină zbuțumata istorie a ținutului pentru care și-au vărsat sângele înaintașii noștri; ținutul la care au râvnit, în decursul secolelor, neamurile hrăpărețe. Aceste documente, adunate cu grijă, dacă acum nu pot vedea lumina tiparului, vor constitui arme de valoare cu care ne vom redobândi ținutul răpit în turnirul pe care sperăm că istoria îl va oferi urmașilor noștri.

Povestea Bucovinei este cu măiestrie întocmită, încât se citește cu multă plăcere și pasiune. Pentru noi, bucovinenii dezrădăcinați, are o valoare deosebită, răscolind o dureroasă nostalgie după ținutul patriarhal descris atât de poetic în unele capitole.

Totodată ne întărește sentimentul patriotic de a lupta prin toate mijloacele ca urmașii noștri să nu uite că sunt datori să redobândească ținutul pentru care s-au jertfit străbunii, în care am lăsat o parte din sufletul nostru care nu-și va găsi liniștea decât după întregirea Patriei.

Toată cinstea se cuvine autorului pentru evocarea unor personalități și familii bucovinene și sunt recunoscătoare că i-a cuprins în capitol pe Alexandru Vitencu și Dragoș Vitencu. Primul mi-a fost un adevărat tată, iar al doilea a luat cu el, în drumul fără întoarcere, puținele clipe senine din casa noastră. Pe ambii i-a distrus pierderea ținutului natal.

Am admirat minunatul arbore genealogic al familiei Țopa cu izvoare din 1650. Cele mai calde mulțumiri pentru ocazia oferită cu aceasta lectură atât de plăcută și răscolitoare. Deosebitele aprecieri pentru valoroasa lucrare care a necesitat muncă intensă pentru sistematizare.

Cu felicitări și alese sentimente,
Oltea Vitencu

Prefață la volumul al III-lea

La început nu credeam că va fi necesar să mai întocmesc acest volum din *Povestea Bucovinei*, sperând că cele două volume care l-au precedat să cuprindă suficient material documentar pentru a ilustra trecutul Bucovinei.

Socotelile, precum se pot vedea, au fost greșite, căci cititorii primelor două volume, și mă refer îndeosebi la erudiții bucovineni, semănați de vitregia timpurilor prin toată țara, precum: dl. Profesor universitar dr. Ion Negură, dl. Doctor în medicină Octavian Lupu, dl. Profesor universitar dr. Dragoș Rusu, dl. Inginer Gheorghe Doina și mulți alți români cu trup și suflet, pătrunși de sentimente nealterate pentru locurile lor de baștină, m-au îndemnat să continui munca începută și să nu o abandonez la mijlocul ei.

Adesea mă întreb unde ar putea fi acest capăt, căci mereu mai descopăr amănunte care ar trebui să fie cunoscute de urmașii noștri și pentru care am elaborat, de fapt, această lucrare!

Menționez că secvențele care continuă în volumul al III-lea, cuprinzând un grup de oameni valoroși ai plaiurilor bucovinene, nu sunt inserate după o regulă anume, astfel nici indexul alfabetic, nici vârsta sau perioada de timp nu au fost hotărâtoare, ci posibilitățile culegerii datelor.

În partea a doua a acestui volum voi aminti și despre o serie de societăți culturale, muzicale, studentești etc., inserate la fel, fără vreo preferință anume, căci toate au contribuit, într-o măsură sau alta, cu puterea lor, la menținerea flăcării românești în timpuri

când vânturile potrivnice băteau din toate colțurile lumii.

Nădăjduiesc că acest volum va permite urmașilor noștri să tragă învățăminte din luptele îndârjite ale celor ce nu mai sunt și ale celor care sunt încă în viață.

Și când totul va fi dat uitării, urmașii își vor aduce aminte cu mândrie atât de vitejia, cât și de contribuția cărturarilor bucovineni, care au căutat să arate contemporanilor lor, atât din țară cât și din străinătate, măreția trecutului istoric al poporului român din Bucovina și sensul luptei acestuia pentru afirmarea ființei naționale și pentru libertate.

Autorul

Continuarea părții a opta

Evocări ale unor personalități și familii bucovinene

PĂRINTELE DIMITRIE ȚOPA
(19 MARTIE 1865 – 27 APRILIE 1931)

Moldovenii din Nordul Bucovinei, atâta cât va mai fi rămas din ea din grația politicianismului român și din grația faimosului Starciuc, călău al românismului din „Ucraina Bucovineană” și saltimbanc politic, căruia nici guvernul Iorga nu-i poate veni de hac, sunt chemați să-și cernească sufletul și să-și aprindă conștiința!

Părintele Țopa, răzeș din ceata acelor mari samariteni care știau să-și caute frații răniți de moarte (Dionisie Bejan, Iancu Cuparencu, frații Alexandru și Vasile Vitencu), a încetat să-și apere răzeșia!

Ziua de 27 aprilie 1931 aduce o nouă știrbire în frontul nostru de miazănoapte.

Cobora din vechea familie a Țopenilor, care-și avea baștina în județul Tutova și care a dat Moldovei un întreg șir de oameni de valoare. Unul dintre ei, pârcălab de Roman, îl urma pe Vornicul Țării de Jos (1572–1574) pe vremea lui Ion Vodă cel Viteaz. Pe la 1650, un Țopa se așează la Nepolocăuți, căsătorindu-se acolo cu

fata boierului Drăgan Tăutu. Țopenii descind astfel din Bucovina.

Dimitrie al nostru se naște la 7/19 martie 1865 din părinți mazzili români moldoveni care își uitaseră graiul părintesc! Când la 1872 micul Dimitrie își face primul an în școala primară în satul Rarancea la unchiul său, preotul Petrașcu, atunci ce chin și ce rușine pe capul lui că nu înțelegea boabă din limba moldovenească a copiilor rărânceni! (Astăzi, în anul de directorat școlar al unui Starciuc, un Dimitrie Țopa, venit din Nepolocăuți la Rarancea, n-ar mai fi fost strâmtorat, fiindcă în Rarancea „României Mari” toată lumea cuvântează limba lui Ivan Mazeppa). După această etapă de românizare la Rarancea, copilul Dimitrie are norocul să stea pe lângă un alt unchi al său, Ilie Țopa, slujbaş la judecătoria Sucevei și cumnat cu marele proprietar Iancu Volcinski, președintele Partidului Național Românesc. Școlile Sucevei îl salvează, așadar, definitiv pe nepolocăitul pui de răzeș înstrăinat.

Când soarta îl aduce preot în Rarancea primei sale treziri românești, în jurul anului 1898, ce luptă dârză răscolește părintele Dimitrie Țopa împotriva propagandei „Uniate”, hrănite pe furii de perfidul guvern austriac! Măreața biserică ortodoxă din Rarancea zilelor noastre este în bună parte rodul luptei și al muncii preotului Dimitrie Țopa. Și poate că, pentru a i se reduce „orizontul de activitate”, preotul rărâncean e momit la Cernăuți, unde timp de 25 de ani rămâne profesor de religie la Școala Reală. Numai în anii din urmă, ajunge inspector misionar al Diecezei bucovinene.

Dar profesorul de religie nu uită să profeseze și cealaltă „religie” a vieții sale. La 1900 devine membru în „Societatea mazzililor și răzeșilor” a lui Dionisie Bejan, societate care a făcut mai multă treabă românească dincolo de Prut decât tot tărăboiul României slobode, prea slobode, de după război. Printre cei dintâi luptători, cu graiul și cu scrisul se afla părintele Dimitrie Țopa.

Vremurile noi i-au impus îndeletniciri noi. S-a pomenit chiar în primul Parlament al României Mari. Dar cât de scârbit s-a lepădat de „politică” de îndată ce și-a dat seama că politica „românească” dărâmă toată opera „Societății mazzililor și răzeșilor”.

Desigur, majoritatea ucraineană de peste Prut dădea mai multe voturi electorale decât cei din urmă mazili și răzeși ai lui Ștefan cel Mare! Partidele politice „românești”, toate, și pe întrecute, își precupețeau izbânzile electorale. Zadarnică fu deci și truda unui Dimitrie Țopa! Doi ani de zile se zbuțumase întru readucerea rătăciților rutenizați la matca românească, redactând unul din cele mai românești ziare bucovinene: *Holos Bukovyny*.

Lehămețit de „politica” noastră, mazilul Țopa își închide bătrânețile în munca celor mai pline de jertfă cercetări, iar rodul acestei strădanii fu cartea „Românismul în regiunea dintre Prut și Nistru” (București, 1928), una dintre cele mai temeinic documentate lucrări despre starea etnică a Bucovinei de Nord. Părintele Dimitrie Țopa dăduse material documentar și pentru Congresul Păcii. Iar când la 1919, o parte din Bucovina era să fie cedată Poloniei, atunci tot el a condus energica reacțiune românească din aceea regiune.

Când, deci, străjeri ca Dimitrie Țopa se rup pentru totdeauna din rândurile noastre, atunci voi, mazilii și răzeșii, aprindeți-vă conștiința și vâlvația inimii pentru a vedea cine sunteți sau pentru a vă prefăce conștiința în cenușă și a o spulbera în toate vânturile politicii românești!¹

Al. Zimbru

¹ Articol apărut în revista „Făt-Frumos”, nr. 5, iulie 1931. Pseudonimul „Al. Zimbru”, se pare, este al directorului Liceului Real-Ortodox din Cernăuți, Alexandru Vitencu.

PROFESORUL DR. DOCENT EMILIAN ȚOPA

În ziua de 9 februarie a anului 1900, când satul Cuciurul Mic era învelit într-un strat gros de nea și pe geamurile căsuțelor gerul și-a țesut stele și flori de gheață, s-a născut viitorul botanist Emilian, unicul copil al familiei de valahi, Constantin și Elena Țopa.

Tatăl, Constantin Țopa, s-a născut în 1875 în același sat răzeșesc, Cuciurul Mic, și el unicul urmaș al mazilului Vasile Țopa și al Eudochiei, născută Pațarena.

Constantin sau Costachi, precum era numit în familie, după ce absolvi școala primară în satul natal, rămâne la gospodăria părintească. Fiind o fire veselă și dispus tot timpul la glume, este îndrăgit nu numai de rude, dar și de tot satul. Căsătorindu-se, devine un gospodar respectat, calități care îl aduc la conducerea localității, care din anul 1910 devine comună.

Constantin Țopa a fost membru al „Societății Mazililor și Răzeșilor din Bucovina”, în casa lui având loc ședințele cu delegații acestei societăți ce veneau din Cernăuți.

Pe toată durata Primului Război Mondial, Constantin e mobilizat pe diverse fronturi. Cel De-al Doilea Război Mondial, respectiv anul 1940 și cedarea nordului Bucovinei, îl surprind în sat, fără a mai avea posibilități de a se refugia în zona necedată, scăpând de deportare grație reocupării ținutului de trupele române.

Anul 1944 îl duce tocmai la Turnu-Severin unde boala, ce își arătase ghearele, îl răpune după doi ani.

Mama Elena sau coana Ilinca s-a născut în 1880 în comuna Vasilău, o așezare răzeșească pe malul drept al Nistrului, din părinții Dimitrie Tumurug, mazil din Vasilău, și Elisabeta, născută Onciul, familie de mazili din Cuciurul Mic.

Dimitrie Tumurug, după ce-și pierde toată averea la Vasilău (nerespectând o clauză testamentară), s-a mutat cu toată familia la Cuciurul Mic, stabilindu-se pe proprietatea, încă neînstrăinată, a soției sale Elisabeta (Onciul) a cărei mamă, născută Mănescu, o

înzestreață pe nepoata sa Ilinca, cu ocazia măritișului, cu câmp, livadă și loc de casă, cu o frumoasă grădină, în hotar cu livada mamei Elisabeta.

Mama Ilinca, înzestrată cu un gust deosebit pentru frumos, cu o nemărginită dragoste maternă, era și o mare iubitoare de flori. Cum posedea multe cunoștințe din domeniul botanicii, cultiva în grădina sa tot felul de flori ornamentale, cât și tot felul de plante de leac și colorante pentru toate trebuințele.

Emilian, o umbră nedespărțită a mamei sale, își petrece anii copilăriei în preajma ei, scăldându-și sufletul în policromia și parfumul florilor care l-au vrăjit și capturat pentru toată viața.

Când pe răbojul vârstei sale s-a încrustat cel de-al șaptelea semn, e dus la școala din comună pe care o frecventează cu mândrie, plăcere și sârg, dar acești ani au trecut în graba umbrelor de nori mânate de vânt. Părinții, intuind înclinația sa spre carte, se hotărăsc a-l trimite la școli mai înalte din Cernăuți, și-l înscriu la Școala Reală.

Astfel, în toamna anului 1911, Emilian, părăsește cuibul cald părintesc și casa primitoare a bunicilor din partea mamei, în care și-a petrecut multe clipe fericite și, așternându-și uitarea peste jocurile cu copiii, se îndreaptă spre alte locuri noi unde viața îi va schimba calea gândurilor și-i va îndrepta pașii către alte țeluri și năzuințe.

Animat de dorința de a cunoaște, sârguinciosul elev al Liceului Real din Cernăuți, numit pe atunci „Oberrealschule”, absolvă la sfârșitul lunii iunie din anul 1914, clasa a treia.

Cu testimoniul în buzunar și mândru de notele obținute, încă în aceeași zi pleacă în grabă acasă, la Cuciur, spre a le arăta părinților rezultatele dobândite și spre a-și potoli dorul de casă și de cei dragi.

Dar iată, că numai după o zi de la sosirea sa în casa părintească, în dangătul rar și grav al clopotelor și în bubuitul tobei, se anunță mobilizarea generală, iar în dimineața zilei de 7 august, încă înainte de răsăritul soarelui, fulgerele și trăsnetele proiectilelor de

tun dinspre hotarul Rusiei țariste deschid hora morții.

Satele Boian, Rarancea, Toporăuți sunt în flăcări. Primul Război Mondial a început.

Peste localitățile bucovinene se așterne o tăcere sumbră, ca de înmormântare. Femeile, lipsite de sprijinul soților lor trimiși pe câmpurile de luptă, sunt îngrozite de baionetele lungi ale cătanelor imperiului pravoslavnic.

Pe parcursul a patru ani lungi ca patru secole, populația civilă bucovineană a fost hăituită de oștile ce s-au înfruntat în trei rânduri; Bucovina de nord e cotropită de trupele țariste.

De abia în anul 1918, s-a înstăpânit aici pacea, o pace relativă, căci începea samavolnicia trupelor lui Petliura și Skoropadski, care dispar imediat după intrarea trupelor românești. Din cauza războiului, Emilian absolvă liceul abia în vara anului 1921.

După încheierea serviciului militar, se înscrie la Facultatea de Științe a Universității din Cernăuți, secția de Științe Naturale, primind licența în anul 1925.

Apreciat de dascălul său, renumitul profesor Mihai Gușuleac, după doi ani de funcționare ca profesor secundar, este chemat în învățământul superior, ca asistent la Institutul Botanic al Universității din Cernăuți, unde a servit 17 ani, predând în același timp cursuri și la Seminarul Pedagogic Universitar. Pe lângă activitatea didactică, profesorul Emilian Țopa a avut sarcina și responsabilitatea conducerii Grădinii Botanice din Cernăuți. Aici pătrunde în cele mai ascunse taine păstrate de lumea vegetală, atât cea indigenă cât și cea exotică, cultivate în serele instituției.

Publicând o serie de lucrări științifice privind flora și vegetația Bucovinei, studiază mai mulți ani vegetația halofitelor din nordul Moldovei în legătură cu cea din restul țării, studiu care va deveni și tema sa de doctorat.

În anul 1938, profesorul Emilian Țopa este trimis în Franța la Stațiunea Internațională Geobotanică Mediteraneană și Alpină (S.I.S.M.R.) din Montpellier unde, sub conducerea renumitului fitocenolog I. Braun-Blanquet, are ocazia să-și însușească un lung

evantai de cunoștințe valoroase, un important și temeinic suport pentru activitatea sa de mai târziu.

Teza sa de doctorat, cu titlul menționat mai sus, este deosebit de apreciată în țară și în străinătate, cu un mare ecou în domeniul fitocenologiei (1939). Lucrarea își păstrează actualitatea neștirbită și a rămas neîntrecută în domeniul vegetației sărăturilor din țara noastră.

Multe asociații și alte unități cenotaxonomice de rang superior s-au încetățenit în lucrările despre vegetație, legate de numele lui Țopa, nu numai la noi, ci și peste hotare.

Dar începând cu vara anului 1940, valurile vieții, cu fluxul și refluxul lor, l-au purtat și azvârlit, l-au chemat sau l-au împins, l-au atras ori l-au respins dintr-o parte în alta, ca de altfel pe marea majoritate a bucovinenilor.

Plecat din Cernăuți în vara anului 1940, apare ca asistent la Catedra de Botanică a Universității din București, apoi, în vara anului 1941, revine la Cernăuți ca șef de lucrări la Politehnica Gh. Asachi din Cernăuți (în locul universității de altădată) și preia conducerea Grădinii Botanice.

Luna martie a anului 1944 îl aduce tocmai pe malul Dunării, la Turnu Severin, iar în toamna aceluiași an, la Iași unde ocupă postul de șef de lucrări, apoi pe cel de conferențiar la Facultatea de Chimie de lângă Politehnica „Gh. Asachi”, mutată și ea tot aici.

În anul 1946 e chemat la Cluj unde e numit conservator la Muzeul Botanic, avându-l ca director pe renumitul botanist, profesorul Al. Borza, până în anul 1947.

Aici Emilian Țopa desfășoară o bogată activitate didactico-științifică și de popularizare a științei.

În 1947 este numit director al Grădinii Botanice a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, ca vrednic urmaș al profesorului Al. Babeș. În anul 1963, fiind pensionar al Universității din Cluj, este numit director al actualei Grădini Botanice din Iași.

În concordanță deplină cu mediul social, cu aspirațiile și nevoile maselor populare, cu zestrea intelectuală și științifică mereu

sporită în locurile de popas, el continuă munca de luminare didactică, educativă, științifică și culturală, socială și națională, desfășurând o prodigioasă activitate timp de 46 de ani. În unele direcții își continuă activitatea și în prezent, ca pensionar consultant, cu o rară vioiciune intelectuală, comportându-se după principiul lui F. Bacon: „Trebuie să trăim ca și cum am muri mâine și să lucrăm ca și cum n-am muri niciodată”.

Trăsăturile sale de caracter îl arată ca un om hotărât în ducerea unei acțiuni până la bun sfârșit. Înzestrat cu un spirit de observație pronunțat, este însetat de noutăți și amănunte, cât și de descoperirea contradicțiilor și a deficiențelor sau a inadvertențelor. Este animat de un spirit critic de factură științifică, obiectivă, dublat de dorința înaintării spre perfecționare.

Sesizările lui făcute unei lucrări, prind cu o fină acuitate, consecințele grabei, superficialității, lipsei de coeziune, lacunele sau fisurile.

Observațiile pe care le face păstrează întotdeauna un ton de condescendență prevenitoare, spre a nu leza susceptibilitățile, ci ca să servească de îndreptar.

Dar orice generozitate, amabilitate, altruism sau delicatețe am pune într-o critică, defecțiunea trebuie scoasă la iveală și supără îndeosebi pe cei mari; majoritatea celor vizați s-au bucurat de observațiile și recomandările făcute și le-au acceptat, căci Țopa n-a făcut critică trufașă, nici distantă sau cu aere de doctă superioritate. Neavând convingerea imperioasă a omniprezenței sale, nu este înfigăreț, oriunde ar putea spune un cuvânt. Când este dorit sau solicitat consiliază cu bunăvoință, lansează o aluzie sau o vorbă de spirit, dar fără emfază și aroganță, ci modest și discret.

Activitatea etnobotanică și aplicativă. În afară de Al. Borza, puțini sunt cei care să fi abordat domeniul etnobotanic cu atâta stăruință ca Emilian Țopa – precum afirmă profesorul universitar Iuliu Morariu (vezi *Studii și comunicări 1979–1980 ale Muzeului de Științe Naturale din Bacău*). „În cursul cercetărilor de teren

el a călcat țara de-a lungul și de-a latul ei, notând consecvent și fidel, din graiul localnic, numiri populare de plante și întrebuințările lor!”

Din etnobotanica populară s-a născut botanica aplicativă cu toate ramurile ei. Botanica aplicativă pleacă de la prioritatea primordială față de oricare altă știință botanică.

Așa este întipărită în conștiința lucrătorului de pământ din neolitic, de când a început să cultive plantele. Bunul simț al țaranului român l-a învățat că roadele plantelor îi asigură liniștea, stabilitatea și siguranța zilei de mâine, deși aceasta i-a atras costea unor indivizi dornici de situații nemeritate.

Emilian Țopa, după cum am amintit la început, a avut în fire și educația de mic copil, spiritul practic și, ca atare, l-a cultivat și l-a propagat prin lecții și conferințe. Îndemnul pentru cunoașterea și iubirea naturii le datorează mai întâi mamei sale, precum o recunoaște el însuși: „Ea cultiva unele plante ornamentale, ierburi de leac și colorante, pentru a le avea la îndemână spre uzul casnic; ea distinge ciupercile comestibile de cele otrăvitoare spre a le culege, găti sau conserva peste iarnă”.

Datorită activității etnobotanice desfășurate cu ardoare, Emilian Țopa a fost cooptat colaborator la opera *Dicționar etnobotanic*, redactat de Al. Borza care a apărut la Edit. Acad. R.S.R. în 1968.

Activitatea didactică și educativă a lui Emilian Țopa se desfășoară pe două căi: una didactică instructivă și educativă și alta – de cercetare științifică multilaterală, pe care le parcurge îmbinat sau juxtapus.

Pentru cea didactică și educativă, își formulează ideile într-o amplă conferință cu titlul sugestiv *Natura ca factor constitutiv al unității neamului românesc* (Cernăuți, 1934), ținută în mai multe localități.

În sprijinul învățământului științelor naturale, Emilian Țopa intervine și prin critica făcută în *Bibliografia manualelor românești*

de botanică (1935–1936). Aici face observații critice nivelului, conținutului și erorilor acestora. Un director general din Ministerul Învățământului, naturalist, cu un doctorat luat la Iași, autor de manuale școlare, l-a ținut minte decenii de-a rândul. În schimb, a primit felicitări călduroase din partea geologului I. Simionescu și a botanistului Al. Borza.

Acesta din urmă îi scria: „Lucrarea aceasta va fi foarte utilă pentru profesorii și mai ales pentru autorii de broșuri de popularizare, care scriu adesea atâtea bazaconii, și pentru autorii de manuale, pline de aberații științifice”.

Nu putem ignora nici activitatea bogată depusă în calitate de conferențiar pentru masele de auditori benevoli. Cele peste o sută de conferințe prezentate în numeroase orașe din țară s-au bucurat de mulți auditori și cu bune aprecieri.

Activitatea științifică a lui Emilian Țopa începe în primul deceniu după Unirea cea Mare, curând după intrarea sa ca asistent în învățământul superior. Primele comunicări cuprind contribuții la flora Bucovinei, „acvatică și palustră” (1926), plante rare din Bucovina de nord (1936), iar periodicele „Buletinul Grădinii Botanice” din Cluj (1930–1948) și „Flora Romaniae exiccata” (1923), i-au asigurat un renume binemeritat și îndelungat.

Colaborarea la „Flora României”, după al Doilea Război Mondial, la propunerea marelui botanist Traian Săvulescu în calitate de președinte al Academiei Române, ia ființă colectivul pentru cercetarea și elaborarea „Florei României”, ca operă unitară și de mare anvergură. Printre cei 19 membrii ai colectivului de lucru, face parte și Emilian Țopa, căruia i se repartizează plantele acvatice și palustre. Prin eforturile și competența lui Emilian Țopa au fost prelucrate în „Flora României” 36 de familii și 9 genuri de leguminoase. În unele lucrări a îmbogățit flora patriei noastre prin descoperirea unor taxoni noi, care se ridică la un total de șaptezeci.

Profesorul Iuliu Prodan i-a dedicat o centauree „*Centaurea emillii-țopae*”.

Activitatea științifică a lui Emilian Țopa este bogată și variată. Pe lângă cele aproape 200 de titluri de studii, comunicări și articole, a mai scris articole cu ocazia unor comemorări a unor botaniști ca J. Gottlob-Baumgarten, Iuliu Prodan, Mihai Gușuleac, Artur Coman, Alexandru Buia și alți.

Totodată îl găsim pe Emilian Țopa ca voluntar în mișcarea de protecție a naturii, unde activează cu abnegație și altruism până în prezent.

Cei care cunosc meritele științifice și personalitatea umană a lui Emilian Țopa îl prețuiesc ca pe un neobosit cercetător al florei române și al celei din frumoasa grădină a Bucovinei.

El ocupă un loc de frunte între oamenii de știință din țara noastră și se distinge prin lucrări bazate pe observația științifică, prin promovarea etnobotanicii în România și, totodată, printr-o activitate deosebit de rodnică în organizarea și înzestrarea a trei grădini botanice, la a căror faimă a contribuit cu stăruința și competența sa. Este vorba de Grădina Botanică din Cernăuți (1926–1940 și 1941–1944), cea de la Cluj (1946–1963) și cea de la Iași (1963–1979), unde își mai continuă activitatea ca pensionar, inclusiv în 1984.

Emilian Țopa a fructificat știința românească și a făcut ca numele Bucovinei să strălucească prin meritele sale de profesor, cercetător și adevărat descoperitor al plantelor specifice solului României și, în special, al celor cunoscute de populația românească.

Prin lucrările sale de specialitate, cunoscute și apreciate de oamenii de știință români și străini, el a contribuit la dezvoltarea școlii românești de botanică datorită activității îndelungate și originale.

Astăzi, și la 84 de ani, Emilian Țopa este în fruntea celor ce fac ca știința botanicii să păsească înainte, iar numele său să rămână în amintirea tineretului bucovinean, păstrător al bunelor tradiții științifice în patria noastră.

FAMILIA MORARIU

Anul 1772 aduce în Moldova mai mulți transfugi din Polonia, care își caută o altă patrie după dezmembrarea țării lor de către cele trei puteri hrăpărețe: Austria, Germania și Rusia.

Acești refugiați se stabilesc de preferință în localitățile din nord-vestul Moldovei sau Țara de Sus al cărei teritoriu, o bună parte, va fi ciuntit și ocupat în 1774 de Imperiul Habsburgic, care îl va boteza Bucovina.

Printre pribegii sosiți în acel an se afla un tânăr de neam nobil care s-a așezat în satul Dragomirna, unde și-a înjghebat o gospodărie, iar pentru a-și agonisi cele necesare traiului, construiește o moară cu șase pietre, precum nu se văzuse alta asemănătoare până atunci pe acele locuri; el uită de originea sa nobilă și devine morar.

Numele său, Andrei Kwiatkowski („Kwiat”-floare și sufixul „kowski”-identificat cu „escul”) ar fi „Florescul” în limba românească. Dar cum sătenii îl numeau „morar”, după ocupația cu care se îndeletnicea, Morariu i s-a întipărit numele și așa a rămas.

Andrei Kwiatkowski, pe care îl vom numi și noi de acum Andrei Morariu, pe lângă gospodărie și moară și-a întemeiat și o familie, căsătorindu-se cu o frumoasă țărancă moldoveancă, cu care a avut doi băieți, din care unul a fost botezat cu prenumele de Gherasim, iar cel de al doilea nu ne este cunoscut.

La fel nu cunoaștem dacă tânărul Andrei a fost de religie catolică, la care a renunțat odată cu stabilirea sa în Moldova, însușindu-și pe lângă obiceiuri și credința ortodoxă a acestei noi patrii, sau dacă la origine era de credință ortodoxă. Este de presupus că a fost ortodox de la bun început, căci în Moldova nimeni nu l-a îndemnat să-și schimbe religia. Se mai poate presupune că din cauza credinței sale ortodoxe a părăsit locurile de baștină, unde pe atunci și mai târziu, se făceau mari presiuni pentru catolicizarea populației, îndeosebi în rândurile nobilimii.

Gherasim Morariu

Este fiul cel mai vârstnic al lui Andrei care, după ce împlinește vârsta de șapte ani, se înscrie la școală după ocuparea Bucovinei de către Imperiul Habsburgic. Noua administrație îi impune un adaos la numele Morariu, pe cel de Andrievici, după tatăl său – Andrei.

Adaosul de Andrievici s-a păstrat în familia Morărenilor numai la Silvestru-Samuil, fiul lui Gherasim, și urmașii săi, care se sting la a doua generație, fiind numai fete.

Gherasim Morariu Andrievici se căsătorește cu fiica preotului Grigorovici din Mitocul-Dragomirnei, cu care are patru copii: Silvestru-Samuil, Domnica, Ecaterina și Constantin.

Curând după nașterea mezinului Constantin, mama acestor copii moare. Iar tata Gherasim, îndurerat, se retrage la mănăstire, călugărindu-se sub numele de Ghedeon. După câțiva ani el ajunge egumenul mănăstirii Dragomirna.

Silvestru-Samuil Morariu-Andrievici

Primul copil al lui Gherasim-Ghedeon a văzut lumina zilei la Mitocul Dragomirnei la 14 noiembrie 1818. El ajunge preot la Ceahor, sat în apropierea orașului Cernăuți, unde se căsătorește cu fiica preotului Cehovschi cu care are doi copii: o fată Iuliana, care s-a măritat cu preotul Artemie Berariu din Ceahor și un fiu – Vasile, magistrat, căsătorit cu Eugenia Stamate, fiica unui moșier din Basarabia. În timpul studiilor liceale, Vasile Morariu-Andrievici se împrietenește cu Mihai Eminescu la Cernăuți, pe care îl reîntâlnește mai târziu la Viena.

Vasile Morariu și Eugenia au, la rândul lor, două fete: Elena, măritată Gane la București și Aneta, măritată Florescu, ofițer superior la Cernăuți. Neavând urmași pe linie bărbătească, această ramură a Morărenilor se stinge.

Având în vedere importanța în literatura bucovineană a figurii lui Samuil-Silvestru Morariu-Andrievici, vom reveni asupra personalității lui, după ce vom afla și de soarta celorlalți copii ai

lui Gherasim-Ghedeon.

Astfel, Domnica, sora lui Silvestru-Samuil, s-a măritat cu preotul Dan din Suceveni (Storojineț).

Ecaterina, cea de a doua fiică, numită și Catinca, s-a măritat cu preotul Vasilovici din Buniți. Această familie e cunoscută prin donația a 40 de fâlcii (cca 50 ha) de câmp Școlii Române din Suceava.

Ultimul copil al lui Gherasim-Ghedeon, mezinul Constantin, îmbrățișează și el preoția și devine profesor de Morală la Institutul de Teologie din Cernăuți. Constantin nu are urmași.

Revenim la Samuil-Silvestru Morariu-Andrievici pe care îl găsim preot la Ceahor, unde a preoțit timp de 20 ani. În anul 1880, după moartea arhiepiscopului și mitropolitului Bucovinei, Blajevici, preotul Samuil-Silvestru este numit urmaș în scaunul Arhiepiscopiei și Mitropoliei Bucovinene.

Acest erudit slujitor bisericesc și-a închinat viața de tânăr și până la moarte cărții și neamului românesc. A scris cărți cu teme religioase în limba română și germană, apoi manuale didactice la toate nivelurile.

În anul 1883, Samuil-Silvestru Morariu întemeiază revista cultural preoțească „Candela” și tot în același an întemeiază prin subscripție publică prima tipografie românească în Cernăuți, care i-a purtat numele până la cea de a doua detrunchiere a Bucovinei de nord din anul 1940.

Samuil-Silvestru Morariu, făcând parte de drept atât din Dieta Țării cât și din Parlamentul din Viena ca deputat, în care calitate intervine în sprijinul țărănimii bucovinene și în același timp continuă să mențină flacăra conștiinței de neam și țară la valahii din Bucovina, prin grai și scris.

Începutul activității sale literare începe încă în 1843, prin calendarul redactat de Porfiriu Dimitrovici, cu poezii și fabule.

Partea cea mai reușită a activității sale poetice se concentrează în fabule ca: *Albina și furnica*, *Luna și stelele* etc. O fabulă devenită istorică este *Cocoșul curcănit*, scrisă în 1846, în care poetul descrie

pe prințul „păsărilor”, un cocoș „mândru și frumos”, cu „coada încordată în șapte vopsele ca un curcubeu” și cu glasul său puternic care noaptea este un „ornic bun”. Dar acest cocoș ambițios, văzând pe curcani, „rotindu-se și urducând” s-a însoțit cu ei. Și atunci curcanii au început a-l preface pe noul tovarăș după chipul și asemănarea lor.

„Curcanii îndată creasta i-au ciupit, penele i-au smuls și... l-au păclășit, de au făcut dintr-însul o simplă caricatură”, iar naivul cocoș se bucura că s-a ușurat „de straiul cel vechi”. Și ca să placă și mai mult curcilor, strângea penele ce cădeau de pe curci și curcani și le înfigea pe trupul său. Dar ce folos?

„...când se răschira

El în pene ca curcanii, penele pica!”

Ba chiar și-a pierdut și glasul. Și poetul continuă:

„În acest chip cocoșul cel mărit,

Vrând a fi curcan, s-au păclășit.

Smuls, ciupit și amorțit între curcani umbla

Și cine îl vedea, râdea și se mira.”

Iar morala acestei fabule?

„Soiul tău păzește, nu te fă curcan,

Limba ta cinstește, de ești moldovan!

Nu te urî însuși, nu te depărta

De obiceiuul tău și de limba ta:

Că nici german, nici francez vei fi

Alt național nu vei dobândi

Și de lași aici pre ai tăi strămoși,

Te prefaci în altul ca și cel cocoș”.

Această dojană este caracteristică, fiind aruncată de un preot colegilor săi români cărora le plăcea să se umfle în penele împrumutate ale culturii străine, un tip creat de episcopul de tristă memorie Eugenie Hacman.

Din ramura celui de-al doilea fiu al lui Andrei, al cărui nume de botez nu-l cunoaștem, vom prezenta în rândurile ce urmează pe un nepot al său.

Constantin Morariu

Constantin Morariu (1854–1927) s-a născut la 5 mai 1854, în satul Mitocul Dragomirnei, din părinți plugari. Constantin frecventează școala primară în satul natal, iar liceul la Suceava.

Studiile superioare îl aduc la Cernăuți, unde urmează Facultatea de Teologie între anii 1874–1878, timp în care îl cunoaște pe Ciprian Porumbescu, Z. Voronca, O. Popescu, E. Sireteanu (și pe alții) care, începând cu anul 1875, făceau parte din societatea academică „Arboroasa”.

La data de 15 noiembrie 1877, este arestat pentru trimiterea unei telegrame Primăriei din Iași, cu ocazia comemorării a 100 de ani de la uciderea mișească a voievodului Grigorie Alexandru Ghica la conacul beilor.

Telegrama cuprindea următorul text: „*Arboroasa*, societatea junimii române din partea detrunchiată a vechii Moldove, aduce condoleanțe membrilor săi pentru ctitorul decapitat. Comitetul”.

Constantin, care este secretarul comitetului, este arestat și întemnițat împreună cu întregul comitet format din: Ciprian Porumbescu (președinte), Zaharia Voronca, Leon Cerniavschi, Oreste (Ortizie) Popescu, Gherasim Buliga și Eugen Sireteanu.

Constantin Morariu a păstorit în comuna Toporăuți (1878–1886), unde s-a străduit să readucă pe românii deznaționalizați la matca lor, apoi slujește la biserica sf. Paraschiva din Cernăuți (1886–1896), de unde a fost îndepărtat de uneltirile stăpânirii austriece și trimis la Pătrăuți, la biserica ctitorită de Ștefan cel Mare (1896–1917).

Peste tot unde a călcat piciorul părintelui Constantin Morariu a rămas o lărgă dără de lumină. Pe lângă cuvântul viu pe care l-a propovăduit credincioșilor săi de la amvon, preotul C. Morariu a fost un zelos mânăitor al condeului. Încă de pe vremea studenției, teologul Morariu a început să scrie poezii, printre care și multe poezii traduse din operele lui Schiller și Goethe, dar dorința lui de a fi un preot național îl rupe de la visările poetice și-l îndreaptă spre lupta pentru cauza românească.

Acesta a fost scopul suprem al vieții sale. El își cheltuiește rostul vieții pentru luminarea poporului român, pregătindu-l astfel pentru marea luptă, ce se angaja tot mai înverșunat între neamul românesc și cel străin din Bucovina.

Lucrările sale nu sunt scrise de dragul științei, pe care o respecta, ci de dragul poporului pe care îl iubea.

Din lucrările sale o mențiune deosebită merită cartea *Părți din istoria românilor bucovineni*, lucrare întocmită pe baza numeroaselor documente adunate din arhiva mitropoliei și a scrisorilor particulare. Partea a doua a acestei cărți cuprinde istoria literaturii române din Bucovina și e considerată singura lucrare în această materie din aceste timpuri. Ea a servit drept bază literaților noștri pentru alcătuirea istoriei literare de mai târziu.

Pe lângă miile de broșuri de popularizare, pe care le distribuie în mod gratuit în popor, Constantin Morariu a scris și gazete pentru țărani într-un grai neaoș țărănesc. Vrednică de amintit este gazeta pentru popor „Deșteptarea”. În aceasta gazetă, I. Grămadă, care a luat locul lui C. Morariu, îndeamnă țăranii să-și păzească limba, „căci limba română, zicea el, este un drept dumnezeiesc și împărătesc, de aceea păziți-o, apărați-o și cinstiți-o, căci numai așa voi veți fi păziți, păstrați și apărați de Dumnezeu și de oameni”.

Pentru această limbă românească a luptat cu toate mijloacele poetul C. Morariu, încă de când era preot la Toporăuți și a văzut cu durere cum își pierde limba o parte din populația română.

Cu o admirabilă vehemență s-a ridicat împotriva dușmanilor graiului românesc, apărându-l prin „Revista politică” și „Gazeta Bucovinei”, „Viața românească” de la Iași și prin alte publicații din acele timpuri.

Pentru ridicarea școlii românești el cheltuiește aproape toate veniturile de pe urma scrierilor sale.

Caldul său naționalism i-a pus la începutul Primului Război Mondial toiagul pribegiei în mână. Când România a intrat în vârtejul războiului (1916), preotul sexagenar C. Morariu a luptat alături de frații din regat pentru dobândirea întregirii neamului.

Iar când Bucovina revine la România, cu cel dintâi tren de pribegi, sosește în sala de ședințe a Mitropoliei din Cernăuți, unde asistă la mărețul act al Unirii, pentru care-și pusese în joc rostul tihnit al unei vieți de om în vârsta a treia.

După Unire, petrece viața retras, scriindu-și în continuare cu seninătate de apostol broșurile de propagandă creștină.

Preotul Constantin Morariu a fost căsătorit cu Elena Popescu, fiică de preot. Din această căsnicie au lăstărit șase copii:

- Victoria, măritată cu profesorul universitar Vasile Grecu (1885–1972) de la Universitatea din Cernăuți și decan al Facultății de Litere și Filosofie de acolo, apoi profesor de bizantologie la Universitatea din București (1938), membru corespondent al Academiei Române (1936). Din 1963 el este președinte al Asociației de Studii Bizantine și vicepreședinte de onoare al Asociației Internaționale de Studii Bizantine (1971). Are numeroase studii asupra istoriei și literaturii bizantine și a influențelor acestora asupra istoriei și culturii române.

- Constantin, decedat în 1923.

- Victor, profesor de liceu și un bun violonist.

- Aurel, avocat și flautist.

- Leca (Alexandru), profesor universitar și foarte bun muzician – cântă la violoncel.

- Elena, măritată cu Ilie E. Torouțiu din Solca, profesor, editor și autor de studii literare și nuvele.

Ilie E. Torouțiu s-a născut la 17 iunie 1888 în comuna Solca din părinți țărani săraci. Studiile liceale le-a făcut la Suceava, cele universitare la Cernăuți și în Germania.

Între anii 1911–1913 a fost asistent pentru limba română la Universitatea din Frankfurt pe Main, apoi profesor la Liceul „Cantemir Vodă” din București. Din pricina unui lanț întreg de nenorociri în timpul războiului a trăit la București ca proprietar de tipografie. A tradus foarte mult proză din limba germană și elină, s-a ocupat de problema economică a poporului român din Bucovina. Ca fiu de țărani, a stat în contact cu poporul de la

sate, de la care a adunat cântece și povești. Tot pentru trebuințele poporului și ale tineretului a editat biblioteca de popularizare „Bucovina”. A scris și un volum de nuvele și schițe. În anii 1909–1910 colaborează la pagina literară a ziarului „Patria” a Partidului Creștin-Social Român, sub conducerea încercatului om politic Iancu Flondor. Folcloristul și scriitorul Ilie E. Torouțiu, membru al Academiei Române, se face cunoscut și prin cele 13 volume (București, 1931–1946) ale sale, intitulate: „Studii și documente literare”.

Iată și o rugă: „O râule, râule, până când vei tot curge prin matca ta? De ce nu-ți schimbi odată drumul? De ce nu izvorăști odată departe, departe, acolo unde n-ar trebui să te prefaci în lacrimi de sânge? Până când ne vei tăia în două?”²

Leca Morariu

Leca-Alexandru Morariu s-a născut la 25 iulie 1888 în Cernăuți, pe timpul când tatăl său, Constantin Morariu, slujea la biserica Sf. Parascheva din Cernăuți.

Studiile liceale le absolvă la Liceul de Băieți din Suceava în anul 1908, după care urmează cursurile universitare la Facultatea de Litere și Filosofie din Cernăuți (1908–1912).

În 1913 este numit profesor la Liceul din Gura-Humorului, unde funcționează până în vara anului 1914, când începe războiul mondial. Fiind mobilizat ca ofițer și trimis pe front, e rănit în trei rânduri și luat prizonier de sârbi. În ziua de Vinerea Mare (1919) apare în pragul casei părintești din Pătrăuți.

În 1919 a fost numit profesor de Limba Română la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți, iar în anul 1921, 25 iulie, ziua sa de naștere, își ia doctoratul cu „Summa cum laude”, avându-l referent pe Sextil Pușcariu, susținându-și teza *Morfologia verbului predicativ român*. La această oră, Leca (Alexandru) Morariu era de acum cunoscut între literații români prin basmele populare publicate

² E vorba de un râu bucovinean.

în anul 1915, ce apar ca o ironie crudă în timpul celui mai grozav măcel. Volumul apare sub titlul *De la noi. Povești bucovinene*.

Lucrarea este scrisă într-un stil armonios și neîntrecut de viori. Se caracterizează printr-o limbă pitorească și capricioasă, care nu se sfiște când o cere subiectul, să devină familiară. Are o bogăție uimitoare de vocabular popular, o imaginație vie, pe alocuri plină de invenții naive, un dialog întrerupt de replici autentice, o abundență caracteristică în întrebuițarea diminutivelor, o reproducere fidelă a felului de a gândi al țăranului cu predispoziția lui firească de a versifica, tot atâtea calități, care fac din autor mai mult decât un folclorist – precum constata profesorul Loghin Constantin (*Istoria Literaturii române din Bucovina*, Cernăuți, 1926, p. 269). Acest volum a fost premiat de Academia Română.

Este numit profesor universitar suplinitor la Catedra de Literatură Modernă și Folclor la 1 noiembrie 1922. La 1 octombrie 1924, devine profesor agregat și apoi, la 1 decembrie 1924, profesor titular, funcție ce o îndeplinește până la 1 octombrie 1944.

În această perioadă, profesorul Leca Morariu se ocupă cu cercetări lingvistice și dialectologice, de istorie și critică literară, precum și cu studii cu privire la dialectul istro-român.

În afara acestor preocupări, Leca Morariu se dovedește a fi un muzician de excepție, cântând la violoncel, pe care îl stăpânește cu măiestrie. De altfel, toți membrii familiei Morariu sunt muzicieni dotați, fratele Victor cânta la vioară, Aurel, la flaut și soția lui Leca, la pian.

Cvartetele muzicale morărene erau de neuitat. Soția lui Leca, Octavia-Țachi, fiica medicului chirurg Teofil Lupu din Suceava, pe lângă excepționalul ei talent de pianistă avea și o voce de mezosoprană de o rară frumusețe. Cei care au auzit-o odată cântând nu-i vor uita vocea niciodată; ea nu poate fi uitată!

Între anii 1933–1935, Leca Morariu a fost director al Teatrului Național din Cernăuți și președinte al Societății Muzicale „Armonia” (1930–1935), secretar literar al revistei „Junimea literară” (1920–1927), redactor al revistei „Făt Frumos” (1926–1944)

și al Buletinului „Mihai Eminescu”.

Împreună cu istoricul literar Gh. Bogdan-Duică conducea revista „Fond și Formă”. Leca Morariu este întemeietorul și directorul Institutului de Literatură, Filologie, Istorie și Etnografie-Folclor, care a funcționat între anii 1940–1943.

În luna martie 1944, familia Leca Morariu se refugiază la Râmnicu Vâlcea. În toamna aceluiași an Leca Morariu s-a pensionat.

Opera lui Leca Morariu însumează sute de articole și studii și peste 70 de volume și broșuri, dintre care cinci au fost premiate de Academia Română: 1. *De la noi. Povești bucovinene* (1920); 2. *Războiul Troadei*; 3. *Institutorul I. Creangă* (1925); 4. *Drumuri moldovene (Pe urmele lui Creangă, 1925)*; 5. *Frații noștri* (1928), în dialect istro-român.

Între principalele sale studii cităm cele despre Eminescu și Creangă: *Frății Eminescu* (1923); *Eminescu, Note pentru o monografie*, 1932; *Eminesciense*, 1937; *Cărturăria lui Ilie Eminovici*, 1938; *Eminescu și Veronica Micle*, 1939; *Eminescu*, 1940; *Veronica Micle*, 1942; *Despre Creangă*; *Institutorul Creangă*, 1925; *De-ale lui Creangă*, 1926; *Pe marginea cărților*, IV. 1932; *Creangă*, 1940.

Cercetările de critică și istorie literară: *Un nou manuscris vechi*; *Isopia Voronețeană*, 1922; *Ce-a fost odată*, 1922; *Codicele pătrăuțean și asasinarea lui Grigore Ghica*, 1923; *T. Robeanu*, 1925; *Decameroanele strămoșilor noștri*, 1927; *Pe marginea cărților*, vol. I-IV, 1928–1934; *La semicentenarul C. Porumbescu*, 1933; *Pentru cântecul poporului, precizări*, 1935; *Nicu Gane*, 1938; *Irachie Porumbescu*, 1938; *Țara scaunelor de domnie*, 1942 etc.

Activitatea profesorului Leca Morariu cuprinde atât folclorul din Bucovina cât și istoria literară și filologică în cercetarea cărora și-a dovedit competența și a fost recunoscut ca singurul specialist, timp de două decenii în această parte a Moldovei de Sus.

În calitate de profesor universitar, Leca Morariu a pregătit și îndrumat multe generații de tineri atât în timpul studiilor la Facultatea de Litere din Cernăuți, cât și după ce au devenit

profesori și specialiști în domeniul limbii și literaturii române. Dintre cei mai cunoscuți studenți ai săi sunt de menționat Traian Cantemir, Petre Iroaie, Dimitrie Onciulescu, Ion Obadă, Ilie Grămadă, Leon Țopa și alții.

Cursurile de istorie literară, de limba română, de dialectologie (istro-română), de folclor și stilistică au fost urmate cu entuziasm și cu aviditate de tineretul bucovinean și de alți tineri din toată țara.

Acest tineret studios era animat de predarea măiastră și atractivă a cursurilor, de spontaneitatea seminarelor libere, pentru că Leca Morariu insufla dragostea de adevăr științific, obiectivitatea în munca metodică și știa să cultive iubirea de tot ce era românesc și etern bucovinean.

La fiecare curs și seminar reușea să trezească curiozitatea studenților săi, le stimula spiritul critic și îi îndemna să colaboreze la publicațiile pe care le edita la Cernăuți, unele în colaborare cu personalități cunoscute în istoria literaturii române ca Bogdan-Duică, Garabet Ibrăileanu, Ilie Torouțiu și alții.

Prin talentul său literar și prin deosebita aplicație pentru muzică, știa să se apropie de oameni și să-i atragă spre o viață culturală bogată, activă, deschizând larg participarea celor talentați la creația științifică, la cultivarea studiului folclorului local bucovinean și la tot ce ilustra istoria culturii românești în acea parte a țării noastre, atât de zbuciumată în istoria ei.

A fost un om curat ca roua dimineții, deschis inimilor care palpatau spre mai bine, dovedindu-se un ctitor de viață științifică și artistică în Bucovina, pe care a iubit-o din toată inima. Bucovina nu-l va uita niciodată!

Leca Morariu și-a continuat prodigioasa activitate literară și cultural-muzicală și după pensionare (toamna anului 1944). Cu toate că în această perioadă postbelică a fost supus unor încercări morale și materiale grele, forța sa creativă n-a slăbit.

Între anii 1944 și 1963, el adaugă la opera sa încă două lucrări de prestigiu: 1. *Viața și opera lui Ciprian Porumbescu*, o vastă sinteză

pe care o definitivează cu date biografice inedite culese de scriitorul Iraclie Porumbescu, tatăl virtuosului muzician. 2. *Stilistica românească* în care se concentrează roadele întregii sale formații filologice și lingvistice.

Ambele lucrări au rămas în manuscris, urmând a fi editate și sunt așteptate de publicul însetat de hrană sufletească.

Șubrezit și sleit de o boală lungă (diabet), Leca Morariu moare la vârsta de 75 de ani.

Cu ochii închiși de oboseală, e chemat de gândurile ce-i readuc în minte imagini din viață, apoi aceste imagini încep să se scufunde în ceața, care se contopește, la un moment dat, cu ultima-i suflare, destrămându-se în eternitate.

Era la Râmnicu Vâlcea, în ziua de 15 decembrie a anului 1963, când eruditul profesor dr. Leca Morariu a trecut la cele veșnice, lăsând soția, familia și mulți, foarte mulți bucovineni, cu sufletul îndurerat și inimile cernite.

Acum rămășițele pământești ale celui care a fost Leca Morariu au fost reînhumate în frumosul și liniștitul cimitir al Sucevei, din apropierea cetății voievodale.

Mormântul lui e străjuit în cele patru colțuri de molizi ornamentali prin a căror cetină, veșnic verde, străbat câteva raze de soare, iluminând slovele unui vers, dăltuite adânc în epitaful de marmură albă: „Stejarul doborât și frânt/ Căzu cu fața la pământ”.

Odată cu moartea lui Leca Morariu și a fraților săi se stinge și această familie de cărturari bucovineni. Nici un lăstar pe linie bărbătească nu-i mai urmează. Rămâne numai opera lor care îi eternizează.

FAMILIA BERARIU

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, după ce partea din Moldova, denumită Bucovina, a fost ocupată de Imperiul Habsburgic, un

bărar-oier din Maramureș pe numele de Nicolae – fiul lui Ieremia și el bărar – coboară de pe crestele maramureșene, trece peste obcinele împădurite din Bucovina și se așează la Șcheia Sucevei.

Grijulia administrație austriacă îi găsește și un nume de familie, căci majoritatea românilor din Maramureș nu aveau decât nume de botez, la care uneori se adăuga și un nume de părinți, ocupația sau porecla (vezi Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, p. 81). Și cum Nicolae era fiul lui Ieremia, austriei îl botează Nicolai Ieremievici. Bineînțeles cu sufixul sârb „vici”, pentru că biserica valahă din Bucovina a încăput și ea sub tutela mitropoliei sârbe din Karlovaț, iar pe scaunul episcopal s-a instalat Daniel Vlahovici, de origine sârb, un moșneag cu barbă albă, care pe lângă alte rele a deschis larg porțile slavizării prin politica confesională dusă în Bucovina.

Tot acest venerabil popă sârb introduce limba ruteană în serviciul religios și pornește hotărât la slavizarea numelor de familie românești.

Aduce o mulțime de călugări, diaconi și preoți sârbi și galițieni pentru preoție. Astfel, nu trebuie să fim surprinși că și familia valahă a bărarilor primește un nume cu rezonanță slavă.

Din fericire acest nume de Ieremievici ajunge numai la a doua generație, căci nepotul lui Nicolae, Artemie, ajungând la majorat, cere insistent redobândirea numelui patronimic de „Berariu”, astfel că începând cu deceniul al șaselea din secolul trecut, toți descendenții lui Nicolae, Alexandru și Gavril (?) au purtat acest nume românesc, care indica și ocupația strămoșească.

Oierul Nicolae Ieremievici, căsătorindu-se, a avut doi fii: Alexandru și Gavril. Numele celui al doilea fiu, Gavril, nu e sigur.

Alexandru, primul fiu al lui Nicolae, având ocazia să învețe, renunță la ocupația părintelui său și devine cantor bisericesc, învățător și notar în Satu-Mare, un sat în apropierea Rădăuților, județul Suceava.

Prima sa soție este fiica preotului Popescu din Satul-Mare,

Elena, cu care a avut 5 copii, dintre care doi băieți și trei fete: Artemie și Constantin, apoi Raveca, Maria și Zahara.

Rămânând văduv, se recăsătorește cu Ecaterina Lific din Rădăuți cu care mai are 4 copii: Anica, Ecaterina, Dumitru și Olimpiada. Alexandru are deci în total 9 copii. Să-i urmărim:

Artemie Berariu (1834–1922) a fost paroh în satul Ceahor, apoi protopresviter. Figura acestui distins preot este adesea amintită în istoria Literaturii Române din Bucovina, ca un vestit predicator și ca unul din conducătorii revistei bisericești „Candela”.

Acest mare român a coborât adesea de pe amvon pentru a duce cuvântul de bine în popor și pentru a răspândi în masele țărănești broșurile tipărite de dânsul, cum au fost: *Terminul Sf. Nicolae* (1886); *Norocul unui Satulmărean* (1888) și *Din cătănia mea* (1892).

În aceste broșuri de popularizare, preotul Artemie Berariu duce o crâncenă cruciadă împotriva beției, care dă pe țaran pe mâna cârciumarului și a cămătarului, care îl duc la sapă de lemn. Învățăturile și le ilustrează prin pilde vii, pe care le-a cules în timpul serviciului militar făcut în Boemia.

În broșura *Recugetările politice ale unui muntean* (1870), Artemie Berariu ne apare ca un luptător însuflețit pentru cauza românească. Ceea ce trebuie remarcat în această broșură este curatul grai țărănesc de pe meleagurile bucovinene.

Artemie Berariu s-a căsătorit cu Iuliana – fiica mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici. Din această căsnicie se nasc 13 copii, dar supraviețuiesc numai 5 și anume: Alexandru, Constantin, Viorica, Aurel și Cornelia, din care numai Alexandru are urmași pe linia bărbătească a Berarilor.

Alexandru Berariu, fiul lui Artemie (1867–1934) este și el preot în satul Ceahor. A fost căsătorit cu verișoara sa, Veronica Abageriu, cu care a avut patru băieți: Vasile, Mircea, Adrian și Traian.

- **Vasile** (1904–1959) a fost inspector la cooperatie.
- **Mircea** (1906–1949) – inginer agronom, asasinat în noaptea 10–11 noiembrie la Feldioara-Brașov, apărând avutul statului. Soția sa, Silvia Bărduş, a murit înecat în râul Prut la Revna (Cernăuți) în vara anului 1943.
- **Adrian** (1910–1984) – economist, căsătorit cu profesoara Silvia Tudan din Cernăuți. După absolvirea Liceului Real Ortodox din Cernăuți, Adrian devine membru al Societății academice „Junimea”, fiind un muzician talentat, conduce corul acestei societăți în perioada studiilor universitare (Facultatea de Drept). Cel de al doilea refugiu din Cernăuți îl duce, după mai multe peripeții, la Sighișoara, unde funcționează ca economist la fabrica de ceramică până la pensionare. Stimat și apreciat de toți cei care l-au cunoscut, îndeosebi în rândul bucovinenilor, el și-a încetat viața pe acest pământ la data de 6 martie 1984. Nu are urmași.
- **Traian**, născut în 1913, medic la Spitalul Clinic din Cluj, căsătorit cu profesoara Oltea Vicol, cu care a avut un fiu.

Constantin Berariu, cel de al doilea fiu al lui Artemie, a fost profesor universitar și, un timp, director al Teatrului Național din Cernăuți.

Pe vremea studenției s-a angajat în lupta împotriva guvernatorului de tristă amintire, Bourguignon, și a apărut cu tot focul juvenil tricolorul românesc. Mai târziu colaborează la editarea ziarului „Gazeta Bucovinei”, „Patria” și „Deșteptarea”, reprezentând în politică punctul intransigent românesc. Ca student scrie câteva poezii publicate în revista „Încercări literare”, mai târziu – în revista „Junimea literară”. Opera sa literară cea mai reușită este *Făt-Frumos în grădina Sf. Vineri*, apărută în revista „Semănătorul”, iar după războiul din 1914–1918, ne dă *Cheleş împăratul*, poem dramatic în trei acte și împreună cu Temistocle Bocancea, scrie libretul pentru minunata operă – *Moș Ciocârlan* pe muzica lui Tudor Flondor. Tot lui Constantin Berariu trebuie să-i mulțumim pentru traducerea versurilor lui Francisc Grillparzer (Hero

și Leandru) – *Ale mării și iubirii valuri* (1904). Constantin Berariu a trăit între anii 1870–1929, n-a fost căsătorit și, deci, fără urmași.

Viorica, cel de al treilea copil al lui Artemie, născută în 1877 și decedată în 1937, era măritată cu Vasile Găină, profesor universitar de teologie, primul rector român al Universității din Cernăuți și ultimul sub ocupație austriacă.

Aurel (1879–1913), moare de tânăr, necăsătorit. A fost un tenor cunoscut și actor amator.

Cornelia (1880–1966) este al cincilea și ultimul copil al lui Artemie, măritată cu avocatul Slușanschi din Storojineț.

Constantin Berariu este cel de al doilea fiu al lui Alexandru, frate cu Artemie. Constantin a fost preot în satul Liteni (Suceava), căsătorit cu Teofila Zeleschi cu care a avut 5 copii: Dumitru, Pulheria, Maria, Victor și Teofila, care s-a stins din viață la vârsta pubertății.

Dumitru a fost învățător în Bilca și a avut doi copii: Constantin, medic cu doi copii și Dimitrie, medic fără copii.

Pulheria, fiica lui Constantin, a fost măritată cu Vasile Tarnavski, profesor universitar.

Maria, a doua fiica a lui Constantin, măritată cu Ștefan Saghin – profesor universitar.

Victor Berariu a fost preot și catehet la Cernăuți, căsătorit cu Victoria Bărgăuanu cu care a avut o singură fată, Veturia (Țacu), măritată cu dr. Condrea Scalat. Țacu a fost profesoară de chimie, acum pensionară și suferindă, fiind îngrijită cu multă dragoste de soțul ei.

Ceilalți copii ai lui Alexandru: Raveca, măritată cu Bodnărescu și rămasă văduvă, se recăsătorește cu Abageriu N., Maria (Marghilita), măritată cu Halip, Zahara, măritată cu Lupășteanu. Anica, Ecaterina și Dumitru – nu știm de soarta lor. Olimpiada, s-a măritat cu Epaminonda Berlinski, cantor bisericesc.

Trecem la ramura cealaltă, a lui Nicolae, respectiv la fratele lui Alexandru, asupra căreia nu aveam date certe; totuși e de presupus că această ramură ar fi a lui Gavril Berariu-Ieremievici, paroh din satul Berchișești, care a viețuit între anii 1819–1864.

Gavril Berariu-Ieremievici este cunoscut în istoria literaturii române din Bucovina ca poet. În preajma Revoluției din 1848 a scos o broșură cu titlul *Poezii române*, cuprinzând trei ode cu tendință politică. Mai târziu, pe la 1860, avea să poetizeze evenimentele politice în *Autonomia țării*. Tot așa, evenimentul acordării de drepturi egale la popoarele Austriei. Inspiratul preot ni-l prezintă pe împărat ca pe un luceafăr luminător. La 1862, în poezia *Suceava*, „tămâiază” din nou pe împăratul de la Viena, fapt care a nemulțumit o seamă de români bucovineni, care considerau astfel de înjosiri inadmisibile pentru un român ce participase la frământările anului 1848. O biografie mai amănunțită nu avem despre acest versificator al evenimentelor politice.

Petre Berariu se pare că ar fi fiul lui Gavril, care s-a stabilit la Șcheia-Sucevei. Acest Petre are doi feciori: Ion și Gheorghe.

Ion Berariu, paroh la Stroiești, e cunoscut ca un avântat predicator. A publicat foarte multe predici în revistele bisericesti „Biserica Ortodoxă Română” și „Candela”, precum și un volum *Colecțiuni de predici ortodoxe române*. Pe la anul 1867 a tipărit și câteva poezii în calendarele bucovinene; apoi are mai multe nuvele tipărite în revistele „Familia”, „Revista politică” și „Gazeta Bucovinei”.

Gheorghe Berariu nu prezintă o mare importanță în viața culturală sau politică.

FAMILIA ȘESAN

Strămoșul acestei venerabile familii valahe, care a dat Bucovinei mai mulți cărturari de seamă, a coborât de pe meleagurile maramureșene la sfârșitul secolului al XVIII-lea, după cum reiese din izvodul de emigranți întocmit de generalul Enzenberg, guvernator al Bucovinei ocupate de austrieci.

Din acest izvod aflăm că în luna iulie 1778, între emigranții transilvăneni și maramureșeni ce au poposit în Bucovina, figurează și un Dimitrie Șesan din satul Chiraleș (jud. Bistrița Năsăud), însoțit de soția și cinci copii, care au trecut fără pașaport peste munții Bărgăului la Dorna, aceasta din cauza iobăgiei grele la care au fost supuși în Transilvania.

Familia aceasta a Șesanilor a fost colonizată împreună cu alte două familii imigrate în aceeași vreme în comuna Baineț (plasa Siret), așezată pe drumul Siret–Fântâna Albă, în imediata apropiere de noul hotar impus României în 1940.

Numele familiei Șesan derivă de la cuvântul „șes”, respectiv, de la localitatea Șesul din Maramureș de pe drumul Prislop–Cârlibaba. Din această localitate strămoșul familiei a coborât în comuna Chiraleș unde, spre recunoaștere, i se adaugă la nume „cel de la șesul” sau „Șesanul” (românii din Maramureș în acele vremi nu posedau decât nume de botez la care, spre distincție, se adăuga numele părinților, ocupația sau porecla (vezi Filipașcu Al., *Istoria Maramureșului*, București 1940, p. 81). În satul Chiraleș, strămoșul șesănenilor deveni proprietar rural, dar din urmașii săi mulți au părăsit această localitate, stabilindu-se în alte ținuturi.

Deoarece în satul Berchișești (Suceava), sat colonizat în anul 1763 cu imigranți transilvăneni, Șesăanii vor fi avut cunoscuți sau chiar rude și cum era obiceiul ca cei noi veniți să-și aleagă de preferință acel sat în care aveau tovarăși de suferință din Ardeal, Șesănenii trecură din Baineț la Berchișești, unde Dumitru primi, probabil la 1781, ogor și fânețe, astfel satul Berchișești deveni satul

cu noua reședință a Șesănilor, sat în care aceștia jucară un mare rol, după cum spune tradiția locală.

Imigranții din Transilvania, fiind de aceeași origine etnică cu românii din Moldova, se moldovenizează în curând, pecetluind astfel și mai trainic, unitatea neamului românesc de pe ambele versante ale Carpaților.

Din cei cinci feciori cu care a venit bejenarul Șesan în Bucovina, numai trei au fost ai lui Dimitrie, dintre care îi cunoaștem numai pe primii doi – Anton și Nicolae, ceilalți doi vor fi niscaiva rube-denii sau copiii unor prieteni (nu știm, căci documentele familiei nu îi mai pomenesc).

Nicolae Șesan, cel de al doilea fiu al lui Dimitrie, nu lasă urmași. El s-a dedicat preoției și, după ce a păstorit o vreme la Corlata (sat la 5 km de Berchișești), trece ca paroh la Berchișești, urmând aici lui Maftei al lui Grigore Popovici, primul paroh al bejenarilor români din Berchișești, venit și el din Transilvania, de la Sângeorz, în anul 1763. Nicolae moare în 1815, când ramura aceasta se stinge.

Anton Șesan se pare că a fost fiul cel mai vârstnic al lui Dimitrie și el a rămas moștenitorul pământurilor dobândite de tatăl său. Anton a fost cantor în biserica din satul Berchișești și a avut trei copii, doi băieți și o fată Maria, măritată cu preotul Velehorski, care a urmat la parohia Berchișești după unchiul soției sale, Nicolae Șesan. Fiii lui Anton sunt Gheorghe și Anton II.

Gheorghe Șesan (1792–1854) a studiat teologia, care funcționa între anii 1789–1818 la Cernăuți, apoi continuă Școala de Teologie de la Suceava. După terminarea studiilor, el se căsătorește cu Ecaterina lui Andrei Suhopan, fiica parohului de la biserica Sf. Nicolae din Cernăuți, și a fost hirotonit de episcopul Daniil Vlahovici (1789–1822) ca preot-ajutor la parohia Sf. Nicolae (1913). Apoi, după un an, socrul său A. Suhopan trecând în repaus,

deveni paroh definitiv la această parohie, deserving și biserica de la Horecea.

Parohul Gheorghe Șesan moare la 5 noiembrie 1854 la vârsta de 62 de ani, iar numai la cinci săptămâni îl urmează în mormânt și soția sa, Ecaterina. Ei au avut 14 copii, dintre care doar patru au ajuns la maturitate: Ion, Casandra, Sofia și Maria.

Ion Șesan a studiat medicina la Viena (1839–1845). În teza sa de doctorat, scrisă în limba latină, este o dedicație în română, dar cu litere chirilice, adresată voievodului Moldovei Mihail Sturza.

Casandra (1823–1866), căsătorită cu Partenie Tomașciuc, a avut cinci copii, dintre care Dr. Constantin Tomașciuc (1840–1889), magistrat la Cernăuți, luptător pentru înființarea Universității la Cernăuți, profesor la Facultatea de Drept și primul rector al Universității din Cernăuți. După moartea Casandrei, Partenie se căsătorește cu Catinca Todrino, văduvă după profesorul Aron Pumnul.

Sofia, măritată cu teologul Mihail Comoroșan († 1896), fost consilier eparhial.

Maria (1833–1907), măritată cu Tit Tomiuc, fiul lui Ion Tomiuc, profesor la Institutul Teologic din Cernăuți.

Familia Gheorghe Șesan se stinge pe linie bărbătească.

Anton II Șesan (1804-?) este moștenitorul pământului tatălui său, Anton Șesan, și se ocupă de agricultură. El are patru copii:

Nicolae rămâne la Berchișești, la gospodăria părintească unde a fost și primarul comunei.

Gheorghe, căsătorit cu Ema Zibacinschi, a fost paroh la Sinăuți până în 1897. Doctoratul l-a luat în 1877.

Domnica, măritată cu preotul și poetul Gavril Berariu

din Berchișești.

Dimitrie (1841–1885), paroh la Slobozia Rărancei, căsătorit cu Paraschiva Veronica Nichitovici, din care căsnicie au lăstărit mai mulți copii, dar au supraviețuit numai trei: Anton III, Valerian și Constantin.

Acești urmași vor fi studiați în mod special în acest articol, îndeosebi Valerian Șesan, cunoscutul om de știință din Bucovina. Toți trei băieți ai lui Dimitrie rămân orfani de ambii părinți, ei fiind crescuți și educați de vărul lor Epifanie Popescu din Cernăuți.

Anton III Șesan (1872–1924) este primul dintre fiii lui Dimitrie. El frecventează Liceul și Facultatea de Drept din Cernăuți și a fost membru al Societății Academice „Junimea”.

Naționalist înfocat, ia parte la congresul studenților români din Constanța în anul 1894. Pentru acest motiv Senatul Universitar i-a aplicat o admonestare, deoarece la acest congres s-au manifestat tendințe dușmănoase la adresa Imperiului Austro-Ungar.

La sfârșitul anului 1897, Anton III este practicant la tribunalul din Cernăuți, apoi avansând, trece la judecătoriile Suceava, Rădăuți, Câmpulung, Sadagura și Cernăuți. În 1908 e numit judecător și, în 1910, consilier la tribunalul din Rădăuți. În 1914 este chemat sub arme și participă la luptele din Carpați. Îmbolnăvinduse, e numit conducătorul lagărului de la Donauwitz, apoi ofițer auditor (1916) la tribunalele militare. În 1923 e numit consilier superior la tribunalul din Rădăuți.

Valerian Șesan (1878–1940)

Este cel de al doilea fiu al preotului Dimitrie Șesan și al Paraschivei, fiica lui Gheorghe Nichitovici din Mologhia (Cozmin).

Rămas orfan la vârsta de 7 ani, a fost crescut de Epifanie Popescu, apoi de unchiul lor, Ion Nichitovici, fratele mamei. Vărul lor, Epifanie, văzând că tânărul Valerian era stăpânit de o neistovită dorință și voință de iluminare a minții l-a trimis

la școli. Și astfel înfrângând asperități, dificultăți și uneori nedreptăți, tânărul Valerian a urmat între anii 1884–1888 Școala Primară Ortodoxă din strada Școlii („Schurlgasse”) și apoi, în anii 1888–1896, Gimnaziul Român Clasic din Cernăuți, unde a dat examenul de maturitate după care s-a înscris ca student intern la Facultatea de Teologie din Cernăuți. În acest timp devine și membru al Societății academice „Academia ortodoxă”.

Luându-și doctoratul în 1901 și fiind un student eminent, a primit o bursă de la Ministerul Instrucțiunii din Viena și o bursă de la Mitropolia Bucovinei. Profesorul Clement C. Popovici de la Facultatea de Teologie îl îndeamnă să se specializeze în dreptul bisericesc. Valerian Șesan se înscrie la Facultatea de Drept din Cernăuți, continuându-și apoi studiile la facultățile din Viena și Praga.

La 1906 își ia doctoratul în drept la Universitatea din Praga, după care a fost trimis la studii de specializare la Universitatea din Atena și din Ierusalim (1906–1907) și în 1907–1908 la Academia din Kiev, Moscova și Petrograd.

Reîntors la Cernăuți, a fost hirotonit diacon de către Mitropolitul Bucovinei Vladimir Repta și numit diacon substituit la Catedrala din Cernăuți.

Se căsătorește în 1907 la Karlsbade cu Bojena, fiica lui Vaclav Nemec, președintele camerei de industrie și comerț din Praga.

Cunoscând bine limbile germană și cehă, a fost numit la sfârșitul anului 1911 translator pentru limba cehă pe lângă Curtea de Apel din Cernăuți, funcție pe care o menține până la 1939.

La 2 octombrie 1913, Valerian Șesan a fost numit profesor universitar pentru Dreptul Bisericesc la Facultatea de Teologie din Cernăuți.

Începutul Primului Război Mondial l-a găsit la Cernăuți, la fel și prima invazie rusească din septembrie 1914, când a avut neplăcuta misiune de a fi translator la predarea orașului Cernăuți de către Mitropolitul Vladimir (cav. de) Repta.

Curând însă profesorul Șesan pleacă la Praga, unde se retrage

mitropolitul și guvernul Bucovinei și unde funcționează ca preot la spitalul înființat de abatele Dr. Metodie Zavoral în mănăstirea Strahov. În acest spital își găsiră adăpost și românii originari din Transilvania.

În toamna anului 1916, Șesan revine la Cernăuți la deschiderea universității cernăuțene dar peste puțin timp se refugiază din nou la Praga, orașul Cernăuți fiind pentru a treia oară ocupat de ruși. Revenit definitiv la Cernăuți în anul 1918, reocupă postul de profesor suplinitor la Universitatea din Cernăuți, calitate ce i-a fost recunoscută și de guvernul român după 11 noiembrie 1918, care la 23 ianuarie 1919 îl numește profesor titular.

De acum începe neobosita activitate a canonistului Valerian Șesan. Cunoscut ca un patriot cu merite pentru patria sa, întrucât a luat parte activă în Comitetul pentru unirea Bucovinei cu patria mamă, i se încredințează un șir de posturi atât la stat cât mai ales în Biserică.

La stat ocupă funcții de cenzor militar, profesor la Liceul „Aron Pumnul” pentru limbile latină și greacă, profesor universitar de drept bisericesc la Universitatea din Cernăuți, membrul în Consiliul Asociației Române pentru Societatea Națiunilor (1924), Consilier de drept în Consiliul municipal Cernăuți (1927), iar în funcții bisericești a fost hirotonit protopresviter (1918), apoi hirotonit protopop (1920), arhipresviter stavrofor (1922). Profesorul Valerian Șesan a fost numit membru la Consistoriu superior bisericesc (1919–1925) și membru în delegația Sf. Sinod la Conferința Mondială Creștină din 1919, când e ales membru al Conferinței Bisericești de la Sinaia.

La îndemnul mitropolitului primat Miron, a fost ales secretar al Constituantei bisericești din 1921. Apoi a fost numit director general al departamentului Cultelor pentru Bucovina în Cernăuți (1922–1925). Inspector mitropolitan al arhidiecezei Bucovinei (1923–1924), membru pe cinci ani la Consiliul general de Instrucțiune, secția Învățământ superior. A fost ales Consilier referent al Consiliului eparhial din Cernăuți, secția economică, în

prima adunare eparhială a Bucovinei (1925–1931), în care depune străduință pentru exploatarea pădurilor Fondului Bisericesc în regie proprie.

În anul 1928 a fost delegat de Biserica Ortodoxă Română la Congresul Alianței Mondiale de la Praga.

În iunie 1933 este delegat de Guvernul român la mitingul anti-revizionist din Kosice. Îl întristează dihononia ivită între români, pe baza diversității partidelor politice și de aceea el va susține unificarea sistemului politic spre a se înlătura abuzurile. În Cernăuți face parte aproape din toate societățile culturale, sportive de binefacere etc.

Pentru meritele și munca sa, a fost răsplătit cu mai multe distincții.

Despre opera canonistului Valerian Șesan, cunoaștem că din cele 95 de lucrări privind problemele de drept bisericesc, articole de culturalizare, articole de îndrumare etc. multe au prezentat interes în cercul specialiștilor, iar articolele cu sfaturi către români, publicate în „Glasul Bucovinei”, au fost foarte căutate.

Dr. Valerian Șesan s-a stins din viață la 10 mai 1940, la vârsta de numai 62 de ani, lăsându-și fiul, pe Dr. Milan Șesan, și fiica, pe Carolina, cunoscută mai mult cu numele de Vera Mora, să îi calce pe urme

Lucrările canonistului Șesan, fiind totdeauna o revelație în domeniul dreptului bisericesc, au fost recenzate în diferite reviste române și străine. Printre lucrările de referință menționăm:

1. *Kirche und Staat im romisch-bizntinischen Reiche seit Konstantin dem Grossen und bis zum Falle Konstantinopals* – vol. I *Die Religionspolitik der christlichromischen Kaiser, von Konstantin d. Gr. bis Theodosius d. Gr.* (313–380). Cernăuți, 1911 – lucrare mereu cerută și demult epuizată. Originalitatea ei constă în felul tratării subiectului privitor la raportul dintre Biserică și Stat. Lucrarea este citată de canoniști, bizantinologi și istorici ai bisericii precum: V. Schulze, P. Ghiduleanov, I. Sagmuller, N. Iorga, Fr. Dolgher, N. Balan etc. Volumul II al acestei lucrări, pregătit

pentru tipar, a fost distrus în anul 1940 (26 iunie) în timpul ocupației sovietice.

2. *Unificarea Bisericii ortodoxe din România Mare;*
3. *Unificarea Bisericii ortodoxe din România întregită. Statutul organic din Transilvania în lumina canoanelor, constituționalismului în Biserica ortodoxă – trei studii în legătură cu organizarea Bisericii ortodoxe române întregite, Cernăuți 1919;*
4. *Die Einberufung einer onkumenischen Synode;*
5. *Curs de drept bisericesc universal;*
6. *Curs de drept roman;*
7. *Curs de drept roman comparat cu cel bisericesc;*
8. *Căsătoria a doua a preoților văduvi;*
9. *Îndrumări pentru redresarea vieții monahale.*

O seamă de lucrări în manuscris au fost distruse în timpul invaziei din 1940.

Constantin Șesan (1880–1930), cel de al treilea fiu al lui Dimitrie Șesan, a fost paroh la Carapciu pe Ceremuș (1912), Panca (1917), Burla (1924) și Bilca (1929). În timpul studiilor la Facultatea de Teologie din Cernăuți, pe care o absolvise în 1906, a fost membru al Societății academice „Academia Ortodoxă”. Căsătorit în 1912 cu Maria, fiica lui Burlă din Budeniș. El a rămas în amintirea locuitorilor din satele pe unde a păstorit ca un om de o rară bunătate. Din căsnicie au urmat doi fii:

Anton Șesan (1917–1969), inginer constructor cu o bogată activitate științifică în domeniul mecanicii construcțiilor. Profesor universitar la Institutul Politehnic Iași.

Valerian Șesan, inginer silvic.

Revenim la urmașii profesorului Valerian Șesan, și anume, Carolina Șesan și profesorul Dr. Milan Șesan.

Carolina-Veronica Șesan s-a născut în 1908, la Petrograd. Frecventează conservatorul de muzică din Cernăuți până în 1929, apoi își continuă studiile la Praga, unde se și stabilește, ajungând

profesoară de canto și solistă la operă. A luat numele artistic de Vera Mora (numele Mora provine de la Morariu, logodnicul decedat).

Ea adeseori revenea în România, unde îl vizita pe fratele Milan și unde a dat numeroase concerte. Astfel, a cântat la Filarmonica din Sibiu de mai multe ori, în 1958 a susținut concerte la Sala Dalles din București și a dat un concert pascal organizat de părintele profesor Milan Șesan în Aula Institutului Teologic Universitar Sibiu.

La începutul anului 1980, 10 ianuarie, Vera Mora a trecut la cele veșnice.

Dr. Milan Șesan

Părintele profesor Dr. Milan Șesan s-a născut la 5 aprilie 1910 la Cernăuți. Tatăl său Dr. Valerian Șesan avea pe atunci funcția de diacon la catedrala cernăuțeană. Mama profesorului Milan, Bojena Maria Șesan, născută Nemeș din Praga, a fost solistă de operă, precum și o literată apreciată. Ea se înscrie printre primii promotori ai traducerii fidele a marelui poet român Mihai Eminescu. Refugiată din Bucovina ocupată de sovietici, se stabilește în 1948 la Sibiu, unde a murit la 29.XI.1956.

Milan Șesan, în timpul Primului Război Mondial, era refugiat cu toată familia la Praga, unde urmează și primele clase primare. Întors cu părinții săi la Cernăuți în 1918, continuă celelalte două clase pe care le absolvă în 1920, după care trece la Liceul „Aron Pumnul”, unde frecventează cinci clase, iar celelalte trei le urmează la Liceul nr. 4, absolvindu-l în 1928. La examenul de bacalaureat e declarat al 8-lea din 108 candidați reușiți.

Studiile superioare le urmează la Universitatea din Cernăuți, la Facultatea de Teologie, luând examenul de licență cu nota „distingție” în 1932. Din toamna aceluiași an, urmează și cursurile Facultății de Filozofie din cadrul Universității Caroline din Praga, promovând examenele riguroase cu nota „distingție”. La Praga i s-au recunoscut cei doi ani de frecvență de la Facultatea de Litere și Filozofie din Cernăuți (1930–1932). În martie 1935 susține teza

de doctorat cu titlul „Împărțirea administrativă a Imperiului Bizantin în timpul domniei Comnenilor și Angelilor” și este promovată doctor în istorie și filozofie al Facultății de Filozofie de pe lângă Universitatea Carolină din Praga, iar în anul 1937 este promovată doctor în teologie la Cernăuți.

Urmare a studiilor rodnice în răstimpul a 23 de ani, Milan Șesan a fost un poliglot, cunoscând în întregime limbile: română, cehă, germană și franceză, iar parțial ruteană, polonă, engleză, sârbă, și rusă, precum și limbile clasice – latina și greaca. Pe lângă acestea, Milan Șesan posedă vaste cunoștințe pe care le aprofundează la Praga.

În anul 1935, după obținerea titlului de doctor în istorie și filozofie, este numit lector onorific de limba cehă la Catedra de Slavistică de la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Cernăuți. Aici publică mai multe articole privind cele mai importante evenimente din trecutul și prezentul cultural și național al poporului ceh.

În calitate de lector funcționează până în 1936, când este numit asistent suplinitor onorific la Catedra de Istorie Bisericească a Facultății de Teologie din Cernăuți. La mai puțin de un an, 1 octombrie 1937, a fost numit profesor agregat la aceeași catedră, în urma examenului susținut în primăvara anului 1937.

În perioada 1940–1941 și 1944–1948, din cauza celui de al Doilea Război Mondial, Facultatea de Teologie din Cernăuți trece la Suceava, unde Milan Șesan funcționează în postul de profesor titular din 1942.

În perioada 1946–1948, Milan Șesan este director al Institutului de Istorie al Facultății de Teologie din Suceava. Din 2 decembrie 1948 este profesor de teologie la Sibiu și apoi titular la catedra de Istorie Bisericească Universală din 1952, până la pensionare în 1980, când împlinise vârsta de 70 de ani.

În tot timpul profesoratului, Milan Șesan a desfășurat o bogată activitate științifică publicând nenumărate lucrări în domeniu. A colaborat la numeroase reviste. Toate lucrările sale adunate în

volume ar alcătui o adevărată bibliotecă. Numele său a figurat adesea în revistele de specialitate din străinătate. Părintele profesor Dr. Milan Șesan acordă o mare atenție intensificării permanente a calificării profesionale a studenților teologi, viitori slujitori ai altarului străbun, precum și a altor slujitori ai bisericii. În timpul activității sale la Institutul Teologic Universitar din Sibiu (1948–1980), a condus peste 250 de lucrări de licență.

Milan Șesan a tradus în limba română importanta lucrare pedagogică „Informatorium scholae maternae” a lui Jan Amos Comenius, unul dintre cei mai mari pedagogi ai omenirii, care a lăsat moștenire primul mare sistem de educație și instruire, corespunzător unei noi etape cu procesul de construire a relațiilor capitaliste, sistem care a făcut să se dea secolului al XVII-lea numele de secolul didacticii după numele celebrei sale opere „Didactica magna”.

„Școala maternă”, după Comenius, este școala din casa părintească, în primii șase ani ai copilului, când sub îndrumarea mamei, copilul învață să meargă, să vorbească, să însușească unele reguli igienice, dobândește cunoștințe și își dezvoltă inteligența. Prin această traducere profesorul Milan Șesan contribuie la cunoașterea mai amplă a sistemului pedagogic și a concepției filozofice a marelui gânditor și pedagog J. Amos Comenius.

În același timp, Milan Șesan a slujit cu aceeași dragoste și în biserică. Hirotonit diacon în 1936, funcționează onorific ca diacon al Catedralei din Cernăuți, iar la 10 ianuarie 1943 primește hirotonia întru preot, slujind onorific la aceeași Catedrală Mitropolitană din Cernăuți. În 1945 este ridicat la treapta de protoprezbiter la Suceava și din 1947 arhiprezbiter stavrofor cu cruce de aur. Din 1948 a slujit ca preot onorific al Catedralei Mitropolitane din Sibiu, unde liturghisea cu toată dăruirea sufletească, cu trăire și profundă evlavie. Părintele profesor Milan Șesan a fost și va rămâne un model de slujitor al Sfântului altar.

Milan Șesan avea și temeinice cunoștințe muzicale, după cum se știe din concertele organizate de acest pasionat muzicolog. Cea mai mare parte a pieselor solo și pentru cor au fost acompaniate la pian de părintele profesor. Astfel, în anul 1953, Milan Șesan l-a comemorat pe compozitorul bucovinean Ciprian Porumbescu printr-o serbare internă cu studenții Institutului Teologic din Sibiu. La concertul pascal în postul Sf. Paști din anul 1958 și-a dat concursul și sora profesorului Vera Mora Șesan de la Praga.

Milan Șesan a contribuit la popularizarea unor cântări religioase românești peste hotare. Astfel, rugăciunea „Tatăl nostru” de Ciprian Porumbescu, prezentată de părintele profesor pentru solo și orgă, a fost prezentată în premieră la marele concert din cadrul bisericii Cehoslovace husite din Praga (1952). De atunci se află permanent în program, fiind mult solicitată și de credincioșii neortodocși. Colindele „O ce veste minunată” de Gh. Dima și „Din an în an” de Budiș au intrat în repertoriul profesoarei Vera Mora cu acompaniament la orgă al părintelui Milan Șesan. De asemenea, în anul 1966 a avut loc prezentarea cântărilor „Hristos a înviat” de Ciprian Porumbescu și A. Zavulovici – solo orgă.

Pe lângă preocupările științifice, în clipele sale de repaus, Milan Șesan se dedică teatrului de marionete, activitate pe care a început-o încă în timpul școlii primare din Praga și căreia i-a dăruit cu dragă inimă orele sale libere începând din anul 1932.

Activitatea în mișcarea ecumenistă. Prin ecumenism „modern” nu trebuie înțeleasă vreo unire între biserici, prin care să se supună una alteia, cum a fost cazul în trecut, ci este vorba de „restabilirea vechii ortodoxii”, în vederea realizării „intercomuniunii” între creștini, adică de înlăturarea deosebirilor, spre realizarea unității creștine prin biserici autocefale din cadrul Bisericii Universale a Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Părintele profesor Dr. Milan Șesan din 1970 colaborează la cartoteca lucrărilor ecumeniste în cadrul centralei „ecumeniste” de la Utrecht, continuată apoi la marea publicație „Internationale

Oekumunische Bibliographie J.O.B.”, cu sediul la Freiburg și cu volume tipărite la München.

Milan Șesan se numără astfel printre primii delegați ai bisericii noastre la lucrările forurilor intercreștine. La 1950–1951 participă la conferința din Praga, între 1958–1954 este delegat al comitetului de lucru al Conferinței creștine pentru pace (C.C.P.), iar din 1964 până în anul 1968 este membrul Comitetului plenar al C.C.P. care a efectuat 26 de delegații oficiale externe. Între anii 1958–1968 ține o serie de conferințe, cuvântări și predici în 14 state europene.

Activitatea științifică a acestui slujitor vrednic al bisericii, profesor de o înaltă ținută științifică, vajnic ostenitor al scrisului este impunătoare. Părintele profesor Dr. Milan Șesan a lăsat în urmă o operă impresionantă și greu de egalat. Într-o statistică bibliografică selectivă lucrările sale arată astfel:

- 295 de lucrări și referate din domeniile istoric, teologic și ecumenic, publicate în diferite reviste interne și externe;
- 692 de articole de popularizare istorio-teologică în reviste din țară și străinătate;
- 100 de articole despre activitatea Conferinței creștine pentru pace (cu sediul la Praga);
- 87 de articole omagiale;
- peste 880 de recenzii și note biografice în reviste interne și internaționale;
- peste 970 de conferințe, cuvântări, predici cu teme istorice, teologice, biblice, social-religioase, patriotice și altele;
- 44 de articole substanțiale publicate în reviste străine.

Acesta este sumarul străduințelor acestui erudit bucovinean, stimat, respectat și iubit atât de bucovineni, cât și de transilvănenii din Sibiu.

În 1942, la tipografia „Mitropolitul Silvestru” din Cernăuți, M. Șesan publică lucrarea *Curs de drept Bisericesc Universal*. Profesorul s-a decis să publice lucrarea tatălui la îndemnul lui

Vasile Loichiță, decanul Facultății de Teologie din Cernăuți, care după moartea regretatului profesor, spunea că „acest curs este o comoară de preciziuni canonice, care trebuie negreșit tipărit, dacă se poate cu adaosurile sau modificările ce le-a avut de gând să le facă răposatul canonist. Iată dorința fierbinte ce i-o adresez fiului său, colegului Dr. Milan Șesan, titularul catedrei de Istorie Bisericească Universală de la Universitatea noastră”. M. Șesan a materializat acest îndemn. A publicat ediția a IV-a – *Manual de Drept Bisericesc*, folosind în acest scop cele 3 ediții litografiate ale cursului, alcătuite în 1936, 1937, 1939. Cursul cuprinde 268 de pagini și prezintă o lucrare deosebit de valoroasă în cadrul dreptului bisericesc ortodox universal și deosebite precizări de ordin juridic.

În lucrarea *Împărțirea administrativă a imperiului bizantin în timpul Comnenilor și Angelilor (1081–1204) – „Istoricul temelor”* tipărită la Inst. de Arte Grafice „Glasul Bucovinei” din Cernăuți la 1942, autorul arată cum s-a dezvoltat administrația centrală a imperiului bizantin, precum și istoricul fiecărei teme în parte. Lucrarea este o contribuție în domeniul bizantinologiei, ca știință auxiliară a istoriei bisericești universale.

Din cercetările istorico-teologice ale profesorului Milan Șesan menționăm:

1. *Despre creștinismul vechi carpatic*, în care se arată pătrunderea creștinismului în nordul Dunării;
2. *Problema originii în timpul primelor traduceri românești ale Sfintei Scripturi. Introducerea limbii române în biserică*;
3. *Istoricul și circulația cuvântului „ortodox”*;
4. *Despre Biserica Ortodoxă de-a lungul veacurilor*;
5. *Despre teologia ortodoxă*;
6. *Despre iconografia ortodoxă*;
7. *Problema chirilometodiană*;
8. *Despre papalitate*;
9. *Despre husitismul ceh*;
10. *Problema păcii*;

11. *Problema ecumenismului.*

Ecumenismul este o mișcare care se bucură în prezent de o mare și justificată actualitate. Voi rezuma câteva studii ale profesorului Milan Šesan privind înființarea acestei mișcări în principalele biserici și confesiuni creștine.

În urma divizării creștinismului în cele trei mari biserici în secolul al XVI-lea, când din trupul Bisericii romano-catolice s-a dezbinat Biserica protestantă, ambele au luat poziție opusă Bisericii Ortodoxe. Reforma nu s-a oprit doar la inițialul lutheranism și calvinism, ci cu timpul s-a tot divizat prin reformatori epigoni, fărămițarea creștinismului devenind un real pericol pentru creștinismul însuși, deci și pentru Biserica Mântuitorului. Această situație a determinat, în 1817, aniversarea a 300 de ani de la lansarea Tezelor lui Luther, cu scopul unificării bisericii luterane.

Primul gând „ecumenist” s-a pus la întrunirea protestanților la Paris în 1855. Dacă papalitatea încerca să realizeze unificarea confesiunilor prin supunerea directă sub ascultarea papei – precum îndemneau papii în 1878, 1918, 1928 și 1954 – apoi Biserica Ortodoxă stăruia pentru unitatea credinței prin rugăciune și conștiința unității în Mântuitorul Iisus Hristos. Protestanții au încercat să-și refacă unitatea și anume prin congresarea confesiunilor apropiate și prin organizarea de alianțe ale confesiunilor locale auxiliare. Aceasta s-a împlinit în parte în cursul secolului al XIX-lea. Dar măsurile nu au fost suficiente pentru că trebuia să se urmărească o unificare mai largă, în care să intre și Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică.

Din acest gând unificator și protestant s-a născut „mișcarea ecumenistă”. În cadrul acestei mișcări, au luat ființă patru direcții: mișcarea ecumenistă a misionarilor creștini, alianța mondială pentru înfrățirea popoarelor prin biserică, mișcarea pentru credință și organizație, numită și mișcarea teologică, și mișcarea pentru viață și faptă, numită și „Mișcarea pentru creștinismul practic”. Fiecare din aceste mișcări au ținut congrese mari intercreștine pe lângă întrunirile regionale. Unele s-au bucurat de mai mult, altele

de mai puțin succes. Constatându-se unele necazuri și datorită instabilității acțiunilor ecumeniste, în 1946 s-a realizat fuziunea celor trei ramuri: „Alianța, credința și viața”. Acesta constituie actul de naștere al „Consiliului Ecumenist al Bisericilor”, cu sediul la Geneva. Numărul membrilor s-a tot înmulțit, primindu-se la inițiativa delegaților ortodocși, formula „treimică” în platformă, iar Biserica Ortodoxă a fost recunoscută „ca venerabilă și cu rădăcini apostolice”.

În numeroase articole, Milan Şesan informează activitatea din cadrul Consiliului Ecumenist al Bisericilor, și tot el, într-un studiu amplu, redă ecumenismul în concepția marilor biserici și confesiuni creștine, cu deosebire a Bisericii Ortodoxe în secolul al XX-lea.

Concepția romano-catolică cu privire la ecumenism a înghețat pe principiul vechi al „unirii prin supunere” și primirea întregii doctrine așa cum a fost formulată în Simbolul de credință emis de papa Paul VI la 30 iunie 1968. Așa zisele „deschideri ale catolicismului către necatolici” sunt doar simple momente de oportunitate. Biserica veche catolică este pentru deschidere către toate confesiunile creștine pentru un dialog de înțelegere.

Faptul că biserica anglicană cuprinde trei ramuri și anume: „înalta episcopaliană”, apoi „mijlocie presbiteriană” și în fine „de jos, sau liberă”, face ca Biserica Anglicană să ducă prin aceste ramuri dialoguri ecumeniste de orice categorie.

Fărămițarea protestantismului în mai multe confesiuni și direcțiuni teologice face ca, în el, problema ecumenistă să se resimtă cel mai mult. De aceea, toate inițiativele ecumenismului modern au pornit de la protestanți, cu gândul că anglicanii, romano-catolicii și ortodocșii vor putea fi convinși să mai renunțe la unele din principiile lor, apropiindu-se de principalele idei protestante. Evident că aici protestanții întâmpină rezistența, mai ales a ortodocșilor și a romano-catolicilor.

În concepția americană, ideea ecumenismului este foarte slabă, aceasta mai ales din cauza toleranței confesionale, a libertății

religioase, adică fiecare om și fiecare confesiune poate să creadă cum vrea, dacă nu afectează alt om, altă confesiune și nici principiile morale ale statelor din cadrul SUA.

Deoarece în cadrul Consiliului Ecumenist al Bisericilor cu prezență policonfesională este foarte greu să se ajungă la cel mai mic consens teologic, s-a simțit nevoia tratativilor „pe linie bilaterală” și „pe linie comună intercreștină”.

Bisericile Ortodoxe Autocefale au participat și participă la lucrările comune duse mai ales în cadrul Consiliului Ecumenist al Bisericilor, al Conferinței Creștine pentru pace C.C.P., precum și a Conferinței Bisericilor Europene (Mișcarea Myborg), dar prezența ortodoxă masivă s-a realizat abia după 1961, când protestanții au dat asigurări că respectă Sfânta Treime dumnezeiască, că îl respectă pe Iisus ca pe Fiul lui Dumnezeu și că vor înceta prozelitismul contra ortodocșilor.

Prezența ortodoxă în contactele ecumeniste nu este de a tânguî credința ortodoxă, ci de a mărturisi credința ortodoxă către neortodocși. În acest cadru, Biserica Ortodoxă caută să lămurească unele probleme practice din contemporaneitate în cadrul viitorului Sfânt Sinod Panortodox.

Și în cadrul Patriarhiei Române s-a realizat un „climat de ecumenism românesc”, în sensul apropierii și colaborării între bisericile istorice, atât pe plan interteologic, cât și pe cel intercreștin în parohii, și acest exemplu este apreciat de numeroși ecumeniști străini ca „pilduitor pentru întreaga activitate ecumenistă mondială”.

Pentru intensă și rodnică sa activitate pe tărâm științific și bisericesc, părintele profesor Dr. Milan Șesan a fost distins cu multe medalii și decorații bisericești, iar pentru activitatea sa pe plan social-național cu distincții de stat.

Distinsul protopop stavrofor profesor Dr. Milan Șesan trece la cele veșnice la 7 iunie 1981 în Sibiu, umplând de întristare sufletele membrilor familiei – soția Elena, fiul Dragoș, fiica Irina și ginerele Boldur, precum și inimile cadrelor didactice, studenților

de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, a preoților din tot cuprinsul țării, cărora decedatul le-a fost dascăl și a miilor de bucovineni, cărora le-a fost prieten, îndrumător și un sprijin în necazuri.

Trecerea la cele veșnice a acestui eminent și cunoscut om de știință lasă un gol mare în rândurile cărturarilor bucovineni ce cu greu va putea fi completat.

Îi aducem acest prinos de pioasă amintire și regretul că încă un om de știință a plecat din mijlocul nostru.

Bibliografie

1. Filipașcu Al., *Istoria Maramureșului*, București, 1940.
2. Șesan M., *Ortodoxia și mișcarea ecumenistă*, în „Revista Mitropolia Ardealului”, VII, nr. 7–8, 1962, p. 416–422.
3. Șesan M., *Institutul pentru cercetări ecumenice*, în „Revista Mitropoliei Ardealului” XVI, nr. 11–12, 1971, p. 960.
4. Șesan M., *Din relațiile anglicano-ortodoxe*, în „Revista Mitropoliei Moldovei și Sucevei”, XLIX, nr. 5–6, 1973, p. 313–321.

FAMILIA HURMUZACHI

A scrie despre viața și activitatea iluștrilor bărbați din legenda familie bucovineană Hurmuzachi înseamnă a vorbi despre un capitol din istoria politică și culturală, nu numai a Bucovinei, ci și a României moderne.

În casa acestei familii, pribegi moldoveni și ardeleni, refugiați de pe meleagurile lor după 1848, găsesc cea mai largă ospitalitate.

Totodată, toate evenimentele politice și culturale de la 1848–1880 stau în strânsă legătură cu numele familiei Hurmuzachi.

Familia Hurmuzachi este foarte veche și are rădăcini adânci în pământul Moldovei. Din timpuri depărtate, coborâtorii din această familie au ocupat ranguri înalte în ierarhia Moldovei și

au fost promovați până în divanul domnesc. Nici deprinderea cărturărească n-a lipsit în această familie, când știm că la 1760, un membru al ei, vornicul Alexandru Hurmuzachi, ne-a oferit o culegere de documente istorice.

Membrii familiei aveau moșii întinse în Moldova și în partea devenită mai târziu Bucovina. La răpirea Bucovinei, moșiile situate în această parte au fost, pentru moment, abandonate.

Unul din descendenții familiei, și anume Doxachi Hurmuzachi, vine în Bucovina la 1804, în vârstă de 22 ani și se stabilește la Cernăuca, lângă Cernăuți, moșie ce face parte din domeniul părintesc încă din anii 1680–1690.

Doxachi Hurmuzachi (1782 – 30 martie 1857) ridică la Cernăuca o curte boierească și o capelă pe care le împrejmuește cu un parc feeric. Doxachi rămâne în continuare în strânse legături cu Moldova, devenind la 1819, căminar, la 1827 – vel agă și la 1856 – mare vornic. Acest boier moldovean era înzestrat cu o cultură respectabilă pentru acele vremuri și cunoștea și limba greacă.

În Bucovina austriacă, în lumea aceasta nouă, Doxachi Hurmuzachi, a rămas și mai departe patriarhalul boier moldovean în port, în obiceiuri și în limbă. „Îmbrăcat cu antereu de arsenic de mătase, încins cu șal scump de Bagdad, care ajunge până sus pe piept, cațaveică cu blană de jder, deasupra cu giubea de cel mai fin postav, în cap cu fes roșu, de sub care se vedea rețezat părul alb ca laptele, iar peste fes – pălăriuță sură, în mână cu o vârguță de gutapercă cu bold de aur la mănunchi”.

În această casă de la Cernăuca, în acel mediu patriarhal și cuce-ronic, Doxachi asista în fiecare dimineață și seară la rugăciunile din capela familiară. Aici s-au născut și și-au luat zborul în lume cei cinci fii și cele două fiice. Aceștia au avut parte în casa părintească de o creștere îngrijită, îndrumată de preotul Porfiriu Dimitrovici, iar tovarășa de viață și de năzuință a lui Doxachi, soția sa, Elena, și ea descendentă din neamul mare al Movileștilor, spunea adeseori către bărbatul său: „Să grijim, iubite soțule, ca în acest amestec de

limbi, copiii noștri să rămână aceea ce sânt”.

Pe patul de moarte, Doxachi Hurmuzachi lasă frunțașilor români faimosul său testament, reprodus în întregime mai jos, din care se vede ce fel de sentimente a stăpânit acest mare român.

Testamentul lui Doxachi Hurmuzachi

„Prieteni și scumpi compatrioți, vă mulțumesc de cercetare. Eu poate nu voi mai trăi mult, Domniile voastre însă veți trăi și trebuie să trăiți, dară să nu uitați că aveți de îndeplinit trei datorii mari și sfinte, pentru care aveți a răspunde în fața lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor voștri.

Aceste trei datorii sunt: patria, limba și biserica. Românească este țara aceasta în care trăim, câștigată și păstrată cu sângele străbunilor noștri și înzestrată cu drepturi românești, care n-au putut să apună, pentru că sunt o proprietate nepieritoare a ei. Limba română, sufletul naționalității noastre, pe care ne-au păstrat-o străbunii noștri în timpul barbariei chiar cu răpunerea vieții, a fost totdeauna și este adevărata limbă a acestei țări, nici un drept nu s-a aflat în putere ca s-o desființeze.

Biserica țării noastre este biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletelor noastre care, cu toate că are drepturile cele mai frumoase, se află totuși în împrejurările de față cu amenințarea de niște jurstări nefavoritoare și cere ajutorul fiilor săi ca să o apere. Deci vă jur pe Dumnezeu, pe fericirea voastră și pe tot ce aveți mai prețios și mai sfânt, ca să fiți urmași demni de străbunii și părinții voștri, ca să vă nevoiți cu toată virtutea nu numai să apărați drepturile, religiunea și limba patriei voastre ca să le lăsați urmașilor voștri într-o stare mai înfloritoare decât le-ați primit.

Iar pentru binele și fericirea națiunii române să depărteze Dumnezeu din mijlocul românilor sămânța intrigii și a invidiei, spiritul de partid, egoismul și pofta de a domni cu stricăciunea binelui public și să le insuflă spiritul armoniei, al frăției și al bunei înțelegeri între sine spre înființarea mărețului scop ce le stă înaintea”.

Doxachi Hurmuzachi a lăsat și o carte scrisă de el, intitulată *Datoriile arhierilor și a proistoșilor bisericii*, o traducere din grecește și dedicată clerului Bucovinei (martie 1848).

Tot la stăruința acestui român s-a ținut acea memorabilă adunare a clerului bucovinean (martie 1848), în care acesta impune episcopului șovăitor și ambițios Eugenie Hacman, câteva cereri mai energice, cereri care au fost în întregime adoptate de episcop.

Ceva mai târziu s-a introdus limba română ca limbă de predare la Institutul Teologic din Cernăuți (septembrie 1848).

Doxachi Hurmuzachi și soția sa Elena au avut, precum s-a arătat mai înainte, cinci fii și două fiice și anume: Constantin, Eudoxiu, Gheorghe, Alecu și Nicolae. Iar fiicele au fost Eufrosina și Eliza.

Constantin Hurmuzachi (12.XI.1811 – 15.II.1869) a trecut la vârsta de 33 ani (1844) în Moldova, unde a ocupat un loc de frunte în magistratura țării, ajungând ministru de justiție și apoi președinte al Curții de Casație. A avut un rol important în luptele politice pentru unirea Principatelor.

E înmormântat la Dulcești (Roman).

Ceilalți trei frați: Eudoxiu, Gheorghe și Alecu, denumit trifoliul, au terminat Liceul German din Cernăuți și apoi au studiat dreptul la Viena.

Fratele cel mai mic dintre băieții lui Doxachi, **Nicolae** (19.III.1826–1909), n-are importanță pentru cultura românească.

Eufrosina, măritată după boierul Petrachi Petrino din Basarabia, e mama poetului Dimitrie Petrino.

Eliza sau **Săftica**, măritată după logofătul Gheorghe Sturza, s-a stabilit la Dulcești.

Eudoxiu Hurmuzachi (29.IX.1812 – 10.II.1874)

Încă de când era student la Viena și mai târziu, ori de câte ori îi dădeau răgaz variatele sale ocupații, prin tot timpul vieții sale, Eudoxiu Hurmuzachi, cu pasiunea unui fanatic și cu răbdarea

unei albine, a cules și a copiat din arhivele Vienei, document cu document, acea mare mulțime de documente, 3.000 la număr, care au fost în stare să aducă lumină nouă în multe și controversate pagini din istoria românilor și mai ales să ridice vălul de pe manevrele misterioase ale cedării arbitrare a Bucovinei către Austria.

Conștiincios până la pedantism, urmărea o chestiune până la originea ei. Astfel, când a voit să elucideze chestiunea răpirii Bucovinei, s-a dus până la Constantinopol unde a copiat actele din arhiva Ambasadei Austriece.

Această imensă colecție de documente, despre care au știut puțini până la moartea lui Eudoxiu Hurmuzachi, a fost dăruită Academiei Române și publicată în 7 volume de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii în colecția de documente care poartă numele lui Eudoxiu Hurmuzachi. Această vastă colecție de documente îi poartă cu cinste numele.

Până la el, istoria noastră se întemeia mai mult pe cronici și tradiții. Abia Eudoxiu Hurmuzachi, prin vasta sa colecție de documente, a dat material pentru scrierea unei istorii științifice. După el au venit bărbați ca Ion Bogdan, Nicolae Iorga, A. D. Xenopol, Dimitrie Onciul etc. care, în baza materialului pregătit adunat de Eudoxiu Hurmuzachi, au scris istoria științifică a românilor.

Lucrarea lui Hurmuzachi mai are meritul de a fi fost cea dintâi de felul acesta și de a fi arătat calea pe care să o urmeze istoricii de mai târziu.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii de la vremea aceea, a publicat după manuscrisul lui Eudoxiu Hurmuzachi, în limba germană, *Fragmente din istoria Românilor* în 5 tomuri.

Ca deputat al Câmpulungului Moldovenesc a intervenit într-un proces al alegătorilor săi împotriva statului austriac și a publicat plângerile lor într-o broșură în limba germană: *Not und Kilferuf des Moldawisch Kimpulunger Okols Wien 1861*. Intervenția lui energică a avut drept rezultat o învoială între munteni și statul austriac, iar aceștia în amintirea popularului deputat au numit un munte „Movila lui Hurmuzachi”.

Gheorghe Hurmuzachi (7.IX.1817 – 1/13.V.1882)

A doua frunză din trifoliu (după Eudoxiu) încearcă împreună cu I. G. Sbiera și Alecu Hurmuzachi să înjghebeze o societate după modelul „Asociațiunii transilvănene”. Câțiva tineri au făcut pregătirile necesare în vederea inaugurării la data de 1 mai 1862, a Reuniunii Române de Lectură din Cernăuți, sub președinția lui Alecu Hurmuzachi. După doi ani, aceasta „Reuniune” se transformă în Societatea pentru Literatura și Cultura Română din Bucovina, al cărei scop a fost promovarea culturii naționale, scrierea de cărți școlare și beletristice, încurajarea autorilor prin acordarea de premii.

Cel dintâi vicepreședinte, apoi președinte al acestei Societăți a fost Gheorghe Hurmuzachi, care rămâne în fruntea ei până la moarte.

Sub conducerea sa energică și destoinică Societatea a putut aduna în sânul ei aproape pe toți intelectualii din Bucovina la ale căror adunări generale veneau membrii până și din creierul munților Carpați, de la Vatra Dornei și de pe Valea Nistrului, veneau boierii români, preoții și funcționarii. Aceste adunări au devenit un fel de parlament al românilor bucovineni. La una din aceste adunări Gheorghe Hurmuzachi, un orator îndrăzneț, la deschiderea unei ședințe, spunea următoarele: „Sistemul austriac, în materie de politică, pe hârtie ne dă toate drepturile, dar în realitate niciunul”.

Gheorghe Hurmuzachi a înființat revista Societății cu modestul nume de „Foaia” care a prezentat cel mai trainic monument despre activitatea literară a „Societății”. Tot acest literat a fost și redactorul ziarului „Bucovina”.

Alecu Hurmuzachi (16.VIII.1823 – 8/20.III.1871)

A treia frunză din trifoliu a fost critic teatral. Grație lui și a comitetului teatral organizat de el s-a angajat, prin Alexandru Costin și fratele său Emanuil, stabiliți în Moldova, pentru douăzeci de reprezentații o companie de teatru în frunte cu Fani Tardini.

La 1/13 martie 1864, într-o sală din hotelul „Moldavie” de pe lângă biserica „Sfânta Parascheva” se ridică cortina pentru întâia dată, pe o scenă din Cernăuții Bucovinei, în sunetul unui puternic cântec.

Stagiunea durează până la 15/27 mai, în care timp s-au dat 27 de reprezentații cu 33 de piese. Repertoriul este aproape complet original, datorită, în mare parte, lui M. Milo, C. Negruzzi și mai ales lui V. Alecsandri.

Stagiunea se încheie cu o reușită atât de strălucită, încât aceeași companie, întărită cu alte puteri, începe în toamna aceluiași an, la 2/14 noiembrie stagiunea a doua, care durează patru luni (până la 9/21 martie 1865). Se dau 58 de reprezentații. Contemporanii ne mărturisesc unanim că succesul a fost răsunător, sălile arhipline și entuziasmul delirant.

Importanța acestor reprezentații pentru publicul românesc este de netăgăduit, iar străinii au fost puși oarecum la respect. Criticul teatral de atunci, Alecu Hurmuzachi, redând opinia publică, spunea:

„Românii și străinii recunosc, fiindcă spre norocire, sânt lucruri care nu se pot nega nici din partea celei mai rele voințe, că teatrul nostru este bun și demn și că, deși ar fi să admitem escepțiuni, el e fără asemănare mai bun decât cele mai multe care s-au văzut pe aici. Iată dar primul rezultat, cu care ne mândrim cu tot cuvântul înaintea străinilor, dându-le ocaziunea de a descoperi adevărul, pe care mulți din ei poate nu îl așteptau, aceea adică că limba noastră e destul de înaintată și desvălită ca să poată servi de mijloc pentru interpretarea și executarea artei dramatice și că cu toată înaintarea culturii străine, pe lângă toată modestia noastră ne putem produce cu o trupă dramatică, cu un teatru cum cel puțin aici în Cernăuți, că de orașul și de țara noastră vorbim, poate numai rareori a fost unul mai bun. Asta e cu atât mai însemnător, cu cât știm că actorii străini vin din țările civilizate, din orașe mai mari, unde de mult, de mult există teatre. Și în această privire actorii noștri ne-au făcut onoare și ne-au mulțumit”.

Când auzim de acest succes al teatrului românesc în Bucovina de la 1864, involuntar ne întrebăm care este secretul acestei reușite? Răspunsul la această întrebare devine cu atât mai pregnant, cu cât știm din istoria vremii că la 1865 aveam foarte puțini intelectuali în Cernăuți, câțiva funcționari la administrație și judecătore, de-i puteai număra pe degete, iar singura clasă mai numeroasă de intelectuali, preoțimea a fost, „probozită” printr-un ucaz al episcopului Eugeniu Hacman, care-i interzicea participarea la reprezentațiile teatrului românesc.

Grație corespondenței întinse dintre Vasile Alecsandri și Alecu Hurmuzachi știm că reușita acestor reprezentații revine îndeosebi sprijinului material, venit din partea boierimii noastre, care pe atunci mai simțea românește, cu toate că între acte conversa în limba germană. Ea s-a organizat într-un comitet teatral, pus la cale de Alecu Hurmuzachi.

Peste tot Alecu Hurmuzachi era sufletul întregii acțiuni. El scria dări de seamă elogioase despre teatrul românesc. În „Foaia Societății”, el făcea propagandă în cercurile boierești și mai ales el grija de un repertoriu potrivit. În acest scop era în neînteruptă corespondență cu cel mai mare poet dramatic din vremea aceea, Vasile Alecsandri. Alecu Hurmuzachi a înțeles să pună în această acțiune nu numai eforturi personale, ci și ambiția națională.

Cu astfel de oameni inimoși, cu un repertoriu compus de poeți dramatici de talia lui Vasile Alecsandri, e firesc ca teatrul românesc de aici să aibă succesul pe care l-a avut. Și este cazul să constatăm că faza aceasta, întâia a teatrului românesc din Cernăuți, care continuă cu o stagiune a lui Pascaly (1869), cu o a treia a doamnei Fani Tardini (1870) și cu una a marelui Matei Milo (1871), se încheie chiar în anul morții lui Alecu Hurmuzachi.

Seria primă a reprezentațiilor românești încetează și, un contemporan, I. G. Sbiera, ne mărturisește că unele „zâzanii ivite printru dirigenții culturii naționale de către niște înrâuriiții necurate și rivalități neîndreptățite” au curmat continuarea reprezentațiilor.

Și nu greșim dacă afirmăm că aceste neînțelegeri s-au putut

isca numai din lipsa unei persoane împăciuitoare și autoritare ca Alecu Hurmuzachi.

Alecu Hurmuzachi unifică societățile literare și științifice în jurul României June (1871).

*

Din familia Hurmuzachi, singurul care a lăsat în urma sa un lăstar pe linie bărbătească a fost Nicolae. Acesta, după cum s-a arătat mai înainte, n-a avut rol cultural și nici politic; în schimb, fiul său a avut.

Alexandru Baron Hurmuzachi

Dr. Alexandru Baron Hurmuzachi se dovedește un urmaș vrednic al înaintașilor săi. Alexandru Hurmuzachi a jucat un rol important în viața politică a Bucovinei de altă dată în fruntea căreia s-a ilustrat în era austriacă în calitate de mareșal (guvernator); a fost un mare iubitor al trecutului nostru, acordând sprijinul său nenumăratelor societăți istorice și culturale, al căror membru onorar sau activ a fost, colaborând la numeroase publicații și reviste.

Alexandru Hurmuzachi n-a fost căsătorit. Unicul său frate, fostul profesor universitar, baronul Constantin Hurmuzachi, doctor honoris causa și membru onorar al Academiei Române, a murit în 1937. În urma sa, rămâne nepotul său, fiul lui Constantin, Nicolae II Hurmuzachi, stabilit la Brașov, ultimul reprezentant al strălucitei familii bucovinene de odinioară.

Dr. Alexandru Hurmuzachi se stinge din viață în Elveția în anul 1946, în vârstă de 77 ani.

UN PATRIOT DE ÎNALTĂ ȚINUTĂ MORALĂ – IANCU FLONDOR (1865 – 1924)

Orice fel de scriere, de știință istorică sau însemnare memorialistică asupra ultimilor decenii de stăpânire habsburgică în Bucovina, cât și asupra împlinirii marelui act al revenirii ei în hotarele Moldovei lui Ștefan cel Mare, nu poate omite așezarea în centrul desfășurării evenimentelor a personalității lui Iancu Flondor – fără îndoială cel mai curajos luptător politic bucovinean de sub acea stăpânire, un mare și intransigent apărător al ființei neamului nostru din Țara de Sus.

Era descendent dintr-o familie care-și putea identifica strămoșii răzeși până prin secolul al XVI-lea și, cum scria Nicolae Iorga în neîntrecutele sale caracterizări despre „Oameni care au fost”, „încercarea de a lega pe Flondorești de un Albotă al Moldovei de sus, boieria lui, oricât de lustruită prin școală și societatea austriacă, nu-l smulgea dintre mulțimile românești al Bucovinei sale”. Familia Flondor a rămas una dintre puținele fără membri de alt neam și cu un înalt prestigiu în ochii românilor și ai străinilor. Toți copiii tatălui său Gheorghe, cultivau muzica, iar fratele mai mare, Tudor, este și astăzi considerat printre renumiții muzicologi și compozitori din trecutul apropiat. Pe Iancu l-a atras lupta politică și de ridicare economică și culturală a poporului, pe care a susținut-o cu bani, din inimă și fără menajamente.

Iată și exemple:

Cu ajutorul financiar al lui Iancu Flondor a fost desfășurată de către profesorul Nicolae Filimon acțiunea de înființare a băncilor populare de tip Raiffeisen, care au adus un aport însemnat în crearea unor condiții economice mai bune maselor largi populare românești din Bucovina.

Când o întindere însemnată de pădure din Bucovina în cătunul Laura, dintre Straja și Vicovul de Sus, era în pericol de a intra în mâini străine, a intervenit Flondor și a supralicitat vânzarea. Cu

toate piedicile puse de autoritățile habsburgice și ingerințele instanțelor judecătorești până la sfârșitul războiului, succesul final a fost al lui Flondor, iar pădurea a ajuns proprietate comunală românească prin răscumpărare în cele mai ușoare condiții.

Iancu Flondor era fiul lui Gheorghe Flondor, boier de la Storojineț. Prin soția sa, născută Buchenthal, erau înrudiți cu alte familii boierești românești, care au jucat un rol însemnat în viața publică din Bucovina. Gheorghe Flondor a fost alături de frații Hurmuzachi în acțiunile acestora de salvare a neamului românesc din Bucovina. La mijlocul secolului trecut, și mai târziu, celebrul mitropolit Silvestru Morariu adesea pleca la Storojineț pentru a pune la cale cele necesare ocrotirii bisericii și ale acțiunii întreprinse de vajnicul prelat.

S-a născut pe 17 august 1865. Școala primară a urmat-o la Storojineț, sub imediata supraveghere a părintelui său, care i-a insuflat din copilărie cele mai puternice și nobile sentimente pentru neam. Studiile medii gimnaziale le-a urmat la Cernăuți, remarcându-se nu numai prin succesele la învățătură, dar și prin talentul său muzical, care l-a determinat să conducă corul elevilor de la liceu.

După terminarea studiilor liceale, a trecut prin stagiul militar în cadrul Regimentului Habsburgic de Husari Nr. 10, trecând examenul de sublocotenent în rezervă. Studiile juridice le-a urmat la Universitatea din Viena, fiind promovat Doctor în Drept. În 1892 s-a întors la Storojineț și, după moartea tatălui său, a preluat conducerea moșiei, aflată într-o stare pilduitoare de gospodărire. În 1899 s-a căsătorit cu Elena, fiica boierului român progresist și activist în plan național-cultural, Iancu Zotta, care a dat pe primul președinte al Societății pentru Cultură și Literatură Română din Bucovina, precum și pe cel al asociației politice de mare ecou, „Concordia”.

Din căsnicia lui Iancu Flondor cu Elena Zotta s-au născut trei băieți: Șerban, Neagoe și Mircea. Toți au primit cea mai bună educație națională și etică.

Iancu Flondor a intrat activ în viața politică într-o perioadă

din cele mai critice pentru românii bucovineni. A fost ales deputat în Camera Provincială în decembrie 1898 în Colegiul Marilor Proprietari. S-a alăturat încă din primul moment marelui român Gheorghe Popovici, cunoscut și ca poet cu pseudonimul T. Robeanu, ilustru om de știință în domeniul juridic, ale cărui cercetări l-au recomandat la începutul secolului nostru pentru catedra de Istoria Dreptului Românesc din București, dar uneltiri meschine nu i-au îngăduit să ocupe efectiv această catedră. Împreună au demascat în public uneltirile viclene împotriva neamului românesc din Bucovina, ale organelor administrației habsburgice, ca de exemplu în ședința camerei Dietei provinciale din 1901, când Flondor a atins în discursul său chestiunile vitale ale neamului românesc, demonstrând cu dovezi zdrobitoare acțiunile acestor organe pentru înăbușirea lui în viața publică bucovineană, distrugerea sa totală din punct de vedere economic și politic.

Diversele naționalități îngrămădite de stăpânirea habsburgică în Bucovina au obținut din partea acesteia posibilități nebănuite de a se ridica pe spinarea neamului românesc, considerându-l pe acesta „gunoiul cultural” al provinciei. S-a ridicat un zid chinezesc împotriva statului român, tulburând relațiile economice firești ale Bucovinei cu acesta în dauna ambelor părți, creând în Bucovina o stare permanentă de mizerie. În același timp s-a pornit o acțiune dușmănoasă împotriva tricolorului românesc, acțiune exacerbată de președintele provinciei, guvernatorul contele Friedrich Bourguignon von Baumberg.

Iancu Flondor s-a ridicat cu vehemență împotriva lui, acuzându-l că își înțelege funcția în sensul că el este cel ce trebuie să decreteze care sunt culorile noastre naționale. „Asupra acestor culori, numai noi înșine avem a decide și nimeni altul”, a spus Iancu Flondor în memorabila ședință: „Dacă voiești d-ta, domnule președinte, să faci istorie românească, poate vei avea fericirea de a fi amintit în vreo operă istorică a unui român. Eu nu vreau să spun locul în care vei fi pus. Dar ca d-ta să decretezi ce steag avem noi să purtăm, aceasta îți interzic și cu atât mai mult cu cât sub acest steag au luptat

românii atunci când tronul habsburgic era gata să se prăbușească. Ceea ce au avut mai bun românii au jertfit sub acest steag și aceasta a și fost recunoscut de membrii dinastiei. Acestea sunt fapte istorice și organele statului n-au dreptul de a opri acest steag”.

În luptele fratricide atât de dureroase ale românilor bucovineni în viața politică din Bucovina de la începutul secolului, curajul și activitatea lui Iancu Flondor au ațâțat împotriva lui ambițiile și lipsa de scrupule ale unor oameni de rea credință, care l-au amărât pe marele luptător, determinându-l la retragere din viața politică.

Dar situația agravându-se pentru români, el a fost solicitat să revină la luptă și, în 1908, s-au unificat partidele politice românești, iar Iancu Flondor a fost ales președintele partidului nou. Dar nici de astă dată forțele meschine n-au rămas în neacțiune și Iancu Flondor s-a văzut din nou nevoit să se retragă la moșia lui din Storojineț, abandonând arena politică.

În această situație se găsea el când a izbucnit Primul Război Mondial. Jandarmeria habsburgică, devenită stăpâna situației sub comanda faimosului colonel, apoi general, Eduard Fischer, îl urmărea și el a trebuit să trăiască în clandestinitate, asigurându-și posibilitatea ca în situația extremă să treacă cordunul în România.

Adepții habsburgici l-au calificat pe Iancu Flondor drept „naționalist dușmănos imperiului”, iar liderii români adversari – pentru că aceștia n-au lipsit – i-au opus un fel de democratism... o demagogie, spunând că el „a trecut la străini în timpul războiului”.

La capătul celei mai îndârjite lupte, Iancu Flondor era recunoscut de toți ca singurul conducător al întregii româniști bucovinene.

În luna septembrie 1918, Bucovina trăia în condițiuni izolate în ceea ce privește informațiile corecte asupra situației; mai există o administrație habsburgică, ce-și continua încă preparativele pentru eventuale anexări ale unor teritorii ale României, conform cu tratatul de pace de la Buftea. Mai sosise și apelul împăratului pentru formarea unui stat federativ, idee respinsă în parlamentul de la Viena de către deputații români, cât și de populația românească a Bucovinei.

La Viena, organizația clandestină militară română, devenită la sfârșitul lui octombrie „Consiliul soldaților români din Transilvania, Bucovina și Viena” era perfect informată despre situația de pe fronturi și pregătită să intre în acțiune la momentul oportun. În acest timp Iancu Flondor, precipita cursul evenimentelor, având în vedere împrejurările specifice.

Soldații români ai garnizoanei Cernăuți, aparținând Regimentului Nr. 41 Cernăuți, se aflau pe malurile Mării Azov.

Gubernurul Bucovinei, contele Etdorf, avea în acest timp, alături de el, Legiunea arhiducelui Wilhelm, vărul Kaizerului.

Legiunea era compusă din 15.000 de galițieni. În persoana lui Wilhelm nu a fost abandonat spiritul de aventură, nici în acele momente tulburi ale unui final de epocă.

El spera să creeze, poate sub inspirația unui protocol secret al înțelegerii de la Brest-Litovsk din februarie 1918, un nou regat habsburgic, care ar fi cuprins Galiția și Bucovina, eventual și alte provincii mai estice.

Habsburgii au jinduit mereu după acestea în al lor „Drang nach Osten”, promovând din acest motiv și protejarea unor neamuri în estul monarhiei.

În acel timp, Iancu Flondor, trăia retras în casa lui din Storojineț, pe care n-avea voie s-o părăsească, fiind amenințat cu arestarea.

Intelectualii români se întrunesc la 12 octombrie 1918, hotărând între altele editarea unei gazete „Glasul Bucovinei”, care apare începând cu 22 octombrie, același an. În paginile acestui ziar se analizează situația existentă, proclamația Kaizerului, care este respinsă, dar și alte știri.

La 26 octombrie, în plină prezență a unei armate străine dirijate de guvernatorul austriac, Iancu Flondor reușește să ajungă la Cernăuți, unde convocă Consiliul Național al Românilor din Bucovina, în sala festivă a Palatului Național din Cernăuți.

Participă 150 de delegați, reprezentând satele, orașele, intelectualii și alte categorii sociale, apoi diferite asociații și deputații din Parlament și din Dietă. Deschiderea dezbaterilor o face

octogenarul preot și președinte al Societății pentru Cultură, Dionisie cav. de Bejan, mazil din regiunea de margine a țării, care a predat apoi președinția acestei constituante lui Iancu cav. de Flondor, a cărui spirit a condus tot timpul dezbaterile.

Cuvântul lui cald, convingător, îi însuflețește pe toți, mai ales când spunea: „Sunt gata să jertfesc totul pentru înfăptuirea voinței poporului român din Bucovina; dacă mă va omorî cineva, eu nu-mi doresc o moarte mai frumoasă decât făcându-mi datoria de român”.

Se votează unanim propunerea lui Iancu Flondor pentru unirea Bucovinei cu toate provinciile românești. Paza Palatului Național a fost făcută în aceeași zi de militari români bucovineni aflați în concediu; li s-a mai atașat un grup de militari polonezi, pentru paza la periferia orașului.

În acest timp, bande înarmate și dezorganizate, cutreierau orașul, iar în fața Palatului Național se auzeau rafale și focuri de arme.

Iancu Flondor este însărcinat cu punerea în aplicare a deciziilor Consiliului, cât și cu constituirea Autorității Executive, ajutat de 14 secretari. După aceasta, i se cere guvernatorului predarea puterii Consiliului Național Român. La refuzul acestuia, motivat că trebuie să transmită „la locul mai înalt” hotărârea poporului român din Bucovina de a reveni la patria mamă, Iancu Flondor a replicat limpede și peremptoriu „locul cel mai înalt suntem noi!”. A doua zi acest guvernator predă puterea dușmanilor poporului român. Atunci emisarul lui Iancu Flondor pleacă la Iași pentru a prezenta Guvernului Român actul Unirii, cerând totodată intrarea Armatei Române în Bucovina. Au fost necesare trei intervenții insistente de acest gen, pentru a se reuși. Dar în ajunul plecării guvernului Marghiloman, Divizia 8-a Infanterie se mobilizează și sosește la Cernăuți în ziua de 11 noiembrie 1918.

S-au succedat înainte de acea dată șase zile de groază, atât în orașul Cernăuți cât și în satele din jur. Dar bandele înarmate de proveniență galițiană s-au activat și în orașele Rădăuți, Siret, Vijnița, înregistrându-se lupte de stradă. Iancu Flondor a fost

nevoit să petreacă în acele zile, ascuns în locuința preotului N. Boca la Mitropolie.

La 28 noiembrie, „Adunarea Constituantă” a Bucovinei se întrunește din nou, de data aceasta în Sala Sinodală a Mitropoliei, în care se reînnoiește decizia unirii, decizie care poartă semnătura lui Iancu Flondor.

Guvernarea Bucovinei de către Iancu Flondor durează până la 5 ianuarie 1919, când e numit „Ministru al Bucovinei”, funcție ce o deține numai trei luni și zece zile, căci la 14 aprilie 1919 își prezintă demisia din această funcție, părăsind, imediat după aceasta și activitatea politică.

El cade victimă crizei morale, care a stăpânit mereu viața politică din țară între cele două războaie, într-o lume măcinată de politicianismul dirijat de anumiți oameni, falsificatori ai vieții publice. Cauza principală a căderii sale a fost neacceptarea corupției care amenința a se întinde ca o ciumă pe pământul bucovinean, îndeosebi cu privire la fondul bisericesc și alte domenii economice.

Plecarea lui Iancu Flondor din fruntea Bucovinei a provocat în lumea românească o profundă amărăciune, simbolizând într-un fel, victoria întunericului asupra luminii. Nicolae Iorga scria pe atunci în „Neamul Românesc”: „Cu adâncă recunoștință mulțumim omului întreg și neînfricoșatului român, un erou moral al cauzei românești din Bucovina”. Iar „Adevărul” din București scria: „Și cuvântul unuia din cei mai cinstiți oameni ai românismului devine o primejdie”.

Ziarul „România” din București îl acuză pe Al. Constantinescu, ministrul industriei și comerțului, un om amoral și ideologul afaecerismului organizat ierarhic în țară, devenit patronul spiritual al moravurilor publice în Bucovina: „El era vinovat de provocarea acelei crize”, iar revista clujeană „Societatea de mâine” din 1934, nr. 28, scria: „Lecția lui Flondor, moartea onoarei clasei sale scăpătânde, nu poate trece numai prin golul sufletului național”.

În scurta guvernare a lui Iancu Flondor, acesta a reușit să aducă

fapte mărețe. Astfel el pregătește cea mai largă și rapidă reformă agrară care întrecea pe cele din alte părți ale țării întregite. El propunea crearea de proprietăți țărănești sub forma de loturi inalienabile, neipotecabile și indivizibile, ereditare pe linia minoratului.

El se gândea și la o amplă ajutorare a țăranilor prin finanțele statului pentru că „inimi tari, brațe vânjoase și minți alese, trebuie să vegheze asupra acestor locuri”.

Încă din timpul dezbaterilor Constituantei din 27 octombrie 1918, el spunea: „Țăranii ne-au scăpat datinile, legea și limba noastră strămoșească. Numai țăranilor, nicidecum boierilor sau domnilor avem să le mulțumim, dacă țara aceasta, după o vitregă stăpânire de 143 de ani, se poate întoarce iarăși la mama ei”. Grigore Nandriș spunea, la o sărbătorire în 1934, despre Iancu Flondor: „Spre țăranii cu care-l înfrățise munca cinstită a brazdei, care creează la toți, care o practică aceeași psihologie, se îndreaptă de la început grija sa; el nu i-a îmbătat cu promisiuni demagogice, nu s-a servit de ei ca mijloc de parvenire, nu le-a cerut nimic, în schimb le-a dat pământ din pământul lui, nu din al altora, ceea ce-i mult mai ușor. Aceasta a fost concepția dragostei lui Iancu Flondor pentru poporul său. El a reprezentat conștiința românească luptătoare în acele locuri, din desăvârșita puritate sufletească. La fel el predica spunând că ura și războirea veche trebuie să dispară ca o moștenire ucigătoare de la un asupritor fără milă”.

Iancu Flondor avusese parte și de dușmani, proveniți adesea din rândurile înstrăinaților, renegaților și necinstiților, caracterizați printr-o mare înverșunare. Când el ajunsese însă la culmea puterii, zicea: „Oricare, pe cât de neînsemnat act de răzbunare, m-ar jigni în adâncul inimii, căci ar fi înjositor pentru întreg neamul nostru”.

Iancu Flondor reușește în scurta sa guvernare să facă un act de mare curaj. El reziliază toate contractele și legămintele oneroase ale fondului bisericesc, redându-le Mitropoliei. Totodată reușește schimbul de terenuri cu Societatea pentru Cultură și în favoarea acesteia, cu scopul și obligația construirii unui Ateneu Român.

Un vast teren a fost rezervat în era austriacă pentru construirea Dietei Țării. După 12 ani s-a construit pe acest teren Palatul Cultural din Cernăuți de către Societatea pentru Cultură cu ajutorul Mitropoliei Bucovinei în frunte cu Grigore Nandriș, în calitate de președinte al Societății, și cu mitropolitul Visarion Puiu.

Iancu Flondor, om de cultură, om de acțiune și de luptă, a fost o întruchipare a generozității și abnegației personale, a corectitudinii și dragostei care nu cere nicio răsplată; un cavaler din lumea oamenilor întregi, un erou pe care puterea mediocrității în componența sa meschină și infiltrată de corupție, nu l-a tolerat. A lipsit atunci o consolidare morală în conducerea statului, în care gradul de coeziune să nu fie dictat de vicii, ci de comunitatea unui destin al dreptății.

Iancu Flondor a nutrit cele mai pure gânduri pentru neamul său, pe care nu l-a părăsit și nu l-a trădat niciodată. El a trăit și a luptat pentru românismul bucovinean și prin aceasta pentru integritatea poporului român.

Exemplul lui Iancu Flondor constă în tăria sufletului, în vrednicia omenească, în dragostea frățească a cavalerului fără prihană și fără frică. Cinstirea oamenilor vrednici din trecut și prețuirea faptelor lor este un îndemn de înfrățire între generații.

Amintirea lui Iancu cav. de Flondor va rămâne în mijlocul luptei pe care a dus-o sincer și cavaleresc și în mijlocul biruinței pe care a meritat s-o reprezinte. Iancu Flondor a murit la Storojineț în 1924.

FILIMON RUSU

Un vrednic animator cultural din Bucovina prin diversitatea activității sale de publicist, folclorist, prozator, istoric, pedagog, un spirit polivalent, desprins prin esența stării de spirit al vremii.

S-a născut la 25 decembrie 1882 în Tereblecea, sat mare și

frumos, așezat în partea nord-estică a județului Rădăuți, nu departe de cetatea de scaun a lui Sas-Vodă, orașul Siret.

Vechimea satului este, după spusele unor bătrâni, din vremea lui Roman I (1390).

Strămoșii lui Filimon Rusu descinseră în Moldova de Sus dinspre părțile Maramureșului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Primul stabilit în Tereblecea din familia Rusu este plugarul Ion Rusu, venit din comuna Rebra Mare la 1763. A făcut parte din Regimentul 2 Grăniceri-Năsăud.

Fenomenul era frecvent în epocă, iar cauzele de ordin social și confesional sunt arătate în studiul lui Ion Nistor *Bejenari ardeleni în Bucovina*. Din a patra generație de moldoveni, tatăl lui Filimon Rusu, și anume, Toader Rusu (1844–1922), era un priceput agricultor și crescător de animale, avea o gospodărie înfloritoare și trăia în deplină armonie cu soția sa Ecaterina, fiica lui Vasile Gabor.

Deși familia lor era relativ numeroasă, cei cinci copii, Vasile, Matrona, Filimon, Dumitru și Maria, nu vor fi frustrați, așa cum se întâmpla de obicei în acele vremuri, de bucuriile învățăturii.

În 1889 vine la școală și rândul lui Filimon care, în ciuda bătaii – o singură dată – se va obișnui curând cu rigorile și plăcerile școlii. Va avea și norocul să fie îndrumat de un dascăl precum Constantin Botezat, un fel de domn Trandafir al locurilor, secundat mai târziu de Aspazia Scriba și Constantin Corvin.

După absolvirea ciclului primar, în 1894, este nevoit să părăsească satul ca să-și continue studiile. De această dată, ținta va fi Suceava, către care se îndreaptă la 15 iulie 1894, împreună cu prietenul Ioan Țigară și vărul său Teodor Gabor, pentru a susține examenul de admitere la liceu. Va urma cursurile liceului între anii 1894–1898, având câțiva profesori remarcabili, evocați într-o conferință din 1946, dedicată personalității lui Gheorghe Tofan: „Trecea Lazăr Vicol ca un fulger, Ieronim Munteanu, un uriaș ce parcă mânca pământul, dr. Daschievici, domol și tacticos, răspunzând la salut în dreapta și stânga, dr. Eusebie Popovici, cu zâmbetul pe buze, apoi Buliga și Vasile Bumbac, domoli și buni

ca pâinea cea caldă, cât și Procopovici Domnu”.

În împrejurări oarecum tulburi, în toamna anului 1898, părăsește liceul și se înscrie la Școala Normală din Cernăuți, pe care o absolvă în 1901. Printre profesori, alți animatori culturali ai locului: Dimitrie Isopescu, Mihai Kușnirul, Eugen Botezat, Leonida Bodnărescu, Calistrat Coca și alții.

Devenit învățător, Filimon Rusu va înțelege adevărata menire a dascălului de la țară și se va consacra cu pasiune „luminării” satelor unde funcționează. Așa se face că este un învățător statornic, într-o vreme de relativă peregrinare a acestora dintr-o localitate în alta.

La școala din Cajvana, districtul Gura Humorului, predă 18 ani, între 1901–1919. Dorind să se apropie de locurile natale, se mută la Sinăuții de Jos, districtul Siret, unde rămâne ca învățător și director școlar din 1920, încă 15 ani. În 1934 se transferă la o școală din Rădăuți, îndeplinind funcția de director până la pensionare (1939).

În acest răstimp activează ca președinte al Asociației Județene a Învățătorilor (1933–1945) și vicepreședinte al Asociației regionale Cernăuți (1933–1939), dovedindu-se un neîntrecut animator al învățământului din Bucovina. Un moment de cumpănă în existența sa, de altfel liniară, îl constituie Primul Război Mondial. Deși nu făcuse armata, este recrutat în 4 decembrie 1914 și trimis spre o destinație necunoscută. După mai multe peripeții rememorate cu umor și ironie spre bătrânețe, cel care nu înțelegea să lupte pentru o patrie care nu era a lui, va fi lăsat la vatră la 13 iulie 1915, ca inapt pentru serviciul militar cu arma.

Frontul fiind aproape de Cajvana, se mută din precauție la părinții soției din Udești, dar revine în 1918, după retragerea consecutivă a trupelor ruse și române. Războiul era pe sfârșite; din noiembrie 1918, trupele române se întorc să mențină ordinea în teritoriul unit cu țara. Acestea sunt faptele biografice extrase din *Amintiri*, publicate în „Revista tinerimii”, nr. 1 și 2/1929.

Aria preocupărilor lui Filimon Rusu este vastă. Ar fi în primul

rând activitatea didactică propriu-zisă. Ca dascăl a fost preocupat să confere învățământului eficiența și rigoarea. Spirit pragmatic el însuși, îmbina teoria cu practica. „Învățătura trece dincolo de pereții clasei și scoarțele cărților”, afirmă dânsul cu îndreptățire. Desfășoară lecții practice pe teren, la curățatul pomilor, altoitul sau chiar încărcatul otavei.

Filimon Rusu a fost un publicist cunoscut, tranșant în aplicarea punctului personal de vedere. Majoritatea intervențiilor din presa vremii se referă la condiția învățătorilor, a școlilor și a învățământului bucovinean.

Călăuzindu-se după deviza adevărului și dreptății spunea: „Învățătorul este propagatorul dreptății și al adevărului”. În articolul *Sufletul învățătorului* stigmatizează consecvent inechitățile și apără cu un curaj exemplar pentru acele vremuri drepturile breslei sale.

În foiletonul *Cine știe* (din „Voința Școalei”, nr. 5/1928) propune, într-o formulare expresivă, ca organele de control să fie oamenii școlii și nu ai partidelor politice, apărându-le interesele: „Pentru datorii avem atâtea organe de control, încât nimeni din învățătorimea Moldovei de Sus – garantăm – nu știe câți avem! Ba-i școlar, ba-i extra școlar, ba-i propagandist, ba-i organizator activ cultural, ba-i cultural, ba-i pentru ateliere, ba-i conferențiar, ba-s vreo șapte județeni – în fine, încă pe atâția, dacă slujește bugetul țării.

Noi știm că nu știm câți avem, și mai știm că, cu câți mai mulți gospodari poruncesc într-o gospodărie, cu atât gospodăria merge mai rău. Zugrăvește în culori întunecate, dar veridice, situația școlilor, școli închise din lipsă de combustibil, neîngrijite, lăsate în dărăpănare, mobilier insuficient, mijloace de învățământ lipsă, iar peste toate aplicarea amenzilor școlare în care au amestec comitetele școlare, au săpat o adâncă prăpastie între școală, învățător și populație”.

Învățătorul publicist denunță cu vehemență, dar și cu argumente probate, articole fragile din Legea învățământului sau

Dispozițiile neavenite ale Inspectoratului școlar, fie că se referă la acordarea gradelor didactice, la pensionări sau destituiri in-tempestive ale directorilor cu vechi state de serviciu, fie că privesc raporturile denaturate dintre școală și instituțiile superioare.

Filimon Rusu este un talentat pamfletar și cred că, vigoarea genului în literatura română din perioada interbelică, îl poate revendica printre corifei. Scrie pamflete tăioase, în culori vii, cu un limbaj adecvat și cât se poate de expresiv. A se vedea, de pildă, critica demagogiei politice despre „egalitatea”: „Nimic mai stupid decât atunci când vorbești una, și faci alta. În fața literei legii suntem toți egali, în fața realității, pieri egalitatea. Doar noțiunea de om este egală, încolo sânt toți cei mari între ei, egali sânt toți cei mici între ei. Și mai departe, Fraternitatea? Ce cuvânt drăguț... Nu vedeți cum fraternizează partidele politice în timpul alegerilor? Nu vedeți cu ce vocabular de cuvinte se înfățișează candidații în fața populației, întrebându-l la adresa preoților și învățătorilor sau viceversa, după cum sânt sau nu în partid?”

Un alt gen în care s-a afirmat consecvent este schița umoristică. Așa-numitele sale filme nu sunt altceva decât scurte caracterologii sau schițe comprimate în care sunt prezentate caricatural stâlcirea limbii, incompetența unor salariați ai statului, modernismul rău înțeles, adoptat în formă și nu în fondul său etc. Autorul schițelor are vervă, umor și mai ales imaginație în punerea în scenă a faptelor rupte din viața cotidiană. De pildă, imaginează o călătorie prin ținutul Brahmaputra (aluzie la Prut) unde vânează toate aberațiile lingvistice, abaterile de la curata limbă românească de pe afișe și firme, din conversații etc.

„O iau spre poalele munților. Firma cu indicație neagră *Aici se repară mănuși pentru domni și doamne rupte* m-a speriat. Ce fel de doamne rupte să fie aici? O iau spre oficialitate. Dar cum mi se părea drumul prea lung, zăresc o mașină cu numărul zero. Ascultă taxi... du-mă până la prefectură. Acesta nu e taxi, acest număr zero e prefectura. Nu-i voie să călătorească oricine. Adică zero-i prefectura și nu-i voie să călătorească oricine cu ea. N-am

înțeles” (File în „Moldova literară”, nr. 8–10/1931).

Din 1902 elaborează un manual de istorie pentru clasa a VI-a, care a rămas în manuscris ca și *Gramatica*, începută în același an și care, pe lângă inerentele aproximații, cuprinde și propuneri înnoitoare. A publicat un manual de „Geografie a județului Rădăuți” pentru clasa a II-a. De asemenea, interesat de toposul Moldovei de Sus, realizează o monografie a târgului Mihăileni și alta a orașului Rădăuți, lucrări bine punctate de Nicolae Iorga în prefață.

Trăind și profesând, cea mai mare parte a vieții, prin satele Moldovei, Filimon Rusu s-a dovedit și un pasionat culegător de folclor.

El înregistrează cu pasiune în caietele sale orice vers sau spunere populară auzite cu felurite prilejuri. O parte dintre ele sunt culese din Cajvana sau din satul natal, dar a notat și cântece populare auzite ocazional de la soldați, de pildă în 1941. Cântecele, strigăturile sau povestea cu strigături incluse în această ediție sunt de o expresivitate care nu mai trebuie argumentată. Debutează în revista de folclor a lui Tudor Pamfile din Dorohoi, unde colaborează cu descrieri de obiceiuri tradiționale la rubrica „Datini și Credințe”. Iar un folclorist ca Mathias Friedwagner nu ezită a-l cota în rândul bunilor culegători de folclor.

În lucrarea sa *Amintiri* utilizează un stil specific povestitorilor moldoveni. Această carte, unică, oferă astăzi cititorului o viață de om de la cumpăna vremurilor, așa cum a fost. Pe lângă activitățile sale pe multiple planuri, Filimon Rusu s-a dovedit a fi și un român curajos în timpuri când acest lucru prezenta un mare pericol. Astfel a rămas proverbială măsura sa din 1905 de a trece în registrul de prezență – materia predată în clasă – în limba română, și nu cea germană, precum era uzul.

Exemplul său a fost urmat și de alți învățători de la aceeași școală, apoi și de învățătorii celorlalte școli românești din județ. La Cajvana a înființat, împreună cu alți învățători din satele învecinate, o organizație românească, în care se discutau probleme ce interesau neamul românesc de pretutindeni. În 1903, în

cadrul acestei organizații înființează un cabinet de lectură „Tudor Flondor”, iar în 1904 – o bancă populară. Fiind membru în comitetul secției din Rădăuți al Societății pentru Cultură, Rusu ține o serie de conferințe cu caracter economic (1937–1962).

Cea mai însemnată și mai reușită operă a învățătorimii rădăuțene, efectuată sub conducerea lui Filimon Rusu a fost Casa Noastră, edificiul propriu al organizației. În anul 1958 se inaugurează în această clădire „Casa de Cultură” din Rădăuți. Filimon Rusu moare în Rădăuți la 4 noiembrie 1957, în vârstă de 75 de ani, lăsând urmașilor o bogată moștenire. Singurul său fiu este Dragoș Rusu.

Acesta a fost un scurt rezumat al vieții și operei învățătorului Filimon Rusu: strălucit pedagog, înfrățit cu viața reală și economică a satului bucovinean, un folclorist apreciat, gazetar prin fibra vieții, pamfletar temut și în același timp o inimă caldă pentru toți cei însetați de lumină.

Dragoș Rusu

Născut la 8 decembrie 1910 în Cajvana, profesor universitar la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, apoi secretar științific, Șef de Sector al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei R.S.R. și profesor asociat la Universitatea din Paris-Pantheon-Sorbone, a studiat dreptul la Cernăuți. Teza de doctorat „Les decrets-lois, dans le regim constitutionnel de 1875, Bordeaux, 1942”, cuprinde 396 pagini. E un specialist de renume internațională în științele juridice și un eminent dascăl și pedagog.

Colaborator la revistele: „Pandectele săptămânale”, „Revista de drept public”, „Justiția nouă”, „Revista română de drept”, „Studii și cercetări juridice”, „Revue romaine de sciences sociales”, „Serie de sciences juridiques”, „Revue internationale de la theorie du droit” (Geneve), „Revue juridique” (Bordeaux), „Revue internationale de droit compare” (Paris), „Revue du droit public et de la science politique en France et l’etranger” (Paris) „Die VerwaHung” (Berlin), „Osteuropa Recht” (Koln) etc.

Are peste 20 de lucrări tipărite și a colaborat la diferite enciclopedii internaționale pentru partea juridică: *Chronological History of Romania*, coord. Constantin C. Giurescu (București, Ed. Enciclopedică Română, 1972 și ediția 2-a, 1974), *Histoire chronologique de la Roumanie*, coord. Constantin C. Giurescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.

În perioada anilor 1978–1983, mai mulți licențiați ai Universității din Cernăuți au scris monografii și au întocmit albume despre viața, obiceiurile și tradițiile studențești despre viața academică din trecut. În 1981 Dragoș Rusu și Vladimir Trebici au redactat istoricul societăților academice „Bucovina” și „Moldova” în colaborare cu Claudiu Dombrowschi. Ion Negură a făcut istoricul societății „Dacia”, Rebeca Prelipceanu – cel al societății „Arboroasa”, al Academiei Ortodoxe „Nicolae Pentelescu”, iar Orest Tofan – istoricul societății academice „Junimea”.

S-a întocmit un „Corpus” al societăților studențești împreună cu un album de fotografii, ilustrând viața studenților români în perioada 1875–1938, lucrare coordonată de cunoscutul profesor sucevean Tofan Orest, ajutat de mai mulți colaboratori. Lucrarea este expusă la Casa Memorială „Simion Florea Marian” din Suceava.

De asemenea, menționăm lucrările datorate lui Ionel Negură cu titlurile *Privire asupra evoluției vieții studențești* și *Obiceiuri și tradiții studențești cernăuțene* de Dragoș Vitencu.

PROF. DR. ION NEGURĂ – SECRETAR GENERAL
AL SOCIETĂȚII PENTRU CULTURA ȘI LITERATURA
ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

A reda fidel portretul unui om din care să se desprindă totalitatea elementelor sale constitutive împreună cu capacitatea sa creativă și produsul ei, în cazul profesorului Dr. Ion Negură,

ar necesita un volum aparte, mai ales, ținând seama de funcția „pe viață” a Secretarului general al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina

Totuși acest erudit bucovinean, care manifestă o serie de calități dobândite prin comportare și muncă, nu poate fi omis din nici o lucrare care tratează câte ceva despre Bucovina. Voi încerca și în paginile ce urmează să prezint rezumativ viața și opera acestui om din copilărie până la anii senectuții înțelepte.

Ion Negură este primul copil din cei doi fii ai preotului Gheorghe Negură și ai soției sale Eugenia, născută Bucevschi.

S-a născut la 5 ianuarie 1909, în ziua ajunului Bobotezei, pe un ger și o zăpadă mare, în frumosul sat răzeșesc din Bucovina de Nord, Budineț, în casa bunicilor din partea mamei.

Faptul că s-a născut la Budineț și nu la Putna, unde viețuia părinții săi, se datorează obiceiurilor bucovinene ce mai dănuiau în acea vreme la intelectuali, ca tinerele femei căsătorite să nască în casa părintească, pentru a fi îngrijite de mamă, iar nașterea să fie asistată de o moașă experimentată și de încredere.

Părinții și bunicii

Tata, Gheorghe Negură, originar din Ilișești Sucevei, era fiul unui țăran gospodar și constructor de case pe nume Mihai Negură. Oamenii din sat îi mai ziceau lui Mihai, nu se știe din ce cauză, Mihăilă al Lupușorului.

Absolvind liceul, Gheorghe, dată fiind situația materială a părinților care mai aveau alți copii, a intrat la Facultatea de Teologie din Cernăuți, care oferea studenților merituoși casă și masă fără plată, precum și unele ajutoare financiare. La Universitate, Gheorghe Negură face parte din Asociația studențească „Academia ortodoxă” unde a îndeplinit și funcția de secretar. Această asociație organiza în diferite orașe bucovinene concerte și serbări urmate, de obicei, de baluri. Cu prilejul unui asemenea bal, studentul teolog Gheorghe Negură cunoaște pe fata parohului Ion Bucevschi, originar din Ilișești, paroh la Budineț, pe care o ia în căsătorie.

Mama, Eugenia, era fiica cea mai vârstnică din cele cinci câte avea parohul Ion Bucevschi cu soția sa, Sinclitica din Budineț, și ea fiică de preot ortodox. Numele cu rezonanță polonă, cu terminația „schi” ne-ar îndreptăți a presupune că Ion Bucevschi n-ar fi român, ceea ce ar fi greșit, întrucât toți antecedentii acestei familii au fost de religie ortodoxă și, în majoritate, slujitori ai bisericii valahe ortodoxe. Astfel, tata parohului Ion Bucevschi a fost dascăl, „cantor” bisericesc și era nepot de fiu al primului Ion Bucevschi atestat documentar ca român bucovinean și tot paroh la Ilișești. Probabil că acest nume a suferit pe vremea episcopului sârb Daniil Vlahovici o modificare, cum s-au făcut multe în acel timp de către autoritățile civile în Bucovina, căci e greu de crezut că o familie ortodoxă și înrudită cu familii românești putea fi de neam străin. Cantorul Ion Bucevschi era frate cu Dumitrache Bucevschi, tatăl lui Epaminonda Bucevschi, cel mai de seamă pictor din secolul trecut din Bucovina și, precum se știe, prieten cu Mihai Eminescu și Ciprian Porumbescu. Parohul Ion Bucevschi, socrul lui Gheorghe Negură, avea prea puternice sentimente românești pentru a fi crezut că n-ar fi român.

După ce a primit hirotonia, Gheorghe Negură a fost numit în anul 1908 administrator parohial la Putna, probabil în urma intervenției vornicului satului Putna, Elisei, care într-o audiență la Mitropolitul Vladimir Repta, a cerut ca în locul parohului amoral suspendat să dea la Putna un preot neînceput, adică unul care n-a servit încă în alte parohii.

Gheorghe Negură, stabilit la Putna cu soția sa, a dus-o greu din punct de vedere material; el n-a primit drepturile bănești și materiale obișnuite ale preoților, căci preotul suspendat a continuat să locuiască în casa parohială și să primească retribuții de paroh; de asemenea, a continuat să folosească terenul acordat parohiei, drepturi de lemne și altele. Părintele Gheorghe Negură a stat într-o casă închiriată, igrasioasă, care a lăsat urme neplăcute familiei.

După două săptămâni de la nașterea lui Ion Negură, mama

Eugenia, a fost readusă la Putna, unde copilul a fost botezat, încă în vechea biserică de lemn, existentă și astăzi, care după cum spune legenda, a fost mutată de Ștefan cel Mare de la Volovăț la Putna.

Viața familiei preotului cooperator la Putna, dacă era modestă din punct de vedere material, în plan moral și social era plăcută și cu amintiri frumoase și de neuitat. În primul rând, comuniunea sufletească ce exista între părinții tânărului Ion, climatul cald în care s-a format caracterul lui, curățenia sufletească a părinților și deplina încredere reciprocă, lipsa poftei de arginți și dragostea nelimitată de muncă, au fost transmise din plin copiilor. Dacă tata era sever, pretențios cu el și cu ceilalți copii în privința corectitudinii și a muncii, el era în același timp blând și-i iubea copiii cu care nu pregeta să se joace când timpul îi permitea. Mama era blândă și bună, gata să ierte toate greșelile, dar tata intervenea și tempera aceste sentimente. Acești părinți model și-au încheiat viața întreținuți de fiul lor Ion, după al Doilea Război Mondial.

Copilăria și adolescența

Dacă este adevărat că în primele zile după naștere copiii nu văd, înseamnă că micul Ion Negură a văzut lumina zilei abia la Putna, acea necropolă a lui Ștefan cel Mare, așezată între înălțimile precarpatice, înconjurată de aproape 800 ha fâneată, 194 ha iamașuri, peste 504 ha grădini și 12.215 ha păduri care formau din această comună o adevărată stațiune climaterică. Dealurile înalte o scuteau de vânturi și viscole, iar cirezile de vite și turmele de oi, care pășteau pe iamașuri, cu tălăngile și fluierile păstorilor coborau în suflet o stare de liniște, iar ochii nu conteneau să se delecteze privind această creație a naturii. Șoseaua care trecea prin mijlocul comunei, cu ușoare cotiri până la poarta care deschidea calea prin aleea de brazi spre mănăstire, era împodobită pe ambele părți cu case țărănești împrejmuite de mici grădini cu flori, cireși și vișini, meri și pruni, iar din loc în loc se înșirau edificiile publice: administrația silvică, primăria, școala, cabinetul de lectură, vechea biserică a lui Dragoș Vodă și noua biserică parohială deschisă la

1910. Însă, începând cu anul 1908, printre gospodăriile țăranilor români începură să apară și construcții ale unor străini care se răsfireau în pantă spre pădurile ce împrejmuiuiau Putna.

În urma unui proces de industrializare, în Putna apărură și trei întreprinderi ca: fabrica de cherestea, fabrica de ciment și una de sticlă, toate, însă, cu capital străin, folosind numai mâna de lucru românească doar pentru muncile necalificate. După recensământul austriac din 1910, Putna avea 2.472 de locuitori, din care 1.418 români, 27 ruteni, 278 evrei, 668 germani, 68 poloni, 12 cehoslovaci. Românii erau agricultori, dar terenul agricol însumând doar 244 ha pământ arabil. Pentru a putea trăi, cei cu teren foarte puțin sau fără teren, lucrau la fabricile amintite ori la cărăușie. Meseriași români erau doar trei, dintre ceilalți 28 erau evrei și 11 – de alte naționalități. Germanii erau muncitori calificați, evreii – în majoritate comercianți.

Când intrai pe strada care ducea la fabrica de sticlă părea că te găsești pe o uliță din târgurile moldovenești de la începutul secolului, copleșite de bojdeucile comerciale evreiești.

Fabrica de ciment a fost înființată în 1898 de evreul Emanuil Axelrad și transformată în 1906 în societate pe acțiuni. Deși în consiliul de administrație figurau și câțiva români din Cernăuți, președintele consiliului era evreul Iacob Kindler, iar director în biroul central din Cernăuți – evreul Emil Holzspach.

Fabrica de cherestea era proprietatea societății pe acțiuni „Bucovina”, întemeiată de industriașul Max Anhauch care mai posedea asemenea fabrici la Falcău, Voievodeasa, Moldovița, Vicovul de Sus, Straja și Vama. Max Anhauch își cumpărase titlul nobilitar de „cavaler” de la „Forum nobilium” bucovinean, de pe vremea habsburgică.

Societatea „Bucovina” exploata pe baza unui contract oneros pădurile „Fondului bisericesc” bucovinean, care era atunci pus sub patronajul împăratului și condus numai de străini. Conducerea efectivă a mării întreprinderi o avea evreul Iulius Biderman. Exploatarea pădurilor de către întreprinderea „Bucovina” avea

caracter prădalnic până în 1936.

Fabrica de sticlă de la Putna a fost înființată de familia evreiască Fischer care, încă înainte de 1850, începuse să creeze în Bucovina diverse stabilimente industriale. În anii următori Primului Război Mondial, proprietarul Friederich Fischer, după ce refăcuse fabrica în parte distrusă de război, a adus-o la o mare înflorire, încât era cea mai importantă din România. Producția anuală se ridica la 120 vagoane de sticlă plană și 300 vagoane de alte sortimente. El și-a construit pe locul unde fusese vechea casă în care locuia pe vremuri preotul cooperator o vilă impunătoare, căreia îi dăduse numele „cuibul meu” și care apoi a adăpostit un elegant hotel turistic.

Odată cu construirea fabricilor, comuna Putna a fost invadată de străini, schimbându-și viața liniștită într-un climat cosmopolit.

Trebuie menționat că toți marii industriași evrei și micii comercianți care și-au adunat averi enorme de pe urma exploatării bunurilor bucovinene, cât și a mâinii de lucru a românilor de aici, n-au lăsat nimic din venitul național pentru folosul obștesc al comunei și al locuitorilor ei. N-au construit nici un cămin pentru muncitorii din industrie, nici un spital sau măcar o casă de naștere și n-au dat nimic nici pentru vreo lucrare edilitară. Din mici comercianți, au ieșit cu anii capitaliști, iar în același timp, țăranii români mergeau rapid spre proletarizare și mulți dintre ei au luat drumul pribegiei în America.

S-ar părea că „Doină” lui Eminescu: „Cine-a îndrăgit străinii,/ Mâncă-i-ar inima câinii,/ Mânca-i-ar casa pustia,/ Și neamul nemernicia!” înseamnă o tristă previziune pentru Bucovina.

Părinții lui Ion Negură, cu toate că au găsit la Putna multă dragoste din partea poporenilor și a intelectualilor, printre care enumerăm pe directorul școlii Dorimedot Vlad, învățătorul Ilarion Firescu, arhimandritul Teofil Patraș, starețul mănăstirii, iar dintre gospodarii cu prestigiu în comună, pe moș Elisei vornicul, Vasile Bâcu, Ilie Crișan și alții, au cerut totuși în 1913 mutarea la Vicovul de Sus, mai aproape de Rădăuți.

Din Vicovul de Sus, Ion Negură a rămas cu cele mai puternice amintiri ale copilăriei sale. Dar numai după un an de la stabilirea familiei sale în acest sat, așezat pe malul stâng al râului Suceava, în iunie 1914 izbucnește Primul Război Mondial, iar Bucovina, provincie de frontieră la răsăritul Imperiului Austriac, a devenit teatru de război cu trupele țariste.

La 29 august 1914 se produce prima înaintare rusă care însă n-a depășit Siretul, astfel că satele pe Suceava n-au fost afectate. În schimb, populația română a fost timorată de ordinul comandantului de jandarmi din Bucovina, maiorul apoi colonelul Eduard Fischer, în baza căruia comandanții militari au avut dreptul să împuște fără nici un fel de judecată pe orice cetățean care se făcea suspect de trădare sau purtare dușmănoasă față de armată și statul austriac.

Multe arestări și încercări, deportări în provincia Stiria și multe execuții prin împușcare sau spânzurătoare s-au produs atunci în rândul populației civile nevinovate, numai în urma unor simple denunțuri mincinoase sau dușmănoase.

A doua ocupație țaristă în Bucovina se produce la 27 noiembrie 1914 și a durat până în februarie 1915, cam 84 de zile. De data aceasta ocupația s-a extins până la Câmpulung, unde trupele rusești au pătruns în luna ianuarie 1915. Ofensiva austriacă din februarie a aceluiași an, respinge trupele țariste din toată Bucovina.

În perioada acestei ocupații, greutățile au sporit simțitor datorită încartuirii refugiaților din nordul Bucovinei, cât și din cauza vexațiunilor trupelor străine. Din fericire nu a durat prea mult.

În martie 1916, tatăl lui Ion Negură, preotul cooperador Gheorghe Negură, a fost mobilizat ca preot militar la Regimentul 41 Infanterie, format cu precădere din români bucovineni. Gheorghe Negură nu făcuse armată până atunci; el a fost repartizat inițial la garnizoana din Lemberg (Lwow), apoi, după 3 luni, trimis din frontul italian la Isonzo, de unde familia n-avea nici o știre despre el.

Cum în luna iunie 1916, în Bucovina avea loc a treia ocupație

rusă, la auzul tunurilor în apropierea de Vicov, mama Eugenia cu cei doi fii ai săi, Ion și Radu și cu femeia de serviciu, cu câteva lucruri de primă necesitate, se refugiază la Putna.

În august 1916, după ce trupele operative ruse au trecut, îndreptându-se spre Mestecăniș-Cârlibaba, a venit parohul Bucevschi și a mutat această familie a fiicei sale la Budineț.

De Paști, în 1917, trupele ruse se sărutau, nu că așa ar fi obiceiul lor de această sărbătoare, ci pentru că venise „svoboda”. Totuși frontul nu s-a clintit și ocupația persista. Între timp, parohul Bucevschi obține parohia Bilca unde mută întreaga familie. Aici mama Eugenia tocmește două învățătoare care pregătesc pe Ion și Radu pentru examene și își iau atestate, Ion pentru clasa a II-a primară și Radu pentru clasa I-a.

În august 1917, trupele habsburgice au pornit o nouă ofensivă și recuceresc Galiția orientală și Bucovina de sud. Au sosit vești și de la părintele Gheorghe Negură, care se găsea internat într-un spital cu boală de tifos. Însănătoșit, la sfârșitul lunii august, e lăsat în concediu și în ianuarie 1918 e demobilizat. El reocupă vechea locuință din Vicovul de Sus și postul de cooperator.

*

Cu ocazia ocupațiilor armatei ruse, nu numai bunurile populației au fost distruse, dar și multe obiecte și clădiri monumentale, vechi vestigii istorice precum a fost biserica din Bădeuți, ctitoria lui Ștefan cel Mare.

Această biserică era o importantă mărturie a arhitecturii și picturii moldovene. Pe vremea lui Ștefan cel Mare, localitatea Bădeuți a fost un important ocol cu o reședință a voievodului care a ctitorit o mănăstire cu o monumentală biserică din piatră, construită și terminată la 13 noiembrie 1484, ca o amintire a biruinței lui Ștefan asupra lui Țepeluș în 1481. Biserica a fost acoperită cu plumb, care a fost jefuit de Timuș Hmelnițchi în 1653. Exteriorul bisericii era pictat cu fresce ca și alte ctitorii, iar mănăstirea adăpostea o școală de meșteri caligrafi recrutați dintre călugări.

În vara anului 1917, satul Bădeuți fusese evacuat de armata habsburgică. Linia frontului (după declarația Dr. Lucescu Dumitru medic veterinar, originar din Bădeuți) trecea la câțiva kilometri de biserică, pe unde erau tranșeele austro-ungare, iar la vreo 50–60 m – cele rusești. Frontul se întindea dinspre Iaslovăț spre dealul Făgețel, Țibeni, Milișăuți–Dornești. Rambleul tranșeelelor avea direcția generală nord-sud cu multe cotituri.

Trupele habsburgice staționate în Bădeuți-Milișăuți erau compuse din unități maghiare, locotenentul care comanda fiind originar din Arad. O parte din gospodarii satului au refuzat să-și părăsească gospodăriile. Într-o dimineață au auzit o bubuitură puternică și un nor de praf se urca spre cer, în direcția bisericii. Curând au aflat că biserica lor a fost aruncată în aer. Ea adăpostea în podul ei un post de observație austro-ungar, de unde observa mișcările armatei ruse. Dându-și seama de aceasta, inamicul a început să bombardeze cu tunurile zidurile bisericii fără însă să reușească a le distruge. Localnicii cred că trupele maghiare pentru a scăpa de tirul artileriei ruse, au dinamitat biserica și au ras-o de pe pământ. Civili au constatat cinci cuiburi în care au fost introduse încărcături cu explozibil.

Explozia a avut drept urmare părăsirea liniei frontului de trupele ruse, iar trupele austriece i-au urmărit fără a mai fi nevoie să mai tragă un glonte.

*

Când a revenit familia Negură la Vicovul de Sus, școlile nu funcționau încă, astfel că Ion și Radu Negură au fost siliți să se pregătească în particular și în 1919 au dat examenele, Ion pentru clasa a IV-a și Radu pentru clasa a III-a.

În toamna aceluiași an, Ion se desparte de fratele său și ceilalți camarazi de joacă, fiind înscris la Liceul „Hurmuzachi” din Rădăuți și se mută la gazdă.

Cum între Ion Negură și fratele său exista o mare afecțiune frățească, despărțirea a lăsat în inimile lor un gol. Ion ca elev printre

străini, s-a simțit copleșit de nostalgia casei părintești și a satului. Au fost necesare câteva luni până s-a adaptat la viața nouă, cu atmosfera sobră a gazdei – o familie germană, socrii profesorului român din vechea familie de mazili bucovineni Volcinski. Soția lui era fiica acestei familii germane, care, cu toate că era de aceeași origine, nu vorbea decât românește.

Zilele de sărbătoare ca și vacanțele, Ion le petrecea de obicei acasă; între Rădăuți și Vicov trecea acum linia ferată, astfel că transportul nu prezenta probleme. În aceste zile, Ion era așteptat de fratele său Radu, cocoțat pe poartă, așteptând trenul ce trecea prin Vicov la Putna sau Seletin.

Printre prietenii de joacă ai lui Ion Negură, care așteptau cu nerăbdare sosirea lui acasă, se aflau și cei doi copii mai vârstnici ai familiei inginerului silvic Aurel Isopescu, șeful ocolului silvic.

Familia Isopescu avea șase copii, trei fete și trei băieți. Fiica cea mai mare Elena sau Nuța, cum o strigau părinții și fratele ei Ștefan sau Bobocu au fost tovarăși de joacă al fraților Negură. Soția lui Aurel Isopescu era fiica profesorului sucevean Ștefan Ștefureac și soră cu celebra Anca Ștefureac din Cernăuți, prin cursul ei de dans pentru studenții cernăuțeni.

Din numeroasa familie a inginerului Aurel Isopescu care s-a strămutat la ocolul silvic din Jucica, mai sunt în viață doar doi: Nuța și Bobocu. Nuța măritată cu ofițerul Vasile Cărăruș din a 12 Artilerie Sadagura, ajuns colonel, decedat în urmă cu cinci ani de cancer și Bobocu, ajuns inginer agronom, acum pensionar care trăiește retras în Dumbrăveni lângă Sighișoara, bolnav și neajutorat. O fiică a murit imediat după măritiș și al doilea băiat Mișu, inginer silvic, s-a stins acum câteva luni de un cancer la plămâni.

*

Ion Negură, ca elev de liceu și-a găsit prieteni între colegi precum Aurel Neherneac, Munteanu, Mihai Horodnic, cu care a legat o prietenie foarte strânsă, Toader Grosu, Iulian Vesper – poetul, Traian Larionescu devenit unul din cei mai buni heraldiști din

țară, Artur Hilsenrad, viitorul consilier la Ministerul Justiției și Consiliul de Stat etc.

Începând din clasa a III-a de liceu, Ion Negură își petrecea orele libere împreună cu colegul său Mihai Horodnic la multiplicarea revistei „Mugur”, editate de elevii liceului. Apoi a fost solicitat de profesorul Ilie Vișan – originar din Putna – la inventarierea bibliotecii școlare, ceea ce i-a dat posibilitatea ca anii următori să citească mult, chiar și în timpul vacanțelor. Ajuns în clasa a VII-a de liceu, a deținut rubrica cronicărească la revista „Mugur”, participând adesea și la programele sărbătorilor naționale cu recitări.

În 1927, Ion Negură a absolvit clasa a VIII-a, clasat primul pe întregul liceu și cu inima strânsă se desparte de profesori, îndeosebi de profesorul Ilie Vișan care, după ultima lecție predată, strânse pe toți elevii în jurul său spunându-le: „Acum, la despărțire, vreau să mă uit în ochii fiecăruia dintre voi și să vă strâng mâna, pentru a păstra în memoria mea chipul tuturor”. Cuvintele spuse cu lacrimi în ochi au umplut de lacrimi și ochii elevilor săi care, impresionați și pătrunși de această despărțire, au plecat fără obișnuita vioișie a adolescenței la sfârșitul unei zile de școală.

Examenul de bacalaureat l-a dat la Suceava, ieșind primul pe promoție din cei 68 de candidați reușiți. În toamna aceluiași an se înscrie la Universitatea din Cernăuți, la Facultatea de Litere și Filozofie și la Facultatea de Drept. Din partea Facultății de Litere obține un loc în căminul studentesc și de la Facultatea de Drept o bursă în bani.

Ca student, Ion Negură face parte din Societatea academică „Dacia”, din care făceau parte un mare număr de rădăuțeni și suceveni. În cadrul acestei societăți Ion Negură desfășoară o activitate intensă, în mod deosebit, la sate unde se înființau biblioteci, se organizau serbări culturale, contacte de îndrumare a societăților „Arcașii”, înființate de „Dacia” începând încă din 1906. Drept urmare a întreprinsei activități, după numai un an, a fost ales membru în comitet ca „secretar de externe”, apoi vicepreședinte al societății academice „Dacia”.

În această din urmă calitate, Ion Negură modernizează statutul și regulamentul de funcționare al societății. El a organizat sărbătorirea jubileului de 25 de ani de la organizarea ei (mai 1930). Cu acest prilej s-a tipărit istoricul societății, redactat de primul vicepreședinte Filaret Doboș. În toamna anului 1930, mută sediul societății în clădirea Palatului Național, unde noul comitet al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, sub conducerea profesorului universitar Grigore Nandriș a oferit societății „Dacia” două camere. Tot în timpul președinției lui Negură au fost organizate diferite serbări culturale în satele și orașele bucovinene, iar numărul membrilor a sporit neașteptat de mult.

Ca urmare a acestei activități Ion Negură a fost solicitat în primul semestru al anului 1930 să sprijine constituirea pe baze formate și activitate concretă „Centrul studențesc” de la Cernăuți. În toamna aceluși an s-a constituit consiliul și s-a ales comitetul a cărui statut și regulament de funcționare au fost întocmite de Ion Negură. Astfel s-au strâns relațiile cu alte centre studențești din țară și au început participările regulate ale delegației centrului cernăuțean la ședințele Consiliului Uniunii Naționale a studenților.

În iarna 1930/1931, Ion Negură a fost ales președinte al centrului, conducând în această calitate studențimea cernăuțeană la congresul general din Brașov.

Începând cu anul 1931 s-a pus, în viața studențească cernăuțeană, problema participării delegației române la congresele internaționale studențești. Astfel, în 1931, un asemenea congres s-a ținut la București, la el au fost delegați Ion Negură și Emanuil Haivas. În 1932 la congresul convocat la Belgrad participă iarăși Negură ca delegat din România. Apoi a fost delegat la congresul din Veneția și, în fine, în 1933 – la Riga. Între timp, în anul 1931, Ion Negură obține licența în Litere după ce, în 1930, o luase pe cea în Drept. El continuă să fie student ca doctorand la Drept, unde se urmau cursuri obligatorii timp de doi ani.

Ion Negură prezintă la aceste cursuri unele lucrări, dintre care, în 1932, „Dreptul public” la profesorul Gheorghe Alexeanu.

Lucrarea i-a adus laudele cuvenite. Teza de doctorat o susține de abia în 1945, la București, tratând problema de economie agrară.

Criza economică generală izbucnită în 1929 afectează curând viața salariaților publici, învățătorimea, profesorii, preoții care nu primeau salarii cu lunile, iar în aceeași situație se afla și preotul Gheorghe Negură, tatăl lui Ion, care mai întreținea la universitate pe fiul său mai mic Radu, cu mari sacrificii.

Ion Negură, posedând din 1930 o diplomă, se simte obligat să-și câștige existența, astfel se angajează la un birou de avocați cu un salariu de 1.000 de lei pe lună, iar peste câțva timp și ca secretar la Societatea de Salvare unde mai câștigă 500 de lei. Cu această sumă, Negură își acoperă cheltuielile pentru casă și masă, ușurând bugetul familiei.

În anul 1933, în plină criză, Ion Negură este obligat să renunțe la remunerații, fiind încorporat pentru satisfacerea stagiului militar la Regimentul 8 Vânători Cernăuți unde, după un an, la terminarea stagiului, obține gradul de caporal t. r. (termen redus).

Căsătoria

La facultatea de Drept, Ion Negură a fost coleg cu Laurenția Ursu, fiica lui Ilie Ursu din Dorna Cândrenilor. Ilie Ursu a fost mai mulți ani primar al comunei și un fel de reprezentant, fără diplomă al ei în toate problemele ce se iveau. Mama Laurenției Ursu cu numele de Glicheria era fiica binecunoscutului Toader Leuștean din Fundul Moldovei, gospodar cu patru clase de liceu, care pe vremea habsburgică a fost ani de-a rândul primar, iar în 1918, la Adunarea constituantă a Bucovinei, era unul din reprezentanții țărănimii ales și în Consiliul Național. Laurenția a devenit în curând bună prietenă cu Ion Negură cu care învăța împreună la unele materii. În iarna anului 1934, ei se căsătoresc.

Tânăra pereche și-a înjghebat un cămin modest, dar plăcut, la Cernăuți. În cursul verilor, din mai până în octombrie, soția petrecea la părinții ei din Cândreni, ajutând pe tatăl ei la administrarea micii instalații balneare pe care o înjghebase.

Ion Negură, licențiat în Drept și licențiat în Filologie, era absorbit de preocupările profesionale și tot atât de mult cu funcția pe care o avea la Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina, fiind ales în comitetul de conducere pe lângă marile personalități cernăuțene precum profesorul Grigore Nandriș, președinte, Alexandru Vitencu și Emanuil Iliuț, vicepreședinți, Constantin Loghin, secretar, apoi Ion Brăteanu, inginer Traian Procopovici, Moga, Găina și Gheorghe Cârșteanu.

În 1935, Ion Negură a fost ales Secretar General al Societății, funcționând până la refugiul din 29 iunie 1940, când Bucovina de nord, în urma notei ultimative din 26 iunie, a fost ocupată de URSS.

De fapt și de drept, Ion Negură reprezintă azi principalele amintiri pe care le avea Societatea: educarea patriotismului, formarea tineretului în cunoașterea trecutului bucovinean.

Cine are nevoie de o informație despre trecutul Bucovinei, o poate afla la Ion Negură. El ține conferințe mult apreciate despre Bucovina de altă dată și despre personalitățile ei istorice. Conferințele sale sunt ilustrate prin proiecții, reproduceri și expuneri sugestive, fiind apreciate nu numai în Bucovina, dar și la București, la Timișoara, Pitești și în alte orașe din țară.

La începutul lunii mai 1940, Ion Negură a fost numit Director al Societății și, în această calitate, părăsește orașul Cernăuți și se refugiază la Dorna Candrenilor, ducând cu el atât cât putea duce: o mică valiză în care a înghesuit documentele Societății, actele ei de proprietate asupra Palatului de abia terminat și patru tablouri de mare preț. Din cauza stării de constrângere impuse prin actul ultimativ al URSS-ului, evacuarea altor obiecte importante n-a putut fi efectuată.

În octombrie 1940, Ion Negură a fost chemat la București, unde i s-a încredințat o grea și importantă însărcinare în legătură cu repatrierea germanilor din Bucovina, Basarabia și Dobrogea. Curios este faptul că nu s-a pus problema germanilor din Ardeal!

După reintegrarea Bucovinei în 1941, Ion Negură nu mai

revine la Cernăuți, dar postul de director din cadrul Societății i se păstrează în continuare. Din cauza lucrărilor multiple în cadrul Comisiei mixte de lichidare a bunurilor germane, se deplasează doar o dată pe săptămână la Cernăuți, unde colaborează la „Revista Bucovinei” cu studii, informații culturale și științifice, recenzii etc.

La al doilea refugiu, din 22 martie 1944, întreaga arhivă și toate bunurile Societății evacuate din Cernăuți sunt surprinse în drum de bombardamentul din 4 aprilie 1944 și complet nimicite. Salvate au fost doar actele și cele patru tablouri de preț luate de Ion Negură în 1941 și păstrate la București. În 1965, ele au fost depuse la Muzeul Suceava – fondul Leca Morariu și Octavian Morariu.

În primăvara lui 1944, Ion Negură este mobilizat pe un timp scurt, aprilie-iulie, la partea sedentară a regimentului evacuat la Corbu, jud. Slatina.

Odată cu noua orânduire a țării noastre, după armistițiul din 23 august 1944, Direcția din minister la care lucra Negură se desființase și el se mută la Râmnicu Vâlcea, unde își pregătește teza de doctorat, având aici la dispoziție biblioteca Facultății de Teologie, mutată din Cernăuți. Aici, Ion Negură întocmește un studiu despre ctitoria lui Ștefan cel Mare de la Volovăț, studiu publicat în „Revista Banatului”.

În vara anului 1945, Ion Negură a fost cooptat la lucrările Comisariatului general pentru armistițiu, recent constituit. După semnarea tratatului de pace cu URSS, Comisariatul de armistițiu s-a transformat în Comisia de legătură cu comisia aliată de control, unde Ion Negură activează până în 1947, iar din acel an, în noua Direcție generală a întreprinderilor agricole de stat până în 1950. Aici participă la redactarea legislației după colectivizarea proprietății agricole.

În 1950, Ion Negură e mutat la Ministerul Agriculturii și, de aici, după scurt timp a fost demis ca necorespunzător! În acea vreme mulți oameni capabili au fost înlăturați...

De aici, Ion Negură trece la Hunedoara, la Întreprinderea de

Construcții Speciale, ca Șef de Secție la Planificare, apoi la Direcția Generală a Canalului, iar în 1956 a fost transferat la Direcția de Studii pentru Comerțul Exterior al Camerei de Comerț București.

Între timp, în 1952, se înscrie la Institutul de statistică, încadrat ca facultate la Academia de Studii Economice – A.S.E, curs seral. Însă înainte de a-și susține licența, este solicitat de către Camera de Comerț, datorită lucrărilor prezentate, pentru a pune la punct sistemul de statistică al comerțului pentru exterior.

În Direcția de Studii din Comerțul Exterior a lucrat din 1956 până în 1964, când a fost transferat pentru interes de serviciu la O.N.T. pentru a organiza serviciul de conjunctură internațională a turismului.

Aici înființează un buletin intern de specialitate. Între timp, ia ființă Centrul de Statistică Matematică al Academiei R.S.R. unde directorul, Acad. Gh. Mihoc, rezervă un post în schemă pentru Negură care demisionează de la Oficiul de Turism, căci nu i se aprobă transferul.

În 1965, împreună cu alți oameni de știință, a constituit la Direcția Centrală de Statistică, la inițiativa mult regretatului academician Octav Onicescu, un seminar de aplicare a metodelor statistice și matematice în economie, al cărei secretar științific a devenit.

Concomitent, Ion Negură desfășoară o activitate didactică ca profesor de Statistică a Comerțului Exterior la A.S.E. În anii 1967–1969 s-a înființat un curs de Statistică Internațională la aceeași Academie, încredințând exclusiv lui Negură această funcție. Totodată a ținut cursuri economice statistice postuniversitare pentru cadre cu specialitate economică, la CEPECA pentru directori generali și directori din Ministerul Agriculturii și de la direcțiile generale din țară.

În 1968, Ion Negură este insistent solicitat să organizeze Secția de Informatică și Calcul Economic al nou-înființatului Institut de Economie Agrară. Timp de patru ani, Ion Negură editează un buletin cu studii de specialitate și participă activ la editarea

buletinului întregului Institut și a unor volume de studii, publicate de Editura Academiei. La vârsta de 65 de ani, Ion Negură se pensionează.

Opera profesorului Ion Negură

În viața lui Ion Negură, legătura sufletească cu Bucovina a fost mereu vie și puternică, indiferent dacă se află pe pământul ei sau departe de țară. El a căutat să cunoască istoria, adesea zbruciumată, și să o facă cunoscută nu numai țării noastre, dar și străinilor cu care a vizitat-o în anii din urmă. A lăudat caracteristicile și frumusețile ei, contribuind prin cunoștințele sale la activitatea culturală și la îmbogățirea tezaurului de valori materiale și spirituale.

Ion Negură a ținut ani de-a rândul conferințe la Suceava, Rădăuți și în alte localități, a perseverat, în calitate de mandatar al Muzeului județean, pentru îmbogățirea tezaurului acestuia, culegând piese și documente, unele cu valoare excepțională, rămase de la Sextil Pușcariu, de la generalul Zadic și de la alte personalități care au jucat un rol de seamă în viața Bucovinei.

A colaborat la Anuarul Județean și la întocmirea volumelor „Știința în Bucovina”, pentru care a întocmit nenumărate fișe. În București, a prezentat de câteva ori pe an referate asupra unor evenimente bucovinene sau legate de partea noastră de țară.

Asemenea activități presupun cercetări îndelungate, pe care Ion Negură le-a întreprins ani de-a rândul, încă de pe vremea studenției. Unele au fost publicate, altele, poate vor vedea lumina tiparului, unele, probabil, vor rămâne numai în manuscris și vor ajunge în vreo bibliotecă. Ceea ce și-a dorit din tot sufletul să realizeze, se referă mai ales la o lucrare aprofundată asupra economiei Bucovinei sub stăpânirea habsburgică. Aceasta lipsește din literatura științifică bucovineană, fiind absolut necesară, pentru că ea scoate la lumină o latură esențială din calvarul îndurat de neamul nostru. Pe această cale s-a realizat și politica demografică și cea școlară, și în alte domenii, care cu perfidie au înstrăinat o parte din populația Bucovinei, creând o bază pentru pretenții teritoriale.

Nu este mai puțin adevărat că apăsarea economică asupra neamului nostru i-a slăbit în buna parte puterea de rezistență, sărăcindu-l și deposedându-l de o mare parte din baza materială.

O privire sintetică asupra activității de cercetare științifică și publicistică a lui Ion Negură

După cum am amintit la începutul acestei monografii, activitatea publicistică a lui Ion Negură a început încă în anii de liceu, prin participarea la colectivul de redacție al Revistei Școlare „Mugur” de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” al cărei redactor principal a fost în anul școlar 1926–1927.

Această activitate evoluează în anii studenției și s-a dezvoltat în perioada de secretar al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, devenind tot mai intensă după terminarea celei de a treia facultăți. A fost axată la început mai mult pe probleme cultural-istorice, cu atenție specială pentru cele bucovinene, apoi, timp de aproape 30 de ani, pe cele cu caracter economic și statistic și, în final, din nou pe probleme bucovinene.

După dimensiuni și importanță, amintim mai întâi studiile și cercetările adunate în peste 15 volume apărute la diferite edituri din țară, cuprinzând mai mult de o sută de lucrări științifice, inserate în publicații periodice precum rapoartele anuale ale comitetului de conducere al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și „Anuarul Suceava al Muzeului Județean”, volumele anuale „Situația pieței capitaliste”, publicate de Camera de Comerț, seriile „Probleme de economie agrară”, de asemenea, publicațiile periodice „Revista Bucovinei”, „Revista de statistică”, „Probleme economice”, „Studii și cercetări de calcul economic și cibernetică economică”, „Revista economică”, „Forum”, publicațiile centrelor de documentare ale Academiei R.S.R și Academiei de Științe Agricole și Silvicultură, „Almanahul parohiei ort. rom. din Viena”, „Revista Fundației Drăgan din Roma” și altele.

Să le nominalizăm pe cele mai demne de menționat:

a) Lucrări fundamentale și monografii:

- *Statistica*, în colaborare;
- *Republica latino-americană Uruguay*;
- *Marketingul în agricultură*, în colaborare;
- *Economia Bucovinei sub stăpânirea habsburgică*: două extrase sintetice publicate în „Anuarele muzeului din Suceava”;
- *Societatea academică „Dacia”* pentru albumele *Viața studentească din Bucovina* (muzeu S. Fl. Marian – Suceava) și încă alte șase lucrări, toate depășind 250 – 350 pagini).

b) Memorii de istorie culturală și generală:

- *Societatea pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina* (două lucrări diferite, 1936 și 1977);
- *Ctitoria lui Ștefan cel Mare de la Volovăț*;
- *Palatul cultural al Bucovinei din Cernăuți*;
- *Bucovina sub stăpânirea habsburgică și Unirea cu România* (Revista Fund. Drăgan I., Roma, 1978);
- *Ecouri literare memorialiste bucovinene ale războiului pentru independență*.

c) Studii și cercetări social-economice:

- *Quelques notes sur le sens artistique roumain* (Balkanska Zemlje, Belgrad, 10, 1940);
- *Proprietatea pământului și problema agrară în Bucovina de sud și altele*.

d) Cursuri universitare:

- Curs de statistică a comerțului exterior (cu 2 coautori);
- Curs de statistică internațională;
- Sisteme de conducere cu prelucrarea automată a datelor (Academia „Ștefan Gheorghiu”).

e) Studii și cercetări de statistică teoretică, statistica de ramură și statistica internațională – peste 10 lucrări.

f) Lucrări privind organizarea și conducerea întreprinderilor cu modernizarea prelucrării informației.

g) Studii și cercetări de turism, cinci lucrări.

h) Retrospective și medalioane:

- *Gheorghe Popovici, cercetător al vechiului drept românesc*;

– *Sextil Pușcariu, animator și îndrumător în viața culturală a Bucovinei;*

– *Nouăzeci de ani de la nașterea istoricului Teodor Bălan;*

– *Profesorul și cărturarul militant Grigore Nandriș;*

– *Un mesager al culturii românești peste hotare Teodor Onciulescu;*

– *Poetul și culturologul Dragoș Vitencu;*

– *Instituții, asociații și organizații din Bucovina, culturale, educative de asistență socială, economice, în anii 1775 -1944;*

i) *Lucrări privind viața studențească:*

– *Privire istorică asupra studențimii române și organizațiile ei;*

– *Un articol similar în revista „Universitas”, Riga, 1935;*

– *România Jună și viața universitară din Bucovina (în „Almanahul Parohiei Ortodoxe Române” din Viena, 1977);*

– *Preliminarii la o imagine a vieții studențești din trecutul Bucovinei (pentru albumele „Viața studențească bucovineană” la „Casa memorială S. Fl. Marian” Suceava).*

În diverse periodice a publicat zeci și zeci de recenzii, cronici și diverse informații referitoare la domeniile abordate, la studiile și cercetările sale.

În afara lucrărilor amintite numai în parte, Ion Negură a colaborat timp de 15 ani la redactarea buletinului „Romanian Scientific Abstracts” editat de Oficiul de documentare al Academiei de Științe Sociale și Politice pentru străinătate.

*

Profesorul universitar dr. Ion Negură, înzestrat cu o deosebită cultură sufletească și morală, o fire blajină și înțelegătoare, un bucovinean cu o nemărginită dragoste pentru Bucovina și pentru tot ce e românesc, este unul dintre puținii bucovineni ce au mai rămas din vechea generație, care poate servi drept exemplu generațiilor viitoare, un bucovinean care nu a fost ispitit de glorii ieftin câștigate. Bucovinenii sunt mândri de acest confrate, pentru opera și sentimentele lui.

PROFESORUL ȘI CĂRTURARUL GRIGORE NANDRIȘ

Cel de-al treilea copil al familiei de gospodari din Mahala, Dimitrie și Maria Nandriș, a primit numele Grigore.

S-a născut la 31 ianuarie 1895, după ce cu patru ani mai înainte se născuse primul, Ion și între ei, Vasile. Al patrulea băiat, Teodor, a văzut lumina zilei în anul 1907.

Toți băieții au trecut prin întreaga filieră școlară, obținând diplome universitare.

Ion Nandriș, medic, a fost ultimul președinte de până în Primul Război Mondial al binecunoscutei asociații studențești „România Jună” din Viena, oraș în care și-a făcut studiile universitare, și penultimul președinte al „Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina” (1941–1943). Specializat în medicină legală, în sistemul O.R.L. și psihiatrie, cu studii la Paris și Strasbourg, a desfășurat și activitate didactică universitară, a publicat studii de specialitate și a ocupat funcții de conducere în organizarea medicală. A condus cu multă pricepere și cu prestigiu secția locală a „Societății pentru cultură” din Mahala, ridicând-o la nivelul celei mai bune dintre secțiile societății. A decedat în 1967 la București.

Vasile Nandriș, inginer agronom, a fost asistent la Academia de Agricultură din Cluj-Napoca și a murit tânăr, în 1926.

În viață mai sunt, când scriu aceste rânduri, Teodor, medic primar la Rădăuți în județul Suceava și sora lor Anița, care se află la gospodăria părintească din Mahala, după ce fusese deportată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, revenind acasă după terminarea acestuia cu sănătatea zdruncinată.

Tatăl, Dimitrie Nandriș, avea o statură voinicască, făcuse serviciul militar la un regiment de cavalerie din fosta armată austro-ungară, terminându-l cu gradul de sergent. Gospodar harnic, deprinsese în armată îndeletniciri elementare de medicină veterinară și, cum în Mahala nu exista în acel timp medic veterinar,

a îndeplinit el această funcție în mod onorific, aducând astfel servicii importante populației.

Mama Maria, unica fiică a țaranului Vasile Lazăr, mult timp primar sau „vornic” cum se spunea pe atunci, a fost o femeie distinsă, model de gospodină, mult apreciată de colectivitatea sătească.

Muncind cu pricepere, chivernisire și cu multă râvnă, soții Dimitrie și Maria Nandriș, și-au constituit o gospodărie fruntașă, cu o casă încăpătoare și anexele necesare. Ei au dat o educație exemplară copiilor, între care a dăinuit totdeauna un adevărat sentiment fratern și un puternic spirit de ajutorare reciprocă, responsabil climatului conjugal creat de părinți, în care se cultiva și respectul desăvârșit pentru tradițiile străbune, cât și sentimentul patriotic.

Satul natal Mahala, o veche așezare moldovenească situată pe malul stâng al râului Prut la 7 km distanță de orașul Cernăuți, purta pe vremuri numele de Ostrița. La începutul secolului al XV-lea în hrisoavele scrise, acest sat constituia obiectul unor privilegii acordate de voievodul Moldovei Alexandru cel Bun stăpânilor satului. La 25 aprilie 1472, printr-un act emis în Suceava, Ștefan cel Mare a dăruit satul cu loc de moară în apa Prutului ctitoriei sale mănăstirești de la Putna, după ce îl cumpăraseră cu 200 de zloți tătărești de la stăpânul Tăbuci din Cobâle, de la fratele său Pojar și de la sora și nepoții lor.

În cursul secolelor următoare, Poarta otomană a extins teritoriul raialei Hotinului până aproape de Cernăuți, cuprinzând și satul Ostrița, pe care l-a numit „Mahala”, ceea ce înseamnă o administrație privilegiată, ca în Macedonia. Sub această denumire apare localitatea pe prima hartă militară întocmită de cartografii trupelor ocupante habsburgice la 1774. Pe aceeași hartă se găsește și așezarea Ostrița, dar pe malul drept al Prutului, la confluența acestuia cu pârâul Derelui, pe locul unde fusese înainte satul Clișcăuți, amintit în hrisovul din 8 martie 1490 al lui Ștefan cel Mare tot ca danie făcută mănăstirii Putna. Acest sat a

fost distrus prin războaiele ce au urmat, iar Ostrița nouă s-a născut mai ales prin emigranți transilvăneni, în anii '70 din secolul al XVIII-lea și câteva familii galițiene, în anii 1775–1780, care cu timpul s-au românizat.

În conscripțiile localităților și locuitorilor, întocmite în 1780 și 1784 de administrația militară habsburgică a Bucovinei, Mahala apare cu cătunele mărginașe Buda – la nord și Cotul Ostriței – la sud-est și astfel le găsim, dar cu date separate pentru fiecare, în recensământul demografic habsburgic din 1910, ca și în cel românesc din 1930. În recensăminte Ostrița nouă este trecută ca o comună separată.

Comuna Mahala cuprinde o suprafață de 19,25 km², iar împreună cu Buda și Cotul Ostriței – 39,9 km², situată fiind într-un șes fertil de compoziție aluvionară în valea Prutului, la sud de lanțul dealurilor, care se desfășoară cu zone forestiere de stejari și fagi de la Sadagura și Cernauca (uitima fostă proprietate a celebrei familii Hurmuzachi din Bucovina), spre nord-est în Basarabia către Hotin.

Condițiile agro-geografice foarte propice pentru vegetație și creșterea animalelor, au favorizat din străvechime așezările omenști din regiune, cum au dovedit și vestigiile arheologice descoperite. Pe de altă parte, încălcările popoarelor străine năvălitoare și dese războaie au îngreunat viața locuitorilor, silindu-i adesea la băjenie și distrugându-le satele. În urma Războiului Ruso-Turc din 1768–1774, de exemplu, și a invaziei armatelor austriece, populația s-a redus doar la 30 de familii sau 345 de suflete. Dar în 1780, conscripția militară a putut deja înregistra pentru Mahala, cu cele două cătune, 189 de familii, respectiv 945 de suflete. Toată această populație este notată în documentul menționat ca fiind formată din agricultori, cu excepția a 2 sau 3 preoți și 2 slujitori administrativi.

Noua stăpânire străină n-a găsit în Mahala în 1775 nici o ființă de alt neam decât români-moldoveni și comuna a rămas ca atare în fruntea salbei de sate din valea Prutului și a Siretului, care

și-au păstrat caracterul etnic românesc în perioada valurilor de populație de alt neam, revărsate asupra Bucovinei, prin imigrări din Galiția și colonizări efectuate de administrația habsburgică.

Atașamentul puternic pentru neam al românilor mahaleni s-a dovedit prin participarea ca voluntari în războaiele României din 1877–1878 și 1916–1918, precum și prin deportările sutelor de locuitori de către ocupanți străini în cel de-al Doilea Război Mondial, pe considerentul că sunt dușmani sau indezirabili.

Cu toate falsificările datelor în materie de naționalități, în detrimentul românilor, la recensământul din 1910, efectuat de administrația habsburgică, s-au notat 2.332 români și 81 evrei. După 20 de ani, recensământul românesc a constatat 2.365 români și 51 de altă naționalitate (8 germani, 7 ruteni, 28 poloni și 8 evrei), iar împreună cu Buda și Cotul Ostriței – 5.100 români și 136 de alt neam (28 germani, 4 ruși, 7 ruteni, 69 poloni, 28 evrei și 4 de altă naționalitate). În anul 1937, comuna Mahala număra 4.100 locuitori. Străinii de neam n-au tulburat caracterul românesc al comunei nici sub administrația habsburgică. Unii din ei se ocupau cu agricultura, alții exercitau diverse meserii sau comerț. În 1910, de exemplu, din cei 25 comercianți, 3 erau români, 22 evrei, iar în Buda și Cotul Ostriței, 4 români și 22 evrei. Meseriașii se repartizau astfel: 6 români, 4 evrei și 4 de alt neam.

Viața economică din Mahala era la un nivel ridicat. Suprafața agricolă, de peste 1.200 ha, era ocupată de câmpuri cultivate și grădini, la care se adăugau 600 ha de fânețe și livezi, 16 ha de pădure, apoi heleștee. Mahalenii creșteau cai, bovine, ovine și porcine, cultivând și albinăritul. Unii din ei au ajuns negustori până în Egipt.

La moartea lui Aron Pumnul, în timpul ceremoniei funebre, a cântat un cor popular din Mahala, iar în 1877, trei tineri din comună au participat ca voluntari în Războiul pentru Independența României, fără a se mai întoarce acasă. În Primul Război Mondial un număr mare de mahaleni au luptat ca voluntari în Armata Română, în rândul Armatei Franceze și Italiene, cât și alături de sârbi.

Între cele două războaie frații Ion și Grigore Nandriș au înființat o secție locală a „Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina”.

Din mijlocul locuitorilor din Mahala au ieșit peste 100 de profesioniști intelectuali și practicieni în diverse meserii. Pe lângă frații Nandriș, menționăm numele profesorului universitar și filolog Octavian Nandriș de la Strasbourg.

Grigore Nandriș și-a petrecut anii de copilărie în această comună unde a urmat și cei patru ani de școală primară. Mediul acesta în care a crescut până la 11 ani și-a pus o puternică amprentă pe formarea personalității sale.

În 1907 a intrat la Liceul din Cernăuți care avea atunci caracter german, dar în care funcționau câțiva profesori români și se păstra spiritul de adânc atașament pentru istoria și cultura românească, ce-l imprimase după 1848 Aron Pumnul la Catedra de Limba și Literatura Română. Când a ajuns în clasa a V-a, familia numeroasă și primii doi băieți fiind spre sfârșitul cursurilor liceale, situația materială a părinților s-a îngreunat, astfel încât Grigore era în pericol să întrerupă școala, dacă n-ar fi intervenit ajutorul financiar al bunicului său.

Izbucnind Primul Război Mondial și orașul Cernăuți fiind ocupat de armatele țariste, Grigore Nandriș a trecut la liceul din Câmpulung Moldovenesc, pe care l-a terminat în anul 1915. Aici a continuat activitatea publicistică începută, se pare, încă în 1912, de când datează prima publicație a liceanului Grigore Nandriș, anume un articol-răspuns la o anchetă a revistei „Flacăra” din București cu tema „Scriitorul favorit al acestei generații”. La Câmpulung activează în calitate de colaborator la ziarul local „Foaia Poporului”.

În toți cei doisprezece ani de școală elementară și medie, el a obținut notele cele mai mari, distingându-se prin seriozitate în muncă și acumularea de cunoștințe multidisciplinare. Mediul românesc din familie și din școală, viața ordonată și exemplele din casa părintească, comportamentul etic, precum și competența

profesională a profesorilor săi, deci întregul climat în care a crescut în sat, la Cernăuți și la Câmpulung, toate au contribuit la formarea caracterului său, a cărui coloană vertebrală o alcătuiau atitudinea rectilinie tenace în toate cauzele drepte, munca stăruitoare și corectă, atașamentul militant pentru interesele și revendicările poporului nostru.

La Câmpulung se discuta cu aprindere de către unii profesori români și elevii din ultimele clase ale liceului trecerea frontierei și înrolarea ca voluntari în armata română în momentul intrării României în război, alături de aliați. În Bucovina situația devenise extrem de grea după declanșarea ostilităților. Frontul de operații al armatei habsburgice fiind slab, a fost dat peste cap și în mai puțin de o lună, partea de nord a Bucovinei a fost ocupată pentru scurt timp de trupele țariste și reocupată din nou la sfârșitul lui noiembrie 1914 până la februarie 1915, de astă dată până dincolo de Câmpulung Moldovenesc.

Considerând că a sosit momentul de a se „răfui” cu naționalitățile care aspirau la independență, administrația habsburgică, subordonând autoritățile civile celor militare, în speță jandarmeria, a introdus starea de necesitate, cu măsuri extrem de severe: arestări, deportări și execuții sumare împotriva celor considerați „rusofili” sau iredentiști români. Jandarmul a devenit reprezentantul statului în fața unei mulțimi de trădători, potrivit verdictului comandantului jandarmeriei colonelul Eduard Fischer: „În Bucovina nu cunosc decât trei națiuni: germani, evrei și trădători” („Ich kenne in der Bukowina nur drei Nationen. Deutsche, Juden und Verräter”). Între patrioții evrei figura și colonelul Fischer.

Era de ajuns ca cineva să fie doar suspect (și s-au găsit foarte mulți denunțatori „de suspecti”) pentru ca un român să riște chiar spânzurătoarea.

Bărbații până la 50 de ani au fost mobilizați, bătrânii și adolescenții siliți la corvezi. Întreaga populație a fost supusă la rechiziții de animale și orice fel de bunuri ce puteau fi utile în război.

Iancu Flondor, cel mai de seamă lider al românilor bucovineni

din ultimele decenii, era urmărit printr-un ordin de arestare din partea jandarmeriei și trăia în clandestinitate. La fel și mulți alți intelectuali români se bucurau de aceeași supraveghere fiind suspectați, dacă nu urmăriți, în majoritatea cazurilor aceștia treceau rând pe rând granița (cordonul) în România.

În iunie 1915, profesorul Adrian Forgaci din Câmpulung i-a propus lui Grigore Nandriș să-l întovărășească în țara liberă, dar acesta voia să-și treacă întâi bacalaureatul. Forgaci a trecut peste Rarău în România, de Rusalii, cu profesorii universitari Alexandru Bocănețu și Dimitrie Marmeliuc care fusese de curând detașat la Câmpulung. Trecând bacalaureatul, Grigore Nandriș i-a urmat la câteva zile pe același drum.

Scăpat de pericolele vieții din Bucovina, Grigore Nandriș a ajuns la București într-o lume ce i-a apărut cu totul altfel tânărului la acea vârstă. L-a frapat luxul mondenității de pe bulevardele capitalei, în perioada neutralității, ca și frazeologia unor „patriotarzi”, care umbrea starea apăsătoare creată de neliniștea unui popor ce-și căuta, prin vâltoarea evenimentelor, împlinirea dezideratului secular al unității politice.

În Jurnalul său Grigore Nandriș scrie: „Mi se pare că am debarcat pe o altă planetă, după un an petrecut între fronturile rus și austriac sub bombardamente și țăcănit de mitraliere, în întuneric, noroi și ger de iarnă, între jafurile invadatorilor și teroarea spânzurătorilor colonelului de jandarmi E. Fischer. Am fost aruncat peste noapte într-o lume ireală, ce mi se părea o operetă cu un strălucit decor de mucava”.

Întâlnind pe profesorul Marmeliuc, acesta l-a îndreptat la cafeneaua „Imperial”, locul unde se întâlneau refugiații de peste hotare. Aici Grigore Nandriș îl găsește pe Ion Grămadă sosit atunci de la Mănăstirea Dealului, unde era numit profesor. Acesta i-a oferit îndată un adăpost și un loc de muncă ca pedagog la Institutul Schewitzthierin din str. Batiștei.

Mai mult, de un an, Grigore Nandriș și-a împărțit timpul între urmărirea cursurilor universitare și o obligație de pedagog,

participarea la adunările populare pentru intrarea României în război, iar în timpul liber făcea scurte evadări prin împrejurimile capitalei.

La universitate s-a înscris după câteva zile de la sosirea din Bucovina. Aici a urmat cursurile reputaților filologi, lingviști, teoreticieni și istorici literari Ovid Densușeanu, Eugeniu Voloceanu, Simion Mândrescu. În contactele cu studenții, s-a impus ținuta sa serioasă, disprețuitoare de flecăreli și pierderi de timp: „Am învățat repede să disting palavragii zgomotoși, care mă categorisesc și pe mine fără răutate, cu cuvintele – măi neamțule – când nu mă vedeau impresionat de vorbele lor umflate”.

„Duminicile le umpleam cu adunările patriotice de la Dacia, unde N. Filipescu, Barbu Delavrancea, Octavian Goga, Vasile Lucaci – cu vocea-i cavernoasă și patetic dramatizată – Grădișteanu de la Liga Culturală și alți frunțași cereau cetățenilor să răstoarne guvernul, ca să nu pierdem și „ultimul tramvai”. „Atunci am început să trimit articole la „Neamul Românesc” și la alte periodice de prin provincie, în care apăreau nesemnate, de teama sorții celor lăsați acasă. Cu această activitate și cu predarea cursurilor serale făcute la niște tineri meseriași, a trecut primul an universitar”.

România a intrat în război și viața din București s-a schimbat, începuseră și vizite de avioane și ale senzaționalului Zepelin. Bombardamentele lăsau pe străzi și trotuare urme de sânge încheșat ale victimelor, dintre care nu lipseau caii de la tramvaiele capitalei. Odată cu ploile de toamnă Grigore Nandriș a fost chemat sub arme.

Voluntar în Primul Război Mondial

Școala militară a voluntarilor de la Botoșani era instalată în cazarma regimentului 37, unde Grigore Nandriș era din nou împreună cu Alecu Busuioceanu, în compania „intelectualilor”, formată din oameni mai în vârstă, titrați, avocați, profesori, mulți „aromâni”, serioși și de omenie și oameni cu familii. Acolo a legat încă

o prietenie strânsă și de durată cu Vasile Băncilă, unul din exegeții de seamă ai operei istoricului și arheologului Vasile Pârvan.

Asprimea vieții din București s-a prelungit la Școala militară din Botoșani, amplificându-se prin exagerările și obtuzitățile cazone, despre care Jurnalul lui Grigore Nandriș oferă imagini de un realism crud, înfățișând ridicolul unor oameni și al unor situații, ce ar putea fi savurate de „căpitanul Vasile Ghițescu”, sub a cărui comandă a avut noroc să cadă. Un exemplu: când un elev instructor a demonstrat practic cum se urcă pe un obstacol, o voce a întrebat dacă se vede „neamțul de acolo”, la care căpitanul vână de mânie a strigat: „să iasă criminalul!” „Eu sunt”, a răspuns țanțoș Ion Grămadă. „Zece zile închisoare!” a ordonat furiosul căpitan. Așa a fost școala voluntarilor români în Primul Război Mondial.

În primăvara anului 1917 absolvenții Școlii militare de la Botoșani au fost repartizați la regimente și Grigore Nandriș s-a despărțit de Alecu Busuioceanu și de ceilalți prieteni apropiați, trăind zilele ce au urmat „mai sărac sufletește și mai singur, în mijlocul unui vârtej de întâmplări, într-o lume mereu schimbătoare”, cu sentimentul de „cât de puțin suntem noi înșine, chiar când ne complacem în solitudinea spiritului nostru”. Ajunsese pe frontul de la Nămolosa, de unde unitatea din care făcea parte a fost retrasă după câteva luni, în scopul conservării măcar a unei părți din cadre, pentru pregătirea ofensivei ce a urmat la Mărăști. Dar n-a fost nici o refacere de cadre, nici odihna în spatele frontului, ci o evacuare într-un spital improvizat de exantematici, între muribunzi vineți de suferință și fără nici o îngrijire.

Timp de șaisprezece zile s-a zbătut Grigore Nandriș între viață și moarte.

Din cătănia sublocotenentului Grigore Nandriș, Jurnalul său mai reține episodul „transformării pe loc în interpret la discuțiile cu comandamentul rus”, pentru a pacifica niște unități țariste, care se încăieraseră în urma unui joc de cărți, într-o zi tulbure din vara fierbinte a ofensivei românești de la Mărăști și a defensivei de la Mărășești. Comandantul care-l trimitea pentru „împăciuire” la o

casă din care încăierății trăgeau asupra ostașilor români. Grigore Nandriș i-a răspuns cu dârzenia sa caracteristică în momente de decizii grave: „Nu ai dreptul să mă bagi în foc, ca să fiu împușcat ca un iepure, după ce am scăpat din tranșee și din exantematic. Refuz să mă apropii. Trageți asupra răzvrătiților!”

Armatele țariste apoi și cele kerenschiste au părăsit frontul, silind România să încheie armistițiul și să accepte o pace înrobitoare, un adevărat dictat, care, spre norocul nostru, n-a fost adus la îndeplinire. Unitatea în care era mobilizat atunci a fost trimisă pe malul Nistrului, în satul Balamutova, ca să apere viața și avutul locuitorilor, lichidând jafurile și anarhia declanșate de dezertori.

În drum spre acest obiectiv, Grigore Nandriș s-a abătut pe la Mahala, să-și revadă părinții și surorile, care trăiseră ani de groază, suspiciuni și persecuții din partea jandarmeriei habsburgice, fiind nu odată amenințați cu confiscarea averii și deportarea, precum atâtea persoane din toate straturile sociale românești bucovinene. În acest drum pe la satul natal, Grigore Nandriș a avut norocul să trăiască momentele de Unire a Bucovinei cu Țara Românească.

Cantonamentul la Balamutova a durat până în vara anului 1919, când, demobilizat, Grigore Nandriș a revenit la București, spre a-și continua studiile. În toamna aceluiași an a fost numit profesor de limba germană la Liceul „Gheorghe Lazăr”, ocupând o catedră pendinte de lectoratul acelei limbi de la Facultatea de Litere. În 1920 a terminat studiile, obținând diploma de licențiat în Litere, specialitatea Filologie.

Studii de specializare, activitatea didactică și științifică

Pentru activitatea profesională, didactică și de cercetare, Grigore Nandriș și-a ales filologia slavonă și limbile indo-europene, căutând să le aprofundeze cu specialiști reputați ai vremii. În acest scop a întreprins câțiva ani călătorii în alte țări, adâncindu-și și dezvoltându-și cunoștințele cu personalități de înaltă competență precum V. Vondrak și P. Kretschmer de la Viena, apoi cu Nitzch, J. Rozwadowski, J. Cheganowski, S. Wedkiewicz de la

vechea Universitate Jagellonă de la Cracovia. Un timp s-a oprit și la cea din Varșovia.

După doi ani de studii intense și trecerea colocviilor prevăzute pentru studiile de doctorat, în 1922 a fost distins de Universitatea din Cracovia cu titlul științific de doctor în Filologie. Teza de doctorat, având ca temă „Aspectele verbale în evangheliarul slav de la Putna (sec. XIII – XIV)”, s-a bucurat de o apreciere deosebită în lumea științifică, de exemplu, din partea bine cunoscutului filolog francez A. Meillet, în „Bulletin de la Société de Linguistique” din Paris (1925).

Grigore Nandriș a fost numit imediat lector al Universității din Cracovia, dar după un an a plecat la Paris, ca membru al Școlii Române de la Fontenay aux Roses, înființată de Nicolae Iorga.

În capitala Franței, și-a continuat studiile filologice în cadrul L'École pratique des Hautes Études, precum și în cadrul l'Ecole des Langues Orientales Vivante, având ca profesori specialiști renumiți precum Gabriel Meillet, Mario Rogues, A. Mazon și alții, iar colegi la Școala Română pe academicianul istoric Const. C. Giurescu și pe istoricul P. P. Panaitescu.

Rezultatul cercetărilor lui Grigore Nandriș în anii acestor studii a fost concretizat într-o serie de lucrări publicate la Cracovia, Paris, București și Cernăuți. Între ele se remarcă studiile asupra relațiilor moldo-ucrainene în general și concretizarea lor în folclorul ucrainean, precum și asupra unității lingvistice a popoarelor slave. Ultima lucrare, împreună cu alt studiu de lingvistică slavă au fost consemnate de reputatul specialist Kv. Sanfeld-Jensen, în revista „Linguistique Balcanique” din Paris.

Revenind din străinătate în 1925 Grigore Nandriș a fost numit profesor secundar la Școala Normală de învățători din Cernăuți, unde a funcționat numai un an, deoarece în 1926, a obținut prin concurs Catedra de Filologie Slavă de la Universitatea din Cernăuți. Deși avea titlul științific de doctor, în același an și-a trecut examenul de capacitate, cerut profesorilor secundari.

La 1 noiembrie 1926, Grigore Nandriș a fost numit profesor

universitar la Universitatea din Cernăuți, Catedra de Slavistică.

În 1929 a încercat, împreună cu un grup restrâns de intelectuali, să editeze un ziar românesc cotidian „Tribuna” care să nu fie legat de vreun partid politic, ca celelalte ziare românești din Bucovina și care să prezinte pulsul opiniei publice în toate domeniile din viață. Din păcate, acest ziar nu s-a putut menține, lipsindu-i baza financiară necesară.

În schimb, a reușit pe deplin și poate mai mult decât se așteptau cei mai optimiști, în acțiunea întreprinsă cu un grup de intelectuali bucovineni de a reînvia vechea instituție „Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, pe care a condus-o apoi un întreg deceniu spre mari realizări.

La un an după ocuparea catedrei universitare de la Cernăuți, Grigore Nandriș a fost rugat de Nicolae Iorga, care îl remarcase în anii neutralității după articolele publicate ca student și apoi la Școala Română din Franța, să conferențieze la fosta „Casa Școalelor” din București și să-l invite la conferință pe Vasile Pârvan. Iorga, după ce a audiat conferința, i-a oferit lui Grigore Nandriș opera sa, „Getica”.

În mai 1940, Gr. Nandriș a primit din partea Ministerului Învățământului și a celui al Propagandei, împreună cu profesorii Gh. Oprescu și Gh. Popa, însărcinarea oficială de a pleca în Anglia pentru apărarea intereselor noastre naționale și a reprezentarea știința și cultura românească. Grigore Nandriș și-a început misiunea prin organizarea unui ciclu de conferințe în Irlanda de nord. Războiul intrase în faza acută, iar peste o lună a început prăbușirea hotarelor țării, după care a urmat instaurarea dictaturii antonesciene, reorientarea politicii noastre externe și, peste un an, intrarea României în război.

Grigore Nandriș nu s-a mai putut întoarce acasă și un nou calvar al vieții sale a început. Cu dorul de țară, departe de rude, desprins de mediul în care a crescut și în care s-a dezvoltat, revărsând din plenitudinea cunoștințelor acumulate și din bogăția sa sufletească, a reînceput o nouă activitate didactică la Școala de

limbi slavone și studii est-europene din cadrul Universității de la Londra, predând totodată cunoștințe de slavonă la Universitatea din Oxford și Cambridge. În 1947 devenind vacantă catedra de filologie slavonă comparată, Gr. Nandriș a fost considerat ca primul îndreptățit să o ocupe. În 1962 obține titlul de profesor universitar emerit.

Dar sănătatea sa era acum zdruncinată. Bolnav de inimă și astm, a fost silit să-și întrerupă cursurile un an, după care le-a reluat cu aceeași sârguință. În martie 1968, suferința l-a doborât. Internat la spitalul clinic „King College” din Londra, viața i s-a încheiat în ziua de 29 martie.

Înspre toamna aceluiași an, soția sa a adus în țară urna cu cenușa defunctului și a depus-o în cripta familiară din cimitirul orașului Rădăuți, jud. Suceava, unde doamna Mabel Nandriș a revenit de multe ori.

Familia proprie

În 1938, Grigore Nandriș s-a căsătorit la Cernăuți cu Mabel Vinifred Farley, fiică de profesor universitar din Londodery, Irlanda de Nord, licențiată în Litere și Filozofie, cu specialitatea în limbile franceză și latină, absolventă a Universității Trinity College din Dublin. Cununia s-a desfășurat la biserica de la Palatul Mitropolitan din Cernăuți, mireasa trecând cu acest prilej la religia ortodoxă, cu numele de Maria.

Mabel Maria Nandriș desfășoară și în prezent o activitate publicistică în gazetărie și prin lucrări literare. Ea a tradus în engleză opera lui Ion Creangă, apărută într-o frumoasă ediție, în 1952, ilustrată de pictorița de origine bucovineană Isidora Constantinovici, căsătorită a doua oară cu pictorul Vladimir Zagoronicov și decedată în orașul Graz din Austria. Mabel Nandriș a mai publicat în traducere „Prințesa mofturoasă” de Petre Ispirescu.

În familia soților Grigore și Mabel Nandriș s-a născut în 1940 un fiu, care a primit numele de Ion – în prezent doctor în arheologie, conferențiar la catedra de specialitate a Universității

din Londra. Ion Nandriș a participat la Congresul internațional de istorie din București în 1980. El a vizitat pe mătușa sa Anița din Mahala, afirmând și prin aceasta atașamentul său pentru ascendenții români, după cum îl manifestă în mod concret pentru poporul și patria noastră.

MUZICIANUL ADRIAN BERARIU

Adrian Berariu, al treilea din cei patru fii ai părintelui Alexandru Berariu, s-a născut în anul 1910, în satul bucovinean Ceahor din imediata apropiere a orașului Cernăuți, satul în care tatăl său, după moartea bunicului, eruditul și distinsul preot Artemie Berariu – binecunoscut predicator – a preluat parohia satului.

Adrian își petrece copilăria în satul natal unde urmează și școala elementară sub supravegherea bunilor săi părinți care i-au completat educația în tradiția onestă a patriotismului românesc bucovinean de altă dată, în îndemnul prieteniei celei mai curate, al cinstei și al dragostei de neam și țară.

Cursul liceal îl frecventează la Cernăuți, la Liceul „Aron Pumnul” după a cărei absolvire se înscrie la Facultatea de Drept de pe lângă Universitatea din Cernăuți al cărei licențiat a devenit în 1937.

Ca student, Adrian Berariu a făcut parte din Societatea academică română „Junimea” din Cernăuți, în care a activat cu multă dragoste și râvnă, datorită cărui fapt a fost foarte apreciat și ales în comitetul de conducere al societății ca președinte al secției muzicale, dirijând în această perioadă, cu multă pricepere, corul de studenți al societății, repurtând succese strălucite la numeroase serbări muzicale date de societate.

Colegii lui de liceu și facultate spuneau de fiecare dată când era vorba de Adrian Berariu că dânsul, în viața sa, iubește trei lucruri:

părinții, societatea Junimea și muzica, la care trebuie să adăugăm soția pe care a adorat-o.

Adrian Berariu a fost un pianist desăvârșit, talentul care s-a arătat încă din copilărie, talent pe care părinții lui n-au lăsat să lanzezească, ci i-au creat posibilități să și-l dezvolte.

În calitatea sa de muzician, Adrian a lăsat posterității o serie de compoziții pentru pian și coruri din care multe cântate în diverse concerte. O parte din compozițiile lui în manuscris au fost predate Bibliotecii Județene Suceava, care sperăm că le va publica cu timpul.

Căsătorit cu aleasa inimii sale, Silvia Tudan, din aceeași parte a Țării Fagilor, Adrian cu Silvia (Coca) duc o căsnicie vrednică de admirat, într-o înțelegere și armonie absolute. Soția Silvia sau Coca, diminutive sub care e cunoscută în familie și de prieteni, a fost o adevărată tovarășă de viață a blândului și bunului Adrian.

În prima parte a Războiului Mondial din 1941, Adrian Berariu e mobilizat de Reg. 17 Artilerie, însărcinat cu observarea tragerilor în cadrul bateriei de specialități a regimentului. În partea a doua, după ce a urmat școala de ofițeri de artilerie și promovat sublocotenent, a fost repartizat la artileria antiaeriană, unde comandă o secție instalată pe terasa Ministerului Transporturilor din fața Gării de nord din București.

Scăpând de aici nevătămat, e demobilizat la sfârșitul anului 1944, când s-a mutat cu serviciul la Caransebeș. După alte scurte peregrinări prin Transilvania, se stabilește definitiv la Sighișoara unde a funcționat în post de economist principal la fabrica de ceramică, iar soția sa ca profesoară la liceul din oraș.

În toate funcțiile pe care le-a îndeplinit, Adrian Berariu a fost caracterizat ca model de conștiinciozitate, cinste și corectitudine, precum și de amabilitate – calități caracteristice firii și educației lui.

Adrian Berariu se stinge din viață pe neașteptate, în luna martie 1984, la scurt timp după moartea prietenului său din copilărie, Lăzărică Antonescu, și e urmat curând de cel de-al doilea prieten Mișu Isopescu, completând frunzele trifoiului bucovinean.

Adrian lasă, prin moartea sa, în brațele deznădejdei, pe iubita soție Coca, care nu contenește a presăra pe drumul veșniciei spre care s-a îndreptat scumpul ei soț lacrimi fierbinți, încercând să încălzească sufletul lui cuprins acum de frigul etern, precum în viață i-a încălzit inima.

Sufletul bietului Adrian s-a întâlnit probabil, în lumea veșniciei, cu sufletele prietenilor săi, Lăzărică și Mișu, cu care deapănă amintirile, unele mai vesele, altele mai triste, dar toate așa cum au fost!

Partea a noua

Viața culturală în Bucovina

SOCIETATEA PENTRU CULTURĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

Politica multilaterală a românilor bucovineni pe timpul dominației habsburgice a avut caracterul unei lupte aprige pentru afirmarea și conservarea individualității sale naționale. Soarta lor a fost în multe privințe asemănătoare cu aceea a transilvănenilor.

În anul 1861 ia ființă „Asociația transilvăneană pentru cultura poporului român”. Și atunci, la inițiativa lui G. Sbiera, cum mărturisește el însuși, câțiva tineri au făcut pregătirile necesare pentru a inaugura, sub președinția lui Alecu Hurmuzachi, la 19 aprilie (1 mai) 1852:

„Reuniunea română de lectură¹ din Cernăuți”, cum avea să-i fie numele după idiomul pumnulist, pe atunci atotputernic în Bucovina.

Statutul „Reuniunii” a fost elaborat de I.G. Sbiera; s-a constituit un comitet provizoriu compus din 4 persoane și s-a cerut aprobarea din partea autorității imperiale. La 1 mai 1862, Al. Hurmuzachi a deschis adunarea constitutivă printr-o cuvântare,

¹ Reg., lectură.

din care extragem următoarele: „Societatea noastră, în puterea ideii de conștiință și demnitate națională, recunoscută ca principiu de toate popoarele civilizate”, respinge ideea cosmopolitismului oficial și pledează, cu energie, pentru aceea a individualității naționale. Apoi, în continuare, spune: „dacă este un adevăr astăzi mai presus de toată îndoiala că știința este putere, atunci este tot așa de adevărat că, cultura este viața”.

Am simțit trebuința culturii fiindcă am simțit trebuința vieții, adică a vieții cu conștiința de sine că trăim ca cei ce suntem și nu să ne pierdem în noianul unei mulțimi necaracterizate de indivizi, ci să ne dezvoltăm cu ființa pe care o avem din fire, după plăcerile, însușirile și facultățile felului propriu. Să nu încetăm a fi români când dorim și să încercăm a ne cultiva. Cultivându-ne, să nu ne înstrăinăm națiunii, poporului, ai cărui fii suntem.

Constatând probabil activitatea întinsă a Asociației ardeleni, bucovinenii se conving că trebuie să dea „Reuniunii” lor cadre mai largi și hotărăsc transformarea „Reuniunii” într-o societate culturală și literară. După ce ministerul aprobă această transformare, la 1 mai 1863 ia ființă „Societatea pentru literatură și cultură română”.

Primul comitet apare cu președinte: Dr. M. Zotta, dar îmbolnăvindu-se, conducerea e preluată de Al. Hurmuzachi în calitate de vicepreședinte; ca secretar funcționa I.G. Sbiera, iar ca membrii în comitet: A. Pumnul, I. Calineino, Al. Costin, Leon Ciupercovici.

Scopul „Societății” este: promovarea pe toate căile și în toate direcțiile a culturii naționale. Astfel, „Societatea” și-a impus scrierea de cărți românești, atât didactice, cât și beletristice, încurajarea autorilor prin acordarea de premii, editarea cărților bune, acordarea de burse pentru elevii români etc.

„Societatea” a putut edita, chiar de la începutul existenței ei, o revistă literară și să-și dezvolte cea mai frumoasă activitate din trecutul ei. Nu trebuie să uităm că epoca ei glorioasă are loc tocmai într-o vreme de grele încercări pentru monarhie. În anii 1866–1867, Austria era bântuită de o criză internă și financiară, de

holeră, de foamete și de alte calamități. Monarhia ieșea învinsă și ciuntită dintr-un război nefericit (luptele de la Koniggratz, dintre Austria și Prusia).

Adunările generale ale acestei „Societăți” nu erau simple întruniri, ci au devenit un fel de parlament al românilor bucovineni, în care membrii erau reprezentanți nealeși, dar firești ai neamului românesc, iar „Foaia Societății” a devenit monitorul oficial în care se înregistrau dezbaterile adunării. Au loc conferințe îndrăznețe ale lui Alecu Hurmuzachi, în chestiunea școlară, cât și cele ale lui Gh. Hurmuzachi, un orator vehement. Plină de avânt este cuvântarea sa, rămasă memorabilă, unde Gh. Hurmuzachi, cu uimitoare îndrăzneală, dezvăluie sistemul austriac care, în materie politică, pe hârtie, ne dă toate drepturile, dar în realitate nici unul.

Tot de la Gh. și A. Hurmuzachi, pe vremuri redactorii ziarului „Bucovina”, va fi purces ideea înființării unei reviste a „Societății” cu modestul nume de „foaie”, care a fost cel mai trainic monument privind activitatea literară a „Societății”.

În iarna anului 1870/1871, Societatea organizează un ciclu de conferințe despre istoria românilor.

Între 1870–1874, Societatea întocmește primele 16 manuale destinate școlilor primare românești din Bucovina, trimise și în Transilvania. Prin ele a fost generalizată utilizarea alfabetului latin în locul celui chirilic. În urma unei campanii susținute pentru înmulțirea școlilor și organizarea de secții paralele române la liceele din Cernăuți și Suceava, s-a obținut, în 1881, funcționarea de 4 clase paralele românești la liceul din Suceava. Tot Societatea rezolvă și problema manualelor necesare.

În 1892, Societatea contribuie la înființarea unei școli confessionale române pentru fete, la Cernăuți. În 1905 ia ființă liceul român din Cernăuți.

Cum la sate autoritățile nu permiteau deschiderea de școli românești particulare decât după ce elevii prestau un examen public despre cunoașterea limbii române, Societatea trebuia să aibă grija școlilor. Ea înființează, din fondurile ei, 14 școli primare cu

25 clase, 25 învățători și 1.400 elevi, iar în 1913 o școală normală particulară românească, condusă de Gh. Tofan.

Încă din 1872, în urma referatului lui I.G. Sbiera, Societatea cere înființarea, la Cernăuți, a unei universități cu limba de predare română. În 1875 ia ființă universitatea, dar cu limba de predare germană. Societatea nu participă la festivitățile de inaugurare, în schimb insistă pentru înființarea, cel puțin, a unei catedre de Limbă și Literatură Română și de Istorie a românilor. Prima cerere a fost aprobată și I.G. Sbiera e numit titular al acestei catedre. În 1913 ia ființă și o catedră de Istorie Sud-Est Europeană, cuprinzând și pe aceea a Românilor, încredințată lui I. Nistor.

La inaugurare, delegatul ministerului recomanda ca românii să nu fie utilizați în corpul didactic.

Dar acea universitate, purtând efigia împăratului Franz Ioseph, nu era superioară universității ieșene, cu excepția Facultății de Teologie din Cernăuți – reputată în toată lumea, servind ca model pentru alte instituții și izvor de erudiție, având un corp didactic aproape exclusiv românesc.

Un conflict lingvistic și-a făcut apariția în incinta „Societății.” Hurmuzăcheștii nu se puteau împăca cu pedantismul pumnulist susținut de I.G. Sbiera, care încerca să creeze o limbă artificială fundamental diferită de cea grăită de popor. Lupta cea mai grea s-a dus între 1865–1880, învingând în cele din urmă rațiunea. Semnificativă era intervenția lui Gh. Hurmuzachi în această chestiune. El scria atunci în numele Societății: „Unitatea poporului în limbă și literatură e legea supremă care, în împărăția spiritului, trebuie să conducă toate lucrările și stăruințele fiilor săi. Poporul român respinge toate încercările spre a răsturna fără necesitate unitatea limbii. Limba română a ajuns prin întunericul secolelor omogenă, una și nedespărțită până la noi în secolului al XIX-lea, care se mândrește a fi înaintat mai mult cultura românilor decât toți premergătorii săi. Și tocmai noi să fim aceia care am voi să izbim în unitatea limbii, simbolul măreț al unității poporului român?”

Cu contribuții din toate regiunile românești, în 1906 ia ființă internatul de băieți al Societății la Cernăuți; în 1910 a fost construit, pe un teren al Societății și cu ajutorul ei financiar, un imobil mai mare destinat meseriașilor români.

Internate românești au mai luat ființă la Siret, Rădăuți, Suceava, organizate de Societatea „Școala română din Suceava”.

În 1914 școlile românești se închid și internatele se transformă în spitale militare.

După unirea țărilor românești în 1918, a urmat un timp de adaptare la noua situație. Se credea că rostul instituțiilor create în trecut din inițiativa particulară ar fi dispărut, urmând ca statul să ia asupra sa toate obligațiile pe care le avusese în trecut Societatea. Au mai existat și tendințe de subordonare unui politicianism meschin și incorect și, ca urmare, averea Societății a fost acaparată de oameni care i-au pricinuit grele daune materiale însumând milioane, urmate de anihilarea activităților tradiționale și de pierderea prestigiului din trecut. Dar reacțiunea inevitabilă s-a produs.

În fruntea acestei mișcări se afla, în 1929, Grigore Nandriș, sprijinit de majoritatea absolută a bucovinenilor. A fost necesară o intervenție la justiție, semnată de Constantin Loghin și bătrânul nostru profesor I. Brăteanu.

Concomitent, Grigore Nandriș, C. Loghin, Gr. I. Nandriș și Octavian Lupu au publicat gazeta „Tribuna”, între 1929 și 1930, luptând cu vehemență împotriva unor scăderi morale ale timpului.

S-a primit, prin intermediul justiției, autorizația convocării Adunării Generale a Societății. Sute de membrii au ales noul comitet în frunte cu Grigore Nandriș ca președinte. Începe să se refacă atunci vechea încredere în Societate. Jocul proceselor a continuat însă pentru recăștigarea unui teren al Societății, sechestrat de oameni răi. Era vorba de terenul de 6.782 m² situat în Piața V. Alecsandri din Cernăuți, unde se proiectase pe vremuri să fie construită Dieta Bucovinei, teren trecut în proprietatea Societății, în schimbul unui teren cuprinzând și o clădire cu un etaj în comuna Măriței din județul Suceava, locația școlii primare ce aparținea

Societății. În acest schimb intra, pentru Societate, obligația de a construi până la o anumită dată, un ateneu.

Noul comitet pune ordine în existența Societății; se creează 29 de secții, sporește asocierea cu alte societăți culturale, se înființează o secție a „Scriitorilor români bucovineni” cu 45 de membri; se reface internatul în condiții optime de funcționare. În mod similar, tipografia ajunge să fie în fruntea celor din Moldova.

În 1937, Societatea își serbează jubileul de 75 de ani de existență și, cu această ocazie, are loc și sfințirea temeliei Palatului Culturii la Cernăuți, pe 26 octombrie, cu așezarea uricului al cărui prim ctitor a fost Iancu Flondor care, la 2 aprilie 1919, fiind ministru și șef al administrației Bucovinei, a făcut convenția de schimbare a terenului. Călea care a dus la ziua așezării temeliei a fost spinoasă, întrucât Societatea n-avea fonduri. Colecta n-a fost încurajatoare și atunci mitropolitul Visarion Puiu și-a arătat interesul pentru acest palat. În acest scop, s-a încheiat un acord între Mitropolia Bucovinei și Societate, semnat de mitropolit și consilierul său juridic, în persoana binecunoscutului Gh. Negură, pentru mitropolie și Grigore Nandriș, Ion Brăteanu și Octavian Lupu, pentru Societate.

Societatea avea obligația de a pune la dispoziția constructo- rului terenul liber la 1 aprilie 1937. Dar obstacole bizare, pe care le produce zilnic spiritul mizantropic al unor oameni care se împotriveau construcției „Palatului”, erau permanente. În cele din urmă s-a reușit a înfrânge opoziția: Societatea a fost obliga- tă să plătească 6 milioane de lei pentru construcția „Bibliotecii Universității”. În acest fel Societatea devine ctitor a două instituții: Palatul Cultural și Biblioteca Universității.

De evacuarea terenului cu cele câteva sute de chioșcuri negus- torești se ocupă personal Dr. O. Lupu.

Înainte de începutul ultimului război mondial construcția – partea Societății – era terminată; mai rămăsese de completat o parte din încăperile interioare.

Palatul Cultural din Cernăuți a fost treapta cea mai înaltă la

care s-a ridicat, între cele două războaie, spiritul creator al românismului bucovinean în epoca Societății. În fruntea făuritorilor apar luminoase trei nume: Iancu Flondor, Grigore Nandriș și mitropolitul Visarion Puiu.

SOCIETATEA ÎNVĂȚĂTORILOR DIN BUCOVINA

1872 – 1901 – 1918 – 1940

Viața învățătorescă fiind strâns legată de viața școlii, întotdeauna identificându-se una cu alta, nu va fi lipsit de interes a vedea cum a ființat școala în Bucovina, îndată după ocupația ei de către armatele austriece, în 1774.

De la început, Bucovina a fost pusă sub un regim de administrație militară. Generalii guvernatori ai provinciei și-au dat osteneala să cunoască populația, să-i pipăie pulsul, să-i aprecieze calitățile și mai ales să o apropie de împărăție, făcându-i parte de unele binefaceri ale unui regim luminat. Se poate să fi descoperit ei și oarecare virtuți în sufletul norodului moldovenesc. În arhivele de la Viena s-au aflat rapoarte scrise de generalii Spleny și Enzenberg, rapoarte care confirmă caracterul curat moldovenesc al Bucovinei și valoarea morală a poporului autohton față de imigranții de alte rase, care începeau să-și facă apariția ca element acaparator, fără scrupule, a bunurilor băștinașilor. Generalii guvernatori și-au dat interesul să facă și operă școlară, continuând și, pe aici, aceeași politică școlară care fusese inaugurată și în Ardeal de către împărăteasa Maria Tereza, prin înființarea regimentelor de graniță românești dotate cu moșii și școli pentru a cultiva acest dur popor de graniță și dezrobindu-i pe grăniceri și familiile lor de iobăgie.

Astfel, pe timpul acela, cât a ținut regimul de administrație militară, școala primară de aici a cunoscut o eră de prosperitate căci, într-un timp scurt, aflăm în funcțiune o școală normală la

Cernăuți și una principală (Hauptshule) la Suceava, școli bine organizate, puse în situația de a pregăti și candidați de învățători (Lehramtskandidaten – titlatură ce apare într-un act din anul 1819 aflat la școala centrală din Roș), afară de care, mai aflăm în funcțiune și în stadiu de înființare, aproximativ 25 de școli în diferite comune din Bucovina (vezi Revista de pedagogie Cernăuți, 1933 – S. Reli – un mare dascăl bucovinean).

Din nefericire această stare de ascensiune a învățământului primar a fost întreruptă prin încorporarea Bucovinei la Galiția în 1786, când învățământul a fost pus sub ordinele și supravegherea Consistoriului Romano-Catolic din Lvov. Această stare dăinuie până în 1844, când învățământul primar a fost trecut din nou pe seama Consistoriului Ortodox din Cernăuți – sau, mai corect – până în 1849 când, în urma revoluției care a bătuit toată împărăția, Bucovina, profitând de dizgrația împărătească în care căzură polonia din Galația și ungurii, capătă autonomie și rang de ducat; până atunci învățământul de aici a suferit un dureros calvar.

Școli desființate, învățători nepregătiți, plătiți cu salarii mici, demoralizați, siliți a trece la romano sau măcar la greco-catolicism – pe scurt, o situație dintre cele mai triste și mai nedemne. Și starea aceasta de degradare a școlii și a persoanelor care slujeau în ea, și-a aruncat umbrele negre până departe în timpurile care aveau să vină, în ciuda străduințelor de mai bine care începeau a se depune chiar și din partea factorilor din conducerea provinciei.

Că s-au depus asemenea stăruințe, stau mărturie cărțile didactice de curs primar alcătuite de profesorul Vasile Ianovici de la teologie și de parohul din Ceahor, Morariu Andrievici și mai târziu „Abecedarul” de profesorul de la Pedagogie Ion Drogli, cumnatul poetului Mihai Eminescu, precum și traduceri de cărți de matematică, științe naturale, apoi colecții românești de cântări. Vedem deci că învățământul primar este dat în seama și grija bisericii, care trebuia și să-l îndrume și să-i asigure existența materială din averile Fondului bisericesc. Tot Consistoriul trebuia să aibă grijă de formarea și pregătirea corpului didactic, în care scop s-a

înființat, la Cernăuți, o Preparandie de doi ani, în care se primeau elevi din învățământul secundar sau și din școlile din Cernăuți și Suceava amintite mai sus.

Adevăratul învățământ popular s-a creat însă abia începând cu anul 1869 când, în urma constituției dualiste din 1867, s-a făcut Legea învățământului primar al împărăției, lege care a decretat obligativitatea acestui învățământ și în urma căreia a trebuit să se creeze un întreg angrenaj de organe de administrație școlară și de control, precum și noi instituții de pregătire a învățătorilor, îndeosebi Pedagogicul adică Școala Normală de învățători din Cernăuți, înființat în 1870.

Acest institut, care urma să trimită de acum înainte în țară pe emisarii culturii poporului, fu încredințat conducerii unui tânăr, însă erudit profesor, dotat cu mult talent de organizare, anume Dimitrie Isopescu, care fusese transferat de la Liceul din Suceava la Liceul din Cernăuți și numit membru în Consiliul școlar al țării, suprema autoritate de administrație și control școlar în Bucovina autonomă.

Dimitrie Isopescu, care e numit om providențial în legătură cu școala primară și cu organizarea profesională a corpului didactic, este fiu de preot român, cu studiile terminate la Universitatea din Viena, bine pregătit, o fire puternică și de o rară energie și tenacitate. Când s-a înființat Pedagogicul, adică Școala Normală de Învățători din Cernăuți, D. Isopescu este numit director al acestui institut, fiind astfel primul organizator al unei școli noi, cerută de o lege nouă și de necesități noi. În anul școlar 1871/1872, această școală e completată cu o secție pentru învățătoare, iar în anul următor 1872/1873 se înființează un curs pregătitor de doi ani pentru a întregi și adapta cunoștințele elevilor, care concureau pentru a fi primiți în anul întâi al Pedagogicului.

Până la formarea noilor învățători, s-a resimțit o lipsă acută de aceste cadre, și atunci guvernul a hotărât să angajeze elemente fără pregătire, ba să le asigure, prin lege, chiar situații nemeritate, cum a fost dispensa de examenul de maturitate, adică de

absolvire a Pedagogicului. Guvernul își dădea seama că și salariizarea învățătorilor pregătiți în condiții legale era nedreaptă și a tolerat, în învățământ, o mare mulțime de învățători așa numiți „auxiliari” fără pregătire normală care însă, după un stagiul de trei ani și cu dispensa de examen de maturitate, puteau fi admiși la examenul de definitivat și apoi asimilați în toate drepturile cu învățătorii normaliști.

Această împrejurare a biciuit orgoliul profesional al învățătorilor cu studii și titluri legale și, pe acest motiv, s-a pornit la luptă pentru înlăturarea elementelor slabe din învățământ. S-a ajuns, în sfârșit, să se revină asupra asimilării învățătorilor fără studii pedagogice complete cu normaliștii.

Între cei dintâi oameni care au înțeles însemnătatea acestei chestiuni a fost Dimitrie Isopescu. Acesta, ca adevărat om de școală, conștient de marea răspundere ce o avea în calitate de director al instituției, care avea menirea să dea țării pe viitorii învățători, a înțeles că acest corp de intelectuali trebuie să se bucure de o îngrijire specială și că, pe de altă parte, nici după absolvirea școlii normale nu pot fi lăsați în voia vânturilor. Învățătorii poporului trebuiau organizați în vederea unei perfecționări continue, nu numai pentru a putea ține pas cu realizările ce le aducea vremea, ci și pentru a-i putea pune la contribuția activă în evoluția învățământului și în opera de culturalizare a maselor populare, emancipându-i totodată și pe ei înșiși de sub jugul vremii.

Așa a înființat Dimitrie Isopescu „Societatea învățătorilor din Bucovina” – Bukowiner Landeslehrerverein – în anul 1872, cu concursul „câtorva membri distinși dintre profesorii și institutorii Pedagogicului”, societate care a fost sub conducerea lui 29 de ani.

Al doilea președinte al ei a fost directorul școlar din Rădăuți, Christofor Isachievi, iar al treilea I. Christian Muller, fost rector al Școlii Primare Evanghelice din Cernăuți.

În cadrele acestei societăți s-au constituit, rând pe rând, societăți, filiale în toate județele de pe atunci ale Bucovinei.

Societatea și-a înființat și un organ de publicitate „Foaia

pedagogică bucovineană” – Bukowiner pedagogische Blatter – revistă lunară care și-a început apariția la 15 iulie 1873.

Această revistă este oglinda întregii vieți școlare culturale și sociale a Bucovinei sub toate aspectele ei, în cursul celor 30 de ani din urmă ai secolului al XIX-lea, cât a fost ea condusă de D. Isopescu, în calitate de editor și redactor responsabil față de autorități.

Revista era scrisă în limba germană în întregime, căci această limbă era limba oficială și în Societate. În această limbă au scris articole și românii ca însuși Isopescu și Ion Droglu, cumnatul lui Mihai Eminescu, cât și alți bărbați de mare prestanță din acea vreme. Datorită articolelor lor, s-a putut crea „noua școală primară românească din Bucovina, care a fost românească, deplin românească încă din anul 1905”.

Firește că statutele organizației au mai evoluat cu timpul. Astfel, în anul 1896, ele suferă modificări în care Societatea avea ca scop: perfecționarea învățătorilor, propășirea școlii primare și civile și îmbunătățirea situației materiale a învățătorimii.

O altă creație a Societății învățătorilor a fost un curs de studii complementare pentru fiicele membrilor învățători. Acest curs s-a deschis la 15 septembrie 1892 și a funcționat până în anul 1926, fiind lărgit în anii din urmă și pentru alte copile decât de învățători. Găzduirea cursului a avut loc în localul Pedagogicului. El era susținut de Societatea învățătorilor, durata cursului era de doi ani, iar condiția de admitere era certificatul de 6 clase primare. Anul școlar dura ca și la școlile de aplicație, de la 1 septembrie până la 15 iulie.

Că acest curs pentru fete a fost de folos, că a fost necesar, că a fost o binefacere pentru o mulțime de intelectuali lipsiți de mijloace ca să poată da astfel fetelor o educație potrivită care însă implica speze însemnate, despre toate acestea ne stă mărturie lunga viață și activitate a cursului – de la 1892 până la 1926.

Societatea număra, în raport cu numărul învățătorilor din Bucovina, 300 de școli cu un total de aproximativ 560 de

învățători, iar Societatea număra în total 255 de membri, între care aflăm ilustre nume: D. Isopescu, Vladimir Repta, profesor universitar și mitropolitul Bucovinei, Dimitrie Onciul, Animpodest Dașchievici, Iosif Wotta și alții.

La 1 mai 1901, D. Isopescu, creatorul Societății învățătorilor din Bucovina, moare subit la Viena, în vârstă de numai 62 de ani.

Adunarea Generală, care s-a ținut la 6 aprilie 1902, a ales un nou comitet în frunte cu Christofor Isachievici, director școlar în Rădăuți, și reprezentanți ai învățătorimii din Cernăuți și de la țară, cu înlăturarea institutorilor de la aplicație. În comitet aflăm figurând în calitate de secretar pe Mihai Chisanovici.

De aici înainte activitatea Societății este dominată de directivele de emancipare politică sub influența lui Mihai Chisanovici, fără ca formal Societatea să fi fost angajată de vreun partid politic.

Mihai Chisanovici e, cu drept cuvânt, considerat de învățătorimea bucovineană, ca cel mai mare luptător pe care-l cunoaște istoria organizațiilor învățătoresți din acest colț de țară.

Născut la Cernăuți, la 25 martie 1876, a intrat la Școala normală în septembrie 1891, după ce absolvise 3 clase de liceu. Chisanovici n-avea niciodată vreun manual didactic, în schimb buzunarele sale erau pline de cărți din domeniile științifice, beletristice pe care le citea cu predilecție în timpul cursurilor. Totuși el știa materia și trecea, în afară de purtare, ca elev bun. Când terminase anul III al Școlii normale, moare tatăl său. Chisanovici părăsește școala și, pentru a întreține pe mama văduvă și pe surorile sale, ocupă un post de învățător auxiliar. În anul 1894/95, după ce trecu examenul de capacitate la Școala normală, e asentat și face stagiul militar cu termen redus, obținând gradul de ofițer. Numit învățător provizoriu, după un timp el dă examenul de definitivat și cel pentru școlile civile (Burgerschulen) care, după legea austriacă, îi dădea dreptul să ocupe post de profesor (Hauptlehrer) la o școală normală. Ca autodidact, el dobândește o cultură vastă în toate domeniile.

La primul pas pe care-l face Chisanovici – ca tânăr și mândru

învățător – se poticnește în valurile vieții reale de multe obstacole. El intră în conflict cu directorul școlii, întrucât se opune dispozițiilor lui; nu se împacă nici cu inspectorul școlar, are divergențe și cu comisarii guvernului, datorită cărui fapt este mutat din interese de serviciu dintr-un loc în altul; trage la răspundere, pentru orice, autoritățile școlare. Autoritățile toate, de comun acord, îi pun calificativul „Spirit neastâmpărat”, „Om periculos” și „Element turbulent și distructiv” și, într-o zi, e suspendat din serviciu pentru motivul că nutrește sentimente nihiliste, anarhiste, bolșevice, aceasta pentru că, la o conferință județeană, Chisanovici ceruse procurarea de astfel de cărți pentru biblioteca învățătorilor, spre a putea combate mai lesne aceste concepții distructive. Timp de 6 luni durează ancheta și, datorită intervenției deputatului Dr. Florea Lupu (ulterior notar public), un prieten sincer al învățătorimii care nu-l cunoștea, Chisanovici este reintegrat cu toate drepturile câștigate; ba mai mult, i se admite să-și aleagă un post de învățător în apropierea orașului Cernăuți.

Chisanovici, împreună cu prietenii săi și cu Dr. Florea Lupu, cu care se împrietenește, hotărăsc editarea unei foi libere a învățătorilor pentru apărarea școlii și a slujitorilor ei.

În 15 ianuarie 1901 apare, în Cernăuți, primul număr sub denumirea: „Freie Lehrerzeitung”, în care Chisanovici arată suferințele învățătorilor, în general, și cele îndurate de el personal. Într-un an de zile ziarul „Freie Lehrerzeitung” trezește conștiința învățătoarească, biciuind fără cruțare pe cei care îndrăznesc să se atingă de prestigiul școlii și al învățătorilor.

Învățătorimea, pregătită astfel, este convocată la 1902 în memorabilul congres ce s-a ținut la Rădăuți. Chisanovici și alți învățători, în discursuri rostite, arată în culori vii toate matrapazlăcurile guvernanților și autorităților școlare, astfel încât asistența este revoltată. Dr. Florea Lupu, revoltat și el, ține o cuvântare, luând apărarea celui mai important factor al Statului, lovește în Senat și în Cameră și le pune lor în cârcă starea materială deplorabilă a învățătorimii bucovinene. Discursul era atât de vehement, încât

l-a încurajat și pe prefectul de Rădăuți, A. Patac, care și el, în calitate de „Bezirkshauptmann” revoltat până la extrem, a calificat atitudinea corpurilor legiuitoare ca fiind sub orice critică.

În 24 de ore, Dr. Florea Lupu a fost suspendat din serviciu, iar prefectul A. Patac a fost mutat disciplinar din Rădăuți. Începu să clocotească toată țara austriacă din cauza acelei măsuri neconstituționale. Toate foile de pretutindeni condamnau acea samavolnicie criminală. Dr. Florea Lupu a fost reintegrat și A. Patac a rămas prefectul Rădăuților. De atunci nimic nu s-a putut face în comună fără avizul și fără concursul învățătorului. Lupta de „hegemonie”, ce se ducea între preot și învățător, a durat câțiva ani și s-a terminat cu înțelegerea reciprocă sau că învățătorul s-a dovedit „primus inter pares”, totul cu sfatul lui Chisanovici și cu concursul Fcii libere a învățătorilor.

După ce învățătorimea se afirmase ca un factor politic și cultural, coeziunea în organizație slăbi și spiritul de jertfă dispăru, iar foaia învățătorilor „Freie Lehrerzeitung” trebui să facă loc ziarelor naționale, închinând steagul la 3 martie 1912.

Chisanovici, slăbit și istovit de putere, moare în anul 1915 într-un spital la Viena dar, cu câțiva ani înainte, lupta lui Chisanovici e preluată de Gheorghe Tofan, căruia i se datorează organizarea națională a învățătorimii române din Bucovina.

Gheorghe Tofan, Gheorghe Tofan, născut la 5 noiembrie 1880, în comuna Bilca situată la poalele Carpaților, pe malul stâng al râului Suceava din județul Rădăuți, este fiul lui Eutichie Tofan și a soției sale Zamfira. Părinții lui erau oameni sărmani și, pentru a se putea susține, munceau și în afara gospodăriei lor, pe la alții. Cu toată modesta lor situație materială, câștigau suficient ca, alături de unicul lor copil, să nu ducă lipsă de hrană și îmbrăcăminte. La școala primară, Gheorghe Tofan a avut parte de învățători consacrați acestei misiuni care, nu numai că i-au dat o temeinică pregătire școlară, dar și o frumoasă pregătire sufletească.

Primii săi învățători au fost Gheorghe Brăileanu, unul dintre

cei mai distinși învățători pe care i-a avut neamul românesc în Bucovina subjugată și fiica sa, Melania Brăileanu.

Casa și familia distinsului învățător bucovinean Gh. Brăileanu a fost unicul și cel mai puternic reazem național, material și social al lui Gh. Tofan, de la prima sa intrare în școală și până la terminarea studiilor sale, cu ai căror membri familiari Gh. Tofan a întreținut cele mai frumoase și recunoscătoare legături până la prematura sa moarte.

Familia distinsului învățător român din Bilca, Gheorghe Brăileanu, a avut influență asupra lui Gh. Tofan, încât e ușor de explicat de ce el, mai târziu, s-a apropiat de sufletul învățătorilor mai mult decât de oricare altă clasă socială românească.

Pregătit de învățătorii săi, Gheorghe Brăileanu și de fiica acestuia, Melania Brăileanu, în toamna anului 1892, Gheorghe Tofan, dimpreună cu alți băieți din Bilca, vine la Suceava ca să dea examenul la liceul românesc de aici.

Cât a studiat în Suceava, a avut sprijinul material al învățătorului său Gh. Brăileanu, al parohului din sat și al societății „Școala Română”. Din ajutoarele acestea își plătea gazda, iar mâncarea i-o aduceau părinții săi.

Ca elev de liceu, Gh. Tofan nu era printre premianții din clasă; de-abia în clasa a patra se evidențiază la limba română cu prilejul unei compoziții: *Excursie*. De aici înainte e apreciat de colegi iar, prin talentul său oratoric, și-a cucerit locul de conducător între colegi.

În clasele superioare, Gh. Tofan înființă o sală de lectură secretă în casa lui Radu Munteanu din Suceava unde, aproape în fiecare sâmbătă, se citeau revistele literare și ziarele din regat. Tot aici se țineau conferințe cu subiecte luate din istoria și literatura română. Aici, Gh. Tofan a vorbit despre familia Hurmuzăcheștilor și despre Câmpia Libertății.

Carierea de profesor de istorie, de îndrumător național îi era predestinată încă de pe băncile școlii. Curând Gh. Tofan a fost ales președinte al acestei societăți, funcție ce o împlinește până la

absolvirea liceului. După el, societatea se desființează. Dar ideea nu se stinsese. Din spuza veche mijiră, cu timpul, noi scânteii. Societatea de lectură apărură din nou sub alt nume. Noul comitet înnoadă din nou firul cu membrii vechi, în primul rând cu Gh. Tofan, care a fost numit membru de onoare.

Cu acest trecut părăsește Gh. Tofan liceul din Suceava, în anul 1900, și se înscrie la Universitatea din Cernăuți, unde studiază limba română, istoria, geografia, cât și ziarele și revistele românești, participă la toate întrunirile politice, la conferințe ca și la baluri și petreceri. El face parte din Societatea academică „Dacia” al cărei suflet era. Împreună cu colegii săi Filaret Doboș, C. Lucaci și alții, a organizat învățătorimea și țărănimea română pentru expoziția din București.

În anul 1904, Gh. Tofan își termină studiile universitare apoi, în anul 1907, a fost numit profesor la Școala normală din Cernăuți, unde a funcționat până la începerea războiului mondial.

Ca profesor la Școala normală de învățători, împreună cu prietenii și colaboratorii, a strecurat în sufletul elevilor normaliști știința izbăvitoare din limba română, istoria literaturii române și geografia țării românești.

Imediat după numirea sa ca profesor la Școala normală, Gh. Tofan și-a pus în gând să organizeze învățătorimea română în asociații naționale. În scopul acesta, el călătorește din județ în județ și înființează organizații districtuale sub numele de „Reuniuni învățătoarești județene” cu statute aprobate legal.

Învățătorimea română părăsește în bloc organizațiile cosmopolite, așa numitele „Bezirkslehrerverein-uri” și se grupează în „Reuniunea învățătorilor din județ”. Scopul lui Gh. Tofan era organizarea membrilor corpului didactic primar și secundar într-o singură asociație, ceea ce nu are succes. În schimb, are succes cu corpul didactic primar român din Bucovina, pe care îl organizează, în anul 1909, într-o Asociație Centrală sub propria sa președinție și având colaborator pe profesorul Dr. Nicolae Tcaciuc-Albu ca secretar.

Toate organizațiile județene se înscriu cu filiale în Asociația Centrală. Comitetul Asociației Centrale editează o revistă pedagogică românească „Școala” care, în același timp, era și literară, apărând lunar și a rezistat cinci ani de-a rândul, până la izbucnirea Primului Război Mondial în 1914.

Revista „Școala” a înlocuit, cu încetul, revista pedagogică nemtească de până atunci „Die Bukowiner Schule”.

Deoarece învățătorii români ieșiți din Școala normală mai veche primiseră mai puține cunoștințe din istoria și literatura națională, s-a organizat un curs la Dorna Căndrenilor, în vara anului 1913.

Un alt punct principal din programul de activitate al Comitetului Asociației Centrale era convocarea unui congres cultural general al întregii învățătorimi române din Bucovina, care s-a ținut în zilele de 25–26 mai 1914 la Suceava, la care au luat parte și delegații din Transilvania și Regat; e adevărat că și guvernul austriac a trimis ca reprezentanți 40 (patruzeci) de jandarmi. La scurtă vreme după congres, a început războiul.

Congresul învățătorimii bucovinene din mai 1914 a fost ultima manifestare cultural-națională a Asociației Centrale de sub președinția lui Gh. Tofan; odată cu începerea războiului, organizația învățătorimii române din Bucovina și-a încetat activitatea. Cei mai mulți din învățătorii români din Bucovina au fost mobilizați, iar Gh. Tofan a trecut în vechiul Regat, unde îl aștepta o nouă și obositoare muncă.

După unire, Gh. Tofan funcționa ca director al Școlii Normale de Învățători și Învățătoare din Bucovina și ca Secretar Șef al învățământului din Bucovina.

În primăvara anului 1920, Gh. Tofan și-a luat un concediu și nu s-a mai întors la activitate întrucât, la 15 iulie 1920, în vârstă de numai 40 de ani, și-a dat nobilul suflet în mâinile Domnului.

Învățătorimea română din Bucovina i-a ridicat, în anul 1930, un monument din marmură neagră, drept prinos de recunoștință, în cimitirul din Cernăuți.

În Adunarea Generală a Asociației, ținută în ziua de 31 mai 1920 la Cernăuți, se alege un comitet nou sub președinția revizorului școlar Corneliu Clein și N. Simionovici, ca secretar.

Anul 1922 aduce mari frământări în mijlocul învățătorimii bucovinene. Cu toate că noul guvern anulează deosebirea ce se făcuse la unificarea salariilor din octombrie 1920 între învățătorii rurali și învățătorii urbani și a nedreptății ce se făcuse învățătorimii bucovinene la majorarea salariului din noiembrie 1921 prin introducerea stagiului de 5 ani pentru înaintarea în grade, acestea nu satisfăceau pe deplin învățătorimea bucovineană.

Cu ocazia alegerilor parlamentare, în parlament nu intră nici un învățător din Bucovina. Din această cauză se născu o mișcare politică între învățători, pornită din mijlocul învățătorimii din județul Gura Humorului. La o adunare a Asociației din acel județ, învățătorii hotărâră să demisioneze din partidele politice în care erau înrolați și aderară la înjghebarea unei organizații politice învățătorești. Publicară ca organ de propagandă ziarul „Voința”.

În Adunarea Generală, care se ținu la Cernăuți în ziua de 17 septembrie 1923, se alege noul comitet în frunte cu Ion Țigâră, învățător din Tereblecea, care convoacă Congresul de la Rădăuți, ținut la 11 noiembrie 1923.

În ziua de 14 iulie 1924, în cadrul unei Adunări Generale, se hotărăște înființarea unei bănci învățătorești, care ia ființă la 22 iunie 1925 și se aprobă, în principal, unificarea Asociației Bucovinene cu celelalte organizații din țară, dându-se comitetului sarcina de a realiza această unire când vor fi create toate condițiile care ar putea garanta reușita unificării.

Unificarea s-a realizat la 6 februarie 1925 cu ocazia Congresului General al „Asociației generale a învățătorilor din România” ținut la Chișinău în zilele de 6, 7 și 8 septembrie 1925. În comitetul asociației unite a fost ales, ca reprezentant al Bucovinei, I. Țigâră, iar în comisia cenzorilor N. Simionovici.

Ca președinte al Asociației Învățătorilor din Bucovina, denumită acum „Asociația Regională a corpului didactic primar

din Moldova de Sus,” e ales același I. Țigără, iar din aprilie 1939, N. Simionovici care păstrează acest post până în 1940, când jumătatea teritoriului bucovinean este înstrăinat în urma notei ultimative din 26 iunie 1940.

SOCIETĂȚILE STUDENȚEȘTI ÎN VIAȚA UNIVERSITARĂ CERNĂUȚEANĂ DIN 1875–1938

1. Primele universități și organizațiile studențești

Viața academică universitară constituie un capitol al istoriei sociale, interesant prin locul și rolul studențimii în viața socială a fiecărui popor, fascinant și oricând dătător de elan și voie bună prin pitoresc și exuberanță.

Zorile ei merg până în secolele XII și XIII ale erei noastre, când se deschid porțile primelor universități, „universitates magistrorum et scholarum”, precum cea de la Bologna (1159) Facultatea de Drept, Oxford (1169), Padova (1222), Neapole (1224), Roma (1244/1245) sau „căminul” capelanului Robert de Sorbon la Paris (1250), iar în centrul Europei, la Praga (1348), Cracovia (1364), Viena (1365).

Termenul „universitate” respectiv cel latin „universitas” a fost folosit pentru prima dată în 1231 în bula „Parens scientiarum” a papei Grigorie IX. La Montpellier, cardinalul Conrad a dat „primele statute” pentru „universitas medicorum, tam doctorum quam discipulorum”, iar la 1247 episcopul de Magvelonne a recunoscut „universitas doctorum și discipulorum in artibus studentium.” „Universitas” nu însemna deci totalitatea științelor (artelor), ci „corpul profesorilor și elevilor (studenților)”, o corporație liberă cu statute speciale, în frunte cu rectorul ei, bucurându-se de autonomie în sens juridic, cu prerogativele de eliberare a diplomelor (de bacalaureat, licență, doctorat) și administrarea veniturilor, recunoscute ca atare de autoritatea de stat, precum și

de cea eclesiastică, în frunte cu papa.

Două tipuri de universități au dat tonul pentru viața studentească din evul mediu: cel din Italia și cel al Universității din Paris.

Cercetătorii apariției primelor universități menționează anul 1159, când Frideric Barbarosa, „împăratul roman de națiune germană”, doritor de a-și afișa o majestate similară aceleia a vechilor imperatori romani, dând o importanță excepțională dreptului roman, a conferit profesorilor și studenților înaltei școli de la Bologna, unde ținea prelegeri ilustrul „glosator” Irnerius, o constituție – „Habita” – în care era precizat scopul universității și întregul său mod de organizare. Universități de tip „bulognens” au apărut apoi și în alte orașe italiene, pe unde se răspândiseră alți glosatori, foști discipoli ai lui Irnerius. În Italia, ca și la Oxford, studenții erau organizați pe regiuni „boreales”, adică cei „septentrionali” și „australes” adică meridionali. În Italia li se mai spunea „citramontani”, celor din Italia și „ultramontani” străinilor, aceștia fiind grupați pe națiuni.

La Paris era în floare teologia, iar un dicton din acele timpuri confirma că: „Papa et universitas Parisiensis duc lumina mundi” (sunt lumina lumii). Pe muntele Sfintei Genoveva strălucea, în prima jumătate a secolului al XII-lea, oratoria lui Pierre Abelard și a altor învățați, care reușiseră să adune în jurul lor mai mulți discipoli decât numărau ceilalți locuitori. La solemnitățile regelui Filip August, corpul universitar lua loc în primul rând, iar la litigiul dintre Henric II și Thomas Becket, regele Angliei a propus arbitrajul „curții regelui Franței, al clerului francez, ori al școlii din Paris.” Într-o scrisoare publică din 1206/9, papa Inocențiu III a pomenit despre „asociația profesorilor”, iar un act episcopal din 1207 vorbea despre o „asociație a studenților”. De fapt corpul de profesori și studenți (scolares) data din 1200, când Filip August i-a acordat primul privilegiu regal, iar din 1222 se menționau grupările studenților pe națiuni. Același rege a reglementat ordinea în universitate, acordându-i statut de persoană juridică, dar continuând a fi lăsată sub obediența bisericii și a slujitorilor ei. Totuși,

excesul de clericalism a început de la un timp să fie contracarat de spiritul laic, deschizându-se „lupte între lumea universitară și oficialitate, între învățătură și interes”.

Au rămas memorabile aceste conflicte, prin picaneria lor, în paginile atâtor cărți în care se povestesc isprăvile discipolilor celebrului filosof și teolog Pierre Abelard (1079–1142), întemeietorul conceptualismului („sic et non”), devenit legendar prin dragostea sa dramatică pentru Heloise. Acești discipoli cuprindeau și pe studenții cunoscuți sub denumirea de „vagantes” sau „goliardes”, care cutreierau țară după țară, universitate după universitate, fascinați adesea mai mult de dorul aventurilor, decât de mirajul învățaturii și călăuziți de lozinca: „meum est propositum in taberna mori” („testamentul meu este să mor în cârciumă”).

Studenții rătăcitori („vagantes”) erau de obicei săraci, trăind din mila seniorilor și a episcopilor, pe la curțile cărora se adăposteau, după terminarea cursurilor, în vacanțe. Retrăind timpurile trubadurilor și ale truverilor, ei crează cântece de voieșie, dragoste și vitejie cavaleriească, care s-au perpetuat, îmbogățindu-se mereu și formând o colecție de cântece „studentești”. Se dă ca sigură compunerea de către ei (autorii au rămas anonimi) a celebrului „Gaudeamus igitur”. Li se mai spunea și „goliardes”, după un anume episcop Gulias sau „fiii satanei”, din cauza spiritului satiric ce le anima cântecele, a inteligenței și a îndrăzelii, cât și a pericolului ce-i prezentau ca duelgii.

Erau apoi studenți bogați, care veneau la Paris sau la alte universități cu lachei servitori și cai, și-și petreceau nopțile în chefuri și lupte „cavalerești” cu tagmele de meseriași sau cu călugării dominicani, fiind îmbrăcați în zale și mânuind sabia sau stiletul (rapirul).

Gâlcelele acestea, declanșate prin 1192, au marcat în fapt istoria universității pariziene și lupta ei pentru „autonomie”. În acel an a fost ucis un student, într-o asemenea gâlceavă, omorul imputându-se abatelui de la Saint-Germain de Pres, proprietarul domeniului pe care s-a petrecut faptul. La 1200, un comerciant a bătut

pe servitorul unui client al său, student, spărgându-i „ulciorul cu vin alb”. Colegii studentului au intervenit, iar de partea comerciantului s-au alăturat burghezia și poliția. Încăierarea soldându-se cu moartea a cinci studenți, profesorii au protestat la rege și au suspendat cursurile. Această grevă a fost considerată o calamitate publică și o jignire la adresa bisericii. Regele a ordonat arestarea șefului poliției și a complicilor săi. Apoi studenții au cerut ca aceștia să fie predați universității, pentru a fi pedepsiți de aceasta prin biciuire. Intendentul regal arestat a refuzat să se predea și, încercând să evadeze, funia pe care a folosit-o pentru coborâre din turnul închisorii s-a rupt și el a murit în cădere.

Relatarea episodului de mai sus s-a făcut cu scopul de a ilustra situația de care se bucura studențimea în viața socială în Evul Mediu și pentru a observa că autoritatea civilă, reprezentată prin rege, înclina mai mult către universitate decât către biserică, reprezentată prin papă.

Studenții care locuiau în cămine, organizate și ele pe „regiuni” și „națiuni”, plătind o taxă (bursa), deveneau „bursieri”, de unde a derivat denumirea germană de „Bursche” și „Burschenschaft” (organizație, respectiv corporație tinerească).

Burschenschaft-urile se distingeau între ele prin costume (uniforme), prin culorile chipiurilor și ale eșarfelor pe care purtau conducătorii organizațiilor, cât și prin culorile panglicilor prinse în diagonală pe piepturile membrilor lor. În sens mai restrâns, în cadrul „națiunilor” au apărut organizațiile pe regiuni sau districte („Landsmann-schaften”).

Cultivând reminiscențe ale cavalerismului medieval, au luat naștere și s-au statornicit norme consuetudinare la întruniri, îmbinate cu cântece de vitejie, iubire și boemă studențească. Expresia franceză „comment” a devenit specifică pentru întruniri studențești, desfășurate cu anumite forme și reguli și „cinstite” prin cămile cu bere („Bier – Comment”). Plecând și de la modul generic „cum” trebuie să se comporte studentul „onorabil” în orice împrejurare (deci în chestiuni de onoare, la petreceri etc.), ca membru

al unei asociații sau corporații (Couleur – student, Corp studențesc), de la „comment” s-a ajuns la noțiunea „Kommers” cum au fost denumite acele întruniri „normate”. În tradiția studențimii bucovinene „comersul” a avut o largă circulație și o anumită semnificație, adaptat la condițiile în care activau asociațiile studențești din Bucovina.

„Comersul” se desfășura prin „comenzi”, în Transilvania folosind expresia „comandă”. Prin sași, formele asociațiilor studențești au fost transplantate în liceele transilvănene, mai întâi la liceul „Honterus” din Brașov, în prima jumătate a secolului XVI. Honterus, apostol al Reformei, își făcuse studiile în Germania. După exemplul de la Brașov, și la liceele românești (Brașov, Năsăud, Beiuș ș.a.) au luat naștere „societăți de lectură” ale elevilor (numiți și ei „studenți”). O asemenea societate a înființat, în mod clandestin, elevul Fl. Marian la Liceul din Suceava.

Odată cu spargerea orânduirii feudale și dezvoltarea statelor naționale, organizațiile studențești au devenit factorii dinamici ai revendicărilor naționale și, în parte, ai unor răsturnări sociale. În special asociațiile din centrele universitare germane au preluat acest rol, sub influența exaltării spiritului național german în timpul războaielor cu Napoleon I și a scrierilor și cursurilor universitare ale filosofului idealist Iohan Gottlieb Fichte (1762–1814), mai ales a celebrelor sale „Reden an die Deutsche Nation” („Cuvântări către națiunea germană”), publicate în 1808.

Tradițiile asociative, precum uniforme, întruniri vesele după un anumit tipic, scrima și chiar duelurile s-au perpetuat până în zilele noastre, ca și folosirea unei embleme cu anumite însemne, de exemplu V.C.F. („vivat, crescat, floreat”) sau E.F.V. („Ehre, Freiheit, Vaterland”: onoare, libertate, patrie). Însemnul cunoscut sub denumirea generică de „circul” a fost adoptat apoi și de organizațiile studențești bucovinene, de pildă V.C.F.J. („vivat, crescat, floreat Junimea”). Agendele asociațiilor studențești erau în atribuția unui colectiv de trei persoane, numite „Chargirte” la organizațiile germane și anume seniorul (X) care conducea organizația,

conseniorul (XX) organizatorul scrimelor regulamentare („mansurae”) și subseniorul (XXX) purtătorul secretariatului, al arhivei și al agendelor financiare. Aceste funcții se ocupau prin alegere.

Drept de vot aveau în toate deciziile privind aceste alegeri, și în general în activitatea organizației, membrii activi („fratres”/„Burschen”), ceea ce organizațiile similare românești au tradus prin „fârtați”. Nu de aceleași drepturi se bucurau membrii noi („vulpeculae”/„Fuchse”, în românește „vulpoii”) și amicii organizației („Konkneipanten”). Vulpoii trebuiau să treacă printr-o perioadă de adaptare la spiritul organizației, primind o educație în acest sens, printre care evident și exercițiul scrimii; cu aceasta se ocupa instructorul lor „Fuchsmajor”, în românește „vulpanul”, care făcea astfel parte din colectivul de conducere și ocupa la întruniri („comerse”) și la petreceri camaraderești, la masă, locul pus seniorului, conducătorul solemnității, devenind astfel „contrarium” față de „praesidium”. Întrunirea (festivitatea) se desfășura după anumite norme sau regulament („Comment”). Se observă că terminologia noțiunilor utilizate pentru formele organizatorice și tipicul desfășurării întrunirilor este fie de origine latină, aceasta fiind mult timp limba folosită la cursurile universitare în toate facultățile, fie de origine franceză pentru noțiunile care proveneau din viața studentască pariziană.

Tipurile de organizații amintite se caracterizau după anumite criterii. Astfel, la „Burschenschaft”-uri prevala spiritul național, la „Landsmannschaft”-uri caracterul internaționalist, iar caracteristicile „conservative” (tipicuri rigide la întruniri, uniforme decorative ș.a.) erau mai evidente la corporații („Corps”), fără ca aceste diferențieri să fie în toate cazurile foarte precise. Anumite caracteristici erau comune tuturor tipurilor de organizații, mai ales la universitățile germane, de pildă purtarea unei panglici în anumite culori pe piept sau a unui chipiu de o anumită culoare.

Aspectele arătate au caracterizat și viața studentască din Austro-Ungaria, mai ales în centrele cu universități cu predare în limba germană, dar atmosfera de luptă a naționalităților din

Imperiul Habsburgic, care s-a accentuat de prin anii 1830, pentru revendicări naționale, a determinat ca studenții de altă naționalitate să se organizeze în forme care excludeau sau limitau „tradiționalismul studențesc german”. Astfel, au apărut „societățile academice” cu caracter național-cultural ale studenților poloni, cehi, sloveni, italieni, chiar evrei, precum și ale celor români. Spiritul național, pe de o parte, atmosfera protivnică despotismului monarhic și a guvernelor aristocratice, pe de altă parte, care au frământat Europa în secolul al XIX-lea, au găsit în studențime agenții principali și entuziaști ai revendicărilor naționale și democrat-liberale.

În mișcările revoluționare ale carbonarilor și mai ales în cele de la 1849, studenții s-au aflat în primele eșaloane ale luptătorilor, adesea fiind conducătorii lor, astfel încât Friedrich Schiller a putut spune: „Wo das Herz der Jugend ist, dort ist der Geist der Zukunft” („Unde-i inima tineretului, acolo este spiritul viitorului”).

2. Societăți academice din Bucovina (1875–1938)

a. Societățile academice române

Arboroasa

Odată cu înființarea universității cernăuțene, au apărut și asociațiile studențești, mai întâi „Deutsch-academische Verbindung Dacia”, care nu a dăinuit, apoi corporațiile germane „Austria” și „Gotnia”, ca și cea ruteană „Soiuz”. În fața societăților străine, care puteau să-i atragă pe studenții români, vechii militanți ai „României June”, deveniți profesioniști în diverse activități din Bucovina, n-au pregetat să ia atitudine. Membrii emerți: Teodor V. Ștefanelli și Vasile Morariu au convocat, îndată după deschiderea cursurilor, o întrunire a studențimii române, în scopul organizării unei asociații românești, după chipul și asemănarea celei vieneze. Propunerea a găsit o atmosferă entuziastă. T.V. Ștefanelli a elaborat statutul noii societăți, binecunoscuta „Societatea academică Arboroasa”. Președinte a fost ales studentul în Litere și

Filosofie Gherasim Buliga, iar T.V. Ștefanelli și V. Morariu au fost coopțați în comitet ca membri extraordinari, cu atribuția de „a-i călăuzi” cum să porceadă să înflorească societatea, înființată la 10/22 decembrie 1875.

Similar obiectivelor urmărite de „România Jună”, în statutul „Arboroasei” s-a precizat că scopul ei este „perfecționarea reciprocă a membrilor pe terenul național, literar, cultural prin prelegeri literare, îndeletnicire în arta oratorică, susținerea unui cabinet de lectură și a unei biblioteci, aranjarea de petreceri, serate literar-declamatorice-muzicale, sprijinirea membrilor lipsiți de mijloace și căutarea lor gratuită în caz de boală.

Potrivit statutelor, membrii purtau în diagonală, pe piept, o panglică tricoloră, iar pe cap chipiu roșu.

După o existență de numai doi ani, societatea a fost brutal desființată de administrația habsburgică, iar comitetul ei a fost arestat și implicat în răsunătorul proces de tulburare a ordinii de stat, învinuți de a fi uneltit împotriva unității imperiului, de îndemn la dispreț și ură împotriva administrației habsburgice.

Judecați de curtea cu jurați, studenții au fost achitați, după luni de temniță și dezbateri furtunoase, precum și după energice proteste din partea presei românești din Imperiul Habsburgic și din România

Cei cinci arboreseni întemnițați, judecați și achitați au fost: Ciprian Porumbescu ca președinte al societății, Constantin Morariu, Z. Voronca, Orest Popescu și Eugen Siretean.

Pe ruinele acestei societăți distruse și cu același program național, ia ființă societatea academică „Junimea”.

Junimea (28 februarie 1878)

Scop: același ca la „Arboroasa”, pe care o moștenește în idealuri.

Semnul distinctiv, panglica tricoloră cu roșu în sus ca la „Arboroasa”, purtată pe piept sub haină, de la umărul drept spre soldul stâng.

Deviza: „Uniți să fim în cugete, uniți în Dumnezeu”. Președinte

(primul) Dimitrie Onciul – viitorul istoric și președinte al Academiei Române. În acest comitet, C. Porumbescu este secretar, iar membrii – foști arboreseni.

Activități permanente:

- Organizarea de cursuri de istorie a literaturii române, care nu se predau la nici o școală din Bucovina

- Primirea festivă a noilor membri, în cadrul unei serbări cu caracter național. Fiecare membru nou primea câte un îndrumător, „bădița”, frate mai mare. Soțiile bădiților erau „lelițe”

- Organizarea clubului membrilor emeriți, asigurând legătura între generații și acordarea titlului de membru „onorar” personalităților române de seamă

- Organizarea de șezători, baluri și conferințe în satele înstrăinate, la orașe și diferite localități ale Bucovinei

- Înființarea, la sate, de biblioteci și „arcășii”

- Înființarea de bănci populare tip „Raiffeisen”

- Înființarea revistei „Junimea literară”

Conform statutului, societatea nu făcea nici o politică de partid. Fiecare membru însă putea activa neoficial, în orice grupare politică, dar fără panglică pe piept și fără să angajeze Societatea (1919).

La moartea unui junimean, se cânta de către membrii societății ultima strofă din tricolorul lui C. Porumbescu:

*„Iar când fraților m-oi duce de la voi,
Și o fi să mor,
Pe mormânt atunci să-mi puneți,
Mândrul nostru tricolor”.*

Și i se așeza pe sicriu panglica tricoloră de student.

Activitățile arătate mai sus, precum și altele, au fost folosite de toate societățile academice române din Cernăuți, pe parcursul existenței lor.

Întrunirile academice Bucovina și Moldova („Bucovina” înființată la 28.11.1880 și „Moldova” în 1910).

Scop: același ca la Arboroasa și Junimea.

Societate de tip „conservativ”, adică după modelul societăților germane de la Heidelberg, Jena, Goningen etc.

Semn distinctiv: panglica tricolor cu roșu în sus la „Bucovina” și albastru în sus la „Moldova”, ca la precedentele societăți.

Dar membrii comitetului purtau, la ocazii oficiale, o uniformă atrăgătoare, cu chipiu specific, cizme lungi și mănuși albe și sabie. Activitatea specifică era duelul statutar numit „mensură”. Datorită acestor „întruniri”, mulți studenți români au putut să se dezvolte în spirit românesc național, nemaifiind atrași de uniformele societăților străine, cum se întâmpla înainte de înființarea lor.

Deviza: „În unire și frăție vom trăi până la mormânt”.

Academia Ortodoxă, societatea studenților în Teologie, înființată la 9 decembrie 1884.

Scop: același ca la precedentele.

Semn distinctiv: Aceași panglică tricoloră ca la precedentele, având în plus inscripția brodată „Academia Ortodoxă”.

Activități: ca la precedentele, dar cu accent special pe organizarea de concerte. Corul teologilor era vestit. Devenind preoți la sate, au dus la locul lor de muncă idealurile studențești și au adus un mare ajutor la realizarea unității naționale a bucovinilor români.

Dacia – tot o dezidență din Junimea.

Deviza: „Altarul de jertfă al națiunii să fim cu sufletul neamului nostru” (G. Coșbuc).

Scopul și activitatea: ca la cele precedente.

Cercul studențesc „Arboroasa” ia ființă în luna mai 1921.

Încercări de a unifica toate societățile românești într-un „Centru Arboroasa” a eșuat din cauza tradițiilor prea puternic imprimate în conștiința studenților bucovineni, membrii ai diferitelor societăți studențești. Abia în 1921 „fondatorii centrului Arboroasa” au renunțat la plan și au dat societății lor numele de

„Cercul studențesc Arboroasa”. Noua societate a fost recunoscută de celelalte societăți studențești române.

Scop: Același ca la precedentele. Activități: ca la precedentele cu specificarea că fetele arboresene se ocupau cu organizarea de șezători cu elevii școlilor primare de la sate și orașe, iar băieții urmăreau alfabetizarea celor ce nu știau carte și organizau cursuri serale pentru meseriași.

Semn distinctiv: Panglica tricoloră, dar cu albastru în sus.

Istoricul bucovinean Constantin Loghin scria în 1926: „când se va scrie istoria studențimii bucovinene, se va vedea ce rol determinant a jucat ea în viața publică a Bucovinei. Am putea spune chiar că această viață a fost croită în cea mai mare parte de studenți.”

b. Societăți academice austriece

Austria (Acad. Korps) a fost înființată la 17 octombrie 1875 și a funcționat până în 1918. Era o societate internațională, adică primea în rândul ei membri de orice naționalitate. Avea un caracter internațional ademenind, în sânul ei, spre o mai ușoară deznaționalizare, studenți de alte naționalități.

Lesehalle, înființată la 26 octombrie 1875, a funcționat tot numai până în 1918. Avea caracter de asemenea internațional, ca și cea precedentă.

Gothia (Acad. Korps), înființată la 13 mai 1876, a funcționat până în anul 1930. Avea și ea un caracter internațional.

Alemannia (Acad. Korps), înființată la 13 mai 1877, a funcționat, ca toate celelalte societăți românești, până în 1938. La fel, avea caracter internațional.

Precum se vede, toate societățile austriece aveau un caracter internațional, spre deosebire de toate celelalte societăți care aveau un caracter național al diferitelor naționalități din Bucovina.

c. Societăți academice germane

Arminia (Burschenschaft), înființată în 10 iulie 1877. A activat până în 1938

Teutonia (Burschenschaft), înființată în 5 decembrie 1903. A activat până în 1938

d. Societăți profesionale

Unitas – Verbindung: romano-catolică, greco-catolică și armeano-catolică, care aveau un caracter internațional. A fost înființată la 31 ianuarie 1891 și a funcționat până în 1906

Frankonia – Verbindung, o întrunire studențească germană romano-catolică

e. Societăți academice ucrainene

Sojuz, înființată în 1875, a activat până în 1938

Zaporoje, înființată la 10 mai 1910, a activat până la 1938

Ciornomore, înființată în 1913, a activat până în 1938

f. Societăți poloneze

Ognisko, înființată în 1875, a activat până în 1938

Lechia (Burschenschaft), înființată în 1910, a activat până în 1938

g. Societăți evreiești

Hasmonia, înființată la 14 iulie 1891, desființată în 1938

Zephira, înființată la 24 octombrie 1897, desființată în 1938

Hebronia, înființată în 1899, a activat până în 1938

Humanitas, înființată la 18 martie 1900 și desființată în 1923

Emunah, înființată în 1903, desființată în 1936

Heatid, înființată în 1918, desființată în 1938

Pe lângă aceste 26 de societăți cu caracter național sau internațional, în centrul studențesc cernăuțean a mai funcționat și un Centru studențesc, format din delegații celor 6 societăți studențești românești (menționate la punctul „a”), care avea scopul de a reprezenta studențimea română în acțiuni naționale. Acest centru a funcționat numai după 1918.

În disprețul trecutului acestor societăți din Bucovina, dictatura regală, printr-un act de autoritate al guvernului prezidat de Armand Călinescu, a desființat asociațiile studentești bucovinene, la fel cum procedase, în 1877, stăpânirea habsburgică în cazul „Arboroasei”, asociindu-le în mod nedrept unor organizații protivnice siguranței statului. Samovolnicia a avut loc în 1938.

SOCIETĂȚI MUZICALE BUCOVINENE

Reuniunea muzical-dramatică „Ciprian Porumbescu” din Suceava

Reuniunea s-a constituit la 16 iunie 1903, din nucleul existent la Societatea „Clubul Român”, la inițiativa lui Severin Procopovici. Comitetul de conducere era format din Severin Procopovici ca președinte, Ilie Dan vicepreședinte, Ion Hostic casier, Procopie Rodinciuc bibliotecar, Nicolae Abager econom, Eugen Comoroșan membru. La data de 24 martie 1904, are loc la Suceava primul concert cu partituri de D.G. Kiriac, Ciprian Porumbescu și Isidor Vorobchievici.

În 1906, corul ajunge la 40 de persoane în urma cooptării corului mixt al Societății „Însoțirea orășenilor”, iar în 1907 este cooptat și Alexandru Voievidca. Al doilea președinte este ales Leon Goian și dirijor, profesorul de muzică A. Schlüter. La 1909, ca dirijor este angajat A. Karnet.

După Primul Război Mondial, „Reuniunea” prezintă opereta „Crai nou” de C. Porumbescu (19 martie 1922), iar după un an „Concert de operă”, ambele foarte reușite. La 12 octombrie 1933, din inițiativa lui Leca Morariu, se dezvelește, la Suceava, bustul lui C. Porumbescu, executat de I. Cîrdei. În anul 1935, reuniunea dă concerte la Cernăuți și la Storojineț, iar în anul 1938 la Radio București.

Reuniunea a dăinuit până în anul 1938.

Societatea Filarmonica (Verein zur forderung der tonkunst in der Bukowina)

Constituită în 1862, este cea mai veche societate de muzică din Bucovina în fruntea căreia s-au aflat cele mai proeminente personalități muzicale, printre care îi amintim pe: Franz Pauer, Iosef Zwoniczek, Adalbert Hrimaly, Hans Horner, Otocar Hrimaly, iar în orchestră pe: Leon Goian, Victor Stîrcea, Dr. Korn, Elena Flondor, Gheorghe Flondor ș.a.

Concertele organizate de această societate au dezvoltat gustul pentru muzică al publicului bucovinean. La conducerea societății, încă de la începuturile ei, au figurat personalități ale vieții culturale românești ca Nicolae Mustață (1864–1866) și Victor Stîrcea (1874–1884).

Societatea și-a încetat activitatea în anul 1936.

Societatea muzicală „Armonia” din Cernăuți

La data de 19 iulie 1881, la îndemnul mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici, primul ei președinte a fost Leon Goian (1881–1885).

Societatea „Armonia” avea să cultive muzica națională, cea bisericească și mireană, răspândind-o prin școli, prin angajarea de concerte, de reprezentații teatrale și editarea de broșuri corale.

Se știe că, în acea vreme, a existat în Cernăuți un comitet teatral, compus din diletanți care, după înființarea Societății „Armonia”, se desființase dăruind aceste societăți întregul său inventar, cât și bogata ei garderobă.

„Armonia” se pune cu zel să continue munca comitetului teatral și astfel, între mai 1883 – decembrie 1884, dă 19 reprezentații cu 23 de piese. Cea mai mare parte a repertoriului e luată din opera lui V. Alecsandri. Un merit deosebit, la reprezentarea acestor piese, și-a câștigat Tudor cav. de Flondor (1862–1908), care a armonizat cântecele din piese și a condus partea muzicală.

Și celălalt mare compozitor al Bucovinei, Ciprian Porumbescu, a armonizat piese de-ale lui V. Alecsandri, printre care opereta

„Crai nou”, piese care s-au jucat atunci și mai târziu de Societatea „Armonia”.

„Armonia” își continuă această rodnică activitate până în 1889, după care dată urmează o stagnare generală de 10 ani.

În anul 1881, „Armonia” a înființat un curs de cântare și la 1885 a inițiat un concurs de compoziție, primul laureat fiind Isidor Vorobchievici cu compoziția corală „Hora Dobrogei”.

La 1898, „Armonia”, trezită din nou și regrupată, prezintă opereta „Crai nou” de C. Porumbescu, care se bucură de mare succes. Între anii 1900 și 1903, se întreprind turnee de proporții în orașele bucovinene cu aceeași reprezentatie, iar în orașele Sibiu, Brașov, Chișinău, București, Botoșani cu „Moș Ciocîrlan”, „Noaptea Sf. Gheorghe” – operete de Tudor Flondor, „Stabal Mater” de Rossini, „Requiem” de W.A. Mozart, „La șezătoare” de Tiberiu Brediceanu.

Adevărata Academie de răspândire a artei muzicale, Societatea „Armonia” a adunat în jurul său cele mai de seamă talente muzicale ale Cernăuțiului și Bucovinei acelei vremi. Muzicologul bucovinean Liviu Rusu menționează ca valori muzicale pe: Leon Goian, Nicu Flondor, Aglae Lupu-Onciul, Ecaterina Mandicevschi, Ștefan Scarlat, Constantin Hostiuc, Constantin Șandru, Amuliu Liteanu, C. Spulber, Eusebie Hostiuc, Elena Soghin, Octavia Lupu-Morariu și pe muzicienii Isidor Vorobchievici, Gheorghe Mandicevschi, Tudor Flondor, Victor Vasilescu, Adrian Forgaci, C. Șandru, Dionisie Para, Alexandru Zavulovici, Max Saveanu etc.

În funcția de președinte al acestei societăți care ocupa locul central al vieții culturale, erau personalități marcante ale Bucovinei cum ar fi: Leon Goian, Eudoxie Hurmuzachi, Dimitrie Isopescul, Vasile Morariu, Tudor Flondor, Leca Morariu ș.a.

În perioada interbelică, „Armonia” a cunoscut o epocă glorioasă pe timpul profesorului Amuliu Liteanu, când mânuia în mâinile sale bagheta. A fost o epocă de performanțe, care nu se poate uita. Membrii „Armoniei” din acea perioadă o numesc Epoca de Aur sau epoca lui Amuliu Liteanu.

Bibliografie

1. „Asociația regională a învățătorilor din Moldova de sus. Treizeci de ani de organizație românească a învățătorilor din Bucovina”; Cernăuți, 1933;
2. „Asociația învățătorilor din jud. Rădăuți. Sărbătorirea unui sfert de veac de existență 1909–1933”; Cernăuți, 1933;
3. Bălan Teodor, Gheorghe Tofan, Cernăuți, 1926;
4. Cîndea Romulus, „Arboresenii. Trădători austrieci și naționaliști români”, Cernăuți, 1937; Tipografia Mitropolit Silvestru;
5. Iorga Nicolae, „Românismul în trecutul Bucovinei”; Mitr. București, 1938;
6. Lupu Octavian, „Manuscris. Era în octombrie 1918”;
7. Negură Ion, „Preliminarii la o imagine a vieții studențești din trecutul Bucovinei”;
8. Negură Ion, „România Jună și viața universitară din Bucovina”, publicată în Almanahul pe anul 1977 al Parohiei Ortodoxe Române din Viena;
9. Negură Ion, „Bucovina sub stăpânirea habsburgică”;
10. Negură Ion, „Iancu Flondor”;
11. Negură Ion, „Societatea academică Dacia”;
12. Negură Ion, „În umbra marilor ctitori ai Moldovei”;
13. Oprea Nicolae (manuscris), Filimon Rusu;
14. Pop Vasile (manuscris), Teză de licență, Sibiu, 1981;
15. Rusu Dragoș (manuscris), „Societățile studențești în viața universitară cernăuțeană”;
16. Rusu Filimon (manuscris), „Extrase”;
17. Revista „Făt frumos”, Suceava, 1931–1944.

Povestea Bucovinei

Vol. III-B

Un pământ urgisit

București, 1984

Un pământ urgisit și un pământean care-l tânjește

Pe malul stâng al râului Prut, pe drumul între Cernăuți, Jucica, Boian, Noua Suliță și cam la 8 km de podul Prutului din Lențești, se întindea, încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare, satul Mahala în care sălășluiau vreo o sută de săteni, care se ocupau cu agricultura și creșterea vitelor.

Satul aparținea boierilor Pojar și Tauci. Ștefan cel Mare a cumpărat acest sat de la boierii arătați mai sus și l-a donat mănăstirii Putna prin 1472, adică după șapte ani de la înființarea ei.

Datorită invaziilor din răsărit și miazănoapte, satul Mahala se dezvoltă încet pentru că nu era an în care să nu fie călcat de dușmani.

La 1774, Bucovina este ocupată de Imperiul Habsburgic. Armata austriacă de ocupație și comandamentul ei se stabilesc în orașul Cernăuți, iar serviciile de aprovizionare cu trenurile regimentare la Horecea, organizându-și tabăra în pădurea și mănăstirea de aici. După un timp, trupa s-a extins și în satul Horecea, cuibărindu-se, mai ales iarna, prin curțile, grajdurile și casele oamenilor.

Băștinașii, înghesuiți pe gospodăriile lor, s-au hotărât să-și părăsească casele și grădinile, în loc să mai conviețuiască și să împartă munca lor cu acești străini.

Astfel, mai multe familii înstărite de români moldoveni din Horecea au trecut Prutul și s-au stabilit la Mahala, pe terenuri

cumpărate de la mahaleni unde înființează un cătun nou, Buda, la nord de Mahala. În același timp, și gospodarii din Ostrița, din aceleași motive, procedează la fel și întemeiază un alt cătun la sud de Mahala, pe care-l botează Cotul Ostriței sau Cotenii.

Printre gospodarii horeceni care și-au mutat cuibul la Buda au fost și frații Vasile și Ion Deleanu.

Ion Deleanu, cel mai tânăr dintre ei, cunoaște imediat, după sosirea sa, o fetișcană frumoasă și bogată din Toporăuți, cu care se căsătorește, stabilindu-se la Toporăuți la gospodăria soției.

Vasile Deleanu își cumpără o gospodărie frumoasă de la mahaleni, unde se căsătorește devenind mahalean.

Gheorghe Deleanu, cel mai în vârstă dintre frați, cumpără tot de la mahaleni o bucată bună de pământ cu gârle și izvoare, cu o stână pentru oi și cu o pădure. Locul era foarte potrivit căci cuprindea câmp pentru semănături, mai în vale loc de pășunat cu izvoare de apă potabilă, scutind cheltuieli și muncă pentru săparea fântânilor, iar pădurea cu arbori seculari oferea lemn de construcție și pentru încălzit.

Tot în această zonă și alți vreo 20 de horeceni și-au cumpărat proprietăți asemănătoare, devenindu-i vecini cu care se putea ajuta la multe treburi.

La început, horecenii și-au înjghebat barăci și bordeie provizorii pentru adăpostirea lor și a vitelor, pe care austriecii le numeau „Bude”. Locuitorii au românizat cuvântul în „Buda”, numindu-și colonia Buda de atunci înainte.

Inițial horecenii au vrut să își numească noua așezare „Stâna”, după o stână părăsită, ce se afla pe un platou mai ridicat de pe acest teren, cumpărat de la mahaleni. Denumirea românească zgâria urechile sensibile ale austriecilor și au tradus acest nume în „Stani-hora”, dar moldovenii nu utilizau acest nume care a rămas ca denumire numai pentru gârla la care se adăpau vitele.

Cu timpul, cătunul Buda s-a transformat într-o localitate prosperă și populația s-a înmulțit și cu alți horeceni. Casele din lemn aveau două sau trei camere și erau acoperite cu paie, având

câte două fumare, care iluminau podul și din care ieșea fumul din cuptoarele din camere și bucătărie prin podul casei, în loc de hogeacuri.

Cătunele Buda și Codul Ostriței s-au extins cu timpul până la Mahala, dar și-au păstrat vorniciile cu vornicii și notarii lor, până la 1941.

Grijulie, administrația habsburgică, după ocuparea Țării Fagilor, a căutat în primul rând să stârpească graiul autohton și să schimbe denumirile românești incluzând și nume de familii. În acest scop, s-a pornit la un amplu proces pentru deznaționalizarea românilor moldoveni prin colonizarea masivă a provinciei cu nemți, plasați în administrație, justiție și poliție, apoi cu coloniști slavi – poloni și ruteni plasați în agricultură și prestări de servicii și, în fine, cu evrei adunați din toate provinciile imperiului, dar mai ales din Galiția, ticsită de rabini și hahami, pe care i-a colonizat cu diferite avantaje, prin toate orașele și satele mai înstărite, unde aceștia și-au deschis imediat dughene și crășme duhnind a naftă (petrol lampant) și scrumbie. Cu acești negustori exploatarea economico-financiară a fost asigurată, în dauna populației băștinașe.

Pe vremea administrației galițiene, s-a introdus în instituții și școli, obligatoriu, limba polonă apoi, după îngroșarea rândurilor malo-rușilor, care n-au încetat să inunde Bucovina, în școli, limba de predare a fost ruteană și polonă. În această perioadă s-au schimbat și numeroase nume de familii. De această operă abuzivă n-au scăpat nici cei din familia Deleanu stabiliți la Buda, Mahala și Toporăuți.

Astfel, Gheorghe Deleanu, la înregistrarea sa în condica comunală și cea parohială din Buda, a fost rebotezat în Dolhan.

Vasile Deleanu, stabilit după căsătorie la Rarancea, a fost înregistrat ca Dolhaniuc, iar Ion Deleanu din Toporăuți primește numele cu rezonanță polonă și anume Dolinschi; trei frați din aceeași părinți obțin trei nume diferite după gustul și inspirația funcționarului administrativ.

La fel, precum s-au stâlcit nume de familie, s-a stâlcit și limba românească din Bucovina, îndeosebi în nordul ei.

Astfel, după câteva decenii de ocupație habsburgică, la tren se zicea „țug”, poștașului „Briftrager”, judecătoriei „Gericht” sau „Sud”; drept consecință, un cetățean călătorea acum cu „țugul” și nu cu trenul, scrisori de la judecătorie de ocol nu le aducea poștașul, ci „briful” de la gerichtul „bețircului” l-a adus „Briftragerul”. La fel, podul peste Prut a devenit „Pruthbrucke”, plita de gătit, „sparhat”, iar cuptorul, „rohr” sau rură.

*

Gheorghe Deleanu, întemeietorul comunei și al localității Buda, a avut trei copii, printre care o fată, Casandra Deleanu, măritată cu un mahalean, și doi feciori – pe Mitru și pe Mihai Deleanu, schimonosit Dolhan și porecliți, printre localnici, cu numele de horecean.

Mitru, la rândul său, a avut și el doi băieți: pe Harasîm și pe Gheorghe Dolhan-Horeceanu, iar fratele lui Mihai, însurat cu o fată din Buda, pe nume Doina Harabagiu, a avut numai un singur vlăstar, pe Toader, care la rândul său, s-a căsătorit cu Veronica, fata lui Toader a lui Grigore Sfecălă din satul vecin, Boian, situat la cca. 15 km spre răsărit de Mahala.

Toader a avut cu Veronica trei băieți, pe care preotul Vasile Bușneanu din Buda i-a botezat cu numele strămoșilor lor, Gheorghe, Vasile și Ion, adăugând la numele oficial de familie aflat în scriptele stării civile, pe care le conducea tot sfinția sa, și numele de Deleanu-Horeceanu-Doina, fără nici o altă explicație.

În fine, am ajuns la eroul povestirii care urmează – Gheorghe al lui Toader Doina sau Gheorghe Doina.

GHEORGHE DOINA

Gheorghe Doina s-a născut la 1 martie 1906, în localitatea Buda întemeiată de străbunicul său cu același nume și probabil cu aceleași gene atavice.

El și-a petrecut primii șase ani din viață în casa străbunicului său, Gheorghe Deleanu, pe prispa căreia a ascultat în multe seri cu lună, cu mare luare aminte, toate peripețiile prin care a trecut întreaga familie Deleanu, așa cum numai moșul Mihai Horeceanu știa să le povestească, fără a le putea scrie, fiindcă nu știa carte, dar a știut să poarte gospodăria cu cinste și omenie.

Când Gheorghîță împlinise trei ani, tatăl său, aventurier din fire, pleacă în America; revine după un an cu 380 de puiți de pomi fructiferi, pe care îi plantează în grădina bunicului și din care, după un an, obține una din cele mai frumoase livezi din sat și din regiune. După această ispravă, obligă pe bunicul Mihai să mai vândă o falcă de pământ și pleacă din nou în Canada, întorcându-se de această dată numai cu o armă, dar tot fără dolari, ca și din prima călătorie. După această a doua excursie, Teoder încearcă să mai stoarcă de la tatăl său, Mihai, bani suplimentari și neputând obține, își maltratează soția, cerându-i ei să își vândă locul de zestre, de două fălci, din Boian, însă fără reușită. Teoder se adâncește în patima beției. Soția sa, Veronica, mamă a trei copii, se hotărăște să divorțeze. După pronunțarea sentinței, Teoder, în stare de ebrietate, rănește grav pe fosta lui soție care, în stare gravă, e internată la spital, iar Teoder este închis. Cei trei copii, rămași singuri în casa bunicului, sunt luați de mama Veronicăi și duși la Boian. Tot aici vine și Veronica, după ieșirea din spital. Cum bunica Veronicăi trăia singură pe o gospodărie mare și fiind bătrână, a hotărât ca Veronica să se mute împreună cu copiii la ea. Deci de la vârsta de trei ani împliniți, devine boiancean.

În toamna anului 1913, Gheorghîță împlinise șapte ani când mama sa l-a înscris la școala din Boian, unde s-a arătat bun la

învățătură, absolvind clasa I primară cu calificativul „Foarte bine” în testimoniu.

Din păcate nu mai poate urma celelalte clase din cauză că, în vara anului 1914, în urma atentatului de la Sarajevo, a izbucnit războiul care s-a extins în Europa și lumea a fost cuprinsă de isteria belicoasă.

Țarul Nicolae al II-lea, care și-a mobilizat oastea încă din luna iulie 1914 și a postat-o la hotarele Austriei în ultima decadă a acelei luni, pornește atacul chiar în ziua declarațiilor concomitente de război austro-rus.

Ofensiva țaristă, pregătită din timp, se desfășoară pe întregul hotar între aceste două imperii, din Prusia Orientală, Galiția și Bucovina de nord, unde ocupă localitatea Boian. Linia frontului s-a stabilit pe teritoriul Bucovinei, pe dealul Nucău – un cartier al Boianului și cartierul Cotenii (Cotul Ostriței) din Mahala, urcându-se spre nord la Rarancea, Toporăuți, Dealul Negru din pădurea Cuciurului Mic, Ocna, Milcău-Nistru.

Luptele cele mai însemnate pe teritoriul Bucovinei s-au dat între Boian – Rarancea și Cernăuca. Linia frontului era situată la o distanță de numai 2 – 2,5 km depărtare de ultima casă de locuit din Nucăul Boianului. Femeile, bătrânii și copiii puteau urmări cu ochiul liber, prin ferestrele caselor, orice mișcare de pe câmpul de luptă, ce se desfășura îndeosebi în preajma gardului morții, care prezenta foarte frecvent un aspect macabru, cu cadavre agățate ca niște cârpe printre sârmele ghimpate întinse de austrieci în calea puhoiului țarist.

Gheorghiiță, scăpat de grija școlii, urmărea adesea cu o deosebită curiozitate, tupilat pe după case și parapete de piatră ridicate de militarii ruși, activitatea de pe câmpul de luptă. Număra valuri de muscali care înaintau spre linia frontului, cu puștile lor lungi, cu baionetele înfipite în vârf, și îi privea cum, în apropierea liniei frontului, îngenuncheau, își descopereau capul și își făceau cruce. De aici înaintau pe genunchi și coate până se apropiau de rețeaua unde, găsind morții și mutilații premergători, își făceau din ei adăpost

și sprijin de tragere, deschizând apoi focul în direcția tranșelor austriece, de unde li se răspundea cu o ploaie de gloanțe și grenade ce decimau pe atacatori, val după val, împingându-i la moarte.

După o zi sau două de lupte, apăreau pe front niște steaguri albe și focul înceta. Atunci intrau în activitate sanitarii, cu brancarde, curățind câmpul de luptă și ducând recolta adunată la posturile de prim ajutor camuflate prin sat, unde felcerii triau pe cei vii de cei morți, care au purces în eternitate pentru țarul Nicolae II și pentru ambițiile sale imperiale și ale altora ca dânsul.

În astfel de zile, Gheorghită stătea pe marginea drumului cu o cofă cu apă și o cană de lut, servind apă celor de pe brancarde și sanitarilor care-i transportau. Adesea a avut ocazia să vadă atâr-nând din targă mâinile, picioarele sau chiar burțile sfârtecate ale soldaților mutilați, însoțite de gemete de agonie sacadate după pașii grăbiți ai brancardierilor.

Într-o zi, Gheorghită ducea o căldare cu apă și mâncare lui moș Axinte, care cosea iarba în grădina bunicii. Pe drum s-a întâlnit cu un astfel de convoi, în care doi sanitarii transportau pe targă un soldat grav rănit, a cărui față și ale cărui mâini erau transpirate și stropite cu sânge.

În urma lor, un felcer l-a rugat să le dea și lor puțină apă de băut. În timp ce felcerul și sanitarii sorbeau cu linguri apa din căldare, refuzând cana, Gheorghită nu-și lua ochii de pe fața rănitului și, fără prea multă chibzuală, s-a apropiat de năsalie, cum numea el targa, a scos o băsmăluță curată și, cu mare precauție și multă gingășie, a șters fruntea și fața muribundului care, din priviri, îi cerea apă. Băiatul, aproape hipnotizat de ochii rănitului, l-a servit cu cana de apă dar, neputându-i ridica capul, a picurat încet, încet câte puțină apă în gura întredeschisă a rusului. La rândul său, nici rusul nu-și lua ochii de pe Gheorghită și, cu pleoapele înlăcrimate, a reușit cu greu să pronunțe, de-abia auzit, „spasivo malcic” („mulțumesc băiete”), după care convoiul și-a continuat drumul spre postul de prim ajutor, iar Gheorghită spre moș Axinte. În timp ce moș Axinte se delecta cu borșul, s-a

auzit din direcția frontului fâșâitul unui stol de gloanțe. Instinctiv cei doi s-au culcat pe burtă. Un glonț rătăcit a izbit găleata cu apă, în spatele căreia se adăpostise Gheorghită. Glonțul, trecând printr-un perete al găleții și prin apă, s-a oprit la cel de-al doilea perete, fără a-l mai putea trece, și doar l-a crăpat puțin, căzând în apă, renunțând astfel a mai ajunge în capul băiatului.

Moșul Axinte, după ce nu s-au mai auzit gloanțele, a scos glonțul din găleată și i l-a oferit lui Gheorghită, ca amintire, să-i poarte noroc.

La întoarcerea spre casă, Gheorghită l-a întâlnit din nou pe felcerul de la postul de prim ajutor, care i-a spus că soldatul mutilat, căruia i-a dat apă, a decedat cum au ajuns cu el la postul sanitar. Felcerul, care era român din Basarabia și grăia „ghine” moldovenește, s-a împrietenit cu Gheorghită, ajutându-se reciproc.

*

În cadrul atribuțiilor familiale, Gheorghită a fost solicitat de străbunica sa, fiind zi de sărbătoare, să ducă o traistă cu de-ale gurii la o mătușă, fiica străbunicii care zăcea bolnavă. Ajuns cu bine la destinație, Gheorghită a predat traista încărcată Săncuței, fiica bolnavei, și s-a așezat pe laiță să se hodinească după drumul făcut. După puțină zăbavă, intră în ogradă doi muscali. Austriecii, pândind cu luneta, au și tras o salvă de gloanțe; un glonț străpunge geamul din care privea Gheorghită, trece pe sub bărbia lui și se înfige în pieptul Săncuței, iese prin spatele ei și se oprește în ușciorul ușii.

Săncuța, o fată voinică, de 20 de ani, s-a prăbușit în mijlocul odăii, zvârcolindu-se de durere și spaimă. Felcerul rus, adus în grabă de Gheorghită, nu i-a mai putut ajuta cu nimic. Către seară, Săncuța și-a dat sufletul, cu plămânul străpuns de glonțul pe care Gheorghită l-a scos a doua zi din ușă.

Într-un timp, fânul fiind pe terminate, Gheorghită e trimis, cu doi căluți ai străbunicului, la păscut, pe lanurile boierului Stamburu, un loc ferit de gloanțele și ghiulelele artileriei.

Pe lan, Gheorghîță observă, lângă fântână, un grup de trei băieți, și ei tot cu vitele la păscut, dar care acum erau preocupați cu o ghiulea de tun neexplodată, pe care încercau s-o demonteze, să-i scoată piesele de bronz lucioase care le luau ochii, motiv pentru care loveau ghiuleaua cu o bucată de fier.

Gheorghîță a strigat la băieți să nu mai lovească scroafa (acesta a fost numele dat proiectilelor de tun), care poate exploda și, fără a mai zăbovi, s-a îndepărtat în galopul cailor de locul primejdiei. De-abia a făcut vreo cincizeci de metri, când o explozie puternică a proiectilului împrăștie trupurile băieților pe câmp și pe copacii din apropiere, iar caii lui Gheorghîță, speriați, au pornit într-un galop nebun până la marginea satului, albi de spumă și tremurând de spaimă, aidoma călărețului scăpat neatins.

*

La depărtări mai mari de front, unde nu mai ajungeau gloanțele, exista totuși pericolul artileriei austriece, care trăgea cu o precizie uimitoare. Într-o zi, cu o astfel de tragere, civili din sat, crezând că austriecii vor să cruțe satul de lovituri, că pe tot timpul bombardamentului nici un proiectil nu și-a greșit ținta, țăriștii deveneau din ce în ce mai convinși că tirul tunurilor austriece este dirijat de spioni civili din sânul populației.

Obsedați de această idee, rușii încercau să descopere presupușii spioni, împânzind pe toate drumurile satului și prin grădini, în mod deosebit pe valea Nucăului, santinele ce vegheau ziua și noaptea.

Într-o zi de duminică însorită, Gheorghîță, însoțit de alți băieți din vecinătate, s-au dus la scădat la Nucău. Bălăcindu-se în apă, copiii observă, plutind pe suprafața apei, o sticlută de cerneală. Pescuind-o din apă, au încercat să o destupe dar, nereușind, au spart sticluta și au scos la iveală o hârtie pe care erau scrise o sumedenie de cifre, dar fără nici o literă din alfabet. Considerând hârtia fără folos, au aruncat-o în apă. Santinela de pe malul opus, ascunsă după un trunchi de răchită, a zărit hârtia plutind pe apă

și, cu baioneta de pe armă, o pescuiește; apoi vine lângă băieții ce se scăldau și îi ademenește să vină cu dânsul, pretinzând că-i va răsplăti cu zahăr pentru sticlucă găsită, pierdută de dânsul. Astfel, copiii momiți, intră veseli în curtea unei case în care s-a stabilit comandantul gărzii.

Nacialnicul, văzând hârtia cifrată, îi arestează pe băieți și îi închide într-un șopron, unde mai erau și alți copii arestați. Apoi, același nacialnic, cu o nagaică în mână și însoțit de o interpretă, au început să cerceteze pe ultimii arestați, întrebându-i de sticlucile plutitoare de pe apa Nucăului: de unde vin, cine le trimite și cui.

Nereușind să stoarcă de la copii alte informații (căci nu știau), nici cu ajutorul cnutului care le-a lăsat urme vinete pe spinări, toți cei cincisprezece băieți adunați în șură au fost încărcăți într-o căruță cu coviltir și transportați la cimitirul satului, unde fiecare din ei a fost răstignit pe câte o cruce a eroilor ruși căzuți în lupte. Un pluton de execuție, constituit din șase muscali, a apărut în fața copiilor îngroziți, iar rusoaica a legat ochii băieților ce plângeau în hohote și țipau în gura mare că nu știu nimic despre aceste sticlucile blestimate ce pluteau pe apă.

Un ordin scurt și o salvă a și fost trasă din armele rusești, apoi încă două, după care în cimitir s-a așternut o liniște atât de adâncă încât băieților răstigniți li se părea că se aflau în morminte și nu deasupra lor, încă în viață.

Deodată Gheorghită s-a pomenit că rusoaica îi dezleagă mâinile de pe cruce, apoi și cărpa udată de lacrimi de pe ochi, șoptindu-i la ureche „zadirai domu!” („fugi acasă”).

Gheorghită, fără a se mai uita la dreapta sau la stânga, s-a făcut nevăzut printre copacii cimitirului și, sărind peste gardul cimitirului și gardurile grădinilor, a ajuns acasă.

Retrăind întâmplarea, el nu și-a putut da seama dacă rușii au tras în copii sau în aer, ca să bage groaza în ei; în orice caz pățania i-a rămas întipărită în minte.

După câteva zile de la această întâmplare, cu toate că pe front nu se simțea nici o activitate, iar împușcăturile se auzeau foarte

sporadic, în timpul nopții activitatea rușilor era foarte vie. Sătenii au putut observa scurgerea, pe toate drumurile satului, a mii și mii de soldați îndreptându-se spre linia frontului. În zorii zilei acest furnicar dispărea ca intrând în pământ. Curiozitatea lui Gheorghită a învins frica. El voia să se lămurească unde încap atâția muscali ce se scurg de atâtea nopți. El se pitește într-o casă părăsită de la marginea satului, de unde vede întreaga zonă de luptă cu cele trei rânduri de tranșee săpate în zig-zag, tranșee de legătură între ele și altele de acces tocmai de pe malul Nucăului în valea căruia mișunau rușii; camuflați de răchitele de pe maluri, rușii erau convinși că austriecii nu bănuiesc nimic.

Dar austriecii nu numai că bănuiau, dar și știau de câți soldați era ocupat fiecare șir de tranșee și că această masare de trupe avea scopul declanșării unui atac prin surprindere. În consecință, și-au masat nu oameni, ci guri de foc, mortiere și tunuri. Cu câteva minute înaintea orei H, austriecii deschid focul cu toată artileria pe care au adunat-o. Un clocot asurzitor s-a abătut asupra tranșeelelor rusești. Proiectilele de diverse calibre, explodând unele în aer, altele la atingerea pământului, au înroșit cerul și zona frontului în locul soarelui care a rămas ascuns după nori.

Veronica, mama lui Gheorghită, auzind infernul ce se apropia de sat, s-a gândit să aducă la ea pe Axinia, fina bunicii, a cărei casă era în imediata apropiere a ultimei linii de tranșee rusești. Și cum Gheorghită cunoștea toate cărările pe unde se putea strecura nevăzut, au pornit amândoi. Ajungând la casa Axiniei, cu toate insistențele Veronicăi, n-au reușit să o convingă pe femeie să-și părăsească cuibul. Ea și-a adunat toate pernele pe pat, le-a stropit cu apă și s-a băgat sub pat protejată de puf, considerându-se în siguranță.

Cum barajul de artilerie se apropia, Veronica și-a luat băiatul de mână și au plecat grăbiți înapoi spre casa lor; n-au făcut decât vreo cincizeci de pași, când un suflu al unui proiectil venit din spate i-a izbit de pământ, iar proiectilul a căzut chiar pe casa babei Axinia, destrămând acoperișul de șindrilă, aruncând bucăți

din el și din ferestrele casei până în apropierea celor doi, care nu îndrăzneau să se scoale.

După câteva clipe totuși, s-au ridicat și, în fugă, au ajuns la poarta bunicii, când o altă ghiulea, ce venea vâjiind prin aer, îi culcă din nou la pământ. Ghiuleaua s-a înfipt în scorbura plină de putregai moale a salcâmului putrezit de ani ce ținea loc de stâlp al porții, și n-a mai explodat.

Scăpați ca prin minune, mama Veronica și fiul ei au ajuns transpirați și murdari în beciul bunicii, alăturându-se celorlalți din familie adăpostiți aici. Deasupra beciului, aerul fierbea de atâtea explozii și de-abia spre ziuă s-au potolit.

Când cei din beciuri au ieșit la aer, au văzut pe ulițele satului coloane de ruși fără arme, încadrați de santinele austriece. Barajul de artilerie nu numai că a distrus dispozitivul de atac pregătit de țariști, dar a reușit să spargă linia frontului între Boian și Rarancea. Rușii, nemaiputându-se replia, s-au retras – bineînțeles care au mai reușit – spre Răchitna, urmăriți de austrieci.

Izbânda austriacă n-a durat mult. În preajma sărbătorilor Crăciunului 1914, populația din Boian s-a pomenit din nou ocupată de muscali iar după câteva zile de luptă, rușii izbutesc să ocupe Bucovina până la Suceava și Câmpulung. Austriecii, sub comanda mareșalului Mackensen, recuceresc teritoriul, între 1 și 10 mai 1915, și stabilesc frontul pe aceeași linie, între Boian și Mahala.

Aceasta a fost cea mai fructuoasă ofensivă austriacă din tot războiul din anii 1914–1918, în care armatele austriece recuceresc, pe lângă teritoriile din Bucovina, și întreaga Galiție. În luptele ce s-au dat cu această ocazie, au fost nimiciți peste 200.000 de soldați ruși și alți 150.000 au căzut în prizonierat.

Pe frontul dintre Boian și Mahala au reînceput luptele în care se decimau trupele confruntate, cât și civilii din satele existente în spatele liniilor rusești și al celor austriece.

Pe dealul Boianului, pe care se află cimitirul evreiesc, printre copacii săi stufoși, se află un turn înalt de zid în care muscalii și-au instalat un observator de artilerie, iar imediat în spatele lui baterii

de artilerie grea, cu care băteau dincolo de Sadagura și Jucica.

Austriecii dirijau tragerea din mijloace mai moderne, folosindu-se de baloane captivate ridicate la mare înălțime și de aviația de observare. Cu aceste mijloace se făceau reglaje mortarilor grele (*schwerhaubize*) cunoscute sub numele „Dicke-Bertha” („Berta cea grasă”). O secție cu acești monștri ucigători era amplasată în cotul liniei ferate din apropierea stației Cosmin. Un proiectil tras de acest mortar și încărcătura cartușului înroșea cerul ce se vedea de la distanțe de 25–30 km, apoi se auzea un clocot prin aer și, când ghiuleaua începea să coboare spre țintă, producea un urlet atât de puternic și de înfiorător, încât locuitorii care o auzeau, de la mare distanță, deschideau ferestrele caselor și se refugiau în beciuri sau gropi, căci efectul exploziei se întindea pe o rază de 300 m., nimicind în juru-i tot ce era viu.

Într-o bună zi, o ghiulea Dicke-Bertha distruge turnul cu observatorul rus din el, nimerindu-l din plin, cât și bateriile de artilerie grea din spatele său, împreună cu comandamentul armatei ruse instalat între baterii.

Rușii, convinși că tragerile de artilerie austriece sunt dirijate de spioni civili din sat, fără a mai face vreo cercetare cu care ocazie s-ar fi lămurit că nu civilii din sat, ci observatorii din baloane dirijează tragerea, au hotărât deportarea tuturor locuitorilor din Boian și, într-o noapte, grupe de soldați au intrat prin toate casele din sat, ordonând sătenilor să-și facă bagajul cu mâncare pentru mai multe zile de drumeție. Apoi, au venit căruțele militare în care au fost încărcăți copiii, bătrânii și femeile, fiind transportați la gara Noua Suliță. Aici au fost imbarcați în vagoane de vite, câte 30–40 de suflete într-un vagon. Mulți săteni, înainte de a-și părăsi gospodăria, au dat foc la case, șire de paie și stodoale ca să nu le rămână muscalilor.

Austriecii, observând focurile în plină noapte, au început să tragă cu artileria. Satul părea scaldat într-o lugubră feerie în care moartea se lupta cu viața, fără brumă de bun simț sau rațiune omenească.

În gara Noua Suliță se dădea ghes cu îmbarcarea celor 7.000 de locuitori ai Boianului și, de îndată ce o garnitură era deja încărcată, se închideau ușile pe dinafară și se dădea drumul trenului. Nimeni dintre deportați nu știa destinația.

După mai multe zile de călătorie cu staționări lungi prin gări, trenul a oprit în stația Smerinca. Ușile vagoanelor s-au deschis și „marfa” umană putea să coboare pentru a-și întinde mădulele înțepenite. Cum alimentele luate de acasă s-au terminat, oamenii au început să rabde de foame. Câteva familii de țigani duși și ei „na pahod” în același tren au reușit într-un fel să-și facă rost de pâine. Întrebați de români cum au obținut pâinea, țiganii au răspuns că au cerșit, alții au vrăjit în palmă și unii au furat pur și simplu.

Și cum foamea dezbracă pe om de poleiala civilizației și de bun simț, românii au adoptat de aici înainte aceeași metodă. La proxima oprire în gara Cosatin, toți copiii din tren au năvălit peste tarabele negustorilor locali, punând mâna pe tot ce era bun de mâncat. Negustorii, văzând lăcomia înfometaiților, le-au mai adus pâine și plăcinte din care copiii au adus și celor rămași în vagoane. Tot drumul de aici înainte, deportații se aprovizionau în acest mod și opriri erau multe ca: la Kiev, la Kursk, la Oral, la Tula, la Morsansk, la Sisran, la Somora, la Ufa.

La Ufa, deportații, în urma intervenției șefului de gară, au primit alimente și medicamente. Din această stație, din cauza trenurilor militare ce mergeau în sens invers, trenul deportaiților n-a mai putut fi dirijat spre Siberia așa cum era stabilit, fiind întors până la Tula și de aici îndreptat pe o linie mai puțin aglomerată în direcția Saratov. În Saratov, garnitura cu deportați a fost trasă în port și, cu niște macarale imense, fiecare vagon cu oamenii din el, a fost transbordat pe vapor. Apoi ușile vagoanelor au fost deschise și călătorii puteau coborî pe puntea vasului.

După câteva ore de drum pe fluviul Volga, după ce au depășit portul Taratin (Stalingradul de mai târziu), vasul a ancorat la Astrahan, unde deportații au fost debarcați și poftiți la o gustare

servită pe rogojini întinse peste nisipul încins de un soare arzător. Gustarea, adusă de localnici, constând în tot felul de pește, brânză și caș de oi, slănină de cămilă, pâine albă și nelipsitul ceai servit cu farfurioară și cu o bucățică de zahăr în gură, a fost gustoasă și pe săturate, din care călătorii și-au mai umplut straițele golite.

După praznic, localnicii au împărțit călătorilor straițe și încălțăminte de vară, apoi a venit un preot bătrân, cu figura unui sfânt de pe icoane, binecuvântând tot poporul.

Spre surprinderea localnicilor, toți călătorii fără voie s-au sculat în picioare și, făcându-și cruce, s-au dus unul după altul până la cel din urmă moldovean și au sărutat mâna preotului, impresionat de acest gest al femeilor și copiilor, care au dovedit că și ei erau creștini pravoslavnici ca și rușii.

Din acest moment deportații din Boian, descoperiți de localnici că sunt de legea lor și la fel de credincioși, s-au bucurat de o și mai mare considerație în ochii indigenilor.

După o noapte de odihnă, vaporul cu deportați și-a continuat drumul, traversând stepa aridă și înfierbântată de soare, spre Marea Caspică.

Localitatea Uvari, de care se apropia vaporul, este așezată la gurile râului Volga. În acea vreme, localitatea avea numai trei rânduri de case așezate aproape de țărm, pe o lungime de aproape 2,5 km, fără nici o stradă sau cărare, ci peste tot doar nisip galben-roșcat, foarte fin care se lăsa tasat cu apă pentru a forma un fel de trotuare pe care circulau oamenii. Locuințele din sat, de tipul caselor lacustre, erau înălțate pe niște piloni groși și înalți cam la un metru deasupra apei. Dușumeaua lor în formă de covată, aidoma carenei vaselor, avea funcția de a servi același rol ca fundul bărcilor în cazul când casa era luată de puhoie pe vremea inundațiilor de primăvară. Datorită acestei forme de construcție, casa ținea loc de barcă și plutea precum corabia lui Noe cu locatarii și întreaga lor avere până la Marea Caspică și se întorceau la locurile lor de baștină după retragerea apelor, prin iulie-august, aducând cu ei recolta de pește pescuit din casele lor, transformate în bărci, foarte stabile.

După ancorarea vasului, deportații au fost debarcați pe chei cu bagaje și tot avutul lor, așteptați de întreaga populație a acestei localități de pescari care venise să-și primească musafirii, ce urmau să rămână aici până la terminarea războiului.

Deportații au fost găzduiți provizoriu în niște corturi, unde li s-a servit și masa. Și aici, la fel ca la Astrahan, praznicul s-a încheiat cu binecuvântarea preotului, apoi felcerul satului a început acțiunea de deparazitare și dezinfectare a noilor sosiți. Astfel reîmprospătați, cei 197 de deportați, din cei 200 câți au plecat din Boian cu primul tren, au fost cazați în casele pescarilor (restul de trei fiind decedați pe drum).

Localnicii, pescari ospitalieri, simpli și modești, însă cu suflete mari, cu toate că erau analfabeți, au primit pe străini cu inima deschisă, ajutându-i cu ce puteau.

La rândul lor, deportații, pentru a nu prezenta balast localnicilor, s-au pus pe muncă. Femeile în vârstă s-au apucat de tors lâna, de croșetat mănuși, ciorapi, pieptare și alte lucruri similare. Gospodinele mai tinere ajutau să curețe, să sorteze și să săreze peștele ce se aducea zilnic, în cantități masive, de către bărbații pescari, din Volga sau din Marea Caspică.

Copiii, la rândul lor, au fost însărcinați ca păzitori la livezile de fructe și legume împotriva păsărilor care le distrugeau, devorându-le crude fiind.

În acest scop, copiii mânuiau niște cârâitori, tobe și chiar niște arme speciale ce detunau puternic, speriiind păsările ce se năpusteau ca lăcustele.

Alți copii ajutau pe localnici la împletitul rogojinilor, frânghiilor și odgoanelor pescărești, meserie în care bucovinenii s-au dovedit foarte pricepuți.

Cea mai rentabilă muncă a mamelor din Boian a fost țesutul covoarelor și lăicerelor moldovenesti, foarte căutate și copios răsplătite de gazdele care au început cu ele un comerț rentabil.

Pe aceste meleaguri, în cursul iernii, temperatura cobora sub 35° C, astfel că o bună parte din ocupația indigenilor consta în

aprovizionarea cu combustibil necesar pentru încălzit și gătit. Acesta se găsea din abundență în delta râului Volga. Era trestie, care creștea până la 7 m înălțime și de 5–6 cm grosime la rădăcină. Ea se tăia cu o secure mică, specială, foarte ascuțită și se lega în snopi de 2–3 m lungime, cu gânjuri din rafie și se transporta cu bărcile pe Volga, când condițiile atmosferice o permiteau, ținând seama că circulația pe Volga era anevoioasă din cauza vânturilor care ridicau valuri de 3–4 m înălțime, greu de biruit cu o simplă ciobacă manevrată de unul sau doi vâslași.

În timpul iernii, Volga îngheța până la un metru adâncime și atunci, în loc de ciobacă, se folosea sania trasă de cai semi-sălbațici, dar foarte puternici.

Pe aceste locuri și-au petrecut bucovinenii aproape trei ani, timp în care nu era zi dată de Dumnezeu ca ei să nu-și amintească de locurile natale, cu iarba și florile din grădinițe, dor care le-a ros inimile, uscate de nisipurile fierbinți de pe malurile râului Volga.

Încă la începutul iernii 1917, circula zvonul prin satul Uvari, că țarul cu întreaga sa familie au fost detronați și în locul lor au venit „bolșevicii”, poporul cel mult și țărani iobagi, care se mai luptă cu „menșevicii” – poporul puțin.

Deși astfel de zvonuri nu prea găseau crezare, ele s-au dovedit reale. În preajma sărbătorilor de Crăciun și de Anul Nou în 1918, în Uvari a apărut o echipă de vreo 15 politrucii ruși, băieți și fete, care colindau prin casele oamenilor, scoteau tablourile țarului la care se închinau bieții indigeni ca la icoanele sfinte, le spintecau cu cuțitele și, adunându-le într-o grămadă în afara satului, le dădeau foc, fără însă ca la acest spectacol să participe vreun sătean din Uvari.

Față de atitudinea rezervată a locuitorilor indigeni, cât și de cea de indiferență a deportaților, politrucii au organizat conferințe de lămurire. Cum deportații rămăneau apatici, tinerii politrucii au întrebat pe unii din ei cu cine merg în politică, cu „bolșevicii” care reprezintă poporul cel mult sau cu „menșevicii” care reprezintă poporul cel puțin? Răspunsul bucovinenilor a fost unic și

clar: „Noi nu suntem nici bolșevici, nici menșevici, ci deportați, fără nici o vină, din Bucovina și vrem să ne întoarcem în Austria, pentru a detrona pe țarul austriac așa cum bolșevicii l-au detronat pe tătucul Nicolae Alexandrovici II în Rusia”. La acest răspuns, de care tinerii politrucii au fost foarte încântați, au întrebat în continuare, cum cred ei, deportații, că pot ajunge acasă? La care deportații au răspuns: „numai cu sprijinul bolșevicilor, care posedă acum toată puterea și toate mijloacele”.

Politrucii au promis ajutorul lor și au stabilit să-și pregătească bagajele. Promisiunea n-a fost deșartă. Astfel că odată cu dezhgețul fluviului Volga, când încă pluteau sloiurile de gheață, au sosit două vapoare care au ancorat pe cheiul proaspăt renovat. În două zile, toată suflarea deportaților era îmbarcată. După îmbrățișări și sărutări cu localnicii, vapoarele au părăsit Uvari, în uralele indigenilor primitori.

Călătoria de întoarcere, pe ruta Uvari – Țarațin (Stalingrad), din cauza apelor umflate, s-a făcut încet; totuși după ce au trecut Astrahanul, unde vasele au făcut un scurt popas, după câteva ore de călătorie, voiajorii temerari au putut zări cheiul portului Țarațin.

În acest drum de întoarcere, bucovinenii au fost însoțiți de doi delegați politici din Uvari, care au luat imediat legătura cu șeful gării și alți reprezentanți ai bolșevicilor din localitate, pentru a pune la dispoziția valahilor vagoanele necesare. Ceea ce s-a rezolvat repede, fiind mai greu de găsit locomotivă, dar s-a găsit și pentru aceasta o soluție astfel că, după două zile, deportații au pornit pe drumul lung și plin de primejdii (în Rusia se desfășura atunci Revoluția), cu destinația Bucovina, situată la peste 2.000 km. depărtare.

În stația Uriupinskaia, la cele 12 vagoane ale deportaților bucovineni din Uvari și Țarigrad, s-au mai adăugat alte 10 vagoane cu bucovinenii din Saratov iar, după o zi de așteptare, încă 12 vagoane, toate cu deportații ce se întorceau în patria lor.

Pentru a evita regiunile unde se mai duceau lupte între bolșevici

și menșevici, trenul bucovinenilor a fost dirijat pe o rută mai puțin periclitată: Uriupinskaia – Lischi, Volniki – Charkov.

În stația Volniki, printre linii, zăceau foarte mulți morți și răniți, semn că aici au avut loc lupte grele între partidele rivale – frați de același neam și sânge se decimau între ei cu o ură și o ferocitate nemaîntâlnite. După Volniki a urmat stația Kupiansk, cu același aspect și tot atât de jalnic și dezolant.

Aici o bandă înarmată, formată din civili și militari, voiau să percheziționeze trenul în căutarea hranei. Copiii, între care și Gheorghiuță, care cunoșteau bine limba rusă, au explicat ciolavelor înarmați cine sunt și unde se duc, scăpând astfel pe călători de necaz.

De la Kupiansk, trenul a luat-o spre Poltava – Romadan – Olviopol, Noua Suliță – Boian și cum mecanicul locomotivei era originar din Cernăuți, grăbea trenul.

Drumul prezenta pericole numeroase din cauza bandelor înarmate care prădau și ucideau pe oricine, pentru o bucată de pâine.

Norocul deportaților au fost prizonierii bucovineni care au scăpat din lagăre și, profitând de acest tren care îi ducea spre țară, s-au urcat în el pe unde au putut, chiar și pe locomotivă și, fiind pășiți în drumul lor până aici, au adunat arme și muniție, chiar și mitraliere, pe care le-au postat pe tenderul locomotivei și pe acoperișul vagoanelor, reușind astfel să țină la distanță pe orice răufăcător și orice bandă înarmată.

În stația Charkov, călătorii noștri au dat de mulți ofițeri din armata română aliată cu Rusia. Deportății bucovineni au intrat în legătură cu ei și, după ce au aflat de pășania fraților din Bucovina, ofițerii au oferit călătorilor flămânzi cantități masive de alimente din magazia armatei române din Charkov. Imediat au intrat în funcție toate ceaunele existente în tren, fierbând atâta orez îndulcit că s-a reușit a sătura pe toți călătorii din tren, sporit acum la 70 de vagoane.

După multe alte peripeții, trenul deportaților a ajuns la Boian – până aici și linia ferată era lărgită la ecartamentul liniilor ferate

rusești, rușii fiind convingși că Bucovina va fi a lor – încă din acea vreme. Astfel se sfârșise dramatica deportare a românilor din Boian și a lui Gheorghită Doina care, acum, după trei ani, se întorceau acasă sleiți de foame și oboesală, roșii de râie și mâncați de păduchi, dar fericiți că au supraviețuit și că se află în gara satului lor în care încă nu intraseră.

Coborâți din vagoane, care de care se grăbea să-și revadă vatra. Ulițele satului năpădite de buruieni, fără garduri și cu movile de moloz pârjolit în locul caselor și cotețelor arse, cu curți și grădini cu tufe de brusture și urzică, făceau satul de nerecunoscut.

Din gospodăria străbunicii Anafrișoaiie nici o urmă, parcă era înghițită de pământ. Veronica cu cei trei băieți, după două nopți dormind sub cerul liber, și-au înjghebat o colibă. Apoi toți sătenii s-au apucat, cu toată hărnicia, de refacerea caselor, să curețe fântânile astupate sau otrăvite și să împlătească garduri de nuiele în jurul curților. Dar reînvierea satului, în zona stăpânită încă de ruși, a dat de bănuț armatei austriece, ce se găsea pe malul drept al Prutului. Ei văzând fumul ce se ridica din focurile de sub ceaușele cu mămăligă, crezând că rușii pregătesc ceva, au năpădit satul cu artileria. Rușii la rândul lor, considerând tragerea artileriei ca o pregătire a unui atac și nemaivând poftă de luptă, au părăsit în grabă pozițiile, retrăgându-se fără nici o ripostă. În urma lor au intrat trupele germane care sprijineau pe austrieci.

Comandamentul german, aflând de soarta boiancenilor și văzând situația mizerabilă în care se găsea această populație, drept răsplată pentru semnalizarea cu focuri, au împărțit imediat alimente și rufe curate, săpun și medicamente la toți oropsiții. Apoi le-au dat ajutor sătenilor să-și înjghebeze un acoperiș deasupra capului, cu materiale și transporturi cu căruța.

Trupele germane n-au staționat prea mult în sat, fiind înlocuite cu cele austriece, ceea ce a însemnat sfârșitul războiului.

Gheorghită împlinise și el 12 ani, timp în care n-a reușit să facă decât o singură clasă de școală, pe care o frecventase încă din 1913/1914. Școala din Boian era dărâmată și arsă; pentru

Gheorghită exista o singură posibilitate de a urma școala, pentru a deveni învățat, dacă nu voia să rămână păstor la vite.

După o matură chibzuială și discuție cu mama Veronica, Gheorghită pornește desculț, dar cu mult curaj, pe jos, până la Cernăuți. Aici are șansa să întâlnească o doamnă care, din întâmplare, s-a uitat la picioarele lui sângerânde de atâta cale pe drum pietruit; această doamnă îl îndrumă spre Școala Reală ortodoxă română, unde să se prezinte domnului director Vitencu Alexandru, care îl va povățui ce să facă dacă vrea să învețe, precum s-a exprimat în fața ei. Doamna era soția directorului A. Vitencu și s-a așezat în părculețul din fața catedralei din Cernăuți, pe banca pe care se odihnea Gheorghită îmbrăcat în haine rusești – cu rubașcă pe el.

Prezentându-se la directorul Vitencu, acesta l-a privit pe băiatul Veronicăi cu curiozitate și, după o discuție de mai bine de un ceas, timp în care Gheorghită și-a povestit pățaniile fără sfială, în urma intervenției lui A. Vitencu, eroul nostru a fost primit la internatul de băieți români de pe „Neuweltgasse”, condus de preotul Ciupîrcă. De aici Gheorghită frecventează clasa a doua primară, între octombrie 1918 – iunie 1919, perioadă în care Bucovina s-a realipit Țării Mame, România.

În cursul vacanței din vara anului 1919, se pregătește temeinic cu învățătorul Vogel din Buda pentru clasele a III-a și a IV-a; examenul îl trece fără nici un fel de greutate, astfel că, în toamna lui 1919, după ce dă examenul de admitere, devine elevul clasei întâi al școlii reale și este găzduit la internatul de băieți români, condus de preotul Ciupîrcă.

În vara anului 1919, la străbunica din Boian, gospodăria era în plină refacere la fel ca și celelalte gospodării, mai ales că statul român a pus la dispoziția sinistraților lemn de construcție. Pretutindeni în sat se ridicau case noi, schimbând aspectul satului de la o zi la alta.

După examenul de admitere, Gheorghită profită de răgazul de două săptămâni până la începerea cursurilor; s-a odihnit după

atâta învățătură, scaldându-se în râul Prut și hoinărind în lunca lui, cu prieteni de vârsta lui; mama și mătușile îl pregăteau pentru o nouă perioadă de viață la internat.

Revenit la Cernăuți, cum partea aceasta a țării era stăpânită de foamete generală (1919 – 1922), directorul internatului trebui să facă pe cerșetorul, pe la toate instituțiile, solicitând ajutoare pentru cei 150 de elevi din internat, din care marea majoritate sinistrați și orfani de război.

Din lipsa mijloacelor de transport, caii, în cea mai mare parte rechiziționați, nu s-au mai întors de pe câmpurile de luptă; transportarea alimentelor obținute se făcea de către elevii internatului cu cărucioare, ceea ce a dat naștere la multe accidente pe străzile cu pantă mare, unde copiii se mai urcau în cărucioare și coborau la vale cu oiștea dirijată cu picioarele; în caz de viteze prea mari sau la apariția unor obstacole, copiii trebuiau să sară din mers pentru a opri sau a ocoli obstacolul.

În lipsa pâinii, ceea ce se întâmpla foarte des, copiii erau hrăniți cu mămăligă chiar și la ceai. Această stare de lucruri s-a îndreptat de-abia pe la mijlocul anului 1921, când economia regiunii s-a mai redresat din sărăcia moștenită în urma celor trei ocupații rusești, iar subvențiile și cotele de alimente, cerute părinților pentru copiii lor la internat, au sporit cantitativ și calitativ. Timp de trei ani în internat, alimentația lăsa de dorit și adesea elevii săraci înghițeau în sec, văzând pe colegii cu părinți mai înstăriți care primeau pachete cu alimente de acasă, precum erau frații Ștefan și Eusebie Popovici din Ostrița și care, spre cinstea lor, împărțeau tainul cu băieții oropsiți ca Pauliuc Manole – orfan de ambii părinți, uciși în pragul casei lor din Ostrița de către ciolovecii țarului și Doina Gheorghită din Boian, deportată o dată cu întregul sat, care nu primeau niciodată lădițe cu bunătăți. În schimb, atât Pauliuc Manole, cât și Doina Gheorghită ajutau pe colegii lor la lecții.

Într-o zi însorită din luna iulie 1922, directorul internatului, preotul Ciupîrcă, după atâtea strădanii spre binele copiilor din internat, se stinge brusc. Locul lui de director al internatului îl

preia preotul Gheorghe Velehorsi, care a început o nouă gospodărire în internat, confundând bunurile instituției cu bunurile personale, hrănind copiii în scopul îmbogățirii familiei sale, cu conserve cu carne de calitate perisabilă, intoxicând astfel o mare parte din copii. Gh. Velehorsi a fost înlocuit. La conducere s-au perindat mai mulți oameni capabili, dar nepricepuți la administrarea internatului, căci copiii sufereau adesea de foame și iarna de frig. În astfel de condiții, Gheorghită absolvă clasa a patra reală și e unul din cei patru premianți: Dragoș Vitencu, Adalbert Mutzel, Manole Pauliuc, Gheorghită Doina, urmați de un grup de alți elevi buni ca: Holban Henry, Cocea Teodor, Todorean Ioan, Mănăstireanu Epaminonda, Sofronie Vasile, Gîrbu Octavian, Loghin Nicolae și se încheie cu Țenta Alexandru și Țopa Filip.

În clasa a cincea, Gheorghită Doina are posibilitatea să-și îmbunătățească situația materială predând lecții colegilor mai slabi sau celor din clasele inferioare, recomandat în acest scop de directorul liceului, neuitatul Alexandru Vitencu.

Ocupat cu lecțiile proprii și cu meditații, Gheorghită absolvă Școala Reală în anul 1926 și, în toamna aceluiași an, își ia examenul de maturitate, începându-și astfel viața de student la Facultatea de Științe a Universității din Cernăuți, continuând a da meditații în scopul de a-și agonisi banii necesari pentru taxe la universitate.

Gheorghită Doina studia la Cernăuți chimia, aflând între timp că inginerii chimiști sunt mai bine cotați și pot fi angajați cu gradul de căpitan în cadrele corpului tehnic militar. Gheorghită se hotărăște să treacă la Politehnică, să studieze chimia industrială și gazele de luptă cu gândul de a se încadra în armată, fără a mai fi obligat să presteze serviciul militar obligatoriu de un an, cum se cerea celorlalți licențiați sau diplomați. Astfel, în anul universitar 1927–1928, îl găsim pe Gheorghită Doina din Boian student la Politehnica din Toulouse, Franța, în țară nefiind încă o astfel de secție cu specializare în studiul gazelor de luptă.

În Franța însă, toate costurile cu taxele, cursurile și traiul erau incomparabil mai mari și mai costisitoare față de România.

Economiile adunate timp de un an de Gheorghiiță s-au topit. Profitând de prezența la Toulouse a fostului ministru de externe, profesorul universitar Gh. Titulescu, Gheorghiiță Doina se prezintă într-o audiență la acest mare român, solicitându-i o bursă pentru a putea termina anul universitar început.

Numai după trei zile cererea lui Gheorghiiță Doina a fost rezolvată, în sensul că obținuse un post provizoriu cu o remunerație de 600 franci lunar, pentru 3–4 ore de serviciu și aceasta între orele 21–24 seara, deci fără a-i afecta orele de cursuri. În acest fel, Gheorghiiță Doina termină, cu toate examenele luate, anul întâi, la chimia industrială de la Toulouse și revine în țară la Cernăuți, unde se mai prezintă la examenul de matematică generală, pe care îl ia cu succes la profesorul Stoilov și la fizică experimentală, la profesorul Bădărău, cu același rezultat.

În cursul vacanței de vară, Gheorghiiță Doina, sprijinit de Societatea academică română „Arboroasa” (reînființată în anul 1922) obține casă și masă la familia Zaharia Voronca, directorul serviciului economic și contabil de la Primăria Municipiului Cernăuți, în schimbul supravegherii și meditării celor doi băieți, Mircea și Elinor, foarte buni fotbaliști, dar slabi la algebră și alte obiecte.

Analizându-și situația financiară personală, Gheorghiiță Doina își dă seama că nu va putea rezista, cu suma disponibilă ce-i va rămâne, un an întreg în Franța și atunci, negăsind nici o altă cale, se hotărăște să-și vândă bucățica de pământ din Boian, pentru care încasează 30.000 lei = 4.600 franci, bani mulți în România, dar puțini în Franța, ținând seama că taxele universitare și drumul consumau 2/5 din sumă. Gheorghiiță pleacă totuși la Toulouse, ia examenul restant și, cu restul de bani și o mulțime de amintiri, se întoarce la Cernăuți, unde se înscrie în anul doi la Facultatea de Științe.

Urmând cursurile universitare, pe lângă cele câteva meditații pe care le preda, Gheorghiiță Doina înființează și o școală de stenografie care îi aduce un venit suplimentar și un trai mai omenos.

Timp de cinci ani de muncă și zburcium, din care și un an de militarie, i-au adus lui Gheorghiu Doina diploma universitară și gradul de sublocotenent în armata română. Atât! Nici o satisfacție în plus. E anul 1932, anul crizei financiare și economice din țară.

Zadarnic încerca Gheorghiu Dolhan-Doina să se angajeze la stat sau în industria particulară stăpânită de industriași-străini, fiindcă aceștia nu angajau licențiați români!

Întâmplarea face că Gheorghiu găsește o gazdă care, în schimbul meditării băiatului ei aflat în pragul examenului de bacalaureat și cu o corigență la matematică, i-a oferit casă și masă.

În această casă, Gheorghiu cunoaște pe profesorul de elină și latină Nicolae Berzescu, vizitat adesea de fiica sa Sanda, o cunoscută avocată la București. Gheorghiu leagă cu profesorul și fiica sa o prietenie strânsă, datorită căreia e informat și ajutat la prezentarea la concursul de ocupare a postului nou-înființat în cadrul Ministerului de Finanțe. Reușind la concurs, Gheorghiu Doina e numit controlor tehnic la Soroca, pe data de 15 iunie 1933. În anul 1938, s-a mutat la Piatra Neamț, pe lângă rafinăria de petrol Roznov.

Valurile vieții îl poartă prin Roman, Bacău, Ițcani-Suceava, Sascut etc. apoi, în 1941, în Basarabia recucerită unde îl prinde refugiul din martie 1944, când e aruncat tocmai la Lugoj.

Aici are parte de a cunoaște caracterul bănățenilor care, ca să scape de un funcționar cinstit, îl reclamă autorităților că e din zona cedată URSS-ului pentru a fi – după crezul lor – repatriat în nordul Bucovinei. Dovedind cu acte pe unde și-a petrecut zilele după 26 iunie 1940, scapă de pohod dar, dezgustat de oamenii de rea-credință, se mută în Ardeal, la Oradea, în funcția de controlor șef tehnic. Nici aici nu e primit cu brațele deschise – regionalismul excesiv al ardelenilor nu-i va purta noroc.

La începutul anului 1954, Gheorghiu Doina părăsește domiciliul și se desparte de soția sa, Maria-Coca Reus, care a rămas cu maica sa, Elena Reus și fratele ei, Radu Reus, scos din cadrele armatei, fără a avea o altă calificare, deci fără ocupație, trăind de

pe munca cumnatului său. Sentința de divorț o obține de-abia după doi ani, pe 24 noiembrie 1956.

Hărțuit și în serviciul său de superiori ocazionali, Gheorghîță Doina cere transferul, dar comisia de litigiu, pe baza mărturiilor false și fără prezența lui la judecarea cauzei – fiind bolnav – găsește de cuviință să hotărască desfacerea contractului de muncă.

Astfel, la data de 2 iunie 1955, Gheorghîță Doia se trezește fără serviciu și cu 16 lei în buzunar. După aproape 4 luni, el e încadrat la Întreprinderea de potasiu, dar aceasta se desființează în 1956 și Gheorghîță e angajat, prin transfer, la Combinatul industriei locale; apoi, în mai 1959 e numit în funcția de inginer C.T.C. la I.I. Vinalcool Oradea. La 1 aprilie 1966 e pensionat, cu pensia plafonată.

În perioada 2 iunie – 24 septembrie 1955, adică pe timpul șomajului, Gheorghîță Doina e ajutat material și financiar de Lăcrămioara Ursu, profesoară de limba română din Oradea, cu care se și căsătorește după obținerea divorțului de prima lui soție.

Din lucrările științifice ale lui Gheorghîță Doina vom aminti doar câteva, astfel:

– În anii 1936/1937, în revista „Erdohl und Kohle” din Berlin, publică un studiu asupra calității țiteiului de Tescani și a bitumului extras din șisturi bituminoase din Derna – Tătăruș.

– În anii 1938/1940, în revista „Curier Financiar” din București, publică numeroase studii privind industria și analiza petrolului.

– În anii 1942/1943, în revista „Basarabia Vânătoarească”, publică poezii cinegetice.

– În anul 1958, realizează o inovație pentru extragerea uleiului din semințe, cu eter de petrol și radiații infraroșii (în baterii „Sozhlet”; vezi ziarul „Crișana”, anul XIII, nr. 164, p. 1).

– În anul 1960, inventează un aparat pentru dozarea acidității volatile din vinuri și un al doilea aparat pentru tratarea automată a acidității totale. Fișa S.E. nr. 28, Institutul de documentare tehnică Oradea.

– În anul 1966, publică un studiu pentru extragerea sărurilor de potasiu din cenușa plantelor.

Acum, inginerul chimist Gheorghită Doina, în vârstă de 79 ani, își îngrijește soția bolnavă, iar în puținele clipe de odihnă, după toate treburile terminate, precum cele de aprovizionare, de bucătar, de fată în casă și de soră de caritate, își scrie amintirile din viața sa zbuciumată, din copilărie și până la vârsta senectuții.

Având în vedere caracterul lui deosebit, un suflet ales, un inginer capabil și extrem de corect, un coleg de o rară înțelegere și săritor la nevoie, noi cei care îl cunoaștem, nu îi putem dori acestui om, în tot înțelesul cuvântului, decât sănătate și fericire, să-i purtăm stima și admirația cuvenite.

Asemenea bucovineni și-au câștigat cinstea și locul între cărturarii bucovineni prin munca lor neostenită și reprezintă un exemplu caracteristic al urmașilor valahilor din Bucovina de nord cu care ne putem mândri.

Povestea Bucovinei

Vol. IV

București, 1982

Aprecieri asupra volumelor I, II, III și III-B din *Povestea Bucovinei*

1. SCRISOAREA PROFESORULUI
DR. DOCENT EMILIAN ȚOPA

Iași, 21 martie 1985

Scumpă Rica și iubite Filip,

Am primit coletul, cu cele două caiete ale volumului al III-lea, din „Povestea Bucovinei”, pentru care vă mulțumesc și rămân îndatorat. E o realizare valoroasă și nepieritoare, performanță pentru care vă felicit și vă doresc noi succese în acest frumos domeniu al trecutului, dar și al viitorului nostru luminos.

E o lucrare de importanță istorică, politică, culturală care trebuie cunoscută, răspândită și mereu ținută la zi cu realizările fiecăruia dintre noi. Prin realizarea acestui complex de discipline privitoare la „Povestea Bucovinei”, cu rezonanță educativă, de bun simț, de omenie, de înțelepciune, de progres, de bunăstare și de pace în lume, v-ați asigurat un loc de frunte și de cinste nepieritor.

Evocarea lui Gheorghiuță Doina, în capitolul „Un pământ urgisit și un vlăstar care-l tânjește”, se impunea ca, la cele 35 pagini de text, să dea și chipul eroului nostru scump comun.

Vorbind de viața fizică și psihică a bucovinenilor, cu piepții de aramă, n-ar fi stricat să se rezerve un spațiu și pentru societatea sportivă, dacă nu și pentru cea etnografică.

Eroii incluși în „Povestea Bucovinei” trebuie cunoscuți, prețuiți și popularizați. Mie personal, mulți dintre ei mi-au fost discipoli (Gh. Doina, Silvia Tudan-Berariu), alții mi-au fost cunoscuți și prieteni (Traian Cantemir, Vladimir Zagorodnicov) sau admiratori, la care țin foarte mult.

Vechii și renumitei familii Hurmuzachi, ar fi trebuit să i se rezerve spațiu și text ceva mai consistente.

Sugestiile mele puține, bune sau rele, nu trebuie să ne sperie, ci să ne fie de călăuză, de îndemn, de realizare, de întrecere.

Primiți de la mine aceleași gânduri, urări și salutări de bine, de sănătate, fericire și prosperitate.

Vă îmbrățișez și rămân al dumneavoastră,
Emilian

2. SCRISOAREA INGINERULUI EUSEBIU FOCHI

Iași, 14 aprilie 1985

Mult stimate domnule inginer Țopa,

Prin larga bunăvoință a domnului prof. universitar dr. docent Emilian Țopa, am avut acces la ultimul dvs. volum (al treilea) al povestirii ce ați realizat-o în legătură cu locurile noastre de baștină: Bucovina. Truda dumneavoastră este impresionantă și subliniază o adâncă și serioasă documentare în legătură cu personalitățile fruntașe ale vieții științifice, culturale și politice ale acestui colț de țară românească, pe care le rețineți sau le aduceți în actualitate cu pasiune și talent. Țin, în mod sincer, să vă felicit, dar să vă și mulțumesc pentru emoțiile puternice și pentru toate faptele cu care s-au reîmprospătat, și mintea, și inima, după această lectură, pe care nu trebuie să le lăsăm uitării niciodată, de nimeni. După opinia mea, lucrarea dvs. depășește ceea ce se

numește, în mod curent, poveste (aceasta poate fi adevărată, dar mai adesea după o poveste, ca gen literar, ne stăruie în minte definiția primită în școală: gen literar epic de ficțiune). Eu cred că este o lucrare monografică cu caracter științific, foarte largă, documentată, care prezintă realitatea cu deosebită acuratețe și obiectivitate. Cred că aceste observații ale mele nu vă vor supăra, deși ele nu sunt ale unui specialist și, deci, nu sunt autorizate. Exprim doar, în mod sincer, unghiul din care am privit și privesc lucrurile. Toți „Feții Frumoși” pe care îi cuprinde acest strălucit volum al dvs., au existat sau există și au mobilat eclatant viața spirituală și materială, nu numai a Bucovinei, ci pe cea a întregii țări, cu opere ce vor dăinui de-a pururea, peste vremuri.

Vă cer iertare dacă, cu vorbele mele, am umbrit munca și satisfacția îndreptățită pe care trebuie s-o culegeți, neștirbită, după o asemenea pasionantă și obositoare activitate. N-am urmărit acest lucru ci, dimpotrivă, să subliniez că ceea ce ați realizat este istorie și știință. Încă o dată, pentru bucuriile inegalabile pe care mi le-ați oferit, toată recunoștința mea.

...Bucovinei, acest colț de rai, cu codrii ei de fagi, i-a fost dat să i se zică și Țara Fagilor (Arboroasa lui C. Porumbescu). Ce lucruri cutremurătoare! Și asta numai pentru noi!

Bucuriile nu pot fi ascunse sau tănuite. De asta mi-am îngăduit să fiu atât de vorbăreț și chiar volubil. Iar dacă v-am obosit și necăjit, vă cer scuze. Mă bucură gândul că cei de la Grădina Botanică îi vor ridica profesorului universitar dr. docent Țopa Emilian un bust, în cursul acestei veri. Cu acest prilej, ne vom revedea la Iași.

Vă asigur de sentimentele mele bune și de considerația deosebită ce v-o port.

Cu bine și cu sănătate,
s.s. ing. Eusebiu Fochi

3. SCRISOAREA PROFESORULUI UNIVERSITAR DR. ION NEGURĂ

București, 3 aprilie 1985

Stimate domnule inginer Filip Țopa,

Am citit cu mult interes și plăcere ultimele două volume ale lucrării dv. „Povestea Bucovinei”, așa cum le-am citit și pe primele. Din toată inima și cu toată sinceritatea, vă felicit pentru munca dvs., pentru rara perseverență de a continua niște eforturi foarte serioase și nu ușoare, precum și pentru forma îngrijită ce căutați s-o dați acestei lucrări, apreciată cum se vede de cei ce ajung s-o citească.

Ca unul care, de mai mulți ani, mă străduiesc să fac cunoscute părți din istoria și viața bucovineană, vă mărturisesc bucuria de a vă vedea și pe dumneavoastră în rândul osârduitorilor de a împărtăși contemporanilor și a lăsa urmașilor noștri imagini, fapte, oameni din partea noastră de țară, care merită să fie mereu în memoria, nu numai a celor originari sau descendenți ai celor născuți în Bucovina, dar și a conaționalilor noștri din alte ținuturi românești. Nu este nevoie să motivez acest deziderat, care este și o necesitate de la sine înțeleasă.

Ați făcut și efortul meritoriu de a transpune în scris „povestea” dumneavoastră, folosind un stil de „povestitor”, deși toate volumele sunt mărturii, în cea mai mare parte, documentare pentru cititori, unele chiar inedite pentru toată lumea. Desigur că astfel fiind scrisă, „povestea” este accesibilă oricui și nu obosește pe nici un fel de cititor, mai ales pe cel neobișnuit cu stilul științific riguros, însoțit la orice pas de referire la sursă. Este lăudabil și faptul că, la sfârșitul volumului III, dați o bibliografie, așa cum este corect și onest.

Vă rog să-mi permiteți să fiu și, de data asta pe cât se poate de sincer și grijuliu ca, în această foarte meritorie realizare a

dumneavoastră, să nu se furișeze greșeli de date, de interpretare sau omisiuni esențiale.

Stimate domnule Țopa, n-aș vrea să închei fără a preciza că, deși cunosc multe despre Bucovina, volumul III al domniei voastre mi-a adus și mie informații în plus, ca cele despre învățătorime și Chisanovici, despre Emilian Țopa, Filimon Rusu și Adrian Berariu. Am citit cu emoție ce ați scris despre mine și vă mulțumesc, deși mă simt oarecum jenat că mi-ați rezervat prea multe pagini în comparație cu alții și astfel ar părea că vorbiți despre mine „cum studio”, nu „sine ira et studio.”

Vă doresc ani mulți, sănătate și putere de a continua „povestea”.

s.s. Negură Ion

4. SCRISOAREA PROFESORULUI UNIVERSITAR DR. DRAGOȘ RUSU

12 aprilie 1985

Dragă domnule Țopa,

Mă gândeam, în momentul când am vorbit la telefon, că nu voi putea restitui acest al III-lea volum din frumoasa „Poveste a Bucovinei” fără a-ți scrie și câteva cuvinte. În primul rând, pentru a-ți mulțumi că mi-ai procurat plăcerea de a citi, cu același interes și cu aceeași bucurie, evocări din trecutul Bucovinei noastre dragi. De data asta, ne-ai prezentat câteva familii de vrednici bucovineni care, pe diverse planuri, și în special pe tărâm național și cultural, au căutat să păstreze, fiecare cu forțele ce le-au stat la îndemână, flacăra românismului și a naționalismului, sub multiplele lui manifestări, pe pământul Bucovinei.

În al doilea rând, pentru că în aceste evocări am avut privilegiul să întâlnesc numeroase personalități ale vieții noastre

cultural-științifice; cu unii dintre ei, mai ales cu câteva cadre didactice, am avut legături mai strânse, iar alții mi-au fost chiar prieteni.

În al treilea rând, m-am bucurat că, printre figurile evocate, figurează și tatăl meu, care și-a consacrat întreaga viață luptei cu scrisul și fapte pentru apărarea locului și a datinilor din străbuni, ridicării social-culturale a satelor noastre, cât și apărării drepturilor învățătorimii.

În ceea ce mă privește, ai avut bunăvoința să mă treci și pe mine printre aceste vrednice figuri bucovinene. Mă simt însă cam „stingher”, un „rătăcit” printre ei, activitatea mea fiind prea puțin legată de problemele bucovinene. Nu mai puțin am fost și eu, de câte două ori președinte al unor societăți studențești (Întrunirea academică română „Bucovina” și „Tinerimea universitară”, pe care am înființat-o cu scopuri de cercetare), cât și al Societății culturale „Tinerimea” sub egida căreia a apărut „Moldova literară” și „Foaia poporului”, al căror director a fost tatăl meu.

Preocupările mele au fost de altă natură, conținând întotdeauna numele de bucovinean. Acum, la bătrânețe, după acel istoric (plus supliment) al Întrunirii acad. rom. „Bucovina” și „Moldova”, mă străduiesc să fac un Fond documentar (istoric) al liceului „Lațcu Vodă” din Siret.

În sfârșit, m-am bucurat că ai consacrat pagini frumoase și vieții studențești specifice de la Universitatea cernăuțeană, cât și organizării învățătorimii bucovinene și unor ilustre societăți culturale și muzicale.

Regret că lectura am făcut-o mai încet, întrucât vederea, care-mi slăbește pe zi ce trece, m-a pus la grea încercare ca să parcurg întreaga lucrare (vol. III). Norocul meu a fost că, în străduința mea de a mă bucura de această lectură, am fost ajutat de frumusețea stilului matală curgător și atractiv, cât și de caligrafia scrisului.

Alt regret este că nu am putut scrie aceste câteva rânduri într-o formă mai corespunzătoare. Mă vei ierta, rugându-te să primești, încă o dată, sincerele și călduroasele mele felicitări pentru

frumoasa lucrare pe care ai scris-o cu tot sufletul și simțirea de bun român bucovinean.

Îți mai fac și o urare, anume aceea de a-ți continua opera începută, căci mai sunt încă multe lucruri de lăsat moștenire urmașilor.

Cu toată dragostea și prietenia, al matală,
s.s. Dragoș Rusu

5. SCRISOAREA PROFESOAREI EMILIA MITROIU

Sighișoara, 17 aprilie 1985

Dragul meu coleg Filip

Acum mă refer la volumele III și III-B din „Povestea Bucovinei”, pe care le-am citit pe îndelete și cu multă atenție. Mi le-a adus domnul Dulgheru ca, în primul rând, să le citesc eu, în calitate de colegă.

Dragă Filip, nu găsesc cuvinte potrivite pentru a-mi putea exprima starea sufletească atunci când le-am citit.

Eu, în calitate de colegă la Liceul real ort. rom. din Cernăuți, îți aduc cele mai înalte considerațiuni la felul cum sunt scrise. Te felicit cu toată dragostea și recunoștința. Poți fi mândru de tine și să știi că această muncă e întipărită în inimile noastre acum. Ea va rămâne și posterității, ca o moștenire de la ing. Filip Țopa. Vei fi așadar trecut în rândul acelor oameni care vor rămâne nemuritori. Încă o dată îți doresc să trăiești mulți, mulți ani ca să te bucuri de această operă realizată.

Cu aceeași dragoste,
s.s. Emilia

6. SCRISOAREA PROFESORULUI DR. TRAIAN CANTEMIR

Iași, 20 mai 1985

Stimate domnul Țopa,

Vă trimit și două pagini apreciative ce se referă la munca dumneavoastră nobilă, la volumele pe care le-ați scris până acum despre trunchiata noastră Bucovină.

Le consider de o importanță indiscutabilă, pentru că sunt elaborate în spiritul adevărului, cu dragoste de neam și de țară. Conțin amănunte interesante și necunoscute. Conturează evenimente istorice, văzându-le de pe poziția celor în cauză și nu a unor indiferenți sau străini.

Vă felicit călduros pentru rezultatul strădaniilor dumneavoastră de până acum și vă doresc, în continuare, multă sănătate și spor la îndeplinirea lucrărilor programate pentru viitor. Sunt sigur că și acelea vor fi documente de preț, care vor ține nestinsă flacăra aspirațiilor naționale.

Mulțumindu-vă pentru intențiile bune ce le aveți față de materialul biografic expediat, vă asigur de cele mai alese sentimente și de întreaga mea prețuire.

s.s. Traian Cantemir

*

„Povestea Bucovinei” scrisă de Filip Țopa

Constituită dintr-un șir de volume scrise cu toată dăruirea de sine, „Povestea Bucovinei” este o lucrare valoroasă. Pătrunde în trecutul regiunilor nordice ale țării cu sentimentul unor imperioase obligații patriotice, pentru a scoate la lumină date și fapte

necunoscute. Istoria nu le poate consemna pe toate. Ea vede evenimentele în mare. Microistoria, în schimb, reține amănuntele aparținând unor zone geografice restrânse, unor grupuri de oameni scăpate din evidența comunității. Ele nu sunt neglijabile. Contribuie la completarea vieții unui popor, la înțelegerea mai adâncă a zbuciumului și dificultății surmontate de acesta.

Pentru că Bucovina a avut parte de un destin vitreg, frământările interne pe care le-a trăit n-au ajuns decât fragmentar la cunoștință publică. Microistoria acestui colț minunat de țară mai păstrează încă tăceri nedezevăluite. E firesc să se întâmple așa, întrucât de la 1775 Bucovina n-a cunoscut decât neajunsuri. Pământul ei a fost acaparat de străini veniți din cele patru vânturi ale Imperiului Austriac. Populația i-a fost oprimată de o administrație dură, necruțătoare. În cuprinsul localităților de la frontiera cu Rusia, s-au dat primele bătălii ale celei dintâi conflagrații mondiale. Oamenii de aici au cunoscut, cei dintâi, ororile războiului. Mulți dintre localnici s-au prăbușit atunci sub falele mitralierelor. Alții au fost duși de armatele țariste până la gurile Volgăi, pe malurile Mării Caspice. Câți dintre noi cunosc asemenea realități? Câți știi ce s-a întâmplat mai târziu pe plaiurile Bucovinei?

Filip Țopa a avut o inspirație laudabilă de a consemna, în scris, impresionante frânturi din această existență apocaliptică. El e unul din puținii martori oculari ai unor vremi apuse. Dacă n-ar fi dat curs amintirilor, o parte dintre aceste adevăruri s-ar fi pierdut. Istoria Bucovinei ar fi avut lacune, ca orice istorie care privește de sus.

Meritul lui F. Țopa nu se reduce numai la evocarea unor timpuri nu prea îndepărtate, ci cuprinde și investigații de arhivă, întreprinse pentru a prezenta viața Bucovinei pe toate coordonatele ei. În consecință, o parte din lucrări sunt închinată genealogiei unor vechi familii românești cu documente scrise în chirilice.

Altă parte vorbește de activitatea științifică a unor cărturari de seamă care au contribuit la promovarea culturii naționale. Pe lângă ele, există și capitole extinse care trec în revistă societățile

culturale ce au ținut nestinsă flacăra românismului pe aceste meleaguri de vis și legendă.

Ceea ce mai trebuie reținut, în creativa muncă a lui F. Țopa, este lista micilor monografii ale localităților bucovinene. Lucrarea ce le cuprinde este de o importanță indubitabilă. Odată cu vremea, unele dintre ele vor dispărea, iar altele își vor schimba numele de dragul unor interese străine.

Pentru că în evantaiul de lucrări elaborate în spiritul adevărului s-a investit o muncă de zeci de ani, ar fi păcat ca ele să rămână în sertarele autorului, ignorate de public. Se cere, prin urmare, să se găsească modalitatea ca ele să fie multiplicare, cel puțin într-un număr restrâns de exemplare, pentru a putea astfel satisface nu numai lectura cercetătorilor de specialitate, ci și a celor care prețuiesc, în mod deosebit, frumusețile peisagiste ale Bucovinei și comorile ei de artă.

s.s. Traian Cantemir

Către cititori

Stimați cititori,

Înainte de a înmuia pana în cerneală pentru a așterne pe hârtie cel de-al patrulea caiet cu „Povestea Bucovinei”, găsesc de a mea datorie să mulțumesc acelor puțini bucovineni – mai ales erudiți recunoscuți – care și-au sacrificat timpul liber, citind cele patru (I, II, III și III-B) volume din „Povestea Bucovinei” (manuscris).

Am specificat „puțini”, căci o difuzare mai largă nu mi-am putut permite din motive lesne de înțeles. Și pentru ca aprecierile acestor bucovineni – rămași cu sufletul lor, tot bucovineni – să nu rămână uitate pentru vremurile viitoare, mi-am permis a le reproduce la începutul caietului de față, aceasta nu pentru fala mea, ci pentru a dovedi urmașilor că inimile bucovinenilor, văduviți de locurile natale, bat toate la fel, iar gândurile lor cele mai duioase și dorințele lor cele mai aprige se îndreaptă spre aceleași meleaguri din care au purces. Aceasta o dovedesc rândurile acestor inimoși bucovineni care mă îndeamnă să continui munca începută și să aștern pe hârtie ceea ce nu trebuie să fie uitat.

În același timp, aduc mulțumiri și le sunt recunoscător: rudei mele, profesor dr. Leon Țopa – cercetător sociolog, pentru prețiosul sprijin moral, ca povățuitor și corector, cât și colegului meu de pe băncile claselor liceale, ing. Gheorghită Doina, pentru ajutorul material datorită căruia s-a putut realiza această lucrare.

F. Țopa

Partea întâi

Răsfoind cartea vieții

Era ziua de Duminică Rusaliilor, acea Duminică Mare pe care bucovinenii au mai sărbătorit-o, pentru ultima dată, după datinile și obiceiurile moștenite de la buni și străbuni.

În dimineața acelei zile de mare sărbătoare, însuși soarele parcă s-a spălat cu roua proaspătă a nopții și zugrăvea bolta cerească dinspre răsărit în tenta sa portocalie mai strălucitoare ca în alte zile; iar după ce el trecu peste dealul Doljoc, hotarul dinspre Basarabia, pe plaiurile bucovinene, porni să împodobească și acest pământ valah, în hainele sale strălucitoare de sărbătoare.

Grâul și secara, de curând încolțite, de pe câmpul ce se întindea de-a lungul luncii Prutului, mai păstra pe cotiledoanele sale mărgelile de rouă strălucind în razele soarelui matinal, ca o poleială de argint; numai încolo, spre apus, mai dăinuia rămășița brumărie a nopții, nelăsând să se deslușească înfrățirea cerului cu pământul.

În rest, cerul desena la orizont o linie distinctă care, pe alocuri, era șerpuită după conturul colinelor sau frântă – cu ascuțituri și coborâșuri – după conturul acoperișurilor, ca aceea deasupra orașului Cernăuți, capitala Ducatului Bucovina, oraș clădit pe versantul care urca de la malul drept al râului Prut până la poalele Țeținei.

În acel an, cum rareori se întâmpla pe meleagurile bucovinene, primăvara a sosit mai devreme ca de obicei; pomii roditori erau de acum împodobiți cu buchete dese de flori albe și roșiatice, dând aspectul că ar fi înveliți într-o hlamidă pufoasă care mai răspândea, cu dărnicie, și un parfum fin și discret.

Această imagine mirifică a naturii împodobite, împreună cu strălucirea soarelui din acea dimineață de sărbătoare, apăsarea măreață și impresionantă; celor care au avut fericirea s-o admire, ea li s-a întipărit adânc în inimi și dăinuie în amintirea lor cu o ciudată trăinicie.

Pe ulița satului sau drumul împărătesc, cum i se mai spunea în acea vreme drumului care traversa satul Jucica, atât de aglomerat altădată, în acea zi era pustiu: nimic nu îi clintea tihna, doar soarele plutea involt deasupra lui, făcându-l să pară mai alb de cum era în realitate.

Și când roua de pe ogoare și grădini s-a topit înălțându-se în văzduh, clopotele mari ale bisericilor din Cernăuți s-au pornit a zgudui aerul și să spargă tăcerea pe întreaga întindere a lunzii Prutului.

Ulițele, pustii până acum, se înavuțiră cu oameni îndreptându-se spre biserici în sunetele grave ale aramei revărsate din clopotnițele Mitropoliei, a Catedralei Sf. Paraschiva și a altor biserici din oraș, chemându-și credincioșii la sfânta slujbă.

În această zi, bucovinenii din sate și orașe împodobeau bisericile și casele, atât pe dinăuntru, cât și pe dinafară, cu ramuri verzi de tei. Ei aveau credința că, prin această împodobire, „se ferea pământul de dezlănțuirea furtunilor și pe oameni de buimăceală”.

Dar nu numai prin împodobirea cu verdeață a bisericilor, a caselor și a acareturilor se sărbătorea această zi, ci și prin felul bucatelor ce se pregăteau pentru această zi.

Așa, de pildă, era obiceiul de a pregăti borșuri cu foarte multe verdețuri, ca lobodă și frunză verde de pătrușel sau frunză de sfeclă roșie, sarmale din crupe de porumb, cu hribi și mărar verde, învelite în frunze de tei, potbal sau sfeclă roșie, iar plăcintele cu brânză aveau un conținut mare de mărar verde.

O mare parte din aceste bucate se împărțeau la biserici și cimitire, ca pomană pentru cei decedați.

Credincioșii valahi din Jucica Veche, neavând biserică mai apropiată, aparțineau de biserica Sf. Paraschiva din Cernăuți.

Din această parohie făceau parte și valahii care locuiau în jurul gării mari, cât și cei din suburbia Clocucica. Mulți gospodari din această suburbie aveau țarine în Jucica, precum: Cojocarul, Hlușcu, Degeratu, Voitcu, Șcurei, Gherman ș.a., moștenite din tată în fiu.

După ce credincioșii s-au scurs spre biserici și ulița s-a golit din nou, dintr-o curte, de pe ulicioara laterală din Jucica, o trăsurică trasă de doi cai suri roțați, cu coamele și cozile fluturânde, ieși pe poartă.

Caii erau mânați de un bărbat încă voinic și impozant, cu barbă îngrijită, înspicată cu multe fire albe. El ținea hățurile încordate, domolind astfel trapul armăsarilor buieci.

În stânga acestui bărbat, un băiețuș cu plete blonde și buclate ținea în mână o biciușcă ușurică și frumos împletită din nuiele subțiri de trestie. Ținuta copilului era și ea solemnă și plină de importanță datorită, se pare, biciușcii, ce i s-a încredințat de stăpânul cailor din dreapta lui.

Pe bancheta din spatele acelei trăsurii, o fetiță cam de opt anișori, cu păr negru și bogat, împletit în două cozi groase cu panglici roșii la capete, supraveghea din ochi pe băiețușul din față, frățiorul ei mai mic, pe care îl avea dat în grijă de mama lor Leocadia.

Se ghicea lesne, că cei trei călători din trăsurică erau rude apropiate și că o dragoste duioasă îi lega.

Așa și era!

Bărbatul din față era bunicul celor doi copii și tatăl mamei lor, Leocadia, mazilul Dumitrache Tomorug din Cuciurul Mic care, pentru a îndeplini dorința soției sale Elisabeta, care voia cu tot dinadinsul să-și vadă nepoții, s-a deplasat în această zi până la Jucica pentru a-i îndeplini dorința.

Leocadia mai avea doi copii, dar aceștia fiind mai mici, au rămas cu ea acasă, ca să aibă grijă de ei și de soțul ei.

Bunicii mai aveau și alți nepoți lăstăriți din căsniciile celor patru fiice deja măritate dar, pe cei ai Leocadiei i-au iubit cel mai mult și bunica ținea morțiș să-i revadă!

Să fi fost vreo presimțire că războiul care se apropia îi va despărți pentru totdeauna? Sau care să fi fost explicația acestei insistențe?

Nu e mai puțin adevărat că toți cei patru prunci lăstăriți din căsnicia Leoadiei cu Nicolae au fost întotdeauna slăbiciunea bunicilor, atât din partea mamei, cât și din partea tatei, Teofil și Agafia, care sălășluiau cu toții în satul răzeșesc Cuciurul Mic.

*

Călătorii noștri, după ce au lăsat în urmă Jucica și satul Rohozna, au urmat drumul care urca o pantă lină și lungă, de mai mult de patru kilometri, spre satul Zădubreni. Bunicul a slăbit hățurile, lăsând caii în trap măsurat și a început a povesti nepoților unele lucruri pe care ar trebui să le știe de mici și pe care, odată învățate la vârstă fragedă, nu le mai uiți niciodată; că tot astfel le-a auzit și bunicul de la strămoșul său, mazil din Vasilău, un sat răzeșesc așezat pe malul drept al Nistrului. Bunicul, după cum zicea el, s-a născut în anul 1850, cam la doi ani după revoluția care s-a înstăpânit și în Bucovina, iar străbunicul bunicului s-a născut taman în anul în care țara leșească a fost împărțită, ca o roată de caș, între veșnic nesăturații de pământuri străine: țarina Rusiei, împărăteasa Austriei și regele Germaniei. Când acest strămoș împlinise numai doi ani, împărăteasa Austriei și fiul său au unit ținutul, căruia îi zicem Bucovina, de imperiul austriac; acest ținut a fost ocupat, în acea vreme, de Rusia, care purta un război cu Turcia. Toată hrana pentru oameni și cai, rușii o adunau de la populația băștinașă, lăsând-o pe aceasta pradă mizeriei.

La fel, copiii au aflat acum de la bunic că satele, cărora le zicem acum Jucica, Rohozna, Zădubreni și multe altele, purtau în vremuri vechi, precum i-a spus strămoșul său, altfel de nume. Astfel: la Jucica i se zicea satul Jugu, unii îi mai ziceau Jujău, numele care își trăgea rădăcini de la breslașii făuritori de juguri pentru vite cornute.

Satului Rohozna prin care am trecut, spunea bunicul, îi zicea

Rogoza, după numele boierului Rogoz, care stăpânea acest sat, iar satului Zădubreni îi zicea Budilce, după numele butoaielor mari, cărora le zice budăi și care se meștereau în acest sat așezat lângă pădure, care avea lemnul potrivit pentru doage de butoaie.

În acele vremuri, satul Jugu (Jucica) se întindea și peste târgul Sadagura, târg înființat acum 180 de ani de rușii care țineau atunci sub ocupație întreaga Moldovă (din care făceau parte Bucovina și Basarabia), precum și Țara Muntenească, teritorii pe care se ducea războiul cu turcii.

Rușii, considerându-se stăpâni pe veci pe aceste locuri moldovene, au instalat aici o monetărie pentru copeici, așezată la marginea satului Jucica. Meseriașii necesari au fost aduși din Germania. Ei au dat numele acestei colonii de Gartenberg, după numele aceluiași general rus de origine germană. În timpul șederii sale prin părțile acestea, el și-a schimbat numele german în unul slav, și astfel din Gartenberg a devenit Sadagorski, schimbând în același timp și numele coloniei în Sadagora – devenită cu timpul Sadagura (o traducere a cuvântului Gartenberg: Garten – sad; berg – gora).

Pădurea ce se vede pe dealul din spatele satului Budilce, sau Budeola cum i se mai zicea, acum Zădubreni, se întindea pe atunci, cu copacii săi, până la marginea acestui drum, care fusese durat cu multe sute de ani în urmă și căruia i se mai zicea și „drumul Sării”; denumirea i s-a dat în acest fel fiindcă pe el circulau care încărcate cu sare provenită din salinele din târgușorul galițian Horodenca și transportată la Cernăuți, Hotin și Galați.

Cu timpul, copacii pădurii au fost defrișați, îndeosebi după ocuparea Bucovinei de către Austria când s-au pripășit pe aceste locuri numeroși străini, mai ales din Galiția, care aveau nevoie de pământ arabil și nu de pădure. Din copacii doborâți, acești imigranți și-au construit case de locuit și grajduri.

Pentru ca drumul să nu pară pustiu, mai ales în timpul ier- nilor cu zăpezi mari ce acopereau orice urmă a lui, austriecii au plantat, în tot lungul lui, pomi fructiferi, din care se puteau ospăta

drumeții în verile calde și până toamna târziu, potolindu-și setea, și adesea și foamea.

Trășurica urca ultimul delușor de pe a cărui creastă se zăreau cei doi plopi mari ce formau o poartă de intrare în satul Cuciurul Mic.

Armășarii, cu simțul lor, au iuțit trapul și bunicul trebuia să-i potolească, altfel s-ar fi transformat în galop.

Trecând pe sub baldachinul format din împreunarea enormelor coroane ale celor doi plopi, în fața celor trei călători se ivi panorama satului, cu căsuțele răzeșești împodobite cu ramuri verzi, chiar și pe ceardacuri.

Dincolo de marginea satului se ridicau două dealuri înalte cu vârfuri rotunjite și pleșuve: Dumbrava și Giungea.

Pe stânga drumului se ridica gospodăria Brahenilor, apoi aceea a Onciulenilor, iar peste drum, în fața lor, se afla o casă lungă din zid care, până acum câteva decenii, servea drept cazarmă jandarmilor, acum fiind locuită de familia notarului Burda, bogată în fete de măritat.

Tot în stânga drumului se afla un părculeț plantat cu molizi, care împrejmuia capela catolică șindrilită cu scândură vopsită în galben-marونیu.

În dreapta drumului se întindea partea răzeșească a satului. Aici își aveau gospodăriile mazilii și răzeșii: alde Palade, Brînzanu, Grîul, Țopa, Spînul, Stîngaci, Strișcă, Poclitaru, Vlaicu, Pădure, Struț și Ștehan, iar pe lângă biserica cea mare, Totoiescul și Răileanu.

Dincolo de capela catolică și de gospodăria lui Poclitaru, se desprindea, din drumul principal, o alee ce ducea la curtea bunicului Dumitrache Tomorug și a bunicii Elisabeta; de aici, aleea se îngusta și se continua până la cimitirul și biserica răzeșească. Ajungând în dreptul aleii, caii au cârnit de la sine spre ea, scoțând un nechezat scurt.

Dealurile Dumbrava și Giungea apărură acum în fața trășurii. La poala Dumbravei, printre ramuri dese de vișin înflorit, se zărea

bisericuța răzeșească cu clopotnița ei scundă, iar peste drum de ea, cimitirul cu nenumărate cruci albe, din piatră de calcar de-abia ițite dintre flori și cununi împletite din ramuri de tei.

Bisericuța și clopotnița au fost ridicate de mazilii și răzeșii din satul Cuciurul Mic după invazia masivă a galițienilor, între anii 1772 și 1820. Galițienii nu frecventau acest lăcaș. Ei se rugau în biserica cea mare, din zid, construită și ea tot de români băștinași: de mazilii Tabără și Onciul.

Cu toate că bisericuța răzeșească era mai îndepărtată de centrul satului și mai modestă ca înfățișare, mazilii și răzeșii o preferau, fiind aici scutiți de a asculta graiul străin.

Ajunși în ograda bunicilor, cei trei călători au fost întâmpinați cu urări de bun venit și îmbrățișări de către bunica Elisabeta și cele două fiice încă nemăritate: Maria, de vreo 16 ani și Glicheria, de vreo 13–14 ani.

După ce bunicul și nepoții și-au dezmoțit picioarele și și-au reîmprospătat hainele, familia toată s-a așezat la masa gătită de sărbătoare în camera cea mare, în care plutea parfum de busuioc îndoit cu cel de tei cu care erau împodobiți pereții și grinzile de tavan.

Cei doi nepoți, orânduți între cele două mătuși, au fost ospătați cu bunătățile preferate, pregătite cu un gust cum numai bunica știa să le dea.

După masă, cu toții au ieșit în livadă, care părea ninsă de petale desprinse de pe florile de vișin, meri și peri, ale căror ramuri erau învelite ca de un puf, de nici nu se zăreau.

Hălăduind în livadă printre pomi înfloriți, boschete de liliac și tufe de bujori, copiii și-au exprimat dorința să urce pe dealul Dumbrava, al cărui povârniș și vârful îi atrăgeau ca o vrajă.

Însoțiți de mezina Glicheria, copiii s-au pornit fericiți la drum; urcușul îl învingeau la început cu ușurință și sprinteneală dar, cu cât se apropiau de creastă, voiciunea se potolea. Până la urmă au învins oboseala, ajungând pe vârful.

Aici își uscară frunțile nădușite în boarea cu miros de iarbă.

S-au așezat pe iarbă, lăsând privirile să cuprindă zărilor.

În spatele lor, spre soare-răsare, pădurea răzeșească stăvilea pătrunderea mai adâncă a privirii care se topea în umbrele fagilor și ale ulmilor, dar spre miazăzi și soare-apune se desfășura, cât cuprinzi cu ochii, un tablou de o neasemuită frumusețe ce nu poate fi descrisă în cuvinte; trebuia s-o vezi și s-o simți, de-abia atunci îți dădeai seama cât e de încântătoare.

Nuanțele coloritului, de la verzui la verde închis și până la smaraldul delicat al depărtatelor coline ce se reflectau în razele soarelui care se afunda cu încetul în depărtatul apus, prezentau un tablou unic.

De pe undeva dinspre pădure picura, în răstimpuri, câte un clinchet dulce de tălângi care, după o scurtă dănuire, se risipea prin văi. Deasupra, o boltă sinilie, clătînându-se în aerul cald al primăverii, stăpânea pământul.

Turlele albe ale bisericilor din Cuciur și Văslăuți parcă ardeau de atâta lumină câtă le îmbrățișa.

Pe colinele de dincolo de Văslăuți, haturile înverzite despărteau țarina în ogoare policrome; mai spre miazăzi, dealul Viilor sau „Weinberg-ul” străjuia valea Prutului, apoi orașul Cernăuți, clădit pe costișă, cu casele ce apăreau parcă ar fi clădite unele peste altele; dintre ele răsărea turla cea mare a catedralei al cărei acoperiș din tablă lucea ca o oglindă. Mai încolo, turnul pompierilor de pe primăria Cernăuților, înalt și solitar, stăpânea orașul pe toată întinderea sa, cât și comunele Lențești, Jucica, Mahala, Ostrița, Mihalcea și Mămăiești.

Pe dealul Dominicului trona Mitropolia care, cu numeroasele sale turnuri, părea o cetate din povești. La capătul Parcului Mitropoliei, creasta Dominicului cobora într-un versant iute spre apus, până la albia pârâului Clocucica care mărginea, în partea opusă, livada și grădina școlii primare din Clocucica și casa directorului acestei școli așezate la o răscruce de drumuri cu o capelă. De aici urca alt deal al suburbiei Clocucica a cărui creastă se lungea până la cimitirul acestei suburbii, dominat de o bisericuță

din lemn, care a fost mutată aici la mijlocul secolului trecut, de pe locul unde s-a zidit noua biserică cu hramul Sf. Paraschiva din oraș.

Priveliștea se oprea mai stăruitor asupra păduricii lui Roman, cunoscută de cernăuțeni sub numele de „Romanwald”.

Rotindu-și privirea mai spre apus, dealurile și râpele Bilei se pierdeau în valea Prutului și cioburile lui sclipitoare se reflectau prin frunzișul sălciilor plângătoare de pe malurile râului. Dincolo de Prut exista, pe vremuri, cetatea Chmielov care, împreună cu cetățile Ceciun (Țețina) și Hotin, străjuiau Țara Sepenicului, glia de baștină a neamului mușatinilor, al cărui teritoriu se întindea între Nistru și Siret. Azi, însă, în zadar mai cauți urmele acelei cetăți distruse de leși.

La poala Dumbravei și a Giungii, dealuri asemănătoare ca doi frați gemeni, satul Cuciurul Mic își etala căsuțele sale albe, proaspăt spoite, ce de-abia se zăreau dintre ramurile cu care erau împodobite din bogăția pomilor înfloriți.

Din campadurele de pe acoperișurile de paie se ridica acum fumul alb-albăstrui zvârcolindu-se în aerul pur, ca un balaur scăpat din văgăuna hogoacului încins cu vreascuri, coceni și lemn de brad, răspândind un miros de rășină și de porumb copt.

La întoarcere, Glicheria a ales altă cărare, care trecea prin ci-mitir. Aici s-a oprit ea și nepoții lângă două morminte, cu câte o cruce de piatră înegrită și roasă de ani, soare, viscol și ploi.

„Aceste două morminte alăturate sunt ale străbunilor voștri și părinții bunicii voastre Elisabeta: Iancu Onciul și a soției sale Minodora, unica fiică a mazilului Mănescu, om cu stare în Cuciur”, tălmăci Glicheria copiilor. „Ei își dorm aici somnul de veci, continuă vorba Glicheria, sau poate își vorbesc în șoaptă despre urmașii lor, care au venit acum să pună, la căpătâiul lor, câte o crenguță de vișin sau liliac înflorit și să spună o rugăciune pentru sufletele lor”.

Când cei trei copii au ajuns acasă, amurgul răsflora de acum păienjeniișul său albăstrui peste întinderea satului care, contopindu-se

în fumul ce plutea deasupra acoperișurilor, făcea ca amurgul să se înstăpânească mai devreme.

În grajdurile de vite gospodinele mulgeau văcuțele care, din când în când, mugeau stins după vițeii lor înțărcați de curând.

Prin case se aprindeau lumini, care vopseau în galben-portocaliu ochii ferăstruicilor întunecate de amurg.

După cină, în timpul căreia ciripitul nepoților n-a conținut, ei au mai ieșit cu mătușa Glicheria în livadă. Asupra satului s-a așternut tăcerea întreruptă, din când în când, de lătratul unui câine. Lătratul acestuia stârnea și pe alții din jur.

Luna ilumina zdrențele de ceață și învăluia tot ce era pământesc într-o plasă fină de aur. Copiii contemplau absorbiți, pentru prima oară în viața lor, mirifica noapte de mai, la țară, a cărei frumusețe o bănuiau din poveștile auzite de la mama lor în serile lungi de iarnă. Aici, în realitate, totul era mai limpede, mai strălucitor, mai curat și mai cuprinzător.

Fascinați de această priveliște nocturnă, copiii au rămas câteva clipe cu senzația unei rare încântări și a unei fericiri necunoscute. De aici și acea stranie și perpetuă nostalgie, care a pus stăpânire pe viața, pe inima și pe sentimentele nepotului. Această nostalgie, care l-a însoțit, s-a intensificat și mai mult după pierderea, pentru totdeauna, a acestor locuri în care și-au trăit viața părinții, bunii și străbunii lui.

Treziți de glasul mătușii Glicheria, copiii, luând-o de mână, au mai făcut câteva ocoluri prin livada cu iarba încărunțită de petale, apoi s-au așezat pe banca de sub părul cel mare de pe care cernea neaua de petale. De aici, priveau în tăcere coamele dealurilor ce se profilau pe bolta cerului, stropit cu miriade de luminițe, unele mai mari, altele mai mici, unele mai strălucitoare și altele mai roșietice. Din timp în timp, câte o luminiță se desprindea de suratele ei și se îndrepta vijelios spre pământ, lăsând în urma ei o dâră luminoasă care se pierdea în noapte. Glicheria spunea atunci că „a murit un om” și steaua lui s-a prăbușit, iar dâra în urma ei era sufletul care s-a despărțit de trup și plutește între cer și pământ, așteptând a

doua coborâre a fiului lui Dumnezeu, Iisus Hristos.

Tăcerea ce stăpânea acest colț de rai, după vorbele Glicheriei, lăsa să se audă până și susurul petalelor care, la despărțirea lor de ceilalți frați și surori, în zborul lor își mai sărutau câte o floare soră sau câte o ramură ce-i aținea calea.

Cufundați până la uitarea de sine, copiii au trecut, la chemarea bunicii, la culcare.

Îngropați între perne și plapume scoase din scrin, cu miros de levănțică, în liniștea camerei albe, cu pereți acoperiți cu scoarțe, luminată doar de lună și de stelele ce priveau zâmbitoare prin geamuri acoperite cu perdele subțiri de borangic brodat, cei doi frațiori sporovăiau despre farmecul acelei zile petrecute la bunici, până ce pleapele îngreuiate începură să li se lipească. Somnul i-a cuprins pe nesimțite în mrejele sale.

S-au trezit când cocoșii trâmbițau apropierea zorilor, când ze-ița Aurora cobora din ceruri pentru a se plimba și a vesti lumii că acuși-acuși va sosi fratele ei, Soarele. Copiii însă n-au apucat să-i vadă sosirea, că au adormit din nou, până ce bunica, cu vocea ei blândă și caldă, i-a trezit la ora potrivită, pentru a-i găti de bise-rică, unde urmau să-l însoțească pe bunicul Dumitrache.

Când limbile de oțel au început să izbească buzele de aramă ale clopotelor din clopotnița bisericii răzeșești, bunicul încadrat de cei doi nepoți au pornit la drum, luând pe horăița ce ducea de-a dreptul la biserică, aflată la trei sute de pași.

În bisericuța aproape plină domnea semiîntunericul, iar pe pereții afumați tremura o lumină roșiatică a lumânărilor aprinse, răspândind o lumină palidă.

Inimile credincioșilor bătrâni, cu plete cânepii, erau cuprinse de evlavie, iar cele ale tinerilor de curiozitate și parcă de frică.

Un preot cu barbă mare și căruntă, purtând în spinare o desaga încărcată de ani și purtând în mână o cădelniță din care ieșea fum de tămâie, după ce a cădelnițat în tot lungul bisericuței, s-a oprit sub candelabrul naosului și, după ce a făcut o cruce mare, cu o voce duioasă de bariton, a cântat „Tatăl nostru”, cu smerenia

cuvinită acestei rugăciuni, secondat în surdină de toți credincioșii, fără deosebire.

Cele două ore cât a durat sfânta slujbă și cazania au trecut pe nesimțite, iar la urmă preotul a miruit pe creștini și pe bunicul cu nepoții săi.

Întorși acasă pe aceeași scurtătură, copiii au fost întâmpinați de mătușa Marenția, soră cu tatăl lor Nicolae, ca să-i ducă la ceilalți bunici din partea tatei, Teofil și Agafia, a căror gospodărie era așezată mai aproape de pădure.

Pentru a nu jigni pe cuscii, bunica Elisabeta a acceptat această „răpire” a copiilor pentru o zi și o noapte, bineînțeles cu puțin iz de amărăciune bine ascuns.

Cu un coșuleț încărcat cu haine de noapte și ghetuțe de schimb, coșuleț pe care îl ducea mătușa Marenția, și copiii cu câte un buchet de liliac pentru bunica Agafia, ei au parcurs repede ulicioara în urcuș, încadrată de ambele părți cu garduri de nuiele împletite cu multă artă.

În timpul mesei de prânz, copiii povesteau bunicilor despre cele văzute de pe vârful dealului Dumbrava, farmecul seriei luminate de lună cu turma sa de stele, despre serviciul divin, cât și despre vechile denumiri ale satelor prin care au trecut, aflate din gura bunicului Dumitrache.

Bunicul Teofil, surprins de memoria, cât și de dragostea nepoților pentru natură și pentru ca nepotul să rămână și de la dânsul cu amintiri la fel de prețioase, a făgăduit să facă o plimbare prin locuri de puțini oameni cunoscute, care se găsesc în adâncul pădurii, ocazie cu care poate vor zări iepuri sau căprioare.

De-abia au terminat cu prânzul, că bunicul Teofil și-a pus arma pe umăr, căci prin pădure puteau să întâlnească și câte un lup, urs sau mistreți.

Vremea se întrecea în frumusețe, cum nu se putea mai potrivită pentru escapade în pădure: era cald și cerul numai azur, doar către miazăzi câțiva nourași albi zglobii și nestatornici pluteau pe întinderea liniștită a zării spre munți, neștiind că acolo vârfurile

Carpaților îi vor destrăma, fără a lăsa din ei vreo urmă, ci doar câteva picături de ploaie în loc de lacrimi.

Urcând pe cărarea șerpuită printre fagi, ulmi, arțari și mestececi izolați, au pătruns de-a binelea în umbra pădurii propriu-zise. Frunzișul uscat, doborât de iarna de-abia trecută, forma un covor maroniu închis în grosime variabilă care foșnea sub pașii trecătorilor ca stima secerei când taie paiul uscat în holdă.

Coborând un deal, au dat într-o vale plină cu zmeuriș des, apoi un pârâu cu apă iute și cristalină le opri calea, dar bunicul cunoștea locurile și, după câțiva pași, au dat de un buștean culcat de-a curmezișul pârâului, formând astfel o podișcă peste care au trecut cu ușurință pe malul celălalt. De aici încolo pădurea se îndesea îngustând și cărarea și îngreunând urcușul, de data aceasta mult mai anevoios.

Pe ramurile copacilor ce barau drumul, vârfurile țepoase ale mugurilor, care vesteau viitoarele frunze, zgâriau obraji și mâinile trecătorilor. După un urcuș lung și destul de greu printr-un lăstăriș, au intrat într-o poiană cu flori dese, de forme și culori variate ce împânzeau toată poiana cât era de lungă și de lată. Pe una din liziere era o laiță, durată din pari de mesteacăn necojit, anume pentru hodină după oboseala urcușului; și bunicul cu nepoțelul s-au așezat pe ea. De altfel, aici se oprea hoinăreala lor.

După un răgaz de câțiva timp, înconjurați de cântul și zbenguala păsărelelor și adulmecând mireasma florilor, bunicul și-a scos pipa umplută cu tutun, plăcut mirositor, aprinsă încă de-acasă cu piatră de cremene și iască; în pădure nu se umblă cu chibrituri – a glăsuțit bunicul – după care a pufăit de câteva ori scoțând un fum albastrui, la fel ca aburul ce plutea prin pădure și care zăvorea privirea printre trunchiurile copacilor la distanțe mai mari.

Pipa s-a stins de la sine, dar bunicul n-a mai reaprins-o, ci și-a umezit cu limba buzele și a povestit nepotului povestea ce urmează:

„Cică în vremurile de odinioară, așezările bucovinene au fost adesea tulburate de oști dușmănoase ca: leși, turci, tătări, ruși ș.a.

Unele din ele, pornite numai după jefuire, altele însă, spre supunerea popoarelor vecine și lărgirea hotarelor lor. Dar indiferent din ce neam făceau parte și ce rescript aveau, toți procedau la fel. Odată ce au trecut peste hotarul Ceremușului sau a Nistrului, porneau a jefui biata populație de tot ce era bun, iar restul lăsau pradă focului. Adesea necazurile nu se opreau aici, ci ei mai batjocoreau femeile și pe mulți îi duceau în robie.

Pentru a se feri din calea blestemățiilor catanelor străine răufăcătoare, locuitorii satelor se retrăgeau în codrii. Și această pădure, care era pe atunci încă un codru semeț și mult mai întins de cum e azi, a dat adăpost la multe suflete din satele apropiate, cum e chiar satul nostru, Cuciurul Mic. Îndată ce, pe dealurile mai înalte și vizibile din depărtări cum sunt cele două pe care le cunoști, Dumbrava și Giungea, apăreau focurile cu fum mult, focurile care se făceau și pe celelalte dealuri dinspre Nistru sau Ceremuș, iar străjerii sunau din corn sau bucium, toți bărbații buni de oaste se îndreptau pe jos sau călare, înarmați spre locurile de adunare dinainte stabilite pentru a fi duși la luptă; bătrânii, femeile, copiii și copilandrii, încărcăți cu cele de-ale gurii și cu bruma lor de bunuri, împreună cu vitele, se adăposteau în această poiană ascunsă în mijlocul codrului, văzută doar din zborul păsărilor. Aici își înjghebau câte o colibă, viețuind astfel, în așteptarea zilelor mai bune.

După ce dușmanii se îndepărtau, sătenii se îndreptau cu precauție spre casele lor, dacă acestea mai existau, căci adesea tot satul sau cea mai mare parte din el era mistuit de foc.

Dar nu numai de dușmanii care ne călcau țara, se fereau sătenii în această poiană, ci și de alte necazuri, că multe mai erau pe capul oamenilor. Așa de pildă, când s-a abătut holera în satul nostru și în cele din jur.

„Eu am împlinit atunci taman vârsta de 15 ani. În acel an, a mai dat bunul Dumnezeu și o secetă strașnică și, de nu era această pădure cu poiana ei, drept să-ți spun, nu știu dacă azi aveai tu bunic și eu nepoți, căci multă lume s-a prăpădit în acel an. O mare

parte din cei care au supraviețuit holerei, au murit după aceea doborâți de foame.”

În timp ce nepotul asculta povestea bunicului, soarele își continua nepăsător drumul spre culcuș lungind umbrele copacilor care au ajuns până la banca pe care ședea bunicul și nepotul său. Răcoarea umbrei i-a cuprins și pe ei, aducându-le aminte că ziua e pe sfârșite.

Cei doi au coborât grăbiți dealul, au trecut și podișca din bârnă de peste pâraiaș și, cu pași mari foșnind printre frunzele uscate, au ajuns acasă când amurgul s-a înstăpânit pe pământ. Câteva stelute mai grăbite au început să și pâlpaie pe cerul albastru cenușiu. Băiețelul, moleșit de drum și de atâta aer parfumat, se odihnea alături de surioara lui Natalița istorisindu-i și ei povestea bunicului.

Bunicuța Agafia și mătușa Marenția pregăteau de cină, așezând bucatele pe masă, la care bunicul a mai adăugat felii de carne afumată, zicând nepoților: „Ei, dacă n-ați avut noroc să vedeți vreo căprioară vie, barem să gustați din pastrama ei.”

Somnul copiilor a fost și în acea noapte odihnitor și fără vise. Ei s-au trezit de ciripitul și cântul păsărelelor din crângul din spatele casei. Ziua se vestea la fel de însorită și caldă ca și cele precedente.

Bunicul Teofil, care s-a sculat odată cu răsăritul soarelui, a isprăvit de acum treburile în grajdul de vite și a cosit o bucată bună de fâneață care se întindea dincolo de gardul de nuiete ce împrejmuia tăpșanul, pe care era durată gospodăria.

După dejun, bunicul mai avea treabă cu întoarcerea fânului cosit și împrăștierea lui pentru a-l feri de năbușeală. La această muncă îl ajuta și nepotul, bucurându-se când dădea de grămezi mai mari cu roua dimineții încă nezbicite, dar înfierbântate.

După un timp, au isprăvit această treabă și, nădușiți de atâta căldură, s-au așezat pe laița de sub salcâmul mare și bătrân, pe ramurile căruia se legănau, în voia vântulețului, ciorchine dese de flori albe, împrăștiind în jur parfumul lor atrăgând roiuri de albine.

Zumzetul produs de zborul acestor insecte, săltând din floare în floare, zburând de la arbor, apoi la prisacă și înapoi, acest du-te-vino umplea văzduhul cu cântul aripioarelor acestor zburătoare harnice, ținând isonul vorbelor bunicului care, vorbăreț cum era, iniția pe micul său nepot în ale stupăritului.

O dată pornit la deșertarea straiței cu povești, bunicul ar mai fi zăbovit cu nepotul la umbra răcoroasă și parfumată a bătrânului salcâm, dacă bunica, din pragul casei, nu l-ar fi chemat la masă.

Curând, după prânz, copiii au fost petrecuți de amândoi bunicii de sub pădure la cei din vale, căci a doua zi urmau să se întoarcă la părinții lor din Jucica.

Cum, cu acest prilej, bunicii Teofil și Agafia făceau bunicilor din vale și o vizită de rigoare, bunica Agafia, foarte formalistă, s-a gătit corespunzător cu una din rochiile ei de sărbătoare (toate numai negre), cu multă dantelă la gât și la mâneci și arabescuri cusute din fluturi lucioși pe piept.

Obiceiul bunicii Agafia de a purta numai negru, datează din anul în care ea și-a pierdut ambii părinți în răstimp de numai câteva zile și aceasta la o săptămână după ce s-a măritat.

Despărțirea, în casa lui Dumitrache Tomorug, de nepoți, a produs bunicilor din deal o tristețe vizibilă, iar vorbele lor adesea întrerupte de sughituri și noduri în gât, precum și ștersul lacrimilor din ochi, cu podul palmei la bunic și cu o batistă dantelată la bunica Agafia, a întristat și pe copii.

Către seară, nepoții împreună cu bunicii Elisabeta și Dumitrache au mai făcut o vizită la mătușa Ilinca și unchiul Costache, a căror gospodărie se învecina cu cea a bunicilor. Ilinca, fiind fiica lor cea mai vârstnică, era măritată cu Constantin Țopa, unicul urmaș al mazilului Vasile Țopa și al Eudochiei Iațarena din Cuciurul Mic, ai cărei părinți erau gospodari cunoscuți și respectați în tot satul.

Trecând peste pârleazurile dintre grădinile bunicilor și a mătușii Ilinca apoi, printre straturile cu zarzavaturi și flori, o adevărată

grădină botanică, au intrat în curtea mătușii. În fața casei, altă grădiniță împrejmuțită cu un garduț scund din stachete cuprindea tot soiul de flori ca bujori, gherghine, stânjenei, crini, trandafiri de diverse specii, panseluțe și gingașe nu-mă-uita, mai spre gardul către stradă un strat lung cu tot felul de buruieni, unele de leac, altele pentru treburile casnice, mai practice ca cele de vopsit ș.a.

Mătușa Ilinca era neîntrecută în cultivarea plantelor de tot soiul și tot atât de pricepută în gospodărie, calități moștenite de unicul ei fiu Emilian, aflat în acea vreme la liceu.

*

A doua zi în zori, încă înainte de a se arăta soarele de după dealul Dumbrava, după o foarte grea despărțire de la bunica Elisabeta, nepoții cu inimi strânse au plecat însoțiți de bunicul Dumitrache.

A fost și ultima despărțire a acestor nepoți de iubita lor bunică Elisabeta. Hotărârea destinului!

*

Au trecut trei săptămâni de atunci când, într-o după amiază, nepoțelul Fil, jucându-se cu câinele ciobănesc cu blana roșiatică, zărește pe albastrul bolții cerești, în direcția satului și a pădurii Toporăuți, o pată dreptunghiulară de forma unei grinzi și de culoarea jarului nespuzit.

Chemându-și părinții care au ieșit din casă odată cu musafirii și privind cerul, au rămas nedumeriți neputându-și explica ce ar putea fi; între timp și alți vecini adunați în pâlcuri, pâlcuri, pâlcuri, priveau fenomenul care își păstra poziția nemișcată.

Odată cu înserarea, acest semn luminos s-a retras în direcția răsăritului, dispărând dincolo de orizont, cu o viteză potrivită, fără să-și schimbe strălucirea, urmărit de privirile curioase ale mulțimii din curți și din stradă. Cu toate că semnul sau obiectul de pe cer dispăruse de mult, jucăniile au zăbovit afară până s-a întunecat de-a binelea.

După alte două săptămâni, se răspândise în această localitate

zvonul că la Sarajevo, în Serbia, un student tânăr a omorât pe moștenitorul tronului monarhiei habsburgice, arhiducele Franz-Ferdinand și pe soția sa Sofia; era ziua de 28 iunie 1914.

După două zile, un comunicat răspândit de toboșarii orașelor și satelor, prin piețele publice și pe la răscruci de drumuri, anunță populației crima comisă și zilele de doliu național.

Wilhelm I, împăratul Germaniei, pregătit de multă vreme de război, ațâță pe împăratul Austriei Franz Iosif I împotriva Serbiei, considerând acest dublu omor ca un act de provocare fățișă.

Bătrânul Franz Iosif insistent, îmboldit și de diplomații Berlinului, se hotărăște într-un cerc foarte restrâns de politicieni, la o acțiune radicală în Serbia și, la data de 6 iulie 1914, îi declară război.

În aceeași zi și cancelaria germană din Berlin declară război micii țărișoare Serbia. De altfel, Liga pangermană, care se baza pe principiul că toate țările și toate provinciile unde se vorbește limba germană trebuie anexate Reich-ului pentru a-l reface în vechile hotare ale „Imperiului romano-german”. Atentatul de la Sarajevo a fost găsit ca un prilej justificat pentru dezlănțuirea agresiunii.

Concomitent cu pangermanismul din imperiul german, în imperiul țarist a luat naștere „slavofilismul”, care atribuie nației ruse misiunea de a crea o civilizație superioară în Europa.

Îmbrăcând haine de „eliberatori” ai creștinilor din imperiul otoman și unirea tuturor slavilor sub sceptrul țarului Rusiei, rușii vizau de fapt cucerirea Constantinopolului și dominarea Dardanelor.

Totuși lumea cunoștea rolul lor eliberator din comportarea Rusiei țariste față de lupta națională de eliberare a popoarelor asuprite din imperiul rus.

Această încercare de eliberare a fost reprimată cu cea mai mare asprime prin măsurile cele mai dure; așa, de pildă, sunt cunoscute marile progromuri care au avut loc la Chișinău în anul 1904 care, cu toate protestele vehemente din partea statelor europene și a Statelor Unite, rușii țariști nu au încetat cu deportările

basarabenilor în Siberia.

Țarul Nicolae al II-lea al pravoslavniciei Rusii, ca urmaș credincios al lui Petru I, autocratul întregii Rusii, precum și a prevederilor sale testamentare, de-abia aștepta cu catanele sale – ținute într-o necurmată stare de război (conform testamentului lui Petru cel Mare) – să calce cât mai multe teritorii străine „în interesul măririi și prosperității crescânde a Rusiei.”

La 6 august 1914, Rusia țaristă, erijându-se în apărătoarea Serbiei – țara slavă prietenă – declară la rândul ei război Austriei, la ale cărei frontiere (Bucovina de nord și Galiția) a masat trupe încă în cursul lunii iulie, din care motive și Austria a decretat mobilizarea generală în noaptea de 30/31 iulie din anul 1914, concomitent cu mobilizarea țaristă.

La data de 4 august, guvernul englez declară război Germaniei apoi, a doua zi, și Franța care, în prealabil și-a așezat trupele la 10 km distanță de hotarul german.

Urmează declarațiile de război ale Turciei, iar în 1915 ale Italiei. Europa întreagă a luat foc.

*

Încă din primele zile ale lunii august, teritoriul Bucovinei de nord este transformat în zonă de luptă.

Populația civilă încearcă să părăsească zona apropiată de linia frontului.

Drumul împărătesc Noua Suliță, Boian, Mahala, Jucica, Lențești, Mămăiești, Lujeni, Sniatyn care ducea în partea opusă hotarului cu împărăția rusă, deși larg altădată, a devenit acum neîncăpător pentru coloanele de oști care mășăluiau spre front și cortegiul civililor care se îndepărtau de el, zorind să ajungă undeva, unde nu se auzea bubuitul tunurilor.

În timp ce coloanele militare erau orânduie în formații regulate, cea a civililor, în schimb, era răsfirată împingând cărucioare, chiar și roabe, câte trei patru în rând, unele încărcate cu copii, altele cu boccele care, din zdruncinăturile drumului, se mai

rostogoleau între rândurile ostașilor, încurcând drumul, coloana militară și cea civilă. Curios faptul că nici unii nu se supărau și nu se apostrofau, ci se ajutau în liniștea amărăciunii.

La răscrucea drumurilor, șoseaua Lujenilor s-a golit de coloane militare. Puhoiul de refugiați, care își urma calea spre apus, înainta acum nestingherit. Oamenii mergeau cu capetele plecate și păreau niște umbre întunecate. Arșița soarelui le-a biruit puterile, iar desagele și copiii le-au moleșit brațele și picioarele. Înaintând cu pași târșiți, bieții oameni au ajuns doborâți de oboseală și căldură la Mămăiești. Aici toată lumea s-a împrăștiat prin ulițele satului în căutarea unui adăpost peste noapte dar, cum satul era de-acuma ocupat de alți refugiați sosiți cu una sau chiar două zile mai devreme, noii sosiți trebuiau să se mulțumească cu adăpostul sub cerul liber, prin grădini. Și mama Leocadia cu cei patru prunci ai ei s-au stabilit într-o livadă cu pruni, unde au înnoptat.

În toiul nopții, Fil s-a trezit. Neputând să doarmă, el privea tăcut cerul încărcat cu stele pe care luna îl incendia cu flăcări de promoroacă și toată livada care părea topită în baie de aur verzui. Albăstrimi gingașe, ca un abur de toamnă, luceau peste tot. Livada parcă era însuflețită cu umbre jucăușe dănțuind între pomi, care îl țineau treaz pînă la apropierea zorilor. Când alba intră și în livadă, Fil, care nu știa când a adormit, se trezi în răcoarea dimineții.

Roua strălucea pe ierburi, evaporându-se sub buzele lacom ale soarelui. Pe ulița satului se auzeau glasuri de femei care, sătule de atâta oboseală, se sfătuiau să se întoarcă cât mai curând la casele lor.

Mama Leocadia aduse un ulcior cu lapte fiert de la gospodarii livezii, apoi găti copiii de drum și, fără a mai zăbovi, a luat drumul întoarcerii spre casă, însoțită și de alte familii din vecinătate.

La gospodăria Leocadiei nu s-a clintit nimic în lipsa ei; cine ar fi îndrăznit să înfrunte dinții lui Bubi, câinele ciobănesc care a rămas stăpân peste toată curtea și gospodăria.

Au trecut două zile de la întoarcerea Leocadiei cu cei patru copii ai ei acasă; peste tot domnea liniștea, nimic nu dădea de

bănuit că, în zorii zilei de 6 august, peste Rarancea va coborî focul infernului. Bubuitul sinistru al tunurilor se auzea în Jucica încă înfundat; numai fumul negru din casele Rarancei ce au luat foc, încă din prima zi a războiului, a acoperit ca o perdea groasă răsăritul, dând semne că acolo au început lupte grele.

A doua zi a pornit un du-te – vino al ambulanțelor sanitare, ducând grăbite răniții spre Cernăuți și tot atât de grăbite se întorceau după altă încărcătură cu schilodiți.

Către sfârșitul lunii august, atacurile țariste au devenit atât de violente, că austriecii, cât erau ei de bine adăpostiți, sufereau pierderi atât de mari, că sanitarii nu mai pridideau să mai panseze răniții în tranșee. Brancardierii îi scoteau doar din linia de foc, ducându-i în spatele frontului și-i așezau la marginea drumului, de unde erau duși cu ambulanțele care nu mai pridideau nici ele.

Într-una din aceste zile, numărul răniților a fost atât de mare, că șirul lor s-a întins până dincolo de satul Mahala.

Aici bieții oameni erau pansați provizoriu în grabă și lăsați să aștepte ambulanțele și căruțele sanitare, așteptare ce dura ore în șir, timp în care mulți se prăpădeau.

Bătrânii și femeile din comunele Mahala și Jucica se apropiau de răniți cu apă, lapte și ce mai aveau la îndemână cu gândul că, printre cei suferinzi, vor găsi rude sau cunoștințe cărora să le aline durerile, setea și foamea.

Cei ușor răniți primeau pe acești vizitatori cu bucurie și serveau cu plăcere și nesaț din darurile aduse. Cei mai grav răniți îi primeau cu un fel de reproș în priviri, parcă vrând să le spună că au venit prea târziu și nu se lăsau mișcați sau întorși. La mulți dintre aceștia se vedeau fețe crispate de durere, dar nu mai scoteau nici un vaiet; nu mai aveau putere de a da glas durerii, iar cei cu răni mari și profunde, doborâți de dureri crâncene încât nu mai simțeau nimic, aveau fețele stăpânite de ceva nedeslușit între suferință și seninătate. Ei nu primeau nimic, refuzând din ochi orice; voiau doar să-și încheie viața și să moară acolo unde erau culcați, adulmecând mirosul de pământ.

În această zi de sfârșit de august, parcă și soarelui i-a fost milă de bietele ființe umane înșiruite pe marginea șanțului ce încadra drumul și nu mai încingea cu dogoare și năduf pământul. Razele sale erau mai potolite și mai blânde, în schimb corbii, adunați parcă din lumea toată, croncăneau în văzduh, întunecând seninul bolții cerești ca un giulgiu negru.

În dimineața următoare cerul s-a înnourat, picături reci de ploaie au udat pământul. Bubuitul tunurilor și țacănitul mitralierelor se deslușeau atât de limpede, de credeai că se trăgea din spatele tău; deasupra caselor din Jucica gloanțele țuiau sinistru, amestecându-se cu șuierul prelung aidoma unui suspin al proiectilelor cu întârziere și al șrapnelor ale căror explozii zguduiau pământul și casele, nimicind fără alegere militari și civili.

Copiii Leocadei, adăpostiți în beciul unei vecine, fiind mai feriți acolo decât în cel propriu, stăteau speriați în jurul mamei lor care ținea în brațe pe mezinul ei, Adrian. Ziua toată, ghiulele de artilerie se încrucișau deasupra caselor din Jucica. Duelul se potolise de-abia seara, când unitățile austriece, câte mai rămăseseră în viață, se retrăgeau spre podul Prutului, aflat la vreo 500 m de casa Leocadei.

Ostașii, acei mândri ostași ai imperiului habsburgic, se întorceau acum sleiți de puteri, cu fețe palide și obosite, cu priviri rătăcite, cu uniformele zdrențuite și murdărite, dar încolonați și chiar în cadență.

Mulți dintre acești ostași aveau câte un bandaj alb cu pete de sânge, făcut în grabă în toiul luptei.

Ofițerii se zăreau rar de tot și ei la fel de palizi, murdari și zdrențuiți ca și trupa. Cea mai mare parte din unitățile în retragere erau conduse acum de gradați; ofițerii lor au rămas îngropați pe undeva în cimitirele din Mahala, Buda sau cine mai știe pe unde, dacă nu cumva au avut parte să fie sfârtecați în bucăți de vreun obuz care i-a lovit în plin.

Populația civilă din Jucica, profitând de încetarea focului, a ieșit din beciuri în fața porților cu tot ce mai aveau din alimente

și băuturi, oferindu-le trupei în retragere, grăbită să ajungă la gara mare din Cernăuți, fiind urmărită de inamic care a reușit să străpungă linia de apărare austriacă. Toată noaptea rămășițele din oastea învinsă s-au scurs peste podul Prutului.

În dimineața zilei de 1 septembrie, cu nori involburați din care se scurgea o ploaie mărunță și rece de toamnă, câte un pocnet de armă întrerupea tăcerea ce s-a așternut peste toată regiunea. Ziua și noaptea, ce au urmat, au trecut și ele calme, dar în zori, odată cu primul cânt al cocoșilor, întrerupt brusc de o explozie înspăimântătoare, a trezit pe jucicani și pe alți mulți cetățeni din satele mai depărtate.

În ploaia deasă ce nu mai contenea și în lumina încă plumburie a zorilor, catanele străine, ca niște stafii din altă lume, se furișau cu precauție în salturi succesive spre podul Prutului, aruncat în aer de ariergărzile austriece. Bucăți din fiarele podului au fost împrăștiate de explozie pe tot teritoriul din Jucica și tocmai dincolo de comună, pe miriștea lui Cojocar.

Femeile și copiii îngroziți de prezența trupelor străine s-au încuiat în case și priveau de acolo, ascunși după perdele, cavalcadele cazacilor încotoșmănați în mantale și cușme negre. În urma cazacilor veneau pâlcuri de pedestrași din ce în ce mai numeroase, apoi căruțe cu coviltire. Pe la vremea prânzului, căruțele se adăpostiră în grădinile și livezile oamenilor. În curtea și grădina Leocădiei însă nu au intrat, probabil că aspectul casei acum, după bombardamentele de artilerie și ploaia de gloanțe, părea o paragină semănând cu o casă părăsită și lăsată în voia vânturilor. O mare parte din geamurile verandei au fost sparte, la fel și cele de la ferestre, ce dădeau spre ulicioară. Cioburi de sticlă, amestecate cu molozul căzut de pe pereți, formau mormane în toată curtea, în care au mai căzut și două proiectile ce au format gropi mari chiar în mijlocul curții.

Trupele țariste au ocupat atunci toată Bucovina de nord între Nistru și Siret. Circulația populației civile a fost restrânsă și numai cu „zapiscă” – și aceasta numai pietonilor; de altfel nici

un gospodar, care și-a ascuns caii în păduri, n-ar fi îndrăznit să-i scoată de frica rechizițiilor. Din această cauză, nici bunicii din Cuciurul Mic nu au putut veni la Leocadia, decât după vreo zece zile.

Șase săptămâni a durat această primă invazie țaristă în Bucovina. Ofensiva austriacă, din a doua jumătate a lunii octombrie, surprinde pe țariști nepregătiți. O mare parte din oastea țaristă cade în prinoarea austriacă.

Într-o zi de toamnă târzie, cu câmpiile albe de brumă și cu cerul vânat, pe drumul dinspre Boian se scurgea o coloană nesfârșită de prizonieri ruși întunecând drumul, altădată alb. Fețele întunecate ale acestora, aidoma cerului prevestitor de furtună și cu priviri amenințătoare, îngrozeau femeile și copiii îmbulziți în spatele geamurilor. Aceștia erau din neamul asiatic al cerchezilor, cei mai fanatici și cei mai feroși luptători din oastea țaristă, spaima austriecilor, iar acuma, când li s-a curmat libertatea, erau și mai feroși.

În urma cerchezilor veneau rușii albi, mai blânzi, care păreau aproape mulțumiți cu soarta lor, probabil fericiți că au scăpat nevătămați din iureșul acestui război al împăraților care, în dorința de a crește în putere și bogăție, i-au trimis la moarte în țări străine pentru a lupta cu oameni pe care nu i-au văzut niciodată și cu care n-aveau nimic de împărțit.

Pe la sfârșitul lunii octombrie, când șuierul gloanțelor s-a potolit pe tot întinsul Bucovinei, ocupată vremelnic de ruși și acum eliberată, populația civilă putea să-și reia obiceiul de a călători cu căruțele spre orașul Cernăuți; podul de peste Prut s-a reparat și a fost redat circulației rutiere.

Primul trecător peste acest pod a fost soțul Leocadiei și tatăl celor patru vlăstare, care de atâta vreme a lipsit de acasă.

Văzând atâtea urme de gloanțe și schije pe pereții casei ce părea împrôscată cu noroi, peretele dinspre alee despicat, cu grădina de flori din care n-a rămas decât o groapă și fără gard, Nicolae s-a hotărât să-și mute familia la Cernăuți și aceasta cât mai grabnic se

putea, căci bolboroseala tunurilor a început din nou să fie auzită, îndeosebi noaptea.

Mama Leocadia, cu ochii plutind în lacrimi, golea rafturile șifonierelor găurite de gloanțe, dar impregnate cu mireasma florilor albastre de levănțică. Ea învelea baloturile cu rufele scoase în cearceafuri mirosind toate a aceeași floare strivită în săculețe, pe care le arunca acum în gura sobei încinse, unde se mistuiau în flăcări odată cu trecutul care n-avea să mai revină niciodată.

Pe o treaptă a scărilor ce urcau spre verandă ședea Fil cu Bubi. Câinele și-a așezat capul în poala băiatului care privea la pomii despuiți de frunze și cu ramuri zdrelite, și spre zările cenușii străpunse de zborul și croncănitul ciorilor certărețe.

Totul în jur era mohorât. Cerul și câmpia învecinată a lui Cojocarul care, acum răscolită de atâtea ghiulele ce s-au semănat pe ea, părea mai curând un câmp după lupte, care acoperă cu lutul său, arat de ghiulele, mormintele unei oști înfrânte.

Noaptea, o noapte chinuită, plină de imagini nedeslușite, se fugărea prin mintea băiețașului care era obsedat încă de amintirea clipelor de spaimă și panică petrecute în adăpostul beciului, imagini pe care zadarnic încerca să le izgonească, căci ele îl țineau treaz cu ochii închiși.

Alături de Fil era culcată surioara sa Natalița, și ea trează de gânduri ce o frământau în ultimele zile, și ea întrebându-se cum va fi viața familiei și a ei proprie, de acum înainte: va fi mai ușoară sau mai grea, mai bună sau mai rea? Simțindu-și frățiorul treaz și neliniștit, l-a cuprins cu mânuțele ei delicate apropiindu-l de ea și, astfel, cu inimi unite, au adormit amândoi strânși într-o îmbrățișare plină de o caldă și liniștitoare dragoste frățască.

Ultima zi a lunii octombrie și ultima zi de viețuire a acestei familii în casa lor; ultimele frunze însângerate se scuturau de pe pomii smulși de vântul rece al toamnei, înroșind cărările și ograda care, curând, vor rămâne pustii.

Din această zi și Bubi intră la alt stăpân. Vecina, bătrânica Măriuca Degeratu va avea grijă de el de acum înainte. Dar și

bătrânica Degeratu moare o dată cu noua invazie țaristă, străpunsă de gloanțe și amărăciune, căci și soțul fiicei ei s-a prăpădit pe frontul galițian „zburătăcit” de o ghiulea rusească, care l-a sfărtecat și i-a împrăștiat rămășițele în zeci de locuri care i-au rămas și locuri de veci.

Familia Leocadiei era mutată acum în Cernăuți, într-o clădire în apropierea gării, unde ocupa la etajul întâi un apartament de două camere cu balcoanele în față; dar oricât de bun era acest apartament, nu se putea compara cu comoditatea casei din Jucica. În schimb, aici erau mai feriți de gloanțe și ghiulele care roiau în jurul casei, aidoma roiului de albine înfuriate, și nu erau siliți să petreacă zile și nopți în șir în beciuri reci, zgribuliți pe câte o rână chinuită.

Copiii, lipsiți de curte și grădină, își petreceau vremea jucându-se pe balcon, adesea până seara târziu, în așteptarea tatălui lor venind de la serviciu. După ce se întuneca, ei priveau de aici la răsărit, unde exploziile iluminau cerul cu nouri bulbucați, negri și amenințători din acest sfârșit de toamnă. Printre nouri mai apărea, din când în când, câte un crâmpei de cer pe care pluteau câteva stele palide, tremurânde și parcă speriate de cele ce se petreceau pe pământ, unde oamenii seucid între ei, și atunci, rușinate, se ascundeau iarăși după nori.

*

Frontul se apropia din nou de Cernăuți; mormăitul tunurilor se auzea răspicat chiar și în timpul zilei. Pe dealurile din spatele târgului Sadagura, cu petele de păduri și tufișuri, au început să apară explozii luminoase înroșind norii pentru câteva clipe în locul soarelui acoperit de fumul ce se tăvălea în strat gros peste pământul Bucovinei de nord.

Satele Boian și Mahala erau învăluite într-o pâclă lăptoasă de culoare cenușie, împetrițată în răstimpuri scurte cu pete roșii-gălbui, din care se ridicau în același timp vârtejuri negre, pământul răscolit și împrăștiat de obuze.

Spre sfârșitul lunii noiembrie 1914, peste orașul Cernăuți și peste împrejurimi cernea o ploaie rece și deasă. Clopotele bisericilor și toboșarii au dat de știre populației că armata țaristă a intrat din nou pe pământul Bucovinei și se pregătea să treacă Prutul. Austriecii opuneau o rezistență dărză, totuși puhoiul rus îi copleșea.

În gara Cernăuți era forfotă mare; din sfert în sfert de oră pleca câte un tren arhiplin cu refugiați, în direcția Vatra Dornei. Linia Cernăuți – Lvov nu mai putea fi utilizată, fiind interceptată la Kolomeia.

Familia Leocadiei e și ea îmbarcată în tren cu strictul necesar și transportată la Vatra Dornei, petrecând patru zile și tot atâtea nopți în vagon neîncălzit.

Numai după două zile de la instalarea lor într-o cameră modestă, mama Leocadia și fetița ei Anica cad bolnave la pat. Trei săptămâni luptă medicul gării din Cernăuți, Kapralic – evacuat și el cu familia lui la Dorna – pentru a pune pe picioare aceste două ființe; tata Nicolae, fiind solicitat până peste puteri de nevoile serviciului, a lăsat grija casei și pe cele două bolnave în mâinile Nataliței și a frățiorului ei Fil. Medicul Kapralic venea zilnic să vadă bolnavele și pentru a instrui pe Natalița ce medicamente trebuia să le dea. De alimentarea acestei familii se îngrijea proprietărea casei, o evreică înzestrată cu multă pricepere și bunătate.

Grație strădaniei ei, mama Leocadia a scăpat cu zile. Niciodată Leocadia nu a uitat ajutorul pe care ea l-a dat familiei în vremuri grele.

Mama Leocadia s-a refăcut de-abia în primele zile ale primăverii, când soarele a început să-și reverse razele calde peste cei suferinzi; Anica, mai debilă, nu s-a mai refăcut, din păcate, niciodată.

Pentru a reface sănătatea fetiței, în zilele frumoase și calde ale primăverii și verii, mama Leocadia făcea dese plimbări în pădurea cu brazi din apropiere, alături de toți copiii. Ca să ajungă în pădure, ei trebuiau să traverseze mai multe grădini și fânețe despărțite de zăplaze din uluci. Bucuria copiilor era săritul peste

aceste garduri; numai micul Adrian nu se aventura la sărituri, el trecând pe sub sau printre uluci, stârnind râsul fraților.

Urcând spre creastă o pantă repede, întreaga familie se oprea adesea pentru a răsufla; în acest timp priveau înapoi spre orașelul din vale sclipind sub imensitatea cerului de vară albastru și pur, aidoma unui lac cu apă foarte adâncă. La picioarele lor, fâneața moleșită de atâta soare exala o mireasmă pătrunzătoare de iarbă crudă, care se amesteca cu parfumul fânului din căpițele proptite în pari.

Pătrunzând în umbra pădurii, parcă și ea amortită de căldură, în care doar brazii bătrâni și înalți mai bolboroseau ceva din ramurile lor cu cetină din vârfuri, agitate de adierea unei umbre de vânt sau zborul unor păsărele, respirau ușurați.

Copiii păseau cu precauție peste covorul lunecos de cetină uscată, scuturată de timpuri. Hribii, cu codițe burduhănoase, acoperite cu căciuli de culoare brun-gălbuie asemenea cetinei, se ascundeau de privirile copiilor, dar nu și de aceea a mamei Leocadia care, în mai puțin de un ceas, a cules o coșarcă plină.

Culegând ciupercile comestibile și turtind sub picioare pe cele roșii și făloase, mama Leocadia cu cei patru copii au ajuns într-o rariște despărțită de pădure printr-un tufăriș de zmeură și mure; Natașița și Fil și-au umplut coșulețele cu fructele roșii și negre apoi, într-o poiană de mai jos, coșulețul Anicăi cu frăguțe, iar cel al lui Adrian cu afine.

Când soarele trăgea să se culce undeva dincolo de crestele împădurite, mama Leocadia, urmată de copiii ei, au luat-o pe o scurtătură și, trecând peste o vale cu mulți copaci doborâți de furtunile din iernile trecute, acoperind vederii pârâiașul de sub ele, câte o veveriță mai blândă se oprea din salturile ei și așezându-se pe coada-i stufoasă, urmărea cu ochisorii ei vioi pe trecători.

După una din aceste plimbări, odată cu înserarea, albastrul cerului s-a pătat cu câțiva nourași zglobii urmați de o perdea de nori grei și întunecoși, acoperind soarele și întunecând pământul. A început a ploua cu stropi mari ce cădeau pe acoperișuri ca ropotul

unei companii în marș cadențat. Casele de pe uliță se pierdeau în sita deasă a ploii, aerul se răcise, iar ierburile se plecau adânc sub greutatea apei. Copiii Leoadiei urau zilele ploioase care nu conteneau, în această regiune, zile și săptămâni de-a rândul.

Într-o zi de august, tata Nicolae vesti familiei că, în curând, urmează să o mute la Cernăuți. Cu toate că orașul Cernăuți a fost golit de ocupanți ruși încă din luna februarie 1915, tata Nicolae nu cuteza să-și aducă familia. În primul rând, căsuța lor fusese rasă de pe suprafața pământului, știre pe care încerca s-o ascundă de mamă, iar în al doilea rând, era vorba despre Anica, despre care credea că se va reface mai repede și mai temeinic în aerul ozonat al Dornei.

La mijlocul lunii august, familia lui Nicolae a revenit la Cernăuți și s-a instalat în casa închiriată de la gospodarul Cojocaru din Clocucica, așezată pe alea cu castani, ce ducea la poligonul de tragere din Clocucica, un loc ferit de zgomote și praf. Curând după instalarea lor, au venit și buncii din Cuciurul Mic, cu căruțele încărcate cu de toate, până și lemne de foc gata despicate, restabilind viața familiei.

Natalița și Fil, odată cu începerea învățământului, au fost înscriși și ei la școală.

Sărbătorile Crăciunului și ale Sfințelor Paști au readus în casă vechile obiceiuri și unele bucurii, dar războiul nu s-a terminat. Chiar dacă nu se auzeau tunurile, el continua cu aceeași cruzime și vehemență în locuri nu prea depărtate dar, odată cu sosirea primăverii (1916), au început bombardamentele de aviație, o născocire și mai de temut. Cum se ivea o zi senină, se iveau și avioanele țariste, bombardând gara și podurile peste Prut; după această ispravă, ele coborau deasupra orașului și se distrau mitraliind populația. Cum acest nou mijloc de distrugere era încă la început, bombele aruncate cădeau te miri unde, numai pe ținte nu, în schimb distrugeau clădiri și case civile, ba chiar în curțile școlilor mărinind numărul victimelor nevinovate.

Raidurile aviației dușmane s-au întetțit în luna iunie, când

rușii au pornit o nouă ofensivă. Situația trupelor austriece pe frontul bucovinean se afla strâmtorată și înghesuită de atacatori. Austriecii numai cu trupe de acoperire – căci grosul armatei se afla pe frontul italian – rezistau cu îndărătnicie atacurilor, din ce în ce mai vehemente, ale țariștilor, însă, după câteva zile de lupte grele, multe corp la corp, rezistența slăbea din lipsa rezervelor care să înlocuiască pierderile suferite.

Orașul Cernăuți se afla din nou în alarmă.

În decada a doua a lunii iunie 1916, atacurile rușilor s-au înmulțit, administrația austriacă a luat măsuri de evacuare a salariaților și a populației civile – care doreau, punând la dispoziție trenuri în mod gratuit; astfel, la sfârșitul ploios al lunii iunie, garnitură după garnitură cu refugiați lua drumul pribegiei în fața celui de-al treilea potop țarist.

Linia ferată care traversa Galiția fiind interceptată de ruși, evacuarea refugiaților, în urma unei înțelegeri între guvernul Austriei și României neutre pe atunci, se făcea prin România. Trenurile treceau „cordunul” între Țcani și Burdujeni, traversau o parte a Moldovei până la Adjud, iar, de aici, prin Ghimeș – Palanca, la Brașov, stăpânit atunci de Imperiul Austro-Ungar.

Trenul salariaților căilor ferate din regiunea Cernăuți a fost una din ultimele garnituri. Familia lui Nicolae ocupa un compartiment alăturat cu compartimentul familiei fratelui său Constantin care, pe lângă soția sa Eugenia, mai avea trei copii – Gliția (Glicheria) o fetișcană de 13–14 ani, Teofil de 11 ani și Emilian de 9 ani.

Porniți din Cernăuți pe timpul unei ploi reci, ca de toamnă, trenul de 30 vagoane urca greu pantele spre Adâncata. În stații, trenul zăbovea ore în șir.

Copiii Leocadie, cei doi mai vârstnici, înghesuiți unul lângă altul, cu nasurile turtite în geamul rece și aburit de răsuflarea lor, priveau ploaia cenușie gonită de rafalele vântului și la trombele de apă care se spărgeau în geam, prelingându-se din sus în jos, urmat imediat de o nouă trombă.

Anica, care a căzut de câteva zile din nou la pat, zăcea pe bancă,

învelită în plapumă din cauza febrei. Mama Leocadia, cu lacrimi prelinse până sub bărbie, veghea copilul, așezată pe banca din fața celei cu bolnava și ținea în poală capul mezinului Adrian, care dormea nepăsător la ce se petrecea în jurul lui.

În gara Adâncata, Hliboca pe atunci, familiile Leocadiei și Eugeniei au fost întâmpinate de cumnatul lor Vasile, fratele cel mai mic al lui Nicolae și al lui Constantin, care venise însoțit de soția sa Leontina, născută Aurite, din Tereblecea, cu care se căsătorise abia de două zile.

Leontina, o româncă suplă ca o trestie, tânără și frumoasă, s-a împrietenit pe loc cu Leocadia și copiii ei. Cumnata Eugenia, mai în vârstă și foarte mândră de obârșia ei, fata mazilului Paladi din Cuciurul Mic, cu nelipsita țigaretă în gură, se ținea mai retrasă, dar căldura sufletească ce iradia din ființa Leontinei, precum și felul ei de comportare, simplă, naturală și deschisă, a frânt repede bariera și reținerea Eugeniei.

Vasile sau Vasilică, cum îl numeau în familie, era un bărbat chipeș, cu părul și mustăcioara blondă, cu o privire blândă și vorbă blajină prin farmecul său a mai schimbat atmosfera tristă din compartimentul familiei, înveselind-o chiar și pe Anica.

Din păcate, Vasilică și îndeosebi soția sa Leontina, erau reparați în alt tren de refugiați, format din gara Adâncata. Prezența lor ar fi fost de mare ajutor Leocadiei.

În a cincea zi de când a pornit trenul din Cernăuți a ajuns de-abia la Ițcani, unde de trei zile aștepta lămurirea situației luptelor; se spera că trupele austriece vor putea respinge, până la urmă, pe țariști dincolo de hotar. Fetița Leocadiei și a lui Nicolae era spitalizată în camera de gardă a postului sanitar al gării. Medicii o supravegheau în permanență, dar a patra zi Anica s-a stins în brațele mamei Leocadia, noaptea la ora două.

A doua zi, în ploaia care nu s-a mai oprit nici o clipă de opt zile, mama Leocadia și tata Nicolae căutau un preot ortodox pentru înmormântare; în zadar, căci toți au părăsit localitatea cu trenuri de refugiați civili sau cu căruțele, plecând pe la neamuri, în regiuni

mai sigure. Până la urmă părinții au găsit la biserica catolică din Ițcani pe pastorul catolic Kukla, aflat și el pe drumul refugiului. Acest pastor s-a oferit imediat să facă acest serviciu.

Înhumarea a avut loc imediat, din cauza situației frontului. Abia s-au întors părinții de la cimitir, că tata Nicolae a aflat că trenul cu familia lui urma să pornească cel târziu peste o oră.

*

Douăzeci și două de zile a durat călătoria, când în fine au ajuns într-o zi a lunii iulie la Pilsen (Cehia). Aici toți refugiații au fost încartiruiți în camere oferite de cetățenii orașului.

Adaptându-se repede obiceiurilor și felului de viață de aici, refugiații bucovineni se simțeau în noua lor patrie – aceasta fără exagerare – ca acasă.

În luna septembrie 1916, Natalița și Fil au fost înscriși la școala germană; ei fiind tot timpul zilei în preajma copiilor localnici, și-au însușit repede limba cehă pe care, cu timpul, o foloseau și în casă în locul limbii materne.

De altfel și mama Leocadia a învățat în scurtă vreme această limbă de la proprietarii casei, cu care gătea în bucătăria comună.

De ajunul Crăciunului, la masa familiei Leocadiei domnea o liniște neobișnuită. Lipsa fetiței Anica, decedată de curând, se resimțea intens. Locul ei la masă era neocupat, la fel și locul tatei care era pe undeva în Tirol trims în interesul serviciului. Din ochii mamei Leocadia se scurgeau lacrimi pe care zadarnic încerca ea să le ascundă. Nici Natalița, nici Fil nu îndrăzneau să rupă tăcerea ce s-a înstăpânit; ei simțeau durerea mamei și, pentru a nu-i suscita dureri și mai mari, tăceau. Acesta a fost primul Crăciun deprimant în viața lui Fil.

Înspre primăvară, când gerul și frigul s-au potolit, mama Leocadia îndemnată de proprietari și însoțită de una din fiicele proprietarilor vizita, împreună cu cei trei copii ce i-au rămas, muzee și parcuri din oraș.

După o viețuire de un an în Pilsen, familia Leocadiei trebuia

să-l părăsească pentru a se muta la Sokal (Galiția), unde tata Nicolae trebuia să-și ia noul post în primire.

Mult au regretat cehii pe Leocadia și pe copiii ei, dar tot atât de mult a regretat Leocadia cu ai săi pe cehi și Cehia primitoare; această țară a devenit o nouă patrie pentru ea și familia ei, iar cehii au devenit prieteni, frați și surori.

Noua locuință din Sokal – un târgușor ruinat din cauza războiului – nu se compara cu cea din Pilsen; avea în schimb o curte și o livadă întinsă numai cu pomi de măr.

Limba ce se vorbea aici, un amestec din polonă și ruteană, nu era plăcută. Zona fiind în apropierea frontului și târgul abia eliberat de sub ocupația țaristă, sufereau de lipsuri de tot felul, în primul rând de alimente. Pâinea lipsea cu desăvârșire, iar populația locală a înlocuit-o cu plăcinta de cartofi rași, coaptă la tavă. În afară de acest înlocuitor, oamenii se mai hrăneau cu meiul păsăresc – singurul aliment nerechiziționat.

Natalița și Fil nu frecventau aici școala, din cauza limbii de predare polone; o școală cu limba de predare germană nu exista în acest târg, în schimb existau mai multe cu limba de predare evreiască.

Mama Leocadia a angajat un elev de liceu – evreu – care predă copiilor lecții în limba germană, la domiciliu.

În toamna ce a urmat toată familia a făcut un drum la Viena, spre bucuria Nataliței care dorea să se plimbe cu „Reisenrad-ul”. Călătoria prin regiuni frumoase ce se perindau în lungul liniei ferate cu multe serpentine la trecerea munților a impresionat pe copii. Acest drum foarte plăcut a fost, de altfel, și ultima bucurie de care a mai avut parte Natalița în scurta ei viață. Primăvara anului 1918, pe când troienele de zăpadă încă nu erau topite pe de-a întregul, Natalița se îmbolnăvește brusc de meningită, zace opt zile total inconștientă. A noua zi își revine pentru câteva ore, în care timp nu lasă pe fratele ei Fil să se despartă de ea nici o clipă, ținându-i mâna lui în mânuțele ei acum slăbite de boală, îi depăna amintirile.

Mama Leocadia, prevenită de medic, știa că, după aceste clipe de luciditate, urmează o criză hotărâtoare din care arareori mai scapă vreun suferind de această maladie, astfel ea nu cuteza să întrerupă convorbirea fraților, convorbire care putea fi probabil și cea din urmă. Ascultând poveștile frățiorului, Natalița a ațipit fără să elibereze mâna lui din mânuțele ei, care au început să se înfierbinte; după câțva timp strângerea a slăbit, eliberând mâna fratelui. Natalița a început să aibă dureri mari de cap, căci și l-a cuprins în mânuțe, văietându-se. Odată cu amurgul ultimelor raze de soare, și-a dat sufletul.

În camera pătrunsă de întunericul serii pâlăia o singură lumânare, cuprinsă în mânuțele adunate pe pieptul fără suflu al Nataliței. Leocadia și Fil, îndurerați și cu ochii înlăcrimați, priveau fața destinsă și senină a Nataliței adormită pe veci. Cu un oftat adânc, mama Leocadia își șterse fața udată de lacrimi, ce s-au scurs până sub bărbie între cutele broboadei de pe cap și a zis cu voce înecată de sughituri: „Dumnezeu ne-a luat-o! Trebuie să-l înștiințăm pe tata!”

Cu toată înserarea ce s-a lăsat, Fil a pornit singur la gară însoțit doar de gândurile sale triste. Educat de mic copil în credință, bunătate, dreptate și putere nețârmurită a Atotputernicului și a Atotștiutorului Dumnezeu, încerca să-și tâlmăcească de ce acest Dumnezeu, dacă e atât de bun, i-a luat-o pe sora lui Natalița, că doar i-a luat-o de curând și pe Anica?

El știa că în fiecare seară și dimineață trebuia să se roage pentru viața și sănătatea celor pe care îi iubea! Și el se ruga precum era povățuit, ba chiar mai mult, el se ruga pentru însănătoșirea Nataliței și noaptea, ori de câte ori se trezea, când mama schimba compresele pe fruntea înfierbântată a surioarei sau de gemetele ei din cauza durerilor mari de cap. Fil n-a putut să înțeleagă de ce acest Dumnezeu, care aude toate rugăciunile copiilor, ba chiar știe ce gândesc ei, nu i-a ascultat rugăciunile, nici ale lui, dar nici ale mamei Leocadia!?

Ciudată i se părea această comportare.

Cu aceste gânduri, Fil a ajuns pe peronul gării Sokal intrând fără sfială în biroul șefului stației, care ședea în spatele unui birou lung, cufundat în niște hârtii. Fil i-a adresat un salut respectuos și de-abia atunci domnul „Vorgesetzter” și-a dat seama de prezența băiatului. Sculându-se de pe scaun, cu figura lui impunătoare și uniforma sa cu guler de aur, s-a apropiat de Fil și l-a întrebat cu o voce blândă, ce contrasta cu figura, cu ce necaz a venit la el la ora aceasta târzie, observând și ochii copilului înroșiți de plâns. După ce Fil i-a spus că sora lui mai mare a murit acum seara și vrea să anunțe pe tata Nicolae să vină acasă, ori de unde o fi el, că mama Leocadia nu o poate înmormânta fără prezența lui, domnul „Vorgesetzter” l-a sfătuit pe băiat să se întoarcă liniștit acasă, că el va aduce pe tata încă în noaptea aceasta, iar mama să nu se îngrijească de nimic, că de înmormântare se va îngriji el personal, apoi a chemat un domn mai tânăr care l-a însoțit pe băiețuș până acasă, unde a predat mamei un plic.

În dimineața ce a urmat, conform promisiunii domnului „Vorgesetzter”, a venit tata Nicolae urmat de șase oameni care au adus un sicriu din stejar, o cruce groasă cu sculpturi pe ea și două coroane din flori vii.

Așa a înțeles administrația austriacă să sprijine pe salariații săi la necaz și aceasta pe vreme de război.

La înmormântare s-a adunat o lume imensă și toți cu buchete de flori, care au petrecut rămășițele Nataleiței până la locul de veci.

A doua zi după înhumarea Nataleiței, mama Leocadia și cei doi băiețuși care au rămas din cei patru copii ai ei s-au dus din nou la cimitir pentru a aprinde câte o lumânare pe mormânt. De data aceasta, în locul unei gropi, au găsit o movilă dreptunghiulară cu margini drepte, cu crucea sculptată la căpătâi, înecată până la jumătatea ei în flori. Atât!

Un mormânt în care s-a îngropat o inimă de copil și o nețăr-murită dragoste de soră...

Au trecut ani de atunci, se spune că timpul aduce uitarea. Fil a uitat și el multe, numai pe surioara lui n-a uitat-o!

Adesea primăvara în serile liniștite și tăcute cu cerul înstelat și pământul înflorit, imaginea ei îi apare undeva departe și nedeslușită apoi, pe măsură ce se apropie, devine din ce în ce mai clară și mai reliefată, privindu-l din ochii ei mari și negri, ca apoi să se retragă destrămându-se până nu rămâne decât un mormânt pierdut în imensul ocean al timpului și infinitul spațiului.

Supărările însă nu vin singure. N-au trecut decât câteva zile de la moartea Nataliței, când mama Leocadia primește vestea că mama ei Elisabeta a sucombat în urma unei răni provocate de explozia unei ghiulele, căzute în apropierea ei, și aceasta în ultima zi a retragerii armatei țariste din Bucovina de nord.

Oare aceasta a fost presimțirea bunei și iubitei bunicuțe care a îndemnat, cu atâta insistență, pe bunicul Dumitrache să-i aducă nepoții de la Jucica în ziua Duminicii Mari?

Această nouă lovitură sufletească, adăugată la aceea încă neosită în urma morții fiicei sale Natalița, a cumpănit greu în viața Leocadiei care, probabil, a contribuit după mai mulți ani la izbucnirea acelei boli cumplite, fără leac și fără nădejde de vindecare care, până la urmă i-a curmat zilele pe acest pământ.

Atâta timp cât această ființă a trăit, n-a fost an dat de Dumnezeu ca, de ziua morții celor două fiice, a mamei ei, apoi și a tatălui și socrilor ei, să nu fi fost pomenită după datina creștinească, cu slujbe religioase și parastase, și aceasta în orice situație materială și oriunde s-ar fi aflat, atât de întipărite i-au fost sufletele acestor ființe.

*

Primele zile ale verii din anul 1918, care au adus bucovinenilor destule necazuri, dar și bucuria că au scăpat definitiv de ocupația țaristă, care a părăsit și ultimele sate din Bucovina de nord, tata Nicolae a fost readus cu serviciul la Cernăuți, aducându-și curând și familia, cât a mai rămas din ea.

Orașul, atât de curat și frumos altădată, era acum ca pustiit și

de nerecunoscut; multe clădiri și case au fost distruse de bombe și incendii, lăsând în loc hăuri negre din care emanau miresme acre, înțepătoare și înăbușitoare, umplând văzduhul din jur. Pietele și străzile pline de gunoai, cu izul aspru de grajd, opreau respirația.

Retragerea trupelor țariste răzvrătite în buiecia lor, uitând că sunt oameni și dedându-se la acte brutale, au lăsat în urma lor, în sânul populației civile, multă durere și amărăciune.

În asemenea condiții, tata Nicolae a găsit, cu mare osteneală, o locuință potrivită familiei sale. Totuși, după o căutare minuțioasă, a găsit două camere pe strada care se despărțea din alea cu castani, mai sus de casa lui Cojocar, acum fără ferestre și fără uși, în care locuise familia sa înainte de ultimul refugiu.

Camera cea mică care mirosea puternic a gutui, destinată celor doi băieți, avea ferestre spre soare-Răsare din care se vedea Prutul cu cele două poduri metalice, satele Lențești, Rohozna, Jucica, până la pădurea deasupra târgului Sadagura.

Proprietăreasa, o văduvă trecută de mult de-a doua tinerețe, a fost o femeie foarte de treabă, numai n-aveai voie s-o întrebi de vârstă: aceasta a fost o taină a ei, păstrată cu mare sfințenie, care nu se dezlega în vorbe, decât poate în fața pastorului cu ocazia spovedaniei. Totuși crețurile, care îi brăzdau fața ei cu urme de variolă, trădau multe toamne trăite.

Soțul acestei doamne Marvan a murit în mod tragic, ucis de bombe la a doua ocupație țaristă a Bucovinei. Amintirea soțului revenea adesea în memoria doamnei Marvan și atunci vorbea cu multă însuflețire despre deosebitele sale calități. Odată începută această proslăvire, ea nu mai contenea. Biata femeie parcă încerca, prin această evocare, să mențină în simțămintele ei cât mai îndelungat amintirile despre soț și parcă dorea să se scufunde la nesfârșit în ele.

Împotriva țariștilor purta o ură acră și neputincioasă care îi strângea gura în pungă și îi oțărea privirea, ori de câte ori venea vorba despre ei.

Nicolae și-a instalat familia în noua locuință la începutul lunii august 1918, pe vremea în care populația Bucovinei se zbătea în ghiarele foametei, în schimb înfățișarea orașului Cernăuți se schimba pe zi ce trecea. Populația, în afara foametei, mai era tulburată de ceva nevăzut, parcă o primejdie o pândea din toate părțile și chiar din văzduh.

Și din păcate nu se înșela!

Încă din timpul tratativelor de pace de la Brest-Litovsk, din 9 februarie 1918, între Germania și Austro-Ungaria, pe de o parte și Republica Federativă Ruso-Ucraineană Sovietică, pe de altă parte, între guvernul ucrainean și cel austriac s-a ajuns la un acord secret în baza căruia guvernul austriac se obliga să voteze o lege „prin care să se pronunțe despărțirea pe veci a Galiției de Est, a cărei populație este în majoritate ruteană (care își zicea acum ucraineană), de Galiția de Vest și să se împreune acest teritoriu cu Bucovina într-o provincie autonomă a Republicii Populare Ucrainene.”

Această cedare a Bucovinei către Ucraina să se facă în schimbul unei cantități de un milion de puduri de grâu (16.000.000 kg), de care Austria avea nevoie. Obținută de la turci pe calea unui șantaj rușinos, după ce o exploatase timp de 144 de ani, Austria încerca acum să vândă Bucovina Ucrainei.

C. Isopescu, aflând de planul încorporării Bucovinei la Ucraina, face în Parlamentul din Viena, în numele Clubului parlamentar (22 iulie 1918), o declarație în care se opune categoric acestui târg.

Textul declarației sună după cum urmează: „Ținem la dreptul istoric al românilor pe pământul Bucovinei care, printr-un șir de secole a fost o parte a Moldovei și locul de reședință al principilor ei și ținem de aceea ca Bucovina să rămână neîmpărțită și nevândută.”

Urmare acestei declarații, ideea împărțirii Bucovinei și anexarea ei la Ucraina s-a mai domolit dar, către sfârșitul anului 1918, planul este reluat, atât de administrația vieneză, cât și de autoritățile ucrainene, de data aceasta sub forma unui condominium româno-ucrainean.

Potrivit planului austro-ucrainean, administrația Bucovinei urma să fie preluată de românul Aurel Onciul și ucraineanul Omelian Popovici.

Demascând acest plan de dezmembrare a Bucovinei, Consiliul Național Român a dat o declarație în care menționa: „Noi, românii bucovineni, singurii băștinași ai acestei frumoase țări, păstrători ai vechilor ei tradiții politice, naționale și culturale, protestăm cu toată hotărârea împotriva acestor uneltiri și declarăm, sus și tare, că vom lupta cu toată îndârjirea contra știrbirii integrității teritoriale a țării noastre.”

Totuși, la 5 noiembrie 1918, contele Etdorf și-a pus planul în aplicare, trecând administrația Bucovinei, asupra lui Aurel Onciul și Omelian Popovici.

Starea de anarhie, provocată de pătrunderea în masă a trupelor ucrainene în Cernăuți, a dezlănțuit dezordinea și nesiguranța populației. Toate cazărmile militare, după retragerea trupelor austriece, sunt devastate, tot ce putea fi utilizat e însușit de devastatori, inclusiv armamentul și muniția. Toată pleava societății era înarmată și se deda la tot felul de ticăloșii.

În aceste condiții, Consiliul Național Român a cerut sprijinul guvernului român de la Iași. Văzând situația critică și dorind să ocrotească populația, guvernul român a hotărât trimiterea, în Bucovina, a Diviziei a 8-a infanterie, comandată de generalul Iacob Zadic. La 12 noiembrie, Consiliul Național a preluat efectiv conducerea Bucovinei, alcătuind un guvern, în frunte cu marele și neînfricatul luptător român bucovinean Iancu Flondor.

În apelul său către popor, Iancu Flondor spunea: „Românii bucovineni, folosindu-se de dreptul suveranității naționale, recunoscut acum de toată lumea, au hotărât în Constituanta din 27 octombrie 1918 să stăpânească singuri țara Bucovinei, sfântul pământ strămoșesc.”

Fostul guvern austriac s-a opus la această cerere îndreptățită, a trecut puterea țării în mâna rutenilor și s-a dezlănțuit astfel anarhia peste toată țara.

În fața acestor împrejurări, Consiliul Național, reprezentant legitim al poporului român, a fost nevoit să recurgă la ajutorul fraților din regat, cerând intervenția oastei românești. Armata a venit la Cernăuți fără luptă, iar noi ne-am preluat guvernarea fără luptă.” (I. Nistor, op. cit., p. 117)

La 15/28 noiembrie 1918, în Palatul Mitropolitan din Cernăuți s-au deschis lucrările Congresului General al Bucovinei, la care au luat parte, pe baze democratice, 74 delegați ai Consiliului Național Român, 13 delegați ai comunelor ucrainene, 7 delegați ai Consiliul Național German și 6 delegați ai Consiliului Național Polonez. Congresul a votat în unanimitate o moțiune în care se declara:

„Congresul general al Bucovinei, întrunit azi, joi în 15/20 noiembrie 1918, în sala sinodală din Cernăuți, considerând că, de la fundarea Principatelor Române, Bucovina, care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevei și Cernăuților, a făcut pururea parte din Moldova care, în jurul ei s-a încheșat ca stat; considerând că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsește vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropnițele domnești de la Rădăuți, Putna și Sucevița, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei; considerând că fiii acestei țări, umăr la umăr cu frații lor din Moldova și sub conducerea acelorași domnitori, au apărat de-a lungul veacurilor ființa neamului lor împotriva tuturor încalcărilor din afară și a cotropirii păgâne; considerând că, în 1774, prin viclesug, Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei și cu de-a sila alipită coroanei habsburgilor; considerând că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat suferințele unor ocârmuriri străine, care le nesocoteau drepturile naționale și care, prin strâmbătăți și persecuții, căutau să-i înstrăineze firea și să învrăjbească celelalte neamuri cu care el voiește să trăiască ca frate; considerând că, în scurgere de 144 ani, bucovinenii au luptat ca niște mucenici pe toate câmpurile de bătălie, în Europa sub steag străin, pentru menținerea, slava și mărirea asupraitorilor lor și că ei, drept răsplată, aveau să îndure micșorarea drepturilor moștenite, izgonirea limbii lor din viața publică, din școală și chiar din

biserică; considerând că, în același timp, poporul băștinaș a fost împiedicat sistematic de a se folosi de bogățiile izvoarelor de câștig ale acestei țări și despuiat în mare parte de vechea sa moștenire; considerând că, cu toate acestea, bucovinenii n-au pierdut nădejdea că, în ceasul mântuirii, așteptat cu atât dor și suferință, va sosi și că moștenirea lor străbună, tăiată prin granițe nelegiuite, se va reîntregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ștefan și că au nutrit veșnic credința că marele vis al neamului se va împlini, când se vor uni toate țările române dintre Nistru și Tisa într-un stat național unitar; constată că ceasul acesta mare a sunat!

Astăzi când, după eforturi și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei aliați, s-au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile și când, în urma loviturilor zdrobitoare, monarhia austro-ungară s-a zguduit în temelii și s-a prăbușit și toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul de liberă hotărâre de sine, cel dintâi gând al Bucovinei dezrobite se îndreaptă către Regatul României de care întotdeauna am legat nădejdea dezrobirii noastre.

Drept aceea, noi, Congresul general al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale, hotărâm:

Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu Regatul României.” (Arh. Stat. Buc. – Fond *Unirea din 1918*).

După Basarabia, Bucovina este a doua provincie care se unește cu Regatul României, la data de 15/28 noiembrie 1918.

*

Odată cu alipirea Bucovinei de Țara-Mamă, pe întregul ei teritoriu se restabilește liniștea și ordinea zdruncinată de poftele ucrainene pentru teritoriu și a Austriei pentru grâul ucrainean.

Situația tulbură în care se găsea Bucovina, în toamna anului 1918, a provocat perturbări și în învățământ. Școlile nu și-au putut redeschide porțile decât după actul unirii. Totuși cursurile erau

adesea întrerupte din cauza diferitelor boli infecțioase care făceau ravagii, îndeosebi printre copiii între 7 și 13 ani.

Tata Nicolae, ținând seama că fiul său Fil a trecut de vârsta de 10 ani și războiul părea sfârșit și deci nu mai era pericol de bombardamente de aviație, s-a hotărât să-l înscrie la școala românească de pe strada școlii, care mai purta încă numele german „Schulgasse”, școala pe care acum vreo 35 de ani în urmă o frecventase și el. Așa a ajuns Fil într-o școală primară unde se grăia numai românește, limba pe care el aproape că o uitase în timpul celor patru ani de peregrinări prin Austria, cu ocazia refugiuilor.

Aici, în această școală și acest pui de mazil moldovean a avut parte să audă, pentru prima oară, de substantive, adjective, verbe, adverbe etc. în loc de: Hauptwort, Eigenschaftwort, Zeitwort, Umstandswort etc. În cele șase luni cât a durat efectiv învățământul, Fil a trebuit să treacă prin materia a două clase – clasa a treia și clasa a patra, deci foarte superficial. Cu acest bagaj de cunoștințe s-a prezentat la examenul de admitere la liceu, la Școala reală din Cernăuți, pe atunci încă cu nume de „Griechische Orientalische Oberrealschule.” Spre norocul lui Fil, noroc după câtă materie cunoștea, a dat aici peste o parte de dascăli care erau vechi cunoștințe ale tatălui Nicolae, încă din tinerețe și peste unele rude mai apropiate și mai depărtate.

Directorul liceului, în acea vreme, era profesorul de limba franceză Alexandru Vitencu, un bărbat cu multă prestanță, cu toată statura sa, mai curând mică decât mijlocie, cu o față ascunsă sub o bărbuță ascuțită, care îi dădea o anume distincție specifică marilor dascăli. Directorul Vitencu, o figură proeminentă în societatea culturală a Bucovinei, a făcut parte, ca membru, la Conferința de pace de la Trianon, susținând interesele patriei lui, Bucovina, pe care a iubit-o din tot sufletul său.

Dintre profesorii care au rămas impregnați în inima lui Fil, în afara directorului A. Vitencu, se numărau:

– Părintele Dimitrie Țopa, catehetul de o rară bunătate, recunoscută de toți elevii liceului și de toți românii din nordul

Bucovinei pe care i-a sprijinit în vremurile grele ale războiului din 1914–1918.

– Vasile Vitencu, profesor de limba franceză și primul diriginte al lui Fil în clasa întâi liceală.

– Constantin Loghin, profesor de limba și literatură română și dirigințele din clasa a doua de liceu.

– Dr. Constantin Zoppa (Țopa), profesor de istorie și geografie. Mare patriot român, care a luptat din 1916 alături de trupele României, după intrarea ei în război.

– Tarnavski Cornel, profesor de matematică și geometrie descriptivă, care a inspirat lui Fil interesul pentru materiile predate și care au stat la baza studiilor sale la Politehnică.

– Ervin Schmidt, profesor de fizică, îi naște lui Fil interesul în aprofundarea științelor reale, îndeosebi în forța aburilor și mașinilor cu aburi.

– Traian Bărgăuanu, profesor de desen perspectiv și pictură.

– Lucica Iosif, profesor de chimie, căruia elevii i-au adăugat titlul de „Herr Geschutzmaister”, fiind fost căpitan de artilerie în armata austriacă, în războiul 1914–1918.

Nici unul din acești mari dascăli nu mai este în viață, dar strădania lor în educarea generațiilor de tineret nu poate fi uitată.

Dintre colegii de clasă ai lui Fil și cu care a legat prietenie mai strânsă au fost:

– Dragoș Vitencu care a fost prima cunoștință și primul prieten în liceul real. Era primul coleg care, într-o zi de toamnă din anul 1919, întinde o mână prietenească timidului Fil. De atunci el a avut pentru Dragoș o considerație și prețuire deosebită care a durat ani în șir până când, într-o dimineață, Fil află că acest scump coleg și prieten a trecut la cele veșnice. Era ziua de 28 iulie 1981.

– Emilia Popescu – Mitroiu, o fetiță slăbuță cu fața smeadă și păr negru, dar cu un suflet de aur. Ședea în banca întâi cu o altă fetiță numită Strișcă. Cu Fil a legat repede o prietenie și-l ajuta la lecții, iar la tezele scrise la istorie și limba română îi pasa câte o fițuică cu rezultatele problemelor.

Valurile vieții îi readună, după o jumătate de secol, la Suceava. Emilia, ajunsă profesoară la Sighișoara, era pensionară și văduvă, cu chipul și figura schimbate, nu însă și sufletul. Ea a rămas aceeași colegă sinceră și devotată.

– Mănăstireanu (Manasterschi) Epaminonda, devenit inginer silvic. Ca elev al primelor clase de liceu avea de atunci o figură de sportiv și bine dezvoltată, cu care Fil făcea adesea lecțiile după care și cele de fotbal, jocul pe care Nondi îl stăpânea cu multă dibăcie. Fil se întâlnește cu Nondi în viața militară și cea civilă păstrând unul față de altul aceleași sentimente colegiale.

– Irimescu (Izimiuc) Ion, un coleg cu care Fil leagă o prietenie sinceră și caldă. Ei se cunosc de-abia în clasa a doua, după contopirea claselor paralele. Ionel, un băiat dotat cu o uimitoare ambiție și un spirit de contrazicere chiar cu profesorii, s-a impus lui Fil cu curajul său combativ. Ionel era de loc din Roșă-Stâncă, fiu de gospodari săraci, onești și harnici care aveau mai mulți copii, dintre care numai unicul Ionel, cu voința sa de fier, s-a îndreptat cu hotărâre spre învățatură. După absolvirea studiilor medii, se înscrie la Facultatea de Științe a Universității din Cernăuți, studiind matematica, devenind profesor la această disciplină. În 1946 devine profesor universitar la Facultatea de construcții navale din Galați și, în fine, la Școala superioară de război și Academia Militară în București.

Ion Irimescu s-a căsătorit cu Viorica Ostafi, fiica învățătorului Ostafi din Roșă-Stâncă, din care căsnicie a urmat un singur fiu Gheorghe Irimescu, inginer la aviația civilă.

Despărțiți după terminarea studiilor medii, Fil se întâlnește cu Ionel la Școala de ofițeri în rezervă din Craiova, cu ocazia serviciului militar, unde prietenia lor se reînnoadă și mai strâns.

Concentrările din 1938–1941, apoi frontul îi ține sub același acoperiș de gloanțe în Basarabia și Transnistria unde, la fel ca în paturile apropiate din dormitorul comun de la Școala militară din Craiova, sporovăiau despre cei de acasă.

Prietenia acestor doi colegi și camarazi de război s-a curmat

prin neașteptata moarte a lui Ionel, decedat la 16 iunie 1977, în urma unui infarct. În ultimele clipe ale vieții, Ionel cerea să fie chemat prietenul său Fil, dar acesta se găsea la Suceava și, când a doua zi, a venit la Ion, acesta adormise pe veci; iar cele ce voia să-i mai împărtășească în ultimele clipe s-au spulberat odată cu ultima suflare.

– Gheorghe Doina – devenit inginer chimist. Acest coleg și bun prieten e încă unul din pământeni bucovineni care tânjește după pământul oropsit al Bucovinei. Cu el, Fil se regăsește de-abia în anul 1971, cu ocazia întrunirii colegiale ținute la Suceava. De atunci ei țin o legătură permanentă bazată pe aceleași sentimente și aceeași dragoste nemărginită pentru locuri natale – înstrăinate (vezi „Povestea Bucovinei”, vol. III-B).

În afara celor mai sus amintiți, din rândul colegilor de care Fil își aduce aminte cu plăcere sunt: Cocea Teodor, Chelaru Eugen, Popovici Ștefan, Sofronie Vasile, Balasinovici Ion, Holban Henri, Loghin Nicolae, Dan Constantin etc., din care azi, mulți nu mai sunt în viață.

*

Era în primăvara anului 1928. Fil pregătea examenul de diplomă de absolvire a Școlii de Subingineri de Lucrări Publice și de admitere la Școala Politehnică. Puținele ore de repaus pe care și le permitea, le folosește plimbându-se pe aleile întortocheate, liniștite și umbrite ale Dominicului, care se înalță chiar peste drum de casa în care locuia cu părinții și fratele său mai mic Adrian.

Într-o zi însorită a lunii mai, cu ocazia plimbării de recreere zilnică, gândurile lui Fil erau preocupate de viitor, ca oricare tânăr care se află la răscruce hotărâtoare de drumuri și caută calea cea mai puțin spinoasă pentru a ajunge la ținta visată. Absorbit de aceste gânduri, el ajunge, fără să-și dea seama, la chioșcul de pe creasta Dominicului.

Priveștiștea plină de farmec și încântare îl țintuiește pe loc pe singuraticul hoinar. Iubitor al naturii, el contemplă, cu ochi

visători, frumusețea care se desfășoară în fața lui. În jur domnea o tăcere deasă, întreruptă doar de ciripitul păsărelor, care se zben-guiau pe ramuri de-abia înverzite sau înflorite. În vale, totul părea adormit în plăcuta căldură a primăverii care te îndemna la visare.

Spre apus, cerul azuriu se colora cu încetișorul în portocaliu. Câțiva nurași subțiri și lungi se străduiau să mai zăbovească deasupra acestor meleaguri, încercând în plutirea lor să se anine de vârfurile pomilor și de crucea singuratică a bisericuței din cimitirul clocucian, care se pierdeau la orizont.

Văzduhul netulburat de nici o boare, răcorit și împrăștiat de umbra pomilor împodobiți, ducea spre slăvi mireasma primăverii și orice sunet.

Dinspre grădina și livada școlii din Clocucica, așezate la poala Dominicului, se urca o melodie suavă revărsându-se lin, ca un ecou somnoros peste povârnișul lui; apoi glasul, parcă desprins din iarbă și pomi, se înteeți ajungând la chioșc pur și melodos că părea izvorât, mai curând din vis și nu din gura unei ființe umane. Era ca o chemare, ca o mărturisire și te pătrundea blând, precum un nor transparent care pătrunde azurul, contopindu-se cu el.

După o dăinuire de câteva minute, ce păreau câteva clipe, acel glas de alto, ca și când ar fi fost ridicat de aripi nevăzute, s-a stins prelung în surdină, topindu-se în necuprinsul văzduh al primăverii. Câteva petale desprinse de corolele lor, parcă scuturate de undele ultimelor note grave, au coborât plutind în zig-zag spre pământ, pe care s-au așternut ca într-o prosternare.

Cu sufletul răscolit de vraja vocii și a cântului, Fil a rămas încă o bucată de vreme sub vârtoarea lor până ce și ultimele ecouri, strecurate în ființa lui, s-au domolit.

Dar a cui putea fi această voce atât de pătrunzătoare și cine putea fi această faptură care, cu atâta gingașă simțire, a cântat duioasa melodie?

În grădina școlii însă nu se vedea nimeni, și totuși de acolo își lua zborul acel glas atât de fermecător.

Ochii lui Fil scotoceau grădina în căutarea cântăreței

necunoscute și o căutau cu atâta asiduitate și înfrigurare ca și când, de găsierea ei, depindea de acum înainte toată viața și fericirea lui. În sfârșit, zări printre ramurile vișinului înflorit o fetiță sau o copilă îmbrăcată într-o rochiță roșie, roșie de culoarea macului sălbatic, ținând între palme – ca pe un potir prețios – o rămurică cu floricele dese, albe în care și-a îngropat fața ca și când ar sorbi cu nesaț mireasma lor sau le-ar săruta cu duioșie maternă. După un timp, ea a eliberat dintre palme crenguța, lăsându-și brațele să-i alunece pe lângă corp, ca într-o regretabilă renunțare.

Strecurându-se pe sub ramurile înflorate, necunoscuta apărură pe aleea încadrată cu arbuști de trandafiri și tufe de narcise.

Era înaltă și subțire ca un ram de nalbă.

Fil simțea cum o senzație ciudată și necunoscută până acum îl cuprinde: ceva duios și cald, ca o nesfârșită dragoste îi umplea inima!

Dar pentru cine?

Pentru necunoscuta în rochița roșie, zărită printre ramurile de vișin înflorit?

Pentru vocea ei?

Pentru melodia și versul ei?

Sau toate împreunate?

Soarele se afunda încet în zarea portocalie a asfințitului, dar un crâmpoi din el mai stăruia deasupra orizontului cu mănunchiul său de raze piezișe care mângâiau crestele dealurilor din Roșă-Stâncă și vârful Dominicului.

În vale, peste livada și grădina școlii, s-a așternut umbra, răcorind zăduful de peste zi. O voce subțire de pe cerdacul din fața locuinței directorului chemă pe necunoscuta din grădină, la auzul căreia ea a pornit grăbită spre casă, urcând cu sprinteneală treptele cerdacului, pierzându-se în frunzișul des al viței sălbatice care împrejmuia pridvorul ca o perdea deasă și verde.

Rămas singur, Fil se trudea să alunge din minte chipul fetei despre care nu știa nimic, nici cum arată, nici cine și ce este. Cu

acest gând, el părăsește chioșcul în pas vioi și hotărât dar, numai după câțiva pași, se întoarce brusc la fostul lui loc, unde parcă ar fi căutat pe cineva sau ceva? Dar, întrebându-se pe sine ce căuta, nu putea să-și răspundă. Privirea lui mai cuprinse valea cu grădina și casa necunoscutei, apoi parcă cu strângere de inimă a pornit fără elan spre casă; dar curios, el nu o ia pe drumul său obișnuit și scurt, ci coboară pe drumul mare și ocolitor, care trecea prin fața casei directorului școlar, nutrind o vagă speranță – plăsmuită de imaginația sa – că va revedea pe copila în roșu.

Pe drum, la această oră erau puțini trecători. Fil mergea singur cu el, ascultându-și inima care bătea într-un ritm ciudat și neobișnuit. În această stare de agitație, el ajunge în apropierea casei pe care nu o scăpa din ochi și zărește, rezemată pe pervazul ferestrei, copila în rochița de culoarea macului roșu. O fi destinul sau întâmplarea care îi împlinesc dorința? Alături de ea, o altă fată, o cunoștință din copilăria lui Fil, încă din Jucica, din vremea exodului la Mămăiești.

Speranța scornită în imaginație devine, dintr-o dată, realitate pe cât dorită, pe atât de surprinzătoare. Fil nu numai că o vede, dar o și cunoaște pe această copilă cântătoare care, cu vocea ei atât de fermecătoare, i-a impresionat nu numai auzul, dar și inima!

O chema Viorica, nume de floare cum nu se poate mai potrivit acestei fete și ea ca o floare de-abia slobozită de sepalele caliciului.

Era destul s-o privești o singură dată, ca frumusețea, dragălașenia și tinerețea ei să te cucerească pentru totdeauna.

O față delicată, ovală, cu pielea alb-rozie și atât de pură ca cea mai fină marmură, înrămată de un păr bogat de culoarea frunzelor ruginite, ce se revărsa în undule mari pe umerii încă în dezvoltare și care îi mărginea o frunte senină și înaltă; sprâncenele negre și arcuite ușor deasupra ochilor mari, blânzi și visători, de culoarea castanei coapte, despărțite de un năsuc fin și drept, iar gurița cu buzele fragede în forma inimii și culoarea rubinului parcă te îndemneau să le săruți.

Rochița roșie ca petala macului sălbatic îi trăda un corpușor

suplu și zvelt, cu un mijloc atât de subțire că o cuprindeai roată cu două mâini și mlădios ca o nuielușă de salcie plângătoare. Iată portretul și chipul acestei fecioare de 16 ani de-abia împliniți.

Dar nu numai fizicul acestei făpturi era frumos și armonios, ci și caracterul ei. Era o fată de o rară blândețe și bunătate, sinceră și fără ascunzișuri, o mare iubitoare a naturii. Vocea ei putea să te anime, dar să te și înduioșeze până la lacrimi.

În rezumat, o făptură pe deplin reușită, iar bărbatul a căruia i-a fost hărăzită putea să se considere fericit.

*

Din ziua în care Fil a cunoscut copila cântătoare, zilele îi treceau grăbite parcă ar fi fost mânate de puteri vrăjmașe.

A trecut primăvara, a trecut vara, a trecut și o parte din toamnă. Bruma de peste noapte a veștejit și îngălbenit vegetația din grădini. Florile de vară târzii, care nu apucaseră încă să-și închege sămânța, nu mai răspândeau nici un parfum, nici albinele nu le mai vizitau, căci în potirele și corolele lor nu mai găseau nectar, ci doar lacrimi de rouă.

S-a întomnat. Dominicul s-a îmbujorat. A sosit și ziua despărțirii. Fil pleca la studii.

Cu o seară înainte, el și-a luat rămas bun de la familia directorului școlar. Dar a doua zi, în gară, cu câteva minute înaintea plecării trenului, când Fil își îmbrățișa părinții și fratele, lângă vagon a apărut Viorica însoțită de sora ei mai vârstnică, Coca, care a devenit o bună și loială prietenă a lui Fil.

După ce el și-a luat rămas bun de la Coca și s-a îndreptat spre Rica, ea îi întinde mâna ei dreaptă urându-i drum bun, iar cu stânga îi oferă un buchețel de „viorele” ca să-i poarte noroc. Acest gest, de o fină delicatețe, i-a produs o nespusă bucurie, dar și o adâncă tulburare.

În pufăitul grăbit al locomotivei și clănțănitul ritmic al roților pe joante, trenul se depărta tot mai mult de locurile și de cei dragi ai lui Fil.

Singur în compartiment, în trenul aproape gol gonind spre hotar, el se simțea părăsit, parcă toate simțămintele și tot suflul său s-au desprins de ființa lui și au rămas pe peronul gării Cernăuți, printre cei de care de-abia s-a despărțit; tata Nicolae, care părea puțin îngrijorat; mama Leocadia, cu ochii împăienjeniți de lacrimi; fratele Adrian cu vorbele sale pline de duh, prin care își masca adevărata stare sufletească când se despărțea de fratele său și mai presus de toate, copila cu ochii ei de culoarea castanei sălbatică, ieșiți din broboada verde țepoasă și privirea lor când i-a oferit buchetul de „viorele”, un dar ce nu putea fi decât al unei ființe cu simțiri tot atât de gingașe ca și gingășia acestor flori.

Fil a fost trezit din visarea sa de controlorul de bilete. Abia atunci își dă seama că depășea gara Moși – prima stație după Cernăuți, peste al cărei macaz trenul trecea huruind parcă strivindu-l sub roți.

Se însera. Zarea răsăritului s-a scufundat deja într-o pâclă cenușie care estompa ultimele urme ale Cernăuților. În lungul liniei numai miriști pustii, triste și întunecate de fumul locomotivei.

În stația de hotar Grigore Ghica Vodă, Fil și-a umplut paharul cu apă încă din Bucovina, în care a introdus buchețelul de viorele sărutându-l, pe care îl aduce nevătămat până la Nantes, unde delicatele floricele s-au păstrat încă multă vreme neofilite.

*

La Nantes, Fil s-a adaptat repede la noua lui viață, la care a contribuit în mare măsură familia la care a locuit. O doamnă în vârstă, fostă profesoară de fizică la liceul de fete din acest oraș, purtând încă doliul după soțul ei, farmacist, decedat cu câteva luni în urmă și a fiicei sale de 23 de ani care l-a urmat pe tatăl pe același drum după o lună, accidentați într-o mașină.

Camera acestei fete, care a fost și cea mai frumoasă din vastul apartament, i-a fost închiriată lui Fil. Ea avea vederea spre castelul de peste drum, devenit renumit prin „Edictul de la Nantes” semnat aici în 1598, care acorda reformaților drepturi bisericești

și civile egale cu cele ale catolicilor.

Celelalte trei camere erau locuite de mama și cei doi fii care i-au mai rămas. Jean, în vârstă de 32 de ani, ziarist și Jaques, de 26 de ani, teolog doctorand.

Prezența lui Fil în mijlocul acestei familii, încă sub impresia tristului eveniment, a fost bine venită și a adus o înviorare în sânul ei. Încă din primele zile după stabilirea lui în această casă, familia și-a luat obiceiul de a se aduna zilnic după cină în sufragerie, unde Fil era asaltat cu întrebări despre cei de acasă, despre Cernăuți și împrejurimi, despre obiceiuri și viața în general din țară. Astfel familia Cousin a cunoscut, din descrierile lui Fil, pe părinții lui, pe fratele Adrian, pe Viorica și pe toți ai ei, precum și de viața culturală și muzicală din Cernăuți. Jean, care era foarte interesat de viața studentească, a aflat de societățile studentești, de dueluri, de baluri și seratele lor, cât și de Societatea muzicală Armonia.

La fel au aflat de frumusețile Bucovinei, cu imensele ei păduri, de căsuțele din sate și portul alb al țăranului bucovinean.

În mod obișnuit serile acestea se încheiau cu câteva compoziții cântate la pian, unele compuse chiar de Jean.

Cu toate că viața lui Fil era foarte plăcută la Nantes în mijlocul acestei familii, nu s-ar putea spune că, în acest timp, nu ducea dorul meleagurilor natale. Dar anul de studii se apropia de sfârșit; lunile mai și iunie l-au ținut de carte până în orele târzii ale nopților. El nu vedea schimbările aduse de primăvară, iar emoțiile examenelor îl fac să uite adesea și de mâncare; n-are timp nici să răspundă la scrisori, ci le înlocuiește cu ilustrate și acestea rare.

În fine, la începutul lunii iulie, reușește să ia ultimul examen și așa sleit de oboseală și nesomn, încă în aceeași seară pleacă spre țară.

Escala la Paris pentru vize de pașaport e limitată la strictul necesar. După trei zile răsuflă ușurat în trenul spre Viena și de aici cu altul spre Cernăuți.

*

Niciodată o vacanță nu i-a părut atât de scurtă ca în acest an.

Diminețile lucra la Comisia de delimitare a frontierei româno-polone, completându-și, cu suma câștigată aici, bursa de 350 franci lunar, pe toată durata anului de studii și costul călătoriei, dus-întors pe distanța Cernăuți – Nantes, iar după amiezile le împărțea între părinți, rude, prieteni, familia directorului școlar și fiica sa Viorica.

Pe nesimțite zilele s-au scurs și serile s-au răcorit, totuși vremea se menținea neobișnuit de frumoasă, de părea cernăuțenilor o risipă nebunească a naturii, doar câmpiile golite de roade, ca și ulițele din Clocucia, acoperite cu un covor galben-marونیu din frunzișul pomilor, vesteau întomnarea.

La sfârșitul lunii octombrie, Fil se întoarce la studii iarăși pentru un an.

*

Au trecut nouă ani de atunci. Pe Fil îl găsim la Turda unde s-a stabilit cu soția sa Viorica, fiica directorului școlar din Clocucica, Simion Vavric și a institutoarei Elena Vavric, născută Voronca.

Fil s-a logodit cu Viorica în toamna anului 1930, înainte de a pleca din nou la studii și s-a căsătorit cu ea în vara anului 1933, imediat după satisfacerea serviciului militar la Școala de ofițeri de artilerie din Craiova și ulterior numirii sale la controlul lucrărilor de modernizare a drumului național București – Brașov – Sibiu – Turda – Cluj.

În vara anului 1936, Viorica pleacă la Cernăuți pentru a se interna la Sanatoriul „Deia” unde, la 27 iulie 1936, naște pe Nidia-Adriana, unicul copil de care a avut parte. Nașterea a fost grea și a necesitat intervenție chirurgicală, ceea ce a dovedit că precauția lui Fil, ca Rica să nască numai sub supravegherea unor medici specialiști, a fost de bun augur.

Între timp, șantierul s-a mutat la Turda, un orașel liniștit și plăcut, mai ales că avea băile sărate, unde micuța Nidica își petrecea,

sub supravegherea mamei sale, verile întregi, spre binele amândurora. Cea mai fericită perioadă din viață și-au petrecut Fil, Rica și Nidia în acest orașel, unde au fost înconjurați de o mulțime de prieteni și de toate națiile – români, unguri și nemți – și unde aproape tot orașelul cunoștea pe Nidica, care învățase și vorbea, la vârsta de trei anișori, limbile maghiară și germană, ca pe cea maternă. Poate și acest lucru a contribuit ca să fie atât de îndrăgită de toți localnicii.

În această atmosferă plăcută și fără grija zilei de mâine, a trăit această familie până în vara anului 1940 când, peste Țara Românească s-a întins acel zăbranic întunecat, umplând inimile bucovinenilor, basarabenilor, apoi și a ardelenilor cu o amară tristețe.

Visurile mărețe ale lui Fil și ale Ricăi se spulberă în acea zi de 29 iunie și realitatea cenușie îi ia locul.

Așa s-a hotărât atunci de cei mari: „de nobis sine nobis” (adică „despre noi, fără noi”).

Partea a doua

În preziua hramului Sf. Petru și Pavel, când au plâns și fagii în țara lor

Liniștita și caldă noapte de vară se retrăgea de pe plaiurile Țării Fagilor, în urma ei lumina palidă a zorilor începea să lumineze firmamentul, stingând licărul stelelor și strălucirea luceafărului de dimineată.

În această lumină, încă tulbure a începutului de zi, în zări se iveau pe rând crestele dealurilor și colinelor de la Cuciurul Mare, Voloca pe Derelui, Cosmin iar, mai la urmă, și ruinele Țeținei.

Văile însă dormeau încă, învăluite în neguri văratice în umbre vinete.

În legendara pădure Dumbrava Roșie, frunzișul fagilor bătrâni, îngreunați de ani și mușchi, sclipea în acea dimineată, într-o ciudată, aproape nefirească lumină trandafirie. De pe un ram subțirel, o privighetoare, în tăcerea solemnă și religioasă a pădurii, ridica spre ceruri un cânt melodios și trist, ca o rugă divină, matinală, iar colo sus, sus de tot, în înălțimile văzduhului pur, pluteau câțiva nourași singuratici și înroșiți aidoma unor soli înaripați.

Cine însă putea să bănuie că acest semne prevesteau tragedia ce avea să se abată, încă în acea zi, asupra Bucovinei de nord?

Pe coama unuia din dealuri, ce se ridica la liziera de miazănoapte

a istoricei păduri, semănate acum aproape cinci secole în urmă de captivii leși, stătea proptit de un trunchi de copac un ofițer, ale cărui însemne arătau gradul de locotenent din arma artileriei, care contempla, în melodia duioasă a privighetorii, arhitectura superbă, dar efemeră a anotimpului, parfumată la acea oră din zori cu aroma proaspătă și umedă de buruiană, ciuperci și coajă de copac.

Aroma făgetelor bucovinene!

Imediat, în stânga ofițerului, se afla un adăpost durat din bușteni groși, ascuns vederii, destinat să servească ca adăpost pentru observatorul central al regimentului 12 artilerie, în care, încă din primele zile ale primăverii acestui an (1940), își petrecea veleatul o grupă de ostași sub comanda acestui ofițer, care nu era altcineva decât inginerul Fil, care făcea parte din grupul de comandă al regimentului.

Accesul la acest cuib de observație, din cauza pantelor pripo-roase, nu era posibil decât pe cărarea din spatele adăpostului, ce cobora până la drumul ce lega Cuciurul Mare cu Adâncata.

În fața adăpostului, creasta dealului se îndoaia brusc într-o vale abruptă, presărată, pe ici, pe colo, cu tufe, în jurul cărora s-au prăsit, cine știe cum și de unde, cuiburi cu gingașe steluțe azurii de „Nu-mă-uita”, care-și înălțau sfios căpșoarele dantelate spre cerul la fel de siniliu ca și ele; și pe măsură ce zorile se urcau, iar lumina lor reușise să biruie întunericul până și din adâncul văii răpoase, un pârâiaș se strecura între două maluri înguste, tivite cu catifeaua verde de mușchi sclipind ca și când, niște mâini nevăzute, ar fi turnat argint topit în albia sa.

De acolo de sus, de unde Fil contempla priveliștea ademinitoare, ce se întindea la picioarele sale până departe spre zăvoiiul Prutului, șopotul molcom al copacilor pădurii și clipocirea domoală a pârâiașului argintiu din valea răpoasă au fost deodată înăbușite de dangătul grav și prelung al unui clopot, asemenea unui strigăt de durere și jale.

Poate că aici, pe culmea dealului la margine de pădure, nu se auzea chiar sunetul aramei, ci doar ecoul său, dar și acesta

a răscolit gândurile ofițerului și a turburat liniștea ostașilor săi care, la primul dangăt, au ieșit în mare pripă din adăpost, privind nedumeriți și întrebători la ofițer, surprins și el de ora cu totul neobișnuită la care se pornise să bată clopotul, cât și de ritmul lui.

Dar iată că după foarte scurtă vreme, ca asmuțite de o forță vrăjită, au pornit să bată și alte nenumărate clopote, în tonuri variate, fiecare după grosimea aramei sale care, contopindu-se în drumul lor într-o singură stimă, părea celor de la observator ca un plâns cu suspine înăbușite. „Era suspinul țării călcate de neam străin.”

Vreme destul de lungă au tot bătut clopotele, umplând cu sunetele lor triste tot văzduhul Bucovinei de nord căci, atunci când ultimul lor zvon s-a risipit prin văi, văgăune și râpe, soarele se urcase de acum mult deasupra orizontului.

Dinspre cărarea de acces la observator se auzise un tropot surd de cai, întrerupt de țcănituri seci de potcoave, care atrase atenția celor de la observator, copleșiți încă de dangătul clopotelor care le-au lăsat senzație stranie că, în văzduh, mai plutea încă ceva, ceva pe cât de nedeslușit, pe atât de apăsător și amenințător.

Pe cărare se apropia grăbit soldatul Nichita ducând de dârlogi calul său și pe cel al lui Fil. Ajuns în rariștea fâgetului de lângă adăpost, Nichita legă caii de conovăț, apoi scoase din coburul șeii un plic pe care îl predă locotenentului Fil.

Întrebat de ce îl aduse la această oră calul, Nichita, mucalit de felul lui, răspunse grav și scurt: „Plecăm, don locotenent!”

Intrigat, Fil se grăbi să deslușească vorba lui Nichita din misiiva primită, căci nu putea găsi dezlegarea rebusului cu plecarea pripită afirmată cu atâta gravitate de acesta.

Încă de la primele rânduri pe care le citi, fiori reci au început a-i furnica prin șira spinării și, pe măsură ce citea, simțea în toată ființa sa o pustiire urmată de un gol amar și dureros. În fiecare trăsătură a feței sale se oglindea frământarea ce năvălise în sufletul său furtunos. O mânie oarbă îl cuprinse împotriva ingerinței abuzive și, pentru prima oară, inima sa a ajuns în contradicție cu

hotărârile stăpânirii care a acceptat pretențiile abuzive și nejustificate asupra nordului Bucovinei și a capitalei acestei regiuni – orașul Cernăuți – de mare importanță economică, așezat la frontiera dintre România și Polonia, orașul în care el a sorbit aerul dulce al copilăriei și tinereții sale. Durerea care-l copleșea nu putea fi alinată cu nimic și de nimeni, precum niciodată ea nu va putea fi uitată. Era durerea celor care și-au iubit locurile de baștină și au rămas fără ele, era nostalgia care îi urmărește, până la ultima lor suflare, pe toți bucovinenii și pe toți românii.

Cu toată neodihna sufletească, Fil încerca să-și păstreze cum-pătul și să rămână cu picioarele pe pământ. A riposta împotriva vijeliei destinului ce s-a abătut asupra patriei sale – care, de fapt, nu era decât voia și interesul marilor puteri, nu-și avea rost.

Pentru a-și potoli ura și amărăciunea, cât și pentru a-și orându-gândurile, el simțea nevoia singurătății; el pătrunde în desisul pădurii, unde murmurul ei blând și stins a reușit să-i dilueze și să-i subțieze grijile, durerile și necazurile, topindu-se încet în aroma dulce și moale a frunzișului, iar Mama Natură, care știe să vorbească celor îndurerați, îl ajută să se regăsească după vestea despre ciuntirea patriei sale, în acea dramatică zi, de 28 iunie 1940.

După un timp, Fil ieși dintre copacii pădurii cu bătăile inimii oricum mai potolite, dar se simțea asemenea unui om îmbătrânit care gustase prea devreme din toate durerile și dezamăgirile lumii; totuși fața lui exprima o anumită rigiditate și dârzenie. Apropiindu-se de ostașii săi, care îl așteptau tăcuți, parcă niște degete nevăzute i-ar fi ținut buzele strânse. În cuvinte simple, ofițerul le împărtăși situația nou-creată și le citi hotărârea Consiliului de Coroană cuprinsă în misiva regimentului care preciza că: „în urma notei ultimative a guvernului sovietic, din 26 iunie 1940, guvernul român a fost nevoit să cedeze teritoriul românesc dintre Prut și Nistru și partea de nord a Bucovinei; aceste teritorii vor fi încorporate la Uniunea Sovietică.”

În continuare, le arată linia noului hotar, care împărțea Bucovina în două jumătăți și, în fine, programul de retragere

a regimentului dincolo de noua frontieră stabilită unilateral de Uniunea Sovietică, precum și ordinul regimentului de strângere a materialului de război cu care era înzestrat observatorul pe care urmau să-l părăsească, fără să-l fi utilizat.

Ostașii, fără prea mult elan, s-au pus pe treabă și, unul câte unul, scoteau din adăpostul observatorului aparatele de observare, lăzi cu muniție și armament, transportându-le în vale unde urmau să aștepte căruțele.

Soldații cu materiale pe spinare călcau posomorâți și fără grabă, parcă în silă, cărarea șerpuită între copaci, cu pași târziți, într-un ritm numai de ei auzit. Nici unul din ei nu vorbea, astfel amuțite, siluetele lor întunecate dispăreau în adâncul pădurii și ea tăcută.

Sus la observatorul de la marginea râpii, în așteptarea reîntoarcerii soldaților, pentru a transporta cea de-a doua încărcătură, a rămas numai ofițerul, singur cu dânsul și cu amărăciunea sa. O boare blândă de vânt îi mângâia obrazul și transforma spicele încă necoapte ale grâului de pe câmpia ce se întindea la picioarele sale până la colinele Cosminului, într-o mare clătinată de verdeață.

La cel de-al doilea și ultimul transport, Fil, cu ochii împăienjeniți, își luă un lung adio de la aceste locuri scăldate în frumusețile verii bucovinene, pe care știa că nu le va putea uita.

Încheind șirul ostașilor, Fil privea vârfurile copacilor, clătinați alene de adierea ușoară de vânt și frământarea neîncetată a frunzișului, care șopotea cu un glas mai dulce și mai pătrunzător decât clopotele cerului, imnul dureros al despărțirii.

În vale, pe drumul Adâncatei, așteptau căruțele încărcate cu materialele observatorului.

Se făcuse ora nouă dimineața când, dinspre Valea Cosminului, un huruit sparse liniștea de până acum. Tot mai puternic devenise huruitul când, deodată, cerul curat deasupra Dumbravelor Roșii s-a pătat cu monștrii negri – avioane bimotoare – zburând în formație la mică înălțime, de-a lungul crestei dealului cu observatorul de-abia părăsit și de aici în direcția Adâncata-Siret.

Au fost în total trei formații a șapte bombardiere sovietice. Intimidare sau demonstrație războinică?

Cu inima întunecată, Fil se mai întoarce o dată spre dealul de pe care coborâse, mângâindu-l din priviri apoi, cu boabe sărate în colțul genelor, se îndreptă cu toată grupa spre Adâncata.

Cu trecerea anilor, dorul după aceste locuri, neasemuit de frumoase ale Bucovinei, s-a transformat într-o amintire dureroasă.

*

La Adâncata, regimentul era de acum încolonat gata de plecare. Fil intră la comandantul regimentului, colonelul Petculescu, pe care îl găsi, ca niciodată, într-o stare cu totul neobișnuită de surescitare și amărăciune; cu toate că acest ofițer nu era bucovinean, el a îndrăgit colțul acesta de țară și îi părea nespus de greu să-l părăsească.

Locotenentul Fil a zăbovit la comandant până la ora 11:00, ora stabilită pentru pornirea regimentului. El se desparte de superiorul său, încalecă și, urmat de Nichita, trecu în lungul coloanei, se oprește în dreptul grupului de comandă, stătu câteva clipe de vorbă cu locotenentul Cărăruș Vasile, care încalecă și el, și, împreună, părăsiră coloana îndreptându-se spre gară, unde li s-a încredințat misiunea de a îmbarca în garnitura de tren, ce urma să se formeze în stația Adâncata cu destinația Rădăuți, cu plecarea din stația Adâncata la ora 15:30, cele 24 guri de tun (Putilov 0/76,2 mm) și aparatul de tragere Baranow depozitate în magazia școlii din centrul târgului Adâncata.

În urma lor, a pornit și coloana regimentului, în frunte cu colonelul Petculescu Athanasie, luând direcția ordonată de divizia a 8-a, către Siret-Mihăileni-Bucecea.

Localitatea Adâncata, botezată de administrația austriacă Hliboca, e traversată și împărțită de linia ferată Cernăuți-Ițcani în două așezări cu totul deosebite. Clădirea gării, cât și centrul târgușorului se află în dreapta liniei ferate. În partea stângă a acesteia, unde a fost cartiruită comanda regimentului începând cu

primăvara anului 1940, a rămas cu vechiul său aspect de sat mai înstărit, însă foarte îngrijit. Aici își aveau salariații și muncitorii gospodăriile, cu case spațioase în mijlocul unor ogrăzi specific bucovinene, cu grajduri și stodole mari, iar în spatele caselor erau grădini întinse umbrite de pomi fructiferi.

La ora la care treceau cei doi ofițeri prin partea aceasta a Adâncatei, soarele cald de vară scâldea curțile goale cu porțițele încremenite în zăvoare, cu ușile de la intrarea în casă, zăvorâte și ele, păzite de câte un câine moleșit de căldură, ce dormita cu botul căscat și limba scoasă.

În rarele ogrăzi în care mai trebăluia câte o gospodină, la apariția ofițerilor, aceasta, contrar obiceiului, intra grăbită în casă, fără să-i privească, încuind în urma sa ușa tindei, parcă ar fi gonită de stafii.

Este adevărat că, în acest străvechi sat românesc, începând cu anul 1774, au început să năvălească galițienii, de neam malo-rus, polonezi și evrei. Încă în 1890, mai trăiau aici 3.825 de români și cu toate că, în 1869, s-a dat în exploatare linia ferată Lemberg-Sniatyn-Cernăuți-Ițcani și se construia linia ferată Adâncata-Berhomet, în urma căreia Adâncata devenise nod feroviar, iar satul Adâncata a fost ridicat la rangul de târg, populația valahă mai rezista, și de-abia războiul din 1914–1918 a redus-o doar la câteva familii, dar și acestea cu grai străin.

În anul 1940, multă populație vorbea românește, în schimb foarte puțină din ea simțea românește, dar se vedea stăpână în casa valahă!

*

Ofițerii au ajuns la gară. Un tren lung cu refugiați, sosit din Cernăuți, staționa pe linia peronului. Mulțimea, aidoma unui mușuroi de furnici, stârnit de un intrus, se înghesuia, se călca și vocifera; prin acest furnicar, cei doi ofițeri se străduiau să ajungă la șeful stației. În acest iureș, un glas de bărbat chemă pe Fil. Când acesta se întoarse, din mulțime apărură un fost coleg de liceu, care

locuia în apropierea școlii primare din Clocucica și care îi dădu lui Fil știrea despre socrii și părinții lui care, aflând cu întârziere despre grăbita ocupație a Cernăuților, n-au mai apucat să se refugieze cu acest tren, de altfel și ultimul care a plecat de acolo în jurul orei 10:00 dimineața.

Cu toate că Fil prevedea această situație, mai ales că și fratele său mai mic Adrian a fost mobilizat cu câteva zile mai în urmă, că părinții au rămas singuri și neajutorați la vârsta lor, totuși această confirmare îl făcu și mai trist. Cum însă dânsul a trecut încă din fragedă tinerețe prin greutăți și suferințe, caracterul lui s-a călit în timp; el nu-și pierdu echilibrul sufletesc și, conștient că nu prin pierderea cumpătului va putea învinge vicisitudinile acestei vieți, el nu-și pierdu nădejdea că ei, într-un fel, se vor refugia. Fil se desparte, cu o strângere de mână de fostul său coleg și, împreună cu locotenentul Cărăruș, intrară în biroul de mișcare, unde îl găsiră pe șeful stației dând ultimele instrucțiuni impiegatului de mișcare înainte de a se urca și el în trenul refugiaților.

Fil și Cărăruș aflară aici că, din lipsă totală de personal, în stație nemaifiind decât un singur acar, garnitura trenului militar va fi garată pe linia a doua și nu la rampă, iar încărcarea tunurilor va trebui executată pe această linie cu o rampă improvizată.

Locotenentul Cărăruș rămase în gară pentru depistarea materialelor pentru rampă, iar Fil se îndreptă, în trapul calului, urmat de Nichita, spre magazia din centrul târgului. Ornicul de pe peron arăta ora 11:40.

Ulița, ce lega gara cu piața din centru, era aproape pustie. Fil o străbătu la trap dar, în piața viu populată de localnici, îndeosebi de negustori evrei, ce se foiau prin piață însoțiți de femei și copii înțoliți de sărbătoare, avansa la pas.

În curtea școlii așteptau ostași care erau trimiși de divizioane pentru transportarea tunurilor la gară și, cum s-a trimis un număr dublu aproape decât cel ordonat, cu un singur transport s-a putut duce tot materialul la stație, unde s-a improvisat un plan înclinat din traverse și ușile magaziilor.

Când au mai rămas patru tunuri de îmbarcat, dinspre centrul târgului se apropiau de gară două care de luptă, cu viteză și zgomot. Blindatele s-au apropiat cam la cincizeci de pași de aceste afete, care erau cu țevile îndreptate spre ei; tanchiștii din turelele lor le-au și observat și, în loc să mai înainteze, au întors pe loc carele de luptă, luând calea înapoi. După această vizită neașteptată, s-au încărcat și restul acesta de patru afete, precum și caii ofițerilor și „ține caii” lor. La urmă, după ce s-au încărcat și ostașii, Fil împreună cu Cărașu au intrat în biroul de mișcare unde impiegatul, livid la față, se frământa nervos în spatele mesei, ținând într-o mână receptorul telefonului la ureche, iar cu cealaltă țacănea la aparatul Morse. Fără a întrerupe țăcănitul, spune ofițerilor că, de o oră, legătura telefonică și legătura telegrafică cu stația Dornești s-a întrerupt, și că în această situație el nu poate da drumul la tren.

Fil, introdus încă din copilărie în delicata activitate de mișcare a căilor ferate, nu era impresionat câtuși de puțin de lipsa legăturilor de comunicații telefonice și telegrafice, și nu ele îl nelinișteau, ci o eventuală strâmbare a șinelor de către șenilele carelor de luptă la trecerea peste linie la pasajele de nivel. Stația Dornești era informată de această garnitură ce urma să-i sosească la ora 16:30, atât de Divizia din Cernăuți, cât și de serviciul de mișcare din Adâncata, cu ocazia convorbirii lui Fil cu șeful stației, înainte de plecarea trenului cu refugiați. Afară de aceasta, stația Dornești se afla față de Adâncata în aceeași situație, în privința legăturilor telefonice și telegrafice; cu aceste argumente evidențiate, locotenentul Fil încheie perorația, precizând impiegatului: „cu sau fără cale liberă, la ora 15:30, ordonată de comandamentul militar, trenul va porni!”

Ieșind din biroul mișcării pe peron, ofițerii au fost întâmpinați de o grupă de cernăuțeni, care se îndreptau spre Cernăuți, la familiile lor. Printre ei se afla și mecanicul de locomotivă Phizik care îi informă că, la primul pasaj de nivel, unde linia ferată e traversată de șoseaua Storojinețului, pe câmp, se află împrăștiată de tancuri o unitate de infanterie română, hălăduind în zona dintre drum și linia ferată.

S-a făcut ora 15:29. Fil se urcă pe locomotivă, cerând mecanicului să dea semnal din fluier; spre surprinderea lui apărui și impieगतul dând semnalul cu paleta „Liber”.

Dacă semnalul de plecare dat de impieगत a fost dat în urma restabilirii legăturilor de telegraf sau telefon cu stația Dornești sau în urma hotărârii lui Fil, nu se știe.

Trenul a pornit cu viteza redusă. La pasajul de nivel, zeci de ostași făceau semne disperate. Fil opri trenul, ordonând trupei risipite să nu urce nici un ostaș, până nu se adună tot materialul de război împrăștiat pe câmp. Cu tot zorul, strângerea și îmbarcarea lui, cât și a celor peste două sute de soldați, la care s-au mai adăugat și peste cincizeci de civili, copii, femei și bărbați de diverse vârste, porniți în căutarea unor noi cuiburi, numai ca să rămână între frați și care s-au apropiat plângând de tren, cu rămășița de vlagă cărând boccele sau cufere umplute la rezezeală din casele lor din Storojineț și Iordănești, trenul a întârziat mai bine de o oră.

Locomotiva, cu toate ventilele fâșiind, a luat-o la goană. Pentru siguranță, linia trebuia supravegheată cu atenție. Mecanicul s-a instalat la geamul din stânga, lăsând pe Fil la cel din dreapta, fochistul fiind preocupat numai de alimentarea focului cu cărbune.

În dreptul satului Berlinți, o mare albă de săteni, postați la marginea terasamentului, cu mâinile făcute streășină deasupra ochilor, priveau cum oastea țării îi părăsea în graba trenului. Bărbații îi priveau parcă cu un fel de reproș și amărăciune, femeile și fetele cu batistele ude, strânse ghem în pumni încleștați, ștergându-și des cu ele picuri de rouă, ce li se prelingeau dintre gene și cu fețele aplecate spre pământ, priveau cu rușine pe cei din tren, dar nu de rușinea lor, ci de rușinea celor care îi părăseau cu armele în mână și cu tunuri în vagoane, părăsindu-le pe ele și familiile lor, cu o neînțeleasă nepăsare, în voia sorții.

Trenul în pufăitul locomotivei se apropia de podul metalic ce traversa apa Siretului. În față, șenilele luceau în razele pieziș ale soarelui, ce apăreau lui Fil în geamul oval al locomotivei ca niște lănci de oțel gata să i se înfigă în inimă la fiecare joantă ca apoi,

brusc, să fie îndoite de o forță nevăzută, urmate de clinchetul joantei, după care senzația se repetă.

Urmărind cu binoclul linia și asigurat că e neatinsă, Fil își mută observarea în avalul râului, spre podul de șosea.

Pe pod numai tancuri înșirate în tot lungul lui, în fața podului, la o distanță de două, trei sute de pași, staționa Regimentul 12 artilerie, ușor de recunoscut după cei doi cai albi ai colonelului comandant. Coloana regimentului era dublată de o altă coloană de tancuri mai mari, care staționa și ea. Armata Roșie și-a luat măsuri mari de precauție la această ocupație abuzivă.

În clipa aceasta, trenul a intrat pe podul metalic, producând un zdrăngănit infernal. Fil își relua locul de supraveghere și privi în față. Jos, la piciorul culeei dinspre Dornești, trei care de luptă patrolau pe malul românesc al Siretului, deocamdată nepăzită de români?!

Cu o întârziere de o oră, trenul opri în gara Dornești. Pe peronul stației, aproape pustiu, numai șeful stației și generalul Carlaonț, comandantul Diviziei, amândoi cam nervoși. Fil coborî de pe locomotivă, cu un șomoilog de bumbac ștergându-și mâinile și locotenentul Cărăruș coborî din vagon, amândoi fără a da vreo atenție șefului de stație; se prezentară generalului, raportându-i amănunțit desfășurarea activității lor, precum și faptul că regimentul lor era oprit în fața podului de șosea blocat de blindatele sovietice.

După ascultarea raportului, generalul ordonă acestor doi ofițeri să caute regimentul și să i se raporteze la Divizie – retrasă încă la primele ore ale dimineții la Suceava – de la posturi de jandarmi sau oficii poștale, situația!

Ofițerii, urmați de „ține caii” lor, au pornit în căutarea unității lor, nu cu mașina diviziei, ci călare, cu toate că drumul ce se profila în fața lor se întrezărea cam lung.

Analizând traseele, ofițerii s-au hotărât să intercepteze cât mai grabnic șoseaua Mihăileni – Vârful Câmpului – Bucecea, pe care urma să se scurgă regimentul conform ordinului. În această

idee, au ales traseul cel mai scurt, de-a dreptul peste câmp, prin Botoșănița-Talpa; la intrarea lor în comuna Botoșănița, umbrele amurgului se lăsară de acum peste sat.

Pe ulițele curat măturate, arar se mai întâlnea câte un sătean; toți s-au retras în case, gătindu-se pentru sărbătoarea de a doua zi, localitatea nefiind amenințată de ocupație.

În tot satul plutea un miros puternic de lapte proaspăt, ce aducea în nările călăreților parfumul dulce al fânului și mireasma caldă și maternă a vacilor.

În fața primăriei, un grup de bărbați, de diverse vârste, stăteau la taifas; la apropierea ofițerilor, au ridicat pălăriile, salutând respectuos. Unul din ei, mai în vârstă, cu plete cânepii și barbă colălie, s-a apropiat de ofițeri și intră în vorbă, după ce se recomandă că e vornicul comunei. El atrage atenția ofițerilor că gospodarii, care s-au întors cu târguielile din Siret, au văzut acolo tancuri sovietice și dacă vor să ajungă la Mihăileni, părerea lui este că drumul cel mai potrivit ar fi prin Talpa, adică tocmai traseul ales de ofițeri de la bun început.

În timp ce sfătosul primar discuta cu ofițerii, caii însetați și flămânzi și-au consumat tainul de grăunțe și apă, după care călăreții au pornit din nou la drum, petrecuți până la capătul satului de săteni binevoitori, dornici de a le arăta drumul cel mai potrivit și cel mai scurt.

Se însera. Pe crestele dealurilor, reflexele sângerii ale apusului,iveau de acum ca o dantelă spumoasă orizontul. Umbrele tot mai dese se lăsau peste câmpia ondulată. Ofițerii, respectând cu sfințenie indicațiile bătrânului vornic, care s-au dovedit curând a fi mai precise ca orice hartă, au ajuns la apa Siretului, pe care o traversară prin vadul indicat, în plină noapte, luminată numai de stelele Căii Lactee, ce se reflectau clătinate în valurile bătrânului Hierasus.

Satul Talpa dormea în țărâitul greierilor.

La răscrucea drumurilor, în dreptul unei case fără împrejmuire, pe un stâlp licărea un felinar cu geamuri afumate, care arunca totuși o pată de lumină pe o firmă ștearsă, bătută în piroane

îndoite deasupra ușii de la intrare care, pe ghicite, ar fi vrut să indice „Post de jandarmi”.

Fără a zăbovi, ofițerii au descălecat, intrând în tindă, din a cărei cameră din fund, slab luminată, apărură un soldat din jandarmerie care, la întrebările ofițerilor, le-a răspuns că Regimentul 12 artilerie a trecut prin sat acum două ore și domnul colonel a vorbit chiar la telefonul lor cu un general la Suceava; rezulta de aici că divizia era de acum informată despre soarta regimentului.

Trecuse ora unu după miezul nopții, când cei doi ofițeri au părăsit satul Talpa. Pe cer, pe lângă miriade de stele, strălucea acum și seceră lunii ce răsărise între timp.

Călăreții înaintau la pasul cailor obosiți pe șoseaua pustie, fără să-și vorbească; fiecare din cei doi ofițeri era preocupat cu propriile sale gânduri și necazuri. Fiecăruia din ei i-a rămas câte cineva din cei dragi ai lor, într-o lume ce le devenise dintr-o dată străină și dușmănoasă.

Cufundați în aceste coșmaruri, ei nu observară că, în urma lor, cerul se acoperise cu nori întunecați, din care izbucnise pe neașteptate o lumină orbitoare ce s-a împrăștiat pe toată câmpia și colinele din fața lor, urmată de un tunet asurzitor ce sparse tăcerea nopții. Spre răsăritul risipit, printre sălciile Siretului și către miazăzi, mai scliffea încă cerul înstelat, dar curând și acesta se întunecă, învăluind cu noapte neagră toată lunca Siretului.

La lumina celui de-al doilea fulger, la o distanță de circa patru sute de pași, călăreții zăriră, proiectându-se pe orizont, o umbră de casă. Caii, îndemnați de tunete, grăbiră pasul. Din cerul acoperit au început să picure stropi mari și calzi, ca și când ar fi lacrimi vărsate de natură, îndurerată și ea de nenorocirea revărsată asupra Bucovinei în acea zi, împărțășind suferința bucovinenilor, iar șoseaua, udată de ploaie, din argintie devenise întunecată, parcă s-ar fi acoperit cu giulgiu.

În bezna scrijelită de fulgere, călăreții au ajuns în dreptul casei în a cărei fereastră licărea un sâmbure de lumină. În ușa tindei deschise, în lumina orbitoare a descărcărilor electrice, se ivi un

gospodar. Văzduhul se cutremură. În bubuitul de tunete, călăreții au descălecat și, în timp ce „ține caii” adăposteau bidivii sub un șopron, ofițerii la invitația insistentă a gazdei au intrat în casă.

Bicele ploii izbeau geamurile mici ale cămăruței în care, după multe scuze ale gospodarului primitor, au fost introduși ofițerii și cei doi ostași după ce au proptit caii la adăpost.

Așezați pe lavițe de lemn, fețele obosite și brăzdate de necazuri ai celor patru călăreți au început să se destindă, discutând asupra întâmplărilor de peste ziua trecută. Printre altele, gazda se destăinuie că nu i-a putut chema în camera cea mare, că și acolo se odihnesc două familii de refugiați din Cernăuți, sosiți pe înserate, zdrobiți de oboseală.

Afară ploaia continua să ude pământul și tunetele bubuiiau fără încetare, străpunse de fulgere în lumina cărora străluceau, câte o clipă, împrejurimile, ca apoi să se scufunde totul în abisul întunericului de nepătruns. Dar la un moment dat, spre surprinderea tuturora, furtuna a încetat tot atât de brusc precum începuse. Dinspre soare răsare se iveau zorile. O dimineață limpede răsărea, cu cerul nepătat de nici un nor.

Văzduhul proaspăt, clătit de ploaie și fără nici o adiere, îmbia călăreții la drum.

Pe ramurile copacilor și pe firele de iarbă atârnavă picuri strălucitoare de apă ca niște boabe de diamant, reflectându-se în culorile curcubeului, iar colinele străluceau și ele în razele aurii ale dimineții zilei Sfinților Apostoli Petru și Pavel, de hramul cărora au plâns nu numai bucovinenii, ci și fagii din țara lor amputată.

*

După mai multe zile de hălăduială, Regimentul 12 artilerie s-a stabilit la Burdujeni. Fil află aici că, în noua capitală a Bucovinei înjumătățite, Suceava, funcționează o comisie care e însărcinată cu repatrierea familiilor din zona ocupată. El se deplasează la Suceava și intervine la comisie pentru repatrierea din Cernăuți a părinților săi și ai soției sale.

La ieșirea din Prefectură, unde funcționa această comisie, Fil se întâlnește cu fratele său mai mic Adrian, care venise aici pentru același scop, repatrierea părinților.

Frații Fil și Adrian, îmbrățișați în poarta de intrare a Prefecturii, împiedică fără să-și dea seama intrarea și ieșirea, dar nimeni nu se supără, privind doar scena. Apoi, când au putut să-și potolească bucuria revederii, și-au pus, reciproc și în același timp, aceeași întrebare: ce știi de tata și de mama?

Fil i-a dat toate informațiile ce le posedă de la colegul său întâlnit la Adâncata și intervenția pe care o făcuse la comisia de repatriere; frații au mai stat mult de vorbă și le venea greu să se despartă. Până la urmă s-au înțeles ca, imediat după ce vor fi desconcentrați, să se întâlnească la Turda, la Fil, unde urmează să fie dirijați și părinții.

Adrian, sublocotenent la Regimentul 11 Roșiori, a fost desconcentrat imediat după câteva zile și numit în post în apropierea Ploieștilor ca inginer agronom. În această situație, a urmărit de aproape și sosirea grupelor de repatriați. Părinții au sosit chiar cu primul eșalon, iar de la Ploiești au fost însoțiți până la Turda de dânsul. Curând au sosit și părinții soției lui Fil, astfel că, de sărbătorile Crăciunului, întreaga familie, a lui și a lui Adrian, au sărbătorit, sub același brad și la aceeași masă, de Ajun. Erau fericiți că sunt împreună, dar îndurerați de pierderea locurilor de baștină!

Partea a treia

Jocul destinului

*„Numai cei ce au suferit cu moderare
țin rugăciunea drept refugiul mânăștilor.
Acea care au fost cu adevărat chinuiți,
își amintesc că cea mai groaznică clipă a
chinului lor a fost aceea, în care rugăciu-
nea s-a sfărâmat în mâinile lor, rănindu-i
în loc să-i susțină și să-i îmbărbăteze.”*

Trenul accelerat București – Iași luneca pufăind de zor, zvârlind din coș jerbe de scânteii în noaptea neagră, ca și fumul locomotivei, ducând spre un viitor necunoscut pe călătorii săi din care, cea mai mare parte, erau militari mobilizați cu comunicatul din ziua de 22 iunie 1941, cărora li se deschidea o nouă pagină în cartea destinului.

Mulțimea de militari din vagoanele de călători supraaglomerate trebuia să ajungă la unitățile lor adăpostite, de câteva zile, în tranșeele proaspăt săpate, de-a lungul malului drept al Prutului, hotarul stabilit prin amenințare cu forța acum un an, în urma ultimatului din 26 iunie 1940.

Într-un compartiment rezervat pentru ofițeri, în colțul de lângă geam, picotea locotenentul Fil care, de 38 de ore, după ce și-a luat rămas bun, pe peronul gării Turda, de la Rica, micuța lui

Nidia și părinți, n-a mai închis un ochi. Era ora trei după miezul celei de-a doua nopți de călătorie. Pe cer apăruse și luna, al cărei disc neadumbrit, încerca să străbată cupola subțire de ceață din văi ce se zăreau prin geamul prăfuit și afumat.

Mai avea două ore de drum până la Iași, unde Fil urma să schimbe trenul pentru Trușești iar, de acolo, cu un mijloc oarecare să ajungă la Ștefănești, unde regimentul său ocupa poziții în fața unei curmături ce cobora în pantă lină spre târg și valea Prutului. În gara Crasna compartimentul se golise, lucru de care profitase Fil, întinzându-se pe o canapea căci, de obosit ce a fost, nu mai știa de era treaz sau dormea. La Bârnova, l-au trezit alți călători ce se duceau la Iași. Cele două ore de somn i-au fost de ajuns; el deschise geamul pentru a se îmbospăta cu aerul răcoros încă, ce plutea peste verdele matinal al răsăritului și sorbind din priviri frumusețea regiunii până departe în zări, cu tarlalele sale cu grâne de aur și valea Prutului împânzită încă de ceața străvezie.

Trenul se apropia de Iași, deasupra clădirilor scânteia de acum începutul zilei de vară. Peronul patriarhalei capitale a Moldovei, atât de populat alte dăți, arăta acum sărăcit de oameni; războiul început de două zile îi ține pe la gospodăriile și casele lor, în gară fiind doar ceferiști de serviciu.

Cum legătura spre Trușești pleca de-abia peste patru ceasuri, Fil s-a hotărât să facă o scurtă plimbare prin oraș, lăsându-și lada de campanie în gară. El porni spre centru. Pe străzi cu magazine încă închise, era de-abia ora șase și trecători puțini și grăbiți, în schimb patrulare militare dese, ostenindu-se să dea onorul ofițerilor trecători, fără să reușească să estompeze atmosfera apăsătoare a războiului. Ce contrast între orașul de altădată și cel de acum!

Plictisit, Fil face cale întoarsă, scoase lada de campanie și se urcă în trenul ce sta garat pe o linie moartă, la vreo trei sute de pași de la capătul peronului. Mai avea o oră bună până la plecare. Fil se întinse pe canapea dar, după câteva minute, în oraș au început să urle sirenele iar, de pe marginile orașului, tunurile antiaeriene au pornit canonada. Dinspre zenit se auzi desprinzându-se un

șuierat subțire, care curând se despică în două, apoi în mai multe, ca niște stele căzătoare.

Proiectilele antiaeriene pătau albastrul cerului cu pete negre. Un bubuit trăsnește năprasnic, din care țâșnește pentru o clipă lavă de foc, ca și când pământul și-a deschis baierile. După câteva clipe, un al doilea bubuit mai apropiat. Dintr-o dată artileria a amuțit. Deasupra avioanelor de bombardament inamice ce se îndreptau asupra gării, câteva avioane iuți cu cruce pe borduri îi ajungeau din urmă și, cu un nor de fum, îi trimiteau la pământ unde, învăluit în același fum propriu, explodau cu zgomot infernal. Avionul de vânătoare cu crucea pe el, după ce trimitea bombardierele la veșnica odihnă, se năpustea ca ulii asupra altei victime. Bombardierele încearcă să se răsfire, dar era prea târziu. Cel din vârful formației încerca că se salveze, lăsând în urma lui o coadă groasă de fum; un vânător îl doboară deasupra unei văi, în care bombardierul greoi se prăbușise cu un muget sinistru. Alte două bombardiere, surprinse din spate și de sus, îi urmară soarta; cele trei avioane de vânătoare cu cruce se urcară iar ca niște săgeți, năpustindu-se asupra celor patru bombardiere rămase încă active, din care trei, ca la o comandă, se prăbușesc la vreun kilometru de gară, dar care, pentru a scăpa de greutatea bombelor amplasate sub burta lor, le aruncară cu câteva clipe înainte de prăbușire, la nimereală, și care au explodat alarmant de aproape de vagonul din care Fil urmărea lupta aeriană.

Zgomotul provocat de explozia celui de-al șaptelea bombardier cu bombe sub el zgudui nu numai vagonul, ci și pământul, iar cei care l-au auzit, precum îl auzise Fil, nu-l vor uita în veci, chiar dacă l-au auzit doar o singură dată.

În timpul acestei detunături, acoperișul din tablă al vagonului vibra ca și când peste el treceau fantomele infernului zornăind din lanțuri. Siluetele copacilor, caselor ș.a., proiectate pe flacăra gălbuie a bombei de-abia explodate și împrăștiate, păreau a fi înconjurate cu un nimb protector, dar care de fapt numai protector n-a fost, ci nimicitor, distrugând tot ce îi sta în cale.

În aer lupta s-a sfârșit; cele trei avioane de vânătoare „Messerschied” n-au iertat nici un bombardier ci, ca o haită de lupi, împresurau victima și, cum erau mai supli și mai iuți, îi doborau pe rând.

Sirenele anunțau sfârșitul alarmei. Trenul spre Trușești a fost tras în fața peronului dar, în afară de câțiva soldați, nu se mai urcase nimeni. Aproape gol, trenul a părăsit gara Iașilor, ai cărei cetățeni probabil, îngroziți de prima vizită a bombardierelor, n-au mai cutezat să urnească la drum.

Călătoria până la Trușești, cu opriri prelungite în stațiile intermediare din cauza deselor alarme, a întârziat sosirea cu aproape patru ore.

În stația Trușești aștepta soldatul Nichita, vechea cunoștință a lui Fil, cu trăsura regimentului pentru transportarea ofițerilor, care zărise pe Fil cum a coborât din tren. După o strângere caldă de mâini, Nichita a și pus mâna pe lada de campanie, urcându-se amândoi în trăsură. Nichita, pe capră, pocnește vesel din bici și cu un „hi” pornește trăsura.

Fericiți amândoi de revedere, Nichita are multe de povestit, spre bucuria și nedumerirea lui Fil, care-l știa scump la vorbă.

În cele două ore de drum până la Ștefănești, Nichita îi descrie situația frontului, orele la care poziția grupului de comandă al regimentului e blagoslovită zilnic cu câteva proiectile de artilerie inamică, ofițerii prezenți și cei care mai sunt de venit.

Înainte ca trăsura să ajungă la creasta ultimului deal, câteva obuze de artilerie de câmp inamică au fost presărate în lungul șoselei, însă pe zonă. Unele din ele n-au explodat și chiar cele mai apropiate de trăsură, spre norocul călătorilor și al cailor.

Nichita oprise caii și zise în felul său mucaliv: „Contra acestor proiectile împuțite nu există alt leac, decât o porție dublă de proiectile din partea noastră.” Dar înainte ca Nichita să-și termine vorba înceată și rară, două baterii românești, din spatele coastei tăiate în două de șosea, au și trimis câte o salvă, închizând gura tunurilor inamice.

„Acum putem continua drumul, hotărâse calm Nichita!” Și sficui cu biciul prin aer pentru a îndemna caii.

La postul de comandă, locotenentul Fil a fost așteptat și primit cu multă căldură, atât de camarazi, cât și de noul comandat de regiment, colonelul stat majorist Reus Mârza Eugen, descendent al unei vechi familii de boieri bucovineni, care a preluat comanda regimentului în locul colonelului Petculescu Athanasie, avansat la gradul de general și care a preluat comanda brigăzii de artilerie din Divizia a 8-a.

Soldatul Dumitru Ion, vechea ordonanță a lui Fil, foarte natural a și pus mâna pe lada de campanie și a dus-o în cortul ofițerului, a scos cele trebuitoare pentru reîmprospătare și aștepta pe Fil cu o găleată de apă încălzită pe pirostrie. De altfel, Dumitru și-a luat funcția în primire din ziua sosirii și instalării regimentului pe aceste locuri, cu două săptămâni înainte de începerea războiului. El a aranjat, pentru ofițerul său, și un cort confortabil în apropierea postului de comandă.

Seara s-a organizat, în cinstea ofițerilor de rezervă, o masă comună, la care au fost invitați și comandamentul Diviziei 20, în frunte cu generalul Dubohr cu întregul său stat major, aceasta în scopul ca ofițerii ambelor unități să se cunoască între ei.

Locotenentul Fil care, pe lângă colonelul Reus Mârza, cunoștea mai multe limbi, între care și pe cea a lui Goethe, a fost însărcinat cu funcția de ofițer de legătură între Divizie și Regimentul de artilerie. La masa comună, după ce a fost prezentat generalului Dubohr, de origine alsacian, el a fost invitat să ocupe locul în stânga generalului, în timp ce colonelul Mârza în dreapta lui.

După ce comesenii și-au potolit foamea, iar vinul de Cotnari le-a dezlegat limbile, între general și Fil s-a închegat o discuție asupra Franței și francezi, însă nu în graiul lui Goethe, ci în cea a lui Voltaire, pe care generalul o gusta din plin și o vorbea cursiv. De altfel generalul, după ce a mai gustat din vin, a recunoscut cum, cu mai multe generații în urmă, familia sa își trăgea seva din aristocrația franceză. Nu era de mirare deci, că acest ofițer

superior a fost mare simpatizant al Franței, acum ocupate.

După o îndelungată discuție asupra Parisului, Rennes și Nantes, unde Fil și-a făcut studiile superioare, orașele universitare cunoscute și generalului, îndeosebi Nantes, unde o rudă de-a lui a urmat aceeași facultate de construcții ca și Fil, între cei doi ofițeri s-a încheiat un sentiment de prietenie. De altfel, la încheierea mesei, generalul a spus colonelului Mârza că e încântat de ofițerii de artilerie și de alegerea ofițerului de legătură între cele două unități.

Începând cu a doua zi, generalul a ținut să-l familiarizeze pe Fil cu modul de lucru al diviziei și să-i dea o seamă de instrucțiuni cu privire la activitatea ce urma să o desfășoare, în calitate de ofițer de legătură. Astfel, Fil a putut cunoaște amplasamentul amănunțit al regimentelor de infanterie, indicative telefonice ale tuturor subunităților, pozițiile artileriei diviziei și îndeosebi comandamentele și comandanții de unități cu nume și grad care, la rândul lor, au primit indicativul telefonic al lui Fil, pentru cazuri de urgență sau alarmă.

Pentru completa instruire, Fil urma să-l însoțească pe general în primele linii ale infanteriei cu ocazia inspecției sale și aceasta cât mai curând, pentru a se familiariza cu frontul.

Generalul Dubohr se apropia de vârsta sexagenară, avea o statură mai curând scundă, cu o față de bonom, dominată de ochii de un albastru deschis ca cerul și s-a dovedit a fi un bun instructor de la care Fil și-a însușit multe cunoștințe militare necesare unui ofițer pe front.

Într-o zi mai mohorâtă, cam după o săptămână de la sosirea lui Fil pe front, generalul îl invită de a-l însoți în pozițiile infanteriei chiar pe linia avanposturilor, camuflată la liziera zăvoiuului la circa 100 de pași de apa râului Brutos. În partea cealaltă a râului se înșirau gospodăriile satului basarabean Braniște până la malul apei. Satul a fost evacuat de ruși pe ascuns, într-o noapte, în întregime, iar în locul țăranilor români s-au instalat inamici în haine civile, chiar femeiești, care, chipurile, se ocupau de gospodării;

în realitate, în spatele geamurilor din case, cât și din spatele gardurilor de uluci, ascunși în iarbă, pândeau țintașii cu lunete și curățau pe toți care îndrăzneau să se aventureze în fața zăvoiuului, explică generalul.

În afara pușcașilor cu lunete, din loc în loc, erau amplasate mitraliere, care se mută după fiecare mitraliere a locurilor noastre. Isprava acestor arme, Fil a putut-o vedea cu ochii proprii și aceasta din belșug, în tot zăvoiuul, în lung și în lat unde, la fiecare cinci-șase pași, dădeai peste cadavrele soldaților uciși, loviți de gloanțe numai în cap, ce zăceau întinși între lujere, dormindu-și somnul de veci.

La fiecare din acești tineri, morți la vârstă fragedă, le vedeai capul sau gâtul împodobite cu câte o pată roșie, ca un trandafir cu petale răsfrânte, urmă de glonț special.

Generalul urmat de Fil înaintau cu mare prudență, apлекаți prin lăstărișul zăvoiuului, însă numai pe cărări, pentru a evita orice foșnet la atingerea ramurilor, căci rușii, pe lângă pândarii cu lunete, mai aveau și câini care simțeau omul de departe și, cum porneau să latre ei, lătrau și mitralierele.

S-a făcut ora șapte după masă. Se poate să avem noroc astăzi, căci la ora aceasta, de obicei, țintașii și mitraliorii înfulecau „cașă”. Dar o secție de branduri de 120, dintr-o curmătură din spatele satului Braniște, i-a luat vorba din gura generalului, înlocuind-o cu două bubuituri, proiectilele explodând departe la vreo două sute de pași în spate, cam în linia a doua a infanteriei.

Fil surprins de această primire neprietenească, se oprește locului, cu privirea ațintită spre zona din care auzise plecând proiectilele, când o a doua pereche de lovituri scurmă aerul, dar pe acestea dânsul le-a văzut bine de unde au fost trase. Fil își topează, pe planul său director, cu multă meticulozitate poziția. Loviturile din această salvă au căzut mai aproape, cam la jumătate de distanță dintre primele și cei doi ofițeri. Generalul intră într-o pâlnie de obuz și făcea semne insistente de acolo lui Fil, să intre și el în acest adăpost creat tot de inamic. În jurul pâlniei, lăstărișul zăvoiuului

era pur și simplu secerat de schije pe o rază de cel puțin zece metri.

Adăpostul nu era prea comod, dar destul de adânc, pentru a-i feri eventual de focul mitralierelor. După ce Fil a alunecat în pâlnie, generalul cam iritat i se adresă cu ton sever: „Auf wem zum drei Teufel haben Sie gewartet dorten?” („Pe cine, pe trei draci, ați așteptat acolo?”); la care Fil îi răspunse respectuos: „Nicht gewartet, sondern beobachtet” („N-am așteptat, ci am observat”), arătându-i în același timp, pe planul director, locul sigur de unde s-au tras cele patru lovituri. Generalul potolit răspunse: „Aber das ist prachtig” („Dar aceasta e minunat”).

Mirosul înțepător de ecrazită din pâlnie îl face pe Fil să propună să părăsească acest cuib infect. Fil îl ajută pe sexagenarul general să iasă din groapă cu multă atenție din cauza schijelor ascuțite, ca niște brice înfipite în peretele pâlniei, apoi împreună s-au strecurat, printre tufele de nuiele și lujere groase, până la tranșee croite adânc și în zig-zag, pe fundul cărora, o podișcă din scânduri ferea pe ostași să înoate în bălți și noroaie din cauza apelor freatice sau infiltrate.

Generalul urmat de Fil coboară în tranșee; era și timpul, căci focul inamic s-a întărit și alte guri de foc care scurmă tot zăvoiuil pe toată lățimea sa. O ghiulea explodează la câțiva pași de ei, din care câteva schije cad fâsâind în apa din tranșeele lor, scoțând un jet de aburi.

Trageri de hărțuială, zice generalul; vor să ne intimideze, nu va dura mult, nu prea au ei muniție de aruncat, totuși încă multe obuze explodează cu scăpărări roș-sângerii în jurul lor, din care unul în baza șanțului, chiar după primul cot din dreapta. Fumul înecăcios al ghiulelei îi învăluie și pe cei doi, iar schijele și bulgării de pământ răpăie deasupra lor și pe pereții tranșeei lor. Dar iată că s-a trezit artileria noastră care, cu două baterii o dată, trimite câte o salvă de câte patru proiectile, ce sfărtecă coasta deasupra satului Braniștea, urmată imediat de alta, cu înălțător mai lung, stropind poziția artileriei inamice, ce se afla dincolo de creasta din spatele Braniștei.

Salvele artileriei noastre nu încetează. Trâmbe de fum negru întunecă văzduhul cenușiu al acelei zile mohorâte și fără soare deasupra Braniștei, dar și zăvoiul în care se aflau generalul cu Fil hua și se involbura ca marea în furtună.

Proiectilele cu trăsnete asurzitoare și schijele roiau prin aer ca viespele înfuriate. Au pornit să latre și mitralierele străpungând zăvoiul cu cartușe trasoare. Din șanțurile apropiate se auzeau urlete și scâncete ale oamenilor atinși de stoluri de schije.

În intervalul dintre explozii se distingeau clar gemetele răniților și ale celor ce-și încheiau viața pe acest pământ, în această involburare apocaliptică dezlănțuită între două neamuri care nu se cunosc, dar seucid reciproc cu aceeași ură și dușmănie.

Pe lângă șuieratul, miorlăitul proiectilelor de tunuri de câmp, mortiere și branduri au început să urle și proiectilele artileriei grele. Dezlănțuirea sălbatică s-a extins pe un front larg de aproape trei kilometri în lungul Prutului nepăsător. Două ore a durat acest sabat blestemat.

Generalul Dubohr și locotenentul Fil trec prin șanțuri de comunicații, dau peste bălți se sânge, cărnuri de om sfâșiate zac peste tot, unele bucăți atârnau încă înfipte în peretele șanțului, parcă ar fi bătute cu piroane. Iată rămășițele omului, fiul pământului, se gândește Fil. Oare vor fi simțit mamele acestor copii sacrificați vreun fior, în clipa în care copilul lor a fost ciopârțit?

Peste tot, sanitarii adunau resturile sângerânde ale foștilor ostași, le încărcău de-a valma pe târgi și le duceau într-o groapă comună, lăsând în grija îngerilor ca, în ziua „de apoi”, să fie sortați și restituiți fiecărui suflet în parte spre replămădire.

Generalul, cu fălcile încleștate și cu fața brăzdată de cute noi, urmat de Fil, părăsește aceste locuri sinistre unde oamenii sunt scuturați de „viață” aidoma unui copac scuturat de nea sau a unui măr scuturat de roadele sale, îndreptându-se tăcuți spre postul de comandă al diviziei.

Amurgul serii se lăsase ocrotitor peste ei. Cel puțin așa credeau, că e ocrotitor, până să se convingă de contrariu.

Ieșiți din zăvoiu protector, siluetele celor doi se proiectau ca un film pe ecranul de flăcări al târgului Ștefănești, ce luase foc după bombardamentul inamic.

Din cauza incendiilor, ofițerii erau siliți să facă ochelari mari și prin zone descoperite, iluminați de vâlvătaiele de flăcări. Inamicul, atent la tot ce se petrece în partea aceasta a Prutului, i-a zărit și, probabil, pentru a se distra, au și trimis două lovituri de brand. În fața ofițerilor, aproape sufocați de miasmele incendiului, la vreo cincizeci de metri, se ridicară două trombe înalte de fum ca niște plopi canadieni, urmate de bubuituri sfredelitoare, dar generalul și locotenentul erau de acum lipiți cu burțile de pământ, știind că nici un proiectil sau glonte nu ține, câtuși de puțin, seama de tresele sau stelele de pe epoaleți.

A mai urmat o salvă, dar aceasta căzuse mai departe de ei și nu în față, ci în urmă, formând o perdea densă de fum între ei și inamic. Profitând de această mască, ofițerii, în pas alergător, intrară într-o zonă a drumului străjuită pe margini cu copaci groși și deși; totuși, din precauție ei au preferat să meargă prin șanț, în locul drumului.

În târgul Ștefănești, un năduf și o dogoreală ca într-un cazan încins de locomotivă și un miros de zdrențe arse.

Din cauza flăcărilor, cerul părea negru, iar prin spărturi de nori stelele sclipeau anemic semănând cu niște ochi înlăcrimați.

Multe zile după această întrecere, târgul Ștefănești continua să ardă și să fumege, după care n-a rămas decât pământ răscolit cu duhoarea sa specifică, cu movile multe încă fumegânde, ziduri prăbușite peste ulițe de nu mai puteai distinge nici locul unde au fost case și nici pe unde treceau străzile. Moloz, rămășițe de lemn ars și cenușă multă, aceasta a fost opera, de-abia începută a războiului ce se pornise numai de două săptămâni.

Generalul și Fil au trecut târgul și se îndreptau pe ulicioara încadrată de garduri din nuiele spre comandamentul diviziei. După o zi mohorâtă, cerul s-a limpezit de nori, probabil goniți de atâtea explozii și aerul de aici era curat, mai ales că o boare de

vânt mâna duhorile spre Prut. Amândoi erau murdari pe fețe, pe mâini și pe uniforme. Tăceau amândoi. Dacă generalul se gândea la modul cum să se răzbune pentru ziua de azi, în mintea lui Fil se perindau imaginile din tranșeele din prima linie și cele din zăvoi. El își dă seama cum acest război, în scurtul său timp de dăinuire pe aceste meleaguri, a transformat omul în ne-om sau mai bine zis în vânător-crud de oameni; aici nu stăpânește dogma: „să nu ucizi”, ci legea: „ucide ca să supraviețuiești tu!”

Curmarea vieții unui om, care stă cu arma îndreptată spre tranșeea ta, este o datorie, nu o crimă, iar dacă ucizi mai mulți o dată, e un act de eroism pentru care nu e tras la răspundere de nimeni, ci dimpotrivă va fi răsplătit cu onoruri și cu decorații. Fil a văzut cum și pentru cei morți, pe lângă crucea de lemn cu care a fost împodobit mormântul lor, pieptul li s-a împodobit cu crucea de fier, înainte de a fi băgați în groapă.

Fil și-a dat seama în timp ce trecea cu generalul prin pozițiile infanteriei, într-un moment de vacarm, când obuzele, schijele și gloanțele se încrucișau bezmetic deasupra tranșeelelor lor, că trei tineri au ieșit din adăpostul tranșeei cu o mitralieră și alți doi cu muniție pentru a anihila un cuib de mitraliere inamice, pe care l-au descoperit trăgând din spatele unei moviște înierbate. Întâmplător isprava lor a reușit cu bine, au scăpat și nevătămați. A fost un act de cutezanță, act de eroism. Când generalul i-a întrebat dacă le-a fost frică, toți cinci au răspuns sincer: „da!”, apoi au adăugat: „întotdeauna ne este frică, când suntem expuși gloanțelor dușmane”.

Cum pe zi ce trecea atacurile asupra pozițiilor noastre se înmulțeau, ceea ce mărea alarmant pierderile în rândurile infanteriei, generalul Dubohr a hotărât să dea peste cap poziția inamică, pregătind acțiunea cu toată minuțiozitatea.

Atacul pentru trecerea Prutului s-a declanșat printr-o pregătire intensă de aviație, urmată de un bombardament de artilerie cu toate gurile de foc ale diviziei. În timp ce artileria grea se ocupa de bateriile inamicului, descoperite cu răbdare și în timp, artileria

de câmp distrugea sistematic poziția aruncătoarelor de mine și cuiburi de mitraliere.

Fiecare fereastră, din care ocheau trăgătorii cu lunete, a fost ținta tunurilor mici, iar tranșeele tocate metru cu metru. Nimic n-a scăpat artileriștilor, nimic n-a fost cruțat. După trei ore, timp în care peste inamic s-au aruncat sute de proiectile și zeci de mii de gloanțe, inamicul a fost determinat să părăsească Braniștea, fără să mai reacționeze în nici un fel.

Trecerea Prutului s-a făcut fără nicio ripostă din partea inamicului. Primele două zile după trecerea Prutului; înaintarea pe teritoriul Basarabiei părea o plimbare. În satele: Șapte Bani, Zăicani, Pârjota, Boroșeni, locuitorii, cu preoți și procesiuni, întâmpinau armata noastră cu mâncare și băuturi, ca la hram. Deabia la Târgul Rășcani, trupele noastre au dat de prima rezistență mai organizată. Aici inamicul, sprijinit de câteva care blindate, a reușit să provoace o mică panică în rândurile elementelor cele mai avansate din vârful avangărzii. Întâmplător, Regimentul 12 artilerie, în marșul său, a ajuns cu divizionul unu, comandat de maiorul Brote Eugen, pe creasta dealului în fața Rășcanilor, care avea de acolo un câmp mare de vizibilitate, controlând și platoul ce se întindea și pe dealul din partea cealaltă a târgului, împreună cu șoseaua Recea-Edenița.

Generalul Dubohr împreună cu doi ofițeri din statul major și locotenentul Fil priveau de pe creasta de aici, cum urmăreau tancurile pe motocicliștii din trupele noastre de șoc. Generalul privi pe Fil, care n-a mai așteptat alte ordine, ci a transmis maiorului Brote cererea de foc, dându-și părerea ca bateria cea mai apropiată să se amplaseze cât mai aproape de creastă, putând în acest mod să profite de tragere directă. Într-o clipită, bateria era și instalată, iar după alte două-trei secunde, patru proiectile speciale, pentru anticar, au țâșnit din tunuri. Un car blindat a încremenit pe loc, al doilea se învârtea în jurul axei sale până ce a doua lovitură l-a țintit pe loc. Alte două care de luptă goneau spre o vâlcea, să se camufleze, dar numai unul a reușit să dispară din câmpul vizual.

Și la Șolcani s-au dat lupte mai grele, unde inamicul sprijinit de artileria sa, amplasată dincolo de Nistru, s-a arătat hotărât de a se opune nouă.

La Dochia, trupele de șoc au reușit să captureze un tren de marfă, încărcat cu alimente și trei vagoane pentru vite, închise pe dinafară, cu basarabeni sortiți deportării.

Trupele române se așteptau ca, odată ajunși la Nistru, să revină în vechile lor garnizoane, pe care le-au părăsit forțat acum un an și mai bine. Dar li s-a cerut să îndepărteze inamicul de la hotar, pentru ca administrația civilă să nu fie molestată.

Astfel, după un popas de câteva zile la Șeptelici și General Poetașu, unitățile se pregăteau pentru trecerea fluviului, apărat puternic de cazemate și de un mal stâncos și abrupt, greu de cucerit.

Cu două zile înainte de atac, Statul major al diviziei, în frunte cu generalul Dubohr, a făcut o recunoaștere minuțioasă a terenului, hotărând ca, în caz de lupte apropiate, pe malul nostru, să se instaleze din loc în loc, la distanță între două și trei sute de metri, secții de artilerie de câmp, comandate de ofițeri aleși, care vor ocupa poziții în noaptea atacului, se vor camufla cu cea mai mare atenție și nu vor deschide focul decât la ordinul direct al generalului.

Din Regimentul 12 artilerie au fost aleși trei ofițeri, sortiți a comanda cele trei secții câte s-au stabilit de divizie, și anume: locotenentul Fil, cunoștința veche a generalului, locotenentul Croitoru Mircea, din divizionul I și locotenentul Obadă F., spre surprinderea regimentului, toți trei bucovineni!

A doua zi, la comandamentul diviziei, generalul Dubohr, în persoană, a ținut instructajul cu cei nouă ofițeri aleși pe divizie, ocazie cu care fiecărei secții i s-au indicat obiectivele, amplasamentul aproximativ al secțiilor, care putea fi deplasat cu circa douăzeci de pași la dreapta sau la stânga, pentru a îndeplini anumite condiții de tragere, indicativele telefonice, indicații pentru camuflaj etc., urmând ca fiecare din ofițeri să-și recunoască accesul

afetelor, fără chesoane de muniții, care va fi adusă și depozitată în gropi. Tunurile trebuiau aduse în poziții, cu două-trei ore înainte de ora H, în orice caz în timpul nopții și în cea mai mare liniște.

Seara, după ce ultima rămășiță de purpură a amurgului s-a ofilit la apus și întunericul nopții fără lună s-a înstăpânit, locotenentul Fil, care luase parte la recunoașterea din ziua precedentă cu Statul major al diviziei, urmat acum de cei doi sergenți comandanți de tunuri și sergentul telefonist, s-au îndreptat spre zona destinată secției sale, care se afla chiar în fața unei cazematei, pe care Fil și-o întipărise în memorie și care îi apărea inexpugnabilă.

După ce și sergenții s-au familiarizat cu locul, întipărindu-și locul tunurilor pe care l-au marcat cu câte un țaruș fixat în câte o movilă de pietre, Fil informa și instruia pe acești gradați, de care depindea în mare măsură reușita aducerii pe nesimțite a fetelor și săparea adăposturilor pentru muniție, servanți, dar și pentru îngroparea până la butuc a tunurilor.

Terenul în care trebuiau să sape se compunea din bolovani și pietriș legat în nisip. Fil profită de un lăstăriș chiar la poala dealului ce se urca, la cca. 25 m. de la malul apei care acoperea satul General Poetașu. Sergenții și-au adus soldați în număr necesar pentru a termina treaba la timp, iar alți soldați apropiau tunurile, cu roțile înfășurate cu paie răsucite.

Săpatul, cu toate că se executa mai mult cu mâna din cauza bolovanilor, progresa repede, în tăcere mormântală, doar apa Nistrului se auzea clipocind. La ora unu după miezul nopții, totul a fost gata. După o scurtă odihnă, s-au adus și tunurile, mai mult pe sus decât pe roți și, în fine, muniția băgată în adăposturi și totul camuflat. În lungul Nistrului plutea o ceață translucidă, binevenită.

Ostașii suplimentari s-au reîntors la unitățile lor, în poziția secției n-au rămas decât servanții, comandanții de tunuri, sergentul telefonist care a și intrat în legătură cu divizia și Fil, toți așteptând ora H (hotărâtă la 3 fix).

O adiere ușoară de vânt premergător zorilor, răcorea trupurile înfierbântate ale servanților obosiți și totuși nici unul din ei nu se îndupleca să doarmă; ochii lor nu se dezlipeau de sub camuflaj, de cazemata care stăpânea amenințătoare de pe malul înalt de vis-avis, valea Nistrului și poziția tunurilor lor. Starea nervoasă nu le dădea pas să aștească și, fiecare din ei, încerca să lege, pe șoptite, o conversație cu vecinul nu de dorul conversației, ci de nevoia de a auzi glasul prietenului, care să-l mențină treaz.

La ora trei fără câteva secunde, o rachetă de culoare roșie se înalță vijelios spre înaltul cerului, unde se despărți în trei coborând, ca trei picături de sânge, spre pământ. Un tunet înfiorător, ca și când lumea toată s-ar prăbuși în neant, sparse liniștita noapte în mii de cioburi; o descărcătură imensă, din zeci de guri de foc, cu tot atâtea detunături înfricoșătoare, zgudui frontul apoi, după o clipă, acestea se dublaseră și triplaseră ca într-un cataclism. Monstruoasele guri de foc ale iadului, ca la întrecere, vărsau focul însoțit de zgomotele iadului, peste poziția fortificată a inamicului. Lanțuri neîntrerupte de proiectile treceau deasupra capetelor infanteriștilor și a tunarilor secțiilor de pe malul apei.

Niciodată Fil nu ar fi crezut și nici barem închipuit că ar fi posibilă o astfel de revărsare a morții. Atât dânsul, cât și tunarii lui își astupau urechile cu palmele mâinilor, dar simfonia diabolică nu slăbea, ci se întetea cu furie, semănând cu un uriaș foc de artificii, ce umplea văzduhul cu zgomote asurzitoare, în tonalități diferite, însoțite de salamandre de flăcări în care parcă și cometele își fluturau cozile încinse din care țâșneau snopi de lumină și o ploaie deasă de foc.

Vâlvătăi de incendii se înalțau de pe câmpiile de grâne necerate, iar trâmbe întunecate de pământ și de fum întunecau lumina zilei. Razele mărșului soare matinal, după ce în zadar încercase să pătrundă prin desimea păclei de fum, și-a stins luciul pe încetul, învins de luciri ale altor zeci de sori mai orbitori, slobozite de Stukas-urile în picaj, peste movilele de țărână ce acopereau cazematele.

La ora șase, ultimul stol de avioane și-au depus ouăle ucigașe cu coajă de oțel peste cazemate, după care furtuna a încetat pe dată. Un strat gros de fum acoperea pământul și apa Nistrului. De pe malul basarabean s-au desprins câteva pontoane, îndreptându-se spre malul rusesc, încărcate cu trupe.

Operațiunea se repeta aproape la fel ca la trecerea Prutului, numai că inamicul iscusit a schimbat, de data aceasta, radical scenografia.

Toți aceia, care au asistat și văzut groaznica declanșare a forței ce s-a abătut asupra inamicului de pe malul stâng al Nistrului, au fost încredințați că, după atâtea sute de proiectile de tun și alte sute de bombe grele de avion aruncate peste el, toată apărarea lui a fost strivită, sfărțecată, arsă, înăbușită și îngropată sub propria țărână. Cine ar fi putut să-și imagineze că, din acest infern, putea să iasă o ființă umană încă în viață. Și totuși, inamicul reînvie ca pasărea Phoenix din propria cenușă.

Când pontoanele tixite cu soldați au ajuns la firul apei, de pe malul crezut amuțit pe veci se revarsă o ploaie deasă de gloanțe secerătoare a mitralierelor și armelor automate.

Ambarcațiunile supraîncărcate, surprinse pe firul apei, devin jucăria curentului, și în câteva clipe apa Nistrului își schimbă culoarea din cea cenușiu-verzuie în roșu-sângeriu. Unele pontoane se scufundă cu toți morții din ele, altele mai apropiate de mal s-au înapoiat în grabă și acum scoteau din ele morții și răniții, iar cele care și-au pierdut cârmacii și lunecau pe apa înroșită fără noimă în voia curentului, erau țintele mișcătoare ale mitralierelor, care aidoma unor mașini infernale stropeau cu cartușe trasoare răspândind moartea chiar și între cei care încercau să se salveze sărind din bărci.

Fil însă, din locul său, nu urmărea scena de pe apă. Privirea sa era atrasă de cuiburile din care își luau zborul cartușe cu gloanțe trasoare cu culoarea lor portocalie.

Una din aceste împrôșcătoare de moarte se afla chiar în fața sa camuflată în crenela cazematei; această mitralieră era și cea mai

activă. O altă mitralieră, foarte activă și ea, se găsea amplasată într-o cavernă săpată în peretele stâncii, aproape verticale, ale malului fluviului, exact sub crenela cazematei; la acest nivel în stâncă mai erau și alte două mitraliere, tot atât de ingenios amplasate. Era de presupus că, pe acest perete stâncos, mai erau și alte cuiburi de mitraliere ce puteau secera în lungul fluviului, dar acestea nu au tras, pentru a nu se descoperi.

În amonte, nemaifiind peretele stâncos, Fil a putut zări gloanțele trasoare asupra bărcilor, trase din spatele unei ridicături de pământ, la marginea unui ocol, cu o colibă la mijloc; acolo erau amplasate două mitraliere apropiate care, împreună cu cea din cazemată și cea de sub ea, de pe stâncă, au prins în foc încrucișat trei bărci pe care nu le-au slăbit din foc, până nu le-au văzut scufundându-se.

Fil, fără a mai pierde vremea, dispune comandanților de tun să îndrepte țevele tunurilor spre primele mitraliere, cea din crenela cazematei și cea de sub ea din grotă, fiind cele mai apropiate și deci mai periculoase. Cum caporalului ochitor de la tunul unu îi tremurau mâinile ca ale unui epileptic în criză, Fil îi ia locul la aparatul de ochire, iar la tunul doi îl așează pe sergentul Maței. Amândoi, fără a îndepărta camuflajul, își ochesc obiectivele prin ochiurile frunzișului cu mare atenție și calm, după care încarcă și proiectilele, închizând închizătoarele și punând piedicile. După câteva clipe, sună și telefonul în surdină. Vocea generalului – foarte răgușită – ordonă deschiderea focului asupra oricărui obiectiv în zonele secțiilor. Fil dispune îndepărtarea ramurilor numai din fața țevelor și ordonă: „foc!”, chiar când gloanțele trasoare din grotă spărgeau bolovanii din fața tunurilor, ridicând un roi de pietricele ce cădeau ca o grindină peste Fil și servanți.

Proiectilul brizant, scăpat din chingile ghinturilor țevei, urmat de flacăra scurtă la gura țevei, s-a năpustit vijelios în crenela țin-tită. După o fracțiune de secundă a pornit și proiectilul din tunul doi, spre cavernă.

Șirul de gloanțe ce ieșeau din crenelă s-a oprit brusc ca tăiat de

brici; în același timp o explozie extrem de puternică în interiorul cazematei zgudui pământul ce a cutremurat și poziția tunurilor secției lui Fil. Suflul exploziei a fost atât de puternic că, pentru câteva fracțiuni de secundă, a ridicat întregul mastodont de beton la câteva zeci de milimetri, chiar centimetri, perfect vizibili de către Fil și tunarii săi. Din crenele țâșnise o flacără anormal de puternică pentru un obuz de 75 mm., fie el și brizant, ceea ce dădea de bănuț că, în cazemată, era depozitată muniție sau explozivi de altă natură, probabil mine, care au explodat datorită proiectilului sau schijelor sale. Nici mitraliera din cavernă nu mai dădea semne de viață, iar vârful ascuțit de piatră în formă de țeapă deasupra acestui cui s-a prăbușit rostogolindu-se până în apa Nistrului.

Fil și Maței, conștienți de pericolul ce prezintă și celelalte mitraliere, nu-și opresc privirile asupra isprăvilor ci, cu mișcări automate, Maței îndreaptă țevile spre obiectivele din dreapta și Fil spre cele din stânga. Încă două ghiulele și-au luat zborul în sensuri opuse, urmate de alte două și, capac, mai trimite fiecare din ei câte una.

Sergentul Maței, chiar și după ce s-a ridicat Fil de pe scăunelul ochitorului, nu se dezlipește de tunul lui. A mai zărit ceva ce-i dădea de bănuț. Fil, urmărind direcția țevii îndreptate de Maței, cercetează locul cu binoclul. Câțiva soldați inamici caută scăpare urcând malul, iar alții de-acum pe creastă se îndepărtau de mal. Se pare că se retrag, conchide Maței, răsuflând ușurat.

Și celelalte două secții, cea a lui Croitoru și cea a lui Obadă, nu trăgeau. La fel și în susul râului, nu se observa vreo acțiune.

Două avioane de observare, survolate peste steпа Transnistriei, au informat divizia că inamicul se retrage în grabă spre nord-est și ariergarda s-a depărtat și ea, aflându-se la trei kilometri nord de Iampol.

Noua formație de pontoane se lansează pe apă, cu unități de asalt, înarmate cu mitraliere în față, dar acestea trec Nistrul fără nici o piedică. Alte unități de pontonieri și pionieri montează în grabă un pod de pontoane peste fluviu, peste care, încă în cursul

dimineții, au trecut regimente motorizate de artilerie, imediat după regimentul hipo român.

Aviația inamică, care a încercat să bombardeze capul de pod, a fost repede fugărită de apărarea antiaeriană extrem de puternică.

*

Locotenentul Fil a trecut și el Nistrul. Ajuns pe creasta marelui stâncos, în fața sa, se întindea un imens platou monocrom, galben-auriu al holdelor de grâu; numai pe o fâșie îngustă, în lungul fluviului, această câmpie monotonă era împoșcată cu pete negre-maronii; erau locuri pârjolite de bombele aviației și ghiulele de artilerie din cursul dimineții.

Batalionul de asalt – pe care Fil îl însoțea în această prima zi după trecerea hotarului – înainta în nesfârșitul ocean al spațiului care, în zări, se confunda cu cerul, desfășurat într-un mare evantai semieliptic, cu soldați distanțați la trei pași unul de altul; în urma acestui lanț, cam la cincizeci de pași, pășea un alt șir, dar mai rar, împetriștând holdele de grâu cu căștile de oțel, ce apăreau distincte aidoma neghinei.

Privind din urmă acest lanț viu, din care fiecare verigă reprezenta o ființă umană destinată, mai devreme sau mai târziu, aceleiași sorti: „moartea”, Fil se întrebă ce caută el aici, în această lume străină, pe al cărei pământel călca ca peste jeratec?

Atunci inima răzvrătită sfarmă zăgazul amintirilor și-i aduce în față imagini neșterse încă din acea dimineață nespus de tristă de acum un an, trăită la Dumbrava Roșie. Dimineața zilei de 28 iunie 1940, în care plânsese nu numai dânsul, ci au plâns și fagii și păsările codrului legendar.

Iată ce caut aici: caut pământul, caut mormintele bunilor, caut locuri unde am copilărit, caut orașul unde am învățat și unde am inspirat aerul tinereții, toate acestea luate în aceeași zi, de acest popor pe al cărui pământ pășesc și eu acum.

Șirul gândurilor lui Fil a fost întrerupt de țiuitul unui stol de gloanțe. Trezite toate simțurile în el, se apropie de comandantul

batalionului, căpitanul Hahn care, la întrebarea din ochii ofițerului român, răspunde calm „kein Gefahr” („nicio primejdie”). Câțiva candidați la moarte au tras o salvă, atât. A doua, n-au mai apucat. Pârâiala a încetat și lanțul își continua drumul, cu atenția mărită.

*

Căpitanul Hahn, pe care îl însoțea în acea zi locotenentul Fil, ca ofițer de legătură, avea o statură înaltă cât o prăjină și subțire cât un țâr, nefiind prea simpatic la început. Îi părea acru și singuratic, pe lângă că mai era și foarte taciturn, ceea ce îl făcea să pară și mai acru, dând impresia că, în toată viața lui, nu s-a hrănit decât cu lămâi și n-a băut decât oțet. Aceasta a fost impresia pe care și-o făcuse Fil, când l-a cunoscut pe acest ofițer, cu zile în urmă, în tranșeele tocate de artileria inamică, în zăvoiul Prutului, la Ștefănești, cu ocazia însoțirii generalului Dubohr.

Și fața acestui căpitan, pe lângă că era acră, mai era zbârcită și smochinită ca un măr veșted, cu toate că avea vârsta de numai patruzeci și trei de ani. De sub cască i se prelungeau, de la tâmpile, favoriții castanii cu spicuri cărunte, care îi trădau vârsta, cam depășită pentru gradul de căpitan. Vorbea rar dar, spre nedumerirea lui Fil, foarte blând, atât cu ofițerii, cât și cu trupa, la fel și cu Fil era extrem de atent.

Curând Fil află de la un ofițer, din batalion, tragedia prin care a trecut acest nefericit om.

Hahn nu era ofițer activ, iar gradul de căpitan l-a obținut încă din Primul Război Mondial. Până acum câteva luni în urmă, el preda încă lecții de matematică la unul din liceele din Köln, unde era recunoscut ca unul dintre cei mai capabili și dotați profesori, foarte îndrăgit și respectat de elevi și colegi.

Cu soția sa, și ea profesoară, a avut doi fii, studenți la Heidelberg, recrutați și trimiși pe frontul francez cu un an în urmă unde, în aceeași zi, au avut aceeași soartă, sfârtecați de obuze, până la totala nerecunoaștere.

Soția sa, mama băieților, la aflarea tragicei vești, și-a pierdut mințile de durere și a fost internată într-un ospiciu, unde se pare că a încetat și ea din viață.

Căpitanul Hahn, care s-a exprimat într-un fel nefavorabil față de acest război, a fost imediat mobilizat – probabil în urma unui denunț – și trimis pe acest front, după un prealabil instructaj în Germania. Și ca paharul amărăciunilor să fie umplut până în vârf, generalul Dubohr i-a făcut o aspră admonestare, după cucerirea Rășcanilor, pentru că, câțiva motocicliști s-au retras din fața tancurilor rusești, retragere ce părea ca o fugă în panică din fața inamicului. Până la urmă, generalul s-a convins că Hahn, în rolul de căpitan, a procedat bine, salvând motocicletele și că nici un luptător n-a părăsit poziția, ci numai motocicliștii, cărora le-a transmis ordinul prin comandanții de companii, de a se retrage într-o anumită poziție.

Generalul, căruia îi apăruse retragerea prea alarmantă, a dispus regimentului de artilerie, prin Fil, să se tragă din fața fugarilor, pentru a-i opri. Artileriștii bineînțeleș au interceptat altfel ordinul și n-au tras în motocicliști, ci în tancuri, reușind să-i scoată repede din luptă.

În cele două zile care au mai urmat, în care Fil a însoțit batalionul, el a devenit bun prieten cu nefericitul căpitan. A treia zi după trecerea Nistrului, locul Regimentului 12 artilerie a fost luat de un regiment de artilerie motorizat, iar Regimentul 12, hipotroctat, a intrat în rezerva diviziei.

Tot efectivul regimentului român se aștepta la puțină odihnă dar, din cauza rezistenței din ce în ce mai dârze a inamicului, unitățile de rezervă erau fugărite din loc în loc pentru a sprijini unitățile oprite. Într-una din zile, la o schimbare de poziție, la prima oră a dimineții, regimentul a ajuns în fața unui povârniș cu o pantă de urcuș foarte lină, dar lungă, de mai bine de trei kilometri, ce părea de departe ca o miriște secerată, dar cu snopii încă neculeși.

Pe măsură ce se apropiau, au început să simtă o duhoare,

care se întetea după fiecare pas, devenind aproape insuportabilă. Cercetând cu binoclul, se constată că, pe această pantă, nu snopii neadunați zac pe miriște, ci cadavrele morților, ale nemților și ale rușilor de-a valma. Fil a apreciat cam o mie cinci sute de trupuri, expuse soarelui torid, din care majoritatea umflata ca niște baloane gata să plesnească. Nimeni nu și-a putut da seama cum s-a putut ajunge la o astfel de confruntare, pe acest platou atât de neted și oameni cu burți spintecate, din care ieșeau măruntaiele ca șerpui la soare.

Duhoarea i-a însoțit pe artileriști încă multă vreme, ținându-se de ei ca scaiul, până au trecut povârnișul coborând într-o vale cu o apă curgătoare, în lungul căreia se aflau câteva căsuțe sărăcicioase, fără împrejmuiri și fără grajduri.

Sătenii înfricoșați priveau din spatele ferestrelor, neîndrăznind să se aventureze afară, până și-au dat seama că au de-a face cu un alt neam de oameni, mai blânzi și mai prietenoși. Primii care au ieșit din cocioabele lor au fost copiii, cărora soldații români le-au oferit ciorbă caldă din cazan și pâine. Se pare că, în aceste locuri, luptele au durat mai multe zile, că bieții copii și ceilalți săteni erau hămesiți de foame, neavând posibilitatea de a se aproviziona. În orice caz, în ziua aceea, au mâncat pe săturate toți tinerii și bătrânii.

Regimentul ocupase poziții la vreun kilometru dincolo de sat. Se pare că inamicul s-a retras dincolo de Bug și liniștea a domnit toată ziua. În noaptea ce a urmat s-a îndurat și natura, trimițând o ploaie cu picuri mari și dese, ce a continuat fără întrerupere până a doua zi la prânz, când regimentul s-a pus în mișcare. În drumul său a dat peste zeci de camioane împotmolite, chinându-se de ore bune să iasă din noroaie. Atelajele noastre le-au scos din gropile în care s-au înfundat până peste butuc. Trei ore, cu aproape toate atelajele divizionului unu, s-au chinuit românii să scoată din necaz mecanizatele diviziei. În acest timp cerul s-a limpezit, iar soarele fierbinte usca pământul; au mai rămas înțepenite două tanchete pe pneuri cu mitraliere antiaeriene când, dinspre răsărit,

au apărut în formație trei avioane biplane inamice. Mitraliorii, cum le-au auzit zbârnâitul, au și descoperit mitralierele, așteptând. Nenorocirea aviatorilor a fost că zburau la înălțime mică și probabil că nici n-au observat tanchetele în vale ci, observând tunurile și atelajele, s-au repezit în ei trăgând din mitralierele lor. Tanchetele au tras ambele concentrat, în același avion într-o clipă primul țintit s-a înfipt cu motorul și elicea în pământ, cuprins de flacără; după câteva secunde cade și al doilea, urmat de al treilea avion. O treabă bună și repede făcută. Fără intervenția tanchetelor, soarta regimentului ar fi fost cam tristă, neposedând nici un mijloc de apărare antiaeriană.

În după masa aceleași zile, regimentul lui Fil a fost solicitat să dea sprijin la un regiment de șoc oprit la o lizieră de pădure și unde inamicul opunea o rezistență încăpățânată, iar unitatea de artilerie motorizată nu era suficientă pentru a-l da peste cap.

Fil a trimis la postul de comandă al regimentului de asalt o grupă de telefoniști. În jurul lor țiuiau gloanțele din toate părțile, ca albinele în jurul stupilor.

Inamicul, urcat pe copaci, vâna de acolo tot ce vedea. Unul dintre telefoniștii însărcinați cu întinsul firului e rănit ușor la umărul drept.

Fil oprește toată grupa după niște tufe, bandajează rănitul, dă ordinul să facă legătura cu centrala telefonică a regimentului și, cum îi vedea pe vânătorii de pe copaci din locul său, transmite coordonatele obiectivului și cere să se tragă o lovitură de șrapnel, neavând curajul să tragă o salvă, că nu știa conturul poziției unității de șoc.

Lovitura cerută a și trecut deasupra capului lui Fil, explodând în coroana copacilor. Zeița Fortuna l-a ajutat și de data aceasta, se pare că proiectilul a explodat în plin. Cu aceleași elemente Fil mai cere o lovitură, care își împrăștie schijele cu câțiva metri mai în adâncul pădurii. Probabil că vânătorii de pe copaci, văzându-se descoperiți, n-au mai așteptat altă blagoslovire, ci au coborât în grabă, că mitralierele unităților de șoc și-au dat drumul și ele la

gloanțe. Fil se mulțumește cu cele două lovituri și, cum și țiuitul gloanțelor dinspre inamic s-a rărit, el înaintează spre postul de infanterie. Îl găsește doar la câțiva pași de locul unde a stat el camuflat de tufe. Spre surprinderea sa însă nu găsește aici de comandantul de regiment ci, spre marea sa bucurie, de buna sa cunoștință, căpitanul batalionului de asalt Hahn. Bucuria era reciprocă. Fil topează cu Hahn, pe plan director, poziția primei noastre linii, apoi obiectivele care nu se lăsă mișcate până acum, apoi transmite datele la regiment, pe care și le notau toți comandanții de baterii în același timp.

După două-trei minute, proiectilele – unele cu focoasele instantanee, altele cu focoase cu întârziere – explodau: primele printre copacii pădurii, iar celelalte în poziții de aruncătoare de mine și cuiburi de mitraliere. Hahn și Fil urmăreau focul dezlănțuit de opt baterii ale Regimentului 12 artilerie și șase baterii moto. Coroanele copacilor s-au golit de frunze, iar pădurea clocotea de explozii, încercându-se în fum.

În timp ce Hahn strângea de bucurie mâna lui Fil, a apărut, trimis de divizionul unu, locotenentul Cătălin, ofițer de legătură al divizionului cu batalionul. Misiunea lui Fil, ofițer de legătură cu divizia s-a terminat; Hahn îi pune la dispoziție o motocicletă care să-l ducă la regiment. Hahn și Fil se despart. Ei nu se vor mai întâlni niciodată.

La poala dealului, pe creasta căruia era instalată comanda regimentului, Fil coboară de pe motocicletă, care se întoarce la batalion, iar Fil se îndreaptă spre ai săi. De-abia a făcut câțiva pași când, din spate și la mică înălțime exact deasupra lui, îl întrece, urlând și clocotind, un proiectil de artilerie grea. Suflul proiectilului, care-l surprinde nepregătit, îl culcă cu fața la pământ. În aceeași clipă, proiectilul rămă pământul la vreo douăzeci de metri în fața lui Fil, provocând o explozie ce părea, la această distanță, ca mugetul sălbatic și hain al unei fiare asmuțite și rănite.

Lui Fil, căruia, în căderea sa, i-a alunecat porthartul în față, i-a fost prins sub burtă. Prima impresie, datorită jenei provocate de

porthart, a fost că schijele proiectilului i-au perforat toată burta și nu care cumva să-și zădărească dureri, nu cuteza să facă nici cea mai mică mișcare.

De pe vârful dealului, ofițerii de la comanda regimentului în frunte cu colonelul Reus-Mârza, care priveau înlemniți scena din momentul coborârii lui Fil de pe motocicletă, erau convinși de cantitatea de schije pe care le-a încasat, având în vedere distanța extrem de mică între explozie și Fil, și erau convinși că în veci nu-i vor permite să se mai ridice.

În acest timp, cei de sus, cărora de fapt le era destinat proiectilul, fiind descoperiți de vreun observator atent inamic, priveau corpul întins al camaradului lor, mort pe loc. După părerea lor, curiozitatea lui Fil sporea, voia să știe cu tot dinadinsul dacă nu cumva schijele l-au rănit trecând prin burtă și prin șira spinării; că ar fi mortale rănile, nu-i trecea prin gând nici pe departe.

În primul rând, Fil și-a privit mâinile întinse în față, cam afumate își zise, apoi ridică piciorul stâng, sub șoldul căruia îl jena porthartul, nu simți nici un fel de durere și, nevenindu-i a crede, mai repetă o dată mișcarea, dar mai brusc. Nimic. Tot așa de energic ridică și piciorul drept. Tot nici o durere. Acuma venise verificarea burții, o treabă mai delicată, dar curiozitatea sporește și, hotărât, își bagă mâna murdară sub burtă, unde simțea jena tot timpul și, spre bucuria lui, dă de porthart. Cu o sprinteneală de călăreț, sare în picioare, în urlete de bucurie ale întregului grup de comandă, care pornise să coboare spre Fil, cu o loitră în loc de targă. Fil însă nu-i aude, încă nu e convins că e teafăr de-a binelea și atunci sare în sus pe loc pentru a se dumeri. Și s-a dumerit că a scăpat ca prin minune. De atunci Fil a rămas cu ferma credință că fiecărui om îi este destinată o soartă, care îl însoțește în scurta sau mai lungă sa existență pe acest pământ.

Locotenentul Candiani, care se afla mai aproape de Fil și vorbea totdeauna în doi peri, îi zice: „Mă Fil, mort te-am văzut și ai înviat, dar nu după scriptură a treia zi ... că veșnic ești grăbit!” Între timp s-au apropiat și ceilalți împreună cu colonelul, care îl

vede pe Fil tuciuriu la față că de-abia i se mai zăreau ochii, scoate o oglindă din buzunar și i-o pune în fața ochilor.

Fil își ridică de jos chipiul ce îi căzuse când a fost proiectat pe pământ, de suflul proiectilului și cu tot alaiul trec pe lângă groapa săpată de explozia ghiulelei. Locotenentul Octav Cioroianu măsoară 21 de pași de locul unde a fost întins Fil până la groapa de cinci metri în diametru și peste doi metri în adâncime. Tot peretele pânii era presărat cu schije încă fierbinți.

Locotenentul Vasilică Florian, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Fil, admira prezența de spirit a prietenului, de a se trânti la pământ înainte ca proiectilul să explodeze. Dar când aflară adevărul că nu prezența de spirit l-a îndemnat să se culce la pământ, ci l-a trântit pur și simplu suflul, poate și instinctul conservării, nu le venea a crede. Atunci Vasile Florian încheie discuția: „Ai avut noroc, steaua sub care te-ai născut te-a salvat sau, dacă vrei, spune-i destin!”

În noaptea aceea Fil n-a reușit să adoarmă decât după ce a băut o porție zdravănă de coniac, șterpelit de soldatul său Dumitru de la popota diviziei. În zori a fost trezit de aviația inamică care, în ultima vreme, și-a luat obiceiul de a vizita de mai multe ori pe zi pe artileriști, aruncând de fiecare dată câteva bombițe, îndeosebi în pozițiile bateriilor, știindu-le fără apărare antiaeriană.

Frontul mai înaintase puțin și a fost din nou oprit în fața unei localități. Regimentul 12 a primit ordinul de a se pune în marș dar, după două ore, a fost oprit de tirul puternic al artileriei grele inamice. Bateriile regimentului se răsfiră pe zone întinse și se strecoară prin văile și vâlcelele terenului cu relief foarte variat, apropiindu-se de linia frontului, ocupând poziții în apropierea artileriei motorizate, instalate cu o oră în urmă.

Amândouă regimentele au deschis focul, dar și artileria inamicului riposta, ca niciodată de vehement. Toată ziua tunurile n-au tăcut.

Când soarele a coborât dincolo de zări și vâlul albastrui de ceață străvezie a învăluit pământul, bateriile toate și-au mutat

pozițiile mai în față, iar posturile de comandă ale regimentelor se suprapun, împărțindu-și frățește misiunile.

Locotenentii Florian și Fil primesc delicata misiune de a organiza un post de observare înaintat, cu o zonă mai vastă de observare, în vederea operațiunilor de viitor, presupunându-se că vor dura mai multă vreme, având în vedere rezistența puternică a inamicului întărit cu unități de artilerie de diverse calibre, care nu mai făceau deloc economie de muniție, ci din contra, risipă.

După cină, Florian și Fil se despart, după obiceiul înstăpânit în regiment, de camarazii lor și, în lumina amurgului, însoțiți de observatori și telefoniști cu aparatură și lopeți, purced la drum.

Ajunși în zona stabilită pe plan director, ei găsesc pe teren locuri ideale pentru observatoare. Vasile și Fil stabilesc locul observatorului, al centralei telefonice și al postului comandă. Toate au avantajul că pot observa întreaga zonă a diviziei și pozițiile inamicului, infanteria și artileria.

La propunerea lui Fil de a mai căuta și un alt loc, Florian nici n-a vrut să audă. Pe Fil îl neliniștea o depresiune de teren pe flancul stâng al zonei care nu se putea controla de aici și pe acolo se putea strecura inamicul cu mare ușurință, la care Vasilică găsise soluția imediată să instaleze, pentru observarea ei, un observator lateral; cu aceasta îl convinge pe Fil.

Soldații s-au apucat de săpat adăposturile. Noaptea cu răcoarea ei îi îndemna la treabă. Adăposturile erau numai niște șanțuri cu pereți verticali, de doi metri lungime, doi metri adâncime și optzeci de centimetri lățime. Pământul rezultat din săpătură s-a evacuat, întins și acoperit cu frunziș și paie. Deasupra adăposturilor s-a întins o plasă deasă, acoperită cu plăci de pământ cu vegetație pe ele, scoase din locurile unde în adâncime s-au săpat aceste șanțuri, astfel că terenul părea neatins.

În zorii zilei, Vasile Florian vine la adăpostul lui Fil, distanțat numai la 35 metri de-al lui, și-l roagă pe Fil să schimbe între ei locurile. Rugămintea bietului Florian era atât de stăruitoare că adăposturile au fost aproape identice.

Au trecut ani de atunci, dar nici astăzi Fil nu-și poate da seama ce pustiul de gând l-a îndemnat pe locotenentul Vasile Florian să facă acest schimb – destinul, fatalitatea sau poate chemarea morții.

Această bizară întâmplare, pe lângă altele trăite până atunci și de atunci înainte pe front, i-au rămas nedeslușite lui Fil; au fost totuși fapte care i-au stârnit uimirea și au rămas neuitate.

Pe lumina încă palidă a zorilor, Vasile și Fil și-au schimbat între ei adăposturile. Fil cu soldații observatori au intrat în adăpost, mascând și micul gol al intrării; Vasile Florian mai zăbovea, parcă o presimțire îl îndemna să mai privească răsăritul de soare cu ochii săi blânzi și să-și întipărească în suflet această ultimă imagine din lumea în care a viețuit câteva clipe.

Și ostașii săi intraseră cu toată aparatul în adăpost, numai ofițerul nu se îndura. El se întinse la marginea adăpostului, la soare și ațipise.

Aerul limpede al dimineții aducea de departe sunete; în liniștea matinală urechile lui Fil deslușesc zbârnâitul unor avioane; cu degetul pe buze el ascultă cu mare încordare și într-adevăr urechile nu-l înșelara. De undeva, din spatele observatorului, se apropiau avioane. Fil nu permite nimănui să iasă din adăpost, pentru a nu-și demasca poziția, mai ales că, după sunet și mersul motoarelor, își dădea seama că erau „rațele inamice”, cum numeau românii biplanele lor.

Fil sună la centrala adăpostului vecin pentru a le atrage atenția asupra aviației inamice, dar zbârnâitul avioanelor încetă brusc. Din adăpostul vecin răspunde caporalul centralist Matei. La întrebarea lui Fil, dacă domnul locotenent Florian a auzit avioanele, Matei răspunse: „domnul locotenent doa...”; restul cuvântului n-a mai fost exprimat niciodată de bietul Matei. Cele două bombe, aruncate din cele două avioane, zburând cu motoare stinse, au căzut din plin în adăpost, tăind firul telefonic și capetele celor trei ostași din șanț. Bomba, care explodase la marginea șanțului, a ucis pe Florian și a dezvelit camuflajul, iar a doua a explodat pe centrala telefonică și a retezat cele trei capete.

Avioanele au pornit motoarele luând viteză, îndepărtându-se de la locul isprăvii.

Fil își dădu seama imediat că, la adăpostul lui Vasilică, s-a întâmplat ceva, după ce auzise exploziile și, în același timp, intrerupându-se legătura telefonică. El ieșe din groapa sa și mai are ocazia să vadă graba fugii avioanelor cu motoarele ambalate la maxim.

În pas alergător se apropie de adăpostul vecin pe care îl vede descoperit și cam răscolit în jur. În adăpost, pe lăzile aparatelor, ședeau trei trupuri, așa cum i-a surprins explozia, însă acum descăpățanate, din care ieșeau cioturile șirii spinării, descarnate cu migală de schije. Capetele ghillotinaților nu se zăreau. Aici nu mai era nimic de ajutat. Alături de adăpost, acoperit cu frunziș și paie, zăcea întins corpul locotenentului Florian, cu fața în sus spre albastrul cerului, cu veșnicul său zâmbet în colțul drept al buzelor.

Fil îndepărtează aceste resturi de camuflaj și îngenunchează lângă trupul inert al prietenului său, căutându-i pulsul; atunci observă pe gât, în dreptul carotidei din dreapta, o dungă roșie subțire ca o zgârietură de ac, urma unei schije care i-a tăiat viața.

Moartea lui și a celor trei ostași din adăpost a fost instantanee, cu deosebire că Florian a trecut în lumea umbrelor în somn, cu zâmbetul ce l-a urmat, înghețat pe buze. Poate visa pe maica sa, despre care îi vorbea lui Fil, înainte de a se despărți în urmă cu doar o jumătate de ceas.

Năucit de spectacolul din fața sa, Fil rămase parcă în afara timpului și spațiului, rupt de trecut și prezent.

Cât timp a stat Fil în această stare de apatie, el nu-și dădu seama de atâta obidă; și-a revenit abia când colonelul Reus-Mârza i-a pus mâna pe umăr zgâlțâindu-l ușor. Probabil că disciplina militară pătrunsă și în subconștientul acestui ofițer, îl face să-și desprindă privirea de la locul spre care a fost ațintită – spre acea imagine zguduitoare – și să se trezească din starea de prostație, luând poziția de drepti. Locotenentul Octavian Cioroianu, care venise însoțind pe colonel, îi oferi dintr-o sticlură o băutură tare,

pe care Fil o bău, fără să-i simtă nici tăria, nici gustul, dar care îi dădu puterea să-și adune simțurile.

Fil, încadrat de colonel și locotenentul Cioroianu, coboară pe același drumeag, pe care aseară îl urcase cu Florian, vesel și vorbăreț. Lui Fil îi venea să plângă tare, fierbinte din tot sufletul și în hohote, dar rămase ca gătit, incapabil să scoată barem o șoaptă, precum din ochi nu putea scoate nici o lacrimă. Se simțea ca împietrit și totuși ceva dureros îi scurma inima și îi răscolea sufletul.

Dar nici colonelul și nici vorbărețul Cioroianu nu scoteau vreo vorbă despre cei patru ostași ai lui Fil, smulși din ghiara morții de ultima faptă bună a locotenentului Florian. Nu îndrăzneau să rupă tăcerea. Ei încadrau căruța, în care zăcea acum doar trupul neînsuflețit al acestui ofițer.

În urmă, alte trei căruțe duceau trupurile descăpățânate ale celor trei ostași, ale căror suflete însoțesc, pe drumul veșniciei, sufletul locotenentului Vasile Florian.

La postul de comandă, locotenentul Condiani le iese agitat în întâmpinare, raportând colonelului ordinul diviziei, ca regimentul să pornească imediat în marș spre satul „L” (cifrat). Inamicul s-a retras în zorii zilei, în urma unei breșe realizate în linia lui de rezistență și trupele noastre de asalt au pătruns adânc în teritoriul dușman, continuând să-l urmărească pe inamic îndeaproape, nedându-i posibilitatea să se replieze.

Toate unitățile motorizate, batalioanele de rezervă și comandamentul diviziei au pornit în marș forțat acum o oră.

Fil asculta, cu un total dezinteres, raportul ca și când nu mai avea nici o contingentă cu frontul.

Colonelul trecu în cort pentru a transmite la divizioane ordine, urmat de Candiani. Cioroianu se ocupa cu înhumarea celor patru morți. Fil a rămas singur; atunci se apropie soldatul Dumitru Ion, ordonanța lui Fil, rugându-l să intre în cortul lui unde, pe un scăunel improvizat în chip de măsuță, aburea o ceașcă mare cu cafea neagră. Credinciosul Dumitru știa totdeauna ce-i trebuia lui Fil și aceasta la timp potrivit. Fil se așează pe alt scăunel

și-și apropie ceașca de cafea veritabilă ce își emana parfumul. Dumitru, cu o sticlă de coniac, îl mai întrebă foarte nevinovat: „Nu doriți și din acesta o picătură?” și, fără a aștepta răspunsul lui Fil, îi turnă conținutul într-un pahar de apă, umplut ochi. Abia după ce a băut jumătate din conținutul paharului, Fil rosti primele cuvinte în acea dimineață, întrebându-l pe Dumitru de unde are atâta bunătați? „De la magazia diviziei, am ajutat la încărcare, căci erau foarte grăbiți și m-au rugat să-i ajut. Și cum știam că depozitul nostru s-a cam topit, mi-am pus deoparte unele lucruri utile pentru zile grele”.

Colonelul, simțind aroma cafelei și știind că numai Dumitru făcea o cafea bună pentru Fil, intră în cortul lui. Dumitru, ordonanță stilată, îl aștepta de altfel.

Sorbind cafeaua, colonelul îl întrebă pe Fil, cum se simte. Apoi, cam stingher, adăugă: Te solicită generalul și cere să vii cât mai repede. El speră să-l ajungi în localitatea „B” (cifrat). Pleci, deci, înaintea regimentului cu o grupă de agenți, telefoniști, toți călare și o căruță cu bobine și aparatul „G” de emisie-recepție, cu sergentul radiotelegrafist căruia i-am și dat ordinul ca, la toate orele fixe, să ia contactul cu regimentul, pentru a-ți putea transmite eventuale noi ordine. Plutonierul radiotelegrafist va fi pe recepție.

Fil era într-un fel mulțumit de noua misiune, îi părea rău numai de faptul că nu va putea asista la înhumarea prietenului său Vasile Florian și a celor trei ostași decapitați, pe care îi aprecia, îndeosebi pe caporalul Matei, o cunoștință încă din 1939, din zonă.

Fil, pregătit, pornise spre grupa de călăreți și căruța cu „G”-ul care îl așteptau cu priviri triste și întrebătoare. Fil, după ce îi îmbrățișă cu privirea sa, le anunță că vor porni numai după ce va pleca spre cimitir prohodul, care și urnise cu cele patru căruțe, cu cutiile de scânduri ce voiau să pară sicrie, în care zăceau cei patru estropiați; în urma căruțelor, mergeau colonelul comandant, trei ofițeri, ordonanța personală a lui Vasile cu crucea de lemn în mâini, apoi alți trei ostași ducând cruci identice și o gupă de douăzeci de ostași din grupul de comandă.

Fil cu grupa sa, înarmați cu arme, au dat onorul, salutând pe cei din sicrie și prohodul, apoi au încălecat liniștit, îndreptându-se spre alte locuri ale acestei lumi, ce se dezvăluia cu toate formele, bogăția și blestemul ei, în care dinții ascuțiți și veninoși ai diavolilor mușcau cu sete, potolindu-și foamea nesecată pentru o clipă, ca în cealaltă să curme viața altor suflete.

De pe primul deal, Fil și însoțitorii săi au auzit salva de gloanțe trase din cimitirul unde avea loc înhumarea, anunțând cerul că pe pământ au murit patru ființe și pământeni le dau ultimul salut, înainte de a se acoperi cu țărână trupurile calde încă. Toată grupa, oprită și îndreptată cu fețele spre cimitir, și-a făcut cruce, după obiceiul moștenit de la bunici și părinți.

Grupa își relua drumul, îngândurată. Și Fil se gândea cât de repede se curmă viețile pe front, dându-și seama că, în război, nu e o minune să mori, ci să supraviețuiești, dar aceasta depinde de soarta fiecărui om care, probabil, e într-o continuă întrecere cu moartea.

Să regreti ceea ce hotărăște soarta, nici aceasta nu-și avea sens căci, în fața sorții, suntem neputincioși, iar pe de altă parte, ceea ce a trecut, nu se mai întoarce.

Oare moartea lui Vasile Florian nu era și ea predestinată, la fel ca a miilor de morți văzuți cu ochii lui în ultima vreme, de când e pe front? Și totuși nici îngerii n-au intervenit, nici cerul nu s-a prăbușit, ci totul a rămas nepăsător și va rămâne nepăsător, oricâte ființe vor muri și cum vor muri și de acum înainte.

Eul lui Fil se scutură de aceste gânduri, hotărât să nu se mai gândească la ceea ce a fost, ci la ceea ce este. „N-am voie să mă pierd în amintiri, care îmi răscolesc dureri sufletești și îmi tulbură rațiunea, trebuie să fiu cu capul pe umeri”, își zise Fil.

Instinctul de conservare al ostașului pe câmpul de luptă se dezvoltă dincolo de limitele sale normale din timp de pace. Acest instinct îl readuce brusc din starea de apatie, somnolență sau chiar somn, în stare complet trează și de atenție, datorat îndeobște simțului, auzului și al mirosului.

Mirosul a fost acela care i-a risipit și de data aceasta lui Fil și ultimele urme ce-i înnegurau sufletul și judecata. El traversa cu grupa sa o vâlcea, în care mai persista intens încă mirosul înțepător de ecrazită și praf de pușcă. Pe jos, prin iarbă, se distingeau gălbioare strivite de pedestrași, precum și numeroase obiecte pierdute de trupa inamică, în iureșul retragerii grăbite, sub amenințarea atacatorilor. Prin acest bazar de nimicuri și fără vreo valoare sau folosință, câte un leș de om se umfla sub razele fierbinți ale soarelui de amiaza mare, adăugând la mirosul înțepător al explozivilor și duhoarea dulceagă a trupurilor intrate în descompunere. Această putoare pestilentă persista în această vâlcea, în care nu adia nici cea mai slabă boare de vânt, atât de puternic că numai un soldat de pe front putea s-o suporte, deși și acestuia i se răsturnau intestinele de atâta greață.

Grupa a pornit la trap pentru a scăpa mai repede de aceste duhori. De pe greabănul colinei unde ajunseră, Fil zări, după un colnic, vârfurile coroanelor bogat înfrunzite ale copacilor unei pădurici. Pe costișa ce urca spre acel deal, două mogâldete întunecate la culoare atraseră atenția lui Fil. El le cercetează atent cu binoclu; erau niște roți răsturnate.

Cu toate că nu se vedea vreo ființă vie lângă aceste obiecte, nici în apropierea lor, Fil și-a luat imediat măsuri de precauție. Cu grupa descălecată și răspândită în trăgători, ei se apropie cu atenție. Fil recunoaște că sunt mitraliere răsturnate; toată grupa se apropie în pas grăbit.

Ambele mitraliere, așa cum au fost răsturnate pe o parte, au rămas cu benzile de gloanțe în încărcătoare, în perfectă stare de funcțiune. Se pare că n-au ajuns să tragă cu ele, căci benzile erau neîncepute. Fil dă ordin să ridice una din aceste prețioase arme cu atenție, drept în sus și s-o încarce în căruța cu „G”-ul și trei lăzi cu benzi. De la cealaltă mitralieră scoate închizătorul și o bagă și pe ea în căruță. Pentru amândouă n-avea loc, dar nici mitralior.

Înarmată cu această improșcătoare de gloanțe și moarte, grupa a devenit deodată mai veselă și mai sigură pe ea, mai ales că

trebuiau să traverseze păduricea le ce sta în cale. Ori, o pădure putea aduce și surprize neașteptate. Fil, care devenise extrem de prevăzător, pune doi din băieții săi să se apropie târâș de creasta dealului și să cerceteze liziera pădurii, ce se întindea de-a curmezișul direcției lor de marș. Și iată că măsura intuitivă se dovedise îndreptățită. Soldatul din dreapta observase, cam la mijlocul pădurii, de vreo opt sute de metri lungime, câțiva soldați inamici, foindu-se printre arbori aproape de marginea pădurii. Fil, simțind fiori în șira spinării, verifică personal cele observate de soldatul său. Se convinge însă imediat de adevărul, din păcate, neplăcut.

El și grupa sa coboară cu aceeași precauție și tăcere costișă, unde îi aștepta restul grupei în stare de alarmă.

Fil instalează mitraliera pe bobine, care forma un suport ideal, pentru a fi gata de tragere direct din căruță printr-o gaură tăiată în coviltir și alte două găuri pentru câmpul vizual al mitraliorului, care a fost chiar radiotelegrafistul. Apoi, cum în acea zi Fil nu lăsa nimic la voia întâmplării, cercetează posibilitatea ocolirii pădurii prin văi și vâlcele, ferindu-se astfel să fie grupa observată. După ce a găsit drumul căutat, se întoarce la grupa care stătea răspândită cu armele încărcate și gata de tragere, chemă prin „G” regimentul. Cu toate că mai erau zece minute până la ora 15:00, la primul apel regimentul răspunse. Fil transmite coordonatele pădurii și locul unde s-au observat soldații inamici. La fel, el comunică faptul că a schimbat traseul grupei, că va ocoli pădurea prin văi, căci nu-și poate da seama de efectivul, nici de puterea de foc de care dispune inamicul. După treizeci de minute, după ce va trece de pădure, se va prezenta cu un nou raport. Primind confirmarea recepției, Fil, cu grupa încălecată și cu arme în mâini, cu căruța înarmată cu mitraliera și ea gata de foc, trece prin valea înierbată care estompează orice sunet de roți și copite. Ocolul prin vâlcea i-a îndepărtat de traseul prin pădure cu cinci sute de metri și, când au ajuns să depășească lățimea ei, fără pericol, au luat-o la trap; într-un final au urcat pe un platou, semănat cu porumb, ascuns vederii dinspre pădure; lanul de porumb era tăiat de un drum

de câmp, cu urmele vizibile încă de cauciucuri pe el. Cu toate că drumul nu figura pe planul director, după orientare, el trebuia să ducă spre localitatea „L” care se afla la cinci kilometri distanță, într-o depresiune.

Grupa se oprește fără a scăpa din ochi împrejurimea. Fil, după ce sergentul i-a făcut legătura, dă alt raport direct colonelului care luă receptorul la ureche.

Prima întrebare adresată lui Fil a fost dacă a avut vreo ciocnire. După negația lui Fil, a doua întrebare: de ce n-a ținut legătura și a închis aparatul? Răspunsul lui Fil a fost, că sergentul radiotelegrafist a funcționat în acest timp ca pușcaș mitralior și era cu mâinile pe mitralieră și cu ochii prin găurile coviltirului spre a îi feri de neprevăzut. Ne chemi din „L”, a încheiat colonelul Mârza.

Porumbiștea se termina chiar la buza superioară a cazanului natural în care se afla satul „L”; drumul de câmp intra direct într-o uliță a satului, coborând o pantă ușoară.

Satul era înconjurat de dealuri care se continuau cu platouri semănate cu grâu și porumb.

La intrarea grupei, satul „L” părea părăsit. În ograda unei căsuțe, totuși o femeie mai în vârstă scotea apă la fântâna cu cumpănă. Fil descălecă și, urmat de sergentul telegrafist, intră în curtea fără gard și salută femeia, puțin speriată la apariția militarilor care, preocupată de a prinde cofa, n-a observat apariția lor și nici n-a auzit pașii lor pe iarba din ogradă. Femeia, o bătrânică mărunțică, cu spinarea puțin gărbovită de povara anilor, le răspunse în limba ucraineană „dobrei deni” („bună ziua”), apoi îi întrebă, în aceeași limbă, „koho șukaite” („pe cine căutați”)? Fil îi răspunse, la rândul său, în limba ei: „vode” („apă”). Bătrânica, auzind graiul ei, mai puse o întrebare: „znaite po ruski” („știți rusa”)? La afirmația lui Fil, bătrânica sprintenă la vârsta ei se îndreaptă spre casă și, în ușa tindei, le spuse: „pocekaite, chveliuciku” („așteptați o clipă”). Bătrânica a și ieșit cu o oală de lut cu lapte bătut și cu două ulcele în care turnă laptele, oferind în primul rând lui Fil, care i se adresase în limba ei, apoi sergentului. Fil însetat cum era, a băut

laptele acrișor și răcoros pe nerăsuflăte; băbuca îi mai turnă o ulcică fără zgârcenie și, în timp ce Fil îl savura acum, bătrânica a intrat în vorbă cu Fil și, parcă despovărată de cine știe ce griji, după ce află de la dânsul că sunt români, îi invită fără altă vorbă în casă, într-o cămăruță atât de curată că lui Fil îi era milă să intre. Bătrânica, impresionată oricum de purtarea lui Fil, dintr-o ușă acoperită cu un covor, la chemarea bătrânei, apărură o fetișcană de vreo 15–16 ani, nepoata bătrânei, rămasă orfană de ambii părinți.

Fetița a adus imediat un ciubăr, în care a turnat apa proaspătă din cofă, în care Fil s-a putut spăla după zăpușeala de peste zi și târâtul pe burtă în fața pădurii.

Între timp fetița, cu o măturică, îi peria vestonul, ștergea de praf porthartul și șapca. După această binevenită spălare, Fil s-a simțit ca nou-născut. De la băbuța, care devenise vorbăreț cu el, află că trupele germane au intrat în sat, în cursul dimineții, fără lupte, că pichota (pedestrașii) rusă s-a retras încă în zorii zilei. Fil își luă rămas bun de la aceste gazde primitoare și părăsi cu sergentul căsuța curată, în care mirosea a busuioc și mentă. Dar, înainte de a încăleca, deschise coburii șeii sale, în care grijuliul Dumitru a băgat două cutii de conserve de carne și pachete cu pâinea de război, pe care le oferi băbuței care îi petrecu până la drum.

În centrul satului găsiră postul de comandă al diviziei, unde Fil raportă generalului Dubohr despre cele observate în păduri-cea ocupată de trupele inamicului și modul cum a ocolit această pădure, trecând neobservat cu toată grupa prin văi.

Regimentul lui Fil ajunsese în sat odată cu înserarea și pe cer pluteau nourași singuratici aducători de ploaie. Colonelul Reus-Mârza a intrat imediat la general, dar n-a zăbovit decât câteva minute. Generalul a ordonat stare de alarmă, împărțâși colonelul Mârza ofițerilor săi.

Se pare, adăugă colonelul, că și prin alte locuri au rămas ascunse trupe inamice, a căror intenții se bănuie că vor ataca în toiul nopții bivacuul nostru.

S-au luat toate măsurile dictate de situație. Nimeni nu se

odihnea și încă înainte ca cerul să se acopere cu norii ce se revărsau grei și întunecați dinspre răsărit, gonind spre apus, unde soarele apunea în zarea învăluită de o perdea de purpură, tot dispozitivul de apărare s-a instalat. Batalionul, mai corect spus, restul rămas din batalionul de rezervă al diviziei, ocupase poziții pe înălțimi mai proeminente pe buza depresiunii, iar tunurile, imediat în spatele lor, capabile să utilizeze tragerea directă cu proiectile mitraliere. În piața din centrul satului s-a instalat, în cerc, divizionul de obuziere al regimentului.

Un locotenent din biroul de operații al diviziei și locotenentul Fil au primit misiune de a topa pe planul director pozițiile. Amândoi au pornit călare. Peste câmpia înconjurătoare și peste satul „L” se lăsau umbre tot mai dese. Un vânt ce preceda furtuna, ondula holdele de grâu și lanurile de porumb. Nori negri și joși, răscolți de curenți, clocoteau urlând; văzduhul bubuia de tunete, iar fulgerele brăzdau văzduhul în toate părțile; unele se năpusteau cu dușmănie asupra câmpiei, cu mugete asurzitoare, care se stingeau, lăsând în urmă o beznă de nepătruns. Stropi mari goneau bezmetici, în trombe răsucite, mănate de vânturi și, când loveau foile de cort de pe ostași, produceau o răpăială ce părea că deșiră fiecare foaie.

Toată trupa veghea în picioare, în plină răscoală a naturii; fiecare adăpost era umplut cu apă. Se pare totuși că această dezlănțuire a furtunii a neutralizat intențiile ofensive ale inamicului care, probabil, profitând de ea și de întunecimea nopții, s-a retras prin locuri știute numai de el, la unitățile de bază.

Ploaia a continuat cu aceeași bogăție de apă, până în zori, când norii se împrăștiară, lăsând ca printre goluri să apară razele soarelui. Curând toată câmpia cerului s-a curățat și de ultima urmă de nori, iar soarele cu sclipiri de aur îmbracă câmpia pustiită de urgia furtunii, ce părea acum ca o mare gălbuie cu valuri încremenite.

După ce apele s-au absorbit și pământul s-a zbicit, mai multe patrulare au fost trimise spre locurile depistate ce adăposteau trupe inamice, dar toate aceste cuiburi au fost găsite părăsite.

Starea de alarmă a luat sfârșit și, de-abia atunci, după două zile și două nopți, Fil s-a putut odihni. Datorită peripețiilor din ziua precedentă, tragedia din dimineața ei care i-a pricinuit atâta durere, s-a estompat în mare măsură, dăinuind numai ca o umbră dureroasă.

Încă din după-masa acelei zile, Regimentul 12 artilerie a fost cerut de Divizia a 8-a, să îi fie înapoiat de urgență pentru a sprijini luptele de la Dalnic și Odesa.

Cu ocazia despărțirii lui Fil de generalul Dubohr și ceilalți ofițeri ai Diviziei 20, el mai află o veste tristă: generalul îl înștiință despre sfârșitul tragic al profesorului Hahn, avansat de câteva zile la gradul de maior. Hahn căzuse în acea dimineață, sfârtecat de un proiectil de artilerie grea, care nimerise în plin șanțul îngust în care era adăpostit. Din trupul maiorului n-a rămas decât o mोगâldeată de carne tocată și oase sfărâmate, amestecate cu resturile identice ale plutonierului telefonist care se afla și el cu maiorul în același adăpost.

Apoi generalul adăugă: „Se pare că un astfel de sfârșit și-l căuta maiorul”. Fil, în fața căruia nefericitul Hahn și-a destăinuit unele dureri și știa cât de haină i-a fost soarta, a răspuns generalului: „Nu moartea căuta profesorul sau maiorul Hahn, ci umbra unui vis pierdut!”

*

În ziua de 24 august, Regimentul 12 artilerie a ajuns după ora prânzului la Majaki, un târgușor pe malul stâng al Limanului Nistrului, urmând, ca de aici, să se îndrepte spre Peterstahl. Fil, odată cu revenirea regimentului la divizia de care aparținea, și-a reluat vechea sa funcție, de ofițer observator-orientator, în consecință avea misiunea să recunoască pozițiile sau zona pozițiilor bateriilor, posturilor de comandă etc., conform ordinului de operații al regimentului, pe care acesta îl primea de la divizie sau brigada de artilerie.

Odată cu intrarea regimentului în târgușor, Fil, însoțit de agenți de legătură, telefoniști și observatori ai celor trei divizioane, a pornit înaintarea regimentului, pentru a profita de lumina zilei.

În centrul localității de unde se desprindea drumul spre Peterstahl, coloanele regimentelor de infanterie, geniu și pionieri blocau complet drumul, atât pe cel spre Dalnic, cât și pe cel spre Ovidiopol.

Peste acest furnicar de oameni apărură, la mică înălțime, avioane inamice, mitraliind și aruncând bombe. Bieții ostași, zăpăciți de exploziile și gloanțele ce cădeau peste ei, nici că mai știau încotro să apuce, dar nici că aveau unde, că peste tot erau blocați de masa densă a altor unități. Fil cu plutonul său de călăreți a fost blocat și el de trupă și oprit; avioanele seceră fără încetare, iar bombele, în desimea aceasta de omenire, nemaigăsind spații între ostași, explodează pe capul lor. Nici o apărare antiaeriană nu protejează această înghesuală de oameni.

Fil, de la înălțimea sa, fiind călare, observă o rariște în desimea oamenilor pe care reușește s-o străbată, dar și avioanele sunt acum pe urmele călăreților. Cu toate că avioanele coborau atât de jos, de le atingeau aproape casca de pe cap, Fil nu descalcă, preferă să fie atins de gloanțe, decât de schijele bombelor, care se împrăștia la rasul pământului și retezau picioarele și sfărtecau burțile. Două avioane s-au desprins de formație și se țineau scai de călăreți, făcând cercuri strânse de întoarcere, mitraliindu-i din față. La a treia întoarcere a avioanelor, un glonte îl nimerește pe Fil; de durere, el se chircește cu trupul aplecat pe greabănul calului. Încercând să scoată o vorbă, din gât nu îi ieșea nici un sunet. Durerea l-a amuțit.

Dintr-o curte, la poarta căreia flutura un steag alb cu crucea roșie, se apropia în grabă un ofițer; el coborî pe Fil de pe șa; apărură și Nichita care, împreună cu ofițerul neamț, îl duce pe Fil la postul de prim ajutor, unde îl întinseră pe o targă. Ofițerul avea gradul de căpitan și era medic. El întrebă pe Fil: „Wo schmerz es?” („Unde doare”). Fil, a cărui rană zgândărită de scurtul drum parcurs, se

sufoca de durere, îi arată doar cu mâna, burta! Căpitanul, cu siringa pregătită, îl și înțepă, ștergând în prealabil pulpa complet în-sângerată a piciorului drept. După câteva minute, durerea dispăru și îi reveni și graiul. Fil mulțumește căpitanului în limba germană. Căpitanul auzindu-l vorbind în graiul lui, se apropie din nou de rănit, cercetând cu minuțiozitate nu numai rana, dar și tot restul corpului. Când i-a scos cizmele și a văzut sânge adunat în ele, a pus pe sanitar să-l spele pe Fil de sânge, și nu numai pe el, ci și cizmele.

Nichita, pe care Fil de-abia atunci îl zări într-un colț al camerei, stătea cu ochii pironiți pe ofițerul său; acesta a primit ordinul să se întoarcă cu toți călăreții la unitate, că și avioanele s-au retras de îndată ce au observat pe Fil aplecat pe gâtul calului.

Căpitanul-medic și-a încheiat consultul și privea zâmbind pe Fil, apoi zise bucuos: „Ai avut noroc domnule locotenent și peste câteva zile vei putea încăleca din nou. Ai nevoie de o mică operație, care nu prezintă nici un pericol, este fără urmări”. În timp ce-l pansa, medicul îl întreabă pe Fil cum de vorbește atât de curent limba germană și cum, ca ofițer român, a obținut atât de repede Crucea de Fier¹? Fil îi dăduse răspunsul la întrebările de unde vine cu unitatea sa, la ce lupte a luat parte și cu ce unități, pomenind bineînțeles de generalul Dubohr și de căpitanul avansat de câteva zile la gradul de maior, profesorul Hahn, zburătăcit până la totala nerecunoaștere, cu patru zile în urmă, de un proiectil explodat din plin, în adăpostul său.

Medicul, după ce a ascultat cu atenție istoria lui Fil, îi spuse, la rândul său, că soția sa e îndeaproape înrudită cu soția profesorului Hahn și care, după ultima veste primită de acasă, se afla pe moarte și ea.

Căpitanul-medic însoțise targa cu Fil până la spitalul de campanie al armatei române, unde îl predă medicilor chirurghi și, cu strângere de mână, se desparte de el.

¹ Crucea de Fier – distincție germană oficială care se acordă militarilor pe timp de război (n. ed.)

Targa cu Fil e așezată în rândul candidaților la operații, care se efectuau sub același cort, pe o masă improvizată, în jurul căreia medicii, în halate albe pictate bogat cu sânge, trebăluiau aplecați peste trupurile cu burțile deschise ale răniților, cadaveric de palizi.

După câteva minute, în ușa cortului, apăruse colonelul Mârza, urmat de ordonanța lui Fil, Dumitru Ion, întrebând pe brancardieri unde se află domnul locotenent Fil, adus acum câteva minute de la postul de prim ajutor german.

La auzul acestui nume, dintr-o targă învecinată de cea a lui Fil, o voce ce trăda suferință întrebă: „Și tu ești aici, Fil?” Fil, recunoscând vocea prietenului său din Cernăuți ce lucra în ultima vreme la Primăria orașului Turda, ca arhitect al orașului, Lutic Ion, mobilizat de Regimentul 4 pionier, rănit grav acum de schijele bombelor aruncate de aceleași avioane care l-au rănit și pe Fil, cu un glonte însă nu mortal, a răspuns: „Eu sunt, măi Lutic!”

Colonelul Reus-Mârza s-a și apropiat de targa pe care zăcea Fil, în jurul căruia se auzeau numai vaiete și scâncete. Văzând pantalonii lui Fil îmbibați cu sânge, colonelul îl întrebă: „E ceva grav?” Fil îi răspunse că domnul căpitan-medic de la postul de prim ajutor l-a asigurat că, în curând, va fi în picioare. Colonelul, impresionat de cele ce vedea și auzea în jurul său, urează lui Fil grabnică însănătoșire și cât mai grabnică întoarcere la regiment.

Fil a fost urcat pe masa de operații la ora zece seara; operația, fiind delicată, a fost numai pansat din nou și a doua zi expedit la spitalul din Tiraspol. Nici aici nu i s-a putut face intervenția chirurgicală; e trimis cu trenul sanitar la București și internat la spitalul „Elena Eraclidă”; aici operația i s-a făcut de-abia după cinci zile, de un chirurg militar specialist în astfel de intervenții. În schimb, după două zile, l-a vizitat soția sa, Rica, pe care Fil o anunțase telegrafic la Turda.

Încă zece zile a mai stat Fil după operație la spital, apoi o lună în concediu medical și totuși, la mers, simțea o jenă; cu această jenă se înapoiază pe front. Între timp, Odesa a căzut și Regimentul 12 artilerie, a cărui majoritate a ofițerilor, inclusiv comandantul,

colonelul Mârza, au fost răniți, iar ajutorul de comandant, locotenent colonel Rusu, căzut la datorie, s-a întors în țară. Fil se întâlnește cu grupul de comandă la Tiraspol, în drum spre Cernăuți.

*

Orașul Cernăuți renăștea sub pâsla albă de nea, precum ghiociei. Fil și-a mutat aici și familia sa din Turda, astfel că de sărbătorile Crăciunului toată familia era adunată la masa de Ajun, după datină, la părinții lui Fil.

La cel de-al doilea Crăciun, lipsea Adrian, fratele mai mic al lui Fil, care sărbătorea undeva într-un tren sanitar, ce îl aducea și pe dânsul rănit, de la Stalingrad spre țară, iar de Crăciunul din 1943, capul mesei – locul tatălui Nicolae, a rămas gol. El se odihnea acum în cimitirul din Horecea.

Steaua lui, care veghea de undeva din cer asupra destinului său, îl scutise să mai îndure, încă o dată, despărțirea de locurile de baștină, lăsându-i trupul să se înfrățească cu glia strămoșească.

Anul 1944 a început cu doliu!

*

În noaptea echinoctiului de primăvară din anul 1944, Fil se desparte de soția și de fetița sa Nidia, a căror soartă o lasă în grija P.S.-ului (partea sedentară) a regimentului, care avea sarcina să evacueze odată cu bunurile regimentului și familiile ofițerilor. Fil pleacă pe front.

Încă de la începutul anului, frontul se apropiase de Nistru; încă de atunci, din gărilor orașului Cernăuți, trenuri marfare plecau cu vagoanele supra-încărcate cu bunuri, în mare parte a noilor îmbogățiți, care, cu doi ani în urmă, au venit în această regiune cu o cămașă în geantă și care, în majoritatea lor, au aflat pentru prima oară în viața lor, de-abia atunci, de numele și existența teritoriului Bucovinei.

*

În dimineața zilei de 22 martie, Regimentul 12 artilerie, înzestrat cu tunuri noi de 100 mm. diametru țevii, părăsește garnizoana Sadagura, de data aceasta pentru totdeauna, îndreptându-se spre locuri unde urmează să ocupe poziții de apărare.

Spre deosebire de anul 1941, Fil nu mai face parte din grupul de comandă al regimentului, ci în fruntea bateriei 5, al cărei comandant a fost numit încă din vara anului 1943, transferat de la bateria de specialități, pe care o comandase până atunci.

Era impresionant să privești acest regiment ieșind pe poarta cazarmii din Sadagura, cu cai zburdând în atelaje, bine hrăniți și îngrijiți, gătiți parcă pentru expoziție; la fel de bine se prezenta și trupa, în uniforme ajustate și pantaloni călcați la dungă.

În cursul nopții de 22/23 martie, divizionul doi ocupă poziția cu bateriile sale, în fața podului de șosea Edenița-Săveni, ce traversează Prutul la Badragi.

Bateria a cincea, comandată de căpitanul Fil, a fost încadrată la stânga de bateria a patra, comandată de căpitanul Chiaburu Constantin și în dreapta de bateria a șasea, comandată de căpitanul Rotaru Nicolae care, fiind cel mai vechi în grad, ținea locul și comandantului de divizion, maiorul Brote Eugen, care se afla la un curs de specializare la centrul de instrucție Davilov.

Dacă toată ziua de 22 martie s-a arătat de o blândețe primăvărată, însoțită și foarte caldă, odată cu înserarea, frigul și gerul și-au arătat din nou colții. Înăitându-se și cu crivățul, care s-a năpustit dinspre nord-est, vârtejea fulgii mici și deși de zăpadă, amestecați cu praful într-un dans bezmetic și haotic, ce se ridica de pe pământ până în pragurile cerului.

Răchitele de pe malul Prutului și-au învelit ramurile, încă goale, cu un înveliș alb-cenușiu nemaidistingându-se de nesfârșitele miriști amorțite din nou. Între rafalele crivățului dinspre Moghilev se distingea grohăitul tunurilor, cu sunete variind de la surdină la amplificare sau invers, după bătăile vântului. Câți oameni adorm pe veci într-un asemenea gălgâit monstruos, care sfidează viața în această lume crudă și neînduplecată, se întrebă Fil.

Pe șoseaua Edeniței, cât se zărea de la observatoarele bateriilor, mișca aidoma unui miriapod un șir de căruțe civile, ce se luptau cu vrăjmășia naturii dezlănțuite; erau basarabeni ce se refugiau, cu ce au putut încărca în căruțele lor mici, claie peste grămadă, copii și femei; în spatele acestor căruțe, legate de loitre, păseau obosite de drum văcuțele, vițeii sau oile.

Câtă obidă s-a abătut din nou asupra populației greu încercate, care și-a părăsit din nou casa și ogorul numai să trăiască între frați. Acest cortegiu de năpăstuiți, cu fețele lor livide de oboseală și transparente de atâta îngheț, păreau mai curând cadavre rechemate la viață, spre a fi supuse altor cazne.

Vuietul și duduitul surd aducea în zborul vântului tot mai aproape nemiloasa dezlănțuire străpunsă de gălgâitul obuzelor; trebuie să curgă sânge din belșug acolo din cărnuri sfâșiate și oase sfărâmate, se gândea Fil, înfiorat în timp ce asculta mugetul bombardamentelor, dându-și seama de suferința oamenilor, în clocotul bezmetic de acolo, aidoma oceanului înfuriat.

A treia zi de la ocuparea pozițiilor, căpitanul Rotaru primește, din partea diviziei, ordinul să disloce imediat o baterie din cele trei ale divizionului, care se va deplasa în regiunea Petricani-Râdaia (județul Neamț), unde va ocupa poziția pe linia de rezistență între zona vânătorilor de munte și fortificații.

Trăgând la sorti, zarul căzu pe bateria a cincea. Cei trei comandanți de baterii se despart greu, nici unul nu cunoștea dacă destinul îi va mai aduce împreună, când Rotaru, cu multă convingere declară: „Dumnezeu e uniune spirituală compusă din tatăl, fiul și sfântul duh; divizionul doi, la rândul său, e o uniune formată din cele trei baterii ale noastre, la fel de nedespărțite!”

Bateria a cincea a pornit în drumul său. În văzduh urla furtuna, iar pe pământ vuiiau copacii asemenea unei oști cu chipuri întunecate; goneau și norii mânați de furia crivățului spre munți, descărcându-și zăpada înghețată peste oameni, peste dealuri și peste văi, sate și câmpii. De-abia în a treia zi de marș, vifornița s-a potolit, însă gerul persista.

La Petricani, sat liniștit la poala unei păduri, acoperit de un strat gros de zăpadă, bateria și-a încheiat marșul. Caii au intrat în grajduri, iar trupa în cantonamente. În inima lui Fil și a soldaților săi, amuțiră, în această insulă a fericirii, toate necazurile, mai ales că, printre nori, au început să apară petele albastre ale cerului, prin care scăpăra din ce în ce mai des lumina strălucitoare a soarelui. Zăpada a început și ea să se șteargă, sorbită cu nesaț de razele sale, care s-au voinicit în ultimele două zile.

Cu toate că frontul se găsea încă departe de aceste locuri și nici infanteria nu și-a ocupat poziția, Fil s-a hotărât să studieze mai temeinic, nu numai amplasamentul bateriei sale, observatorului principal și observatorului înaintat, dar și terenul în întregime lui, pe care urma să acționeze din fața bateriei. Astfel, înainte de apropierea inamicului, în cea de-a treia zi de la sosirea sa la Petricani, Fil a făcut o recunoaștere sumară; zăpada acoperea încă toată regiunea, astfel că totul părea otova, dar, în zilele următoare, pe măsură ce zăpada se topea, multe obiective ieșeau la iveală, pe care Fil și le-a topat pe planul de foc cu migală. Când Fil a terminat această operație migăloasă, s-a instalat și batalionul de infanterie care, cu Bateria a cincea, forma gruparea ce trebuia să apere coridorul de opt sute metri front, între poziția fortificată cu cazemate și cea a vânătorilor de munte de pe dealurile împădurite ale județului Neamț.

Observatorul principal al bateriei se afla pe o costișă împădurită deasupra Grașilor (herghelia de cai). În vale pârâiașul luneca grăbit, furișându-se printre bolovani și cioturi, cu un freamăt ușor, melodie ce readucea lui Fil muzica și imaginea codrului Dumbrăvii Roșii.

Inamicul a ajuns în fața pozițiilor românilor în Joia Mare și în dis-de-dimineața duminicii Sfințelor Paști, înainte de a răsări soarele, în timp ce creștinii se întorceau de la biserici cu pască sfințită, inamicul a dat primul atac asupra liniilor noastre, cu o prealabilă pregătire de artilerie, concentrată pe pădurea Făgețelului.

Din observatorul său, Fil reperează bateriile inamicului și ripostează cu tunurile sale – care au bătaia până la 17 km – prompt

și energic, tăindu-i elanul de a mai continua atacul, inamicul re-trăgându-se fiind urmărit de focul intens declanșat de Fil. El nu scăpă din ochi nici încercarea inamicului de a-și amenaja un pod peste apa Moldovei, pentru trecerea trupelor dinspre Moțca. Fil îi zădărnicește intențiile, nedându-i răgaz să-și adune materiale și nici pontonieri, săcâindu-i zi și noapte.

Timp de patru săptămâni în șir, inamicul a tot încercat, noaptea de noapte, să pătrundă prin poiana ce despărțea pădurea Făgețelului în două. Cucerind această pădure, i se deschidea calea de a pătrunde în spatele cazematelor și a întregului sistem de apărare. Dar, despre această posibilitate, erau convinși și românii, îndeosebi Fil care, înaintea apropierii frontului, a cercetat chiar de pe actuala poziție ocupată de inamic diverse ipoteze, postându-se în situația inamicului.

Cum poziția românilor domina din înălțime toată valea Moldovei și șoseaua Tg. Neamț, Moțca, Pașcani, Ruginoasa și tot izlazul, între râul Moldovei și pădurea Făgețelului, cucerirea acestui culoar era cam anevoioasă. Și totuși, într-o noapte fără lună, inamicul își încearcă norocul, fofilându-se prin bezna nopții înrourate, târâș, spre poziția infanteriei române. Observatorul înaintat a lui Fil, de unde acesta conducea tragerea noaptea, era ceva mai în față de linia infanteriei, în golul între două companii.

O boare ușoară de vânt adia dinspre valea Moldovei aducând cu mireasma ierburilor și niște zvonuri de-abia perceptibile, dar ciudate, și totuși cunoscute urechilor lui Fil. Încordarea nervilor săi se simțea aidoma unor coarde întinse, gata să se rupă. Pentru a pune capăt incertitudinii, el apasă butonul telefonului și transmite semnalul codificat de a deschide focul pe obiectivul doi, cu elemente de tragere pregătite din timp și transmise în scris bateriei de tragere.

Bateria a tras, i se confirmă lui Fil la telefon! Loviturile au zburat deasupra adăpostului său cu un șuierat de parcă ar chițâi sute de șobolani, apoi vuietul turbat al bubuiturilor exploziilor, luminând cerul și pământul. Proiectate pe această lumină, pe

suprafața netedă a izlazului, Fil observă zeci și zeci de movițe rotunde ca cele de cârțiță, cu deosebirea că luceau întrucâtva la lumina exploziilor.

Erau câști!

Infanteria română, care a observat și ea noua recoltă ce a pierdut izlazul, odată cu deschiderea focului mitralierelor, a tras și rachete luminoase. Descoperiți, atacatorii inamici se ridică înălțându-se de pe pământ în lumina strălucitoare a rachetelor și cea galben-roșiatică a proiectilelor, arătând ca niște fantome, dar gloanțele mitralierelor îi obligau să se culce din nou la pământ, forțându-i de a se retrage, tot târâș.

Șase atacuri s-au încercat în această noapte și cinci simulări; al șaselea atac și ultimul s-a dat de acum la lumina palidă a zorilor dar, de data aceasta, Fil n-a mai așteptat să se apropie; el i-a observat de după o cută de teren, cum se lungeau la pământ, pe un front de trei sute de metri. Cu toate proiectilele ce explodau între trupurile întinse, inamicul se încâpățânase să se apropie. Bateria trăgea salvă după salvă, fără a mai ține seama de cadență dar, cum mitralierele companiei din dreapta nu catadicsesc să intervină, Fil trebuia să se descurce numai cu focul bateriei. Fil scurtează focul și trage două salve, una după alta; atunci spre surprinderea lui, inamicul se ridică în picioare nehotărât, când o nouă salvă se abate peste el; descumpănit o clipă, el ia calea înapoi, dar și salvele îl însoțesc fără conținere.

Și, precum adesea se întâmplă pe câmpul de luptă, când numai câțiva atacatori din vârful atacanților se retrag în fugă, panica se transmite imediat și la cei din spate, fără să o poată stăvili nimeni; așa s-a întâmplat și în acest atac, când atacatorii buimăciți de exploziile ghiulelor s-au ridicat în picioare pentru a putea fugi cât mai repede de aceste blestemate aducătoare de moarte. Încă două salve bine potrivite și izlazul se netezise din nou, lăsând doar mogâldețe care nu se mai puteau scula. Și acest atac a eșuat numai în fața tunurilor.

După încetarea focului de artilerie, liniștea se așternu din nou

peste păscătoarea dintre râul Moldovei și pădurea Făgețelului peste care, în loc de brume albastre, se întindea fumul negru și înțepător al obuzelor. În vuietul bubuiturilor și al trăsnetelor de salve trase, nici Fil și nici cei doi soldați ce erau în groapa observatorului înaintat n-au observat că, în spatele lor, din marginea pădurii, urmărise toată scena ultimului atac, respins numai de bateria lui Fil și anihilarea lui totală, plutonierul teterist Voronca; acesta lucra acum la biroul de operații al Diviziei a 8-a dar, până în toamna anului trecut, făcuse parte din Regimentul 12 artilerie.

În urma sesizării batalionului că sectorul este presat de atacurile inamicului, generalul Carlaonț a trimis pe Voronca să-i aducă informații de la căpitanul Fil, comandantul bateriei, cu care n-a putut lua legătura telefonică, fiind ocupat cu comenzi.

Voronca plecă de la Fil complet lămurit, mai ales că a văzut cu ochii săi întreaga desfășurare a acțiunii inamicului, precum și zădărnicierea ei, mai ales că, în această noapte, pentru oprirea celor șase atacuri, bateria a tras peste șase sute de proiectile. Era cu adevărat cea mai lungă noapte, atât pentru baterie, cât și pentru Fil.

Când, după șase săptămâni, Regimentul 12 artilerie a fost trimis în refacere, Fil aflase că generalul, informat asupra comportării lui din acea noapte, a fost propus pentru o importantă decorație.

*

În cursul lunii august, regimentul se bălăbănea dintr-un loc în altul, fără noimă și fără a intra în acțiune. Chiar cu două zile înainte de a se rupe frontul la Iași și spre care se îndrepta unitatea, a fost întors din drum, la Săbăoani. De ce, nimeni nu știa.

În noaptea de 23/24 august, regimentul primise un ordin că, în urma armistițiului încheiat cu Uniunea Sovietică, trupele române vor lupta din acel moment alături de Armata Roșie, împotriva trupelor Germaniei. Sic.

Regimentul a fost cartiruit în acea noapte la Trifești-Ghelărești, urmând ca, în conformitate cu acel ordin, să se pună în marș, la ora șase dimineața, în ziua de 24 august, cu direcția Girov.

Fil a fost adăpostit într-o casă, cu camere curate, la un gospodar bine situat, care avea și o curte mare cu grajduri, șoproane și stodoală. În șopronul ce dădea spre fereastra camerei în care a fost cartiruit Fil, se odihneau caii, proprietatea lui. Armăsarul „Cezar”, sur-rotat, singurul armăsar de rasă lipițeană din regiment, în vârstă de cinci ani, blând ca un mielușel, se lăsa încălecat numai de Fil și de Nichita. Orice strădanie din partea altor ofițeri buni călăreți, chiar comandantul de regiment, au rămas fără izbândă.

„Puica”, iapa roibă, tot de cinci ani, zveltă și neastâmpărată, trei sferturi sânge arab, pe care o încăleca Nichita, era de fapt calul de la trăsura Nidiei, fetița lui Fil și, în fine, drăgălașa mână „Căprioara” răsfățata mascotă a bateriei, de șase luni, de culoare rară, dereșă înspicată, înciorăpată la toate patru picioarele și cu o stea în frunte. Această bijuterie de mână fusese hrănită de Fil luni de-a rândul, sau în lipsa lui, de către Nichita, cu biberonul, apoi cu ovăz fiert în lapte, căci maica sa a pierdut laptele imediat după fătare, în acele zile de sfârșit de martie cu ger și viscol; cum auzea vocea lui Fil chemând-o sau îl vedea apropiindu-se de ea, venea în galop, oprindu-se în dreptul lui Fil, pentru a fi mângâiată și, în clipa când observa că el bagă mâna în buzunar, ca o balerină se urca cu picioarele ei fine pe umerii lui așteptând porția de zahăr sau bomboane.

Cu toată oboseala de pe urma unui marș de patruzeci și cinci de kilometri în acea zi, noaptea armăsarul Cezar nu-și găsea astâmpăr, gema ca un om foarte îndurerat. Intrigat Fil, trezit de aceste gemete aproape umane, s-a dus la armăsar și, în timp ce-i mângâia pielea cu blănița sa netedă, Cezar își apropiase capul de fața lui Fil, ca un copil obidit, lăsând ca acesta să-i mai simtă mirosul lui cald, atât de cunoscut și de drag oricărui călăreț și iubitor de cai. Cât timp Fil era lângă Cezar, lăsându-i capul lângă fața sa și gâtul său masiv să i se sprijine pe umăr, armăsarul se liniștea, dar cum îl părăsea, Cezar cu capul întors după dânsul parcă îi reproșa de ce îl lăsa în această noapte fără tovarășia și mângâierea de care bietul animal simțea nevoia; sau poate era presimțirea lui Cezar că aceste ore erau ultimele din conviețuirea lor?

Și totuși așa a fost. Instinctul îl făcu pe Cezar să își presimtă sfârșitul care urma să aibă loc peste câteva ore.

Soarele dimineții din 24 august se urcase de acum deasupra crestelor împădurite ale Dulceștilor, când bateria lui Fil s-a înscris pe drumul Girovului, adevărata trecătoare limitată în stânga de valea pârâului și în dreapta de o fâșie îngustă de porumbiște, după care urca o pantă spre creasta unui deal paralel cu drumul.

În creierul lui Fil trecu un gând. Dacă în această strâmtoare ne-ar surprinde un inamic, nu mi-ar rămâne decât să-mi fac ultima rugăciune!

După ce și ultimul cheson al trenului de luptă încărcat cu muniție s-a înscris în drumul mărginit de obstacole naturale, un tanc camuflat în frunzișul de pe creasta dealului din dreapta, la vreo cinci sute de metri în fața capului coloanei, trage un proiectil, ce explodase în albia pârâului.

O ripostă însemna masacrarea bateriei încă înainte de desprecherea antetrenurilor de afete. Fil mai observă și alte două tancuri cu țevile îndreptate asupra coloanei, iar, în porumbiștea din flancul drept al bateriei, mitralierele îndepărtând porumbiștea de camuflaj, de soldați cu pistoale automate.

Era clar, bateria a intrat într-o capcană, fără nici o posibilitate de a se apăra. Din fața bateriei apărură un escadron de călăreți apropiindu-se în trap întins de aceasta. S-a oprit la vreo cincizeci de pași, când comandantul lor strigă: „predaite” („predați-vă”).

Fil a înțeles fulgerător rostul armistițiului, a debandadei regimentelor de infanterie, întâlnite în drum, lovitura din tunul tancului, misiunea celor două tancuri cu țevile îndreptate asupra coloanei bateriei în marș și a mitralierelor din porumbiște.

Fil se predă. E înconjurat imediat de câțiva călăreți și dat jos de pe Cezar. I se smulge pistolul de către comandantul călăreților și decorațiile de pe piept, dar cu atâta tărie încât îi rupe și vestonul. Între timp, ceilalți călăreți au împresurat bateria, procedând asemănător cu trupa. Bineînțeles că toată această operație se petrece sub amenințarea balalaicelor rusești.

Când în fine trupa bateriei a fost încolonată, comandirul călăreților smulge din mână unui soldat rus frâul lui Cezar și încalecă. Dar înainte de a se așeza pe șaua ofițerească, Cezar cu abilitatea sa, l-a trântit la pământ. La a doua încercare, se pare că trânta a fost mai vehementă, la a treia încercare Cezar, de acum înfuriat și încă înainte să urce comandirul în scară, l-a doborât pe nepoftitul ce se ridică greu de pe jos. Acesta își apucă balalaica de pe gât și, fără nici o milă, trage în capul lui Cezar o rafală, care se prăbușește mort, ca o statuie de pe soclu. A preferat acest sfârșit demn.

Mândra ostășime a bateriei cinci din Regimentul 12 artilerie, dezarmată și încolonată „po piati” („câte cinci”) în rând – acum prizonieră – încadrată de baionete și balalaice (pistoale mitralieră), e dusă în surghiun. Soldații bateriei l-au îmbrăcat repede pe Fil, cu o manta cazonă și cu o șapcă de trupă, astfel nu mai putea fi recunoscut de sovietici care, la primul centru de triere, separau ofițerii de trupă, îi băgau sub o escortă mai puternică, ceea ce le îngreua și complica evadările.

La comandamentul de triere, la întrebarea pusă trupei: „Gde vas comandir?” („Unde e comandantul vostru?”), soldații au dat indiferenți din umăr.

În coloană, Fil s-a găsit cu camaradul său, căpitanul Chiaburu Constantin, a cărui unitate a fost dezarmată și luată în prizonierat ceva mai devreme. Tot de la Chiaburu află Fil despre căpitanul Rotaru Nicolae și maiorul Brote Eugen care, aflând de intențiile rușilor cum că până la semnarea de către Regele Mihai a armistițiului, tot ce cade în mâinile rușilor e considerat prizonier sau captură de război, au părăsit materialul și, urmați de ceilalți ofițeri subalterni și de trupă, au intrat prin păduri, înainte de a fi făcuți prizonieri.

*

Coloana de prizonieri, lungă de peste un kilometru, se îndrepta cu cei 6.000 de prizonieri români spre Roman. Praful și sudoarea perpelea pe bieții oameni dezamăgiți, ce păseau ca vitele

spre abator, cu demnitatea frustrată și cu mare durere în inimi.

Soarele nemilos le usca gurile; când dădeau peste o fântână în drum, nu aveau voie să iasă din coloană și nimeni nu îndrăznește să-și curme viața, atâta timp cât mai putea rezista, căci e greu, cumplit de greu să mășaluiești între baionete, ca prizonier la un vrăjmaș care pune prea puțin preț pe viața ta. Oare merita să renunți la luptă ca să scapi cu viața în care să fii supus tuturor înjosirilor, lovit în mândria de ostaș și om?

Omul n-are curajul nici cât un scorpion care, cum simte că nu mai are nici o șansă de scăpare, se sinucide cu propria sa armă, otrava. Sau precum a procedat Cezar, în loc să fie încălecat de oricine, a preferat să moară. Omul speră și această speranță îi prelungește viața, dar adesea numai cu chinuri.

Capul coloanei de prizonieri s-a oprit la o fântână. E prima oprire după patru ore de târșeală în dogoarea zilei și în praful des al drumului. Prizonierii dau năvala la fântână. În zadar se opintesc cei din spate să ajungă în față. Ca o turmă de vietăți ciudate se îmbulzesc unii în alții pentru un strop de apă. Se înjură, se blestemă și se imploră cu glasuri răgușite: apă! Cei care și-au potolit setea nu pot ieși din îmbulzeală, până ce o rafală de gloanțe trasă deasupra capetelor lor nu îi gonește de la uluc; alții din turmă dau năvală și comedia reîncepe, dar cu alți artiști.

Cei din coloană, care nu au ajuns la rând să se adape, stau cu gâturile lungite ce ies transpirate din tunicile descheiate, aidoma animalelor deshămate, cu urme groase de praf încleiat.

La Roman, unde coloana ajunsese pe la miezul nopții, e înghesuită pe malul râului Moldova, unde a înnoptat. Nimeni nu avea voie să se spele în apa râului, care era păzită cu strășnicie. Prizonierilor, după patrusprezece ore de marș, nu li se dă nici o bucăică de pâine.

În dimineața celei de-a doua zi, coloana e dusă și plimbată în fața aparatelor de filmare pe străzile Romanului, ca astfel actul de mare vitejie, de luarea în prizonierat a acestei mase de ostași români, să rămână în analele istoriei, fără să se arate că acești așa

pretinși prizonieri, după ordinele primite, nu aveau voie să se apere, că de acum au devenit aliați și prieteni.

În după masa acelei zile, după ce au fost filmați, prizonierii au fost duși în parcul de lângă gara Romanului. Aici mai stau o noapte flămânzi și însetați. Și la fel cum au fost percheziționați și în tot timpul nopții precedente, sunt percheziționați și aici; cu această ocazie se confiscă prizonierilor tot ce era valoros, până și cizmele de piele, ce li se înlocuiau cu cizme vechi de cauciuc; ceasuri, inele sau orice bijuterie nu se înlocuiau.

În a treia zi de prizonierat, prizonierii primesc câte o felie de pâine neagră, dar gustoasă și după acest prânz sunt încolonați luând drumul spre Săbăoani, Strunga, Iași, în direcția Bălți.

De Fil s-a alăturat camaradul său de regiment și divizion Chiaburu, care s-a hotărât ca, dincolo de Săbăoani, în curbele drumului ce coboară spre pod s-o ia din loc, sfătuind pe Fil să facă la fel, căci e de preferat un sfârșit chinuit, decât un chin fără sfârșit. Fil, în capul căruia s-a înjghebat încă din prima zi de prizonierat o idee identică, a fost de acord.

Au fost trei fugari hotărâți să facă această încercare; la a doua serpentină, fiecare din ei trebuia să sară șanțul din stânga, apoi să urce printre tufele de pe debleu până la muchia debleului și să se camufleze în lanul de porumb, înalt cât un stat de om. Ca la un semnal, toți trei fugarii au sărit peste șanț și urcară costișa debleului. Au fost zăriți când dispăreau între lujerele porumbului. Gloanțele automatelor au fâlfâit deasupra lor, dar mult prea sus ca să-i poată atinge. Dintre santinele, doar unul singur a urcat pe o creastă, a tras cu furie câteva rafale, apoi s-a lăsat păgubaș, neîndrăznind să se aventureze în deșul porumbiștei.

Cam după două sute de metri de înaintare, pe coate târâș, Fil s-a sculat, după ce în prealabil a ascultat dacă nu cumva erau urmăriți. A fluierat, conform înțelegerii, semnal la care s-au ridicat și ceilalți doi, Chiaburu și locotenentul medic veterinar al divizionului. Toți trei își ascultau inimile, care băteau ciudat de vioi. Zeița Fortuna i-a ajutat. Cu mare precauție, fugarii au intrat

în satul Tețcani și au fost găzduiți și ospătați de o bătrânică care nu vorbea decât foarte greu românește. Era din familia secuilor așezați pe aceste meleaguri, cu secole în urmă.

A doua zi, dis-de-dimineață, după ce bătrânică îi hrănise cu îndestulare, cei trei ofițeri căzuți prizonieri în țara lor, de aliați și prieteni, și-au luat rămas bun de la gazda primitoare, care refuză categoric orice răsplată, și au purces la drum, dar nu pe șosea, ci peste câmp. La trecerea șoselei Tupilați-Girov, li s-a atras atenția de către sătenii din satul Cârligul, să fie cu mare precauție, căci sunt instalate niște posturi, care adună toți bărbații și îi bagă în coloanele de prizonieri. Ofițerii se hotărâsc să înnopteze la Bărgăoani, după un popas la Ruginoasa. Dar la Ruginoasa au neșansa ca, în urma unui denunț al săteanului la care au intrat să bea apă, să fie prinși de postul rusesc. Românul a anunțat acest post, printr-o nepoțică de zece ani, că în casa lui se află trei spioni!?

Nu mică a fost surpriza celor trei ofițeri, când au văzut fetița intrând în curte cu trei soldați ruși înarmați cu pistoale automate. Ofițerii și-au dat seama de nemernicia țaranului și se lasă duși de soldații ruși la postul lor. Rușii își dau și ei seama că prizonierii lor nu sunt spioni și, pentru a demonstra cât de ticălos poate fi un confrate, soldații ruși au adus ofițerilor români un coș cu alimente, pâine albă, carne de pui, ouă fierte și lapte zicând: „cușait” („mâncăți”). La fel pentru odihnă, peste noapte au întins pe iarbă un strat gros de fân, peste care au întins pânză curată de casă, perne și pături. La urmă „starșena” („frunțaș”) oferi fugarilor, din paciocul lui de mahorcă, și câte o bucată de „bomașcă” („hârtie de ziar”) pentru țigări.

Ofițerii obosiți se culcară, păziți de un singur soldat care, probabil, în orele lui de veghe o fi ațipit și el, căci dimineața soldații ruși au ospătat din nou pe prizonierii lor, le-au dat și un pachet de mahorcă (tutun), apoi le-au întins mâna prietenește, urându-le drum bun „idite damoi” („plecați acasă”).

Câtă deosebire între comportarea acestor trei soldați simpli față de cea a ofițerului, comandirul călăreților care, pentru a se

erija în cine știe ce personalitate, a cravașat pe Fil, după ce l-a dezarmat, lăsându-i urme pe piept încă nevindecate. Iar față de comportarea țaranului, rușii s-au arătat mai perspicaci și mai omenoși; ei au rămas încrustați în inima lui Fil.

La ieșirea din satul Ruginoasa, mai mulți țărani așteptau pe ofițeri, cu haine civile adunate de prin cotloane cu vechituri, schimbându-le cu hainele militare de pe ofițeri.

Cu toată schimbarea de port, cei trei fugari au mai fost prinși de șase ori, între Ruginoasa și Râmnicu Sărat și, tot de atâtea ori, și-au riscat viața, evadând de fiecare dată.

De multe ori s-au hrănit numai cu boabe de porumb crud sau mazăre crudă dacă o găseau pe ogoare. Au dormit pe unde au apucat și adesea, când flămânziți până la epuizare, cerșeau un gogoloi de mămligă, erau refuzați cu cruzime bestială. Rar au avut parte să dea peste oameni de omenie.

Cinci săptămâni au cutreierat cei trei ofițeri români prin pădurile moldovene, când, în fine, au ajuns la Râmnicu Sărat, după ce au fugit din ultimul arest la Botești, în apropierea Focșanilor și scăpați ca prin minune de gloanțele balalaicelor.

În tot timpul fugii, Fil suferea de friguri palustre, cu febră aproape neîntreruptă de 40 de grade Celsius și de o rană la piciorul drept provocată de o schijă mică și subțire, cât un ac, care a început să puroieze, provocându-i dureri cumplite la mers.

În multe rânduri, Fil sleit de puteri ruga pe camarazii săi să-l lase undeva într-un sat și ei să-și continue drumul. Atunci căpitanul Chiaburu îl lua în spate și-l ducea sute de metri, într-un loc ferit, unde se odihneau până ce Fil își aduna noi forțe pentru o nouă etapă. În afara oboselii, cei trei erau și înfometați iar, când într-un sătuc sărac din județul Bacău, Chiaburu a încropit o așa zisă ciorbă din păstăi de fasole, sare și apă, fără nici un pic de grăsime, aceasta a fost savurată cu atâta poftă ca și cum niciodată n-ar fi mâncat ceva mai gustos.

Acesta este adevărul adevărat, oricât de incredibil ar părea, cu toate că multe întâmplări din cele mai dureroase nici nu s-au

amintit. La ce să mai răscolești ceea ce trebuie sau vrei să uiți!

Ele vor intra în morminte odată cu cei trei ofițeri români care le-au trăit sau cărora le-a fost hărăzit să trăiască un purgatoriu în viață. Amin.

*

După patruzeci și patru de zile de la memorabila dată de 24 august, într-o seară târzie, în comuna Coteana, au intrat trei bărbați istoviți, costumați în zdrențe, cu sumane ponosite, cu pălării de paie aproape cafenii, vopsite de vechime, cu opinci în picioare, cu tălpi subțiate la grosimea foiței de țigară și bărboși. Unul din ei șchiopăta, având în scobitura tălpii o bucățiță groasă de lemn, care îi ferea talpa de a călca pe pământ. Ei înaintau pe ulița satului în umbra salcânilor, ferindu-se de lumina strălucitoare a lunii, pentru a nu fi văzuți de sătenii care i-ar putea întâlni, căci deodată li se făcuse rușine de halul în care se găseau. La răscruce de drumuri s-au despărțit, fiecare s-a îndreptat spre casele în care erau cazate familiile lor.

Era aproape miezul nopții, când Fil a bătut timid în geamul tindei. Dar, oricât de sfioasă a fost această bătaie, mama Leocadia o auzise și o recunoscuse. Ea, cu presimțirile ei, îl aștepta trează! Ce poate fi în lume mai presus de inima unei mame?

După patruzeci și patru de zile, timp în care nimeni nu știa nimic de soarta lui Fil, acesta apăru printre ai săi.

Epilog

Regimentul 12 artilerie a pierdut întregul său material de război, tunuri, chesoane, cai, harnașament, cât și o mare parte din trupă inclusiv pe comandantul de regiment, colonelul Ciutu și doi ofițeri, tineri sublocotenenți care, neavând curajul de a evada, au fost duși în lagăre de prizonieri.

Fil, după ce a zăcut o lună din cauza rănii infectate de la picior, cât și a malariei care i-a provocat și o afecțiune la plămâni, după o refacere parțială, cere demobilizarea și își reia activitatea civilă de

inginer în cadrul fostului Minister de Lucrări Publice, la Direcția Lucrărilor Noi.

Din anul 1949, odată cu desființarea Ministerului de Lucrări Publice, Fil a fost transferat la Ministerul Construcțiilor, nou înființat, în funcția de inginer referent, cu salariul pe jumătate cât avea în vechiul post.

Dar valurile vieții precum l-au coborât, tot așa l-au și ridicat pe creste. În anul 1952, îl găsim în importanta funcție de șef de serviciu al Investițiilor la Ministerul de Construcții, iar în 1953 în cea de inginer șef. Din 1956 se transferă la Ministerul Transporturilor la Direcția Generală de Poduri și Drumuri, unde activează executând diverse lucrări de drumuri, poduri și portuare. Se pensionează în anul 1973, la vârsta de 65 de ani.

În perioada 1952–1973, Fil creează trei invenții brevetate și 47 inovații, din care unele de mare importanță în execuție, precum au fost:

– „Pluta nivelatoare subacvatică”, utilaj pentru nivelarea, la cote precise, a fundațiilor căilor de lansare a navelor pe șantierul naval, principiu ce a fost extins ulterior la construirea căilor de lansare la șantierul naval Constanța, în dimensiuni mărite.

– Apoi înzestrarea cu telecomanda mecanică a instalațiilor pentru fabricarea amestecurilor asfaltice – bătăle fixe și mobile pentru topirea biturilor.

Brevetele de invenții se referă la:

– Distribuitor, nivelator și compactor pentru materiale granulare necoezive în fundațiile drumurilor moderne.

– Autoîncărcător, descărcător al materialelor granulare.

– Autoîncărcător, descărcător al materialelor coezive (mixturi, var pastă, mortare, betoane) din bătăle sau depozite.

*

Prietenul și camaradul său, căpitanul Constantin Chiaburu a fost transferat la Regimentul 9 artilerie Slatina, cu care s-a contopit Regimentul 12 artilerie și mai face o campanie pe frontul

de vest; a fost menținut în cadrele armatei, ajungând la gradul de colonel deplin, cu funcția de comandant al Școlii militare din Bacău. El moare în anul 1982, la Brașov, unde s-a retras cu familia sa după pensionare.

De medicul veterinar, cel de-al treilea personaj din grupa celor trei fugari, Fil n-a mai aflat niciodată vreo știre. În schimb, în anii 1954–1955, Fil se întâlnea adesea în București cu plutonierul major al bateriei sale, Velescu, care a fost avansat la gradul de locotenent în unitatea de pompieri.

Pe Nichita, credinciosul său soldat, ce făcea „pe ține calul” sau birjarul cât era sub arme, funcție în care se complăcea, fiind un mare iubitor de cai, Fil l-a întâlnit după ani, în tren. Nichita și-a găsit gospodăria arsă și devastată când s-a întors acasă, după ce a evadat din coloană la trecerea peste Prut, la Ungheni.

Colonelul Ciufu a fost eliberat din lagărul de prizonieri de-abia după patru ani; bolnav și cu moralul nimicit, și-a încheiat cariera ca ofițer al armatei române.

Partea a patra

Oameni de seamă din Bucovina

PROFESOR UNIVERSITAR
DR. TRAIAN CANTEMIR

În ziua de 7/20 septembrie 1907, în comuna Pătrăuți, județul Suceava, se naște Traian Cantemir, primul fiu al directorului școlar Eudoxiu Cantemir și al soției sale Natalia, născută Tușinschi.

Ca urmaș al ilustrei familii, din mica boierime răzășească din Moldova, din regiunea Hușilor, din care s-au ridicat, la sfârșitul secolului al XVII-lea, cărturari de seamă și domni ai Moldovei, Traian se dovedește, în viața sa, a fi un descendent vrednic al înaintașilor săi.

Familia

Odată cu venirea la domnie a lui Constantin Cantemir, la sfârșitul secolului al XVII-lea, o parte din familie se apropie de Iași, în vecinătatea scaunului diriguitor al țării, așezându-se în regiunea Larga-Jijia. Înainte de ocuparea Bucovinei de către Austria, un membru al acestei familii din apropierea Iașilor și anume Vasile Cantemir, în vârstă de 19 ani, se stabilește în „Târgul Roșișă”, precum se confirma într-o „sedomastie de locuitori” a ținutului Cernăuți, din anul 1714.

Roșița, o suburbie a orașului Cernăuți, devine mai târziu „Roșă”, datorită fenomenului lingvistic cunoscut.

Vasile Cantemir este deci întemeietorul ramurei bucovinene a familiei Cantemir.

Stabilit în Roșă, Vasile Cantemir n-a rupt legăturile cu locurile lui natale, cu localitatea Larga pe Jijia, de lângă Iași. La fel procedează și fiul său Ion.

Acesta se căsătorește, în 1843, cu fiica mandatarului Gheorghe von (citește „fon”) Dumitrescu și are trei copii: Alexandru, Mihail și Marența. Primul și ultimul sunt născuți în Roșă, iar Mihail în Larga (Iași). Edificator pentru frecvența prezență a lui Ion Cantemir în Moldova mai este faptul că, deși Marența este născută în Roșă, îmbolnăvindându-se de „vărsat”, moare în comuna Cîrniceni din județul Iași. La aceste dovezi de legături continue cu regiunea Iașiului se mai adaugă o notă existentă în condica pe care Ion Cantemir a intitulat-o „Katalogique pro meum esum ad annum 1843”, în care se arată că, în 1884, „am venit de la Moldova aducând cu mine o sută cincizeci și șase de galbeni”. Din banii aceștia și-a cumpărat, în Roșă, pământ, casă și acareturi.

Condica e importantă numai pentru arborele genealogic ce se desprinde din paginile ei, cât și pentru titlul din care reiese, cunoașterea de limbi străine ale autorului.

Ion Cantemir, om al cărții, a dat și copiilor săi învățătura de carte. După cum se poate constata din lucrarea lui Aurel Vasiliu intitulată: „Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu”, fiii lui Ion – Alexandru și Mihail Cantemir – au frecventat „National Hauptschule” din Cernăuți. Aici Alexandru l-a avut coleg de clasă pe Mihai Eminescu. Împreună cu el trece apoi la liceu.

Deoarece Mihai Eminescu repetă clasa a doua, poetul îl are în anul repetat coleg de clasă, de astă dată, pe Mihail Cantemir.

Frații Cantemir se pare că ar fi trăit în relații bune cu M. Eminescu. Ambii au împrumutat cărți de la „Biblioteca gimnaziaștilor români din Cernăuți” a lui Aron Pumnul. Neglijează uneori să le restituie. În lista celor ce nu înapoiază cărțile,

figurează atât Alexandru, cât și Mihail. Mihail împrumutase „Noul Erotocrit” al lui Anton Pann. Cele cinci volume ale lucrării au rămas în biblioteca fiului lui Mihail Cantemir, Eudoxiu, până în 1940, când acesta părăsește Cernăuțiul din cauza evenimentelor istorice cunoscute. Tot atunci a dispărut și o traducere făcută de Ion Cantemir a monografiei „Descriptio Modaviae” a lui Dimitrie Cantemir. Traducerea nu era completă. Fusese transcrisă de Mihail Cantemir. E o dovadă că amintirea descendenței neamului se mai păstra.

Alexandru Cantemir, după terminarea studiilor, a îmbrățișat cariera didactică. A fost director al școlii primare din Clocucica, de sub dealul Dominicului din Cernăuți.

Mihail Cantemir, în schimb, a preferat funcții administrative. Ca primar al Roșei, a adus localității o serie de îmbunătățiri apreciate. Partea finală a vieții sale a încheiat-o ca economist la Direcția regională a căilor ferate din Cernăuți. A fost căsătorit cu Maria Voronca și a avut cu ea cinci copii. Al doilea s-a chemat Eudoxiu și a fost tatăl lui Traian.

Eudoxiu Cantemir s-a născut la Cernăuți, în 6 iulie 1878. După terminarea studiilor secundare la Cernăuți, a funcționat ca învățător în Valea Seacă, județul Suceava. Căsătorindu-se cu Natalia Tușinschi din satul răzeșesc Mihalcea, ulterior învățătoare în Pătrăuți, județul Suceava, Eudoxiu se transferă în comuna soției. Ulterior i se încredințează postul de director școlar în comuna Părhăuți, dincolo de apa Sucevei. Aici a rămas până la pensionare.

Eudoxiu Cantemir a fost, în afara obligațiilor de la catedră, și un participant activ la întreaga viață a comunei. În consiliile comunale își expunea opiniile, dând sugestii și intervenea unde era cazul.

A îndrumat mulți tineri spre licee, ocupându-se de pregătirea lor în mod stăruitor. El conducea personal pe elevii săi la examenele de admitere pe care le susțineau la Suceava și se reîntorcea radios din capitala județului, când concurenții dovedeau că, la Părhăuți, se face carte serioasă.

Cu elevii aceștia organiza, în timpul vacanțelor de vară, manifestări culturale ale căror programe se desfășurau pe scene improvizate, în gura unor șuri spațioase puse la dispoziție de gospodari vrednici și înțelegători.

În timpul Primului Război Mondial, a fost mobilizat și trimis la Viena, la serviciile auxiliare ale armatei austriece, unde a rămas pînă la dezmembrarea imperiului.

Reîntors acasă, muncește din plin ca să înlăture distrugerile provocate de război, atît în cuprinsul școlii, cât și al comunei. În 1921 a făcut parte din comisia de împrumut a țăranilor. La cursurile de adulți, a reușit să-i determine pe acești elevi tomnatici să-și însușească cunoștințele prevăzute în programe.

Ieșind la pensie, Eudoxiu se stabilește la Cernăuți, oraș de care îl legau amintirile tinereții. La 28 iunie 1940, se refugiază la Suceava unde, după doi ani, la data de 12 mai 1942, moare.

Mama, Natalia Cantemir, a fost ultimul copil din cei 16 câți a avut familia Mihai și Maria Tușinschi din comuna Mihalcea.

Natalia Tușinschi s-a născut la 16 septembrie 1881. Școala primară a început-o în comuna natală, Mihalcea.

Întâmplându-se ca atunci școala să fie vizitată de Tache Ionescu, căruia i-a plăcut fetița, acesta o ia la București și o instalează ca bursieră la azilul „Elena Doamna” din capitală. Revenită în Bucovina, a fost numită învățătoare în comuna Pătrăuți, unde funcționa ca paroh Constantin Morariu, tatăl viitorilor cărturari bucovineni: Leca, Victor și Aurel Morariu.

Ceea ce o caracteriza pe această femeie vrednică, inteligentă și muncitoare, a fost dragostea ei de neam și țară. Copiii i-a crescut în spirit patriotic. Duminica îi îmbrăca în costume naționale, sfidând în felul acesta autoritățile austriece.

A avut trei copii și, pentru a-i feri de deznaționalizare, i-a botezat cu nume pur românești, astfel primul născut primește numele Traian, al doilea Liviu, iar fiica Viorica.

Numele copiilor au fost preluate curând de populația satului, devenind foarte frecvente în condica noilor născuți.

Datorită sentimentului patriotic pe care-l manifesta fără rețență, la declanșarea Primului Război Mondial, după ce i-a plecat soțul de acasă, a încercat să treacă în România. Într-o bună zi, punându-și copiii și puținele alimente de care dispunea într-o căruță, a luat drumul Sucevei. Până la Burdujeni, la frontieră, nu erau decât 20 de km. Grănicerii austrieci însă nu i-au permis părăsirea Austriei. Întoarsă după trei zile la Părhăuți, a găsit locuința devastată, grădina distrusă. A început o perioadă de privațiuni greu de suportat.

Între timp trupele rusești au ocupat Bucovina și implicit și regiunea Sucevei. Școala din Părhăuți a devenit peste noapte cazarmă, iar grădina cu pomi fructiferi, ocol pentru cai. Întreținerea copiilor a devenit aproape imposibilă. Pentru pumnul de mălai de care avea nevoie zilnic și-a vândut îmbrăcămintea de care dispunea, rămânând într-o singură rochie. De-abia când frontul a ajuns la Mestecăniș, situația s-a ameliorat. La un moment dat, soldații ruși au început a rupe „pogoanele” (epoletii) ofițerilor și a decreta „svoboda”. Punându-și la spinare boccelele diforme, au părăsit linia frontului, decându-se spre întinderile fără sfârșit ale Rusiei.

Apoi, pe șoseaua Părhăuților, a venit dinspre Suceava armata română. În zilele următoare au început să sosească foști ostași ai armatei austriece. A venit și Eudoxiu Cantemir. Imperiul lui Franz Ferdinand s-a prăbușit. A venit Unirea cea Mare. Misiunea dascălilor era de a forma cadre bine pregătite, muncă la care Natalia Cantemir a contribuit fără rezerve.

Natalia Cantemir s-a stins din viață în anul 1973, la vârsta de 92 de ani și își doarme somnul de veci în cimitirul de lângă cetatea lui Ștefan cel Mare din Suceava.

Traian Cantemir

Copilăria, până la vârsta de trei, și-a petrecut-o în satul natal Pătrăuți. Ulterior s-a stabilit în Părhăuți, o comună apropiată, unde tatălui său i s-a încredințat conducerea școlii nou construite. Aici, Eudoxiu Cantemir s-a instalat în apartamentul rezervat

directorului și familiei sale. În comună, Traian Cantemir a urmat cursurile școlii primare, având ca dascăli pe proprii săi părinți.

În anul 1918, dă examenul de admitere la liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava. Bacalaureatul și-l ia în 1926. În toamna aceluiași an, se înscrie la Facultatea de Filosofie și Litere din Cernăuți.

Printre cadrele didactice, ale căror cursuri le-a audiat, au fost: Alecu Procopovici, Leca Morariu, Ion Nistor, Vasile Gherasim, A. Herzog, Al. Tzigara Samurçaș, C. Narly, Cristea Geagea.

Ca student, Traian Cantemir a făcut parte din Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți. În calitate de secretar al acestei societăți a organizat, împreună cu comitetul, serbările jubileului de 80 de ani de la înființarea societății. Cu ocazia aceasta a semnat actul de cumpărare a unei clădiri de pe strada Reședinței, pe care o transformă în cămin studențesc pentru membrii societății. Tot atunci a ridicat și un bust de bronz lui Dimitrie Onciul, care a înființat societatea „Junimea” și a fost primul ei președinte. Bustul a fost amplasat în grădina căminului.

Din perioada 1926–1930, mai trebuie reținut amănuntul că Traian Cantemir a făcut parte din colegiul de redacție al revistei satirice studențești junimene „Hacu”, înființată de profesorul Arcadie Dugan, membru emerit și sufletul întregii mișcări a societății.

În urma aprecierilor de care s-a bucurat din partea cadrelor didactice ale Facultății, la propunerea senatului universitar, lui Traian Cantemir i se acordă o bursă la „Academia di Romania” din Roma. Bursa se dădea celor mai buni absolvenți ai Facultății, o dată la doi ani, pentru specializare. Stă la Roma din 1931 până în 1933. Are colegi veniți din toate celelalte centre universitare. Toți se disting prin studii laborioase devenind mai târziu cadre universitare, oameni de știință. Din generația lui Traian Cantemir au făcut parte Titus Pîrvulescu, Octavian Floca, Grigore Ionescu, Mihail Berza, Dionisie Pippidi, N. Lupu, Nicolae Lascu, Mihai Macrea. Dintre bucovineni, au fost prezenți, în același timp, Haralambie Mihăescu, trimis de Universitatea Iași și Claudia Saghin care s-a

distins ulterior ca solistă a Operei Române din București și a celei din Roma, Italia.

În intervalul dintre anii 1931–1933, Traian Cantemir s-a preocupat de istroromâni. Pe lângă investigațiile arhivistice pe care le-a făcut, a întreprins și două călătorii la reprezentanții acestei subdiviziuni etnice românești. Prima a avut loc între 20 mai – 14 iunie 1932, limitându-se numai la localitățile de sub muntele Ucika, iar a doua s-a desfășurat între 15 februarie – 5 martie 1933, cuprinzând și locuitorii din Carst. S-a reîntors din ținuturile lor cu un bogat material dialectologic. L-a publicat în broșura „Ciripiri ciribire” din 1935, în volumul „Texte istroromâne” 1959, precum și în paginile revistei „Făt-Frumos” a lui Leca Morariu din Cernăuți și Râmnicu-Vâlcea.

În 1932, pe când era la Roma, se căsătorește cu profesoara Tatiana Grimalschi, fiica preotului Zenovie Grimalschi din comuna Zelena, județul Hotin. Are cu ea un fiu, Lorin, ulterior profesor universitar la Institutul Politehnic Iași.

Reîntors în țară, funcționează o perioadă scurtă ca profesor la Hotin. Editează acolo o revistă „Aurora”, în care semnează nu numai elevii cu chemări literare, ci și cadrele didactice.

Luându-și doctoratul la Universitatea din Cernăuți cu tema „Istroromânii”, trece în 1937 la Facultatea de Filosofie și Litere din Cernăuți, ca asistent al lui Leca Morariu, la Catedra de Literatură Modernă și Folclor. Pe lângă obligațiile de catedră, are ore suplimentare la mai multe licee din localitate.

Întrucât Leca Morariu extinde activitatea catedrei, înființând pe lângă ea un institut de literatură, care concentrează în jurul lui personalități literare, din țară și străinătate, Traian Cantemir devine secretarul institutului. În lucrările publicate de institut, pe copertă, alături de numele directorului, figurează și numele lui, Traian Cantemir.

Stabilindu-se la Cernăuți, se angajează în munci culturale, ținând conferințe în cadrul „Universității libere”, ale societății muzicale „Armonia”, citind din creațiile literare proprii.

Ca membru al „Societății scriitorilor bucovineni”, a activat în cadrul „Cenaclului scriitorilor bucovineni” până în martie 1944, când cenaclul se desființează, datorită evenimentelor istorice de atunci. Ședințele cenaclului se țineau săptămânal în Palatul de cultură din Piața Unirii. Se citeau studii și creații în versuri și proză. Lucrările bune erau reținute pentru a fi publicate în „Revista Bucovinei”, pe care Traian Cantemir o conducea cu Dragoș Vitencu. Împreună cu membrii cenaclului a organizat manifestări cultural-literare atât în Cernăuți, cât și în orașele din provincie, ca: Storojineț, Gura Humorului, Rădăuți, Suceava etc.

A activat, de asemenea, în cercul „Bucovina literară”. După cum se declară în articolul care-i anunță înființarea, cercul intenționa să strângă toate energiile tinere din Bucovina pentru ca, alături de valorile afirmate, să ducă mai departe gândul frumosului și al întrupării în forma artistică cea mai înaltă. Cercul „Bucovina literară” va încerca să realizeze, pe plan spiritual și practic, spațiul liric românesc în sensul său pozitiv („Bucovina literară”, 9 mai 1943, p. 8).

Bunele intenții ale cercului s-au realizat întocmai, pentru că a izbutit, în primul rând, să atragă în jurul lui nu numai scriitori bucovineni, ci și pe cei din alte părți ale țării, îndeosebi de la București. Activitatea pe care a desfășurat-o cercul a fost bogată. Transpare și din procesele-verbale ale ședințelor. În una din aceste ședințe se hotărăște un festival de joc și cântec românesc, cu artiști și dansatori populari din toate județele Bucovinei, în sala Teatrului Național, în ziua de 20 iunie 1943.

Tot atunci s-a inițiat editarea unei serii de lucrări cu privire la monumentele istorice din Bucovina, prima lucrare fiind cea scrisă de profesorul universitar Simion Reli, despre Mănăstirea Putna. În plus, s-a mai hotărât organizarea unei echipe de teatru pentru sate.

Același cerc a invitat apoi scriitori de marcă să țină conferințe cu subiect variat pe scena Teatrului Național. Deschizători de drumuri în privința aceasta au fost Cezar Petrescu, care a vorbit despre „Scriitorul în epoca sa” și Ionel Teodoreanu.

În intervalul unor asemenea conferințe au avut loc o serie de șezători. Una dintre acestea, în stil mare, a fost aceea din 8 iulie 1943, ocazie cu care și-au dat concursul nu numai scriitorii bucovineni, ci și cei din București.

Activitatea cercului „Bucovina literară” a fost și ea suspendată în martie 1944, datorită acelorși evenimente istorice menționate. Lumea din Cernăuți s-a răspândit pe întreg cuprinsul țării. Catedra de Literatură Modernă și Folclor se stabilește la Râmnicu-Vâlcea. Traian Cantemir vine și el în orașul de la poalele Carpaților. Întrucât catedra se desființează curând după reînceperea activității ei, iar Leca Morariu e scos la pensie înainte de termen, Traian Cantemir se încadrează în învățământul liceal din Rm. Vâlcea și rămâne acolo până în 1964. În intervalul acesta a deținut câțiva ani calitatea de director al Liceului Comercial și de președinte interșcolar. Ulterior a trecut la Liceul „Bălcescu”.

A desfășurat și la Râmnicu-Vâlcea o bogată activitate culturală. A fost, până la plecarea din localitate, președinte al filialei Societății de Științe Istorice și Filologice. A înființat și a condus cenaclul literar de pe lângă Casa de cultură. A organizat șezători cu scriitorii din localitate și cu cei invitați de la București. A fost membru permanent în juriul concursurilor culturale din județ. Pe linie profesională a avut calitatea de președinte al cercului profesorilor de limba și literatura română. A făcut parte din colectivul Muzeului județean pentru achiziționarea pieselor artistice și a obiectelor cu caracter etnografic. Și-a spus cuvântul în probleme teatrale, fiind cooptat membru în comitetul de direcție al teatrului de amatori.

În 1964 a fost chemat la Institutul pedagogic de trei ani, la Bacău. A predat istoria literaturii dintre cele două războaie mondiale, precum și cea actuală. A deținut funcția de șef de catedră și pe cea de secretar științific al institutului, înființată atunci. La insistențele lui, institutului i s-a aprobat să-și editeze un buletin propriu. L-a intitulat „Studii și cercetări științifice”. L-a condus în colaborare și singur. Tot în perioada aceasta, a înființat și a

coordonat, în colaborare cu Ion Mitrea, publicația „Comunicări de istorie și filologie.” A organizat și a dirijat sesiunile științifice ale cadrelor didactice, precum și pe cele ale studenților. În 1971 lui i-a revenit sarcina să conducă și Conferința a XI-a a cercurilor studențești pe țară. A participat și a susținut comunicări personale la sesiunile științifice din București, Oradea, Pitești, Suceava, Deva și Constanța. A făcut parte din reprezentanții Institutului Pedagogic Bacău la Congresul al XII-lea Internațional de Limbi Romanice din 1970, de la București.

Ca rector al Universității Cultural-Științifice, din 1965 până în 1970, a înființat o serie de cursuri de ordin practic, instructiv, care s-a bucurat de o participare masivă din partea localnicilor. S-a ocupat și aici de activitatea Societății de Științe Filologice, fiindu-i președinte din 1964 și până în 1974. După data aceasta se mută la Iași, unde își continuă activitatea cultural-științifică liber de orice obligații de serviciu.

Munca științifică desfășurată de-a lungul anilor se concretizează într-un număr de peste două sute de cărți, studii și articole. A colaborat la Analele Universității „Al. I. Cuza”, „Arta”, „Acta Moldaviae Meridionalis”, „Anuarul Muzeului județean Vaslui”, „Bucovina literară”, „Carpica”, „Cercetări de limbă și literatură”, „Crainicul cetății”, Cronică „Făt-Frumos”, „Forum”, „Gaudeamus”, „Gazeta învățământului”, „Junimea literară”, „Limbă și literatură”, lucrări științifice „Noi traccii”, „Revista Bucovinei”, „Revista de pedagogie”, „Revista învățământului superior”, „Scânteia”, „Secera și ciocanul”, „Steagul roșu”, „Tribuna României”, „Tribuna școlii”, „Zori noi”.

Lucrările semnate de Traian Cantemir sunt axate pe probleme de istorie literară, folclor, dialectologie și pedagogie. Cele de istorie literară aduc completări la biografia scriitorilor clasici, analizează operele literare ale acestora, privindu-le din perspective mai puțin frecventate, se ocupă de aspectul lor compozițional și stilistic, de importanța artistică pe care o dețin în evoluția literaturii noastre. În urma investigațiilor întreprinse, Traian Cantemir

descoperă stihuitori nementionați până acum și aduce lumină în legătură cu căile prin care au intrat în literatura noastră veche subiecte predilecte pentru vremurile de atunci. Atenție deosebită a acordat poeziilor lui Eminescu, pe care le surprinde în intimitatea structurii lor euforice. Particularitățile ei sunt disecate cu competență în toate articulațiile, scoțându-se în evidență marile disponibilități poetice ale acestui geniu românesc. Și în volumul „Studii de literatură” apărut în 1983, se dezbate chestiuni similare.

În folclor, Traian Cantemir se reține asupra motivelor dispariției poeziilor istroromânilor, precum și asupra caracteristicilor prozei lor anonime. Textele dialectale pe care le-a publicat surprind asemănări multiple între basmele istroromâne și cele dacoromâne, subliniind fondul comun al creațiilor noastre spirituale. Publicând „Brăduleț de pe cărare”, autorul demonstrează că-l interesează deopotrivă și folclorul din interiorul țării, punând accentul, de astă dată, pe cel specific tineretului.

Într-un studiu intitulat „Caracteristici ale folclorului școlar” se oprește numai asupra creațiilor micilor generații, observând că și acestea sunt inventive, pline de farmecul naivității. Un volum copios, din punct de vedere al cuprinsului, este „Folclor literar vâlcean”. Ponderea lui o constituie poezia lirică, ce se distinge de cea din restul țării prin particularități specifice sufletului oltean.

Publicând texte din localitățile române de sub muntele Ucika și din Jeian, din nordul peninsulei Istria, Traian Cantemir scoate în evidență noi caracteristici gramaticale istroromâne care apropie și mai mult dialectul istroromân de cel dacoromân. Alăturând cele două dialecte, dialectologul remarcă nu numai identități în ceea ce privește flexiunea substantivelor, ci și a verbelor.

În gramatica ce-și așteaptă editorul este trecută, în plus, și deosebirea dintre vorbirea istroromânilor din sudul peninsulei și cea din nordul ei. Pe plan dialectal se cuvine să mai fie subliniat faptul că Traian Cantemir este coautorul celor două volume de „Lexic regional”. În primul, publică lexic necunoscut din regiunea Vâlcea, iar al doilea colaborează cu lexic din Bucovina.

În articolele din cuprinsul pedagogic se ridică împotriva programelor școlare existente, observând că acestea sunt deficitare la limbă și literatură română. Propune o serie de modificări menite să înlăture neajunsurile din predarea acestei discipline de importanță primordială. Face apoi propuneri și atunci când Ministerul Educației și Învățământului pune în discuție proiectul de program al cursurilor de istoria literaturii („Revista învățământului superior”, 1965, nr. 6).

Traian Cantemir debutează beletristic cu schița „Trăiască Domnu!” apărută în 1927, în revista „Junimea literară”. În 1938 publică romanul „Mensa academica”, în care abordează viața studențimii bucovinene. Începând cu anul 1942, îi apar mai multe capitole, în „Bucovina literară”, din proiectatul său roman „Fata gazdei”.

PROFESOR DR. LEON ȚOPA

Leon Țopa a debutat cu poezia: „Cine știe...” și cu recenzia operei lui Dimitrie Cantemir „Metafizica”, editată în limba română de Em. C. Grigoraș. Primii pași făcuți în revista liceului „Aron Pumnul” și a elevilor Școlii superioare de comerț „Ecol tinerimii” din Cernăuți (1930) îl fac cunoscut în rândul colegilor din unele școli ale ținutului Suceava.

Debutul științific propriu-zis s-a produs cu cartea „Universitatea țărănească”, apărută la Cernăuți, în 1935, la vârsta autorului de 23 de ani, o teză de licență lărgită (162 p.), având caracter experimental.

A publicat în anii 1934–1936 articole, mici eseuri și dări de seamă în revistele locale „Revista de pedagogie”, „Însemnări sociologice”, „Făt-Frumos” și „Iconar”.

Colaborările sale la revistele de mai sus și în primul rând apariția „Universității țărănești”, îl recomandă pentru bursa Universității din Cernăuți în calitate de membru al Școlii române din Roma „Academia di Romania”.

Două sunt științele sociale în care a făcut studii și cercetări concrete timp de 50 de ani – 1935–1986: sociologia, în special sociologia educației și sociologia urbană, în al doilea rând pedagogia, în special pedagogia adulților.

Începând cu anul 1935, el se orientează spre cercetarea sociologică și pedagogică experimentală din perspectiva dezvoltării intensive a educației adulților în țara noastră. Această orientare din tinerețe, inițiată în ținutul Sucevei, a fost consolidată și lărgită în perioada 1962–1986 prin studii, cercetări și sinteze referitoare la conceptul educației permanente. În centrul demersurilor sale, întreprinse în plan teoretic și aplicativ, se află procesul de operaționalizare a educației permanente în învățământul tineretului și al adulților aflați în procesul de producție.

În 1948 a publicat studiul „Sociologia urbană”, una dintre primele lucrări de acest gen de la noi, continuată ulterior prin studiile evoluției urbanizării în R.S. România și în lume.

În ultimii 26 de ani, Leon Țopa a făcut comunicări la reuniunile științifice de pedagogie și sociologie din țară și din străinătate și a desfășurat activități de îndrumare, prin dezbateri publice și conferințe cultural-științifice din București, Oradea, Suceava, Focșani, Tulcea, precum și în cadrul centrelor speciale de perfecționare profesională de pe lângă ministere.

Prin participarea sa la reuniunile științifice internaționale, a contribuit la cunoașterea cercetărilor sociale în România și la dezvoltarea concepției contemporane a educației permanente în lume, inclusiv prin lucrările traduse în engleză și germană.

Contribuțiile lui Leon Țopa se axează pe o formație clasică a învățământului nostru universitar, în care documentarea și activitatea critică, luptătoare pentru progres, se îmbină în mod fericit. În studiile de sociologie, poziția sa se definește prin cercetarea fenomenelor sociale cu realități umane în raporturi logice între oameni și totodată între sistemele de conținut social, altădată numite genuri de viață, exprimate prin lupta dintre om și natură și în cea dintre forme de guvernământ politic și felul organizației

militare, ducând mai departe cercetările autorilor consacrați sociologiei istorice.

În 1940, apare studiul său: „La Relazione tra la forma di Governo e l'Organizzazione Militare Romane. Dai Grecchi ad Augusto” în „Ephemeris Dacoromana” vol. IX, Roma, p. 119–181. Acest studiu a fost recenzat de mai mulți specialiști acordându-i atenția cuvenită. Printre cei care au scris despre această lucrare, a fost profesorul M. Pippidi specialist în problemele de istorie și cultură antică. Lucrarea este de actualitate prin caracterul ei interdisciplinar de „sociologie istorică”, fiind citată în lucrări de politologie din țară și din străinătate. Sub același aspect face istoria socială a orașelor și a tendințelor actuale în procesul de urbanizare a țării în lume.

Aspectul major al contribuției lui Leon Țopa în domeniul sociologiei educației constă în adâncirea și continua dezvoltare a conceptului contemporan al educației permanente, idee regăsită și amplificată de la studiul „universității țărănești” și până la cel al „calității educației” în contemporaneitatea națională și internațională.

Dintre temele majore care l-au pasionat în cursul anilor, sunt de menționat: integritatea vieții naționale, prioritatea educației adulților, imperativul creativității, modernizarea stilului de muncă intelectuală, restructurarea conceptelor despre viața de familie ca nucleu social peren, rolul învățării și al autoeducației în epoca actuală și de perspectivă.

Lectura lucrărilor lui Leon Țopa animă un adevărat tonus intelectual și fertilizează imaginația creatoare odată cu aspirația desăvârșirii cititorului.

Date personale și familiale

Leon Țopa s-a născut la 2 iunie 1912, în comuna Carapciu pe Ceremuș, în fostul județ Storojineț.

Tatăl, Vasile Țopa, era frate cu Dimitrie Țopa, autor al unei documentate lucrări de istorie locală.

Mama, Iuliana, născută Voloșencu, făcea parte din categoria socială a răzeșilor.

Fratele lui Leon Țopa, doctorul Casian Țopa, este autorul monografiei sanitare a unei circumscripții rurale, în care a lucrat ca medic igienist, în perioada 1926–1940.

Leon Țopa a fost decorat în 1973, pentru merite științifice.

Studii

Cursul primar l-a urmat în satul natal și la Cernăuți. Este absolvent al Liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți, promoția 1930.

A studiat, la Universitatea din Cernăuți, Filosofia (licența în Sociologie-Pedagogie, 1934) și Filologie Modernă (licența în Română și în Istoria Filosofiei, 1935).

În anii 1936–1938, primind bursa Facultății de Filosofie și Litere din Cernăuți, în calitate de licențiat și autor de lucrări științifice, și-a continuat studiile de specialitate ca membru al Școlii Române din Roma, publicând în analele acestei instituții lucrarea de abilitare.

A dat doctoratul la Universitatea din Cernăuți cu tema „Relația dintre forma de guvernământ și organizarea militară la romani”.

Atestat profesor de Limba și Literatura Română, București, 1960.

Traducător autorizat din franceză, italiană, germană, rusă în română (1957) de Academia R.S. România, Institutul de Lingvistică și Filologie.

A dat concurs pentru postul de cercetător științific principal (1965) la Institutul de Științe Pedagogice.

Funcții și alte atribuții

1934–1935: Lector la Școala Superioară Țărănească de la Roșă-Stîncă, de lângă Cernăuți;

1936–1938: Membru al Școlii Române din Roma;

1938–1939: Profesor de Limbă și Literatură Română la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți;

1939–1948: Asistent universitar la catedra de Sociologie – Facultățile de Litere și Filosofie din Cernăuți și București;

1949–1952: Asistent la Institutul de Prevederi Sociale al Ministerului Muncii din București;

1952–1955: Funcționar la Întreprinderea de prelucrare a marmurei și pietrei, București;

1956–1963: Profesor de Limbă și Literatură Română în regiunea București;

1963–1978: Cercetător științific la Institutul de Științe Pedagogice București;

1978: Pensionar.

(Alte funcții sociale: Președinte al Societății Elevilor Liceului „Aron Pumnul” (1930); Membru în comitetul societății studenților „Junimea” (1932–1933); Președintele Cercului pedagogic al profesorilor de limbă și literatură română, în raionul Giurgiu (1958–1960); Șeful Sectorului de Educație a Adulților de la Institutul de Științe Pedagogice (1970–1974).

În calitate de secretar științific (1938–1939) al regionalei Suceava a Institutului de Științe Sociale al României, a coordonat lucrările de cercetare pe teren ale echipei monografice a ținutului Suceava în plasa Humorului, fostul județ Câmpulung Moldovenesc (vara anului 1938 și august 1939).

Redactor la ziarul „Suceava”, organ al ținutului Suceava (1938–1940).

A îndeplinit funcția de referent tehnic pentru educația adulților la Fundația culturală din București (1940–1942) și la Direcția de Studii și Documentare a Ministerului Propagandei Naționale (1942–1944).

Lucrări științifice de specialitate

– Universitatea Țărănească. Teorie și Practică, Editura Societății pentru Cultură din Bucovina, Cernăuți, 1935, 164 de pagini.

– „La Sociologia in Romania”, revista „Genus” din Roma, nr. 1–2/1938, 12 pagini.

– „La Relazione tra la forma di Governo e l'Organizzazione Militare Romana. Dai Gracchi ad Augusto”, în „Ephemeris Dacoromana” vol. IX, Roma, 1940, p. 119–181 (Anuarul Școlii române din Roma).

– Câteva ipoteze despre geneza orașelor, în revista „Sociologia românească” (Anale V, nr. 1–6, 1943).

– „Sociologie urbană. Introducere istorică, sistematică și bibliografică”. Ed. Fundația culturală, București, 1948, 408 p.

– „Conceptele de sistem și structură în sociologie”, în „Sociologia militans”, vol. I, Ed. Științifică, București, 1968, p. 58–68.

– „Spiru Haret. Studiu introductiv și note. În volumul Mecanica socială. Traducere de Adina Apostol”, Ed. științifică, București, 1969, p. 26–47.

– „Pregătirea tineretului școlar pentru viața de familie”, în „Tineretul și familia” (coordonatori: P. Bărbulescu, Costin Ștefănescu și Leon Țopa), Ed. Politică, București, 1970, p. 175–211 și 397–409.)

– „Relațiile dintre pedagogie și sociologie”, în „Fundamenta paedagogiae”, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 101–119.

– „Problemele sociale ale muncitorilor din construcții”, în „Procesul de urbanizare în R.S. România – Zona Slatina-Olt”, Ed. Academiei R.S. România, București, 1970, p. 163–208.

– „Socioloski Uslovi Sovremenog Samoobrazovanja” („Condițiile sociologice ale educației contemporane”), în „Zbornik”, nr. 4, editat de Institutul de Cercetări Pedagogice din Belgrad, Ed. Naucina Kniga, 1971, p. 52–57.

– „Probleme și cercetări de sociologie urbană și industrială”, în „Sociologia militans”, vol. III, Școala Sociologică din București, Ed. Științifică, București, 1971, p. 223–236 și 237–256.

– „Sociologia Pedagogică” (în colaborare cu Tiberiu Truțer), Ed. Științifică, București, 1971, p. 110.

– „Adult Education in Romania” (în colaborare cu Octavian

Neamțu), în Revista „Society and Leisure”, Praga, nr. 1973, p. 81–93.

– „Sociologia educației permanente”, Ed. Științifică, București, 1973, p. 270.

– „Colaborarea școlii cu familia elevilor de clasa I” (coordonator, în colaborare cu Iulian Nica și autor în colaborare), Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1974, p. 138.

– „Development of Criteria and Procedures for the Evaluation of School Curricula in perspective of Lifelong Education” (în colaborare cu Costache Olăreanu și cu colectivul de autori, sub coordonarea lui Leon Țopa). Lucrarea elaborată în baza contractului Institutului de Cercetări Pedagogice din București cu Institutul UNESCO pentru Educație din Hamburg, București, 1975, p. 130 (traducere din română).

– „L'Education permanente en Roumanie, Orientations et tendances” (Coordonator și autor în colaborare). Lucrare efectuată prin contractul Institutului de cercetări pedagogice cu UNESCO, Paris, București, 1975, p. 215 (traducere din română).

– „Educația permanentă”, în vol. „Analiza procesului de învățământ. Coordonate și perspective”, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 180–218.

– „Cercetarea și dezvoltarea educației permanente”, (în limba maghiară), în vol. „Permanens Neveles a Szocialista Orszagokban” („Educația permanentă în țările socialiste”), Ed. Academiei Kiado, Budapest, 1979, p. 117–134.

– „Metode și tehnici de muncă intelectuală”, (coordonator și autor în colaborare), Ed. Didactică și Pedagogică, București. 1979, p. 205.

– „Sociologie și educație”, în „Sinteze de pedagogie contemporană”, vol. I, Fundamentele Pedagogiei, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1982, p. 36–47.

– „Educația permanentă. Obiectul și metoda”, în „Sinteze de pedagogie contemporană”, vol. III, Domeniile pedagogiei, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 118–134.

– „Internationales Soziologenlexicon”, vol. I, redactori Wilhelm

Bernsdorf și Horst Knospe. Ediția a II-a, Enke Verlag, Stuttgart, 1980. Articole la care a colaborat Leon Țopa cu I. Antochi, P. Andrei, p. 9–10, Traian Brăileanu, p. 52–53, Dimitrie Gusti, p. 162–164.

– „International Biography of adult Education”, editat de J.E. Thomas și Elsey, Depart. of Adult Education, University of Nottingham, 1985. Articole scrise de Leon Țopa, Dimitrie Gusti, p. 226–228; Spiru Haret, p. 236–238; Nicolae Iorga, p. 280–283; Samuil Micu, p. 426–427.

Comunicări la congrese, reuniuni științifice internaționale și naționale

– Istratto dagli Atti V Congresso Nazionale di Audi Romani, 1937: „Considerazioni sulla riforma militare di Mario”.

– Al VII-lea Congres mondial al sociologilor, Varna, 1970. „La Sociologie de la famille et la formation de la jeunesse”.

– Reuniunea experților în educația adulților din țările socialiste, Praga, aprilie 1973. „Soziologische und pädagogische Charakteristiken der Weiterbildung der Wertatigen in der R.S. România”.

– Reuniunea Europeană, Praga, septembrie 1975. „Sur la Methodologie de l'étude comparee. Organisation et structure de l'education des adultes dans les pays de l'Europe”.

– Reuniunea europeană de la Ribe, Danemarca, septembrie 1977. „Theses concernant le project des recherches. Organisation et structure de l'education des adultes dans les pays de l'Europe”.

(Ultimele două comunicări fac parte din pregătirea proiectului european sub egida UNESCO: „Structura și organizarea educației adulților în țările din Europa”. Coordonarea aparține Centrului European pentru Timp Liber și Educație din Praga).

– Simpozionul Internațional de Educație a Adulților, Klagenfurt, 9–11 martie 1982. „Orientations de l'education des adultes en Roumanie”.

– Criteriile de prelucrare a datelor în procesul de ansamblu

al cercetărilor sociologice de teren. În volumul „Metode și tehnici ale sociologiei”, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 121–123 (din lucrările Simpozionului de Sociologie din 24–26 mai 1969).

Colaborări la reviste de specialitate și la alte publicații periodice

Revista de Pedagogie, Cernăuți, 1935–1940; Sociologia Românească, 1942–1943; Revista de Pedagogie, București, Organ al Institutului de Cercetări Pedagogice, 1965–1982; Îndrumătorul Cultural; Cântarea României, 1967–1982; Forum, 1970–1983.

Dintre colaborările la presa cotidiană: ziarele Suceava, Cernăuți, 1938–1940; Națiunea, 1947–1948 și alte ziare.

Eseuri

– „Istoria orașului”, Ed. Științifică, Colecția „Orizont”, București, 1969.

– „Creativitatea”, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, Colecția „Știința pentru toți”.

– „Cum cultivăm inteligența socială în relațiile umane”, Ed. Științifică și Enciclopedică, Colecția „Știința pentru toți”, 1983.

– „Libertatea de a crea”, Ed. Științifică și Enciclopedică, Colecția „Știința pentru toți”, București, 1986.

Traduceri

– Llewellyn Richard, „Casa din vale”, Ed. Cultura Națională, traducere de Mircea Străinul și Vasile Horai – pseudonim pentru Leon Țopa, București, 1942 (din germană).

– Kautski Karl, „Premergători ai socialismului modern”, vol. I (Antichitatea, Evul mediu), Ed. P.S.D., București, 1947 (din germană).

– Cunov Heinrich, „Originea religiei și a credinței în Dumnezeu”, Ed. P.S.D., București, 1947.

– „Muller Herman, Karl Marx și sindicatele muncitorești”,

Ed. P.S.D., București, 1948 (din germană).

– „Lowe Hans, Introducere în psihologia învățării la adulți”, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1978 (din germană).

– D. Hainaut L. (coordonator). „Programe de învățământ și educația permanentă”, Ed. Didactică și Pedagogică, București, p. 9–62, 107–184, 238–366 (din franceză); celelalte capitole fiind traduse de Ioana Herseni.

Cercetări – Anchete sociologice și pedagogice nepublicate

– „Schimbul de mărfuri între sat și oraș” (plasa Humorului, 1938–1939 (Institutul de Științe Sociale al României).

– „Contribuții la monografia socială a comunei Runcu” (văcăriile satului în 1947), (Catedra de Sociologie a Universității București).

– „Condițiile sociale ale gușei endemice”, Comuna Stoenești, județul Muscel, 1959 (Institutul de Prevederi Sociale București).

– „Viața culturală a satului contemporan”, comuna Șanț, județul Bistrița-Năsăud, 1972 (Coordonator în colaborare cu Octavian Neamțu, Institutul de Cercetări Pedagogice).

– „Perfecționarea profesională a muncitorilor cu școala generală neterminată”, 1976–1977 (Institutul de Cercetări Pedagogice).

– „Impactul învățământ – practică productivă a studenților anului I”, catedra Tehnologia Construcțiilor de Mașini, Politehnica București, 1977–1978 (Institutul de Cercetări Pedagogice).

În pregătire

– „Evoluția și problematica urbanizării”

– „Arc în timp: amintiri, portrete și jurnal”

– „Perspective noi în educația permanentă” „Studii sociologice”

Despre lucrările științifice ale lui Leon Țopa (prezentări, cercetări, referiri)

– „International Biography of Adult Education”, editat de J.E. Thomas și B. Elsey, University of Nottingham, 1985, p. 606 (Leon Țopa).

– „Internationales Soziologenlexikon”, vol. 2, redactat Wilhelm Bernsdorf și Horst Knospe, Enke, Stuttgart, 1984 (Leon Țopa).

– „Traite de sciences pedagogiques” (Redacția Maurice Debesse și Gaston Mialaret) vol. 8, Paris, 1978, p. 44–45.

– „Curriculum Evaluation for Lifelong Education”, Pergamon Press, Oxford, New York, Paris, Frankfurt au Main, 1977, p. 41–42, 83–85, 92–93, 94–96, 105–106, 115–116 ș.a.

– „Neveles Tudommany es Folyamatos Korszerusites”, Ed. Academiei, Budapesta, 1973, p. 500–520.

– „Artur Meier, Soziologie des Bildungswesens”, Volk und Wissen (R.D.G.), Berlin, 1974, p. 329–345.

– „Revue Francaise de Pedagogie”, Paris, nr. 28/1974, p. 66–67.

– Neacșu Ioan, „Era socialistă”, nr. 14/1974, p. 57–58.

– Neamțu Octavian, Informația din 13 mai 1969.

– Vlăsceanu Lazăr, Scânteia din 6 noiembrie 1970.

– Fabian Emo, Nevelisszociologia, Tanagoi Ujsag, nr. 15 (2527) din iulie 1971, p. 7.

– Analele Universității București, Seria Pedagogie (21), 1972, p. 169–170.

– Costea Alexandrina, „Tribuna școlii”, nr. 105 din 11 august 1973.

– Comănescu Ion, ziarul Crișana, din 10 aprilie 1980.

– „Știința în Bucovina” (Ghid bibliografic), Editat de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Suceava, vol. I, 1982, Leon Țopa, p. 175–177.

– „Leon Țopa la 70 de ani” (Evocări), în Revista de pedagogie nr. 10, 1982, p. 73.

– Ion Popescu Sireteanu, în revista „Cronica” nr. 3 din 7 decembrie 1984.

– Singer Al., Revista de pedagogie nr. 10/1985, p. 53 și 61.

– Solomon Fernanda, Îndrumătorul cultural nr. 6/1978, p. 47.

PROFESOR UNIVERSITAR DR. SIMION RELI
(1882–1945)

Scriitor prin vocație și cugetător prin pasiune, profesorul Dr. Simion Reli era de o seninătate asemenea înțelepților din antichitate.

A închis ochii la vârsta de numai 63 ani, doborât de o boală necruțătoare și de mizeriile vremurilor.

Se făcuse ziua de 10 octombrie 1945, anul în care se isprăvisc cel de-Al Doilea Război Mondial, lăsând în urma sa ca bolile să-și îndeplinească în continuare opera lor nefastă.

Simion Reli, om înzestrat cu o judecată dreaptă, o simțire aleasă și de o desăvârșită cinste, se stinge singur, neștiut de rude, într-o cămăruță din Suceava, în care a fost găzduit de Sofian Gheorghe, în cel de-al doilea refugiu, după ce s-a întors odată cu Facultatea de Teologie din Râmnicu-Vâlcea.

Noi toți, cei care ne-am încălzit și ne-am mângâiat din scrișul lui, cât și cei care au avut aleasa onoare de a-l fi cunoscut în mândra lui discreție, vom continua să-i păstrăm în tot ce are mai adânc sufletul nostru, nu numai amintirea, ci și prezența vie a acestui om superior.

Astăzi, după scurgerea celor patru decenii de la trecerea sa la cele veșnice, n-a rămas decât o mână de cenușă, dar flacăra emanată din el a trecut în alții și în alții, astfel că Simion Reli este unul dintre acei bucovineni pe care confrății săi nu-l vor uita căci, după dânsul, au rămas și alte cele în afara cărților, revistelor și ziarelor; după dânsul a rămas exemplul unui om care și-a adus tinerețea creatoare până la ultimele hotare ale dăinuirii pe care soarta a lăsat-o omului pe pământ.

Opera profesorului universitar Simion Reli este o contribuție la educarea poporului român. N-am așteptat sfârșitul lui pentru a o spune, căci oricine prețuiește intelectualitatea activă, lucrând pentru folosul și mândria societății întregi, se vor descoperi

întotdeauna înaintea mormântului lui, iar cei ce-l sărbătoresc, nu duc viața lor la un mormânt, ci vin la un mormânt pentru a lua noi puteri de creație.

Profesorul universitar Dr. Simion Reli este unul dintre aceia care nu se duc cu totul, fiindcă mulți îl vor recunoaște pe dânsul în ei. El nu poate fi înlocuit în muncă, precum în inimi nu va putea fi uitat.

Naționalist dintre aceia care au înțeles că iubirea cea mai mare a unui român bucovinean se cuvine patriei sale de baștină și poporului său, el căuta în viață, prin scrisul lui, să propage dragostea și frăția între oameni – un sentiment aproape neînțeles astăzi, când omenirea e încă intoxicată de pe urma celor două războaie mondiale.

Lucrările sale arată cât de trainic s-a înrădăcinat în el amintirea unor zile în care era o înălțare a cugetelor și puritate a inimilor – idealuri spre care râvnim în zadar astăzi, noi care îmbătrânim. Aceste amintiri ale unei vieți exemplar trăite vor fi fost unica mângâiere a acestui solitar care, din privilegiile care i se perindau acum în fața ochilor, înainte de a i se opri suflarea, nu putea scoate un zâmbet de fericire, ci doar un trist oftat.

Simion Reli s-a născut în comuna Pătrăuții de Sus, la 25 iulie 1882, din părinții Teodor Reli și Irina Reli, născută Ungureanu, familie care a avut șase copii, din care trei fete și trei băieți, Dumitru, Simion, Gheorghe, Măriuța, Eugenia, și mezina Casandra.

Părinții Teodor și Irina, gospodari mijlocași în sat, și-au trimis pe rând copiii la școală, dar numai Simion, cel de-al doilea fiu, după absolvirea claselor primare în satul natal, a fost trimis, la îndemnul învățătorilor, să urmeze liceul, la Cernăuți.

Reușind printre primii la examenul de admitere în clasa întâi a Liceului Nr. 1 din Cernăuți, devenit după Unirea din 1918 Liceul „Aron Pumnul”, dă dovadă chiar de la început de multă sârguință și cuminenție.

La școala primară din sat, limba de predare a lecțiilor se făcea în limba română, în schimb la liceu în cea germană; în această situație, tânărul Simion Reli nu posedă limba lui Goethe decât

foarte sumar. Străduința și sârguința sa însă îl ajută, astfel că în clasa a doua liceală el progresează într-atâta în cunoașterea ei, că a ajuns să dea lecții de germană altor colegi.

Când Simion ajunge în clasele superioare ale liceului, situația materială s-a înrăutățit din cauza morții tatălui său, întrucât mama lui, Irina, rămasă văduvă cu cinci copii, nu prididea să agonisească atât ca să întrețină pe Simion la liceul din Cernăuți, unde era obligat să plătească taxe școlare și cheltuielile de întreținere la internat, apoi costul manualelor școlare și al rechizitelor. Dar tânărul licean nu se descurajează și nu abdică de la studii. Fiind un elev eminent, el dă meditații la alți copii, reușind astfel să-și agonisească un venit mic, dar suficient pentru a-și putea continua studiile liceale, pe care le absolvă în anul 1901.

Datorită situației materiale, Simion Reli, după absolvirea liceului, nu-și poate permite să studieze în continuare disciplinele pe care ar fi dorit, ci se înscrie la Facultatea de Teologie, unde i se asigură casa și masa, în mod gratuit.

În anul III al studiilor universitare, cu ocazia unei serbări și petreceri organizate de studenții teologi la Rădăuți, Simion Reli cunoaște pe viitoarea sa soție, fiica directorului școlar Aglaia Maghior, cu care se logodește și cu care se căsătorește după obținerea licenței în Teologie, după care e hirotonit ca preot în anul 1905.

Primul său post ca preot-cooperator a fost la Adâncata (județul Storojineț); după doi ani e numit paroh la Comărești, o comună în apropierea Jadovei.

Tot ca paroh e mutat la Siret, unde funcționează numai câteva luni, fiind numit paroh la cele două comune: Rogojești și Cîndești. Aici îl surprinde Primul Război Mondial (1914).

Simion Reli e mobilizat în oastea habsburgică ca preot militar și trimis la Brux (Cehoslovacia), unde funcționează până în toamna anului 1918, când a fost demobilizat.

La Brux, preotul Simion Reli leagă o prietenie strânsă cu un alt bucovinean, judecătorul Garabeț Găină, devenit consilier la

Curtea de Apel din Suceava, al cărui fiu Grigore va deveni soțul nepoatei sale Lili Bacinschi, crescută în casa lui din Cernăuți. Pe verso-ul fotografiei alăturate, care înfățișează pe cei doi prieteni bucovineni ca militari: Garabeț Găină și Simion Reli, din timpul Primului Război Mondial, datată în ziua de 17 aprilie 1917, se descifrează versul compus de Simion Reli, care a fost încrustat și pe capacul tabacherei oferite prietenului său Garabeț Găină: „Plâns-am mult și mult am suferit!”

E ciudat cum potrivește hazardul pomenirea oamenilor care au tras o dungă de lumină care dănuie și în vremurile cenușii de acum.

Reîntors de pe front, Simion Reli își ocupă postul la Rogojești. Aici, pe lângă preoție, Simion Reli se înscrie la Facultatea de Istorie și Geografie din Cernăuți, luând licența în aceste discipline în anul 1923, după care e trimis ca bursier la studii postuniversitare la Viena și Leipzig. Revenit în țară, e numit profesor de Istorie și Geografie la Școala Normală, apoi la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți.

În anul 1925 își ia Doctoratul în Drept și Teologie la Universitatea din Cernăuți și e numit Profesor Universitar la Facultatea de Teologie, la Catedra de Istorie a Bisericii Române. În anul 1926, publică documente slavo-române din secolele al XV-XVII-lea.

În continuare, Simion Reli a fost numit profesor la Facultatea de Drept din Cernăuți și preot la Catedrala din aceeași localitate.

Viața particulară a profesorului Dr. Simion Reli era împovărată; se compunea din cinci persoane. Soția sa bolnăvicioasă era îngrijită de sora și mama soției, care se mai ocupau de gospodăria casei, ajutată de servitoare. Sora soției avea și o fiică, Lili, de care s-a mai amintit.

Profesorul era restrâns într-o cămăruță în care lucra și dormea singur, în fumul său de țigară, care era atât de des, că nici razele de lumină nu-l puteau străbate.

În anul 1940, după ocuparea Bucovinei de nord și orașului Cernăuți, Simion Reli se refugiază cu familia la București, de unde se întoarce în 1942. Reocupă postul de profesor la Facultatea de

Teologie, normalizându-și viața, dar, în vara anului 1943, îi moare soția Aglaia, pe care o înhumează la cimitirul din Horecea.

În ultima decadă a lunii martie 1944, cel de-al doilea refugiu îl poartă tocmai la Râmnicu-Vâlcea, unde s-a evacuat Facultatea de Teologie.

Dacă viața lui în Cernăuți era modestă și împovărată din cauza familiei, cel de-al doilea refugiu împrăștie familia în toate direcțiile. La Râmnicu-Vâlcea trăiește singur, cazat într-o mică odăiță, unde viețuiește până în primăvara anului 1945, când se mută odată cu Facultatea de Teologie la Suceava. Doborât de cancer pulmonar, moare la data de 10 septembrie 1945, încheindu-și astfel viața trăită ca un mucenic și moare ca un sfânt.

Valoarea acestui om liniștit, discret și tăcut va fi prețuită în anii ce vor veni, ținând seama de zestrea istorică pe care a lăsat-o, ca un dar vieții neamului său.

Profesorul Dr. Simion Reli a fost înhumat de administrația Facultății de Teologie, care i-a depus rămășițele pământești în cimitirul Sucevei, de pe dealul Cetății medievale.

Crucea albă de piatră, care străjuiește locul său de veci, reflectă razele strălucitoare ale soarelui matinal, scoțând la iveală florile de pe mormântul acestui om bun și afabil.

Opera profesorului universitar Dr. Simion Reli

După „Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina” (1965), alcătuită de Erich Beck și după fișierul Bibliotecii Centrale „Mihai Eminescu” din Iași, cuprinzând publicațiile profesorului universitar Simion Reli:

1. „Alaiul militar la repatrierea moaștelor Sf. Ioan cel Nou din Galiția la Suceava”, 1783, în Omagiu lui I. Nistor (1912–1937), Cernăuți: „Glasul Bucovinei”, 1937.
2. „Amintiri dintr-un castel la Nistru. Icoane istorice din trecutul românesc ale satelor Bucovinei dintre Prut și Nistru”, București, Cartea Românească, 1924.

3. „Biserica ortodoxă română din Maramureș, în vremurile trecute”. Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, Bucovina, 1938.

4. „Bucovineni celebri în ierarhia Moldovei între 1777–1850”, *Candela* 40, nr. 10–12, 1929, *Glasul Bucovinei*, 1930.

5. „Călăuza monumentelor religioase istorice din eparhia Bucovinei cu ilustrații în text”. Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, Cernăuți, 1936.

6. „Cehii în trecutul școlar și artistic al românilor”. *Revista de pedagogie* III, nr. 3–4, 1933.

7. „Ceremonii și obiceiuri religioase în viața social-publică din trecutul românesc”. *Candela* 41, nr. 4–6, 1930.

8. „Comunități protestante din România veche dispărute în masa ortodoxiei românești”. *Glasul Bucovinei*, 1935.

9. „Crucea moldovenilor din Viena. Istoria unui eveniment de evlavie românească în capitala Austriei din 1683”. *Codrul Cosminului* VI, 1929–1930, p. 466–478.

10. „C.A. Rosetti și N. Bălcescu în lumina cenzurei austriece”. *Revista „Junimea literară XVIII”*, 9–12 (1929) 1930.

11. „Ceva despre fondurile arhivistice din arhivele Bucovinei”, *R.A* II/3, 1926, p. 170–219.

12. „Crucea la români: Mănăstirea Putna”, *R.F.G.* 7/1937, nr. 2.

13. „Documente slavo-române din sec. XV–XVIII, păstrate în Arhiva statului din Cernăuți”. în *C.C.* 2–3/1925–1926.

14. „Din Bucovina vremurilor grele”, Cernăuți. *Glasul Bucovinei*, 1926.

15. „Din trecutul cehoslovacilor pe domeniile fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei”, *C.* 52/1932, nr. 4–12.

16. „Din trecutul românesc al Școlii din Cosmeni (Coțmani)”. *Revista „Școala”*, Cernăuți, 1922, nr. 11.

17. „Din suferințele bisericii noastre ortodoxe sub stăpânirea austriacă”. *Candela* 45/ 1925, nr. 3 – 7.

18. „Din viața religioasă și bisericească a Sucevei în sec. XVII–XIX”. *Revista Candela* 42, 1–3, 1937.

19. „Istoria vieții bisericești a românilor”, 1942.

20. „În jurul unei vechi catedrale a Mitropoliei Moldovei din Suceava. Omagiu lui Ion Lupaș”, 1943.

21. „Începuturile catolicismului austriac în Bucovina”. Codrul Cosminului 4–5/1927–1928, vol. I, p. 17–34.

22. „Lupta românilor din Suceava în stăpânirea austriacă pentru conservarea monumentelor religioase istorice din acest oraș”, 1791–1794. Închinare lui N. Iorga, Institutul de istorie universală 1931, XXXVIII, p. 360–371, Cernăuți, Glasul Bucovinei.

23. Mănăstirea Dragomirna, text francez și german, 1937.

24. Mănăstirea Putna, Dacia traiană, 1934.

25. „Mănăstirea Putna. Călăuza monumentelor religioase istorice din eparhia Bucovinei”, 1937.

26. Mănăstirea Sucevița, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1937.

27. „Martirii creștini în țările daco-românești”, Omagiu I.P.S.S. Nicolae Bălan.

28. „Mitropolitul S. Morariu ca pedagog social-religios al Bucovinei”. Revista de Pedagogie 5/1935, nr. 10–12.

29. „În jurul unei vechi catedrale a Mitropoliei Suceava”, Monitorul oficial, 1941.

30. „Icoane din trecutul românesc al târgului Siret. Șaptezeci de ani de la înființarea Societății de cultură și literatură română din Bucovina 1842–1932”, Cernăuți, Mitropolitul Silvestru, 1932.

31. „Monumente din viața românească a Cernăuților. A fost odată, Cernăuți”, Glasul Bucovinei, 1942.

32. „Propaganda catolică austriacă împotriva bisericii ortodoxe române din Bucovina” (după acte și documente oficiale), Cernăuți, Glasul Bucovinei, 1928.

33. „Trecerea la unie a sătenilor români din Boian”, Candela, 38/6–7, 1927.

34. „Pâclișanu Zenovie. O carte care nu trebuie scrisă. Biserica ortodoxă română din Maramureș în vremurile trecute”, 1938.

35. „Medicina călugărească din trecutul românesc”, Cernăuți, Glasul Bucovinei, 1935.

36. „Metoda de instrucție și educație în școlile mănăstirești și bisericești și în academiile domnești. Din trecutul românesc”, *Revista de Pedagogie* II, 3–4, 1933.

37. „Orașul Siret în vremurile de demult. Din trecutul unei vechi capitale a Moldovei”, Cernăuți, *Glasul Bucovinei*, 1927.

38. „Originea și evoluția istorică a costumului preoțesc la români”, *Candela* 44, 1–12, 1935–1936.

39. „Originea și vechimea creștinismului la români”, 1937.

40. „Icoane din trecutul național bisericesc al Bucovinei”, S.Z.A. Cernăuți, Mitropolitul Silvestru, 1932.

41. „Politica religioasă a habsburgilor față de biserica ortodoxă română în sec. al XIX-lea”. *Codrul Cosminului* 4–5/1927–1928, tom. I, p. 445–562.

42. „Principii noi pentru învățământul religios în licee”. *Revista de Pedagogie* 4, 1–2.

43. „Reședința mitropolitană din Cernăuți și meșterul ei Iosif Hlavca”. *Glasul Bucovinei*, 1933.

44. „Reședința mitropolitană din Cernăuți. Călăuză și istoric”. Cernăuți, Mitropolitul Silvestru, 1939.

45. „Un mare dascăl bucovinean: Dimitrie C. Isopescu”. *Revista de Pedagogie* 3, 1933, nr. 1–3.

46. „Un călugăr bucovinean reformator al învățământului teologic din Moldova (1835–1864)”. *Revista de Pedagogie* 4/1940, p. 87–115.

47. „Un prinț român pribeag în secolul al XVI-lea”. *Junimea literară* 18, 1–4, 1929.

48. „Un manuscris inedit al lui Vartolomei Măzăreanu. Slujba și patimile Sf. Mucenic Procopie”, 1939.

49. „Viața religioasă și morala românească în sec. al XVIII–XIX-lea, după scriitorii străini”. *Junimea literară* 10–12, 1935.

50. „Z minulosti Cechoslovaku, usedlych na panstvich rumun-skeho pravoslavneho cirkevniho fondu v Bukovine”, Cernăuți, Muhldorf, 1934.

51. „Facultatea de Teologie din Cernăuți. Scurt istoric”, Cernăuți, 1942.
52. „Călăuza monumentelor religioase istorice din eparhia Bucovinei”, Cernăuți, 1937.
53. „Istoria bisericii române” (manuscris, 275 p.).
54. „Istoria bisericii române” vol. I, partea I, 1933 (336 p.).
55. „Istoria bisericii române” vol. II, partea a II-a, 1932–1933 (590 p.).
56. „Lupta românilor din Suceava cu austriecii”, Cluj, 1931.
57. „Sânge de moldoveni, nuvelă istorică-socială din trecutul românilor bucovineni”. București, Casa școalelor, 1924.
58. „Zile de urgie, povestire istorică din trecutul Bucovinei din anul 1800”. Cernăuți, Junimea literară anul XV, 1920, nr. 7–12.
59. „Mandatarul din Humor, povestire istorică din trecutul Bucovinei”, în anul 1808, în Revista „Făt-Frumos” an II, 1927, nr. 4, Suceava.
60. „Uitată e tradiția străbună... (Din trecutul orașului Cernăuți)”, Calendarul ziarului „Universul” pe anul 1928, București.
61. „Raiaua Hotinului în timpul ocupației austriece și legăturile ei cu Episcopia Bucovinei 1788–1792”. Extras din Revista Candela an XI. I, nr. 1–3, Cernăuți, 1930.
62. „N. Iorga, istoricul vieții religioase și bisericesti a românilor”. Extras din Revista Candela an XI. II, nr. 4–12, Cernăuți, 1931.
63. „N. Iorga – pedagogul social-religios al românilor”. Cernăuți, 1932. Extras din Revista de pedagogie II/2, 1932.
64. „Mila creștină în trecutul românesc”. Chișinău 1933. Tipografia Uniunii clericilor ortodocși din Basarabia.
65. „Satul Igești în vremuri vechi și noi” în Revista „Cultura poporului”, Cluj, IV, nr. 62–72, retipărită de Editura Marca țării, Cernăuți, 1926.

Dintre aceste numeroase lucrări tipărite, pe care ni le-a dat neobositul profesor Dr. Simion Reli, s-ar cuveni ca bucovinenii

să le citească pe cele cu privire la satele și orașele descrise cu mare competență. Cu câteva zile înainte de a se stinge din viață, profesorul Reli a fost vizitat de un prieten care i-a amintit de Arhivele Statului din Cernăuți, unde Simion Reli a funcționat mai mulți ani, onorific, ca director, având grijă de averile amenințate.

Profesorul Simion Reli a replicat cu vocea aproape stinsă: „Totul se poate pune la loc, documente și averi, țara să rămâie”.

Din aceste puține cuvinte a acestui mare patriot bucovinean pe patul său de moarte, se desprinde o netăgăduită și caldă iubire pentru țara și neamul său. Trecerea sa în lumea umbrelor a fost tot atât de discretă ca și viața sa.

Fie-i țărâna ușoară!

LA MORMÂNTUL PROFESORULUI DR. ION NEGURĂ

În ziua de 5 iulie 1985, la cimitirul Izvorul Nou din București, o groapă de mormânt aștepta lacomă să cuprindă ultimele rămășițe pământești ale celui ce a fost profesorul dr. Ion Negură; o mână de lut desprinsă din neființă, pentru a străluci o clipă pe această lume, clipa ce a trecut ca o nălucire, ca acum să fie rechemat în aceeași neființă, lăsând în urmă durere, tristețe și multe regrete. Totuși, Ion Negură a avut divina fericire de a-și deschide ochii pe plaiurile dulci ale Bucovinei și a contempla frumusețile și măreția ei.

Scânteia luminoasă a profesorului Ion Negură a început să pâlească numai cu o zi înainte de a se stinge, tot atât de grăbită, ca portocaliul apusului care se topește în zarea nelămurită a haosului. În dimineața zilei de marți, 2 iulie 1985, pentru acest fiu al Bucovinei s-au sfârșit toate, și cele bune și cele rele. Moartea îl răpește la vârsta de 76 ani, o frântură din infinitul timpului.

Mulți din cei care l-au cunoscut și au venit să petreacă pe prietenul lor, pe ultimul său drum, au ținut să adauge la înduioșatul

lor cuvânt de adânc regret și meritele pe care și le-a dobândit Ion Negură în lumea științelor, în opera sa de cercetare, de scriere și în păstrarea celui mai scump tezaur bucovinean: „Istoria acestui sfânt pământ românesc”. Acestei opere, Ion Negură i-a consacrat mulți ani din viața sa și ea va rămâne, după dânsul, o rară și prețioasă moștenire pentru viitor.

Profesorul Ion Negură a fost un caracter neînfrânt și un suflet tare, a cărui tradiție, să sperăm, n-a murit odată cu dânsul. Dragostea, stima și aprecierea de care s-a bucurat și a fost înconjurat Ion Negură, în rândul intelectualilor și oamenilor de cultură, s-a remarcat prin prezența lor masivă la ultima despărțire, a cărei călătorie în lumea umbrelor e deplânsă de toată obștea intelectuală bucovineană.

Se cuvine să redau cuvintele rostite de personalități de marcă, adunate în jurul mormântului profesorului dr. Ion Negură, înainte de a-i acoperi locul de veșnica odihnă cu lespedea de piatră:

Profesor Dr. Leon Țopa (colaborator)

Întristată asistență,

Cu Ion Negură dispărea una dintre cele mai importante personalități bucovinene. Încă de când frecventa Liceul din Rădăuți, apoi ca student și membru eminent al Societății Studențești „Dacia”, defunctul s-a distins printr-o activitate culturală patriotică, luminată de cele mai avansate idei populare.

În anii premergători celui de-Al Doilea Război Mondial, el a secundat și s-a evidențiat printr-o prodigioasă activitate alături de profesorul universitar Grigore Nandriș, care a fost Președintele Societății pentru Cultură din Bucovina, iar Ion Negură a deținut funcția de Secretar General. În acea perioadă Societatea a renăscut în vechile ei tradiții românești, continuând tradiția hurmuzăcheștilor, apărând limba, cultura populară, arta și știința românească în Bucovina.

Cu Ion Negură dispărea unul dintre cei mai vrednici istorici, memorialiști ai istoriei Bucovinei.

După Al Doilea Război Mondial, aflat în București, Ion Negură a evocat sărbătorile naționale ale Bucovinei noastre, de la trecutul marilor voievozi și până la Unirea cea Mare din 1918, inclusiv renașterea instituțiilor culturale bucovinene care au reînviat trecutul, au evidențiat aportul științific al fiilor Bucovinei și au format un cadru de manifestare băștinașă în „dulcea Bucovină, veselă grădină”.

Ion Negură este cunoscut ca un economist contemporan, dublat de un matematician și foarte documentat statistician, demograf studios al vieții agrare în țara noastră.

Făcând portretul succint al acestei personalități remarcabile, mă simt dator ca vechi prieten și coleg de studii, să amintesc calitățile sale deosebite ca om, soț și personalitate cu daruri umane superioare.

A fost însoțit în viață de o soție devotată ideilor și activității sale, sprijinindu-i zi de zi activitatea științifică și culturală. Prin casa sa, atât de primitoare, au trecut mulți bucovineni, cercetători și profesori, gășind în familia lui Ionel și a Laurencei un sfat bun, o primire caldă și o inimă atașată stăruințelor nobile.

Bucovinenii nu vor uita numele lui Ion Negură și vor ști să prețuiască amintirea sa în Panteonul Țării Fașilor spre binele neamului românesc de pretutindeni și al progresului științei.

Să ne aplecăm deasupra amintirii sale scumpe. Odihnească-se în pace și să rămână etern în memoria tuturor!

Cuvântul profesorului universitar dr. Vladimir Trebici

Adânc îndurereră familie,

Întristați prieteni și colegi,

La mormântul prea devreme deschis ca să cuprindă rămășițele pământești ale ilustrului cărturar Ion Negură, numeroșii săi prieteni, colaboratori și admiratori din toate generațiile îi aduc astăzi un ultim și trist omagiu. Cei ce au avut, decenii de-a rândul, privilegiul de a-i fi fost în preajmă, de a fi lucrat cu el, de a se fi împărtășit din imensa sa cultură și înțelepciune, de a se fi bucurat de calda prietenie a acestui mare om, sunt copleșiți de

sentimentul unei pierderi ireparabile, pe care nimeni și nimic nu o vor putea înlocui.

Căci Ion Negură a fost o personalitate complexă, ilustrând zone întregi din cultura noastră. A fost un eminent jurist, afirmat încă de pe vremea studenției la Universitatea din Cernăuți, a fost un admirabil economist, a devenit un statistician de înaltă competență, cu lucrări ce fac autoritate, a cultivat istoria cu pasiune și dăruire, a fost în cel mai înalt grad, un mare animator cultural.

Ni-l aducem aminte din Cernăuții tinereții noastre, când ilustrul dispărut era președinte al Societății Academice Române „Dacia”, apoi președinte al Centrului studențesc, ca mai târziu să devină secretar al Societății pentru Cultura Română din Bucovina, ctitorită în 1862, de Hurmuzăchești, secundându-l pe președintele ei, neuitatul profesor Grigore Nandriș, în frumoasa activitate pe care această instituție de cultură a desfășurat-o decenii de-a rândul în Țara Fagilor. Îl revedem în București, după cel de-Al Doilea Război Mondial, când împrejurările ne-au adus în contact nemijlocit, transformându-se apoi într-o strânsă colaborare care nu avea să fie întreruptă decât de moartea sa prematură.

A colaborat cu Direcția Centrală de Statistică, a fost membru al Consiliului Științific-Metodologic al acesteia, a fost autor apreciat la Revista de Statistică, a ținut cursuri și seminarii la Academia de Studii Economice. În anul 1965, academicianul Octav Onicescu a înființat seminarul de aplicare a metodelor matematice în economie, seminar interdisciplinar și inter-instituțional, încredințându-i funcția de secretar lui Ion Negură, pe atunci cercetător științific principal la Centrul de Statistică Matematică al Academiei, condus de regretatul academician Gheorghe Mihoc. În cei douăzeci de ani de la înființarea seminarului, Ion Negură a fost sufletul lui, a muncit cu pasiune și cu pricepere, bucurându-se de înalta apreciere atât a academicianului Onicescu, cât și de cea al lui Mihoc, dar și de respectul unanim al membrilor Seminarului.

În toată activitatea sa, în numeroase acțiuni pe care le-a inițiat, ilustrul dispărut se distingea printr-un spirit de înaltă răspundere,

prin competență și totală dăruire. În amintirea numeroșilor săi prieteni și colaboratori, el rămâne ca o pildă luminoasă de integritate de înalt profesionalism, de corectitudine, de desăvârșită colegialitate.

Bucovinenii de pretutindeni și mai cu seamă cei trăitori în Capitala țării au temeuri mai multe ca să deplângă dispariția strălucitului lor confrate. Cu o pasiune de benedictin, a strâns și sistematizat informații despre Bucovina, a purtat o vastă corespondență cu bucovinenii vechi – profesori, literați, artiști, oameni de știință – care au călătorit demult în împărăția umbrelor. A fost, în cel mai deplin înțeles al cuvântului, cronicarul Bucovinei. Colaborarea sa cu Muzeul Județean și cu Biblioteca Județeană din Suceava, numeroasele acțiuni inițiate cu acest prilej, cu Universitatea Cultural-Științifică din Suceava, cu Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, al cărui eminent elev a fost, cu alte instituții, rămâne o pildă înălțătoare de patriotism. Numeroasele sale studii, comunicări și conferințe privind istoria și cultura Bucovinei, făcute cu competență și pasiune, care îi erau atât de caracteristice, se constituie într-un veritabil monument cultural.

Este deci firească dragostea cu care a fost înconjurat distinsul dispărut de către obștea bucovinenilor; este pe deplin îndreptățită înalta apreciere de care s-a bucurat în întreaga sa viață. Să-mi fie permisă evocarea unui fapt recent: în urmă cu câteva zile, promoțiile 1927–1934 ale Liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți, la inițiativa promoției 1930, s-au întâlnit la Suceava. Aflându-se că Ion Negură se află la spital, colegii din București au fost rugați ca, la întoarcere, să-i transmită urarea de însănătoșire grabnică.

Emoționant a fost și faptul că, în călătoria pe care am făcut-o apoi în „toată” Bucovina, am poposit și la Mănăstirea Putna. Inimosul și vrednicul ieromonah Calinic care, în funcția sa de ghid, împărtășește vizitatorilor veniți din toată țara și din străinătate momente impresionante din istoria marelui Ștefan, ne-a rugat, de asemenea, să urăm sănătate profesorului Ion Negură. Aceste mesaje au devenit, din nefericire, cuvinte triste de adio.

Ion Negură și-a încheiat periplul său pământesc.

Născut la Putna, unde părintele său și-a început chemarea de preot, el s-a săvârșit din viață în aceeași zi în care, cu 481 de ani în urmă, se stinge slăvitul Voievod al Moldovei. Ion Negură a fost predestinat să facă ceea ce a făcut pentru istoria și cultura Bucovinei.

„Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină”, căci într-adevăr din pleiada ta se stinse o lumină. Ion Negură a fost un simbol; cu dispariția lui se încheie un capitol din istoria Bucovinei. La capătul vieții și trudei sale, el a putut spune: „Feci quid potui, faceant alii melius potentes.” („Am făcut tot ce am putut, cei care o vor putea face mai bine, să o facă.”)

La dispariție, nu putem să facem alt legământ, decât acela de a-i continua opera, de a-i urma pilda înălțătoare și de a-i cinsti pururea memoria.

„Sit tibi terra levis” – ilustre cărturar bucovinean și iubit prieten!

Cuvântul maiorului (r) Nicolae G. Spânu din Artileria Antiaeriană

Întristată adunare,

Îndurerată familie,

Defunctul Ion Negură, pe care-l petrecem pe ultimul drum, a fost membru și apoi președinte al Societății Academice Studențești „Dacia” din Cernăuți, care avea ca deviză: „Jurat-am credință strămoșilor care ne-au spus: Iubire între frați și pe domn să-l iubim; Și altarul de jertfă al națiunii să fim; Și sufletul neamului nostru.”

În practica societăților academice studențești din Bucovina („Dacia”, „Junimea”, „Arboroasa”, „Bucovina”, „Moldova” și „Academia Ortodoxă”) era adânc înrădăcinat obiceiul ca, la dispariția unui membru al ei, la mormânt, în momentul despărțirii, să i se pună în diagonală, pe piept, de către un membru al societății, panglica tricoloră, cu însemnele societății și să se cânte (să

se recite și să se fredoneze) versurile din ultima strofă a poeziei lui Ciprian Porumbescu „Cântecul tricolorului”.

Care este semnificația obiceiului?

Acum mai bine de un veac (1880), tricolorul și cântecul lui compus de Ciprian Porumbescu simbolizau unirea și înveșnicirea dreptului la viață și la afirmare a poporului român.

Între melodiile ce au făcut parte indisolubilă din viața generațiilor care ne-au precedat în epoca modernă a României, la loc de cinste se află cea datorată inspirației și patrioticeii creații muzicale a lui Ciprian Porumbescu, debutând cu versurile: „Trei culori cunosc pe lume”, versuri ce sintetizează simplu, cu simplitatea marilor operațiuni, o problemă de credință. Un cântec care de-a lungul deceniilor, asemenea doinei, a încărcat sufletul poporului cu atâtea sentimente înălțătoare, îmbărbătându-l întru împlinirea unor idealuri cutezătoare, ajutându-l în a-și păstra mereu vie încrederea în sine, în permanența și viitorul său.

Tricolorul, pe care l-a purtat încă din vara anului 1927, cu demnitate, distinsul nostru dispărut Ion Negură și-l păstrează din același an și nemângâiata și devotata lui soție, Laurenția, născută Ursu, originară din pitoreasca stațiune balneo-climaterică Dorna-Candreni, județul Suceava, s-a înălțat în firmamentul conștiinței noastre, în focul Revoluției de la 1848.

Alecsandri, Bălcescu, Alexandrescu, Andrei Mureșan l-au văzut fluturând pe Câmpia Libertății, în bătălia din Dealul Spirii ori din apărarea Apusenilor.

Tricolorul a fluturat pe redutele Griviței, Rahovei, Smârdanului. Și ciuruit de gloanțe a rezistat la Oituz și Mărășești, ca să se înalțe luminos și falnic, sărbătorește, sus pe catargul cel mai înalt al Unirii de la 1 Decembrie 1918, când s-a desăvârșit unirea Transilvaniei cu România. Tricolorul a devenit astfel, marea lumină din conștiința poporului român și a României, ca stat, strălucind între popoarele și statele lumii. Cu imnul tricolorului în cugete, cu muzica palpitantă a lui Ciprian Porumbescu ne-am avântat în 1944 să dregem un hotar știrbit de fascism și să făurim o țară nouă, independentă.

Acum, când ne despărțim pentru totdeauna de neprețuitul nostru prieten, colaborator și animator, originar din „Țara de Sus”, despre care istoricul bucovinean Dimitrie Onciul spunea: „Nicăieri pe tot pământul românesc nu se află, pe un spațiu atât de restrâns, atâta bogăție de istorie, atâta bogăție de amintiri scumpe ale trecutului nostru”, ne îndeplinim o datorie de credință, izvorâtă din testamentul lui Ciprian Porumbescu, concretizat în versurile:

*„Iar când fraților m-oi duce
De la voi și-o fi să mor,
Pe mormânt atunci să-mi puneți
Mândrul nostru tricolor”.*

Vicepreședintele Studioului de Istorie „N. Iorga” din cadrul Casei de cultură „M. Eminescu”, București

*

Amintesc și pe celelalte personalități care au luat cuvântul la această tristă ceremonie de despărțire, însă a căror texte nu mi-au parvenit, din păcate, astfel că nu le-am putut insera:

- Părintele arhimandrit Luchian Narcis, starețul Mănăstirii Plumbuita, fost coleg;
- Părintele Cosma Nicolai, paroh la biserica Precupeții Noi;
- Scriitorul și poetul Teodor Grosu (Iulian Vesper);
- Profesor Dr. Ion Chițimia;
- Inginer Gheorghe Macrin, fost coleg;
- Profesor Grigor Filip Lupu (Chișinău);
- Preotul Octavian Voloșencu.

LA MOARTEA JUDECĂTORULUI NICOLAE ILASIEVICI

La 5 august 1985, s-a stins din viață figura proeminentă a celui ce a fost Nicolae Ilasievici, „bucchezul.”

Născut la 25 aprilie 1900, în comuna Lucavăț pe Siret, fostul județ din Bucovina de Nord, Storojineț. Este fiul lui Ion Ilasievici și al Otiliei, născută Silaghi.

Tatăl Ion era funcționar la poștă și provenea din familie de preoți, iar mama Otilia casnică, a decedat când cel de-al doilea fiu Nicolae a avut numai 13 ani. După un timp, tata Ion se recăsătorește cu Eleonora Mironovici, fiica învățătorului din Siret.

Din această a doua căsătorie a rezultat încă un copil, frate cu Nicolae, cu 21 de ani mai tânăr, Ștefan, purtând numele primului băiat al lui Ion și al Otiliei și care a căzut, în 1915, pe frontul galițian, la vârsta de 17 ani, luat de pe băncile liceului pentru a-și da viața, apărând imperiul lui Franz Joseph.

Nicolae Ilasievici urmează cursul primar în satul natal Lucavăț, apoi liceul la Rădăuți și Facultatea de Drept la Universitatea din Cernăuți.

În anul 1930, este numit judecător la Zastavna, după ce a funcționat până atunci ca funcționar la tribunalul din Cernăuți. La Zastavna funcționează până la primul refugiu din 1940, când e concentrat la Regimentul vânătorilor de munte. După desconcentrare, renunță la postul de judecător și intră în avocatură.

Nicolae Ilasievici s-a căsătorit, în anul 1933, cu Elena Pamula din Cernăuți, fiica unei familii bine cunoscute și respectate în capitala Bucovinei.

*

La data de 7 august 1985, în jurul catafalcului lui Nicolae Ilasievici s-au adunat numeroși prieteni și bucovineni pentru a-și lua ultimul rămas bun de la cel ce i-a părăsit pentru totdeauna.

Cu această ocazie, fratele de culoare, din cadrul fostei „Întruniri Academice Moldova” societate studențească din Cernăuți, Lavric Filon a luat cuvântul, pe care îl redau mai jos:

Îndurerată doamnă,
Întristați prieteni și asistenți,

Suntem în acest locaș (Crematoriu Cenușa) de unde se despart părinți, soți, rude și prieteni pentru totdeauna, lăsând în urmă lacrimi și suspine în inimile celor ce l-au petrecut până aici.

Astăzi cu durere și grete ne despărțim de iubitul nostru „domn bătrân” Nicu Ilasievici.

Născut în anul 1900, într-o localitate din nordul Bucovinei, Lucavăț pe Siret, dintr-o familie care a dat membri de prestigiu în aparatul de stat civil și militar.

În Lucavăț își petrece primii ani ai copilăriei, școala elementară, într-un mediu multicolor din punct de vedere al naționalităților.

Încă din acești ani rămâne orfan de mamă. Tatăl se recăsătorește cu Eleonora Mironovici, stabilindu-se în orașul Siret. Nicolae este îndrumat la liceul român, înființat de baronul Eudoxiu Hurmuzachi din Rădăuți.

În acest liceu renumit, prin elementele promovate scoietății românești, primește o instrucție din punct de vedere al cunoștințelor liceale, dar mai presus de acestea o educație românească.

După absolvirea liceului și a bacalaureatului, pleacă la Universitatea din Cernăuți, în anul 1920, și se înscrie la Facultatea de Drept.

Plin de viață, frumos construit, cu o ținută fizică mai mult decât plăcută, pasionat și dozat cu sentimente naționale, se înscrie în cadrul vieții studențești, în Întrunirea Academică Moldova, societate studențească cu caracter conservativ.

Pe lângă studii de drept, pe care și le însușește profund, dezvoltă și o activitate în cadrul Întrunirii Academice Moldova, cultural-națională, atât de necesară în Cernăuți, unde românește se vorbea doar de către elevi, militari și studenți.

În Societatea Studențească „Moldova” trece toate treptele de avansări, de la vulpoi la fârtate, ocupă funcțiile de subsenior, con-senior și senior. Se achită pe deplin de toate obligațiile, destul de severe, impuse de statut și regulamente.

Ca senior al societății Moldova, acesta o reprezintă în exterior, cu mare demnitate, în toate manifestările culturale, în concurență cu celelalte asociații studențești românești și de alte naționalități.

Impune, prin personalitatea sa, respectul cuvenit națiunii române, din partea celor care deseori încercau a ne subestima atât în familie, în liceu și în viața studențească, ca urmare a sentimentelor naționale insuflate în mediu, își iubește patria, neamul, culorile naționale și comilitanii.

Prin comportamentul, seriozitatea și corectitudinea ce l-au caracterizat toată viața, acestea i-au adus stimă și considerație din partea celor apropiați, cât și din partea tuturor celor cu care a conviețuit.

Nici că se putea altceva, astfel format, decât să se încadreze în aparatul de stat ca judecător. În această funcție a intrat, de la terminarea studiilor. Felul cum a aplicat legea și dreptatea de pe scaunul de judecător, a onorat instituția justiției.

Venind din Bucovina la București, a renunțat la magistratură și a intrat în avocatură, de unde s-a și pensionat.

Nicolae Ilasievici a fost un om. A fost român încă sub stăpânirea habsburgică, model, pentru noi cei ce l-am urmat, căutând în a ne îndruma în felul lui.

A fost corect și mai mult amabil, a fost un soț devotat familiei și un conștiincios al serviciului.

Iubite „domn bătrân”, mie mi-au căzut sortii ca, prin mine, să ne luăm bun rămas de la tine la această despărțire. Și așa fi dorit ca, din toată dragostea și respectul ce ți le datorăm, dacă așa avea talent literar, să-ți fi înmănunchiat la justa valoare portretul tău așa cum ai fost pentru noi.

Pleacă în pacea Domnului așa cum o meriți, dar în inimile noastre vei dăinui.

PROFESOR INGINER ION IRIMESCU

Vechiul sat Roșășea din imediata apropiere de Cernăuți, devenit după ocuparea Bucovinei de către Austria habsburgică suburbia orașului Cernăuți, denumită Roșa, a dat acestei provincii cunoscute de austrieci sub denumirea de „Buchenland” (Țara Fagilor), mulți cărturari și oameni de știință, de-a lungul vremurilor. Astfel, în anul 1906, a treia zi după echinocțiul de primăvară, respectiv 24 martie, la familia Mihai și Maria Irimescu se naște cel de-al unsprezecelea copil, botezat de nașii lui cu numele de Ion.

Tata Mihai, gospodar sărăcit, dar harnic, se ocupa și cu meseria de dulgherie, construind case de lemn și ghizduri la fântânile din Roșa, pentru a completa, cu câștigul realizat, cheltuielile necesare pentru întreținerea numeroasei familii.

Istovit de muncă și griji, Mihai Irimescu moare în anul 1913, lăsând în grija soției sale Maria, cinci copii minori.

La câtă trudă a fost supusă această mamă pentru a hrăni și a purta la școală copiii, pentru a le da învățătură cât de mică de carte, e lesne de înțeles.

Din cei patru feciori și șapte fete, numai mezinul Ion a avut șansa să urmeze școala. Fiind un elev foarte sânguincios și perseverent, după absolvirea școlii primare din satul natal Roșa, urmează școli superioare. Astfel, în toamna anului 1919, îl găsim pe Ionel Irimescu pe băncile clasei întâi a Școlii reale ortodoxe din Cernăuți, unde directorul, profesor Alexandru Vitencu, mare patriot român, îl sprijină pe Ion, cu cărți gratuite și scutiri de taxe școlare.

Elevul Ion Irimescu se arată recunoscător, prin sânguință și purtare excepțională.

În anul 1926, la examenul de bacalaureat, obține calificativul „foarte bine” și, în toamna aceluiași an, se prezintă la concurs și reușește, ca al șaptelea clasificat, la admiterea în Școala Politehnică din București, Facultatea de Construcții. Cu toate că se dovedește ca

student eminent, din cauza mijloacelor materiale, după un an de studii, renunță la Politehnică și revine la Cernăuți, înscriindu-se la Facultatea de Fizică și Matematică a Universității cernăuțene.

Licențiat în vara anului 1931, în toamnă e recrutat de Regimentul 12 artilerie Sadagura și trimis, împreună cu fostul său coleg din liceu Fil, la examenul de admitere la Școala de ofițeri de rezervă de artilerie din Craiova. Amândoi colegii, după examenul la care obțin calificativele identice, printr-o întâmplare fericită au fost repartizați la aceeași baterie. Prieteni încă din liceu, ei își aranjează și paturile apropiate în dormitor și devin prieteni nedespărțiți în noul mediu, de această dată, militar.

Cum Fil era logodit și Ionel cunoștea de la Armonia pe Rica, logodnica lui, în timpul plimbărilor ce le făceau împreună, în zilele de ieșire din cazarmă, vorbeau adesea despre ea.

La sfârșitul lui octombrie 1932, amândoi crăieni reușesc printre primii zece clasificați la examenul de sublocotenent, după care sunt lăsați la vatră.

Ion Irimescu, revenit la Cernăuți, a fost numit imediat profesor de matematică la Liceul „Marele voievod Mihai” (Liceul Militar), unde funcționează până în 1940 când, în urma evenimentelor istorice din 26 iunie, a fost transferat la Liceul „Bașotă” din Pomîrla, dar Ionel fiind concentrat, la fel ca și Fil, la Regimentul 12 artilerie, el nu ajunge să-și ia postul în primire decât în noiembrie 1941, după reîntoarcerea regimentului din prima campanie, de pe frontul răsăritean, din care scapă teafăr. Odată cu întoarcerea la Cernăuți, e mutat din Pomîrla la Storojineț și după o lună la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți, iar după câțva timp e numit asistent la catedra de Matematică la Politehnica „G. Asachi” din același oraș. În luna martie 1944, se mută la Turnu Severin, unde profesează la liceul local până în 1945, când Politehnica și-a redeschis porțile, mutată la Iași, el își reia postul de asistent. Totodată, el se înscrie și ca student în anul III de studii, luându-și și titlul de inginer în 1947, după obținerea diplomei.

În 1952 e numit șef de catedră la Facultatea de Marină Militară,

care se contopește, în 1954, cu Academia Militară din București, unde profesorul Ion Irimescu funcționează până în 1958, când, din cauza reducerilor de cadre didactice la Academia Militară, Ion Irimescu a fost transferat la Complexul școlar de construcții din București. În 1966, e numit ca șef de catedră la Școala Superioară de Marină din Constanța, de unde se pensionează în 1969.

Ion Irimescu moare la 16 iunie 1977, în vârstă de 71 de ani, la București, sincer regretat de soția sa Viorica, fiica directorului școlar Ostafi, din Roșă, de fiul său G. Irimescu, inginer în aeronautică, de rude și de prietenul său, inginerul Țopa Filip, coleg de liceu și camarad la Școala de ofițeri și camarad de front.

Din lucrările sale de mare succes, amintesc „Cursul de rezistența materialelor”, editat de Politehnica Iași, 1953 și „Rigla de calcul”, editată de Casa Scânteii, 1975. Multe lucrări în manuscris sunt în păstrarea soției sale, Viorica Irimescu.

INGINER ARHITECT TOMA TOMORUG

Descendent din vechea familie de mazili moldoveni din localitatea Vasilău, așezată pe malul drept al Nistrului, odinioară hotarul de miazănoapte al Țării Fagilor din voievodatul Moldovei, apoi ocupată de Imperiul Austriac (1774).

Toma Tomorug s-a născut la 19 august 1907, în comuna strămoșilor, ca cel de-al doisprezecelea vlăstar al familiei Dumitru Tomorug, fiul lui Nicolae Tomorug, ucis la vârsta de 35 de ani, din gelozie, la o vânatoare, din cauza soției sale de rară frumusețe, Ecaterina, născută Barbier care, curând după moartea soțului, s-a remăritat cu baronul Leon Stîrcea, din Broscăuți.

Stră-străbunicul lui Toma, pe care îl chema tot Nicolae (1755–1840), a fost căsătorit cu Maria-Valeria, fiica lui Vlad Ioniță care stăpânea, ca și ginerele său, câte $\frac{1}{4}$ din satul Vasilău.

Străbunicul lui Toma, fiul lui Nicolae și al Mariei-Valeria, se

chema tot Nicolae (1805–1848) și a fost căsătorit cu Ecaterina, fiica lui Hurmuzachi, ce stăpânea ½ din Vasilău (1759). Acest străbunic, fiind proprietarul carierelor de piatră din Vasilău, a furnizat din carierele sale moloane și piatra brută pentru lucrările de construire a Palatului mitropoliei din Cernăuți.

Mama lui Toma Tumorug, devenit în timpul stăpânirii austriece Tomorug, a fost fiica lui Vasile Tumorug (1829–1907), nepoata lui Ilie Tumorug (1820–1886) și Vlad Zoița și strănepoata lui Tumorug Ion (1775–1850) și a soției sale Ileana Vlaicu și stră-strănepoata lui Tumorug Dumitru (1750–1837) și a Victoriei Hurmuzachi.

Mama Victoria mai avea un frate, Dimitrie Tumorug, care s-a strămutat, după pierderea moșiei, la Cuciurul Mic, pe gospodăria soției sale Elisabeta, născută Onciul, bunica lui Țopa Filip și Țopa Emilian.

Toma Tomorug începe învățătura la Școala primară din satul natal, la secția valahă. Am spus că începe căci, în același timp, s-a pornit și Primul Război Mondial, iar învățământul a fost suspendat, căci învățătorul a fost mobilizat, fără înlocuitor la școală.

Odată cu începerea războiului, tata și doi frați mai în vârstă, Teofil și Eugen, au plecat de acasă pentru a nu fi mobilizați. Tata și Eugen, după multe peripeții, au ajuns în Canada, iar Teofil a fost totuși mobilizat. Eugen n-a mai revenit niciodată în Bucovina, iar Teofil, după război, și-a terminat studiile superioare în Cehoslovacia și a rămas acolo.

Imediat după declararea războiului între Imperiile Austro-Ungar și Rus, pe toată lungimea satului Vasilău, s-au săpat tranșee adânci pe care se putea circula, căci rușii de pe malul lor mai înalt împușcau pe orice trecător pe care îl zăreau pe străzi. În această situație, nu se putea aduna nici recolta de pe câmp, decât cu mari riscuri în timpul nopții, dar și așa se înmulțeau morții cu nemiluita.

În casele oamenilor s-au instalat trupe, care luau de la populație orice rezervă de alimente, aducând-o în pragul foamei, mai ales că prin sat se perindau trupele austriece și cele ruse.

Datorită cazării trupelor prin casele civile, satul s-a umplut de păduchi și de aici năpasta cea mare: tifosul exantematic (1915). Între sutele de morți se numără și mama Victoria. Din cei cinci copii minori rămași orfani, cea mai în vârstă, Aglaia, de 17 ani a preluat atribuțiile mamei. Curând și fratele Longhin de 15 ani a fost recrutat și luat în armată pentru a lupta pe frontul italian.

Sub supravegherea Aglaiei au mai rămas trei copii – Toma, Iancu și micuța Olga de 5 ani. Unica sursă de alimentare ce le-a mai rămas a fost o singură văcuță, scăpată din ghiarele hrăpărețe ale trupelor proprii și trupelor dușmane.

Curând după moartea mamei Victoria, venise să îngrijească de copii sora tatei, mătușa Victoria Bejan, căreia i se mai zicea coana vorniceasă, după soțul ei vornic în satul Budeniț. Datorită acestei mătuși, mare, voinică, cu toată vârsta ei înaintată și foarte energică, viața în casă s-a schimbat în bine și aceasta în foarte scurtă vreme. Ea avea grijă de sora Aglaia care avea acum 17 ani și era și frumoasă. Într-o zi, un husar a vrut să pună mâna pe ea și atunci Toma a slobozit din lanț câinele ciobănesc, care s-a repezit la picioarele fandositului husar, mușcându-l la pulpă și zdrențuindu-i pantalonii. Mătușa vorniceasă, auzind din casă scandalul, a ieșit afară cu un ciomag și i-a tras una peste cap, de i-a crăpat șapca aia frumoasă de husar. Când husarul a vrut s-o lovească, mătușa s-a dovedit mai voinică.

La a treia ocupație rusească, în sat a apărut și boala copiilor: difteria. De această boală s-a molipsit și sora mezină, care a sucombat înăbușită de această boală.

În anul 1917, trupele ruse de ocupație, declarând „svoboda”, au fost alungate de regimente slovace din oastea austriacă și au adus liniște în sat. Tot aceste trupe slovace, foarte cinstite, auzind de jaful predecesorilor, au adus în curtea mătușii vorniceasă o altă văcuță, pentru a asigura cât de cât hrana copiilor.

În sfârșit, și fratele Longhin a dat semne de viață de pe frontul italian și în curând a venit acasă, scăpat teafăr; era toamna din 1918. După scurtă vreme, în satul Vasilău au sosit și trupele

române, așteptate de români. Se încheiase pacea.

În tot timpul cât a durat războiul, școala din sat a fost închisă. De-abia în 1919, când Toma împlinise 13 ani, a început și dânsul să învețe carte cu un dascăl în particular, reușind în foarte scurt timp să asimileze cunoștințele celor patru clase primare, astfel că, la examenul instituit pentru cei întârziați, s-a clasat printre primii reușiți.

Fratele Longhin, dându-și seama de interesul lui Toma pentru învățătură, îl trimite la Cernăuți, unde mai urmează clasele a cincea și a șasea, după care îl trimite la Câmpulung-Muscel unde viețuia un unchi care îl înscrie la Școala normală de învățători și la internatul de băieți.

Cum s-a întors tatăl lui din străinătate, acesta se recăsătorește cu o femeie mult mai tânără, foarte dornică de înavuțire și zgârcită față de copii. Toma este rechemat acasă, dar nu s-a putut împăca cu mama vitregă. Toma fuge de acasă la fratele Longhin stabilit la Cernăuți. Aici, cu ajutorul gazdei, profesorul de desen Urbanschi, Toma intră la Școala Medie de Arhitectură și obține un loc la internatul de băieți al meseriașilor și industriașilor. În ultimul an de studii a intrat și într-o formație de muzică.

După absolvirea Școlii de Arhitectură (4 ani) și obținerea diplomei de conductor arhitect, Toma a fost recrutat și trimis la Școala de Subofițeri termen redus. Eliberat după un an de militărie și întors la Cernăuți, se angajează la Fondul Bisericesc Ortodox Român Cernăuți, unde funcționează din 1928–1934, când se transferă la Primăria municipiului Cernăuți, la Serviciul tehnic, încadrat în funcția de conductor arhitect.

După cinci ani s-a prezentat la examenul de arhitect, la Academia de Arhitectură București.

Primul refugiu din 1940 îl surprinde concentrat la Rădăuți. Toma se întoarce la Cernăuți pentru a-și lua familia, dar nu-și mai găsește soția și nici copilul, în schimb el cade la pat, răcit la trecerea prin apa râului Siret. Internat la spital, după câțva timp e vizitat de soția sa care, între timp reușise, prin comisia germană,

să se refugieze cu toată familia în Germania, de unde s-a întors de-abia după un an, la București, iar la Cernăuți la data de 8 iulie 1941, dată la care orașul mai ardea. Reluându-și serviciul la primărie, în 1942 se înscrie și la Politehnică, pe care o absolvă în 1946.

Al doilea refugiu Toma cu familia sa îl petrec la Aiud, apoi e mutat la Iași, de aici la Timișoara, în 1951 la Sibiu ca inginer șef și profesor la Școala Tehnică. La 1 septembrie 1959 e pensionat, după care se mută la Arad, unde se stabilește definitiv, încheind viața de boem.

DR. VASILE GĂLĂTESCU

Născut la 14 februarie 1910, în satul Ostrița, județul Cernăuți (ulterior URSS), din părinți Ioan și Ioana Gălătescu, țărani gospodari în comuna natală.

Școala primară o absolvă în satul natal, apoi face studii liceale la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți, iar studiile superioare le face la Universitatea din Cernăuți, unde a urmat Facultatea de Drept și Economie. Licențiat în anul 1933, pleacă în Franța, unde își dă doctoratul în Drept și Economie, la Sorbona și activează acolo în domeniul economic-bancar, apoi în țară la Banca Națională a României, unde ocupă și funcția de jurist la Contencios.

După Al Doilea Război Mondial, funcționează ca economist cercetător științific la Oficiul de Studii și Relații Economice cu străinătatea.

A colaborat la reformele monetare din anii 1947 și 1952 și e numit ca delegat reprezentând Banca Națională a României la Zurich, Berna, Ankara, Praga, în perioada 1946–1952.

Dr. Vasile Gălătescu moare în anul 1966, la București.

Dintre lucrările sale publicate, enumerăm:

1. „Les theories de la monnaie et du change et la monnaie roumain de 1922 a 1958”, Paris, 1940.

2. „Ni capitalisme mais socialisme. La possibilite de fonder une economie privee non capitalist”, Paris.

3. „Les progres techniques, economie planifiee”, Paris, 1942.

4. „Le raport entre le secteur producteur et consommateur et financement de la production dans la Russie socialiste”, Paris, 1942.

5. „L’industrie chimique en Roumanie”, 1943.

6. „Justificarea acordării de credite pe calea creării de monedă”, 1943.

7. „Planurile White și Keynes pentru soluționarea monedei internaționale”, 1943.

8. „Asigurarea funcționarilor publici”, 1945.

9. „Moneda și creditul în Rusia socialistă”.

10. „Le marche financier de la Roumanie pendant l’année”, 1945.

11. „Problema creditului agricol”.

În buletinul documentar al Băncii Naționale a României are publicate 12 articole.

Filip Topa (1908–1987)

Inginerul Filip Țopa cu soția sa, Viorica

Familia Țopa

Nidia-Adriana Țopa,
fica inginerului Filip Țopa

Cuprins

Notă asupra ediției	5
Prof. univ. dr. Ilie Luceac / Un descendent al familiei Țopa și <i>Povestea Bucovinei</i>	7
Nidia-Adriana Țopa / Un cuvânt pentru tata	20

POVESTEA BUCOVINEI

VOL. I	23
Cuvânt înainte	26
Partea întâi: Geografică	28
1. <i>Așezarea</i>	28
2. <i>Relieful</i>	29
3. <i>Apele curgătoare</i>	31
4. <i>Apele subterane</i>	34
5. <i>Clima</i>	35
6. <i>Flora</i>	35
7. <i>Fauna</i>	37
8. <i>Ornitofauna</i>	38
9. <i>Derivația numelui „Bucovina”</i>	40
Partea a doua: Răpirea Bucovinei	45
1. <i>Eveniment premergător</i>	45
2. <i>Corespondența mărturisește</i>	48

3. „Cordun”	58
4. Populația în 1774	62
5. Jurământul obligatoriu	63
Partea a treia: Martiriul	68
1. Rășluirea pământului Moldovei	68
2. Ce a însemnat administrația galițiană	69
3. Politica față de boieri	72
4. Presiuni asupra clerului	80
5. Pribegia învățătorilor	81
6. Colonizarea Bucovinei	86
7. Problema ucraineană	97
Partea a patra: Revenirea la Patria-Mamă	101
1. Zilele premergătoare	101
2. Conflictul	104
3. Izbăvirea	105
Partea a cincea: File de istorie	107
1. Antichitate	107
2. Istoria veche	115

VOL. II: EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE 183

3. Epoca lui Ștefan cel Mare	184
4. Dumbrava Roșie, Cosmin, Lencăuți	190
5. Urmașii lui Ștefan cel Mare	195
6. Cetățile și mănăstirile-cetăți bucovinene	206
Partea a șasea: Organizarea administrativă	222
Organizarea teritorială austriacă a Bucovinei	222
1. Cernăuți – capitala Ducatului	224
2. Județul Cernăuți	233
3. Județul Rădăuți	233
4. Județul Suceava	235
5. Județul Siret	240

6. Județul Câmpulung	242
7. Județul „Gurahumora”, Gura Humorului	243
8. Județul Cozmeni (Kotzman)	244
9. Județul Vijița	246
10. Județul Storojineț	247
Comune urbane din Bucovina	249
Satele bucovinene	259
Coloniile înființate de austrieci	326
Partea a șaptea: Amintiri zăgăzuite	332
1. Amnezii neuitate	332
2. Amintiri zăgăzuite	337
Partea a opta: Evocări ale unor personalități și familii bucovinene	342
<i>Profesorul Constantin Loghin</i>	342
<i>Profesorul Alexandru Vitencu</i>	345
<i>Poetul și scriitorul Dragoș Vitencu</i>	346
<i>Profesorul universitar Traian Brăileanu</i>	348
<i>Alți cărturari bucovineni decedați</i>	350
<i>Familia Tarnavski</i>	351
<i>Familia Țopa</i>	354
<i>Tabloul familiilor legitimate</i>	362

VOL. III 373

Aprecieri asupra volumelor I și II din <i>Povestea Bucovinei</i>	374
<i>Gânduri...</i>	374
Prefață la volumul al III-lea	377
Continuarea părții a opta: Evocări ale unor personalități și familii bucovinene	379
<i>Părintele Dimitrie Țopa (19 martie 1865 – 27 aprilie 1931)</i>	379
<i>Profesorul dr. docent Emilian Țopa</i>	382
<i>Familia Morariu</i>	390
<i>Familia Berariu</i>	401
<i>Familia Șesan</i>	407

<i>Familia Hurmuzachi</i>	424
<i>Un patriot de înaltă ținută morală – Iancu Flondor (1865 – 1924)</i>	433
<i>Filimon Rusu</i>	441
<i>Prof. dr. Ion Negură – Secretar General al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina</i>	448
<i>Profesorul și cărturarul Grigore Nandriș</i>	468
<i>Muzicianul Adrian Berariu</i>	481
Partea a noua: Viața culturală în Bucovina	484
<i>Societatea pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina</i>	484
<i>Societatea învățătorilor din Bucovina, 1872 – 1901 – 1918 – 1940</i>	490
<i>Societățile studențești în viața universitară cernăuțeană din 1875–1938</i>	502
<i>Societăți muzicale bucovinene</i>	514

VOL. III-B: UN PĂMÂNT URGISIT 519

Un pământ urgisit și un pământean care-l tânjește	520
<i>Gheorghe Doina</i>	524

VOL. IV 547

Aprecieri asupra volumelor I, II, III și III-B din <i>Povestea Bucovinei</i>	548
1. <i>Scrisoarea profesorului Dr. Docent Emilian Țopa</i>	548
2. <i>Scrisoarea inginerului Eusebiu Fochi</i>	549
3. <i>Scrisoarea profesorului universitar dr. Ion Negură</i>	551
4. <i>Scrisoarea profesorului universitar dr. Dragoș Rusu</i>	552
5. <i>Scrisoarea profesoarei Emilia Mitroiu</i>	554
6. <i>Scrisoarea profesorului dr. Traian Cantemir</i>	555
Către cititori	558
Partea întâi: Răsfoind cartea vieții	559
Partea a doua: În preziua hramului Sf. Petru și Pavel, când au plâns și fagii în țara lor	612
Partea a treia: Jocul destinului	627

Partea a patra: Oameni de seamă din Bucovina	685
<i>Profesor universitar Dr. Traian Cantemir</i>	685
<i>Profesor Dr. Leon Țopa</i>	696
<i>Profesor universitar Dr. Simion Reli (1882–1945)</i>	707
<i>La mormântul profesorului Dr. Ion Negură</i>	716
<i>La moartea judecătorului Nicolae Ilasievici</i>	724
<i>Profesor inginer Ion Irimescu</i>	727
<i>Inginer arhitect Toma Tomorug</i>	729
<i>Dr. Vasile Gălătescu</i>	733

